

Zbornik Selške doline

Železne niti

10
2013

10 let
2003 - 2013

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti

Zbornik Selške doline

Železne niti

10
2013

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Železne niti 10

10-2013

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: zelezne.niti@gmail.com

V. d. glavnega urednika:

Rudi Rejc

Uredniški odbor:

Irena Prevc Hajdinjak, Jožica Kačar, Katarina Primožič,
Rudi Rejc, Anton Sedej, Tadeja Šuštar

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Tehnično urejanje:

Andrej Bogataj

Fotografija na naslovnici:

Kopito in svitek, ki sta bila najdena na arheološkem najdišču Štalca.

Foto: DECOP/Andrej Bogataj

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Redakcija zaključena avgusta 2013.

Zbornik sofinancira Občina Železniki.

Tisk:

Tiskarna Littera picta d. o. o.

Naklada:

700 izvodov

ISSN 1581-9329

*Ponosni smo na plaketo za leto 2013,
ki nam jo je podelil občinski svet Občine Železniki
za izdajo že desete številke zbornika.*

UO Železnih niti

Kazalo

Uvod

<i>Anton Luznar</i>	Zborniku na pot	11
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	13

Železne niti

<i>Primož Pegam</i>	Kako smo začeli?	17
<i>Dr. Janez Rihtaršič</i>	Opis Železnikov z okolico iz prve polovice 19. stoletja	27
<i>Družina Tarfila</i>	Pisma s fronte	39
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Sodarstvo v Selški dolini	81
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Čevljarna Ratitovec	95

Zgodovinske obletnice

<i>Rudi Rejc</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2013	111
<i>Maja Korošak</i>	Prešernova brigada – 70 let od ustanovitve	115
<i>Tončka Galjot, roj. Pfajfar</i>	Anton Hribar – Korinjski	121

Imeli smo ljudi

<i>Dr. France F. Megušar,</i>		
<i>Dr. Jože Kovač</i>	Franc Megušer, gozdarski strokovnjak iz Železnikov	133
<i>Franci Bogataj</i>	Franc Jelenc (Franz Xaver Jellenz)	143
<i>Kristina Strnad</i>	Življenje in delo Tomaža Eržena iz Ojstrega Vrha	151
<i>Maksimiljan Fras</i>	Železnikar Franc Thaler – šentiljski župan in ugleden vinogradnik	165
<i>Marijan Peternelj</i>	Ignac Frelih	169
<i>Anton Sedej</i>	Jože Dolenc, književnik, urednik, prevajalec	177

Kazalo

Arheologija

<i>Franci Bogataj,</i> <i>Andrej Bogataj</i> <i>Miha Markelj</i>	Štalca – stara naselbina, vetrne peči in železo Arheološka podoba Selške doline	185 195
--	--	------------

Zgodovina

<i>Damjana Čemažar</i>	Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra leta 1945	209
<i>Viko Oblak</i>	Bukovščica, bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek druge svetovne vojne	219
<i>Vincencij Demšar</i>	Prvi fotografi – "poklicni" fotoamaterji v Selški dolini v prvi polovici 20. stoletja	225
<i>Anton Sedej</i>	Iz zgodovinskega fotoarhiva, 2. del	239

Stavbna dediščina

<i>Jakob Šuštar</i> <i>Anton Sedej</i>	500 let Opalce Vhodna vrata, portali in drugi stavbni elementi, 3. del	259 265
---	---	------------

Naravoslovje

<i>Dr. Petra Draškovič</i> <i>Aleksander Čufar</i>	Sekulje v Dolenji vasi Žafran v Martinj Vrhu	281 291
---	---	------------

Kazalo

Družba in ljudje

<i>Marko Černivc,</i> <i>Franci Bogataj</i> <i>Miha Zupanc</i>	Štirideset let radioamaterstva v Železnikih O selški ljudski glasbi ali o kuri in (Kolumbovem) jajcu	303 325
--	---	------------

Kultura

<i>Jožica Kačar,</i> <i>Katarina Prezelj,</i> <i>Urša Kačar,</i> <i>Miro Kačar</i> <i>Anton Sedej</i> <i>Franc Tušek</i> <i>Franc Tušek</i>	Slovarček soriškega pogovornega jezika Ivanove barve in še kaj Na sveti večer (božična zgodba) Bezjakov Franci Pesmi	335 342 345 348 349
---	--	---------------------------------

Osnovna šola

<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2012/2013	351
<i>Katarina Primožič</i> <i>Rok Pintar</i> <i>Polona Kovač</i> <i>Tadeja Šuštar</i> <i>Alenka Magajne Germ,</i> <i>Tinka Eržen,</i> <i>Martina Potočnik,</i> <i>Tinkara Šušteršič,</i> <i>Evgen Benedik</i>	Razmišljanja devetošolcev OŠ Železniki Izbor pesmi iz zbirke Ta naš svet Likovni izdelki učencev OŠ Železniki Janez Hafner, likovni pedagog na OŠ Železniki in akademski slikar Ob stoletnici šole v Bukovščici	355 359 362 375 413

Kazalo

Kronika

Jože Bogataj Občinski nagrajenci 429

Muzejsko društvo

Jure Rejec (O)živela kultura! 451

Katja Mohorič Bonča Dogodki v galeriji Muzeja Železniki v letu 2012/2013 459

Avtorji

Rudi Rejc Predstavitev avtorjev 467

Kazalo vsebine desetih številk zbornika 471

Zborniku na pot

Pred nami je jubilejna 10. številka Zbornika Selške doline Železne niti. Najbolj zaslužen za ta jubilej je idejni oče in prvi odgovorni urednik Primož Pegam. Za svojo idejo, ustvariti domoznanstveni zbornik, ki bo ohranil kulturno in etnološko dediščino Selške doline, je znal navdušiti izdajatelja Muzejsko društvo Železniki. Skupaj so potem zbrali uredniški odbor in pridobili donatorje. Pod njegovo taktirko je izšlo prvih osem zbornikov.

Pri zadnjih dveh zbornikih Železne niti je naloge odgovornega urednika prevzel Rudi Rejc in skupaj s prenovljenim uredniškim odborom nadaljeval začrtano pot. Ob izidu devetega zbornika so se zahvalili idejnemu očetu Primožu Pegamu za njegovo veliko opravljeno delo in tako na najboljši možni način nadaljujejo poslanstvo Železnih niti in neobremenjeno gredo naprej. Zato gre velika zasluga za jubilejno število zbornika tudi njim. Vse to pa ni ostalo neopaženo, zato je Občina Železniki podelila plaketo za leto 2013 uredniškemu odboru Železnih niti za izdajo že desete številke zbornika.

Zahvala pa gre tudi vsem avtorjem posameznih člankov za njihovo skrbno opravljeno delo in pripravljenost sodelovati pri projektu brez nadomestil stroškov in honorarjev.

V zadnjih dveh letih smo s pomočjo evropskih in državnih sredstev uspeli obnoviti dva trga v Železnikih: trg pred plavžem in Plac – trg pred cerkvijo sv. Antona. Na otvoritveni slovesnosti slednjega je bila prvič uprizorjena igra domačega avtorja dr. Jožeta Tavčarja Boj fužinarja Jurija Plavca v izvedbi Kulturnega društva Scena. Igra opisuje dogajanje v letu 1622, ko je Jurij Plavec prinesel po reki Sori mimo razjarjenih Selčanov v Železnike dovoljenje za ustanovitev samostojne župnije Železniki, ki ga je prejel od oglejskega patriarha. Na ta zgodovinski dogodek in na tradicijo železarstva nas spominja tudi skulptura na vodnjaku, ki je postavljen na Placu.

V letu 2013 smo zaključili obnovitvena dela v Kulturnem domu Železniki, ki so ga uničile katastrofalne poplave v letu 2007. Otvoritev letošnjih 51. Čipkarskih dni v Železnikih je bila v prenovljenem Kulturnem domu. Želimo si, da bi bilo v Kulturnem domu čim več različnih dogodkov, predstav, prireditev, srečanj, da bi res zaživel.

Konec aprila je vlada potrdila državni prostorski načrt, ki zagotavlja poplavno varnost Železnikom z ureditvijo vodne infrastrukture med Alplesovim in Dolenčevim jezom in prinaša novo obvozno cesto mimo starega dela Železnikov od Kulturnega doma do Tehtnice. Bistveni element za zagotovitev poplavne varnosti je zadrževalnik pod Sušo, ki naj bi prestregel največje količine vode in jih zadržal nad Železniki. Voda naj bi kontrolirano tekla skozi zadrževalnik, največ v taki količini, kot bo maksimalni možni pretok vode skozi Železnike.

Še pred potrditvijo državnega prostorskega načrta so pristojni na ministrstvih želeli, da se tudi na Občini Železniki opredelimo do zadrževalnika pod Sušo. Zmogli smo in sprejeli obči ljudski konsenz. Zadrževalnik smo podprli z veliko večino v občinskem svetu brez glasova proti. Zavedamo se, da je cena za pokritje škode začasno poplavljenih njiv in travnikov pod Zalim Logom skupaj s stroški odstranitve naplavin veliko manjša od škode, ki jo lahko povzroči deroča voda v Železnikih na stanovanjskih hišah, industriji in infrastrukturi.

To je zagotovo pomemben korak naprej pri izboljšanju poplavne varnosti Železnikov. Vrednost tega projekta je blizu 30 milijonov evrov. Pristojni v državnih službah nam zagotavljajo, da bodo letos izdelali projekte za vodne ureditve in infrastrukturo, potem pa bodo s projekti kandidirali na evropski razpis za denarna sredstva. Upamo, da bodo uspešni in da se bo državni prostorski načrt čim prej začel tudi izvajati.

Letošnja zimska sezona je bila nadvse uspešna za naše športnike. V smučanju je kraljevala naša odlična šampionka Tina Maze. Odlični so bili smučarski skakalci. Še posebno smo mi navijali za našega skakalca iz Dolenje vasi Petra Prevca. Na svetovnem prvenstvu, ki je potekalo v Italiji, je najprej na srednji skakalnici osvojil bronasto medaljo, nato pa na veliki postal svetovni podprvak in osvojil še srebrno medaljo. Ob vrnitvi domov so mu sovaščani, sorodniki in prijatelji pripravili lep sprejem, ki se ga je udeležilo okrog tisoč ljudi iz cele občine in tudi iz drugih krajev Slovenije.

Prepričan sem, da avtorjem člankov zbornika Železne niti gradiva ne bo zmanjkalo. Veliko je še zgodovinskih in drugih dogodkov, kulturnega izročila in kulturne identitete, ki jih je še treba popisati. Veliko pa je tudi ljudi iz naših krajev, ki so s svojim delovanjem pustili sledi na najrazličnejših področjih življenja in si zaslužijo, da se o njih spregovori tudi v pisani besedi. Vsi vemo, da je naš spomin šibak in nezanesljiv, zapisane besede pa se bodo ohranile za vedno. Uredniškemu odboru kot tudi piscem besedil želim vztrajnosti in potrpežljivosti pri zbiranju ter popisovanju gradiv in pripravljanju člankov za naslednje številke Železnih niti.

*Župan Občine Železniki
Anton Luznar*

Beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci Železnih niti, pred vami je jubilejna 10. številka Zbornika za Selško dolino Železne niti.

Sredi julija me je presenetilo obvestilo, da je Občina Železniki na 19. redni seji, ki je bila 13. junija 2013, sprejela sklep o prejemnikih priznanj za leto 2013: plaketo občine Železniki za leto 2013 prejme Uredniški odbor zbornika Železne niti – Muzejsko društvo Železniki. Vsi spodaj navedeni smo zelo ponosni. Z veseljem bomo še naprej tkali zanimivo branje o naši Selški dolini. V imenu vseh se zahvaljujem predlagateljem, strokovnemu svetu za kulturo Javnega zavoda Ratitovec in Občini Železniki.

V teh desetih letih so bili ali so člani uredniškega odbora: Jaka Benedičič, Andrej Bogataj, Jože Bogataj, Katja Mohorič Bonča, Jože Dolenc, Irena Prevc Hajdinjak, Jernej Hudolin, Jožica Kačar, Peter Polajnar, Aleš Primožič, Katarina Primožič, Jure Rejec, Bojan Rihtaršič, Anton Sedej, Marjeta Šketa, Tadeja Šuštar in Ladi Trojar. Pobudnik in prvi urednik Železnih niti je bil Primož Pegam. Članstvo v uredniškem odboru je deljeno. Polovica je članov Muzejskega društva Železniki, polovica pa je zunanjih članov. Vsem prav lepa hvala in čestitke.

V dosedanjih desetih letih je bilo v zborniku Železne niti objavljenih 309 prispevkov, sodelovalo je 138 avtorjev. Prav vsi so bili pripravljeni sodelovati brez vsakega nadomestila. Vsem se lepo zahvaljujem. Še posebno pa se zahvaljujem trem avtorjem, ki so skupaj napisali kar 60 prispevkov. To so Katja Mohorič Bonča, Tadeja Šuštar in Anton Sedej.

Letošnja jubilejna številka je še bogatejša. Pri nastajanju 42 prispevkov je sodelovalo kar 43 avtorjev. Dodali smo tudi pregled vsebine vseh desetih številke. Tako bo precej lažje najti avtorja ali tekst, ki ga iščemo. Hvala tudi lektorici Valeriji Trojar in podjetju Decop, ki vseh deset let skrbita za lektoriranje, oblikovanje in pripravo tiska. Hvala tudi Občini Železniki za finančno pomoč.

V časih, ko je nakup knjige kar velik strošek, se zahvaljujem tudi vam bralke in bralci. Saj brez prodaje Zbornika za Selško dolino Železne niti finančno ne moremo računati na izdajo naslednje številke. Opažamo, da se z recesijo zmanjšuje tudi prodaja knjig. Podprite nas z nakupom jubilejne številke, v Muzeju pa so vam na voljo tudi nekateri starejši letniki.

Zahvaljujem se tudi Katji Mohorič Bonča in Juretu Rejcu, ki skrbita, da je v Muzeju vedno kaj novega. Lani in letos sta v okviru projekta (O)živela kultura vodila prenovno sodarske, oglarske in drvarske zbirke. Ponovno je priskočil na pomoč Janez Habjan, prav tako letošnji nagrajenec občine Železniki. Skupaj z nastopajočimi je posnel film o izdelavi čebra. Vse brezplačno. Hvala. Odseke njegovih filmov si lahko ogledate sami na naši novi pridobitvi – ekranu na dotik.

Andrej in Franci Bogataj sta Muzejskemu društvu predala v uporabo izkopanine, najdene na Štalci. Hvala. Pripravili smo novo vitrino in tako dobili tudi zametek arheološke zbirke. Vabim vas, da si ogledate vse naše novosti. Sredi letošnje vročine je bila v Muzeju prav prijetna klima.

Zahvaljujem se tudi članom upravnega odbora Muzejskega društva, saj so vedno pripravljene na pomoč pri prodaji Zbornika, iskanju dodatnih finančnih sredstev in pripravi vseh ostalih prireditev, razstav, predavanj, delavnic in obnov v Muzeju in zunaj njega. Hvala tudi vsem ostalim članom društva, saj ste nosilci marsikatere ideje.

Ponovno vas pozivam, spoštovani bralci, pri tem projektu lahko sodelujete prav vsi. Pišete lahko o ljudeh, običajih, dogodkih ... V Muzejskem društvu imamo zbranih veliko število obletnic tudi za naslednja leta. Če bi kdo rad raziskoval posamezno obletnico, se lahko oglasi v Muzeju in bo dobil potrebne informacije. Veliko zgodovine je še neraziskane, veliko ljudi je še neznanih, veliko dogodkov neodkritih. Pomagajte nam pri tkanju naslednje številke zbornika za Selško dolino Železne niti.

Informacije: Muzejsko društvo Železniki, Na plavžu 58, telefon: 04 514 73 56, e-mail: muzej@siol.net. Sporočite ali vprašajte, vedno smo vam na razpolago.

*Predsednik Muzejskega društva Železniki
Rudi Rejc*

Železne niti 10 let

2003 – 2013

Uredniški odbor prvega zbornika za Selško dolino Železne niti:

Sedijo: Tadeja Šuštar, Primož Pegam (glavni in odgovorni urednik), Ladi Trojar, Valerija Trojar (lektoriranje), Anton Sedej. Stojijo: Andrej Bogataj, Jože Dolenc, Jure Rejec, Rudi Rejc, Bojan Rihtaršič, Peter Polajnar, Anton Tavčar (predsednik MD Železniki), Jaka Benedičič. Manjka Katja Mohorič Bonča. Foto: Anton Sedej

Kako smo začeli?

Z velikim zanosom, optimizmom in pozitivno energijo

Primož Pegam

Zgodovina, kulturno izročilo, narodova in krajevna identiteta so me zanimali že v mladosti. Kaj je povzročilo moje zanimanje za tovrstno področje, ne vem natančno. Mogoče dolge zimske razlage krajevne zgodovine Antonije Ramovš, dolgoletne kustosinje v muzeju v Železnikih? Mogoče pogovori z Jožetom Mohoričem, starejšim, in Matevžem Šmidom v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja? Verjetno pa tudi očetov patriotizem do Železnikov in mamino domoljubje.

Nedvomno pa me je za to tematiko navdušil dr. Franc Štukl s svojimi praktičnimi urami in sijajnim podajanjem umetnostne zgodovine v gimnaziji v Škofji Loki. V drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja sem se večkrat oglasil pri njem v Arhivu Slovenije v Škofji Loki. Vseh pogovorov se še danes natančno spominjam. Takrat sem se tudi večkrat vprašal: "Zakaj lahko v Žireh izhaja domoznanski zbornik Žirovski občasnik, pri nas v Železnikih pa nič?"

Muzejsko društvo Železniki

Ko sva s Petrom Polajnarjem zaključila projekt denacionalizacije Zadruga Niko, z. o. o., me je povabil, naj se vključim v Muzejsko društvo v Železnikih. V času projekta denacionalizacije zadruga sem dodatno izvedel toliko novosti o zgodovini, dogodkih in znanih ljudeh iz Železnikov, da sem začutil, da je to treba zapisati.

Pogovori, ki sem jih v tem času opravil z gospo Karolino Demšar in Jožetom Dolencem, so mi odprli povsem nov pogled na zgodovinska dejstva v Železnikih v drugi polovici 19. stoletja in do začetka druge svetovne vojne.

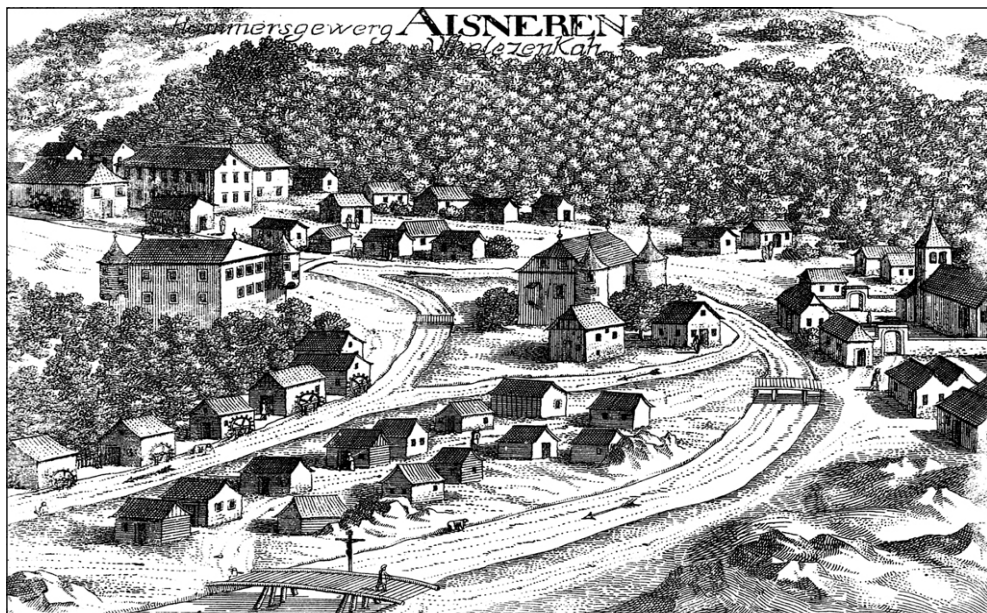
Na občnem zboru Muzejskega društva Železniki 16. maja 2003 sem bil izvoljen v upravni odbor Muzejskega društva.¹ Že na prvi konstitutivni seji sem dal pobudo oziroma predlagal, da bi pričeli s projektom "glasila". Na osnovi pogovorov na 1. seji upravnega odbora in neformalnih pogovorov s takratnim predsednikom Muzejskega društva Antonom Tavčarjem sem za 2. sejo upravnega odbora pripravil pisno gradivo – projekt za pričetek izdajanja glasila 'Železnikarski preglednik'.²

Predlog je imel naslednje točke:

1. Imenovanje uredniškega odbora in odgovornega urednika.
2. Programska shema.
 - 2.1. Zgodovina.
 - 2.2. Kultura.
 - 2.3. Veliki intervju.
 - 2.4. Družboslovje.
 - 2.5. Religija.
3. Finančni načrt.
4. Terminski načrt.

Upravni odbor MD Železniki³ je tako na 2. seji, 29. oktobra 2003, moje gradivo obravnaval pod 3. točko dnevnega reda: Pobuda za pričetek izdajanja letnega zbornika z zgodovinsko, družboslovno in naravoslovno problematiko.

"Pobudo za izdajanje letnega zbornika smo v osnutku obravnavali že na prejšnji seji. Do 2. seje pa je Primož Pegam pobudo izpeljal do idejnega osnutka s programsko in finančno shemo. Njegova pobuda izvira iz želje delovanja društva priteg-

Valvazorjevi Železniki.

niti čim več ljudi, predvsem mladih, ter iz potrebe Železnikov po takšni publikaciji. Programska shema publikacije, ki ima delovni naslov 'Železnikarski preglednik', je naslednja:

- zgodovina (železarstvo, prva in druga svetovna vojna ...),
- družboslovje (gospodarske zadeve, industrijska zgodovina ...),
- intervju (npr. s častnim občanom),
- kultura (proza, poezija, ocene razstav ...).

Ekonomsko in finančno bi zbornik moral biti neodvisen. Pokriti bi se moral s prodajo. Ob predvidenem obsegu 7 pol ČB tiska in 1 pola barvnega tiska bi ob ceni cca. 3.700,00 SIT z DDV morali prodati cca. 600 kom. Tako bi že prvo leto ustvarili nekaj dobička za naslednjo izdajo. Seveda je finančni izračun narejen ob predpostavki, da uredniški odbor dela brezplačno, prav tako se avtorjem honorarji ne plačajo. Zajet je le tisk, oblikovanje, lektoriranje ter distribucija.

Terminski plan je naravnano tako, da bi publikacija izšla do praznovanja občinskega praznika v juniju 2004.

Člani Muzejskega društva smo nad pobudo navdušeni in jo podpiramo. Tako smo se odločili, da poskusimo s pripravo prvega takega zbornika. Za odgovornega urednika zbornika smo imenovali Primoža Pegama, ki je zadolžitve sprejel. V uredniški odbor smo s strani MD imenovali še: Petro Polajnar, Ladi Trojar ter Jureta Rejca. Prav tako je v sodelovanje privolil tudi že Andrej Bogataj, z ostalimi povabljenimi v uredniški odbor pa bo Primož Pegam v roku desetih dni opravil razgovore in pridobil njihov pristanek.

Upravni odbor Muzejskega društva Železniki se strinja, da začete stroške delovanja uredniškega odbora (pošta, telefoni, kopiranje ...) krije Muzejsko društvo."

Formalnosti so bile s tem sklepom urejene in lahko smo pričeli z aktivnostmi.

Res sem se v naslednjih dneh pogovoril še z dodatnimi člani uredniškega odbora in sklical 1. sejo uredniškega odbora.

Uredniški odbor zbornika

Prva seja uredniškega odbora⁴ je potekala 1. 12. 2003 v Galeriji muzeja v Železnikih. Na seji so sodelovali: Peter Polajnar, Ladi Trojar, Jure Rejec, Tadeja Šuštar, Andrej Bogataj, Jože Dolenc, Jaka Benedičič, Bojan Rihtaršič, Rudi Rejc in Katja Mohorič Bonča. Največ smo se pogovarjali o programski shemi, ki sem jo pripravil. Shemo smo dopolnili še z drugimi predlogi. Na 1. seji uredniškega odbora smo sprejeli naslednje sklepe:

1. *Uredniški odbor je bil konstituiran, kot je bilo predlagano v gradivu za sejo. Zadolžitve članov se bodo izvajale po projektih in ne po področjih ali dejavnostih.*
 - 2.1. *Potrjena je bila programska shema, kot je bila pripravljena v gradivu pod točko 2.1.*
 - 2.2. *UO je za zbornik, ki bo izšel v letu 2004, predlagal in potrdil teme 1.*
3. *UO je bil seznanjen s finančnim načrtom, ki predstavlja okvir za delovanje. Ponudba za tiskanje zbornika je realna.*
4. *UO je bil seznanjen s terminskim načrtom izdaje zbornika.*
5. *Do naslednje seje 12. 1. 2004 mora vsak član UO predstaviti najmanj tri imena za zbornik.*

Takoj po 1. seji uredniškega odbora sem stopil v kontakt s potencialnimi avtorji – pisci prispevkov 1. številke Železnih niti. V naslednjih tednih sem vse avtorje obiskal, jih zaprosil za sodelovanje in jim pojasnil, kaj ustvarjamo, kaj je naš cilj. Večina avtorjev se je izredno pozitivno odzvala na moja zaprosila in moje upanje, da bomo prišli do knjige, je postajalo bolj realno.

Zapisnike sej uredniškega odbora sem pisal kar sam. Zapisnik je bolj seznam sprejetih zadolžitev kot zapis nekega dogajanja na sestanku. Škoda, da ni bilo več časa, da bi bile zapisane tudi razprave in mnenja. Pomembno se mi je zdelo izvajanje in konkretno delo. Samo na ta način smo prišli do zbornika.

Druga seja uredniškega odbora⁵ je bila 14. 1. 2004. Delavno in ustvarjalno vzdušje je bilo že na nivoju. Vsi smo se zavedali, da imamo zelo tesen terminski plan, in smo zelo hiteli. Na seji smo sprejeli naslednje sklepe:

1. Uredniški odbor je soglasno potrdil zapisnik 1. seje uredniškega odbora.

2. UO je za zbornik, ki bo izšel v letu 2004, predlagal in potrdil teme 2. (2. predlog vsebine zbornika)

Do naslednje seje UO, ki bo 5. 2. 2004, avtorji vsebin – člankov in intervjujev predložijo dela v pisni obliki za vsebinski pregled in v nadaljevanju za lektorski pregled. Za tisk je potrebno gradiva pripraviti na disketi oziroma jih poslati po elektronski pošti.

3. Potrjeno je bilo pet imen za ime zbornika, ki so se uvrstila v ožji izbor:

- Sprehodnik
- Pisočas
- Preglednik
- Razglednik
- Železni list (oziroma izpeljanke z železni)

Predlog Andreja Bogataja 'Železne niti'.

4. Vprašanja glede kronike in morebitnih drugih zadev bomo obravnavali na eni od naslednjih sej.

Za naslednjo, 3. sejo uredniškega odbora⁶ smo se dogovorili za 18. 2. 2004. Uredniški odbor je že dobro stekel. Padale so različne ideje in predlogi. Na seji smo sprejeli naslednje sklepe:

1. Uredniški odbor je soglasno potrdil zapisnik 2. seje uredniškega odbora.

2. V nadaljevanju določanja imena iz prejšnje seje se je izoblikovalo mnenje oziroma odločitev, da se zbornik imenuje 'Železne niti', 'Zbornik Selške doline'.

3. UO je za zbornik, ki bo izšel junija 2004 – predstavitev naj bi bila izvedena 11. 6. 2004 kot samostojna prireditev, predlagal in potrdil teme 3. (3. predlog vsebine zbornika)

Avtorji vsebin – člankov in intervjujev predložijo dela na disketi, CD-ju ali pa jih pošljejo po e-mailu na naslov decop@siol.net za pripravo tiska najkasneje do 15. 3. 2004. Po tem datumu bo zelo težko še umeščati prispevke v vsebino zbornika. Prispevke je namreč v nadaljevanju potrebno še vsebinsko pregledati in jih pripraviti za lektorski pregled.

Ga. Mohorič-Bonča pošlje na omenjeni e-mail esej Sončnica in prepisane pesmi ge. Trojar, ge. Završan in g. Rakovca in kontaktira z go. Žitnik, avtorico prispevka Grafiti.

G. Rejec kontaktira z g. Škrlebom, avtorjem članka Pavelnov premz.

Glede prodaje Železnih niti, Zbornika Selške doline, se po 4. seji, ki bo predvidoma v 12. kalendarjem tednu, obišče župana Občine Železniki, se mu predstavi vsebina in pridobi prednaročilo za 100 izvodov.

Tudi pri ostalih gospodarskih družbah bi poskušali pridobiti prednaročila za zbornik – predlog prednaročil cca. 300 zbornikov in obiski bodo predloženi in sprejeti na naslednji seji.

4. Vprašanja glede kronike in morebitnih drugih zadev je potrebno doreči na naslednji seji.

Železne niti

Kot je razvidno iz 2. sklepa 3. seje uredniškega odbora, je bil sprejet sklep, da se zbornik imenuje 'Zbornik Selške doline Železne niti'. Četrto sejo uredniškega odbora⁷ smo tako že izvedli pod imenom Železne niti. Ker nismo imeli zagotovljenih finančnih sredstev za pripravo zbornika in za tisk, smo pričeli zbirati denar, in sicer tako, da bi preko donacij dobili finančna sredstva za oblikovanje in za tisk.

1. Uredniški odbor je soglasno potrdil zapisnik 3. seje uredniškega odbora.
2. Pri pregledu vsebin so potrebne dopolnitve: Dopolnitve je potrebno oddati do 15. 4. 2004. Po tem datumu bo zelo težko spreminjati in posegati v vsebine.
3. Primož Pegam pripravi donatorske pogodbe skupaj s sprejetim predlogom o razvrstitvi donacij:

Naziv	Število predplačil Železnih niti	Denarna sredstva (SIT)
Glavni donator	80	200.000
Veliki donator	40	100.000
Donator	20	50.000
Mali donator	10	25.000

Obiski:

- Občina (g. Pegam)
- Alples, d. o. o. (g. Rejc, g. Pegam)
- Domel, d. d. (g. Rejec, g. Rejc)
- Niko, d. d. (g. Dolenc)

Razpored obiskov pri podjetnikih sestavita g. Rejc in g. Pegam.

4. Kronika se za prvo številko Železnih niti ne bo pripravila. Predlagano je bilo, da se na ustreznem odboru MD sprejme sklep, da za kroniko prične sistematično skrbeti in jo pripravljati sodelavka v Muzeju, in sicer s 1. 4. 2004. Kronika bo tako objavljena v drugi številki, in sicer za obdobje marec 2004–marec 2005.

Naslovnica
Železnih niti 1.

Vsak dan sem bil bolj prepričan, da nam bo uspelo izdati 1. številko Zbornika Selške doline Železne niti. Z avtorji prispevkov sem se večkrat pogovarjal, kako jim gre pisanje prispevkov. Večina prispevkov je bila bolj ali manj pripravljenih.

Vse večji problem pa je bilo zagotoviti financiranje zbornika. Kako zagotoviti denarna sredstva? Za 5. sejo uredniškega odbora,⁸ ki smo jo imeli na običajni lokaciji 26. 5. 2004, sem pripravil dodatno točko dnevnega reda: Predstavitev Železnih

niti in koncert Janeza Lotriča.

Mojemu sorodniku in prijatelju iz otroških in fantovskih let sem predstavil problematiko. Brez razmišljanja je obljubil brezplačen nastop. Na 5. seji uredniškega odbora⁸ smo se tako dogovorili:

1. Uredniški odbor je soglasno potrdil zapisnik 4. seje uredniškega odbora.
2. Uredniški odbor je po daljšem usklajevanju in razpravi potrdil naslednji razpored prispevkov – tem :

	Avtor(-ica)	Tema
Železne niti		Predstavitev
	dr. Anton Ramovš	Geološka sestava Selške doline
	Benedičič, Šuštar	Intervju z Janezom Lotričem
	Aleksander Čufar	Lepote Selške doline
	Nataša Benedik	Franc Kos
Zgodovina	Jože Dolenc	Prevod iz Illyrisches Blatt – Tušek
	Marija Gasser	Ivan Tušek
	Andreja Bogataj	Čipkarstvo v Železnikih
		Česnjica nekoč in danes
	Več avtorjev ZB	Napad na Železnike leta 1944
		Dražgoška bitka
Družboslovje	Benedičič, Pegam	Intervju z g. Jožefom Demšarjem
	Rado Goljevšek	50 let kočje na Ratitovcu
	Boštjan Škrleb	Pavelnov premz
	Matevž Jakolič	Lovstvo skozi čas
Kultura	Nataša Benedik	Intervju z g. Francem Kalanom
	Jernej Hudolin	Obnova cerkve sv. Antona
	Franc Peternelj	80 let Pevskega zbora Davča
	Boštjan Demšar	Pihalni orkester – 25 let
	Tone Sedej	Svetovna razstava jasic
	Bojan Rihtaršič	Španova hiša
	Miro Kačar	Obnova Groharjeve hiše
	Ladi Trojar	Pesmi
	Vera Završan	Pesmi
	Peter Zupanc	Pesmi
	Janez Rakovec	Pesmi
Osnovna šola	Tadeja Šuštar	Comenius
		Pesmi, eseji, kritike
Mladi in družba	Katja Mohorič-Bonča	Esej
	Lea Žitnik	Grafiti
	Mohorič	Fotografije

Dopolnitve je potrebno oddati do 10. 6. 2004. Po tem datumu bo zelo težko spreminjati in posegati v vsebine.

3. *G. Rejc je poročal o že dogovorjenih pogodbah o donatorstvu, tako tistih za prednaročilo zbornika kot tistih za donacije v čisti obliki z denarnimi sredstvi.*

Seznam donatorjev je potrebno pripraviti tudi za zbornik, donatorji bodo predstavljeni na eni strani, v skladu z višinami donacij.

4. *Za pripravo predstavitve Zbornika Selške doline Železne niti in pripravo koncerta rojaka tenorista Janeza Lotriča se imenuje posebna skupina, in sicer: Tadeja Šuštar, Jure Rejec, Rudi Rejc, Jaka Benedičič, Andrej Bogataj, Tone Tavčar, Primož Pegam.*

Skupina je zadolžena za pripravo predstavitve in koncerta in vse ostale vzporedne aktivnosti.

Vzporedno z izdajanjem zbornika pa smo pričeli z aktivnostmi za predstavitev Železnih niti. Kot je razvidno, smo glede na zahtevnost projekta oblikovali posebno skupino za pripravo predstavitve in koncerta. Skupina⁹ se je prvič sestala 17. 6. 2004 v športni dvorani. Dogovorili smo se:

- 5 *UO-skupina za predstavitev 1. številke zbornika je potrdila predlog, da se oblikujejo tri podskupine za pripravo predstavitve 1. številke Zbornika Selške doline Železne niti in koncerta g. Janeza Lotriča, in sicer:*

- *podskupina za pripravo dvorane (g. Tavčar, g. Čufer, g. Pegam),*
- *podskupina za pripravo programa (ga. Šuštar, g. Rejec, g. Benedičič),*
- *podskupina za promocijo (g. Rejc, g. Bogataj, g. Pegam).*

Zadolžitve podskupine za pripravo dvorane:

- *g. Tavčar: oder TD Škofja Loka in stoli KD Bukovica*
- *g. Čufer: ozvočenje, osvetlitev in prijava prire-*

ditve pri ustreznih organih

- *g. Pegam: stoli KD Železniki in KD Selca*

Zadolžitve podskupine za pripravo programa:

Skupaj z g. Lotričem pripraviti predlog programa, navezanega na predstavitev zbornika in z glasbenim delom. G. Pegam kontaktira z g. Lotričem.

Zadolžitve podskupine za promocijo:

Pripravi se celostni projekt promocije s preračunom stroškov. V želji, da bi bil generalni sponzor iz Selške doline, g. Rejc preveri pri lokalnih družbah, ali je kakšna pripravljenost za sponzoriranje predstavitve in koncerta.

Naslednja seja bo 30. 6. 2004.

Železne niti so bile oblikovno in vsebinsko pripravljene in poslane v tisk. Glavna smer aktivnosti je bila predstavitev zbornika s koncertom Janeza Lotriča. Skupina¹⁰ za pripravo koncerta se je drugič sestala 7. 7. 2004 in sprejela naslednje sklepe:

1. *Zapisnik 1. seje je bil soglasno potrjen.*
2. *Na osnovi obsežnega gradiva projekta oglaševanja prireditve ob predstavitvi zbornika Železne niti in prodaje kart, ki je bil pripravljen in tudi predstavljen na 2. seji, so bile po daljši razpravi in korekcijah sprejeta naslednja stališča:*

Glede na dejstvo, da je še nekaj odprtih vprašanj, tudi glede samega programa, strošek predstavljenega projekta promocije prireditve in prodaje kart ne sme presežati zneska 700.000 SIT skupaj z DDV. Podskupina skupaj z g. Pegamom se odloča v okviru danih sredstev.

Do naslednje seje se pripravi poročilo o aktivnostih in stroških.

Izvedli smo 6. sejo uredniškega odbora,¹¹ in sicer 18. 8. 2004, tik pred predstavitvijo, kjer pa smo že pričeli s pripravo na 2. številko.

1. Uredniški odbor je soglasno potrdil zapisnik 5. seje uredniškega odbora.
2. Odgovorni urednik se je zahvalil članom uredniškega odbora za korektno sodelovanje. Predstavljen je bil Zbornik Selske doline Železne niti. Vsak član UO je prejel en izvod.
3. UO je bil seznanjen s prvim delovnim predlogom druge številke Zbornika Selske doline Železne niti.
4. Vsi člani so bili povabljeni na predstavitev Železnih niti in koncert Janeza Lotriča.

Za koncert je bilo bolj ali manj vse pripravljeno. Vsi smo čakali, kdaj bo prišla iz tiskarne 1. številka Zbornika Selske doline Železne niti, in res smo ga dobili. Strinjam se s kolegi in kolegicami, da je poseben občutek, ko dobiš v roke natisnjeno knjigo, pri kateri si sodeloval.

Večini piscev prispevkov sem knjigo osebno odnesel in se jim zahvalil za sodelovanje. Odziv piscev in tudi ljubiteljev domoznanske literature je bil izjemno pozitiven. Čutil sem nekakšno osebno zmagost, saj sem vselej verjel v ljudi iz doline, verjel sem v njihovo delavnost, klenost in tudi njihov intelektualni potencial.

Predstavitve 1. številke s koncertom Janeza Lotriča

Oblikovanje posebne skupine za pripravo koncerta se je izkazalo kot pametna odločitev. Skupina je resnično timsko delala in vodenje takšne skupine je bil pravi užitek.

Za koncert je bil pripravljen promocijski načrt, ki se je izvajal preko različnih medijev. Oglaševalce so ga gorenjske radijske postaje, lokalni časopisi, veliki plakati in mali plakati, ki smo jih razobesili do Tolmina, Cerkna, Bleda, Bohinja, Kranja, Žirov in seveda v Škofji Loki ter v Selski dolini. Za sponzoriranje koncerta sem pridobil ugledna slovenska podjetja. Sedeži v dvorani so bili oštevilčeni in temu primerno tudi vstopnice. Karte v predprodaji so se uspešno prodajale in kmalu je bilo jasno, da bo koncert tenorista Janeza Lotriča polno zaseden. In res, športna dvorana je bila nabito polna.

Obstajala je še dilema, kako bo z akustiko, ker Janez Lotrič ni hotel peti preko mikrofona. Že po zapeti himni je bilo jasno, da tudi akustika 'štima'. Orkester in glas sta bila izjemno sinhronizirana. Začel se je koncert, za katerega smo vsi želeli, da bi trajal in trajal. Navdušenje je bilo popolno in

Z leve
Anton Tavčar,
predsednik
Muzejskega
društva Železniki,
Primož Pegam,
glavni urednik,
Tadeja Šuštar,
Andrej Bogataj,
Rudi Rejc,
člani uredniškega
odбора zbornika
Železnih niti.

dogodek leta 2004!

Koncert tenorista Janeza Lotriča

in predstavitev zbornika Selške doline

Na prireditvi promocijska cena zbornika samo 3.300,00 SIT
redna cena 4.000,00 SIT

Železne niti

Nedelja, 22. avgusta ob 20. uri
Športna dvorana Železniki

Predprodaja kart:
Železniki:
- Muzej Železniki, tel.: 514-73-56
- plavalni bazen
- Mercator diskont Češnjica
- Mercator Trnje
- pošta Selca
- eno uro pred koncertom
Škofja Loka:
- Zavod za pošpeševanje turizma BLEGOŠ, Kidričeva 1a, tel.: 04/517-06-00
Cena: 2.500,00 SIT

Sponzorji koncerta:
Občina Železniki
Banja HSB
triglav
BRESCIANI
lek

Tega lepega dne preprosto NE SMETE zamuditi!

Vir: Fina Dool-DOG, oblikovanje: BECCOF

Plakat za koncert.

zbornik je uradno zagledal luč sveta. Izjemna popotnica. Po končanem koncertu mi je Janez Lotrič dejal: "Primož, tole si pa visoko nastavlil." Mislim, da je imel kar prav. Janez Lotrič je v tistem času spadal med pet najboljših svetovnih tenoristov. Brez hvale lahko trdim, da je bil to najboljši in najveličastnejši koncert v Železnikih. Koncert s predstavitvijo zbornika Železne niti je popolnoma uspel v vseh smislih. Tako v umetniškem, komercialnem kot tudi v finančnem smislu. S koncertom

in prodajo zbornika na koncertu smo namreč zaslužili toliko, da so bile Železne niti tudi ekonomsko avtonomne.

Kakšen teden po koncertu smo vsi tisti, ki smo ta koncert organizirali, hodili kakšen centimeter nad tlemi. Res izjemni občutki, ki so mi za vedno ostali v spominu. Ves trud je bil s tem poplačan.

Po tem koncertu in predstavitvi sem sklenil, da se bom urednikovanju še bolj posvetil in poskušal pripeljati uredniški odbor do 10. številke ...

Zaključek

Prva številka Železnih niti in še predstavitev zbornika s koncertom Janeza Lotriča je bil zahteven projekt. Vse je bilo opravljeno prostovoljno, brez denarnega nadomestila. Nekaj časa sem beležil ure, ki sem jih porabil za to, pa sem potem prenehal zapisovati.

Dejstvo je, da takšen projekt lahko izpelješ samo, če je naklonjenost in pripadnost projektu vseh deležnikov, ki sodelujejo, velika. Lahko rečem, da pri tem delu ni bilo nobenih nasprotovanj. Nekateri so se držali bolj pri kraju, pa so potem že v naslednji številki resno pristopili.

Za izid prve številke in izjemni koncert se moram tudi na tem mestu zahvaliti. Seveda gre najprej zahvala piscem prispevkov. Brez piscev Zbornika Selške doline Železne niti ne bi bilo. Njim gre čestitati za pogum, da so prvi pristopili k ustvarjanju in oblikovanju domoznanskega zbornika. S svojim delom so postali tudi zgled in motivacija drugim, naslednjim avtorjem, ki so vstopili v projekt Železne niti.

S posebnim navdušenjem nas je spodbujal takrat-

ni predsednik Muzejskega društva Anton Tavčar, ki je projekt ves čas podpiral. Hvala, Anton!

Uredniški odbor je deloval brezhibno in ideje so kar vrele na dan. Tudi vsem njim se zahvaljujem.

Posebej se moram zahvaliti družbi Decop, d. o. o., Železniki za profesionalno postavitev in oblikovanost Železnih niti.

Zahvaljujem se lektorici Valeriji Trojar, ki je smelo prevzela lektoriranje zbornika.

Tadeja Šuštar je opravila izjemno delo, tako pri zborniku kot pri koncertu, za kar se ji iskreno zahvaljujem.

Veliko moralno in materialno podporo Železnim nitim je izkazal domačin tenorist Janez Lotrič, za kar se mu še prisrčno zahvaljujem.

Takšnega projekta brez podpore družine seveda ob službi ni mogoče izpeljati. Hvala Anžetu za izjemne ideje. Stavek dr. Franceta Koblarja na ovitku prve številke je njegova ideja. Špela mi je pomagala pri prebiranju in povezovanju prispevkov. Jelka pa je, kot vedno, vztrajala na doslednosti in končnosti izdelka.

Vsem še enkrat iskrena hvala.

Viri:

- ¹ Zapisnik občnega zbora Muzejskega društva Železniki 16. 5. 2003.
- ² Predlog Muzejskemu društvu Železniki za pričetek izdajanja glasila 'Železnikarski preglednik' 17. 10. 2003.
- ³ Zapisnik 2. seje upravnega odbora MD Železniki.
- ⁴ Zapisnik 1. seje uredniškega odbora.
- ⁵ Zapisnik 2. seje uredniškega odbora.
- ⁶ Zapisnik 3. seje uredniškega odbora.
- ⁷ Zapisnik 4. seje uredniškega odbora.
- ⁸ Zapisnik 5. seje uredniškega odbora.
- ⁹ Zapisnik 1. seje skupine za pripravo koncerta in predstavitve zbornika.
- ¹⁰ Zapisnik 2. seje skupine za pripravo koncerta in predstavitve zbornika.
- ¹¹ Zapisnik 6. seje uredniškega odbora.

Opis Železnikov z okolico iz prve polovice 19. stoletja

Dr. Janez Rihtaršič

Namen Prennerjevega dela, kot se sam izrazi v 31. številki Ilirskega lista iz leta 1839 [1], je: "iztrgati iz pozabe, kar zgodovino in topografijo naše dežele dela vredno občudovanja".

Z izdajo prispevka Topografija rudnika Železniki v okraju Loka na Zgornjam Kranjskem [2] je bil Prennerjev cilj v popolnosti dosežen in prispevek je postal nepogrešljiv vir informacij za vse poznejše raziskovalce zgodovine Železnikov ter Selške doline. Čeprav je bilo to pomembno delo za razumevanje nastanka ter življenja Železnikov že mnogokrat citirano, pa še ni dobilo celostnega prevoda v slovenski jezik. S tem prispevkom skušam, če zopet navedem Prennerja, "za prijatelje domovine" to pomanjkljivost odpraviti.

*Karel Jožef Prenner (Škofja Loka, *1780, Stična, †1841) je svoje Topografsko in zgodovinsko opisovanje rudnikov železa daroval deželnemu muzeju leta 1834 [3]. Ta letnica je tudi nave-*

dena ob podpisu spodnjega prispevka, objavljenega v Hohenwartovem¹ zborniku, ki nosi naslov Prispevki k naravoslovju, kmetijstvu in topografiji vojvodine Kranjske, izdanem leta 1838 [2]. Nekoliko preoblikovano besedilo je bilo potem objavljeno še leta 1939 v petih nadaljevanjih Ilirskega lista v številkah od 31 do 35 [1, 4–7]. V Ilirskem listu poda Prenner nekoliko daljši uvod, podrobnejši opis vodotokov in živali ter posamezne zanimivosti, kot sta omemba jamskega škerata Shenzeke ali izgovorjava imena Rakitouz, "kjer v tukajšnjem dialektu k velja za č". Objava iz Hohenwartovega zbornika pa dodatno prinaša seznam in poimenovanje žeb-ljev v strokovnem ter kranjskem jeziku, besedilo darilne listine škofja Ernsta ter deleže v obeh fužinah. Zaradi teh dodatnih informacij, ki so v časopisni izdaji izpuščeni, je v nadaljevanju podan prevod prvotnega besedila, objavljenega leta 1838.

Karl Prenner

Topografija rudnika Železniki v okraju Loka na Zgornjem Kranjskem

Topographie des Bergwerks Eisnern im Bezirke Laß in Oberfrain.

Naslov prispevka, objavljenega leta 1838 [2].

Zgodovina. Železniki, v pogovornem jeziku dežele Shelesenke, pripadajo kraljestvu Ilirov vojvodine Kranjske, Ljubljanskemu okrožju (Zgornja Kranjska) in ležijo ob vznožju Julijskih Alp, v okraju c.-kr. loškega gospostva. Od okrajnega sedeža Loke so oddaljeni tri ure, sedem ur od glavnega mesta province Ljubljane in deset ur od Tolmina. Tod se nahaja najstarejša talilnica in fužina na Kranjskem. V srednjem veku je Železnike ustanovil freisinski škof Albrecht z izdanim privilegijem na prvi ponedeljek po koncu binkoštnega tedna leta 1354 (priloga I), in tako štejejo polnih 478² let.

Prve družine, ki so se naselile v tej prvotno neprijazni, z divjimi živalmi poseljeni okolici župnije Selca, so prišle iz sosednje Furlanije. Ta domneva je bila z ravno omenjenim privilegijem dokazana kot zgodovinsko dejstvo, ker so v njem zabeleženi železarski mojstri s furlanskimi priimki, kot so Zhehas, Maron in Monsiodin. Naš klasični domovinski zgodovinopisec baron Valvazor dodaja k ustanoviteljem Železnikov tudi Plautze, iz katerih družine sta pred kratkim izšla spoštovanja zaslužna moža, nadsodnik ter direktor fužine Johann Peter Plautz in železnikarski župnik Dominik Plautz.

Stara, še vedno ohranjena pripovedka na začetku ne omenja obeh železnikarskih fužin, kjer se nahajata v sedanosti, temveč sta nastali deloma naprej navzgor in deloma nižje, kot najdemo obe talilni peči v Zgornjih in Spodnjih Železnikih danes.

Tako naj bi visoka peč in veliko kladivo iz Zgornjih

Železnikov stala višje ob potoku Farji potok (Farjon-Potok) in tista iz Spodnjih Železnikov na področju Dašnice (Dashenz), nedaleč od vasi Česnjica (Zshenza), pri vasi Rudno (Erzdorf). Kot dokaz tega služi še vedno najdena žlindra v okolici Štalce (na Stalz), pri potoku Dašnica v soseski Sv. Križ (St. Crucis), katere avtor te izpovedi sam poseduje nekaj kosov. Tudi zgoraj omenjeni privilegij škofa Filipa iz Freisinga iz leta 1354, ki Zhehasovi in Maronovi fužini izposodi zemljo v Dašnjici za kovače, to zgodbo potrjuje.

Zgornji Železniki so splošno poznani kot 'ta zgornji konec' (ta sgorn konz), Spodnji Železniki pa kot Racovnik (Razonk). Po ljudski pripovedi je vzrok slednjemu, da so tam divja perjad in race imele svoje igrišče, ker sta bila verjetno prej tam močvirnata zemlja in ločje.

Nadalje privilegij (Priloga I.) škofa Albrehta iz Freisinga iz leta 1358 imenuje pet kovačev, ki lahko pridobivajo železo, in določa letno zemljiško dajatev po četrtninah, od poldruge marke oglejskih pfe-ningov in deset pfe-ningov (verjetno takrat veljavnih kovancev močnih patriarhov iz Ogleja, v katerih škofijo so Železniki spadali*) in da naj Železnikarji priznavajo za sodno oblast samo škofijskega pisarja iz spodnjega gradu v Loki (tako je verjetno na sredi gradu še stal gotski stolp kot takrat edini stalni bivanjski del), ki je do leta 1810 predstavljala krajevno sodišče nad gospostvom in mestom Loka, od reorganizacije dežele 1814 pa jo je izvajalo okrajno sodišče v Loki.

* Kot dokaz, da so Železniki spadali v Oglejsko škofijo, govori dejstvo: Železniki so bili takrat sprejeti v selško župnijo, šele pozneje, v letu 1622, so si izbrili lastno župnijo. Patriarhi iz Ogleja (Aquileja) so zapovedovali v vseh deželnih župnijah, ki so ob ustanovitvi pod cesarjem Jožefom II. sestavljale Ljubljansko nadškofijo. Te so pred tem pripadale nadškofiji Gorica, pravzaprav Gradiška, kamor je bila vključena tudi župnija Selca in z njo tudi Železniki.

Za posredovanje v fužinarskih zadevah so imeli Železniki lastnega sodnika, čigar pristojnost je pri nadaljnih postopkih prešla na višji rudniški urad in rudarsko sodišče v Ljubljani.

Danes imata obe fužini v Zgornjih in Spodnjih Železnikih, ki vsaka šteje po več deležnikov, poleg glavnih lastnikov še lastno moralno telo, poimenovano dominij, brez katerega ni noben stanovski ali deželno-stanovski ceh. Pravica tega dominija se nanaša neposredno zgolj na vodenje zemljiških knjig za hiše, zemljišča, vigenjce ali ješe in za cajnarice na območju rudnika.

Tem zemljiškim knjigam in dominiju načeluje zaprisežen posameznik, ki so ga izvolili obe fužini in skupnost v kraju. Vsaka fužina ima zase po en glas, skupnost pa za izvolitev prispeva štiri glasove od preostalih lastnikov hiš, izvoljenih štirih odposlancev. Ta izbor vselej vodi en delegat s strani okrožnih uradov.

Lega – Klima. Železniki ležijo med visokim sredogorjem Julijskih Alp in med potokom Sora, ki s pomočjo več kanalov poganja vodna kolesa. Fizična lega oblikuje Železnike v ozko krivo linijo vzdolž doline, ki so jo oblikovali strmi hribi. V dolžini pol ure so glede na lego in razporeditev naselij razdeljeni v tri dele, namreč v Zgornje Železnike (sgorni konz), Srednje Železnike ali na Trnju (na Tern), kjer sta župnijska cerkev in župnišče, in potem Spodnji Železniki (Razonk). Od tod proti Sorici in v sosednji Tolmin vodi okrajna cesta, ki Selško dolino preseka in ki predstavlja povezavo z mestom Loka, z glavnim mestom province, ter s preostalo provinco. Po njej vozijo svoje proizvode tudi v sosednjo Hrvaško in v Italijo.

Klima je za zdravje ugodna, čeprav kot domala v vseh pogorjih ostra. Neurja po pravilu niso zelo pogosta, pač pa siloviti vetrovi, izmed njih severni veter prevladuje pozimi, zlasti pa pomladi. Med boleznimi so tukaj, še posebno pomladi, pogoste nalezljive vrste. Sneg zapade tukaj običajno v mesecu novembru, stopi pa se v mesecih februar in marec. Na splošno zgodnji zimi sledi pomladi odjuga, ker v tukajšnjem primeru zima gre v korak z nižjimi področji.

Pogorje, ravnice, gozdovi, vode. Glavni pogorji v okolici Železnikov sta Ratitovec (Raititouz ali Rakitouz) med Železniki in Zalim Logom (Salilog) in potem Jelovica (Jellouza) (Julijske Alpe). Na Ratitovcu se nahaja donosen Železnikom pripadajoč železov rudnik, ki daje zelo bogato rudo. Ta ruda je vendarle zaradi svoje poroznosti krhka in je ni mogoče same obdelovati.

Na Jelovici so številni rudniki železa, ki pripadajo prebivalcem obeh naselij, ležečih na tem pogorju, poimenovanih Dražgoše (Drashgoshe) pri cerkvi (pod Zirkujo) in Dražgoše naprej od cerkve na Pečeh (na Pezheh, auf den Felsen).

Nedaleč od tega zadnjega naselja poteka pot iz Selške doline skozi naselje Lajše (Laishe) in Jamnik (Jamnig) proti rudniku Kropa (Kropp). Prebivalci obeh naselij Dražgoš so skoraj vsi rudarji in obnem kmetje. V naselju Dražgoše pri cerkvi se nahaja kuracij, ki zajema obe vasi s populacijo 90 družin in 446 duš.

Gozdovi, ki zaslužijo omembo, so v pogorju Jelovice. Največji gozd z enakim imenom oglarji pogosto uporabljajo za kopišča, del pa tudi za pašnike, gozdarjenje in številne služnosti. Deloma je poraščen z iglavci, vendar je večji del poraščen z listnatim drevjem. V njem se nahaja velika divjad in divja perjad, najdemo pa lahko tudi bele zajce.

Med Železniki in vasjo Češnjica (Zheshenza) leži tako imenovano Češnjiško polje (Kerschdorferfeld), od Železnikov navzgor proti vasi Zali Log (Salilog) pa več fužinam pripadajočih njiv na Jesenovcu (Jesenouz). Na teh ravnica pridelujejo vse v deželi po-

znane vrste žit, kot so: pšenica, letna in zimska koruza, ječmen, oves, ajda, koruza, krompir in stročnice. Na mnogih vrtovih in zaplatah v Železnikih ter okolici so največkrat nasajeni zelje in stročnice. Prirast žit v okolici Jesenovca je 3–5-kratnik setve, medtem ko daje Češnjiško polje boljši izkupiček.

Od voda se v okolici Železnikov nahaja tako imenovani Farji potok (Farjou potok), ki izvira v hribovju Martinj Vrha (Martinverh) in se na poti iz Železnikov proti Sorici izliva v Soro. Potok Smoleva, ki izvira v okolici Smoleve, v soseski sv. Miklavža, se v kraju Železniki pri tako imenovani Volčji vasi (Vouzhia vass) prav tako izliva v Soro. Potoka Češnjica (Zheshenza) in Dašnica (Dashenza), od katerih prvi izvira v Jelovici, slednji pa v okolici Podlonka (Padlonk), v sosesčini sv. Križa (St. Crucis), se oba izlivata v Soro, in sicer potok Češnjica, potem ko preseka vas z istim imenom, slednji pa nad to vasjo.

Potok, praviloma reka, Sora izvira v visokih golih Alpah med Kranjsko in goriško grofijo na meji okraja Loka. Deloma priteče iz različnih izvirov znotraj zadnjih meja okraja pri Zgornji in Spodnji Sorici, ki se združijo pod različnimi imeni nad vasjo Zali Log (Salilog). Potem teče proti mestu Loka in spotoma vanjo priteka več stranskih potokov. V Loki se združi s tako imenovano Poljansko Soro (Pöllander Zeyer) in se v sotočju na Celovski cesti (Klagenfurter Strasse) izliva v tok reke Save.

Postrvi reke Sore so še posebno okusne, dobijo pa se samo od Železnikov navzgor.

Rударstvo. Rudarstvo, ki je glavna panoga kraja in okolice, tukaj ni vodeno po tehnično-ekonomskih osnovah kot v sosednji Koroški ali Štajerski.

Tukaj le redke fužine vodijo svoje lastne rudnike in rudo znatno pridobivajo samo kmetje, ki tako zaposlujejo sebe in moške družinske člane. Tako si lahko predstavljamo, da obdelava železovih rudnikov poteka tako naravno in preprosto, kot je le mogoče, medtem ko vsaki novosti zelo zavzeto nasprotujejo. Kmetje vedno raje, četudi v lastno škodo, neučinkovito sledijo svojim prednikom. Pridobljeno rudo kmetje običajno v zimskem času iz pogorja na majhnih sahnah pripeljejo navzdol k fužinam in potem v visokih pečeh pretalijo v železo in predelajo v žblje.

Železovo rudo v okolici Železnikov kopljejo na sledečih krajih: v 1 ½ ure od Železnikov oddaljeni okolici Smoleve. Tako je poznana kot smolevska ruda in jo najdemo v velikih količinah. Sama ne daje več kot 6 % in jo uporabljajo kot dodatek drugim rudam.

Večina železovih rudnikov, od katerih jih je nekaj po tradiciji že več stoletij na Coku (Zokula), se nahaja eno dobro uro iz Železnikov, severozahodno v predgorju Julijskih Alp, v tako imenovani Jelovici. Po vsej verjetnosti so bili Železniki ustanovljeni zaradi teh rudnikov in zaradi tradicije. Nahajajo se v pogorju pri Dražgošah, o katerih sem že zgoraj pripovedoval. Dobro očiščena ruda, ki jo tukaj drobijo, daje v povprečju 40 %. Ti rudniki železa ležijo na vzhodnem po-

Zob jamskega medveda iz neznane jame na Jelovici [8]. Hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Foto: Miha Jeršek

bočju pogorja. Tukaj je pogosto najti tudi bobovec, ki pa daje samo 23 % in od katerega sva s spoštovanim dražgoškim kuratom gospodom Josephom Hafnerjem v deželni muzej poslala več vzorcev. Tu pa tam so v precejšnjih rudniških globinah našli tudi fosilne kosti živali, od katerih sva več primerkov prav tako poslala v deželni muzej.³ Bobovec se pri taljenju največkrat uporablja samo za mešanico. Običajno ga najdemo v nižinah in na gorskih pobočjih.

V vrhu severnozahodno od Železnikov ležečega pogorja Ratitovca kopljejo železovo rudo. Ta je bogata, daje do 80 % in je prekrhka, da bi jo samo predelovali. Vsaka od obeh visokih ali talilnih peči pride letno na vrsto na 10 ali 12 tednov.⁴ Teden ali strokovno imenovan vrstni teden označuje časovno obdobje, ko pride na vrsto za taljenje v tistem tednu aktualni fužinar, da pridobi surovo železo. Potem iz njega na talilnem ognjišču (varilna peč ali presnovka) pridobivajo železne drogove in te porabijo v cajnicah za pridobivanje paličnega železa. Ta red taljenja je tu priložen kot priloga II. Iz obeh fužin v Zgornjih in Spodnjih Železnikih na treh ognjiščih proizvajajo

4.300 centov kovnega železa, ki ga potegnejo v drogove. Takšna proizvodnja kovnega železa vendarle ne pokrije potrebe obeh fužin, temveč letno pripeljejo še določeno količino surovega železa v tako imenovanih ploščah iz Ruardovih rudnikov in fužin iz Pašieka s Spodnje Kranjske in 1.800 centov kovnega železa od koroških družb, medtem ko je proizvodnja oglja zadovoljiva in pokrije potrebe taljenja.

Na vsak prebran cent rude porabimo v povprečju štiri mernike oglja, tako lahko z gotovostjo izračunamo, da je v 24 urah s 360 do 400 mernikov porabljenega oglja pretaljeno 90 do 100 centov rude. Poraba oglja znaša letno 129.826 mernikov, od katerih fužine v svojih gozdovih pridobijo polovico, drugo polovico pa dobavijo kmetje.

Največ prodajo v Trst, Reko in Karlovec, deloma v Ljubljano in Idrijo. Po kakovosti in lepoti imajo žebli iz Železnikov prednost pred tistimi iz Kroke in Kamne Gorice.

Proizvodnja žebeljev zaposluje poleg dveh visokih peči še v Zgornjih Železnikih dve talilni ognjišči,** obe opremljeni z lesenim mehonom

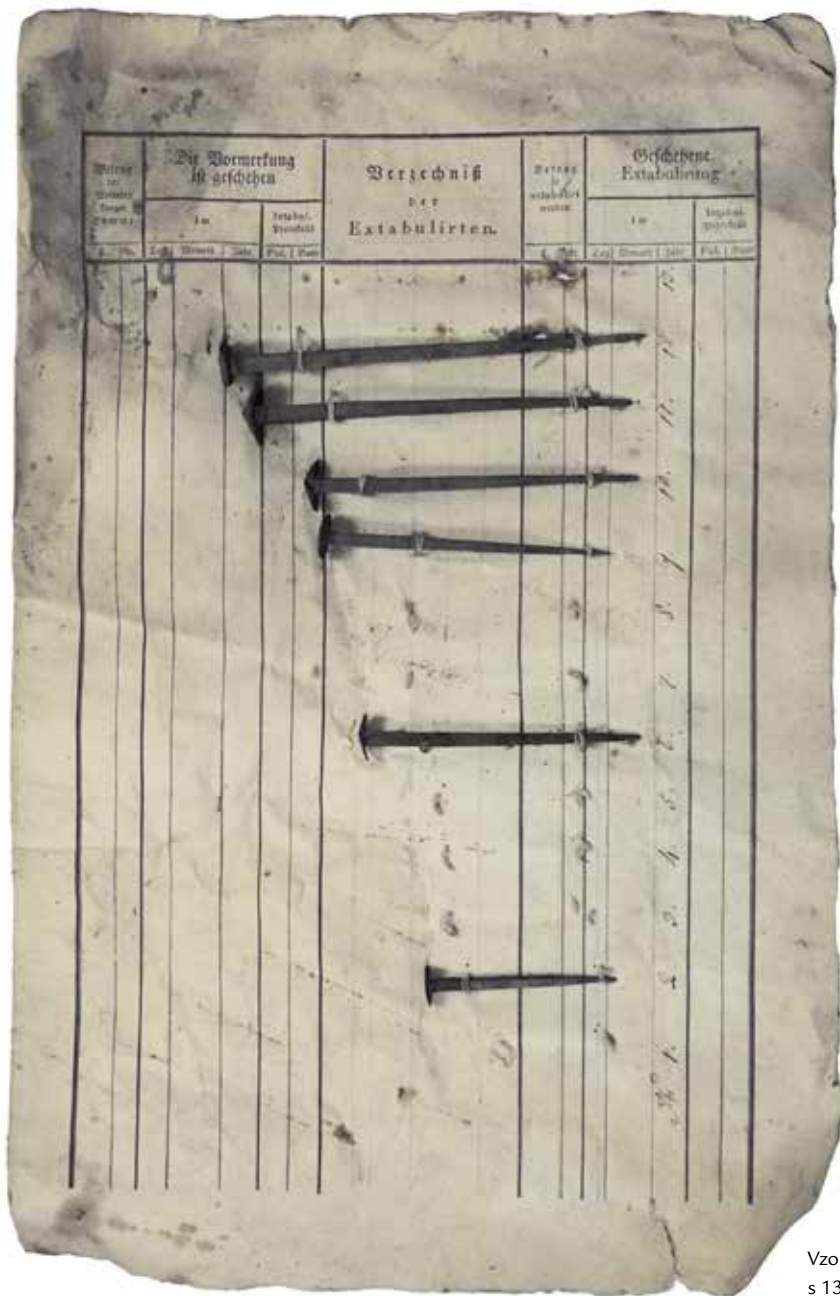
Iz pridelanega paličnega železa se izdelujejo naslednje vrste žebeljev:

Iz tabele z vzorci v muzeju št.	Poimenovanje vrste žebeljev		Zloženi v običajen sodček			
	V strokovnem jeziku	Kranjsko	1.000 kos	Skupna teža Tara funtov	Franco Ljubljana	
1	kratki Terni, Trati	po Podrouiz	12	135	16	30
2	Canali	Bantnoll ali Schintlarii	18	130, 140	19	-
3	Quaterni	Dresset	9	140	16	30
4	Terni, Trati z okroglo glavo	te okrogle Popodruiz	12	140	17	30
5	Terni, Trati	po Popodruiz	12	140	17	30
6	Ceseni, žebli za pod	Zischen	9	140	17	-
7	okrogli Ceseni	te okrogle Zischen	9	140	17	-
8	Mantuani	Matuan	4 ½	140	15	-
9	Da Bezzo z okroglo glavo	Latouz	6	143	16	-
10	enako	enako	6	143	16	-
11	Da Soldo	po sedem	3	144	15	-
12	enako z okroglo glavo	enako	3	144	15	-
13	Doppi Soldo	Doplin	1 ½	145	15	-

(tehnika to zadostuje, laiku pa boljše razlage ne morem podati, niti narisati skice, ker nisem risar, ampak trenutni predstavnik obrata ter dominija gospod Jakob Globočnik mi je obljubil, da bo poslal en model za deželni muzej). V Spodnjih Železnikih pa delo daje eno talilno ognjišče. Potem dve

skupni in tri privatne cajnarice ter 162 žebljarskih ognjišč.

** Velika ognjišča, kjer surovo železo iz plavža ali talilnih peči ponovno talijo in pod več centov težkim kladivom preoblikujejo v železne drogeve.

Vzorčna tabela žebļjev s 13 vzorci [10].⁵

Fužine v Zgornjih in Spodnjih Železnikih, pri čemer v Zgornjih Železnikih štejejo 48 deležev in v Spodnjih Železnikih ravno toliko, obratujejo v vrstnem redu, opisanem v prilogi II. Od teh fužinskih deležev so manjši, deloma zunanjim posameznikom pripadajoči deleži dani v zakup domačim premožnejšim fužinarjem.

Ogljarstvo in proizvodnja železa zaposluje v kraju Železniki in v okolici čez 500 družin ter prinaša v deželo ob letnem zaključku od 4.060 podolgovatih ovalnih sodčkov⁶ žebeljev preko 80.000 fl. in prehranjuje samo v Železnikih populacijo z več kot 1.627 dušami.

Cerkev in šolstvo. Župnijo Železniki, za katero skrbita dva duhovnika, en župnik in en pomočnik, župnija Selca (Selzah) tako obkroža, da spadajo v selško župnijo celo hiše, ki stojijo nad župniščem in poleg njega, imenovane Škovine (Shkovine).

Župnijska cerkev je bila pred tem podružnica župnije Selca. Domnevno je bila povzdignjena, zgrajena in posvečena sv. Antonu Puščavniku v času, ko je bila visoka peč ob potoku Dašnjica prestavljena v Železnike, med trnje in bodičevje, po katerih se imenujejo današnji Srednji Železniki, navadno na Tern, po urbariju pa Trnje (Dornach).

To podružnico je cesar Ferdinand II. povzdignil v župnijo leta 1622.

Pred požarom je imela župnijska cerkev pet oltarjev; od takrat pa so postavili samo štiri oltarje. V svoji sedanji velikosti je za rastoče prebivalstvo toliko manj ustrezna, ker jo na nedelje in dela proste dneve pogosto obiščejo prebivalci sosednjih župnij Selca, Zali Log in Dražgoše.

Druga cerkev ali podružnica je posvečena sv. Frančišku Ksaverju (Franz Xaver). Stoji na otoku, ki ga tvorita kanal in struga Sore. Tam se nahaja tudi javno pokopališče.

V tej župniji se nahaja tudi uspešna trivialka, ki jo je kot tudi Železnike v njeno veliko zadovoljstvo s svojo navzočnostjo osrečil naš obče častiti gospod, deželni glavar, ekselenca Joseph Camillo baron Schmidburg pri svojem potovanju v letu 1823. Pripadla ji je velik čast, da jo je povzignil v vzorno šolo, učitelja pa počastil z nazivom vzorni učitelj.

Ustanovitev te šole, ki pri svojih predstojnikih z razlogom dovoljuje upanje na dobre sadove, dolguje svoj obstoj g. Mihaelu Grošlu, ki je kupil kmečko hubo in kot župnik tukaj umrl. Ko je bila ustanovljena, jo je namenu samemu v letu 1815 izročil takratni gosposki upravitelj in okrajni komisar za Loko, sedanji cesarski svetnik in župan gospod Johann Nepomuk Hradezky, ki je prizadevno podpiral vsako dobrodelno ustanovo.

Topografija. Železniki štejejo 137 stanovanjskih zgradb, 331 stanovanjskih najemnikov, 2 cerkvi, 11 odličnih fužin, 695 ženskih in 932 moških, skupaj 1.627 duš. Pri živalih: 1 osel, 1 žrebec, 3 kobile, 22 kastriranih konj, 64 krav in 18 ovac. Nadalje so tu

Nagrobna plošča, vzdana v župnijsko cerkev sv. Antona Puščavnika v Železnikih: Michael Groshel, faimaster, ozha teh bogeh, ustvarnik te sholle MDCCCXVI.

poleg omenjenih fužin, cajnaric in vigenjcev, kot že omenjeno, 2 cerkvi, nadalje 4 mlini in 2 vodni žagi. Imeli so ranocelika in več obrtnikov, kot so usnjar, strojar, krznar, mizar, barvar, steklar, mesar, tobačna podružnica. Kot že rečeno, so zaradi svoje lege razdeljeni na dve polovici, kot jih preseka tok reke Sore.

Stanovanjske hiše so povsem zgrajene iz kamna in večina v letu 1822 pogorelega dela je tudi glede požarne varnosti solidno zgrajena. Vigenjci so, kolikor le omogoča zelo omejena lokacija, od stanovanjskih zgradb bolj oddaljeni, v Spodnjih Železnikih so bile na njihovih nekdanjih mestih ponovno zgrajene le pogorele talilne peči, ker njihove preselitve zaradi pomanjkanja denarnih sredstev, pa tudi zaradi velikih neudobnosti, ki bi nastale zaradi večje oddaljenosti od kraja, ni bilo tako lahko izpeljati.

Vendarle je v Spodnjih Železnikih požarna nevarnost mnogo manjša kot tista, ki so ji izpostavljeni Zgornji Železniki. V Zgornjih Železnikih so tesne, ozke ulice, ki so v primeru požarne pomoči komaj dostopne, v Spodnjih Železnikih pa so zgradbe v vrsti zgrajene z več prostora med njimi. Hiše same imajo solidno, vsečno zunanost.

Železniki so tudi rojstni kraj zelo zaslužnega, sedaj že umrlega gospoda cesarsko-kraljevega državnega in konferenčnega svetnika viteza Werthenaua⁷ in drugih mož, ki so profesuro, kot tudi različne državniške položaje opravljali s častjo in koristnim služenjem.

Zaželena bi bila celovita, času bolj primerana ureditev fužin, sprememba v vrsti izdelanih žebeljev ter bolj ekonomična izraba lesa in oglja. Dokler pa imajo v fužinah pravico tako mnogi, od časa do časa površnosti sledljivi lastniki, ki pri zelo omejenem znanju ugovarjajo in se zoperstavijo vsaki koristni novosti, in dokler nepremičnine fužine ne pridejo iz rok posameznih špekulativnih lastnikov, bo vse, kar izvira iz realnih izboljšav, ostajala samo pobožna želja.

Zapisano v Loki, v mesecu septembru 1834.

Carl Prenner, l.r.
sodni pisar

Priloga I.

Priloga se nanaša na potrditev privilegijev in svoboščin škofa Ernsta iz leta 1568. Škof Ernst se v pismu sklicuje na pisma škofa Filipa, Leopolda ter Albrechta in jih obesede do besede priznava ter potrjuje. Prevod omenjenih privilegijev in svoboščin se z izjemo uvodnega potrditvenega pisma škofa Ernsta nahaja tudi v Globočnikovi Kroniki, ki jo je leta 1999 prevedel Jože Dolenc [11]. Izpust potrditvenega pisma škofa Ernsta in posamezne razlike med navedbami istih dokumentov dajejo slutiti, da sta Prenner in Globočnik za vir uporabila različni listini. Vzroki posameznih razlik in njihova pravilnost ostajajo še nepojasnjeni in bodo predmet nadaljnjih raziskav. Na tem mestu je prevod listine škofa Ernsta zaradi obsega izpuščen in podan je zgolj izvleček.

Potrditvena listina privilegijev in svoboščin škofu Ernsta je nastala na novega leta dan 1568. V njej je zajeta vsebina privilegija škofa Filipa iz leta 1521, ki podložnikom iz Železnikov tega leta ponovno podeljuje tiste privilegije in svoboščine, ki jim jih je leta 1516 zaradi nezvestega ravnanja in sodelovanja v kmečkem uporu odzvel. Pismo škofa Filipa se nadalje nanaša na privilegij škofa Leopolda iz leta 1379, ta pa se nadalje v svojem konfirmacijskem pismu sklicuje na privilegije škofa Albrechta iz let 1358 in 1354 ter ga dopolni z obveznostjo vojaške službe v primeru napada na loško gospostvo. Škof Albrecht v pismu iz leta 1354 podeljuje kovačem iz Železnikov pravico pridobivanja železa, hkrati pa določi višino nadomestila in loškega pisarja za pristojnega sodnika. V privilegiju iz leta 1358 pa častivrednim ljudem, ki si pravijo Železnikarji, določi zemljo in prost prehod po obstoječi cesti ter jim daje na razpolago toliko lesa, kolikor ga potrebujejo.

Priloga II.**Vrstni red v fužini v Spodnjih Železnikih**

Vrstni teden	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek	Sobota
1	Magdalene Jeralla	Gregor Lewitschnik	Johann Warll	Joseph Semen	Joseph Gasperin	Michael Grocher
2	Jos. Urbantschitz Erb.	Joseph Martinschitz	Jos. Urbantschitz Erb.	Joseph Globotschnig	Joseph Globotschnig	Martin Jeralla
3	Gregor Lewitschnik	Joseph Martinschitz	Franz Kobler	Jakob Kobler	Martin Kloptschitz	Jakob Globotschnig
4	Joseph Semen	Jakob Globotschnig	Jakob Globotschnig	Martin Jeralla	Joseph Martinschitz	Jos. Urbantschitz Erb.
5	Jakob Globotschnig	Joseph Globotschnig	Joseph Globotschnig	Joseph Globotschnig	Jos. Urbantschitz Erb.	Lukas Maronk
6	Joseph Wogathej	Joseph Globotschnig	Jakob Globotschnig	Franz Kobler	Jos. Urbantschitz Erb.	Jos. Urbantschitz Erb.
7	Jos. Urbantschitz Erb.	Jakob Globotschnig	Jos. Urbantschitz Erb.	Jos. u. Mart. Jeralla	Jakob Globotschnig	Jos. Urbantschitz Erb.
8	Barthelind Kobler	Jos. Urbantschitz	Jakob Demscher	Johann Fabian	Lukas Lewitschnik	Joseph Globotschnig

Vrstni red v fužini v Zgornjih Železnikih

Vrstni teden	Ponedeljek	Torek	Sreda	Četrtek	Petek	Sobota
1	Barthelmä Scholler	Johann Plautz	Johann Plautz	Lorenz Wonzel	Joseph Gasperin	Franz Homann
2	Joseph Globotschnig	Gregor Lewitschnik	Franz Homann	Ant. Globotschnig	Franz Homann	Franz Homann
3	Joseph Trojer	Andreas Warl	Mathias Gasperin	Leopold Frörenteich	Lorenz Wonzel	Andreas Warl
4	Franz Homann	Joseph Martinschitz	Jakob Globotschnig	Lorenz Wonzel	Joseph Globotschnig	Joseph Trojer
5	Jakob Globotschnig	Andreas Wenedig	Johann Plautz	Franz Lussner	Andreas Warl	Anton Globotschnig
6	Franz Homann	Jakob Presel	Andreas Warl	Joseph Trojer	Johann Plautz	Johann Plautz
7	Johann Plautz	Mathias Tuschek	Johann Kobler	Johann Plautz	Jakob Globotschnig	Franz Homann
8	Johann Kobler	Ant. Globotschnig	Joseph Globotschnig	Jakob Globotschnig	Franz Homann	Franz Homann

Opombe:

¹ Franc Jožef Hanibal Hochenwart, Ljubljana *1771, Ljubljana †1844.

² Ob podpisu avtor navaja letnico 1834, kar znese okroglih 480 let.

³ Carl Prenner je v Kranjski deželni muzej v Ljubljano poslal številne muzealije in med drugim tudi [3]:

(kot navaja **Illyrisches Blatt, Laibach 1834, št. 2**):

- fosil hrbtnične kosti,
- kost čeljustnice, v kateri sta dva trdna zoba,
- dva zoba in dva sekalca nekega glodalca,
- tri fragmente kosti (Najdeni so bili v rudniku železa na Jelovici, ki je med Loko in Radovljico. Našel jih je Gaspar Jellenz v globini 15 klafter [1 klafter = 1.89 m] in naj bi bile kosti rudarjev.),

(kot navaja **Illyrisches Blatt, Laibach 1834, št. 375**):

- zrno železove rude in zob neznane živali z odlično ohranjeno posteklino,
- en zob male mesojede živali,

(kot navaja **Illyrisches Blatt, Laibach 1834, št. 472**):

- daruje Topografsko in zgodovinsko opisovanje rudnika železa,

(kot navaja **Illyrisches Blatt, Laibach 1834, št. 546**):

- eno majhno prsno kost [živalsko] in zob preževkovalca (Obe kosti sta iz neke jame, kjer so kopali železovo rudo na Jelovici.),
- zrno železove rude [bobovec ali rjavi železovec].

⁴ Na podlagi besedila lahko sklepamo, da sta obe visoki peči obratovali le 10 do 12 tednov letno, kar znese ob 6-dnevnem delovnem tednu od 60 do 72 dni [9]. V nadaljevanju je prav tako navedeno, da pridelajo letno okoli 4300 centov (240,8t) kovnega železa, pri čemer za 24-urno taljenje porabijo 90 do 100 centov rude (5 do 5,6t). Tolikšno količino kovnega železa so v 72 dneh lahko pridelali le ob uporabi rude, ki daje več kakor 30 % železa in z minimalnim odpadkom pri obdelavi surovega železa v kovno železo. Ker je navedeno, da dobro prečiščena ruda iz rudnikov v Dražgošah "daje v povprečju 40 %", je tako kratkotrajno obratovanje visokih peči bilo mogoče.

⁵ Tabela z vzorčnimi žebli se nahaja v depoju Narodnega muzeja Slovenije [10]. Tabela z vzorčnimi žebli je nepopolna, izmed 13 žebeljv jih manjka 7. Oblike žebeljv smo primerjali z drugo podobno tabelo iz muzejskega depoja, kjer so poleg žebeljv tudi zapisana njihova poimenovanja. Med žebli, ki se pojavljajo v obeh tabelah, smo ugotovili podobnosti med obliko, dolžino ter poimenovanjem. Izvora obeh tabel sta neznana, vendar bi na podlagi ujemanj med objavljenim seznamom iz Prennerjevega zapisa in vzorčno tabelo iz Narodnega muzeja lahko sklepali, da gre za isto muzealijo. V obeh primerih gre za 13 žebeljv, ki se poimensko ujemajo, prav tako si pravilno sledijo opisi glavic: žeblja št. 9 in št. 12 imata "okroglo" glavico (glavico na štiri udarce), ostali imajo krilate glavice. Podrobnost, ki dopušča dvom, je razlika med žebljema št. 9 in št. 10. Žebelj št. 10 naj bi bil po Prennerjevem seznamu enak žebliju št. 9, vendar ima le-ta dvokrilno glavico (glavico na dva udarca) namesto okrogle. Prav tako se razlikujejo dolžine steblov med žebljema št. 9 ter št. 10 in žebljema št. 11 ter št. 12, ki pa so verjetno znotraj toleranc, saj so razlike med posameznimi razredi znašale 15 do 20 mm [13].

⁶ Podolgovat, ovalni sodček, izdelan v okolici Železnikov [7].

⁷ Njegova ekstenca Anton Pflieger vitez Wertenaški, c.-kr. državni konferenčni svetnik na Dunaju, odvetnik; rojen v Železnikih 24. 3. 1746 (1748) in umrl na Dunaju 27. 5. 1820 [5], [6].

Literatura:

- [1] Prenner, C., *Das Bergwerk Eisnern in Oberkrain*, Illyrisches Blatt, No. 31, 1839.
- [2] Prenner, C., *Topographie des Bergwerks Eisnern in Bezirke Lak in Oberkrain*, v: Beiträge zur Naturgeschichte, Landwirtschaft und Topographie des Herzogthums Krain, Hohenwart, F. (ur), Ljubljana, 1838, str. 17–36.
- [3] Golob, F., *Karl Jožef Prenner – loški muzealec ter njegove zgodovinske, topografske in umetnostozgodovinske razprave*, Loški razgledi, ur. Podnar, F. (ur.), 50, 2003, str. 59–60.
- [4] Prenner, C., *Das Bergwerk Eisnern in Oberkrain*, Illyrisches Blatt, No. 32, 1839.
- [5] Prenner, C., *Das Bergwerk Eisnern in Oberkrain*, Illyrisches Blatt, No. 33, 1839.
- [6] Prenner, C., *Das Bergwerk Eisnern in Oberkrain*, Illyrisches Blatt, No. 34, 1839.
- [7] Prenner, C., *Das Bergwerk Eisnern in Oberkrain*, Illyrisches Blatt, No. 35, 1839.
- [8] Križnar, M., *Janski medved z Jelovice*, Loški razgledi, Šega, J. (ur), 57, 2010, str. 127.
- [9] Verbič, M., *Železarstvo in žebjarstvo v Železnikih v prvi polovici 19. stoletja*, Selška dolina, Planina, F. (ur.), str. 103.
- [10] Fotografija vzorčne tabele žebļjev iz Narodnega muzeja Slovenije (Foto: Janez Rihtaršič).
- [11] Globočnik, A., *Železniki*, kronika, (prevod) Jože Dolenc, PAN, Dražgoše, 1999. str. 45–61.
- [12] Slovenski biografski leksikon 1925–1991. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, 2009.
- [13] Florjančič S., *Stavbni žebļji in žebļji za splošno uporabo*, Vigenjc, Štekar-Vidic, V. (ur) 2012, str. 21.

Pisma s fronte

Anton Štalc, 1915

Družina Tarfila, Ovčja vas, Železniki

Po poplavah leta 2007 smo pri čiščenju prostorov našli tudi pisma Antona Štalca iz prve svetovne vojne. Ko smo jih očistili in kronološko razvrstili, smo opazili zanimivo zgodbo slovenskega vojaka od vstopa v cesarjevo vojsko januarja leta 1915 do smrti jeseni 1915 daleč v Bukovini za Karpati.

Družina Štalc je živela na Plac, kakor so tedaj rekli današnjemu Trnju. Hiši zraven cerkve, danes Trnje št. 15, še danes nekateri rečejo Pri Štalc. Za hišo je bil manjši hlev in delavnica. Od Štalcove do Bogatajeve hiše so imeli "zgornji vrt", pod cesto, kjer stoji danes Koflarjeva hiša, pa "spodnji vrt". Travnike so imeli v Snegovniku, nekatere na Jesenovcu in v Otokih pa v najemu.

Očetu Simonu Štalcu in materi Mariji (roj. Rozman – Bencelnova z Jesenovca) so se rodili trije otroci: Marija, Frančiška in najmlajši Anton. Anton je bil kot sin namenjen za gospodarja. Ukvarjal se je s čebelarstvom in mizarstvom. Mizarstva se je izučil pri Kordežu (oče Trilerjeve Anice). Po pripovedovanju nečakinje Marije Tavčar je bil Anton eden najboljših mizarjev v Železnikih. Po smrti očeta Simona leta 1914 je ostal edini moški v družini, zato so po njegovem odhodu na fronto domači preživljali težke čase. V pismih je tako stalno prisotna skrb za gospodarska opravila doma. Večkrat vpraša po ostalih sotrpinih iz Železnikov, ki so morali stopiti v vojsko. Navaja tudi zanimiva ledinska in hišna imena iz Železnikov, od katerih so nekatera že skoraj pozabljena. Vse pa je prepleteno z dogajanjem na vzhodni fronti.

Trnje nekoč, levo pred cerkvijo Štalcova hiša. Foto: arhiv avtorja

17. 1. 1915, Ljubljana

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem srečno prišel. Ob dveh popoldne sem bil že preoblečen in sem dobil že takoj goljaž, kruh in zvečer kofe. Hlače sem šival 3 ure. Pustijo pa ne nobenega nikamor. Tukaj so iz našega kraja samo Zapotokar in Štibarenkov ta stari iz Rovta. Vas izkreno pozdravljam. Tone

Naznanjam Vam, da sedaj nikar prej ne pišite dokler Vam zopet ne pošljem naslova. Ker sedaj so me dali k jegrim. Vas odlično pozdravljam. Vaš Tone

19. 1. 1915, Vrhnika

Draga sestra!

Naznanjam, da sem sedaj že na Vrhniki. Zvečer na god, ob 8 zvečer so nas sem prilifral. Jesti dobimo dosti, tako da sem pojedu samo pol klobase. Jegrovega sem tudi tukaj še dobil in bo v par dneh odšel. Tukaj nam ni nič hudega. Vas vse pozdravljam. Tone

21. 1. 1915

Draga mati!

Kako se imate že kaj? Meni se še godi dosti dobro, dobil sem že tri komise, enga sem že pojedu, mesa je opoldne toliko, kakor smo ga doma vsi imeli. Obleko smo tudi dobro dobili vrhno in tudi spodno, spodne hlače, srajco, cujne za čevlje, pinto za čez želodc, čevlje, zapestnike in prav dober koc za posteljo. Ako kdo pride sem, ni treba kruha nosit. Malo žganja. Vas iskreno pozdravljam Tone. Ob priložnosti več pišem.

24. 1. 1915

Dragi domači!

Včeraj ob 4h popoldne so šli ta mladi vojaki od tukaj v vojsko, med njimi je bil tudi Fajfarjev in Jegrov. Opoldne sem se šel poslovit od njih. Takoj potem smo se preselili v šolo. Danes smo dobili vsak 4 krtače, 1 glavnik, 1 ogledal, 1 špulco črnega cvirna s šivanko in 1 kos žajfe. Pišete mi, da je Rudolf nevarno bolan, ali je še v Beljaku? Kaj pa ali sta krava in tele zdrava? Danes sem bil prvič pri maši od kar sem pri vojakih. Vlaki gredo iz Ljubljane na Vrhniko ob 1 popoldne, tako da je zveza s tem ki gre iz Loke ob ¾ na 11 uro dobra in ako pride kdo gor, naj mi prinese 1 vavnico in uro s črnim trakom in ne s ketnico. Tukaj je mraz, da kar žvižga. Zaenkrat ni kaj novega. Vas pozdravlja Tone.

29. 1. 1915

Draga sestra!

Ako prideš v nedeljo sem, prinesi malo materne žavbe in košček špeha in ne prevelikega in kaj takih flik, ki jih je včasih Fajfarjeva Johana dala, so žihar iz vsakega blaga, da jih bom imel za puško brisat in mazat. Te pozdravljam. Tone

2. 2. 1915

Draga mati!

K Vašemu godu vse naj boljše kar potrebujete za dušo in telo, da bi še dolgo z nami srečno živeli. V ponedelek smo dobili skoraj vse potrebščine za streljati in v sredo bomo prvič streljali. Pišite kje je Mlakarjev Nace. Sem na Vrhniko pride še 500 novih vojakov. Kadar bo Šimencov gospod kaj pisal domu, kako kaj upa, mi pišite takoj. Zdaj Vas vse skupaj iskreno pozdravljam. Anton Štalc.

Od sedaj naprej tudi mi ne bomo mogli večkrat kot dvakrat na teden brez marke pisati. Z marko pa kolikokrat bo kedo hotel.

7. 2. 1915

Draga mati!

Danes mi je pisal Brovčkov¹ Matorž in pravi, da ga skabi iti k sojakom, posebno sedaj k je bil v Bozni. V soboto so jih tukaj 59 odbrali, da bodo mogli iti od tukaj na Stajarsko, še od Grata na pref. Jaz sem se bal, da bodo tudi mene, pa sem bil še tako srečen, da sem ostal. Danes so nam tukaj semili obleko katero smo s seboj prinesli in da jo bomo mogli tukaj rabiti. Mojo so cenili 42 kron. Včeraj nam je olegel Leytnant, da nam zagotovi, da pred sistem in osmim tečnom ne bo nobenemu treba iti naprej. Danes je bila cela stan izpostavljena so Rejnji Felo, bil sem tudi pri spovedi, so prav dobri duhovniki. Na Zaptano pa nisem mogel iti ker je cela stan sil obla, pa tudi mi blo umestno ker je bila ta pobornost.

Na pustno nedeljo imam namen
iti na Zaplano, ako ne bo prišla Franca
sem, ako pa pride, bom pa doma poča-
kal in grem obriga gor. Mustrov mi
je pravil, da bo spuščen domu ker je
vedno bolan. Zvedel sem, da je postarijva
Hilda umarla. Kako se pa imajo pri stri-
cu na Jesenovu in ali je kvačik si v
Trstu. Ako res dobim tisti domar za od-
skodnino obleke, ga bom poslem ker vem,
da ga doma bolj potrebujete kot jaz tukaj.
Ali ste robavi in ali je korma in prasici
luodi robavi. Kje je pa šel Kukurcov Ma-
tež, ali je kaj novega doma?

Zolaj vas vse skupraj
iskreno pozdravljam
vas Tone

Veljanka 3/15 1915.

! Kako je s prodoro!

8. 2. 1915

Predno sem oddal to pismo sem šel k tukajšnjemu vojaškemu zdravniku zaradi noge in hrbta. Pa mi ni hotel vrjeti, ker se nič ne pozna, ako ravno sem mu vse povedal, kako me boli. Nogo sem še pred premečkal, da je bla rdeča, pa vendar ni hotel nič slišati, da me boli. Tukaj je tako, da ako ni za smrt bolan, pa ne verjamejo. Sedaj bom mogel čakati, da bom zares zelo zbolu, potem se bom pa zopet naznanu k zdravniku. Zdaj Vas še enkrat vse skupaj pozdravim. Tone
Ali kaj plačate kazni k dam na odprto pismo za 5 vin marko?

12. 2. 1915

Dragi domači

Naznanjam vam, da sem prejel perilo in tudi ta drugi pakelc. Zdaj imam toliko, da ne vem kedaj bom pojedel, ker imam še tisto, ki si mi prinesla. Zdaj smo tudi dobili nekaj denarja, da imam vsega skupaj čez 8 kron. Teleta pa le imejte, da bo imel 100 kg in ne dajte ga za slepo ceno. Ali podpore še niste nič dobile? Drožja pa za dam le precej pustite, ta druge pa dajte po taki ceni, kakor so druge reči. Zvedel sem, da gre ta marš kompanija, ki so jo od nas odbrali 22 t.m. naprej. Mi pa, ki smo dani k alarmkompanij, pa 2 marca. Ali se od Šimencovga nič ne sliši? Tukaj gre sedaj včasih dež, včasih pa sneg in so velike luže, dobro da mam škorne. Jesti pa imam zadosti, samo komis nismo enkrat dobili, pa so nam ga plačali. Tistega za uši pa nisem dobil med perilom in sem kupil v lekarni, pa je že dobro. Kar imate za jesti pa le varčvajte, ker se ne ve, kaj še pride. Zvedel sem tudi, da bo gosposka vzela kar ima kedo za jesti in bo ona nazaj ljudem prodajala. Mislim, da to velja za žito. Ako kaj novega pride Vam takoj sporočim. Povejte, da pustim pozdravit strica na Jesenovcu, Levičnico, Debevca, Mežnarjove spod in zgor, Lenarta in pri Blašku². Zdaj Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam. Tone
Naznanim Vam še tudi, da bomo v nedeljo v cerkvi prisegali. Meni se vsako noč sanja, da kje z očetom skupaj delava. Zato tudi trdno vem, da me tudi oni varujejo in da me bodo še za naprej.

18. 2. 1915, Vrhnika

Draga mati!

Naznanim Vam, da pred nisem mogel pisati, ker je naša kompanija sedaj dobila vse vahte tukaj. V soboto popoldne ob petih zvečer sem mogel iti na vahto na neki hrib vahtat neki rezervar in sem prišel v nedeljo popoldne ob pol dveh domu. Sedaj imam vedno dosti opravka. Snega je tukaj že malo in je cesta že kopna. Sem je prišel v ponedeljek zvečer Bravčkov Matevž in sva bla že večkrat skupaj. Obleko sva tudi shranila k Francijevim. Franca naj pa le prinese kaj žganja. Na Zaplano pa nisem mogel iti, ker je blo tako grdo v nedeljo. Pisala je tudi,

da ste bli zopet zboleli. Nikar ne bodite preveč sitni za delo, pa malo bol se varite zlasti pred mrazom in v hiši bodite, da se zopet bolezen ne povrne. V nedeljo bi bil tako rad šel k sv. maši pa nisem mogel, samo zvečer sem šel v cerkev. Prisegu pa tudi nisem, ker sem bil tisti čas na vahti, še boljše je da nisem. Zdrav sem pa tako, da doma nisem bil nikdar tako in jem tudi vse lahko, samo kruha mi manjka in naj ga kaj Franca s seboj prinese pa malo jabolk. Piše, da naj se večkrat k dohtarju naznanim, pa se ne morem, ko mi nič ni in bil bi še zaprt in špange bi dobil. Tukaj je sedaj vojakov čez 2.000. Ali bo Bravčkova v nedeljo tudi prišla njega obiskat. Uši pa nimam nič več in jih dokler bom tukaj upam ne bom imel. V ponedeljek je pa malo mankala, da nisem bil ustreljen. V spodnji sobi prav glih pod menoj je eden ustrelu v strop in sreča je bila, da je bil velb, če ne bi biv ravno mene zadel. Denarja pa mi ni treba nič nositi sem, ker ga imam zadosti. Zdaj Vas vse prav srčno pozdravljam Tone.

19. 2. 1915, Vrhnika

Draga sestra!

To sem pozabil še naročiti, da prinesi s seboj kaj tamalega kruhka in malo suhih hrušk. Pa tako neumna ne bodi, da bi hodila peš na Trato ampak se s pošto pelji. Bravčk je nastanjen v Društvenemu domu. Te pozdravljam. Tone

Prva stran dopisnice z dne 19. 2. 1915.

25. 2. 1915, Vrhnika

Dragi domači!

Naznanim Vam, da sem prejel pismo, katero je Franca pisala ta teden. Pravi kako je šel sneg v ponedelek, ko je šla domu. Tukaj je pa sedaj že poravni vse kopno. V ponedeljek smo šli v hribe na vaje in smo do pasu sneg gazli, potem smo pa 2 uri prmer v snegu ležali tako, da sem za sneg primrznu. Dobili smo tudi nove komandante, ki so bolj hudi kot prejšnji. Matevž je pa sedaj že v šoli, ker je šla marškompanija v ponedelek naprej. Nas pa sedež že počasu pripravljajo, ker smo že prideljeni marškompaniji in kakor sem zvedel gremo 15. marca naprej. Kadar nas preoblečejo, Vam že naznanim, da boste lahko mi o pravem času sem poslale tisto reč, da bom mogel popred še enkrat domu pogledat. Kakšne prevelike šare pa nikar na pošiljate, saj imam še vsega dosti. Prestavljeni smo sedaj v sobo št. 9. III Zug. Zdrav sem pa še popolnoma in upam, da se tudi zdrav vrnem domu. Zdaj vas vse skupaj izkreno pozdravljam. Tone.

3. 3. 1915

Dragi domači!

Oprostite, ker nisem mogel popred pisati. Kar ste mi poslali sem v ponedeljek dobil, pa imam še tistega dosti, kar mi je Franca prinesla. Ta kruh pa mal po zatohlem diši, mislim da je na pošti na vlažnem ležov. Shranil sem ga k Francijovim ta hleb. Sedaj smo dobili zopet dosti kruha. Dokler ne bom pisal za kakšno reč, mi ne smete poslati, če ne bom naredil tukaj štacuno. Pisal pa zato nisem popred, ker se moramo vsaki dan po prsti valjati in pridemo domu vsi umazani tako, da se v prostem času komaj očedimo. V nedeljo smo imeli mašo z blagoslovom in prisego. Popoldne nas je blo pa nekaj poklicanih v pisarno in smo mislili, da nas bodo kam prestavili, pa so nam le obleko plačali, kar smo jo s seboj prinesli. Jaz sem dobil 42 kron in 20 vin. Vsega denarja imam 47 kron. Potem so nam pa v nedeljo popoldne stavili koze navadne in tudi za tifus. Ko smo prišli domu, sva pa šla s tistim fantom na Zaplano, ako je bla prav ura že šteri preč. Gospod Mihelčič so bli prav veseli, ker sem jih pred še enkrat obiskal, kot grem naprej. Rekli so, da se mi ni treba bati, ker bom še zdrav prišel domov. Ob osmih zvečer sva prišla nazaj. Od koz sem bil dva dneva malo bol zanič, pa sem sedaj že popolnoma zdrav. V torek smo šli v Logatec in smo nazaj prišli ob pol šterih popoldne. V kratkem so mi pisali: Kukovcov Matevž, Mežnar, Mlakarjev Nace in danes Jegrov iz Galicije, pravi, da že dvajset dni ni bil pod streho in da je mraz, drugače ima pa dobro in dosti hrane. To me pa na vso moč jezi, ker mi piše z takim svinčnikom, da prav komaj berem, kupi naj bolj mehak svinčnik, da bom mogel brati. Živež pa le dobro shranite. Denarja

mi pa le nikar popred ne pošiljajte, da bom prišov pred domu. Bom že pisav kako mi pišite, da bom prišev domu. Vas pozdravljam. Tone

K.u.K.Feldjägerbataljon

No7. Marškomp. III Zug

Ta naslov je ta prav, ki je tukaj zgoraj

Pozor važno

Zdaj mi pa le pišite, da pridem domu na dopust za 3 dni. Mora biti potrđilo od župana in tudi od orožnikov, če ne me ne puste. Skusite dati na pošto v petek zjutraj in ekspres, da gotovo dobim. Zapišite, da so moja mati na smrtni postelji in da me žele za kratek čas domu. To sem v naglici danes zjutraj spisal. Vas pozdravljam Tone. Pa naj vam Lenart spiše.

10. 3. 1915, Vrhnika

Dragi domači!

Ako Franca pride v nedeljo še sem, bi rad videl, da bi prinesla ene nove debele volnene nogovice. Ako more dobiti še kaj tamalega kruhka, naj ga prinese, ker bi ga rad imel tisti moj prijatelj. V torek smo šli v Logatec pa je bilo poseben mrz ker je šel sneg in močan mrzel veter je vleku, samo to je bilo dobro, da sem oblekel ta topel jopič in mi drugače ni blo mrz kakor v glavo. Danes smo pa šli 1 uro daleč streljati in smo vsake 30 krat ustrelili z ostrim strelom, popoldne smo se vsi skopali. Tukaj je prav pusti veter in vreme. Sliši se, da se po Ljubljani govorijo, da bodo 15. t. m. sklenili mir. Ta mladi Bravč je tudi danes šel v Ljubljano, menda na supreviterengo, bom že zvedel kako je blo z njim. Eno teh noči se mi je sanjalo, da sem nekaj vlačil doma po neki strmini, pa so oče od zadaj prišli in rekli, da mi bodo prijeli zadaj, da me ne bo kaj pokončalo. Tisto prošnjo pa le naredite, da bom prišel domu obdelati. Zdrav sem tudi še zadosti in upam, da bom zmagoval še toliko časa kot drugi. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. Tone.

Draga mati!

Naznanjam Vam, da so včeraj popoldne tukaj nas odbirali k marškompaniji, ki bodo kakor pravijo že 20. t. m. šli naprej. Jaz sem se bal da bom tudi jaz odbran. Ko je prišel oberlajtmant do mene je dejal: ta je tudi dober, pa sem mu tako hitro pravil, da nisem zdrav in da imam staro bolezen, ki me večkrat napade in je veljalo, da sem še ostal tukaj. Zdaj so nas malo prestavili iz 8. sobe v 11. in od 4. Zuga k I. Zugu. Naslov je pravi na spredni strani. Od tukaj so jih tudi nekaj dali na Štajersk v Lajbnic. Pakelca pa še nisem dobil in sem ga vsaki dan pričakoval. Ako boste kaj videli Strojcovga Štefana recite, da ga pozdravljam. Zdaj Vas vse izkreno pozdravljam Tone. Naslov A. Š. K.u.K Feldjagerbataljon No. 7 komp. I. Zug Vrhnika

Budimpešta

Pozdrav iz Budapeste. Sem zdrav. Tone

Dragi domači! Mi smo se vozili ves čas naprej, takega polja še nisem videl in take ravnine. Vas iskreno pozdravljam. Tone

Dragi domači!

Naznanjam Vam, da smo sedaj že blizu Krpatov. Od ponedelka pa do četrtega smo se noč in dan vozili, večinoma po velikanskem Ogrskem polju in ravninah. Tukaj na Ogrskem je toliko ozimne usejane, da gotovo ne bo manjkalo žita prihodno leto. Jaz sem zdaj še popolnoma zdrav. Trdno upam, da se zdrav nazaj domu povrnem. Bog ki nam je ta križ naložil, nam bo tudi dal moč, da ga srečno nosimo in da se bo nazadnje vse srečno izteklo. Vas iskreno pozdravljam Tone.

19. 3. 1915

Dragi domači!

Naznanim Vam, da sem srečno prišel sem. Tri dni in noči smo se vedno naprej vozili. Šli smo skozi Budimpešto še tako deleč, kakor je od Ljubljane do Budimpešte. Od zadne postaje smo hodili še dobrih pet ur in vso tisto težo smo s seboj nosili tako, da toliko že davno nisem trpel. Smo v gozdu in živimo kakor kakšni kopari in zjutraj in zvečer sami kuhamo, jesti pa ni preveč. Tukaj v Krpatih ni več toliko snega in mraza. Zdaj Vas vse prav iskreno pozdravljam Tone.

28. 3. 1915

Draga mati!

Naj prvo Vam naznanim, da sem popolnoma zdrav. Da bi moral doma tako živeti kakor tukaj, bi bil že davno pri sv. Frančišku. Od kar sem tukaj, še nisem spal pod streho. Tukaj sem dobil Fajfarjevega Matija, ki sva bila že večkrat skupaj. Dobil sem tudi Mlinarčnega Francelna in mi je tudi v soboto zvečer prinesel pismo, ki ga je Franca poslala zame ki pravi, da še niste dobili nobenega mojega pisma, pa sem do sedaj že šterikrat pisal. Jegrovega so pa ujeli in se mu ne bo treba več tako matirati. Pisal sem tudi, da bi mi poslali malo čaja in kofeta, malo loja za roke mazat ker mi pokajo, en košček špeha in malo ruma. Pošlite mi pa tudi eno tenko pratiko, da bom saj vedel kaj da je za en čas in malo vojnih kart za pisat. Denarja mi pa nič ne pošiljajte, ker ga tukaj še zabiti ne morem in imam še vsega, kar sem ga seboj prinesel. Kar mi boste poslali ne pošiljajte veliko, ampak večkrat po malo, ker take reči, ki so za jesti, moram vse vedno pri sebi imeti, če ne vse pokradejo. Vzeli so mi en hlebček ta malega kruhka in nekaj čokolade, ki sem jo kupil na Ogrskem. To sem tudi pozabil zapisati, da mi pošljite malo čokolade, da me ne bo laksiralo. Ali je Muhen Joža kaj pisal, ker sva bila prišla v tistem mestu

skupaj, kjer je bila ta zadna železniška postaja in sem ga prosil, da naj piše k vam, da boste vedeli, da sem zdrav tje prišel, pa mislim da je le obljubil, naredu pa nič. On tam šiva in ni nič v vojski in je daleč proč. Uši pa še nimam nič, ker se malo varujem, da ne pridem preveč z tastarimi vojaki skupaj, pomaga mi pa gotovo to tudi, ki imam na vratu od dohtarja, ki mi je Franca prinesla. Piše, kako je vse drago pri vas. V tistem mestu, kjer je Muhen, je vino liter po 2 kroni, drugače pa ne vem, ker ne moremo nič kupiti. Mi smo po samih hribih, prav visokih, kjer je še precej mraz, pa smo se mraza precej navadili, ker smo samo na prostem in vedno ležemo na goli zemlji ali v snegu, tako da mi ponoči čevlji na nogah zmrznejo in montelj na meni. Kuhane jedi včasih več dni ne dobimo in kuhamo vsaki sam kofe, ki ga malo dobemo. Jaz sem bil sedaj že petkrat v ognju, pa hvala Bogu sem še vedno zdrav ven prišel. Posebno hudo je bilo na sv Jožef zvečer, v nedeljo zvečer in posebno hudo v ponedeljek zjutraj. Kugle, granate in šrapneli so kar sulji okoli nas in le čudo je bilo, da jih ni več padlo. Mi smo ujeli veliko Rusov. Ubogi ljudje, kadar je ogenj, meni se posebno smilijo, ker sem videl, ko so nas Rusi napadli in smo začeli streljati, so padali kakor trava pod koso, Rusi rabijo tudi prepovedane kugle, take ko zadane se užge in potem naredi veliko rano. Umažani smo pa že tako, da bi nas ne poznali, ako bi nas videli in smo kakor cigani, ki se vlačimo iz gozda v gozd. Hudo je ker moram nositi tako težo seboj in kadar pridemo iz enega hriba na drugega pa moramo kopati strelne jarke, tako da ni nič počitka. Ako bi nas pustili, bi kar v stoje spali in ko pridem domu, bom 14 dni skupaj za pečo spal brez prenehanja. Zdaj naj bo zaenkrat dosti, saj ne morem popisati to grozoto, ki jo vsaki dan na lastne oči vidim. Zdaj vas vse skupaj prav lepo pozdravim in upam, da se kmalu vidimo. Pozdravim tudi Blaškove, Šimen-cove, Mežnarjove, Levičnikove. Pišite pa le kaj večkrat, ker sedaj še nisem dobil od vas nobenega pisma tukaj sem. Naslov pa le natančen naredite, je namreč ta:

A. Š.

K.u.K. Feldjägerbataljon

No 7. II Komp I Zug

Feldpost No 73

21. 3. 1915

Dragi domači!

Nikar ne mislite zakaj Vam pred ne pišem, ker to ni vselej lahko. Zdaj sem bil v hudem ognju pa sem vselej srečno ven prišel. Počitka sem imel za eno noč, drugače pa vedno na nogah in težko nositi. Utrujen sem včasih do smrti. Ali mi morete poslati malo kave zmlate ali čaja in kilo kruha. Ako moč, plačajte mašo pri Marijinem oltarju. Ker tukaj je strašno. Pozdrav. Tone

30. 3. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem prejel na cvetno nedeljo zvečer en pakelc in pismo št. I. Posebno sem bil vesel obojega, samo kofe se je ves not iztresel tako, da sem ga le malo dobil. Drugo raje naredite mali žakelc in ga zavežite, pa tako velike cunje ne dajajte zraven, ker blo lahko kaj družega na mesto tega, ki je polovica teže zavzela. Kadar Vam bo priložno dobiti še en par precej velikih mehurjev, mi jih pošljite. Ali boste mi mogli poslati kaj malega od žegna. Zdaj je za nas vse veliki petek, pa bo tudi prišla prav gotovo velika noč in potem bomo bolj srečni kot sedaj. Zdrav sem še popolnoma. Ako morete mi pošljite ene dva taka glaška takih kaplic, ki mi jih je Franca prinesla na Vrhniko, ki so proti koleri. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam in upam na veselo snidenje. Anton Štalc Feldjagerbataljon No. 7. II. kap I. Zug.

2. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem prejel ta drugi pakelc v sredo zvečer, katerega sem bil jako vesel in želim, da bi se kaj večkrat to ponavljalo. Tukaj gre skoraj vsak dan pomalem sneg tako, da je grdo. Za Potokarjevega Toneta pa nič ne vem odkar smo sem prišli in sem se že večkrat prašav za njim. Takih kart kot je ta mi pa le pošljite, ker jih nimam nič. Na čokolado pa tudi ne pozabite. Vas vse izkreno pozdravljam. Tone

4. 4. 1915, Na Veliko noč

Predraga Mati !

Naznanjam Vam, da sem prejel na veliko soboto popoldne oba pakelca in tri razglednice od vas trejih, za kar se Vam zahvaljujem. Ali ste dobili moje pismo, tisto, ki je bilo prav drobno pisano. Posebno me veseli, ker se me v molitvi in pri sv. maši spominjate. Le trdno zaupajmo na Božjo pomoč, saj ko bi mi Bog ne pomagal, ne bi mogel prenašati tega, ker to je včasih nad človeško trpljenje. Ta veliki teden sem bil skupaj 3 dni in noči pokoncu in sem bil zelo utrujen. Na veliki petek ponoči sem bil na vahti in sta dolgo časa okoli nas dva volkova hodila in lajala, dobro, da je luna svetila, da bi ju lahko streljal, ako bi me napadla. Mi smo le po hribih in smo komaj po par dni na enem mestu. Streljanja sem se tako navadil, da prav lahko spim ob najhujšem streljanju pušk in topov. Ta teden pa nisem bil v tako hudem ognju ko prejšni, samo sedaj se nam pa obeta še hujši kot je bil prejšnji. Zato se me le dobro spominjajte pri molitvi. Kadar gremo v ogenj, se vedno pripravim na smrt, zato ker ne vem kaj da me doleti. Za molitev pa že dobim čas, če ne pred, pa ponoči na vahti, ako me preveč zaspanec ne lomi. Na veliko soboto smo pa tudi mi imeli procesijo, samo malo bolj dolga je bila kot vaša in tudi malo

bolj naporna. Iti smo morali nad 20 kilometrov daleč po hribih v drugi kraj s celim cokim pokom. Hodili smo po takem blatu, da ako bi imel škornje, ne bi mogel naprej, zlasti ker smo veliko hodili ponoči. Kupiti pa nikjer nič ne morem. Ko bi mogel, Vam kaj pošljem, ene 40 kron, ker vem da jih zelo potrebujete in imate stroške zavoljo mene. Ne pošiljajte mi preveč hudo pogostem, ker Vas to preveč stane, seveda da lahko pospravim. Zavolj mene se ne ženite preveč, ker bom že prestal z Božjo pomočjo in nikar ne mislite kje hodim in kje ležim, to veste, da nisem doma in ne ležim doma, ampak sem tukaj kjer Bog hoče, to pa veste, da to je pa najbolje, da sem tam kjer Bog hoče. Mislite, da to usodo deli z menoj na milijone ljudi in da bo vse se na dobro izteklo. Na Veliko soboto pri maršu sem bil prišel skupaj z Jožovim Jernejčkom, ki je menda tukaj pri nas za doktorja. Videl sem tudi Fajfarjevega Matija in Mlinarčnega Franceljna. Po naključju sem dobil tudi Lopatenkovega Toneta ali prejšnjega pismonoša, ki sva del časa govorila in naroča, da povejte pri njih doma, da jih pusti pozdravit. Vi ne veste, kako se dobro zdi človeku, ako v tujem kraju dobi domačina. Pri tej kompaniji jih je več iz naše doline in kjer hodimo prav radi dobimo veliki Slovencev. Ali imate še veliko snega in ali boste kaj kmalu kaj kmetovali? Kaj pa živina in prašiči, so zdravi in ali radi jedo? Za Potokarjevega Toneta sem malo zvedel, da je nekaj bolan in ga tudi še nisem nič videl odkar sem tukaj. Taki marodniki imajo svojo srečo. To sem še pozabil povedati, ako bi me slučajno le ujeli, ne skrbite preveč zame, ker si bom že pomagal kar si bom mogel. Veste pa tudi, da se bom branil do konca, da bi me ujeli. Danes na Veliko noč ima naša kompanija malo počitka, zato sem Vam pa malo več mogel napisati. Pisal bom pa že kadar bom kaj mogel. V delo se pa ne ženite tako, saj veste, da Ste stari in bolni, če malo prijenjate saj se bo že počasi obdelalo. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. Vaš zmatrani sin Tone. Na Veliko noč dopoldne 1915.

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 7. t. m. prejel od Vas pismo št. 8 in dva pakelca, v katerih mi pošiljate malo od Vašega žegna, ki se mi je prav prileglo. Prašate, koliko pakelcev sem že prejel. Pakelcev sem prejel že 8 in Vi pišete, da ste jih poslali 12. Jaz sem prejel kakor upam domalega vse Vaše pisma in karte. Več reči, katere so bila v zadnjem pismu, ste mi jih že večkrat pisali. Priporočate mi, da naj potrpim. Potrpim več kakor sem mislil da bom mogel in nudi se nam vsem dosti prilike za potrpljenje. Te šteri dni smo imeli več časa se za odpočiti. Našemu bataljonu je predeljen za zdravnika Jožov Jernejč, ki je vedno blizu za nami kadar gremo v ogen, da takoj obvezuje ta ranjene in tudi v časopise poroča kdo je ranjen, ujet ali ubit. Z Mlinarčnim Francelnom sva bla že večkrat skupaj in sva se tudi zgovorila, da ako bi se mi kaj pripetilo, bo on hitro vas obvestil. Trdno pa zaupam Božjo in na Marijino varstvo, da se bodem zdrav

in srečen vrnem domu. Moramo pa silno veliko potrpeti zlasti ker nas stari vojaki na vso moč sovražijo. Tukaj jih veliko, ki služijo veliko za nebesa še več pa za pkov, ker od sile preklinjajo, goljufajo, kradejo drugim in grdo delajo z ljudmi, ki se jim nič ne smilijo. Dobimo enkrat na dan kuhano jed, drugače pa fašemo tudi vsaki dan košček špeha in porcijo komisa, ki ga je pa jako malo, potem košček kofetove cikorije, šteri koščke cukra, šteri cigarete ali tobak. Zaradi bolezni kadim cigarete in tudi čikam, ki mi pa tukaj prav nič ne škodje. V torek smo se vsi preoblekli spodnjo obleko, ostrigli, obrili in umili. Obleko ta umazano ne bom preč zagnal ampak jo bom skusil po malem oprati, da se bom drugo zopet mogel preobleči v čisto obleko. Ležemo vedno popolnoma napravljeni, ker moramo biti vsaki trenutek pripravljeni in se mi je prav prileglo ker sem se mogel zopet enkrat preobleči. Uši pa nimam nič in kadar Vam bo mogoče mi pošljite v taki škatlici, ki je od globina namreč plehnati, ker druge se vse zmečkajo, malo žavbe za uši in kaj kart za pisat in čokolade. Tukaj je prišlo veliko nemških vojakov in smo ujeli 7 tisoč Rusov. Imamo pa še precej lepo vreme in pomlad se že po malem hoče kazati in upam, da je ta hujša zima prebita, pričakujem boljšega časa kot je bil. Ko me je ponoči, ko sem spal sneg zapadel in sem bil ves bel od slane ko sem se zbudil, pa hvala Bogu mi ni to nič škodovalo. Kuhati sem se tudi naučil in ko bi vedeli kako znam skuhati kofe, čaj ali kruh v špehu ocvret. Imam en kotliček ki ga mi je dal en star vojak, ki ga je on vzel enemu ruskemu vojaku, in ga bom ako bo mogoče s seboj domu prinesel, da ga bom imel za spomin. Mislim, da imate za enkrat dosti. Zdaj Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam Tone. Naslov pa naredite vselej prav, pa vendar ga vam še naredim: Anton Štalc K. u. K. Feldjagerbataljon No. 7 II. kamp I. Zug Feldpost No 73.

7. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem prejel do sedaj 6 paketov ki ste mi jih poslali. Posebno všeč mi je bil štrukelc, ki sem ga imel na Veliko noč in kolač in tudi hlebček mi je prav prišel. Te praznike smo se pa še dosti dobro imeli, samo kanoni so pa že tako pokali, da se je vse treslo, mi pa nismo bli nič v ognju. Zdrav sem popolnoma, samo noge me malo bolejo po podplatih od mraza, pa bo že bolje. En košček loja mi drugo zraven priložite. Tukaj sva prišla skupaj s tistim Franckom, ki se je učil pri Blašku in je tudi pri jegrih, tako da nas je več znanih skupaj. Vas vse izkreno pozdravljam. Vaš sin Tone

11. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav in da sem prejel v petek zvečer tista 2 pakelca, ki Ste mi jih poslali 5 t. m. in v soboto zvečer pismo, ki Ste ga pisali 6 t. m. Prašate kako kaj dobim kar mi pošljete. Ta 9 t. m. sem prejel že deseti pakelček. Klobase, želodec, hlebček, štrukelc, potico, pleče, kofe, čaj, cukr, karte, čokolado sem že prejel. Brinjevca pa ruma pa nisem nič prejel. Ruma bi rad imel in cukra za v čaj, pa ako boste poslali rum, morate flaško naliti, da bo polna, da ne bo plunkalo notri in zavijte jo tako, da se ne bo vedelo, da je kaj pijače notri, ker drugače mi po potu vzamejo in popijejo, ker so tako snedeni na to. Pa take hlebčke bi tudi rad imel, ker bi rad jedel več kruha, ker kofe brez kruha je pust. Mi sedaj že en teden počivamo, ker smo bli jako utrujeni in smo v dolini, mraza pa ni posebnega. Ob-leko imam še ta zimsko in jo pred majam ne bom dal preč. Ali kaj slišite, da bo kaj kmalu mir in ako boste kaj zvedeli, da bo mir, mi kaj pišite. Ure pa ni treba pošiljati, ker bi mi blo jako žal, ako bi očetovo uro zgubil. To sem tudi pozabil naročiti, ako bi mi poslali košček špeha, da lahko včasih malo kruha scurem na njem. Zdaj Vas vse lepo pozdravljam, pa tudi pri Blašku, Mežnarju in Levičniku. Tone

21. 4. 1915

Draga mati!

Pišete, da se bodo morda mogla pošiljati tudi večje pakelce. Potem mi pošljite 2 letne spodne hlače in 2 letni srajci in 2 para letnih nogavic. Prav rad bi imel najmanj pol litra pelinovca (ta zelenga) tako, da ga bom potem sam zalijal, ker ga potrebujem, kadar je mi vroče. Ker se mi mudi ne morem več pisati. Vas pozdravlja Tone. Ako ne bodo šli veliki pakelci mi pa dajte v mali pakelček vsaj $\frac{1}{4}$ litra pelinovca, ker bi ga prav rad imel in ker se zalije, da ga je potem več.

24. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 20. t. m. prejel Vaše pismo in tudi pakelce 3 s tistim, ki je imel skorje in je srečno prišel sem. Tega si pa ne mislite, da bi kam šli ako bi prišlo kaj nenavadnega. Samo dobro kaj spravite kar je za jesti. Ali se je svinja že gonila? Ako upate, jo le dajte k prašiču. Zdaj bo treba kmalu plačati (sekorant) zavarovalnino proti ognju. Ali ste za les že plačali? Ali je živina zdrava in ali boste imeli dosti sena in otave ta čas, da bo se nova začela? Tukaj sem je prišel tudi Bravč, ki sva skupaj pri eni kompaniji, samo pri Zugu je pri tretjem in upam, da bova večkrat skupaj. Pustim pa vse tiste pozdravit ki so mene pozdravili. Zdaj Vas vse domače prav izkreno pozdravljam Vaš Tone. Ta 21. t. m. sem prejel ta 27. pakelc.

25. 4. 1915

Draga mati!

Naznanim vam, da sem ta 24 t. m. prejel 31 pakelček, ki je bil pa skoraj prazen, samo košček čokolade in tamalega kruhka je blo notri. Glažek z oljem je bil pa prazen, ker ni bil dobro zamašen. Sem že večkrat pisal, da ne dajte v take škatle, ker mi vedno iz take škatle poberejo, ker je zanič zaprta. En prijatelj me je, ali bi mogli poslati zanj 2 pakelčka tamalega kruhka, da bi ga jaz prejel, samo zapisati bi mogli, koliko velja kruhk in pošta, da bi mi plačal. Ako bodo šli ta večji pakelci, ne pozabite na tazelenga. Hudo mi je ko slišim peti kukovco in se bliža najboljši čas, pa moram biti od Vas in doma. Tone

26. 4. 1915

Draga mati!

Posebno me veseli, ker mi tako pogosto pošiljate kaj za pod zobe. V nedeljo zvečer sem prejel ta 33 pakelček, tisti, kateri so bili v blago zašiti so vedno prišli celi sem, tisti v škatlah so bili pa vedno odprti in je blo iz njih pobrano. V tem ta zadnem, ki je bil v škatli, je blo notri samo nekaj čokolade in glažek z rumom, drugače je bil pa prazen. Sodim, da je bil čaj, ki je bil ven vzet. Zato sem Vam že večkrat pisal, da ne dajte v tiste zanič popernate škatle in raje doma ponučajte namesto, da bi mi drugi pokradli. Zdaj sem v drugo dobil žakelček s kofetom in cukrom, zlasti zadni mi je prav prišel, ker zelo malo fašemo. Kadar boste kaj zopet poslali, mi dajte kaj cukra, špeha in kruha, ali kaj od kake klobase, samo na pakelc pa nič ne zapišite, kaj da je notri. Tukaj imamo sedaj lepo vreme in bo v kratkem vse v zelenju, samo kukovca me jezi, ki poje in jaz moram biti najboljši čas v letu od doma v tujem kraju. Pravijo, da bomo maja imeli hude boje, morda odločilne, zato le stanovitno se me spominjajte v molitvi, da bi zdrav in srečno prišel k Vam domov, saj se mi vsako noč sanja, da sem doma, pa ni nič prijetno ko se zbudim in vem da ni res. Nam se ne godi najboljšo in ako ne bi imel Vas in doma, bi mi blo vse jedna, ako bi bil danes ubit, ker tako včasih delajo brez potrebe z nami. Zato le molite, da bi blo te sile kaj kmalu konec. Zdaj včasih čakam, zlasti kadar moram biti pokoncu in bdeti, da ne spim. Škoduje mi pa ne, zadnič bi bil rad videl pa nisem mogel narediti in nisem nič ven pluval, ampak vse sem dol požaru, pa ni blo nič, ne glava me ni bolela in v želodcu mi ni blo slabo, tobaka pa dosti dobemo. Z Bravčkam sva večkrat skupaj, da se malo pomeniva in Fajfarjovega Matija včasih vidim in Mlinarčnega. Ali je res šov Renovcov in Kukovcov prostovoljno k vojakom. To si bosta še pulila lase, mislita, da je tista vojska kot je bla včasih na sv Jožefa v Snegovniku. Naj poskusita ta špas, ga njima nisem nič navošliv. Dragi mati, ne silite preveč v delo, saj veste kako Ste slabi in kadar bo zunaj kaj veliko dela pa najmite kakega delavca, da bo Vam Franca doma pomagala in držite se bolj peči in ne silite se preveč v delo in ne mislite tako name, saj

nam Bog pomaga, drugače nas ne blo že nikjer in bo tudi dal, da se srečno vrnem damu in mraza tudi ni več takega in noge me tudi ne bolijo. Kaj pa je tudi že kaj družega novega doma? Ako bi me morda ne blo ob košni še doma, naj naprosi Franca Joža na Jesenovcu, da bo poseku in pa mogel spraviti. Ali sta kravi obe breje in ali imata kaj prida mleka in ali ga kaj veliko prodaste in po kaki ceni? Preveč za slepo ceno ga ne dajte in sami ga precej rabite za jesti in za maslo. Kdo Vam pa kaj popravi v štali ali v svinjaku? Tisti farbi za med blavo se imenuje: Okergeb dunkel. Zdaj Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam. Vaš Tone

28. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem dne 27/4 prejel karto od Vas, ki prašate, zakaj da ne dobetе že delj časa od mene nobenega pisma. Jaz Vam pišem precej pogosto, ako ni časa za pisma, pa en malo na karto. Mi smo sedaj v bojni črti in sem Vam pisal dne 17/4, da gremo iz rezerve v bojno črto, zato ne vem, kedaj Vam bom mogel kaj več pisati. Pa vkljub temu sem Vam tukaj ta čas pisal že več kart in eno pismo 26/4, upam da ste pozneje prejeli. Naznanim Vam, da sem zdrav in da smo se v nedeljo vsi preoblekli in umili, ta umazano pa malo oprali. Dobili smo tudi vsaki ene spodne gate, eno srajco in ene cune za čevlje. Zdaj imam še opranih dvojne gate in troje srajce. Pisal sem Vam, ako bodo šli veliki pakelci, da mi pošljete kaj perila, pa sedaj ga ni treba, ker smo ga nekaj fasali in drugo sem opral, samo dva para pavoljnatih nogavic bi potreboval in ni treba, da ble bele. Za nositi imam že tako preteško. Pišete, da ste brali, da je tukaj deževje, pa ni res, ker imamo sedaj že 14 dni jako lepo vreme in je že vse zeleno. Snega pa tudi ni drugod kot prav po tavisokih hribih še malo. Tukaj ni vse tako, kot smo pred mislili, tukaj so velike doline, vasi in polja je tudi precej, pašnikov pa veliko. Videli smo te dni, ko je kmet oral takoj za rusko bojno črto svoja polja. Meni se sedaj vedno sanja, da sem doma in da skupaj delamo. Ravno sedaj se mi je, ko sem se zbudil sanjalo, da smo mi trije s Franco in Micko gledali, kako je letos usjano in sem jaz rekel, da ste premalo ječmena usjali. Danes sem bil zopet s Fajfarjevim Matijem skupaj. Mlinarčni je pa šel za 14 dni domov. Čaja mi pa ne pošiljajte, ker ga radi na potu ukradejo in rum se teško sem pošle. Imam pa najraje precej cukra, kofeta, špeha in kruha, ker to mi najbolj zaleže. Pa zašijte pakelček v blago in ne v papirnato škatlo, ker iz škatle mi vedno pokradejo. Naslov pa le naredite na pakelček s tinto, ker svinčnikov napis se komaj malo pozna in je nevarno, da se pakelček zgubi. Kaplice za koleno bom pa kmalu ponucal. Kako je pa že kaj doma, ali Neža še kaj rogovili? Ali bo sadje kaj zelo cvedelo in ali že začenja cvedeti? Upam da bom že prej doma, kot bodo češple zrele. To sem tudi Vam mislil naročiti, da nič čebelarskega orodja ne smete nikamor prodati, ker morda pa le še nazaj čebele napravim in na novo

čebelarstvo uredim. Samo ako bi kedo hotel kakšni prazni pajn, ga mu pa le predejte, drugače pa nobene reči. Šimenu na Rudnem pa le recite, da naj le svoje panove, ki so na svinjaku, vzame domu. Ali ste pri Kemperlu in pri Čoču že kaj plačale? Pišete, da ste poslali za davke in da je dala za les, to pa ni pisala ali pri Čoču ali pri Kemperlu. Ta mesec bo tudi zavarovalnina proti ognju za plačati. Delavnico pa le večkrat prezračite, da ne bo vlažna postala in da se ne bo orodja reja prijala. Kaj pa prašiči, ali se dobro redejo, mislim, da letos v jeseni ne bodo po kroni. Mladi bodo gotovo tudi dragi. Kedo je pa plot pristrigu? Meni se je sanjalo, da sem prišel domu in mi ni bil plot prav nič všeč pristrizen. Bom ga pa spomladi popravil. Ali boste imeli sena do ta novega? Ali je v štali zelo navardjano in ali ste kanale že kaj spucali? Ali šterna še dobro teče in ali ste v hiši že kaj belili? Kaj pa ta večji mačk ali je še pri hiši? Ali stric iz Jesenovca kaj pride v nedeljo in Šimencov zvečer in ali je pokazali pismo Šimencovega gospoda Gašperju, kako skrbi, da ne grejo kugle okoli moje glave? Ako bomo kedaj kaj delj časa kje hodili in Vam ne bom mogel tako hitro pisati, ne imejte prevelikih skrbi, ker me že Bog varuje in Marija in potem bom že kakor hitro bo mogoče pisal. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam in upam trdno na skrajšnje svidenje. Vaš Tone

29. 4. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem dne 28. 4. prejel 35 paketov. Dobil sem zopet dve škatli, ki je pa zopet manjkalo v njih. V eni je bil žakelček z mandelni in zaseka in v drugem pa 2 koščka cukra in majčken košček čokolade in glažek. Kar ste družega notri djali že sami veste. Vem pa, da je blo več reči ven vzeti, ker so ble škatle odprte. Zato sem Vam že pisal ene 4 krat, da ne pošiljajte v tistih preklicanih škatlah, ampak v blago zašite, ki je najboljše. Nudelce sem že pokusil in so jako dobri in tečni. Vas izkreno pozdravljam Tone.

1. 5. 1915

Draga mati!

Naznanim Vam, da sem prejel Vaše pismo in karto. Prejel sem tudi nudeljne, ki sem jih dvakrat za jesti imel in so bili prav okusni, pa tudi rajž sem dobil in je prav dober. To ste prav naredili, ker Ste dali zabelo kar v tisti žakeljček, kot nudeljne ali rajž, ker ako bla zabela posebej, jo bli gotovo vzeli. Pišete, da je že vse usejano doma in da je lepo vreme. Krompirja pa le dosti usadite in tudi fežela, da bo v jeseni kaj za prodati. Ali je bil kaj prišel k nam Mlinarčni Francelj? Pišete, da bodo sedaj šli ta večji pakelci. Od obleke mi družega ne pošiljajte kot 2 para letnih nogavic, samo na pakelc pa le zapišite, da je obleka, ker drugače mi znajo pobrati. Na pelinovc (ta zelen) pa le ne pozabite, ker je pripraven, da ga potem

lahko več naredim. Najmajn pol litra ga pošljite v ta večjem pakelcu. Prvi majnik smo tudi počakali. Zadni dan aprila smo šli naša II kompanija zvečer, ko se je noč delala, kopati strelni jarek, tik pred rusko bojno črto. Po trebuhu smo se plazili po hribu dol do tistega kraja, kjer smo kopali. Kopali smo vso noč in smo tako počakali ali začeli prvi maj. Daniti se je začelo, ko smo šli nazaj. Pričakovali smo vsaki čas, ko smo kopali, da nas bodo obsule ruske krogle, pa hvala Bogu so nas pustili pri miru. Piše, ako bi hotel, da mi pošlje kakega Slovenca sem, pa me nič ne veseli brati časopise, ker mi se vse drugače vojskujemo, kot tisti ki pišejo časopise. Ravno, ko smo kopali, so zažgali četr ure od nas eno vas, ki je vso noč gorela in je blo že tako žalostno za gledati, da ne verjamete. Slabo so začeli tisti prebivalci prvi maj. Posebnega nimam sedaj za pisati. Pismo hodi od vas sem včasih samo dva dni in pol. Kakor sodim, hodi moje pismo k vam gotovo po en teden. To ne vem zakaj hodi moje pismo k vam toliko del kot Vaš sem. Kakšno pismo lahko kar v pakelc daste, ker tako Vas man velja. Zdaj Vas vse skupaj prav lepo pozdravljam. Vaš sin Anton Štalc

6. 5. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav in sem dobil ta 4 tega meseca ta 40 pakelc. Kolikor vidim iz Vašega pisma dobete od mene le bolj karte in pisma manj. Pisal sem Vam že več pisem in ne vem ali ste jih prejeli. Zdaj maširamo proti Galiciji in smo v večji nevarnosti pred krogļam in precej trpemo. Zato se me le še za naprej dobro spominjajte v molitvi, zlasti pri šmarnicah. Vas izkreno pozdravljam. Vaš Tone

8. 5. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 7. t. m. prejel ta 42. pakelc. Posebno sem bil vesel ta večjih pakelcev in teh dveh in objednom ustrašil, ker sedaj že četrti dan naprej maširamo in ne vem kam. Rame me grozno bolejo, ker imam zelo težko za nositi. Žuljev pa na nogah nimam. Posebno mi je prišlo prav, ker sem imel malo priboljška na maršu. Vino je tu po 60 kr. Že bom kaj pisal. Pozdrav Tone.

10. 5. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 6/5 prejel tista 2 pakelca ta večja in mi bosta posebno prav prišla, ker sem ju bil posebno vesel, ker sedaj naprej maširamo in težko čez dan kaj dobemo. Hvala Bogu, da imamo tako lepo vreme že dalj časa in bo tukaj kmalu suša, ako ne bo kmalu dežja. Ali pisem ne dobite, ker pišete, da ste karte dobili? Ob priliki se bom že oglasu. Pišete tudi lahko na take karte kot je ta. Pozdrav Tone

15. 5. 1915

Draga mati!

Namnanjam vam, da sem zdaj in da
 priblem večkrat skupaj s žoravim žemjickom,
 Bravickom, Mlinaricim in Tajfarjevim Matijem.
 Mlinarini mi je tudi dal tisti kumek. Zdag sem s Jan
 in moramo odliho hoditi in težko nositi. Hodili smo s
 dni in 17, danu se variti. Molite se prav tamortu, da
 bi bilo kaj kmalu konec te grozote ki jih tukaj videm
 das iskreno posredujem Vas Tone

15/5 1915

15. 5. 1915

Feldpostkorrespondenzkarte.

Absender:
 Odesilatelj:
 Nadarica:
 Pooblaščenec:
 Mittente:
 Posiljatelj:
 Posiljač:
 Presentator:

Anton Stok, št. n. R.

St. J. B. Nr. 7. II Kamp. I. Zug.

Feldpost Nr. 73.

Spustovana gozda

Marija Stok,

Zelerniki

Gorenjska, Krain

K. U. K. FELDPÖSTAMT
17. V. 15
47

17. 5. 1915

Ravno danes, ko se bliža konec dveh mesecev od kar sem zapustil slovensko domovino in sem stopil na vojno prizorišče, se še posebno spominjam na Vas in na domači kraj, in ravno sem po dveh mesecih zopet slišal cerkveno zvonjenje in uro na zvoniku nakar se mi je milo storilo in objednm sem se srečnega štel. Ta teden preteče tudi štiri mesece od kar sem se ločil od Vas in od doma. Težki so bili ti meseci za Vas in še težji zame, pa hvala Bogu smo z njegovo pomočjo vse težave teh dni prestali. Trdno pa zaupajmo na Božjo, da nam bo dal moč do konca prestat to težko poskušnjo. Zdaj veliko trpim, ker že 6 dni maširamo po Krpatih in Ogrskem. Žuljev pa nimam na nogah še nič, ker jih z lojem mažem. Zdrav sem. Vas vse izkreno pozdravljam. Vaš Tone

18. 5. 1915

Draga mati!

Prav zdrave in srečne binškoštne praznike Vam iz srca želim. Upam, da bomo druge praznike obhajali tudi veseli vsi skupaj. Zdaj je sem pošta bila zaprta deset dni, ker gremo in ženemo sovražnika naprej po Galiciji in upam, da ga kmalu premagamo. Ta mesec je za plačati tudi zavarovalnina, da je ne boste pozabili plačati. Ali je pri vas tudi vreme kakor tukaj? Jaz se bojim, da bo pri vas suša. Vas izkreno pozdravljam. Tone

20. 5. 1915

Draga mati!

Kako se že kaj imate, ker je že štirinajst dni odkar sem prejel zadna dva pakeljca in pismo od Vas, samo tisto pismo sem še pozneje dobil, katerga mi je prinesel Mlinarčni. Pošta za sem je že 14 dni zaprta in ne vem, koliko časa bo še, samo pisma še grejo ven. Upam, da Ste jih ta čas tudi prejeli, samo ako Ste me kaj vprašali Vam pred ne morem odgovoriti kot da jih dobim. Vam bom že hitro naznanil kadar bom dobil zopet kaka pisma ali pakelc. Pakeljcev pa zaenkrat malo bolj poredkem pošiljajte ker vem, da jih je veliko zaostalo ta čas ko jih niso za nami mogli tako hitro voziti. Pa tudi jih bil težko nosil, ker smo ta čas imeli velike marše in težko nosili. Kadar boste zopet kaj poslali mi pošljite malo pisemskega paperja in kuvert, ker kar sem ga s seboj prinesel je tako oguljen, da ni več za rabo. Poper naj bo, zlasti kuverte kar najbolj močen, da ko ga seboj nosim ne oguli tako hitro. Kart imam še ene 15. Tisto razglednico, ki sta mi jo Franca in Mežnarjeva poslali iz Brezij sem tudi prejel in sem je bil tudi prav vesel, zlasti ker je ta večja Marijina podoba na nji in jo bom tudi s seboj nosil, kjer bom še hodil. Zlasti tiste svetince sem bil bolj vesel, ki mi jo je Mlinarčni prinesel kot vseh pakelcev. Malo loja mi pa tudi še pošljite za noge mazati, ker mi je tisti loj sedaj, ko smo veliko hodili, posebno prav prišel. Špeha ali zabele mi pa sedaj ne

pošiljajte, ker je prevroče in se mi topi kar na potu. Cukra, kaj kofeta, čokolade ali kaj drugega takega bi pa še rad imel. Tukaj je zelo velika vročina in suša ker dežja ni bilo že dolgo časa. Jaz se bojim, da je pri Vas tudi suša in da se ne bo tako pridelalo kot druga leta. Ali je trava kaj že zrasla in ali ste že nasadili fižol in ali kromper kaj dobro raste? Kedo vam bo pa fižol nataknil? Ali je Lašnovc že potrebljen? Kako imate pa že z drvi ali jih Vam kaj manjka? Ali gabes dobro raste? Mi smo v Galiciji in morda gremo v Bukovino. Ali Novakov Joža še kaj v nedeljah pride? Ali je kaj novega v Železnikih? Kaj pa stric, ali kaj pridejo in ali so zdravi? Ali teta kaj pišejo kako njim kaj kaže trta? Ali drožje še delate? Kadar me boste kaj važnega glede gospodarstva vprašali, me v večih pismih, ker ali se eden zgubi bom pa drugega dobil. Zdaj Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam Vaš Tone.

2. 6. 1915

Draga mati!

Jaz sem dobil že 2 karti in 2 pisma, zadnjega 2. junija, ki Ste ga pisali 23. maja in prašate kaj da je, ker ni nobenega glasu. Ali ste dobili pismo in karto, ki sem ga poslal 25. maja? Upam, da Ste sedaj že prejeli. Pakelci pravite, da so Vam nazaj prišli, zato sedaj en čas ne dobim nič. Nisem pa šel tisti gor kot pred sedmimi leti, ampak sem v Galiciji. Sem pa še zdrav in se imam zahvaliti Božjemu in Marijnemu varstvu, da sem danes še zdrav. Pretično noč sem bil v zelo veliki nevarnosti. Le Vam priporočam, da se me še za naprej spominjate v molitvi, jedila pa le dobro spravite, ako pride kaj nenavadnega. Poglejte ali to zavarovanje tudi velja ako sovražnik zaradi vojne požge. Vas prav izkreno pozdravljam. Tone

4. 6. 1915, bojišče

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav in da se mi še dosti dobro godi. Čudno se mi zdi kako, da sedaj tako malokrat dobim kakšno pismo ali karto. Pa saj ni doma nastala kakšna nenavadna sprememba. Pakelcev pa že dalj časa nič ne dobim, no pa kupim kadar kaj morem, samo malo kedaj pride do tega in vse je tako drago. Denarja imam še čez 50 kron in vsaki dan dobim 18 kr. Drugače je po navadi. V Snegovniku pa le hitro pokosite travo, da jo Vam ne bodo vso pohodili. Vas prav izkreno vse pozdravljam. Vaš Tone

Kdor bo v Snegovniku kosil, naj dobro pazi, da ne bo mecesnov pokvaru.

12. 6. 1915

Draga mati!

Danes mi je dr. Demšar pokazal tisto pismo, ki Ste mu ga pisali glede mene in Vas tudi pusti pozdravit. Danes od 8 do 9 ure dopoldne sem bil lahko ranjen v ramo

in me je dr. Demšar obezal. Ranjen pa nisem tako, da bi me poslali v bolnišnico in bom kar za bojno črto ostal nekaj dni. Bolečin ni posebnih in tudi rana ni poškodovana. Zdaj Vas izkreno pozdravljam. Vaš Tone

17. 6. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav in da se mi še dosti dobro godi pa da se mi rana dobro celi. Ali ste že kaj začeli kositi v Snegovniku in ali se kaj dobro suši? Meni družega tukaj ne manka kot cukra, kofeta in čaja imam pa še dosti in druge hrane je tudi zadosti. Zdaj smo imeli zopet en velik marš, pa so mi rukzak peljali, ker ga zaradi rane nisem nosil in sem v Bukovini. Z Dr. Demšarjem sem vsaki dan skupaj odkar maroderam in mi je povedal, da goriške ranjence vozijo mimo Vas. Trdno upam, da boste vedno prosti tega, da ne bo šla ta povoden mimo Vas. Zdaj se vam priporočam, da se me še za naprej z zaupanjem v Božjo pravo spominjate v molitvi, ker smo večkrat v nevarnosti in da se še vidimo. Vas izkreno pozdravljam Vse skupaj Vaš Tone.

21. 6. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav tukaj v daljni Bukovini in stojimo na pragu Ruske države. Tukaj so velikanska polja in tudi žito kaže jako bogato. Ali ste že kaj kosili travo in ali ste dobili katerega, da vam jo vam je pokosil in spravil? Ali Ste dobili moje zadno pismo in karto? Pišite mi bolj pogosto, ker sem vsakega glasu od Vas posebno vesel. Meni se sedaj vedno sanja, da sem že prišel domu in kako smo bili vsi veseli, da blo res kaj kmalu. Vas izkreno pozdravljam vse skupaj. Vaš Tone
Pozdrav tudi stricu in Levičnikovim.

24. 6. 1915

Draga mati

Naznanjam Vam da sem zdrav in da se mi je rana že zacelila tako, da sem že od 22. t. m. v bojni črti. Jaz sem že tak, da se mi vsaka reč rada celi, zlasti ta se mi je jako hitro in ne bi blo treba tako hitro. Kmalu bo 6 mesecev odkar sem šel od Vas, dolgi so bili, a vendar so hitro minuli, zlasti zato, ker so tako burni. Upam, da se morda kmalu vidimo, saj stojemo že na meji in gledamo Rusijo. Ali kaj veste kje je Mlakarjev Nace, ako veste mi pošljite njegov naslov? Kako je pa že doma kaj? Ali ste zdravi, vem da imate dela čez glavo in da težko delate. Jaz sem pa tukaj in Vam ne morem nič pomagati. Le zaupajmo v Boga, ker on bo že vse na dobro obrnil. Pišite velikrat, ker jako malo sedaj dobim pisem od Vas, da bom saj nekaj dobil. Vas izkreno pozdravljam Tone. Vse najboljše želim stricu k njihovem godu.

26. 6. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 24 t. m. prejel Vaše pismo in paper. Posebno sem bil vesel ker vem, da imate še vedno poštno zvezo in da se še ni kaj posebnega zgodilo tam okoli vas. Tamali kruhk pa le spravite in presušite, da me bo lahko počakal, ker ga bom prav rad jedel. Vem, da bi ga mi radi poslali, pa zato nikar ne bodite žalostni, saj imam za potrebo že jesti in kadar bo zopet mogoče za poslati, pa vem da mi boste že postregli. Upam pa, da se mogoče kmalu vidimo vsi zdravi in da bo mogoče kaj kmalu mir. Tukaj imamo hude boje in sem vedno v veliki nevarnosti. Na Kresni dan in ponoči in še drugi dan pa vem, da je gotovo več kot en tisoč granat in šrapnel padlo v mojo bližino in da se je zemlja kar tresla in vsako noč se grozno strelja tako, da sem včasih kar naumen. Jaz sem sedaj, ko sem bil ranjen, 10 dni pri kuhinji in se mi je prav dobro godilo in to je bilo tudi dobro, ker smo ta čas imeli več velikih maršov in so mi na potu tudi tisti teški rukzak vozili. Praša me, ali sem kedaj ta čas, ko sem šel iz Vrhniko že ležal pod streho. Odkar sem tukaj sem imel samo dvakrat srečo, da sem ležal pod streho, drugače pa vedno moramo zunaj in sem včasih pošteno premočen in si vedno želemo lepega vremena. Zdrav sem še vedno in upam, da mi Bog še za naprej da, da bom zdrav in da bom mogel še za naprej prenašati, kar mi nalaga ta stan. Ako Vam bo mogoče, mi pošljite naslov od Pavleta. Ali sedaj imate kaj zasluška in ali je velika dragota? Jaz že teško čakam, da bom prišel domu. Kedaj bo pa birma? Mislim, da letos ne bo takega šopirjena pri birmi, kot je bil drugikrat in za botre bo šla tudi bolj trda. Ali na polju dobro raste in ali bo kaj sadja? Meni se kar kovca po češnjah ker vem, da jih letos že ne bom jedel. Pišite mi kaj večkrat, ker sem vsake vesti od Vas prav vesel in kadar kaj zaspim sem vedno pri vas in sanjam, da smo vsi prav veseli. Upam, da to pomeni, da se kmalu vidimo še vsi zdravi. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. vaš Tone

30. 6. 1915

Draga mati!

Naznanjam vam, da sem zdrav in da sem dne 30. junija prejel tri Vaše pisma z papirjem, ki Ste mi ga poslali za pisat. S papirjem sem zadni čas bolj moral varčevati, ker sem se bal, da mi ga ne boste mogli več pošiljati, no sedaj sem ga pa že trikrat dobil, ki Ste mi ga poslali po en malo. Pisma sem pa dobil pisana 11., 14. in 20. junija. Piše, da je šlo vse zato tako pačasu, ker so bile pošte zaprte. Pismo hodi od vas pa do sem približno 10 dni in včasih tudi delj, zlasti kadar smo na potu. Sedaj sem daleč v Bukovini in včasih tudi pošiljamo iz pušk pozdrave v Rusijo. Sedaj smo se malo prestavili in smo pri neki vasi v strelnih jarkih in ni tako hudo, kot sem bil od 22 pa do 27 t. m. in tudi lahko kako reč kupim in tudi ni preveč drago. Z enim prijateljem sva kupila tri pute in nama jih je ena ženska

vsaki dan po eno skuhalo, morate misliti, kakšno župo sva imela, ker se je cela kuhala in je bila samo dve šali. Dobre gostje sva imela, kakaršnih še nikoli in sedaj sva kupila en žakelček turščne moke, približno 3 do 4 kile za 1 krono in za 1 krono špeha in se fest gostiva z žganci. Pute so naju skuhanje veljale vsaka po 1 gl. 20 Kr. Za enkrat ne pogrešam dosti pakelčkov. Ako začnejo iti po pošti pakelčki, pa jih ne pošiljajte preveč, ker vsaka reč veliko velja in zasluži se pa malo. Ta 26 t. m., ko sem bil še tam v drugem kraju v strelnih jarkih, se je popolne pooblačilo nebo, da je bla kar tema in začelo je liti kakor iz škafa, garmeti in bliskati, da je blo kar strašno in na vse to so začeli Rusi in mi tako streljati, da sem mislil, če sedaj ne bo sodni dan, da nikoli ne bo. Premočeni smo bili tako, da bli kmalu še skozi kožo. Vode je bilo vse polno v jarkih tako, ko je jenjal iti dež, da smo vodo z šalami, ki so za iz njih jesti, komaj do noči ven zmetali. Umazani smo bili od blata tako, da smo se komaj ven videli. Sedaj smo se že malo ocedili, dal sem tudi srajce in gate prati in imam sedaj vse oprano. Srajce imam dve in gate pa šteri, nogavic pa tri pare. Tam, ko sem bil ranjen, so mi iz rukzaka pokradli vse kar je blo kaj vredno, najbolj mi je žal, ker mi je bil z montelnam uzet tudi potnoštar roženvenške bratovščine. Imam še tistega, ki sem ga prinesel iz Lurda. Vzete so mi bli tudi tiste škarice, ena srajca, en par nogavic in še veliko drugega, tista žavba, ki ste mi jo poslali zadnikrat za uši je tudi šla, denar mi pa ni bil vzet, ker sem ga imel pri sebi in ga imam še dosti. Dobil sem tudi karto ki piše, da je svinjo peljala na Zali log k prašiču in da jo je mogla tudi takoj nazaj; da bi le ostala breja. Ali še dobet vsaki mesec tisti denar od mene? Ali so teta ostali še tam na svojem domu, ali so šli kam drugam? Jaz nič ne vem ali gremo na Laško mejo ali ne, ker nam nikdar nič ne povejo kam da gremo. Ako bomo šli skozi Železnike, bom že sporočil dosti zgodaj, da se bomo lahko za en kratek čas videli, kar sam najbolj tudi želim. Za Blaškovega Karolna sem tudi dobro zdi, ako ga bo mogel Darmota nazaj uzeti. Pavle se mi smili, ker je v to prišel in ker ne bo doma nobenega, ki bi gospodaril. Ranjen nisem bil preveč in sem bil takoj obvezan tam na mestu in potem zadaj od dohtarja. Sedaj imam že zaceleno in sem popolnoma zdrav. Zdaj lahko vidite, koliko morajo vojaki s saboj nositi in koliko več smo mi morali pozimi nositi, ko smo imeli še vso zimsko obleko in teški koc in zraven včasih vse namočeno in po velikih hribih, nazadne pa še brez vse strehe. Kadar bojo še prišli k vam vojaki, njim le postrežite, ker ne veste kako se njim bo dobro zdelo, samo to glejte, da vam ne bodo preveč pokradli. Ako mi tudi pridemo na Laško, bo že videl kaj da znamo in nam bo prav gotovo pete pokazal. Mislim, da je za enkrat dosti, bom že ob priložnosti še kaj pisal. Molite pa še zaunaprej prav tako zaupno in stanovitno in nam bo Bog prav gotovo dal, da se bom zdrav in srečen povrnil domu in da boste tudi vi vsi zdravi ostali in potem še srečno dolgo skupaj živeli. Zdaj vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam. Vaš Tone

1. 7. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav in da sem včeraj in danes prejel po eno karto pisano 29. in 30. junija. Čudno se mi zdi ko pišete, da mojih pisem ne dobite. Zadnji čas sem vam pisal 2 pisma in sicer precej obširna; kako se mi je koncem preteklega meseca godilo, ko smo bili v jako hudem ognju; no morda še pride kako tisto pismo. Mi smo vrgli sovražnika čez mejo in zraven tudi veliko pobili. Malo je tudi manjkalo, da me ni zadela krogla iz šrapnela, ki je tik zraven mene padla in je bila le sreča in Božje varstvo zraven. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. Vaš Tone
Pišite pa le ako ne dobite pisem.

10. 7. 1915

Draga mati!

Naznanim Vam, da sem zdrav in da sem dobil od Vas eno karto in eno pismo. Posebno me veseli ko mi piše, da kako lepo kaže na polju žito in da je sadje polno. Kar bo mogoče ga le posušite in spravite. Češple pa le namočite za žganje in ako jaz pridem pred domu, bomo pa iz tepk mošt naredili, iz ta slabih jabolk pa tudi žganje. Bo vse prav prišlo. Fajfarjev pa ne vem, ali še pride kedaj domu. Za tistega iz Dražgoš pa sedaj še nisem nič zvedel. Vas prav izkreno pozdravljam. Vaš Tone
Paper za pisati sem sedaj dobil od Vas trikrat.

12. 7. 1915

Draga Mati!

Naznanjam Vam, da sem zdrav, samo danes sem malo bolj naroden, ker so nam včeraj stavili kože in proti koleri. Dobil sem tudi Vaše pismo pisano 4/7 in karto pisano 29/6. Vedno mi piše, da dobi od mene karto, to pa nič ne omenja, ali pride kako pismo. Jaz sem zadnja dva pisma pisal 24/6 in 27/6, pa ne vem ali Ste jih prejeli. Ako ne dobite pisem mi pišite, da bom le karte pisal. Že poteka prvega pol leta od kar sem moral Vas zapustiti. Koliko Ste v tem času prestali vi vsi trpljenja in skrbi zavaljo mene in koliko sem moral tudi jaz prestati, pretrpeti in potrpeti, to le Bog ve in nič boljšega se mi ne obeta za naprej, morda še slabi. Samo vera me še drži, drugače pa ne vem kaj da bi blo že z menoj. Molite pa le, da blo kaj kmalu te sile konec. Vas vse prav izkreno pozdravljam. Tone

12. 7. 1915

Draga mati!

Posebno sem vesel, ko mi Franca piše, da Ste še zadosti zdravi, zlasti sedaj v teh skrbeh. Vpraša ali mi je Pavle že kaj pisal in ali sem dobil tisto pismo, ki ga mi je pisala zaradi njega. Tistega pisma nisem dobil. Prav se mi pa tudi zdi ko je peljala svinjo k prašiču. Šeko pa le dobro spitate, da se bo več potegnilo. Kedaj ima pa

Falka briš? Telička pa le redite ako bo le kaj podoben. Ali je veter naredil veliko škode. Piše da ste še dosti lahko do sedaj vse obdelale. To se že ve kako ste lahko obdelale. Trdno zaupajmo na Boga, nam bo že še vzanaprej tudi pomagal. Ta 10. t. m. je prišel z maškompunijo tudi Bajtarjev Francec in sva bla že skupaj. On je pri trenu. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam Vaš Tone.

13. 7. 1915

13./VII. 1915.

Draga mati!

Danes sem prejel dopisnico od Vas ki je bila slana na pošto 16/7. Pišete, da ste dobili moja zadnja dva pisma, kar me posebno veseli. Kadar bom imel bolj čas bom pisal pismo, ker se da malo več napisati, kadar bom pa imel manj časa pa le dopisnico. Pravite, da tudi ti slišite kakko topovi grmejo. Topove poslušati je take udarjave kakor jih ti to je vse lepa; a kadar grmejo topovi spredaj in zadaj in ko se sraženele vžigajo in pokajo nad glavami in ko granate koplejo grobove stotnikom mladim živeljenjem, da se kar zemlja tresi, pa ne misli-

mo več, da smo na tej revni
zemlji ampak v peklu. Iskramo me,
da bi moral biti še eno živno
na tem strašnem kraju. Uradate
kako se kaj zgovorete ljudmi.
Mi se še dosti lahko zgovoremo
z tukajšnjimi ljudmi, ker so sami
poljaki, pa tudi mi smo se malo
navadeli po njihovem uobavit.
Tako bogatega in lepšega žita še
nikdar nisem videl kot sedaj tu-
kaj, pa smo op. že velika poseči in
omlatili pa tudi zrnili, kakor nji-
sa je tako velika kot je odnas da
štedenega cela dolina same prënise ali
riši. Tukaj njim kruh posli zase.
Tisto štopo za uši mi pa lahko poma-

len pošiljate v pismu, da le ni pi-
sem težji kot 20 gramov, pa se na pošti
popravšaj. Mislim da tista šupa od
našega doktorja ti je prav dobra. Za
tiste mošne bukvice na Rateru sem v
ta očerajnem pismu naročil mi posli-
te karlar bošo. pakeliki ali doozne,
ker bi take tudi rad imel en moj pi-
jatelj. Ali je krava že strela? Kaj pa
prašiči, ali se dobro redijo? Ali je kram-
pir že zoren in a bo kaj debel? Le glej-
te, da ga vam ne bodo prevci pokrad-
li pa tudi za slepa cena ga ne smete
prodajati, saj veste, da, tudi si mora-
te vse preplačati, pa za fešer ravno
to velja, mi nismo bogati da bi mo-
gli kar tako dajati. Ali bo v lajnossu

Kaj dosti sveta in Keda bo Kosil.
 Kaka imate pa z drugim kraj, ali jiti
 sam že kraj manjuka in Keda jiti bo
 sam kraj pripravil. Ali je letos kraj
 prinesel Benedikt iz Martingorha
 kraj česen. Zame so letos že odzve-
 le. Holaj Vas vse skupaj prav lepo
 poročinam in se Vas pripravim v
 vsakdanjo molitev Vas udomi Tone.
 Poročinam tudi o. župnika,
 pri Blašku, mermerjeve, strica, Nova-
 kovega žisa, Levčnikove, Simencove,
 Proslitka. Ali je Simencov žanec doma.

22. 7. 1915

Draga mati!

S posebnim veseljem Vam naznanjam, da sem ta 20 prejel Vaše pismo in 21 pa še dve karti. Zdaj vem, da Ste prejeli tudi zadna moja pisma, za katera sem že vprašal ali Ste jih prejeli. Vem, da se Vam dobro zdi ako morem kaj kupiti. Potem smo še večkrat skupaj kupili celega prašiča in smo pekli in kuhali kakor kaki kuharji. Jaz sem še natopil eno flašo čiste zabele, da ako kuham kaki krompir, da ga lahko zabelim. Pakelčkov pa ne pogrešam, ker imamo sedaj posebno dobro hrano. Samo kako drugo malenkost bi rad včasih imel, zlasti ene mašne bukvice in žavbe za uši, ker jih moram vsaki dan obirati, pa se jih ne morem znebiti. Sedaj sem zopet v Galiciji en teden in smo morali prestati grozne reči in nad človeško trpljenje in le čudež je tako rekoč, da sem še ostal živ in zdrav in si nikdar več ne želim priti v taki ogen. Ta mladi Bravček se je v tistem šumu zgubil in je le malo mankalo, da ni prišel Rusim v roke, pa se je vendar po dveh dnevih povrnil na pravi kraj. Mene je že skarbalo, kaj je z njim. Fajfarjevega pa ne bo več nazaj, ker je 25. junija padel zadet od kugle iz puške. Jaz sem del časa pozvedoval kaj da je z njim, ali je samo ranjen, pa sem zvedel, da je ubit. Fajfarjevim recite, da sem zvedel, da je le ranjen, pa ne vem kje da je. Kadar bodo zopet šli pakelčki, mi pošljite tiste mašne bukvice, ki jih je spisal Hafnerjev gospod iz Kroke, ki so naprodaj v katoliški bukvarni in se imenujejo: Slovenskim fantom za slovo na pot v cesarsko službo. Slovenca bi pa tudi rad včasih imel, zlasti ta sobotnega in na pošti vprašaj, kako ga pošli. Mislim, da se bo že dobil v društvu ali pri g. župniku, ker bi rad vedel kako kaj gre z Lahom. Meni se vsaki dan sanja, da sem že doma in kako da smo vsi veseli, še oče so vedno zraven in skoraj vem, da mi oni večkrat pomagajo pri tem trpljenju. Jaz se jih vsaki dan spominjam v molitvi. Vem da mi bodo tudi oni pomagali za mojo srečno vrnitev. Vas izkreno pozdravljam. Vaš udani sin Tone.

29. 7. 1915

Draga Mati!

Naznanjam vam, da sem danes prejel eno karto in pismo pisano 22/VII. Dobil sem tudi od Pavleta in od Štolmarskega Joška eno dopisnico. Praša me, ali sem dobil tisto karto ki piše, da imate na stanovanju iz Brd Fabrisovo³ gospo in gospodično in Micko. Prav se mi zdi, da ste uzele na stanovanje ene poštene ljudi in pa tudi take, da imajo psa pri seb, pa tudi, da ne boste same pod streho. Sva pa še skupaj z tistim fantom, ki je iz Števerjana, Ivan Vogrič je, in je še živ in zdrav in pusti vse – gospo, gospodično in Micko prav lepo pozdravit. Zvedel sem, da bodo se sedaj od 1 do 7 avgusta lahko pošiljali ta večji pakelci. Jaz bi rad imel en par srajc, 2 kg cukra, malo kofeta, čaja pa ni treba, ker ga imam še dosti, potem žavbo za uši, dvojne take bukvice, ki sem Vam že pisal in en potanošter, ako še tega zgubim, da bom imel še enega, pa tudi malo matarne žavbe, ker sem ta prvo že skoraj vso porabil, ne vem kako blo, ako je ne bi imel. Zadnič se mi je okolu gležna kar v enem dnevu na obeh nogah vse fiš ratal in takoj bi

bla vsa koža zaksebi, ako ne bi bil namazal in obezal. Ene bolj tople spodne hlače tudi pošljite, eno ali dve lahni žlici, ker je nerodno, kadar jo zgubim, ker se teško drugo dobi. Kruha pa ne pošiljajte, razen kaki štrukelc ali kaj drugega takega, saj same veste bolje kot jaz. Kištico pa le lahko naredite, da bo več v njo šlo. Zaradi Fajfarjevega sem Vam že pisal, ko sem prvič slišal nisem še hotel vrjeti, pa so tudi prvi povedali, da je le ranjen, v drugo so pa že povedali da ne vedo, ali je ranjen ali je ubit. Pred 14 dnevi sta ble pa naša in tista kompanija, pri kateri je bil Matija, skupaj in sem se hotel popolnoma prepričati, koliko je resnice na tem. Prašal sem toliko časa, da mi je rekel en sanitejc od njih kompanije, da ga je on sam videl, ko je padel. Pa kadar smo bli kje skupaj, sem šel ga obiskat, a sedaj ga nisem več dobil. Druzega pa jaz ne vem o njem, videl pa ga jaz nisem ne ranjenega in ne ubitega. Ako le hočejo prav natančno zvedeti Fajfarjevi, naj se obrnejo na 4. kompanij komandanta, Feldjägerbataljon No 7. Feldpost No 73. Pred 14 dnevi sem prišel skupaj z Ambruščovim iz Rudnega in je prav fest, je tudi pravil, da sta z Metnim Franceljnam skupaj ves čas pri Ljubljanskim topništvu. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam in ostanem Vaš udani sin Tone
Pozdrav: stricu, g. župniku, Šimencovim, Levičnikovim, Blaškovicim in tudi Vašim gostjem.

31. 7. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem danes prejel Vaše pismo in karto, pa enkrat za pisat paperja in 6 kart zraven. Zdaj sem petkrat dobil poper za pisat. Piše da bodo pri Vas zdaj za nekaj časa pošte zaprte. Ali potem ako bodo zdaj naše številke za pošiljat od 2. do 7. avgusta odprte ne boste mi mogli nič poslati. Morda bi oddali na kaki drugi pošti kjer ne bo zaprto. Ali boste dali zraven za kaki požerek kake mokrote? Piše, da je blo pri Vas že dalj časa lepo vreme. Tudi tukaj je blo zdaj že del časa tudi lepo vreme, danes je pa tudi začel iti dež, upam da ne bo dolgo šel, ker je za nas preveč žalostno kadar dež gre in se ga vselej že naprej bojim. Bog nam daj le še lepo vreme, vsaj dokler smo tako. Kadar bo mir sklenjen, pa le glejte, da boste do časa naredile pri županu in pri glavarstvu prošno, da se bom mogel frajzat, ker drugače bi morda še moral kako leto služiti. Me posebno veseli, da ste tako lepo seno spravli v Snegovniku, kakor tudi v Lašnovcu, ako ravno z težavo, pa vendar ker je bilo lepo vreme ni bilo nič praznega dela. To je tudi dobro, da je ječmena veliko, ga bo dosti za ješpren pa tudi za prašiče pitat ker je turšca draga in pa to je tudi dobro, da so prašiči tako zdravi in da se tako dobro rede, pa tudi da so krave zdrave. Telička pa le redite, ko pridem domov ga bom učil voziti. Ali še dobivate pri Popču kri za prašiče? Ali je veliko veljalo spravlanje sena v obeh krajih? Po koliko bo pa plačevala stanovanje Fabrisova gospa na mesec in ali ste prestavle tisti ta zeleni pargert iz delavnice, zgor v kuhinco? Meni se skoraj vsako noč sanja, da sem doma in da smo vsi skupaj, še oče so vedno zraven, prejšno noč sva šla iz Draboslovce po Sovivniku domu, pa so me peljali po čisto drugi stezi kot sem jaz vedel zanjo, ki je

bla veliko lepša in bližja kot druge. Hodili so pa tako lahko, da sem rekel tadrugim, ki smo skupaj šli: poglejte 77 let so že star, pa še tako hodijo. Le trdno in zaupno prosimo Božjo pomoč še vzanaprej, saj se očitno vidi, da nas je posebno do sedaj varovala in ščitila in da nas bo gotovo, da se vse srečno izteče, tudi vzanaprej. Nekaj bom že dal za popravo cerkve na sv. Gori. Vas vse izkreno pozdravljam. Vaš udani sin Tone.

8. 8. 1915

Draga mati! 8/ VIII 1915

Sproselnim veseljem bom navedenjam, da sem danes prejel dve karti, prva glednica iz Dravogorja ki sta mi je poslali sestri, potem Slovenca in stupa za nši. Tistega hauptmanna Tonkla pa že več kot en mesec ni pri našem bataljonu, ^{redaj} in je nekje v. Linschans. Drugega kam onjsem ne vem povedati. Bom že še kaj pisal kadar bo mogel. Gospoj Fabris se pravi lepa zahvaljuje za skrb in trud ki ga ima zaradi mene in prosti no kelin, da bi bil tudi uspešen, far vse skupaj pred

Absender:
Pošiljatelj:
Odesilatelj:
Nadawca:
Mittente:
Pošiljač:
Presentator:

Feldpostkorrespondenzkarte

K. u. k. FELOPG STAM
11. VIII. 15
78

Preštovana gospa
Marija Stale,
Železniki
Gorenjska Kranjska

Anton Stale, K. u. k. Feldjäger
bataljon Nr. 7.
II Komp. I. Reg.
Feldpost Nr. 73.

9. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem bil danes prestavljen od druge kompanije k tretji in tretjemu cugu. Kadar mi boste sedaj kaj pisali naredite taki naslov kot je na spredni strani. Sem je prišel k našemu bataljonu Lucijin Matevž in ta Janez, ki je pri Lešarju živel in sva oba z Janezom skupaj pri enem cugu in kompaniji. Pošljite mi kaj pisemskega poperja ker ga imam še samo za tri pisma. Kart imam pa še zaenkrat dosti. Vam bom že v kratkem pisal pismo. Zdrav sem še hvala Bogu. Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam Tone.

12. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem danes prejel od Vas 3 dopisnice, potem patanošter, za uši zdaj že drugič in paper in karte za pisat. Posebno sem bil vesel, ker ste mi poslali patanošter, samo ko bi ga mogel nabrati na bolj močan drat. No ga bom že, ko pridem domu. Jaz sem Vam zato naročil za poslati toliko reči, ker so povedali, da bodo šli ta večji pakelci od 1 do 7 avgusta. Ali je oves kaj bogat? Tiste ta češnovne dile in plohe pa le še pustite do zime, ako ne bom jaz pred prišel domov, ker še smejo biti ta čas zunaj. Dobro se mi zdi, da se je vse tako po sreči naredilo pri kravi in da sta oba z teletom zdrava. Redite ga pa le, da kadar bo treba kupiti drugo kravo, da ga bomo prodali. Jaz sem sedaj prestavljen k tretji kompaniji, naslov naredite taki, ki bo na spredni strani koverta. Meni je žal samo zato, da sem prestavljen, ker nisva več z enim fantom skupaj, ki je iz Brd iz Šmartna in sva bila zelo prijatelja. Drugače se mi je pa veliko spremenilo. Tam, kjer sem bil pred, so bili nekateri že taki kot živina, nobene vere, kaj še molitve, zlepa se ni slišala poštena beseda. Kleli so kot Lahi in klafali, to je bilo za njih najbolj važno. Mene so sovražili ker so videli, da sem opravljal jutranjo molitev in litanije in ker nisem klel in tiste grde govornice z njimi držal. Kleli so me in z tretjerednikom so me zmerjali in kako so me dajali in norca delali, ko sem šel sedaj, ko je bil g. feldpater tukaj, k spovedi in sv. obhajilu in kako so feldpatra kleli in norca se iz njega delali. Kakšni so bili tisti dan, ko je bila sv. maša, vesoljna odveza in sveto obhajilo. Ko je sv. hostij zamankalo so rekli, naj pa sedaj kar z cviboham naprej (cviboh je taki kruh v malih koščkih). Take in še veliko družga so počenjali. Pa hvala Bogu upam, da sem prišel glede tega k boljšim ljudem. Zraven vsega sem še to imel. Z Božjo pomočjo sem tudi to prestal. Pravijo, da bo kmalu mir, Bog daj in varuj do konca. Trdno upam, da se še zdravi vidimo in da bi se še dolgo skupaj živeli, saj molitev ne bo zavržena in stanovitna molitev tudi oblake predere. Teška mi je, ker vidim kako morate doma delati in trpeti ker ni mene, no tudi to bo minilo. Z Lenknim Janezom sva tukaj skupaj. Vsem tistim, ki so me pustili pozdravit se zahvaljujem. Vas prav izkreno pozdravljam. Vaš udani sin Tone.

15. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem danes prejel Vaše pismo in karto, eno karto pa od Mihelčiča. Piše kako jo je prejšni teden klalo. Jaz se nič ne čudim ker je vedno toliko težkega dela in skrbi. Kadar bo kaj več dela bolj teškega pa dobite kakega človeka, da Vam bo ta težje obdelal in ne silite se vedno v ta težja dela, ker ste vse tako slabega zdravlja. Saj morda kmalu pridemo nazaj, saj je ravno danes 7 mesecev, ko sem moral Vas in dom zapustiti. Dolgi so bili in trpljenja polni vendar so tako hitro minuli in z Božjo pomočjo bomo še ta morda kratek čas prestali, saj se očitvidno vidi, da nam Bog pomaga, še skoraj bolj kot drugokrat. Zadnič me vpraša ali kaj potrebujem denarja. Denarja imam še dosti, okoli 30 kron in upam da pred pridem domu, kot da bi ga mi blo treba kaj poslati. Dobim pa tudi vsakih 10 dni 1,80 krajcarjev, porabil sem pa tudi že vsega denarja tukaj do 100 kron. Ali ste češple že obrali in ali jih je bilo toliko, da jih je vredno namočiti? Tukaj pri našem bataljonu je tudi ta mladi Šoštar iz Rudnega in sva bla že večkrat skupaj. Ali ste ječmen že omlatili in ali ga je bilo kaj veliko in ali ste oves že požele? Jaz sem Vam že dvakrat pisal, da g. Tonkla, ki je bil pri našem bataljonu za hauptmana ni več tukaj in tudi ne vem kje da je. Prvo štupo za uši imam že na vratu in že tudi se pozna, da jih imam man, poprej sem jih vsaki dan obiral po dvakrat in sem jih včasih pobil 40-50 pa le ni nič pomagalo, če žavbo dobim bom pa dober. Trikrat sem že dobil štupo za uši in Slovenca enkrat. Ali se je moka že kaj pocenila in po koliko je kaj in ali se jo more kaj dobiti? Ali imate še kaj rajža? Mi tukaj že 14 dni jemo novi krompir in turšco pečemo, pa fežov kuhamo, ker kamor pridemo je krompir hitro zrel. Kako se imajo pa že na Jesenovcu kaj, ali so zdravi in ali Lojze kaj piše in ali je še živ in kje da je? To si bomo imeli povedati in vprašati eden drugzega, ko zopet skupaj pridemo. Zdaj Vas vse skupaj prav izkreno pozdravljam. Vaš udani sin Tone

Pozdrav tudi: stricu, Šimencovim, Blaškovim, Mežnarjevim, Novakovemu Jožu, Šrajovmu Jožu, posebno pa gospe Fabrisovi in Micki ako je pri vas

21. 8. 1915

Draga mati!

Naznanim Vam, da sem še vedno hvala Bogu zdrav in da se mi še dosti dobro godi, samo dela je pa tudi dosti. In pa da bi bil le vedno zdrav, pa bo dobro ako bo tudi dosti dela, saj rad delam. Pisma pa sedaj že delj časa nisem dobil od Vas, menda dobemo novo feldpost numaro. Vas vse izkreno pozdravljam. Tone

26. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem še zdrav in da se mi še dosti dobro godi. Jaz že skoraj 14 dni nisem dobil od Vas nobenega pisma. Mislim da zato, ker sem prišel k drugi kompaniji in tudi smo sedaj dobili novo Feldpost št. Jaz skoraj vsaki dan skuham še krompir, turšce pa pečene še nisem nikdar toliko pojedel kot sedaj. Moj naslov je: A. Š. K.u.K. Feldjagerbataljon No7, III komp, 3 Zug, Feldpost No32. Vas izkreno pozdravljam. Vaš Tone

26. 8. 1915, bojišče

Draga mati!

Oprostite ker Vam nisem mogel popred pisati pisma, ker mi je vedno primanjkovalo časa. Ta 25/V sem dobil 4 karte in eno pismo. Tri karte je pisala kar vsaki dan zapored, zakaj, da nič ne pišem in da naj takoj odgovorim. Jaz sem pisal večkrat, samo na pošti se je gotovo zamudilo, da niso redno prišle. No v ta četrti karti pa, ki jo je pisala 14. maja piše, da je dobila 3 karte in kako ste bile vesele. Zato pa ne smete takoj tako hudo skrbeti ako en par dni ne pride kako pismo, ker tukaj lahko vidite same kako zastanejo. Pride pa tudi včasih, da delj časa ne morem pisati, zlasti kadar smo na potu ali imam pa dosti dela. Zato pa le po pameti, saj me Bog in mati Božja varujejo in pod njihovim varstvom se ne bojim nič hudega. Le ne takoj prevelikih skrbi, saj me Vi doma priporočate in izročate v Božje varstvo, jaz se pa tudi tukaj vedno posebno priporočam, zlasti kadar grem v kako nevarnost in hvala Bogu sem do sedaj še vedno srečno prišel iz vsake nevarnosti, ako ravno so krogle žvižgale okoli glave in granate in šrapneli treskali na vse strani okoli nas. V karti me vpraša ali sem dobil pelinovc, pelinovc sem dobil in mi je posebno prav, ker sem bil ravno na potu, sem z njim se krepčal in žejo gasil. Ker je bilo zelo vroče in taki prah, da se ni družega videlo naprej kjer smo šli, kot en sam oblak in smo bili tudi umazani mi, kakor tudi ta višji. Ko bi videli po kako žalostnih krajih smo hodili ta prve 3 dni ko smo šli iz Krpatov. Ta 5. maja ob pol dveh zjutraj je bil naš zug že ves na nogah in malo pozneje, ko je še luna svetila smo jo udarili proti sovražniku. Jaz in trije drugi smo bili odločeni, da smo šli ta prvi naprej in sicer naravnost pred ruski strelni jarek. Pred vsakim jarkom je pa vse prepreženo z bodičastim dratom. In jaz sem bil prvi poslan striči tisti drat. Po trebuhu sem se plazil, v eni roki puško in v drugi škarje, do tiste mreže. Že sem strigel mrežo, pa me pokličejo ene deset korakov nazaj, da naj se skrijem, ker bi tudi mi začeli streljati in so se začeli ljudje kazati gor v ruskih jarkih. In ravno se je dan delal in smo zapazili, da tisti ljudje niso Rusi ampak naši. Nato smo popolnoma naredili pot skozi mrežo in smo bili v ruskih pozicijah ali jarkih. Rusi so bili pritisnjeni od obeh strani in tako so se tisto noč sami umaknili iz tistih jarkov. Ako bi pa bili

še Rusi tam, bi pa bili mi vsi postreljeni. Pa hvala Bogu in Mariji, da je bilo tako. Tam smo dobili veliko orožja in streliva pa tudi veliko orodja, sekir, žag, kramпов, kotličkov in razne ropotije. Jaz sem tukaj dobil posebno pripraven in lahan kotliček. Tako smo šli tri dni za Rusi po vaseh, ki so bile vse požgane in od Rusov opustošene. In tako smo šli naprej na Ogrsko in deveti dan smo prišli šele na postajo. Tam smo bili en dan, potem smo se še peljali po železnici, pa drugi dan do tukaj, kjer sem sedaj. Na potu smo pa v večjih krajih dobili kaj za kupiti, samo drago je bilo vse. Vino pol litra 1 krona, 1 kg cukra 2 kron, pol litra mleka 15 krajc, jajca eden 5 krajc. Tako, da sem se že znebil nekaj denarja. Kuhati sem se že dobro naučil, kofe, rajž, nudelne, čaj, špeh in kruh z cukrom in vinom je dobro, samo malokrat dobimo kaj vina in še tistega malo. Pa krompir in tudi meso znam kuhat. Kadar bomo šli v Lašnovc ne bom zvečer hodil domu, ampak bom gor skuhal večerjo in frušt. In tudi v Suho dolino bom vzel s seboj kotliček, da bom južno gor skuhov, da ne bo treba nalašč mi gor nositi. Kakor vidim iz vašega pisma, da imate veliko stroškov, zlasti zaradi mene, ker mi vedno pošiljate pakelce. To vzame pošta veliko in največ pakelci in kontenina. Ta 22. 8. sem kakor sem vam že pisav dobil 9 pakelcov naenkrat, to pa zato, ker je bila pošta za sem 14 dni zaprta in sedaj je zopet odprta. In ta 26. 8. tudi en pakelc, tako da sem jih vseh skupaj dobil 54 pakelcov. Sedaj sem dobil vse pakelce popolnoma cele, samo to ne vem ali so prišli vsi ali ne. V pakelcih je bila: kofe in kapljice, 2 kosa tamalega kruhka, 2 štrukelca, mandeljni, 2 kosa klobase in 1 košček želodca, kruha in nekaj cukra. To vse sem dobil v zadnjih pakelcih. Piše mi, da je živina zdrava in da se prašiči dobro redejo. Glede svinje bi vam jaz svetoval, da bi jo le dali k prašiču, saj bom jaz tistikrat že doma, s turščino moko se bodo pa malo manj fotrali, ker bo dosti ječmena in s tem si zagotovite, da jo Vam ne bo nobeden hotel vzeti in prašiči bodo tudi dragi v jeseni, škoda dobre sorte, da bi ob njo prišli. Naredite pa le tako, kakor upate same. Pišeš, da sta Fajfarjev Janez in Miznikarjev Jošk ujeta. Ko bi bil Mlinarčni Francelj le en teden pozneje na urlavbu, pa bi blo dobro, tako je pa prve dni, ko smo sem prišli padel in veliko drugih, nekaj so jih pa ujeli mojih prijateljev. Zdaj nam pa obetajo, da bomo šli na Laško, morda prej kot Vi dobite to pismo. Ako bo mogoče, da bi se na potu skozi Ljubljano videli zopet enkrat. Vam bom že naznanil. Zahvaljujem se Vam, ker tako skrbite zame, da mi pošiljate tako redno kaj za v usta, najbolj pa zato, ker se me v molitvah tako stanovitno spominjate in priporočujete v Božje varstvo. Prosim, da se me že za vnaprej stanovitno spominjate in priporočate v Božje varstvo in tako se bomo po končani vojski zopet zdravi in veseli skupaj snideli. Jaz sem se obljubil na Brezje, v Velesovo, na Sv. Višarje, na Sv. Goro in k Sv. Antonu Padovanskemu kadar bo mogoče in tudi na Jezer. Zdaj Vas vse prav iz srca pozdravljam in upam na gotovo svidenje. Vaš Tone.

28. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem včeraj dobil od Vas 1 pismo, 3 dopisnice, poper za pisavo in Vašo žavbo. Jaz sedaj nekaj dni nisem mogel tako točno pisati, ker nisem imel časa, vem da Ste bili ta čas v skrbeh, pa nisem mogel popred pisati. Zato pa nikar ne mislite, ako kedaj ne bom mogel tako točno pisati, da se mi je kaj zgodilo, ker nisem svoj gospodar. Posebno sem bil vesel pisma in karte iz Brezij. Bolj srečnega odpustka mi ni mogla poslati. Posebno me veseli, ker me je šla še posebno priporočiti Marijinemu varstvu in tudi prav za trdno upam, da bomo uslišani, saj brez upanja na Božjo pomoč in varstvo bi bilo še težje. Tisti odpustek, ki ga mi je Franca na Brezjah kupila, naj ga le prihrani, da kadar mi bo prišla naproti, ko bom šel damu, ga mi bo pripela, ker ga bi bilo škoda, ako bi se po potu zgubil. Tukaj je lepo vreme in sem še v Galiciji in mislim, da tudi tu ostanemo. Za mlatit pa sedaj ne vem kako bo. Jaz vedno mislim, kaj je doma za eno delo na vrsti in mi je teško, ker sam ne morem pri delu pomagati in bi tudi ne bi toliko veljalo spravilo sena v Lašnovcu. Drva pa le tako skomandirajte, kakor same spoznate za prav. Ko bom doma, bomo pa še hodili v Suho dolino. Ta mlade prašiče pa morate ako Bog da vse po sreči prodati po tisti ceni, kot bo tistikrat zanje, saj vam tudi nobeden nič ne šenka. Od Žumra pa ne jemljite ljudi za delat, ker pri nas delamo z rokami, ne pa z jezikom. Kadar bo kaj za voziti ali kako drugo tako delo, pa le naprosite ta Frdinandovga fanta, ker je vajej takega dela in bo tudi ceneje. Koliko mernikov je bilo ječmena in kako raste korene, ga je blo veliko za pleti? Ali ste dobili pri Prevcu za repo in kako raste? Koliko ste pa češpel namočile, ali so jih kaj veliko pokradli? Pišete, da Vam je najtežje ob velikih praznikih, ko me ni doma. Na ta večje praznike tukaj ponavadi pride največ dela, pa pri nas se ne loči praznik od delavnika. Slovenca pa družega nisem dobil kot prvega, ki Ste mi poslali. Žavbe za uši tudi še nič. Ob priložnosti se še oglasim. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. Vaš sin Tone Moj pravi naslov je: A. Š. K.u.K. Feldjägerbataljon No 7. III Komp 3 Zug, Feldpost No 32

Pozdrav tudi Novakovmu in Šrajovmu Jožu. Ali je Pavle še doma?

29. 8. 1915

Draga mati

Naznanjam Vam, da sem še vedno hvala Bogu zdrav in da se mi ni nič hudega prigodilo. Meni se pri tej kompaniji godi boljše kot pri prejšnji in imamo tudi dobre komandante. Pri tem zugu je za zugfirarja neki od Levičniške žlahte iz Goreče vasi doma, to pa ne vem ali je Marjančin brat, bratranc ali stric. Na katero bojišče je pa šel Lukelnov Jošk in pri katerem polku je? Ali je Šimencov Janez doma ostal in Blaškov Korel? Ali Lojze iz Jesenovca kaj piše? Sem k našemu bataljonu je pri-

šel iz Martinj Vrha tapustega fant. Tisti fant, ki je iz Kališ pusti prav lepo pozdravit Fabrisove vse in se ni oglasil za omlatit kakor vprašate. Žavbo za uši pa le naj pošlje, ker je še nisem nič dobil. Vas vse skupaj pozdravlja Tone.

30. 8. 1915

Dragi domači!

Tukaj vam pošiljam 4 pretane
za spomin iz ruskega bojivca. Ti
pretani so sleti iz ruskih šrapnel,
zato so spomina srečni. Shranite
jih, da kakor ngram kmalo pri-
dem domu, da jih kot spomin
zarodelim

Vas iskreno pozdravljam
Vas Tone
i Galicija 30/VIII 1915

Odpisite ko slobete ta.

31. 8. 1915

Draga mati!

Naznanjam Vam, da sem 29 t. m. prejel eno dopisnico od Vas, ki piše, da malo dobite. Jaz sem že večkrat pisal samo tam en čas nisem mogel tako pogosto. Kadar bom mogel bom že večkrat pisal, samo včasih pa se tudi ne more kakor bi rad, zato pa ne skrbite ako ne bo kedaj tako redno prišlo. Piše, da Ste že kupili volno mi za zimsko obleko. Ako bomo do zime ali čez zimo tukaj bo prav prišla ako pa prej pridem domu, pa tudi ne bo škodovala. Jopič naredite, da bo precej dolg, da ga bo prišlo več v hlače, pa en par nogavic, ker jih en par še ta lanskim imam. Naredite mi pa le za čez kolena tiste kamašne, ker me še vedno rado zebe v noge, samo da bodo dosti dolge. Spodnje hlače mi pa tudi napravite. Morda bode prav kmalu konec kakor se sliši, potem mi pa ne bo treba še sem pošiljat. Mraza pa do sedaj še ni bilo nič, samo za naprej ne vem kako bo. Da bi bil le še zanaprej lepo vreme, potem bo pa že. Jaz sem dal enemu, da mi je oddal na pošto en mali pakelc, ker sem v njem Vam poslal štiri prstane, ki so vlti iz ruskih šrapnel, da jih boste imeli za spomin, pa jih spravite jih bom že sam razdelu. Od teh imata lahko Franca in Micka. Veljali so vsak 2 kroni. Ali so Fajfarjevi že kaj pozvedovali za Matijem kaj da je z njim? Kaj ali Kukovcov Matevž še kaj piše in kje je? Pošljite mi njegov naslov. Ali Matijovcov Jaka še kaj piše, ali je še živ? Ali so teta še vedno na svojem domu in ali so zdravi? Večkrat mi je na misel ali šterna še stoji pokoncu. Škoda, da sedaj nisem doma, ker bi bila sedaj tista hosta v Suhi dolini ravno taprava za spraviti. Kaj je pa s Pavletom ali bo ostal doma ali je pa moral nazaj iti? Ali ima dosti mlenja? Meni se je večkrat sanjalo, da sem že doma, pa tudi od čebel se mi večkrat sanja, da imava z očetom dosti opraviti z njimi. Pišite kake novice iz domačega kraja. Zdaj Vas vse prav izkreno pozdravljam. Vaš Tone

Pozdrav: Levičnikovim, Fabrisovim, Blaškovim, Mežnarjevim spod in zgor, Štolmarskemu Jošku, Šrajevmu Jožu, Novakovmu Jožu in Prdolčku.

Pisma se končajo s sporočili njegovih sovojakov. Domačim sporočajo, da je Anton v bolnišnici težje ranjen, a da se ni bati za njegovo življenje. Vendar je Anton, star 28 let, za vedno ostal za Karpati.

29. 9. 1915

Draga Prijateljica

Hočem vam sporočiti kar me prosite. Sporočam Vam, da Vaš brat Anton je težko ranjen in sicer v desno roko in levo in levo nogo. Ranjen je od strojne puške, zadele so ga tri krogle. Nesli so ga saniteti na zdravniško postajo Tako mi je povedal en, kateri sta bila skupaj. Anton gotovo ni umrl. Pisati vam ne more, ker je ranjen v obe roki. Sedaj Vas lepo pozdravljam, ostanite z Bogom. Janez Vogrič

Draga mi!

Najprvo Vam naznamim da sem Vašo karto prejel. Vprašate me, kaj da je z Vašim sinom. To vam lahko povem, da je ranjen precej hudo, pa vendar ni smrtne nevarnosti, tako da se Vam ni treba nič bati za njega. Malo čudno se mi zdi, če Vam nič ne piše, ker to je bilo že prvega septembra. To pa ne vem kje da je v špitalu. To sem Vam sporočil kar vem, pa ne vem če bodete dobili to karto ali ne, ker ne vem pravega naslova. Zdaj pa Vas prav lepo pozdravim in Levičnikove in Mrjanco. Vaš vljudni prijatelj Josef Höningman.

Ob koncu vojne, leta 1918, se je s Frančiško Štalc poročil mizar in mlinar Pavel Tavčar iz Ovčje vasi. Preselil se je na Trnje k Štalcu in postal gospodar, v Ovčji vasi pa je še vedno imel hišo z mlinom in mizarsko delavnico. Tudi Pavle se je mizarske obrti izučil pri Kordežu. Zaradi prostorske stiske takratne šole na Trnju in ker občina ni imela denarja za gradnjo nove, so pri Štalcu odstopili pritlične prostore za 2. in 3. razred osnovne šole. Šola je bila pri Štalcu od leta 1930 do leta 1947. Po katastrofalni povodnji leta 1922 je bilo posestvo Pavla Tavčarja v Ovčji vasi tako prizadeto, da je bil sčasoma primoran za obnovo posestva hišo na Trnju prodati. Prodal jo je občini za občinska stanovanja pod pogojem, da ima ob morebitni prodaji hiše on predkupno pravico. Vendar je občina hišo prodala brez njegove vednosti. Družina se je leta 1932 preselila v Ovčjo vas, kamor se je preneslo tudi hišno ime Pri Štalcu.

Opombe:

- ¹ Bravčkovi so živeli so na Racovniku, danes št. 46. Njihova nagrobna plošča se nahaja na severni fasadi cerkve sv. Frančiška.
- ² Blaškovi so živeli na Trnju, nasproti Štalcove hiše. Ko so hišo prodali, so se v hišo priselili Bajželjnovi, ki so prišli s Koroške, in v njej uredili pekarno.
- ³ Fabrisovi so bili rodbina iz graščine v Brdih, veliki trgovci z vinom. Pri njih je bila za služkinjo Šimencova Micka, sestrična mame Frančiške Štalc. Zaradi fronte na Primorskem sta se gospa Fabris in hčerka (mama jo je klicala frajla) preselili v Železnike k Štalc. Baje so doma v graščini zazidali vse kleti, ki so bile polne vina, a je bila po končani vojni vsa graščina v ruševinah. Po pripovedovanju sta gospa in gospodična Fabris hodili na enourne sprehode z župnikom Valentinom Marčičem in na vsakem sprehodu so se pogovarjali v drugem jeziku. (Po pripovedovanju Marije Tavčar.)

Sodarstvo v Selški dolini

Katja Mohorič Bonča

Sodarji pri delu. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

Tradicija obrti v kraju

Začetki sodarske dejavnosti v loškem gospostvu

Ljudje za shranjevanje dobrin potrebujemo posodo in raznovrstno embalažo. Do srede 20. stoletja je bilo v uporabi leseno posodje. Pred dobrega pol stoletja pa je leseno embalažo in posodo počasi zamenjala plastična ali kovinska. Z izdelovanjem različnih lesenih izdelkov, ki so jih ljudje uporabljali v vsakodnevnem življenju – čebrov, škafov, sodov, banj, perilnikov, pinj, lemp, so se ukvarjali rokodelci – vaški mojstri, ki so pokrivali domače potrebe po teh izdelkih.

Najstarejšo omembo sodarske dejavnosti v bližnji okolici zasledimo v delu Škofja Loka in loško gospostvo Pavleta Blaznika v povezavi z vinogradništvom in pivovarstvom, ki je bilo na Loškem razvito v 12. stoletju. Za potrebe vinogradništva je v Stari Loki deloval sodar, ki je z izdelovanjem sodov zagotavljal za to potrebno embalažo. Blaznik nadalje ugotavlja, da je vinogradništvo v loškem gospostvu nazadovalo že v 13. in 14. stoletju, kajti kvaliteta vin s Škofjeloškega se ni mogla primerjati z vini freisinške posesti na Dolenjskem.¹ Viri z začetka 15. stoletja govorijo o meščanu z imenom Nikel Maler, katerega ime verjetno označuje stanovsko pripadnost. Šlo naj bi za slikarja, ki se je ukvarjal tudi s slikanjem sodov.²

Sodarska dejavnost v Selški dolini od fužinarskih časov v 14. stoletju do zadrug v 20. stoletju

Pri uveljavitvi sodarstva v Selški dolini kot pomembne gospodarske panoge gre velika zasluga uspešnemu fužinarstvu in kovaštvu. V Železnikih so se namreč sredi 14. stoletja pričeli ukvarjati z železarstvom. Kmalu so zaradi ugodnih naravnih pogojev postali pomembno železarsko središče, kjer so talili železovo rudo in iz železa izdelovali končne izdelke, v glavnem žeblje. Z žebliji so pokrivali domače potrebe, v veliko večji meri pa so jih izvažali. Fužinarji so za prodajo kovanih izdelkov potrebovali primerno in trpežno embalažo, kamor so nasuli

kovane žeblje in v kateri so kovani izdelki uspešno prispeli do končnih kupcev v oddaljenih krajih. Leto so predstavljale lesene barigle³ in sodi, ki so jih sodarji – kmetje in kajzarji, izdelovali na Češnjici, na Rudnem, v Dražgošah, nekaj kasneje pa tudi v Železnikih. Proizvodnja sodov za žeblje je v 19. stoletju znašala od 5.000 do 6.000 kosov letno.⁴ Sodarji iz Selške doline so s sodi oskrbovali fužinarje v Železnikih in v drugih železarskih krajih pod Jelovico (Kamna Gorica, Kropa in Kolnica).⁵

Trgovske poti, ki so vodile iz Železnikov predvsem do jadranskih pristanišč, so bile sprva ozke in primerne za tovarništvo – prevoz s konji. Tovorniki so se za potovanje iz varnostnih razlogov in zaradi medsebojne pomoči združevali v karavane. Dve barigli, napolnjeni z žebliji, sta predstavljali en tovor. Zanj je bilo treba v mitnicah plačati enotno mitnino.⁶ Ko so zgradili širše ceste, so bili za prevoz izdelkov veliko primernejši vprežni vozovi. Trgovina z žebliji je potekala proti zahodu čez Bačo, Most na Soči, Gorico, Štivan do Benetk in Trsta ter proti Severni Italiji preko Kobarida, Čedadada in Vidma. V 17. stoletju je za kovane izdelke postalo pomembno pristanišče na Reki.⁷

Barigla. Hrani Muzej Železniki. Foto: Katja Mohorič Bonča

Zemljevid trgovskih poti s kovanimi izdelki.

1. Železniki – Bača – Most na Soči – Kobarid – Čedad – Videm – Severna Italija.
2. Železniki – Bača – Most na Soči – Gorica – Štivan – Istra – Benetke.
3. Železniki – Škofja Loka – Reka – Istra – Dalmacija – Italija.

Čeprav je bilo sodarstvo v Selški dolini usmerjeno k pokrivanju potreb domače železarske dejavnosti po transportni embalaži kovanih izdelkov, so sodarji vseskozi izdelovali tudi drugo posodje za potrebe na kmečkih gospodarstvih in v gospodinjstvih.

Sodarstvo po zatonu fužinarstva v Železnikih – obrtna dejavnost v združenem okviru

V Domoljubu je bil leta 1900 objavljen prispevek Narodno gospodarstvo: Sodarija, domača obrt, kjer (neznani) avtor navaja, da se v Selški dolini "peča (se) večina prebivalcev s sodarijo" in da so tukajšnji prebivalci pred več kot stotimi leti izdelovali smrekove lajte (sode), s katerimi so po Savi s Hrvaškega vozili žito, ter velike sode, barigle, za vino. Izdelovali so še manjše sode za razne tekočine in med. V zadnjih petdesetih letih, kot navaja avtor članka (torej

od leta 1850 dalje, op. avtorice), pa so izdelali veliko sodov za kisló zelje. Le-te so pošiljali v Ljubljano in okolico, kajti tam je bilo največ kislega zelja, ter na Moravsko in Ogrsko. Kranjsko kisló zelje je namreč slovelo daleč naokrog in je veljalo za kranjsko tudi, če je prišlo iz drugih krajev v sodih iz Selške doline.⁸

Zaradi napovedujoče krize v fužinarstvu so torej sodarji že sredi 19. stoletja razširili proizvodnjo sodarskih izdelkov. Začeli so izdelovati raznovrstno leseno posodje iz dog, ne le transportne embalaže za kovane izdelke. Velike spremembe za sodarje pa je prinesel konec železarstva v Železnikih. S propadom železarstva v Železnikih v začetku 20. stoletja so sodarji izgubili glavne odjemalce njihovih izdelkov – fužinarje iz Železnikov. V gospodarsko negotovih razmerah so se organizirali v zadrugo, da bi lažje in bolje prodajali izdelke. Nekateri sodarji so sicer ostali izven teh organizacij,⁹ večina pa se je vključila v gospodarsko in kasneje v sodarsko zadrugo.

Ustanovitev gospodarske in sodarskih zadrug v Železnikih

V težki gospodarski situaciji, v kateri so se znašli konec 19. in v začetku 20. stoletja, so se sodarji in drugi obrtniki oprijeli ideje dr. Janeza Evangelista Kreka o zadrugi¹⁰ in se leta 1898¹¹ organizirali v Gospodarski zadrugi v Selški dolini, registrirani zadrugi z omejeno zavezo, z namenom izboljšati svoj materialni položaj. Prvi načelnik zadruge je bil posestnik z Rudna Jakob Šolar.¹² Članom je zadruga zagotavljala surovine za pridelke in izdelke, prodajala je pridelke in izdelke članov ter skrbela za naprave in odloke, ki so bili zadrugi v pomoč.¹³

Ker pa so bili člani te zadruge tudi drugi obrtniki, so sodarji leta 1902 ustanovili samostojno Sodarsko zadrugo za Selško dolino na Češnjici, registrirano zadrugo z omejeno zavezo. Iz katerih krajev so prihajali člani te zadruge, razberemo iz 'imenika članov sodarske zadruge na Češnjici 1903–1920': Rudno, Kališe, Ojstri Vrh, Dražgoše, Češnjica, Studeno, Selca, Sv. Lenart, Kropa, Dole-

Fotografija je bila posneta v poletju 1909 na Češnjici. Od leve proti desni: Lovrenc Eržen, Marija Lotrič, Primož Lotrič, Jože Nastran, Jurij Blaznik, Jakob Blaznik, Franc Lotrič. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

nja vas, Škovine.¹⁴ Namen sodarske zadruge je bil prodajati sodarske izdelke, oskrbovati sodarje s surovinami, potrebnimi za izdelavo soda, ustanavljati in vzdrževati skladišča ter z napravami, odloki in nasveti pomagati članom zadruge. Kasneje so pomembne naloge postale tudi ustanavljanje in vzdrževanje naprav za pridobivanje elektrike, oddajanje električnega toka in vzdrževanje žage venecijanke. Svoje dolžnosti do zadruge so imeli tudi njeni člani. Zavezani so bili določbi, da smejo svoje izdelke oddajati le zadrugi. Če je sodar želel oddati izdelke komu drugemu, je potreboval dovoljenje odbora zadruge.¹⁵

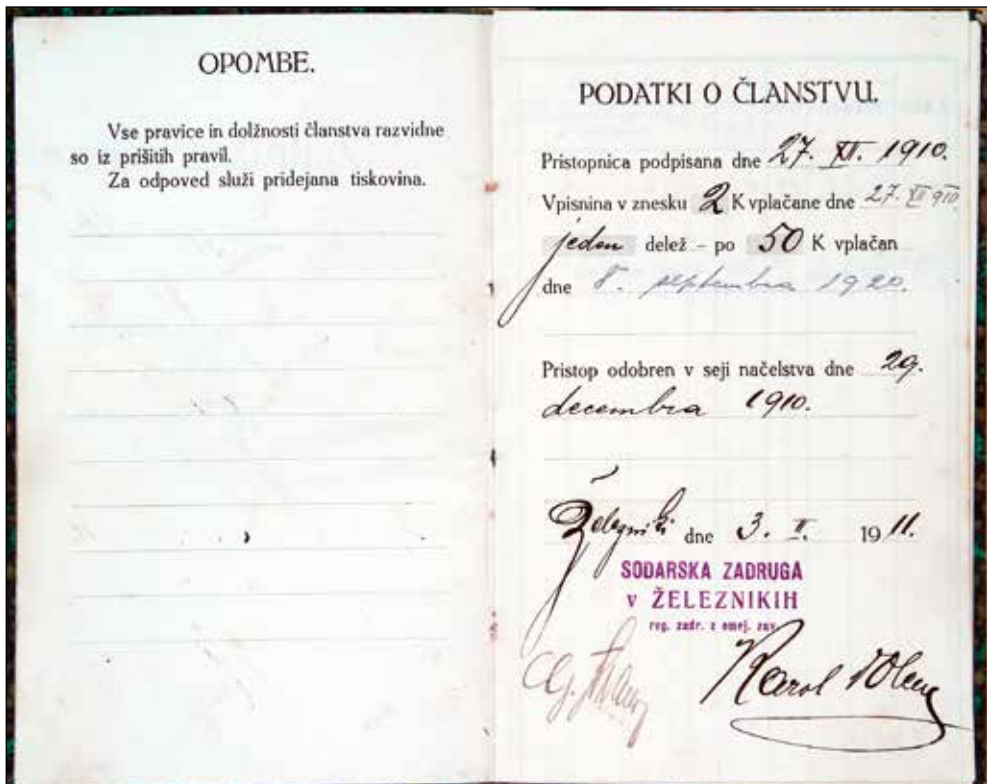
Gospodarska zadruga, ki je združevala obrtnike različnih strok, je imela prostore na Češnjici, v hiši nekdanjega Markovega grunta. V prostorih Gospodarske zadruge so imeli sodarji za skupinsko delo urejeno delavnico.¹⁶ Z ustanovitvijo Sodarske zadruge štiri leta kasneje (1902) sta si Sodarska in Gospodarska zadruga razdelili prostore na Češnjici – Gospodarska zadruga je obdržala bivalni del poslopja, Sodarska pa gospodarskega, ki ga je preuredila v delavnico in skladišče.¹⁷

Prostori na Češnjici so kmalu postali pretesni za potrebe združenega sodarstva. Ob posredovanju Urada za pospeševanje obrti v Ljubljani so pričeli za gradnjo novih prostorov ob Selški Sori.¹⁸ Leta 1912 so bili ob Sori na mestu nekdanje Ožbicove žage urejeni prostori moderne proizvodne delavnice, opremljene s stroji ter z žago venecijanko. Za potrebe pogona strojev so postavili hidroelektrarno s Francisovo turbino. Poleg pokrivanja lastnih potreb z električno energijo je elektrarna zagotavljala elektriko tudi za bližnje prebivalce. Obrat ob Sori so poimenovali Centrala.

Sredi leta 1910, 16. junija 1910, je Karol Dolenc v gostilno Thaler v Železnikih povabil liberalno usmerjene obrtnike, posestnike, učitelja, zdravnika ... z besedami: "Ker je stvar zelo važna za naš trg zlasti v zadnjem času, ko se kaže od klerikalne strani ves napredni živelj poteptati je skrajno potrebno poskrbeti za pospešitev obrti v vsakem oziru. Ako gospodarsko napredujemo, nam je bodočnost zagotovljena in zatoraj naj se nihče vabljenih ne izgovarja, da nimamo časa priti za par uric na razgovore."¹⁹ Predlagal je ustanovitev še ene sodarske zadruge – Sodarske zadruge v Železnikih.

Poslopje nekdanjega Markovega grunta na Češnjici, kjer sta imeli prostore Gospodarska in Sodarška zadruga.
Foto: arhiv Petra Polajnarja

Zadruga knjižica člana Sodarške zadruge v Železnikih. Hrani Muzej Železniki.

Konec leta 1910 (16. 12. 1910²⁰) je bila torej s podobnim namenom kot Sodarska zadruga na Češnjici v združni register c.-kr. deželnega kot trgovskega sodišča v Ljubljani vpisana še ena sodarska zadruga, in sicer Sodarska zadruga v Železnikih, r. z. z. o. z. Članstva te zadruge niso predstavljali le sodarji, ampak tudi nadučitelj, posestnik, učitelj, mlinar, irhar, mesar, gostilničar, kovač. Prihajali so iz krajev: Železniki, Jesenovc, Dražgoše, Smoleva, Ojstri Vrh, Rudno, Zali Log, Škofja Loka, Češnjica.²¹ Namen te zadruge je bil izdelovati "boljšo posodo, kakor zeljarje, ribiče, škafe in podobno, (zato) so pozvali Tomaža Lotriča iz Dražgoš, da bi v skupni delavnici, ki so jo že leta 1911 uredili v najetih prostorih, vodil delo".²² Prostor sodarske delavnice v Železnikih so bili v bližini plavža v stavbi, kjer je prostore kasneje (leta 1959) dobilo podjetje Tehnica, še kasneje pa podjetje Dom oprema.

Za skladiščenje sodarskih izdelkov je vodstvo zadruge skladno z nalogami zadruge gradilo združna skladišča. V skladišču so vzdrževali primerno mikroklimo za shranjevanje lesene posode. Sodarji iz So-

darske zadruge na Češnjici so izdelke nosili v skladišči na Rudnem (zgrajeno leta 1907) in v skladišče v poslovno stavbo na Češnjici. Sodarji iz zadruge v Železnikih so imeli skladišče za izdelke v prostorih ob sodarski delavnici v bližini plavža. Sodarji so izdelke sproti prinašali v skladišče. Skladiščnik, ki je prevzel izdelke, je obenem opravil kontrolo izdelkov, sodar pa je odšel v pisarno po plačilo.²³

Po prvi svetovni vojni so se sodarji soočili s težavami. Med vojno zadruga na Češnjici skoraj ni obratovala, primanjkovalo je delavcev in materiala. Članstvo v zadrugi je leta 1919 padlo na 44, nato pa se je zopet začelo dvigati.²⁴ Tudi po vojni težav ni bilo konec, naročil je bilo malo in članstvo v zadrugi je lahko nasledil le en potomec umrlega člana. Opustili so delavnico na Češnjici, delavnico na Centrali so uporabljali sodarji, ki niso imeli svojih delavnic. V tem času so izdelovali sode iz klanega lesa za zelje. Iz žaganega lesa in krajnikov so izdelovali sode za kolomaz in tanin.²⁵

V tridesetih letih 20. stoletja do druge svetovne vojne so izdelovali: sode za zelje, za kolomaz, za ke-

Prostor sodarske delavnice v Železnikih, sredi 20. stoletja. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

SODARSKA ZADRUGA

r. z. z o. z., ŽELEZNIKI

Izdeluje se po naročilih raznovrstna lesena posoda, ki se rabi kot embalaža za različne vrste kemičnih izdelkov, sodi za ribe, med, repo, zelje, barve in žičnike.

610

SODARSKA ZADRUGA

r. z. z o. z.

ČEŠNJICA

p. ŽELEZNIKI

izdeluje vsakovrstne izdelke: sode iz mehkega in trdega lesa, škafe, čebre, banje itd. po najnižjih dnevnih cenah.

612

Oglasa, objavljena leta 1931 v publikaciji Gorenjska: Letoviška, industrijska, trgovska, obrtna.

mikalije, za tanin, za kakav, za naftalin, za barvo, za žito, za kumarice, za maslo, za kit, za žeblje, za nakanje sadja in za marmelado.²⁶

Sode in druge izdelke so sodarji prevažali na lojtrskih vozovih, pozimi z vlečnimi sanmi do železniške postaje na Trati pri Škofji Loki. Pri nakladanju je sodelovalo pet do šest ljudi. Na en voz ali sani so naložili več kot 200 sodčkov po 50 litrov.²⁷

Sodarska dejavnost v okviru drugih organizacijskih enot

Po letih zatišja med drugo svetovno vojno sta se obe sodarski zadrugi 15. avgusta 1945 združili in 16. decembra 1946 oz. 1. oktobra 1947 kot odseka s svojim odborom organizirali v Lesno zadrugo na Češnjici. Leta 1948 so sodarji prišli v sklop Kmetijske zadruge Češnjica, leta 1953 pa so se sodarji obeh odsekov združili v enega (sodarski odsek v Kmetijski zadrugi Češnjica). Združeni odsek je sestavljalo 22 članov s Češnjice in 11 iz Železnikov.²⁸

Sodarji s Češnjice so večinoma sodarili v domačih delavnicah, vendar je leta 1947 zaživel skupinsko delo v stari delavnici na Centrali. Zahvaljujoč obrtni šoli v Železnikih (glej poglavje Izobraževanje), je bilo veliko na novo izučenih sodarjev in v začetku 50. let so na Centrali dogradili novo delavnico. Takrat so z delom po domovih prenehali.²⁹ Sprva je delo v delavnici potekalo podobno kot doma. Vsak sodar je imel svojo omaro, svoje orodje in svoje delovno mesto, kjer je sam izdelal celoten izdelek.³⁰ Sodarji v Železnikih so v delavnici v bližini plavža sodarili vsak zase s svojim orodjem. Tudi skladišče za sodarske izdelke je bilo še vedno v Železnikih.³¹

Leta 1954 se je lesnopredelovalni odsek ločil od Kmetijske zadruge Češnjica, kajti oblikovano je bilo Lesno industrijsko podjetje. To podjetje ni bilo registrirano. Leto kasneje je bilo oblikovano Medzadružno lesno industrijsko podjetje Češnjica (MLIP Češnjica). Sodarstvo je ostalo ena glavnih dejavnosti

Lojtrnk, naložen s sodi, pred zadružno stavbo na Česnjiči.

Vir: <http://lesna-zadruga.si/images/stories/pdf/Zgodovina%202-2.pdf>, 17. 8. 2011.

Voz s sodi pred Plavčevo hišo v Železnikih. Hrani fototeka Muzeja Železniki.

Fotografija sodarjev iz Železnikov, 1959. Od leve stojijo: Miha Šturm, Matevž Trojar, Tone Benedičič, Cveto Benedičič, Tone Markelj, Janez Vrhunc, Jože Lotrič, Ciril Benedičič, Francka Čemažar, Jože Benedičič, Jože Lotrič. Od leve sedijo: Jože Lotrič, Janko Lotrič, Tone Benedičič, Jože Benedičič, Štefan Primožič, Tone Šmid, Jože Šmid, Matevž Lotrič, Tone Lotrič. Foto: Anton Sedej

podjetja.³² Ročni sodarski delavnici sta bili v novem posloplju na Češnjici in v Železnikih v bližini plavža. Strojna obdelava sodov je bila na obratu Centrala. Skladišči sta bili na Češnjici in v Železnikih.³³

Leta 1959 so se sodarji iz Železnikov preselili v delavnico na Češnjici, v sodarski delavnici v Železnikih pa je podjetje Tehnica uredilo svoje prostore.³⁴ Uvedli so delitev dela in industrijski način izdelave soda. Delo so dobili tudi nekvalificirani delavci, ki so se priučili posameznih faz dela. Doge so začeli izdelovati strojno, sodarji pa so sestavljali sode.³⁵

Katarina Kobe-Arzenšek navaja podatek, da je bila letna proizvodnja sodov v petdesetih letih višja kot pred vojno. Veliko sodov so izdelali za kemične tovarne: v Domžalah, v Mostah v Ljubljani, v Dolu pri Ljubljani, v Beogradu. Izdelovali so tudi sode za ribe in deže. Izdelke so prevažali s tovornjakom.³⁶

V šestdesetih letih lesena embalaža iz dog v primerjavi s furnirsko in kartonsko ni bila več konkurenčna. Kljub poskusu uveljavitve sestavljivega soda, ki sta ga izumila Jože Prevc in Jože Blaznik, in za katerega sta bila nagrajena (leta 1961), je bila leta

1963 proizvodnja sodov v MLIP Češnjica ustavljena.³⁷ Izučeni sodarji so se zaposlili v drugih obratih MLIP-a: v mizarski delavnici, v zabožarni, na žagi, v drugih podjetjih v Železnikih: Iskri, Niku in Tehnici, starejši sodarji pa so se upokojili.³⁸ Podjetje je s tem prešlo iz obrtnega v industrijski način proizvodnje. Leta 1969 so ta obrat preimenovali v Alples.

S sodarstvom so se izučeni sodarji ukvarjali spet v domačih delavnicah. Izdelke so izdelovali po naročilu. Izdelovali so nove izdelke in občasno popravljali stare.³⁹

Izobraževanje

Kmalu po ustanovitvi Sodske zadruge na Češnjici v začetku 20. stoletja so pripravljali izobraževanja, na katerih so izkušeni obrtniki učili druge zadržnike izdelovati raznovrstne sode.⁴⁰

Mojster Romih je (verjetno leta 1907) vodil tečaj za izdelavo boljših sodov. Od 18. februarja do 19. marca 1913 je za člane Sodske zadruge na Češnjici

MEDZADRUŽNO LESNO
INDUSTRIJSKO PODJETJE

ČEŠNJICA

NA ČEŠNJICI
POŠTA ŽELEZNIKI

Izdeluje vse vrste rezanega
lesa, specialne mizarske izdel-
ke, embalažne sode in zaboje

Oglas, objavljen v Loških razgledih leta 1956.

potekal tečaj pod vodstvom Rudolfa Rontaga z Du-
naja. Zadrufniko je učil izdelovati do 5.000 litrov
velike sode iz hrastovega lesa.⁴¹

Velikega pomena za kvaliteto sodarstva je bila
Obrtno nadaljevalna šola v Železnikih. Ustanovlje-
na je bila leta 1920. Med drugo svetovno vojno je
njeno delovanje zamrlo, leta 1945 pa je bila obnov-
ljena kot Obrtna nadaljevalna šola Železniki. V šol-
skem letu 1947/48 šola ni delovala, ker jo je ministr-
stvo za industrijo in rudarstvo zaradi premajhnega
števila vajencev ukinilo. V šolskem letu 1948/49 je
bila ponovno ustanovljena kot Šola za učence v go-
spodarstvu. Leta 1952 so jo preimenovali v Vajensko
šolo raznih strok Železniki. Izobraževala je vajence
kovinske in lesne stroke. Svojih prostorov šola ni
imela – gostovala je v stavbi Osnovne šole Železniki.
Ukinjena je bila s šolskim letom 1960/61, ko je bila
pripojena Vajenski šoli raznih strok Škofja Loka.⁴²

Filip Demšar, učenec v obrtni šoli leta 1948, se
spominja, da so se v obrtniškem oddelku šolali za
poklice sodar, kovinar, mizar, čevljar in šivilja. Pouk
v obrtni šoli je potekal popoldne. Teoretični del je
bil enak za vse bodoče obrtnike, praktični del pa je
bil ločen po strokah. Sodarje je učil sodarski mojster
Jože Blaznik. Šolanje je trajalo dve leti. Po opravlje-
nem teoretičnem in praktičnem izpitu so učenci pre-
jeli spričevala. Za praktični izpit so bodoči sodarji
izdelali en sodarski izdelek.⁴³

Družabno življenje sodarjev

V prvih desetletjih 20. stoletja, ko so Železnikarji
preživljali težke čase, so bili sodarji ena redkih so-
cialnih skupin, ki so imeli zagotovljeno delo in ko-
likor toliko redne dohodka. Bili so zelo družabni in
v gostilni so sedeli skupaj ter razpravljali o politici
in krajevnih zadevah. Njihovo mnenje je bilo v tistih
časih zelo pomembno. Sodarji s Češnjice so se v pro-
stih urah družili v zadrugi na Češnjici in v gostilni
na Češnjici.⁴⁴ Pomembne dogodke so najavljali s
"Pintarji so sklenili, pintarji so naredili, pintarji so
ga pili".⁴⁵

Člani sodarske zadruge so v torek po binkoštni nedelji praznovali sodarski praznik. Takrat je bil dela prost dan. Po obisku svete maše so se zbrali na kosilu in na družabnem srečanju. 3. junija 1936 so sodarji organizirali enega takih srečanj v Suši, ki je bilo za lesno gospodarstvo še posebej pomembno. Srečanja so se poleg sodarjev udeležili tudi prof. Jakob Šolar, ing. Alojz Žumer in Niko Žumer. Na tem srečanju so razpravljali o gospodarski krizi in

o ukrepih za njeno rešitev. Postavili so temelje lesni zadrugi, ki je bila kot Lesno produktivna zadruga registrirana 24. februarja 1937.⁴⁶

Srečanja so organizirali v različnih krajih v Selški dolini: na Prtovču, v Dražgošah in na Zalem Logu. Kasneje, ko je sodarska dejavnost iz zadružne prešla v industrijsko, so organizirali sindikalne izlete po Sloveniji: po Gorenjskem, na Primorsko, na Dolenjsko.⁴⁷

Sodar Filip Demšar pri izdelovanju čebra v svoji delavnici na Rudnem, oktober 2011. Foto: Katja Mohorič Bonča

VIRI IN LITERATURA

Literatura

- Blaznik, Pavle (1973): *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka: MD Škofja Loka.
- Gašperšič, Jože (1956): *Vigenjc*: vodnik po zgodovinskih žebljarskih kovačnicah v Kamni Gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih; Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije.
- Demšar, Filip, Trojar, Matevž (2008): *Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili*, v: *Železne niti 5/2008*; Železniki: MD Železniki.
- Kobe-Arzenšek, Katarina (1966): *Sodarstvo v Selški dolini*, v: *Revija za lesno gospodarstvo Les*, XVIII, št. 5–7, str. 118–125.
- Loški razgledi, III/1956.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (elektronska različica).
- *Selška dolina* (1973), ur. Niko Žumer, Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki.
- Šmitek, Janez (1989): *Fužinsko tovorništvo (Mitnice v Bači 1536)*, v: *Loški razgledi*, letnik 36.
- Tušek, Janez (1977): *Spominu dr. Janeza Evangelista Kreka*, v: *Loški razgledi* 24, str. 282–284.

Arhivski viri

- SI ZAL ŠKL 88, fond Sodarske zadruga na Češnjici, t. e. 3; t. e. 5; t. e. 9.
- SI ZAL ŠKL 170, Sodarska zadruga v Železnikih, mapa Spisi: začetki zadruga, prvi zapisniki, pravila, historiat.
- SI ZAL ŠKL 231; Elizabeta Eržen Podlipnik, historiat ustvarjalca Vajenska šola Železniki.

Drugi pisni viri

- Domoljub, 1900, XIII, št. 16.
- Dokumentacijsko gradivo Muzeja Železniki.
- Gorenjska: Letoviška, industrijska, trgovska, obrtna. (1931); ur. Karol Mohorič, Novo mesto: Progres.

Terensko delo:

Terensko delo: TZ2011/5, intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.

Terensko delo: TZ2011/6, Jelovica, 13. 9. 2011.

Terensko delo: TZ2011/8; Rudno, 11. 10. 2011.

Terensko delo: TZ2011/9, Rudno, 17. 10. 2011.

Informatorji

Filip Demšar, Rudno.

Vili Demšar, Rudno.

Tončka Galjot, Železniki.

Peter Polajnar, Železniki.

Internetni viri

<http://lesna-zadruga.si/images/stories/pdf/Zgodovina%202-2.pdf>, 17. 8. 2011.

Opombe:

- ¹ Blaznik, 1973: 70, 71.
- ² Blaznik, 1973.
- ³ V 17. stoletju so uporabljali male barigle (125 funtov ali 56,25 kg) in velike barigle (do 170 funtov ali do 76,5 kg), v 19. stoletju pa je imela barigla 100 funtov vsebine (45 kg). Gašperšič, 1956, str. 55.
- ⁴ Kobe-Arzenšek, 1966, str. 119.
- ⁵ Gašperšič, 1956, str. 55.
- ⁶ Šmitek, 1989, str. 24–29; Blaznik, 1973, str. 88–97.
- ⁷ Gašperšič, 1956, str. 52.
- ⁸ Domoljub, 1900, XIII, št. 16, str. 265.
- ⁹ Dokumentacijsko gradivo Muzeja Železniki, mapa VI. C1 sodarstvo.
- ¹⁰ Dr. Janez Evangelist Krek se je rodil 27. 11. 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico. Njegov oče Valentin Krek je bil Selčan in v Selcih je Janez Evangelist Krek tudi preživel mladost. S Selško dolino je v stikih ostal celo življenje in dobro je poznal gospodarske razmere v dolini. Zavzemal se je za zaščito kmeta in delavca pred kapitalističnim izkoriščanjem in v tem duhu je oblikoval idejo o zadrugi. Bil je duhovnik, profesor na ljubljanskem bogoslužju, deželni in državni poslanec, utemeljitelj Slovenskega katoliškega delavskega društva, Slovenske katoliške delavske zveze, organizator zadrug, delavskih in kmečkih strokovnih, izobraževalnih in gospodarskih organizacij. Vir: Čeferin, Emil (1974): Zadrugi v Selški dolini, v: Selška dolina, str. 187–200; Tušek, Janez (1977): Spominu dr. Janeza Evangelista Kreka, v: Loški razgledi 24, str. 282–284.
- ¹¹ Letnico 1897 kot letnico ustanovitve Gospodarske zadruge navajajo: Demšar Filip, Matevž Trojar (2008): Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili, v: Železne niti 5/2008, str. 208; avtorji prispevkov v jubilejnih publikacijah ob dvajsetletnici tovarne: Slovenijales Alples, 1897 – 1955 – 1975, in ob tridesetletnici: Alples 30 let in Katarina Kobe-Arzenšek (1966): Sodarstvo v Selški dolini, revija za lesno gospodarstvo Les, str. 119. Letnico 1898 zasledimo v članku Emila Čeferina (1973): Zadrugi v Selški dolini, v: Selška dolina. Katarina Kobe-Arzenšek piše, da je bila zadruga v zadrugi register vpisana v decembru 1897, Čeferin pa navaja, da je bila zadruga vpisana v zadrugi register 14. 1. 1898.
- ¹² Kobe-Arzenšek, Katarina, 1966, str. 119.
- ¹³ Selška dolina, 1973, str. 190.
- ¹⁴ ZAL ŠKL 88; Sodarska zadruga na Češnjici; t. e. 3.
- ¹⁵ Selška dolina, 1973, str. 191.
- ¹⁶ Selška dolina, 1973, str. 210.
- ¹⁷ Selška dolina, 1973, str. 191.
- ¹⁸ Kobe-Arzenšek, 1966, str. 121.
- ¹⁹ SI ZAL ŠKL 170, Sodarska zadruga v Železnikih, mapa Spisi: začetki zadruge, prvi zapisniki, pravila, historiat.
- ²⁰ Zadrugi knjižica člana Sodarske zadruge Železniki Franja Vidmarja. Hrani Muzej Železniki.
- ²¹ SI ZAL ŠKL 170, Sodarska zadruga v Železnikih, mapa Spisi: začetki zadruge, prvi zapisniki, pravila, historiat.
- ²² Selška dolina, 1973, str. 211.
- ²³ Selška dolina, 1973, str. 210–211.
- ²⁴ Kobe-Arzenšek, 1966, str. 121.
- ²⁵ Selška dolina, 1973, str. 210–211.
- ²⁶ Kobe-Arzenšek, 1966, str. 121.
- ²⁷ Selška dolina, 1973, str. 211.
- ²⁸ Selška dolina, 1973, str. 211–212.

- ²⁹ Selška dolina, 1973, str. 212, Intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.
- ³⁰ Intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.
- ³¹ Selška dolina, 1973, str. 212.
- ³² Selška dolina, 1973, str. 209.
- ³³ Selška dolina, 1973, str. 212.
- ³⁴ Selška dolina, 1973, str. 212.
- ³⁵ Intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.
- ³⁶ Kobe-Arzenšek, 1966, str. 124.
- ³⁷ Selška dolina, 1973, str. 212.
- ³⁸ Demšar, Filip, Trojar, Matevž (2008): *Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili*; v: *Železne niti* 5/2008, str. 211.
- ³⁹ Filip Demšar je povedal, da mu je nekoč nekdo prinesel v popravilo dežo za zaseko. Deža ima lesene obroče, ker kovinski zaradi soli prerjavijo. Popravilo obročev na taki deži je problem. Nemogoče je lesene obroče namestiti nazaj, ker so doge od masti gladke in obroči kar spolzijo dol. Tako dežo je lahko popravil edino tako, da je lesene obroče zamenjal s kovinskimi. (Pogovor Demšar – Mohorič Bonča ob prikazu izdelave čebra 17. 10. 2011 na Rudnem v Demšarjevi delavnici.)
- ⁴⁰ Selška dolina, 1973, str. 175.
- ⁴¹ Selška dolina, 1973, str. 210.
- ⁴² SI ZAL ŠKL 231; E. Eržen Podlipnik, historiat ustvarjalca Vajenska šola Železniki.
- ⁴³ Intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.
- ⁴⁴ Dokumentacijsko gradivo Muzej Železniki, mapa Terenski zapiski; TZ2011/5_Intervju Demšar – Mohorič Bonča, 24. 8. 2011.
- ⁴⁵ Dokumentacijsko gradivo Muzej Železniki, mapa VI. C. 1 sodarstvo in besedilo v sodarski zbirki Muzeja Železniki.
- ⁴⁶ Zbornik Selška dolina, 1974, str. 214.
- ⁴⁷ Demšar, 2008, str. 212.

Čevljarna Ratitovec

Irena Prevc Hajdinjak

"Le čevlje sodi naj kopitar," je zapisal France Prešeren. V tem besedilu ne bi rada sodila, rada bi samo zapisala nekaj dejstev in pričevanj o čevljarstvu, nekdam tako pomembni gospodarski dejavnosti, da imamo vrsto pregovorov in rekov, povezanih s to panogo. Le kdo ne pozna pomena fraz, kot so 'pobrati šila in kopita'; 'šuštarjeva žena in kovačeva kobila sta vedno bos'; 'bosa je ta'; 'kje te pa čevlj žuli'.

Danes, ko imamo za vsako priložnost drugačno obuvalo, si težko predstavljamo, kaj je pomenil par čevljev pred sto leti. Ljudje so bili večinoma bos, vsaj v poletnem času. Čevlji so bili pravo malo bogastvo. V družini je dobil nove čevlje le prvi otrok, drugi pa so jih ponosili za njim. Čevlje so po meri ročno izdelovali obrtniki čevljarji, "šuštarji" ali "šoštari", ki so hodili tudi po domovih v "štero", kjer so čevlje popravljali.

Tako je bilo tudi v Selški dolini. V času pred drugo svetovno vojno so se v naši dolini pod vplivom Janeza Evangelista Kreka ustanovljale zadruga: lesno-predelovalna, sodarska, leta 1938 pa tudi čevljarska. Ustanovil jo je Vinko Nastran, Šoštarjev, s Studenege, potem ko se je v Ljubljani izučil za čevljarskega mojstra. Učil se je pri čevljarskem strokovnjaku in učitelju Josipu Steinmanu in skupaj sta prišla na idejo o povezavi čevljarjev, ki so bili večinoma nenaпредni, neorganizirani in neizobraženi, v zadrugo, kjer bi skupaj lažje prišli do zaslužka.

Pri ustanavljanju zadruga sta imela težave pri prepričevanju čevljarjev, naj se vključijo v zadrugo, saj so bili do te novosti, ki bi omogočila napredek, strokovno izpopolnjevanje, boljšo kakovost in večji zaslužek, nezaupljivi. Po tedanji zakonodaji je bilo za ustanovitev zadruga potrebnih najmanj deset članov – čevljarskih mojstrov. Josip Steinman je omogočil nekaterim starejšim, izkušenim čevljarjem, da so opravili mojstrski izpit, in tako se je 25. 9. 1938 na občnem zboru v hiši Antonije in Ane Prevc na

Vinko Nastran, ki je bil rojen na Studenem 4. 4. 1913, skupaj s starši in dedom.

Studenem zbralo 15 mojstrov, ki so podpisali ustanovno listino zadruga in vpisali svoj poslovni delež, ki je znašal 1.000 din.

Ustanovitvena listina je vsebovala tudi ustanovitveno izjavo, ki se je glasila takole:

Podpisani, ki neomejeno razpolagamo s svojo imovino, izjavljamo, da hočemo ustanoviti gospodarsko zadrugo "Ratitovec" v Studenem pri Železnikih, zadrugo z omejenim jamstvom. Obenem izjavljamo, da vpišemo ono število poslovnih deležev, ki je navedeno poleg našega lastnega podpisa. Ta izjava služi obenem tudi kot pristopna izjava v smislu §39. zakona o gospodarskih zadrugah.

Listino so podpisali v naslednjem vrstnem redu:

- Vinko Nastran, Studeno 12,
- Franc Mesec, Selca 73,
- Miha Debeljak, Dolenja vas 12,
- Janez Pintar, st., Studeno 20,
- Janez Pintar, ml., Studeno 20,
- Anton Koblar, Železniki 78,
- Franc Kokalj, Golica 8,
- Leopold Pintar, Studeno 20,
- Valentin Pintar, Studeno 20,
- Janez Nastran, Studeno 12,
- Urban Nastran, Bukovščica 20,
- Janko Nastran, Studeno 12,
- Luka Megušar, Rudno 36
- Lovro Benedičič, Ševlje 8,
- Josip Steinman, Slomškova 7, Ljubljana.

Vinko Nastran v času nastajanja čevljarske zadruga Ratitovec.

Sprejeli so združna pravila in tako je bila zadruga formalno ustanovljena. Njen polni naslov je bil: Čevljarska produktivna zadruga "Ratitovec" v Studnem pri Železnikih, z. z. o. j. (zadruga z omejenim jamstvom). Izvolili so predsednika – Franca Mesca, v upravnem odboru sta bila poleg njega še Luka Megušar in Vinko Nastran. V nadzornem odboru so bili Lovro Benedičič, Josip Steinman in Franc Kokalj.

Upravni odbor je ustanovne listine in združna pravila predložil Okrožnemu in trgovskemu sodišču v Ljubljani, kjer je bila zadruga 18. 10. 1938 vpisana in registrirana. Iz sklepa o vpisu je razvidno, da je bil namen zadruge naslednji:

- pospeševanje gospodarskih koristi članov s skupnim poslovanjem v okviru zakona,
- kupovanje surovin, orodja in čevljarskih potrebščin,
- izdelovanje obutve v skupnih delavnicah,
- prodajanje vseh čevljarskih izdelkov,
- skrb za delovne prostore in strokovno izobraževanje članov.

Tako so imeli urejen status in delavce, niso pa imeli ustreznih prostorov, kjer bi lahko začeli z delom. Pričakovali so, da bodo dobili prostore Gospodarske zadruge na Češnjici, vendar se to ni zgodilo. Prostor jim je odstopila Antonija Prevc, neporočena teta Vinka Nastrana, ki mu je dala tudi stanovanje za njegovo mlado družino. Kljub temu, da so prostor preuredili, jim je Srezki inšpektorat dal uporabno dovoljenje le za deset let. V tem času pa si morajo najti ustrežnejše prostore.

Za začetek delovanja so določili 2. januar 1939. Vsi člani so preselili svoje stroje in orodje v hišo Antonije Prevc, kjer so imeli združno delavnico. Natančno so ocenili vrednost vloženih sredstev, orodja in modelov posameznih članov in jih knjižili v dobro. Kasneje so jih izplačevali glede na finančne možnosti. Delali so skupno in ob koncu tedna izračunali zaslužek, ki so si ga razdelili v enakih zneskih. Izplačilo je sledilo po štirinajstih dneh, tako da je zadrugi ostal enotedenski zaslužek, ki je bil skupaj z vpisnino in poslovnimi deleži prvo za-

družno obratno sredstvo. Januarja 1939 so zaprosili za odobritev odprtja tekočega računa pri Hranilnici in posojilnici na Češnjici. Ta je prošnji ugodila in jim odobrila kredit v višini 30.000 din in s tem je bilo zadrugi omogočeno nemoteno poslovanje in razširitev proizvodnje.

Vodja delavnice je bil Franc Mesec, Lopatovec, iz Selc, predsednik zadruge. Na začetku so se morali spopasti z govoricami, da so se združili samo zato, da bi brez konkurence prodajali izdelke in opravljali usluge. Med ljudmi je vladalo mnenje, da zadruga tako ali tako ne bo dolgo obstala, saj se bodo čevljarji skregali. Upravni odbor se je na te govorce odzval z razglasom, v katerem je poudaril pomen in namen zadruge. Najboljši odgovor pa je bil uspešen poslovni rezultat konec prvega leta delovanja, ko se je zadruga s kakovostnimi izdelki po primernih cenah že uveljavila na tržišču. Svoje izdelke, predvsem smučarske in delavske čevlje, so uspešno prodajali s pomočjo trgovine Ivana Wagnerja v Ljubljani. V prvem letu delovanja je zadruga ustvarila 28.000 din čistega dobička, v drugem letu pa že 38.000 din.

Zaradi obilice dela so že februarja 1939 zaposlili čevljarskega mojstra Josipa Pogačnika s Češnjice. Junija istega leta so imeli že prvega vajenca Jožeta Šmida, Kajžnega, s Studena. Naročila so kmalu presežala število izdelkov, čeprav so čevljarji delali z vso močjo. Vzrok za to so bili vpoklici članov na vojaške vaje. Tako so zaposlili več žensk. Mlajše so bile prešivalke, starejše pa so opravljale različna čevljarska dela. Starejši čevljarji so v glavnem delali manj zahtevna dela in opravljali usluge.

Po propadu Jugoslavije so se skoraj vsi delavci vrnili in nadaljevali s proizvodnjo. V času nemške okupacije so morali sprejeti nemška pravila in se registrirati po nemškem zakonu. Tako se je zadruga v medvojnih letih imenovala Schuch Produktiv Genossenschaft "Ratitovec", G. m. b. H. (družba z omejenim jamstvom). Nemška okupacijska oblast jim je zagotavljala naročila, surovine in vse potrebno za nemoteno proizvodnjo, vendar so združniki delali tudi za partizane. Čevljarji so smeli v tem času izdelovati čevlje samo za nemške grosiste in trгови-

Hoblar Anton

Razred 1
Tedenski prispevek

Leto in mesec	Plačano za teden					Po-smrt-nina	Prislopnina in mesečni prispevki	Naročnina „Nada Moč“	Izdanki za podpore	2. V. odbitek	Opomba		
	1.	2.	3.	4.	5.								
1899	13/11	4 pare	saudal	od	što.	38	37	9	šin	14	100	Pracunan due 25.11.39	
Januar	18/1	3 pare	saudal	od	što.	24	26	-	12	-	2		
Febr.	-	1 par	tekstanepe	templana	9	4	3	-	skupaj	95	-		
Marec	7/3	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	28	-		
April	11/4	3 pare	saudal	što.	18	19	3	13	-	-	24		šin 147
Maj	20/5	1 par	saudal	što.	52	9	12	10	-	-	12		Pracunan 4.11.39
Junij	-	1 par	pete	in	1 par	saudal	što.	38	saudal	-	22		-
Julij	25/7	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	25	-		59
Avg.	27/8	razna	popravila	-	-	-	-	-	skupaj	šin	29		-
Sept.	23/9	razna	popravila	-	-	-	-	-	-	šin	43		Pracunan due 11.11.39
Okto.	1/10	2 para	nota	-	-	-	-	-	-	6	-		
Nov.	7/11	2 para	moških	šolov	in	in	in	in	in	28	-		
Dec.	4/12	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	23	-		
Skupaj	-	4 pare	šolov	po	polovnik	-	-	-	-	26	-	šin 189	

19	7/1	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	38	-	Pracunan
Januar	8/1	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	35	-	due 18.11.39
Febr.	9/2	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	12	-	38
Marec	10/3	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	30	-	-
April	11/4	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	29	-	šin 147
Maj	14/5	2 para	šolov	in	in	in	in	in	in	40	-	Pracunan
Junij	-	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	23	-	due 25.11.39
Julij	13/7	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	24	-	-
Avg.	18/8	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	38	-	-
Sept.	-	1 par	templana	in	in	in	in	in	in	12	-	šin 1301
Okto.	20/9	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	10	-	Pracunan
Nov.	22/10	2 para	šolov	in	in	in	in	in	in	40	-	due 1.11.39
Dec.	-	1 par	moških	šolov	in	in	in	in	in	25	-	-
Skupaj	27/12	2 pare	šolov	in	in	in	in	in	in	60	-	-
	28/12	1 par	šolov	in	in	in	in	in	in	30	-	šin 165

Dve strani iz predvojnega delovodnika

Dve strani iz predvojnega delovodnika (Naše poti, letnik XIX, št. 1).

16

Kalkulacija

za 1 par moških, polavskih čevljev iz kramine št. 40-46

Gorive usnje:

32 dm ² kramine	2	3,30	105,60	
15 m polavstov	"	38,-	3,80	109,40

Sprodajne usnje:

40 kramna	2	10,80	62,10	
50 vratu	"	110,-	60,50	
30 skrajnine	"	10,-	21,-	143,60

Potrebnine:

mlanec, preja, nitovi, prodreča				32,38
---------------------------------	--	--	--	-------

Stroški izdelave:

pridrivanje (2)	25	min	6,50	
tanjšanje prava	10	"	2,50	
režiranje strojno	40	"	8,-	
oleranje pincic in nitov	5	"	1,-	
žirvanje a. preta prava	10	"	10,-	
prava, prod. usnja	15	"	3,75	
promocniška dela	360	"	72,-	
strunjanje in odloži. izdel.	80	"	6,-	109,75

50% režijski od morda

395,13
54,87

10% določek

450,-
45,-

Cena za 1 par

495,-

V Studencem, dne 18. decembra 1946.

Sestavilka:

Frustrova

Wesec

Kalkulacija potrjena od šministrstva za
trgovino in preskrbo z dne 18. decembra 1946
pod V. št. 1565/1.

ne. Največ čevljev so prodali Firmi za razpečevanje čevljev v Mariboru, sodelovali pa so tudi z Obrtno zbornico v Celovcu. Poslovali so z dobičkom, ki se je v letu 1943 zmanjšal zaradi odhoda nekaterih članov zadruge v partizane.

V tem času je v Studenski grapi delovala partizanska čevljarna, in sicer najprej v Jeralovi "ta visoki" senožeti. Ko so bili izdani, so prišli Nemci s psom, vendar jih je Joškov ata, Polde Pintar, posvaril, da so se pravočasno premaknili. Preselili so se v Doline, kjer so bili med drugim tudi Janko Nastran, Šoštarjev, Tone in Polde Pintar, Joškova, vsi s Studena, in Lojze Nastran, Vrbanov, z Bukovščice. Ko jim je Vinko Nastran v zadrugi preskrbel material, jim ga je Janče Prevc odpeljal v gozd s košem za gnoj. Sledi so zabrisali tako, da so kmetje vozili les. Če so prišli Nemci, so zvečer v Joškovem znamenju prižgali luč, čez dan pa so v Jeralovem kozolcu sušili rjuhe.

Zaradi očitne podpore zadruga partizanom so Nemci leta 1944 izpraznili vse trgovine in skladišča v Selški dolini, zaprli dolino in onemogočili njeno

oskrbo. Iz čevljarne Ratitovec so partizani v noči s 13. na 14. april odpeljali vso zalogo, ki je obsegala 300 parov čevljev. Ostalo je samo nekaj nedodelanih čevljev. Zaradi vsesplošnega pomanjkanja so morali delo v delavnici povsem ukiniti.

Delo so nadaljevali po osvoboditvi. Že ob koncu leta 1945 so dobili naročilo za 350 delavskih čevljev. Pri Gospodarski banki so dobili posojilo, s katerim so širili proizvodnjo. Zaposlili so tudi nekaj novih delavcev in vajencev. Eden od njih, Janez Nastran, Štihlnov, s Studena, ki je začel delati v delavnici leta 1946, se spominja, da so bili v kleti skladišče usnja in delavnice s čevljarskimi delovnimi mizami, "ponki", okrog katerih je bilo po šest čevljarskih stolov. Ko je bilo vreme lepo, so proizvodnjo preselili na vrt pred hišo in tako varčevali z lučjo. Imeli so samo eno "fleks mašino", na kateri je delal Martin Krek. Za popravila je skrbel Tine Pintar, Joškov, s Studena. Čevlje so šivali na roke in jih ročno zbili skupaj. Janez Nastran pravi, da mu je od napornega fizičnega dela, zabijanja "cvekov" s kladivom, odstopila kita.

Čevljarji so v lepem vremenu delali zunaj pred delavnico, pogosto so ob delu tudi prepevali, na levi sedijo Stane Habjan (Kovskarjev), Vinko Pčafjar (Brinarjev), Polde Pintar (Joškov), na desni Martin Krek, Jože Šmid (Kajžn) in Lovro Rant. Foto: arhiv Janeza Nastrana

Vsak par čevljev je dobil kontrolno številko podjetja oziroma zadruga. Čevljarna Ratitovec je imela številko 43. Ko je bil leta 1951 v vojski v Prokuplju v Srbiji, je po tej številki spoznal, da je dobil vojaške čevlje, narejene v domači zadrugi. Njegova žena Katka pa ne bo pozabila, da ji je Janez izdelal njene prve copate. In ne le to – tudi poročne čevlje za oba je izdelal sam. Seveda po "šihu", tako kot tudi mnogi drugi čevljarji.

Prešivalke in urezovalke pa so delale v nadstropju, v prostorih bivše trgovine in v prizidku, ki so ga zaradi povečanega obsega dela morali dozidati. Med prvimi so bile Pavlina Benedik, por. Nastran, Francka Gartner, por. Mohorič, Ema Dessardo, Milka Nastran, por. Hudolin. Pavlina Nastran se spominja mnogih čevljarskih izrazov, ki seveda ne sodijo v Slovar slovenskega knjižnega jezika, vendar pričajo o tistih časih:

- *herihteraj*: delavnica,
- *pucmašina*: stroj za brušenje podplatov,
- *zapigati*: zarobiti stanjšano usnje,

- *pošerpati*: stanjšati,
- *riscement*: lepilo,
- *obertal*: zgornji del čevlja,
- *urbas*: sprednji del,
- *lothajzen*: prebijač,
- *kneftra*: usnjen pas,
- *cvikarce*: klešče.

Leta 1946 se je zadruga vključila v Konzorcij čevljarjev v Kranju in v območno zadrugo Blegoš. Kmalu so dobili naročilo za tisoč parov rudarskih čevljev. Proizvodnja se je močno povečala, ko so začeli sodelovati s podjetjem Obutev iz Kranja, saj so komaj dohajali naročila. V letih 1948 in 1949 so zaposlili 16 vajencev in precej žensk v prešivalnico. Čevljarji so postali v stanovanjski hiši, kjer so živeli Antonija in Ana Precv ter Vinko Nastran z družino in ki je imela zgoraj prikojevalnico in prešivalnico, spodaj pa delavnice in skladišče, utesnjeni.

Začeli so razmišljati o zgraditvi popolnoma novih, sodobnih proizvodnih prostorov. Pri iskanju

Kratek odmor so 12. avgusta 1948 izkoristili za slikanje: Lovro Benedičič (Bitencov, iz Ševelj), Francka Gartner, por. Mohorič, Pavlina Benedik, por. Nastran, Janko Nastran (Šoštarjev), Ema Dessardo, Milka Nastran, por. Hudolin, Janez Hudolin (Lukov). Foto: arhiv Pavline Nastran

V prešivalnici, ki je kmalu postala pretesna.
Foto: arhiv Pavline Nastran

zemljišča so naleteli na precej težav, saj jim nihče v bližini delavnice ni bil pripravljen prodati zemlje. Tako so zaprosili za dodelitev zemlje v zazidalne namene iz agrarnega sklada poleg zadružnega doma na Češnjici. Končno so dobili tudi dovoljenje za gradnjo. Projekt delavnic in poslovnih prostorov je izdelal Miha Kurnik iz Trziča.

Z lastnimi sredstvi so leta 1952 udarniško uredili gradbišče, zabetonirali temelje in naredili prvo ploščo. Delo v delavnici je med gradnjo potekalo nemoteno. Ustanovili so zadružno knjižnico s strokovno in poljubno literaturo, se udeleževali tekmovanj in sejmov, bili so na Velesejmu v Zagrebu, na Razstavi lokalnih obrti v Ljubljani, Okrajni razstavi obrti v Kranju, sodelovali so z Gorenjskim sejmom. Delavci so organizirali praznovanja prvega maja. Pavlina Nastran se spominja veselice za prvi maj 1947 v cvetočem Johanovem vrtu, kamor so na vozu pripeljali poleg čevljarjev in godcev s harmoniko celo čevljarske "ponke". Poleti so šli na izlet na slovensko

obalo in v Opatijo. Kupili so radio in dali montirati zvočnike v delavnici.

Leto 1953 pa je prineslo krizo. Likvidirali so podjetje Obutev, kar je Čevljarno Ratitovec zelo prizadelo, saj so celotno proizvodnjo prodali preko njih. Kupci tako njihovega imena niso niti poznali. Zaradi krize je bila kupna moč prebivalstva zelo nizka in tako se je nenadoma zelo povečala zaloga. Tako so morali cene izdelkov zelo znižati, kar je pripeljalo do velike izgube. Precej delavcev so zaradi pomanjkanja dela poslali na prisilni dopust. Tudi dela na novogradnji so obstala, predvsem zaradi pomanjkanja cementa in drugega gradbenega materiala.

Naslednje leto so si opomogli in nabavili kar nekaj strojev, ki so posodobili proizvodnjo, in podjetje je spet postalo konkurenčno. Kupili so stroj za fleksi izdelavo (šivanje) podplatov, posnemalni stroj in stroj za rezanje okvirov. Začeli so sodelovati z Okrajno nabavno-prodajno zadrugo Gorenjka, s čevljarsko industrijo v Žireh, dobili so naročilo JLA

Kolektiv se je močno povečal (1948/49).

Zadnja vrsta: Jože Šmid, Stanko Habjan, Vinko Rant, Janez Pintar, Tone Benedik, Tone Rejc.

Predzadnja vrsta: Tine Pintar, Janez Tomažin, Tone Demšar, Tone Habjan, Lojze Čufer, Polde Pintar, Filip Bernik, Lojze Benedičič, Vinko Pfajfar, Jože Mohorič, Martin Krek.

Druga vrsta: Matevž Kosec, Janez Pintar (Joškov ata), Janko Nastran, Francka Gartner, Pavlina Benedik, Vinko Nastran, Lovro Rant, Ema Dessardo, Milka Nastran, Lovro Benedičič, Janez Hudolin, Janez Nastran (Šoštarijev ata).

Prva vrsta: Franc Božič, Janez Nastran, Jože Kokalj, Monika Šturm, Andrej Kavčič, Janez Demšar, Franjo Megušar.

Foto: arhiv Pavline Nastran

Družina Vinka Nastrana v drugi polovici petdesetih let, slikana prav tako na vrtu pred čevljarsko delavnico. Zada stojita hčerki Neža in Štefka, sedijo pa sin Vinko, Breda, žena Štefanka, oče Vinko, Zinka in Marija. Foto: Šturm

in začeli ponovno delati po naročilu. Zaradi novih predpisov in zakona o samoupravljanju se je zadruga preimenovala v Čevljarsko obrtno zadrugo Ratitovec in dobila je status podjetja družbenega sektorja. Kolektiv, ki je imel 41 članov, je volil 15-članski delavski svet in 7-članski upravni odbor po načelih delavskega samoupravljanja, direktor pa je bil še naprej Vinko Nastran. Sam namen poslovanja se ni spremenil.

V letu 1958 so sprejeli sklep in se osamosvojili, in tako nastopali na trgu brez posrednikov. Zaposlili so trgovskega potnika Antona Jazbeca iz Sebenj pri Tržiču, ki je skrbel za promocijo in prodajo na terenu. Tega leta so dobili kredit in v enem letu dokončali zgradbo in se vselili. Seveda je bila ob otvoritvi veselica ob zvokih harmonike Jožeta Mohoriča in klarineta Janka Nastrana. Stavba je imela dva vhoda: enega v čevljarno, drugega v prostore, v katere so se vselili

ŠOLA ZA VODILNI KADER V OBRTI
PRI OBRTHI ZBORNICI LR SLOVENIJE

St. 15. Kranj, dne 28. 4. 1960

Takse prosto po čl. 23, točka 3f zakona o upravnih taksah

IZPRIČEVALO
Nastran Vinko

rojen dne 4. 4. 1915. v (na) Studeno
okraj Kranj Ljudska republika Slovenija
je dne 27. 4. 1960. opravil pred izpitno komisijo te
šole zaključni izpit z (s) odlično oceno

Sekretar: (Podpis) (Kalan Urh)
Upravitelj šole: (Kalan Urh)
Predsednik Obrtno zbornice LRS: (Novak Ivan - Ožka)

To 3009 08

Spričevalo Vinka Nastrana iz leta 1960, ko je opravil zaključni izpit v Šoli za vodilni kader v obrti. Foto: arhiv Štefke Lavtar

krojachi zadruga Tabor iz Selc, ki pa so se kmalu skregali in prenehali s skupnim delom. V decembru 1959 so tudi uradno spremenili sedež podjetja, obenem pa so izpustili izraz zadruga in se poimenovali Obrtno podjetje Čevljarna "Ratitovec" Češnjica p. Železniki.

Poslovali so vedno boljše in imeli odjemalce po vsej Jugoslaviji, vendar so se v šestdesetih letih že začeli spopadati s pomanjkanjem delovne sile. Če so bili delavci čevljarne v prvih letih po drugi sve-

tovni vojni s plačami zadovoljni, so bile le-te v tem času precej nizke. Leta 1961 so odprli tudi prodajalno obutve, usnja in drugih potrebščin, ki jo je vodil Jože Pogačnik. V naslednjih letih so imeli težave s pomanjkanjem denarnih sredstev in nabavo materiala. Stroške so zmanjšali s tem, da so delno reorganizirali proizvodnjo in zmanjšali število artiklov z 90 na 45. Leta 1966 se je dolgoletni direktor Vinko Nastran upokojil in nasledil ga je inž. Alojz Čufer.

Pogled na pridne roke delavk na tekočem traku v čevljarni. Foto: Tone Mlakar

Pod novim vodstvom je prišlo do sprememb: kupili so tekoči trak in nekaj strojev in tako posodobili proizvodnjo, začeli so štipendirati in učiti vajence, dijake in študente, v prodajalni pa so začeli prodajati usnjeno galanterijo. Sodelovali so z Alpino, ki je odkupila tretjino njihovih izdelkov. Plače so kljub visokim normam ostajale nizke, zato jih je pestilo pomanjkanje delovne sile. V Selški dolini je bilo na voljo veliko boljše plačanih delovnih mest in tako so delavci odhajali drugam. Leta 1971 ni bilo na razpis za vajence čevljarjev nobenega odziva. V tem času so imeli povprečno zaposlenih 87 delavcev. Zaposlili so novega komercialista za področje BIH, Hrvaške in Slovenije. V skladu z zakonodajo so se preimenovali v Obrtno podjetje Čevljarna "Ratitovec" s p. o. (s popolno odgovornostjo), Železniki, Češnjica 37, delovna organizacija brez TOZD (temeljnih organizacij združenega dela). Registrirani so bili za izdelavo in prodajo vseh vrst čevljev in copat ter za prodajo domačih in tujih izdelkov, čevljarskih potrebščin, usnjene galanterije in nogavic v lastni prodajalni. Včlanili so se v samoupravno Združenje usnjarsko

predelovalne industrije s sedežem v Peku, Tržič.

Leto 1980 je prineslo stabilizacijo in velike podražitve in še poslabšalo položaj delovne organizacije. Poslovanje z menicami in pomanjkanje kreditov za obratna sredstva je povzročilo velike težave, ki so jih reševali na škodo poslovnega uspeha. Plače delavcev so bile celo nekaj višje kot v sorodnih panogah, vendar je število zaposlenih kljub temu padlo na 77. Razmere na trgu so bile zelo nestabilne in nepredvidljive, imeli so težave pri nabavi surovin, ki so se v enem letu podražile tudi za sto odstotkov, bile so neakovostne, usnje je pokalo, zamrznili so cene končnih izdelkov. Reprodukcijskega materiala niso mogli uvoziti, če niso izvažali. Leta 1983 so tako izvozili 1.470 parov planinskih čevljev in si zagotovili surovine iz uvoza. Naslednje leto so izvozili 4.611 parov čevljev v Zvezno republiko Nemčijo, vendar so si s tem pridelali ogromno izgubo zaradi nizke cene in nepredvidenih dodatnih del in stroškov. Po tej izkušnji je delavski svet sklenil ukiniti izvažanje izdelkov.

Leta 1984 so prvič po otvoritvi stavbe poskrbeli za njeno obnovo. Obnovili so tlake, elektriko, toplo-

Družilo jih je delo, veselje in prijateljstvo. Spredaj sedijo: Jela Grgić, Milka Grgić, Damjana Gartner, Branka Lotrič, zadaj stojijo: Mara Pejić, Milka Čemažar, Ivanka Jeram, Anica Bešter, Irena Gartner, Francka Benedik. Foto: arhiv Ivanke Jeram

tno izolacijo, prepleskali so okna, vrata, stene, izdelali so požarne stopnice, uredili podstrešje, obnovili tekoči trak montaže, šivalnice in telefonsko napeljavo. Tehnološko so preuredili delovne prostore in stroje in zagotovili možnost za nove zaposlitve.

Naslednje leto so obogatili ponudbo v svoji trgovini še s pleteninami (Almira) in drugimi tekstilnimi izdelki. Inž. Alojz Čufer se je upokojil 15. 4. 1987, bil pa je imenovan za vršilca dolžnosti še za šest mesecev. 25. 6. istega leta pa se je kolektivu predstavil novi direktor, ki je prišel iz Jelovice, in Čevljarno Ratitovec je prevzel Matjaž Tičar, ki se je zavzelo lotil nove funkcije. V proizvodnji so se v zadnjem desetletju delovanja spopadali z mnogimi težavami: s slabo kakovostjo in pomanjkanjem repromaterialov, z rastjo cen, s padanjem standarda, z divjanjem inflacije, z negotovimi razmerami na tržišču. Izdelovali so planinsko, delovno in lahko obutev. Ko sem pred dnevi spoznala gospo iz okolice Celja, mi je povedala, da ima doma enkratne planinske čevlje, ki so stari več kot trideset let in ji še vedno zvesto služijo – narejeni pa so bili v Čevljarni Ratitovec v

Železnikih. Torej so kljub težavam z usnjem dosegali visoko kakovost, vendar to ni bilo dovolj.

V letih od 1988. do 1992. so finančno dokaj uspešno gospodarili. V letu 1991 so bili v primerjavi z drugimi podjetji v dolini najuspešnejši. Z razpadom Jugoslavije so izgubili velik del trga, hkrati pa jih je prizadela izguba naročil za teritorialno obrambo in policijo. In tako so naslednje leto dosegli le 63,2 odstotka plana proizvodnje gotove obutve in dosegli izgubo več kot 48.000.000,00 SIT. V zadnjem zapisniku s 7. seje DS sindikata 16. 12. 1992 lahko preberemo Tičarjevo oceno, da so deset mesecev dokaj dobro poslovali. Nastopil je problem s Hrvaško zaradi menjave SIT v HRD, MORS je prepolovil naročilo. Največja težava pa je bilo sodelovanje z Italijani (Assolo), ki so zahtevali, da naredijo na dan 400 parov obutve, kar pa se z obstoječo tehnologijo ni dalo. Za zamudo pri dobavi pa so plačevali visoke penale. Trgovina ni dobivala blaga za prodajo zaradi neplačanih računov. Zato so sprejeli sanacijski program, ki žal ni prinesel rešitve za podjetje. Ko je direktor Tičar leta 1994 podjetje zapustil, je za pol leta postal v.

Sindikata Čevljarne Ratitovec je bil zelo dejaven in je organiziral številne izlete. Na sliki so na izletu na morje v prvi vrsti: Mojca Čufer, Albinca Debeljak, Mira Leben, Milojka Nastran, Dragica Bašelj, Franc Pintar, Mici Čenčič, Vinko Pafjar in šofer Jaka Tolar; v drugi vrsti pa Irena Habjan, Milka Grgič, Minka Ažbe, Tone Pintar, Jure Grgič, Matija Megušar, Stanka Virant, Minka Kalan, Minka Oter. Foto: arhiv Ivanke Jeram

d. Franc Benedičič, ki je prišel v Čevljarno Ratitovec kot mlad fantič 5. 9. 1949 in se tri leta učil za čevljarja. Leta 1959, po odsluženem vojaškem roku, je eno leto preživel v Mariboru, kjer je dokončal tehnično šolo. Leta 1963 je postal mojster v šivalnici, nato modelir, nazadnje še obratovodja. Spominja se, da so jim pri nabavi materiala pomagali v Alpini. Ko se je konec leta 1994 upokojil, se je reševanja podjetja lotil še Alojz Bogataj, gospodarstvenik iz Škofje Loke, vendar je leta 1996 šla Čevljarna Ratitovec v stečaj, delavci pa na Zavod za zaposlovanje in na srečo je večina dobila zaposlitev v drugih podjetjih v dolini.

Za stečajnega upravitelja je bil imenovan Veljko Jan, odvetnik iz Škofje Loke. Stavbo in stroje so prodali, dolgove poplačali, delavci pa niso dobili nič. Čez pol leta je prevzel manjši del delavnice Iztok Čuk iz Ljubljane in zaposlil 15 čevljarjev, vendar je po osmih letih prenehal z dejavnostjo. Takrat je odprl podjetje samostojni podjetnik Juro Grgič, ki ga je po štirih letih preoblikoval v Safesteps, d. o. o. Ukvarjajo se z izdelavo delovnih čevljev, vložkov za čevlje, s popravili in tudi s prodajo čevljev. To družinsko podjetje, ki zaposluje tri delavce, deluje v stavbi bivše Čevljarne Ratitovec in spominja na čase, ko je čevljarstvo v naši dolini dajalo kruh mnogim družinam.

Člani planinske sekcije z družinskimi člani na Triglavu leta 1988. Foto: arhiv Ivanke Jeram

Kolektiv Čevljarne Ratitovec je imel svojo planinsko sekcijo, s katero so osvojili mnogo vrhov. Na sliki so na Montažu v Italiji v prvi vrsti Minka Oter, Milka Čemažar, Jolanda Pintar, Matjaž Tičar in njegov kolega, zadaj pa stojijo Mici Čenčič, Ivanka Jeram in Stane Habjan. Foto: arhiv Ivanke Jeram

Napis pred vhodom v prodajalno, v kateri so včasih izdelovali tudi čevlje po meri in nudili razna popravila. Foto: Andrej Bogataj

Stavba Čevljarne Ratitovec leta 1996, ko je zaprla svoja vrata. Foto: arhiv Majde Frakelj

Viri:

Ljubo Bradeško, inž. Alojz Čufer, *Ustanovitev in razvoj Čevljarne "Ratitovec" na Češnjici*, Zbornik Selška dolina v preteklosti in sedanjosti (1973).

Barbara Pešak Mikec, *Razvoj čevljarne Ratitovec v Železnikih*, Loški razgledi 44.

Pionirska revija Naše poti, letnik XIX, številka 1, leto 1988/89 (tematska številka, posvečena 50-letnici Čevljarne Ratitovec).

Informatorji:

Pavlina Nastran.

Janez in Katka Nastran.

Majda Frakelj.

Franc Pintar.

Štefka Lavtar.

Janez in Marjana Pintar.

Minka Oter.

Franc Benedičič.

Ivanka Jeram.

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2013

Rudi Rejc

973 *1040 let*

- Posebna darilna listina, prvič omenjeni kraji naše občine.

1423 *590 let*

- Listina škofa Nicodemusa, Železnikom podeljeni dve novi svoboščini.

1513 *500 let*

- Prva omemba tovarne poti Železniki–Sorica–Bača pri Modreju–Furlanija.
- Napis JERGM AVRER na Tobakarjevi hiši, sedaj Pr Špendal (Opalta).

1553 *460 let*

- Začne veljati Ferdinandov rudarski red, po katerem so vsi rudniki skupaj z gozdovi izpod uprave zemljiškega gospoda prešli pod upravo deželnega kneza.

1623 *390 let*

- Posvečeno pokopališče v Železnikih.
- Sklenjena pogodba med župnijo Selca in župnijo Železniki. Kljub patriarhovi koncesiji, ki je Železnikom dovoljevala samostojno župnijo, je loško gospostvo predstavljalo veliko oviro. Jurij Plavc je tako moral priznati matično selško župnijo za glavno župnijo, novo dušno postajo v Železnikih pa le kot podružnico.

1683 *330 let*

- Umrl Filip Trpin iz Selc, duhovnik, sestavljalec slovenske pesmarice Kalobski rokopis, rojen leta 1604 v Selcih.

1733 *280 let*

- Zgrajena cerkev sv. Frančiška, pričetek gradnje leta 1730; skale gradnike, še posebej tiste za obok, so dobili iz kamnoloma v Zgornjih Železnikih, za prevoz in nošnjo je skrbela cela srenja, nosili so tudi otroci, skale so bile lahke – lohnik.

1803 *210 let*

- Sekularizacija loškega gospostva.
- Rojen dr. Mihael Tušek, Martinj Vrh, ljubljanski mestni zdravnik, čebelar, v Ilirskem listu je opisal hojo iz Železnikov na Triglav.

1853 *160 let*

- Rojen Franc Kos, Selca, profesor zgodovine, postavil je temelje zgodovine v Sloveniji, na dunajski univerzi je študiral zgodovino, zemljepis in slavistiko, doktoriral leta 1881, avtor del Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja in Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku od leta 501 do leta 1246.
- Rudarski kraj Železniki v Ljubljani povzdignejo v deželno knežji trg in mu s tem odobrijo tudi tedenske sejme.

1883 *130 let*

- Umrl Jernej Levičnik, Šmohor, sodelavec Kranjske čebelice, rojen leta 1808 v Železnikih.

1893 *120 let*

- Pričetek pouka v Dražgošah.

1903 *110 let*

- Rojen Franc Kemperle, Češnjica, sodeloval je pri elektrifikaciji Selške doline in gradnji Hidroelektrarne Sodlovec.
- Rojen Blaž Demšar, Selca, restavrator in izdelovalec violin.
- Zgrajena Osnovna šola Bukovica.
- Odprta cesta Podrošt–Petrovo Brdo–Podbrdo.
- Ustanovitev Hranilnice in posojilnice v Sorici.
- Avgust Novak na posestvu Johana Globočnika zgradi vrtনারী, park in živalski vrt.

1913 *100 let*

- Zgrajena hidroelektrarna sodarske zadruga – Centrala.
- Rojen Vincencij Nastran, Studeno, ustanovitelj Čevljarske zadruga Ratitovec leta 1938.
- Rojen Gabrijel Stupica, Dražgoše, diplomiral na likovni akademiji v Zagrebu, profesor na likovni akademiji v Ljubljani, slikar, pionir moderne umetnosti.
- Rojen Anton Bertoncej, Železniki, komandant Gorenjskega odreda NOV.
- Rojen Jože Veber, Jesenovec, izdelovalec narodnih noš in etnolog.

1923 *90 let*

- Rojen Janko Prezelj, Češnjica, komandant Kokrškega odreda in Prešernove brigade NOV.
- Umrl Janez Krek, (kraj smrti ni znan), p. d. Skalar, graditelj obzidja Egrovega vrta in kapelice v Selcih, rojen leta 1867 v Dolenji vasi.

1933 *80 let*

- Ustanovljeno Tujsko prometno društvo za Selško dolino, predhodnik TD Železniki.

1943 *70 let*

- Masovni odhod domačih fantov, ki so bili vpoklicani v nemško vojsko, v partizane, okupator se odzove s selitvijo družin.
- V Potoku ustanovljena Prešernova brigada.
- Streljanje 19 talcev na Bukovškem polju, med njimi je domačin Miro Klopčič, p. d. Lenartov, spomenik je izdelan po načrtih Jožeta Plečnika.
- Pogori kočna na Ratitovcu.
- Domačini partizani izvedejo prvi napad na žandarmerijsko postajo, ki je bila v Levičnikovi hiši na Racovniku.

1953 *60 let*

- Umrl Janko Mlakar, Ljubljana, duhovnik, pisec potopisov in humorist, avtor pripovedi Kako je trebušnik hodil na Triglav, Iz mojega nahrbtnika, Nevesta iz Amerike ..., soustvarjalec Planinskega vestnika, opisal je skoraj vse slovenske vrhove in nekaj tujih, rojen leta 1897 v Železnikih, spominska plošča na Racovniku.
- Umrl Franc Demšar, Ljubljana, p. d. Čoč, deželni poslanec, poverjen za kmetijstvo pri vladi Republike Slovenije, rojen leta 1864 na Češnjici.
- Ustanovljena Ribiška družina Železniki (Selška ribiška družina), dobitnica občinske plakete za leto 2002.
- Umrl Anton Hribar - Korinjski, Zali Log, duhovnik, pesnik, mineva tudi 100 let od njegovega prihoda na Zali Log, kjer je služboval 40 let, rojen leta 1864 na Malem Korinju nad Krko.

1963 *50 let*

- Izveden prvi Čipkarski dan.
- Rojena Veronika Kamenšek, Davča, učiteljica glasbene vzgoje, dobitnica občinske plakete za leto 1999 za vsestransko delo na kulturnem področju.
- Ustanovljeno Obrtno podjetje Niko Železniki, ki je po izločitvi pisarniškega in galanterijskega programa iz Iskre Železniki delo nadaljevalo v prostorih Egrovega hleva na Racovniku, za prvega direktorja je bil imenovan Peter Polajnar.

1973 *40 let*

- Prvi polet z zmajem v Sloveniji, Janez Lotrič, Rado Goljevšček in Jernej Osenčič drug za drugim poletijo v Martinj Vrhu.
- Ustanovljen Radioklub Železniki - YU3DKN.

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973.

Anton Globočnik: *Eisnern – Železniki*, zgodovinsko-statistični oris v registrah: kronika. Prev. Jože Dolenc, France Baraga.

Dražgoše: Pan, 1999.

Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*. Radovljica: Didakta, 2007.

Zborniki Železne niti, Loški razgledi in ustno izročilo.

Občina Železniki: Častni občani, občinski nagrajenci.

Prešernova brigada

70 let od ustanovitve

Maja Korošak

Za partizanske borce na Selškem je bil 12. julij leta 1943 poseben dan. Pri Marenkovc v Potoku se je namreč ustanovila VIII. udarna brigada iz partizanskih enot na Gorenjskem, prvotno so jo sestavljali trije bataljoni. Na začetku so jo imenovali Gorenjska in šele pozneje se je preimenovala v 7. slovensko narodnoosvobodilno udarno brigado Franceta Prešerna, na kratko Prešernovo brigado.

Ob ustanovitvi jo je sestavljalo 550 borcev. Istega večera so priredili tudi prvi miting.

Komandant 3. bataljona in partizanski pesnik Oto Vrhunc - Blaž Ostrovrhar je recitiral pesem, ki jo je napisal prav za to priložnost in se je končala takole:

*"Ti nas zmerjaš za nomade,
iz nas pa delaš borce in armade,
ti nas zmerjaš "zverska rasa",
hej, Berlin – ali je to kultura časa?"*

Borci so občutili, da so navzoči ob pomembnem dogodku. Mnogi izmed njih do takrat niso še nikoli videli toliko partizanov skupaj, kaj šele da bi se gibali podnevi, v kolonah in z zastavami na čelu.

Kot se spominja Matevž Jekler, so takrat prvič slišali odločne govore, naj se poglobijo vase, naj ne mislijo na dom, pač pa na boje in boljše čase, ki jih čakajo v boljšem jutri. "Nimamo dovolj orožja, a si ga bomo priborili!" so jim zagotavljali.

Res pa so jim poznejše primerjave pokazale, da je bila med to brigado in med tistimi, ki so se ustanavljale kasneje, precejšnja razlika – vsaj v zunanjem videzu. Oborožitev je bila precej slaba, med borci je bilo nekaj tudi neoboroženih, vsi drugi pa so nosili puške različnih vrst, puškomitraljezov je bilo malo. Imeli so nekaj težkih mitraljezov, kakšnega drugega težjega orožja niso imeli. Vse so prenašali kar borci sami, saj niso imeli tovornih živali. Tudi njihova oblačila so bila pestra. Mnogi so nosili civilne obleke,

na glavah pa so imeli klobuke s peterokrako zvezdo. Vse to ni motilo zanosnega vzdušja ob ustanovitvi, pa čeprav so se vsi zavedali, da nimajo posebnih bojnih izkušenj – do takrat so partizanske enote živele in delovale le po četah, ki za seboj niso imele večjih bojov. Ob poznavanju nemške taktike na Gorenjskem pa so tudi besede komandanta cone Pera Popivode, da bodo odtlej osvobajali vasi in mesta ter v frontalnih bojih in spopadih sovražniku zadajali hude izgube, sprejemali z mešanimi občutki.

Prve bitke

Ustanovitev brigade je pospešila vest o nepričakovanih koncentracijah nemških enot na Gorenjskem. Pokrajinski komite KPS je takoj obvestil štab Gorenjske operativne cone, naj z vojsko čim prej zapusti Gorenjsko. Pripravljali so se na odhod na Notranjsko, ko je prišlo do spremembe – zaradi izkrcaanja anglo-ameriških zaveznikov na Siciliji se nemške enote sploh niso ustavljale na Gorenjskem, ampak so pohitele proti južni Italiji. Odpeljali so celo bataljone, ki so se že nastanili v Škofji Loki in Št. Vidu. Napovedane hajke se torej ni bilo več bati in ukaz pokrajinskega komiteja KPS je bil, naj brigada ostane in se z vso silo loti vojaških akcij. Na Gorenjskem je namreč ostalo še precej okupatorjevih enot.

Prva bitka je bila že dva dni po ustanovitvi. Iz doline je prišlo obvestilo, da nameravajo Nemci pri Dolenji vasi ustreliti 20 talcev, kar naj bi bilo maščevanje za uspešen napad, ki ga je pet dni prej izvedel 4. bataljon Gorenjskega odreda. Borci so vso pot tekli, da bi to namero preprečili, a so prišli prepozno. A kljub temu so Nemce napadli in jim zadali precejšnje izgube.

Na območju obeh Sor je brigada ostala še cel mesec in že kar na začetku svojega delovanja – v žirovski hajki – doživela najhujši poraz, kar jih je gorenjsko partizanstvo doživelo ves čas vojne. V nadaljnjih dveh letih je doživela pomembne zmage, med drugim je uspešno napadla Turjak, domobransko postojanko in nazadnje osvobodila tudi Gorico.

Po dolgem in počez so borci večkrat prehodili vso Gorenjsko, se do pasu vdirali v sneg in bredli ledeno mrzle reke. Brigada se ni zadrževala le na Gorenjskem, ampak tudi na Cerkljanskem in Idrijskem, se vojskovala v Trnovskem gozdu, borila pa se je tudi na Notranjskem in Dolenjskem. Grobovi njenih partizanov so torej posejani na večjem območju Slovenije, veliko po nepotrebnem. Namreč: kljub dobro organizirani obveščevalni službi in požrtvovalnosti domačinov, ki so tvegali svoja življenja, da so lahko pomagali njim, so veliko izgub med njimi povzročili prav domači izdajalci. Žal.

Smrt je kosila preblizu

Letos torej mineva 70 let od njene ustanovitve in prav je, da se ob tej priložnosti spomnimo njihovih zmag in njihovih žrtev. Najbolje kar skozi spomine treh, ki so vse to doživeli.

Matevž Jekler iz Ribnice (takrat je živel na Jeseenicah) je v partizane prišel skupaj z očetom, in sicer mesec pred ustanovitvijo Prešernove. Star je bil 17 let. Spominja se, kako so prešernovci ob vrnitvi s Turjaka od pripadnikov Brigade Janka Premrla Vojka na srečanju v Novakih dobili protitankovski top. Tako je lahko znotraj brigade nastala nova enota – tako imenovana prateča ali spremljevalna četa – četa težkega orožja. Matevžev oče je bil artilerec in pripravljen za odhod v to enoto, zato je tudi on sam prosil štab, da bi lahko odšel z njim. Postal je najmlajši artilerec in dobil ime Iztok. Po formiranju enote je komandant Jože Čepin - Marko stopil pred njih in jih nagovoril z odkritimi besedami, ki so v borcih vzbudile zaupanje: "Tovariši, zahtevam red in disciplino. Za sebe se bojim, za vas pa odgovarjam."

V nekem boju pri Gorenji vasi na Poljanskem so skoraj izgubili top, ki jim je zgrmel v potok. Šest jih je sledilo komandantu, ki je skočil v vodo, in z nečloveškim naporom so le potegnili top iz nje ter ga odvlekli proti Leskovici. Malo pred vasjo pa je za njimi prihitelo mlado dekle in vse zasoplo povedalo,

da je v Volaki ranjen partizan, drugi pa leži mrtev ob vodi. Ko so se na hitro postrojili, so ugotovili, da je eden od manjkajočih njegov oče. Matevža je stisnilo pri srcu. Pozneje ga je lahko obiskal, hudo okrvavljen in nezavesten je ležal v neki hiši, domačinki, ki sta skrbeli zanj, pa se nista bali Nemcev v neposredni bližini. Oče se je le občasno ovedel in v enem takšnih trenutkov mu je počasi, z veliko truda sporočil: "Jaz bom umrl. Pozdravi doma, ko se vrneš, ubogaj mamo in pazi na hruško." Oče je namreč imel posebno veselje s hruško, ki je rasla ob zidu. Vsem navzočim so privrele solze v oči. Ranjenca je potem neki kmet odpeljal v Gornje Novake, tam je potekala meja med nekdanjo Jugoslavijo in Italijo. Od tam so nadaljevali proti Davči, kjer je bilo dogovorjeno mesto za prevzem. Ponovni prevzem ranjencev je bil nad Podlonkom, na neki žagi so jih za pet dni zakopali v žaganje. Zaradi novozapadlega snega jih Nemci niso mogli izslediti. Po njihovem umiku so bolničarji ranjence oskrbeli in jih prenesli v odredovo bolnišnico Brusnice na Jelovici. A Matevžev oče je ranam nekaj dni kasneje podlegel. Malo pozneje je bil ranjen tudi sam in prepeljali so ga v isto bolnišnico, a je že čez mesec dni spet sodeloval v napadu na Nemce, ki so vdrli v Cerkno in pobili 47 partizanov. Z minometom in z jurišanjem so jih pregnali proti Idriji, da niso pobili še civilistov.

Trije bratje v brigadi

Jože Mohorič iz Železnikov (doma je bil iz Podlonka, na začetku vojne pa je kot čevljar že delal v Kropi) je v partizane odšel leta 1943, potem ko je dobil poziv v nemško vojsko.

Že dogovorjeni odhod v partizane pa se je zaradi nepredvidenih dogodkov odmaknil, zato sta se z znancem iz Kroke napotila proti Podlonku. Pot ju je vodila skozi porušene Dražgoše in osuplo sta si ogledovala ruševine, saj si prej nista predstavljala, kako je videti požgana vas. Bil je april. Dva dni sta ostala pri Jožetu doma in oče jima je svetoval, naj čim prej odideta k partizanom. Sam je bil namreč

tri tedne kot vojni ujetnik zaprt v Begunjah in se je Nemcev zelo bal. V ujetništvu so vsako jutro v strahu pričakovali, kdaj jih bodo pobrali in odpeljali na streljanje.

Poleg njihove domače hiše se je raztezal gozd in v bližini je imel skrivališče tudi partizan Mirko, ki je bil njuna zveza za partizane. Kar tri dni so potem vsi trije ležali v tistem skrivališču in Jožeta so pozneje dodelili v Jelovško četo. Ko se je ustanavljala Prešernova brigada, so se pomaknili v Potok in takrat se je Jelovška četa razpustila. V brigadi so bili še trije Jožetovi bratje. Z Marenkovega griča v Potoku so vsak dan hodili na Poden po nove partizane. Spominja se tudi tega, kako je prišlo do njih sporočilo, da morajo takoj v Dolenjo vas, ker bodo Nemci tam streljali talce. Hiteli so iz Martinj Vrha, a ko so prišli v Dolenjo vas, je bilo že prepozno. V bitki je bilo precej ranjenih in tudi Jože jih je pomagal nositi do Megušnice, kamor so prišli po njih z vozovi in jih odpeljali naprej v bolnišnico. Sami so se vrnili v Potok in se čez dva dni odpravili proti Žirovskemu Vrhu. Čakala jih je huda bitka.

"Med vojsko je bila včasih že napačna beseda kri-va za to, da so te ustrelili," pove Jože. Vsak dan so imeli drugo geslo, in kdor je povedal napačnega, je bil na mestu ustreljen.

Spominja se tudi tega, kako huda nadlega so bile uši. Občasno je lahko hodil domov v Podlonk in se tam preoblekel in umil. Pa seveda vsakokrat dobro najedel. Takrat je noči preživel v bližnjem gozdu. Spominja se tudi premikov brigade po Sloveniji in spanja pod smrekami.

Del 1. bataljona leta 1944.

V letih 1943 in 1944 je več mesecev delal kot čevljar – popravil je partizanske čevlje in izdeloval nove. Najprej v sosedovi hiši sam, po določenem času pa se je partizanska čevljarna preselila v bunker in Jože je nazadnje imel več pomočnikov. Istega leta pa so po vseh svetih vse čevljarne razpustili, poleg Jožetove sta bili na selškem koncu vsaj še dve, in vrtni so se morali v brigado. Od takrat noben večer ni bilo več miru. Nekoč je med nočno hojo po Primorskem sredi najhujšega sneženja tudi zaspal.

V partizane na lep pomladni dan

Ivo Miklavčič iz Kranja je bil borec Prešernove brigade od poletja 1944, ko je odšel v partizane, začetek vojne pa ga je doletel v jugoslovanski vojski v makedonskem Kumanovu. Ob tem se spominja tudi nemškega ujetništva. "Ko je jugoslovanska vojska kapitulirala, smo padli v nemško ujetništvo, odpeljali so nas v Kosovsko Mitrovico. Razmere so bile grozne, spali smo na golih tleh, tesno drug ob drugem, in če si sredi noči vstal, se nisi mogel več uleči nazaj, saj ni bilo več prostora." Vsako jutro je bilo pred stavbo nekaj mrtvih, saj je straža vsakega, ki je ponoči šel iz hiše, ustrelila. Potem sta iz Slovenije prišla italijanski oficir in predstavnik Rdečega križa.

Povedala sta jim, da se lahko vsi, ki so z območja, ki ga je prej zasedla Italija, vrnejo domov. "Seveda smo tisti, ki nismo bili, navedli lažne podatke o svojem stalnem bivališču." Ivo se je doma takoj lotil dela. Njegov oče je namreč imel sedlarsko obrt in doma je lahko ostal kar precej časa. Do takrat, ko je leta 1944 dobil poziv za nemško vojsko.

"Takrat sem takoj poiskal zvezo za partizane. Bila je na Selškem. Oče me je najprej peljal v Kranj, da je bilo videti, kakor da grem v nemško vojsko. Pred tem pa so me domobranci, ki so imeli v Cerkljah postojanko blizu naše hiše in so izvedeli za to, da sem dobil poziv, hodili na dom prepričevati, naj se jim pridružim." Odvrnil jim je, da ne bo šel nikamor prostovoljno, da je dobil poziv in da se bo zglasil tam, kjer se mora.

Kako je bila videti njegova pot v partizane, kako je sploh prišel do Prešernove brigade? "V Kranju sem takoj dobil zvezo za naprej, za Selško dolino, in do tja smo se peljali kar s kolesom. Šli smo čez Gorajste, da smo se tako izognili Škofji Loki. A nas je tam ustavil nemški vojak, saj so imeli vojaške vaje." Po treh urah so lahko odšli naprej. Nihče jih ni vprašal, kam gredo. Podobno je bilo potem v Selški dolini, na Praprotnem, kjer so imeli nemški orožniki bunker. Kljub pozni pomladni vročini je bil toplo oblečen, na nogah je imel gozdarje, na hrbtu

Oktobra 1943 se je brigada okrepila tudi s 4. bataljonom Dolomitškega odreda. Na sliki njegov štab.

nahrbtnik, čez krmilo kolesa pa obešen dežni plašč. Žandarji pa se vendarle niso zmenili za njih, kar je bilo zares nenavadno. Potem so zavili proti Luši, kakšnih 30 jih je bilo vseh skupaj, in tam so jih pričakali kurirji.

Njegova prva borba je bila na Pasji ravni v Poljanski dolini. Takrat je že bil pomočnik mitraljezca. Borili so se do noči. Padel je komandant bataljona in še pet borcev. Ponoči so nesli ranjence v dolino, pri Visokem so prečkali cesto in Poljansko Soro, se na drugi strani vzpeli na Ožbolt, tam pa so jih že pričakali vozovi, ki so ranjence odpeljali naprej. To je bil njegov krst.

Ivo Miklavčič je pozneje postal komandir čete, še kasneje pa vodja oddelka za organizacijo in dopolnjevanje brigade pri štabu brigade.

Končno osvoboditev

Vojna se je za prešernovce končala 2. maja, ko so osvobodili Gorico. Mesto je bilo torej osvobojeno, še preden so sredi dneva vanj priropotali zavezniški tanki. "To je bilo veliko veselje. Pred tem smo se pogovarjali, prenočevali smo v neki kmečki hiši v Selški dolini. Rekel sem: Presneto, Gorenjska brigada smo, pa bomo ja vojno zaključili na Gorenjskem. A mi je komisar odvrnil: Boš videl, Ivo, kako bomo še plesali okoli Gorice!" Šlo jim je za to, da bi osvobodili čim večji del Primorske. V Gorici potem še niso zares plesali, a ko so se po osvoboditvi vračali nazaj proti Gorenjski, je bilo zabave dovolj. "Na tisoče ljudi je prihajalo iz Brd in okolice, manifestirali so in zahtevali Jugoslavijo, Tita ... Vzdušje je bilo nepopisno, ljudje so postavljali slavoloke in prirejali veselice. Hrane nismo videli že lep čas, a takrat je je bilo povsod dovolj. Odprli smo namreč italijanska vojaška skladišča."

Na Primorskem so ostali še do konca maja, v vsakem kraju so se ustavili, se povezali z domačini in se z njimi pod večer veselili in zabavali. V vojski pa so ostali še do jeseni 1946, ko se je brigada razpustila.

Ob osvoboditvi mesta Gorica je tamkajšnja mladina 3. bataljonu podarila zastavo. Na sliki desno Ivo Miklavčič, takrat komandir II. čete.

Viri:

Stanko Petelin: *Prešernova brigada*, Založba Borec, Ljubljana, 1980.

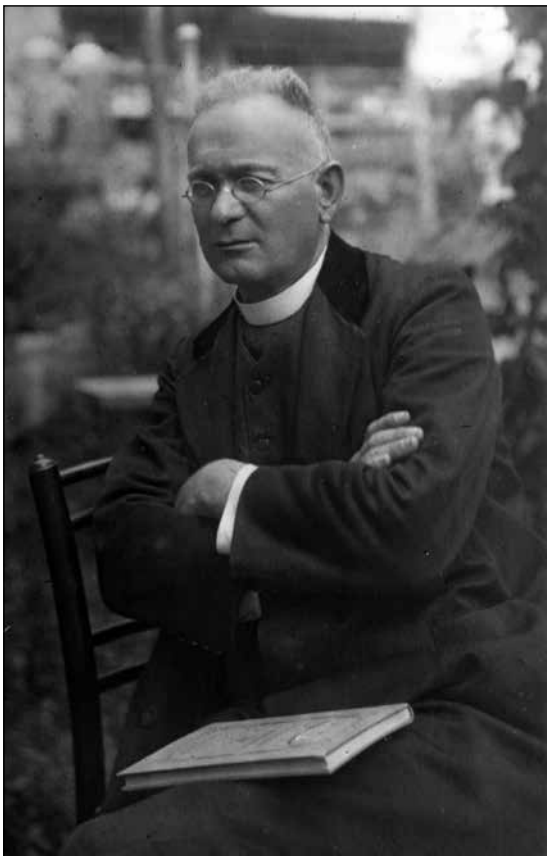
Pisna in ustna pričevanja: Matevž Jekler, Ivo Miklavčič, Jože Mohorič.

Fotografije so iz knjige Prešernova brigada.

Anton Hribar - Korinjski

(1864–1953)

Tončka Galjot, roj. Pfajfar

Letos mineva 100 let, odkar je prišel Anton Hribar za župnika na Zali Log, in 60 let od njegove smrti.

Po 40-letnem služenju na Zalem Logu je odšel po plačilo k Bogu, kateremu je predano služil v dobrem in slabem celih 62 let.

Anton Hribar.
Foto: arhiv Maruše Košmelj

Rodil se je 12. januarja 1864 na Malem Korinju nad Krko. Po končani ljudski šoli sta mu nadaljnje šolanje omogočila domači župnik in stric Martin Molek, tedaj župnik v Savi pri Litiji. Nekaj časa je obiskoval gimnazijo v Novem mestu, kjer je ostal do konca drugega razreda, preostale razrede pa je naredil v Ljubljani. Bil je gojenec Alojzijevišča in je pridno sodeloval pri zavodskem glasilu *Domače vaje* kot pesnik in risar. Po maturi je vstopil v bogoslovje in bil leta 1891 posvečen v duhovnika. Kot kaplan je služboval po raznih krajih ljubljanske škofije, pod katero so tedaj spadale tudi dekanije Idrija, Postojna in Vipava. Njegove postaje so bile: Vinica, Košana, Dobrova, Polhov Gradec in Smlednik. Potem je postal župnijski upravitelj in župnik na Gorah nad Idrijo, nato v Šentgotardu in nazadnje na Zalem Logu. Leta 1941 so ga Nemci izgnali na Hrvaško, konec vojne je reven med revnimi sorodniki dočkal v rojstni vasi. Po vojni se je vrnil v svoj mirni kotiček na Zali Log, ki se mu je tako priljubil. Zaradi vojne ni mogel praznovati 50-letnice mašništva, zato so mu farani za 60-letnico pripravili lepo praznovanje. Imeli so nekaj težav z oblastjo, ki jim je prepovedala zbiranje prispevkov za slovesnost, kot je v navadi. S slovesno mašo so se mu zahvalili za ves njegov trud v letih, ki jih je preživel med njimi. Še v grobu je za vedno ostal med ljubim ljudstvom, ki ga je spoštljivo pospremlilo k zadnjemu počitku 2. oktobra 1953. Govornik na pogrebu je bil njegov dober prijatelj pisatelj Fran Saleški Finžgar, s katerim ga je vezalo dolgoletno prijateljstvo v vseh duhovniških letih.

Kot je že zgoraj omenjeno, je zaradi svojih pesniških darov skupaj s prijateljema Jožetom Benkovičem in Antonom Medvedom sodeloval pri *Domačih vajah* že v gimnazijskih letih. Med mladostnimi deli je izdal prvo samostojno knjižico nabožnih verzov *Posvečevanje dneva s svetlimi mislimi* (1890). Ko je leta 1888 začel izhajati *Dom in svet*, je Hribar ostal celo desetletje njegov vodilni pesnik in risar. Velik vzornik pri pisanju epskih pesmi mu je bil pesnik Anton Aškerc s podobno usodo duhovnika svobodnega duha in poeta, ki jo je doživljal tudi sam. Hribar je pesnil in opeval znane kraje, zgodovinske

dogodke in ljudske motive, zato se je podpisoval Korinjski po svojem rojstnem kraju. V letih 1898 in 1899 je izdal pesmi z enakim naslovom: *Popevčice milemu narodu I. in II.* Kritika je pesmi neugodno ocenila, ker ga pesniški naraščaj ni hotel in mogel razumeti. Utihnil je in le še tu in tam objavil kakšno pesem v Mohorjevem koledarju. Na vprašanje Antona Medveda, zakaj nič več ne poje, mu je odvrnil: "Po novem ne znam, po starem pa me ne poslušajo." Prijatelj Jože Benkovič ga je opisal, da mu Bog ni ustvaril žolča in mu je rajši razširil srce za ljubezen do vseh ljudi. Pisatelj F. S. Finžgar pa je dejal: "Z naslovom *Popevčice milemu narodu* je povedal vse. To niso slovite in imenitne pesmi, le popevčice so iz ljudstva zajete, domače, ne za učene glave, le za preprost mili mu narod, zato jih preprosti ljudje radi prebirajo." Značilnost Hribarjevih pesnitev je lahkotna verzifikacija, ki pa ga je pogosto zavedla v gostobesedno opisovanje.

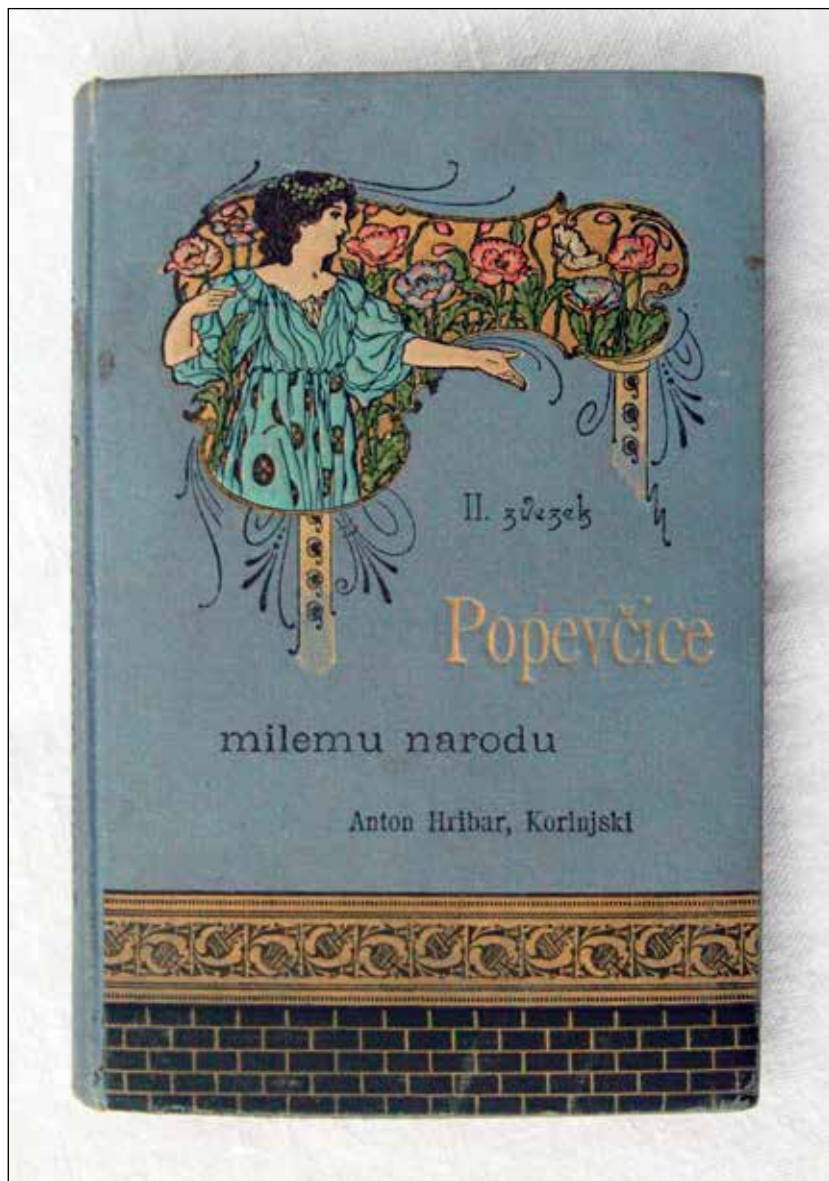
Na Zalem Logu je ob dušnopastirskem delu le še tu in tam napisal kakšno nabožno pesem ali prigodnico. Čas si je krajšal z rezljanjem pohodnih palic in pip. Z velikim veseljem se je ukvarjal z napovedova-

Cerkev in župnišče na Zalem Logu. Foto: Matej Galjot

njem vremena in njegov barometer mu je bil v veliko pomoč. Znana je anekdota: Ko je k njemu prišel faran in ga prosil, naj opravi mašo za lepo vreme, mu je gospod Hribar odgovoril, da bi mašo opravil, vendar mu ne more zagotoviti vremena, ker barometer kaže na dež. Njegove prigodnice in pesmice, ki jih je zložil v času župnikovanja, pa so krožile med ljudmi in z njimi spomin ne samo na duhovnika, ampak tudi na priljubljenega ljudskega pesnika.

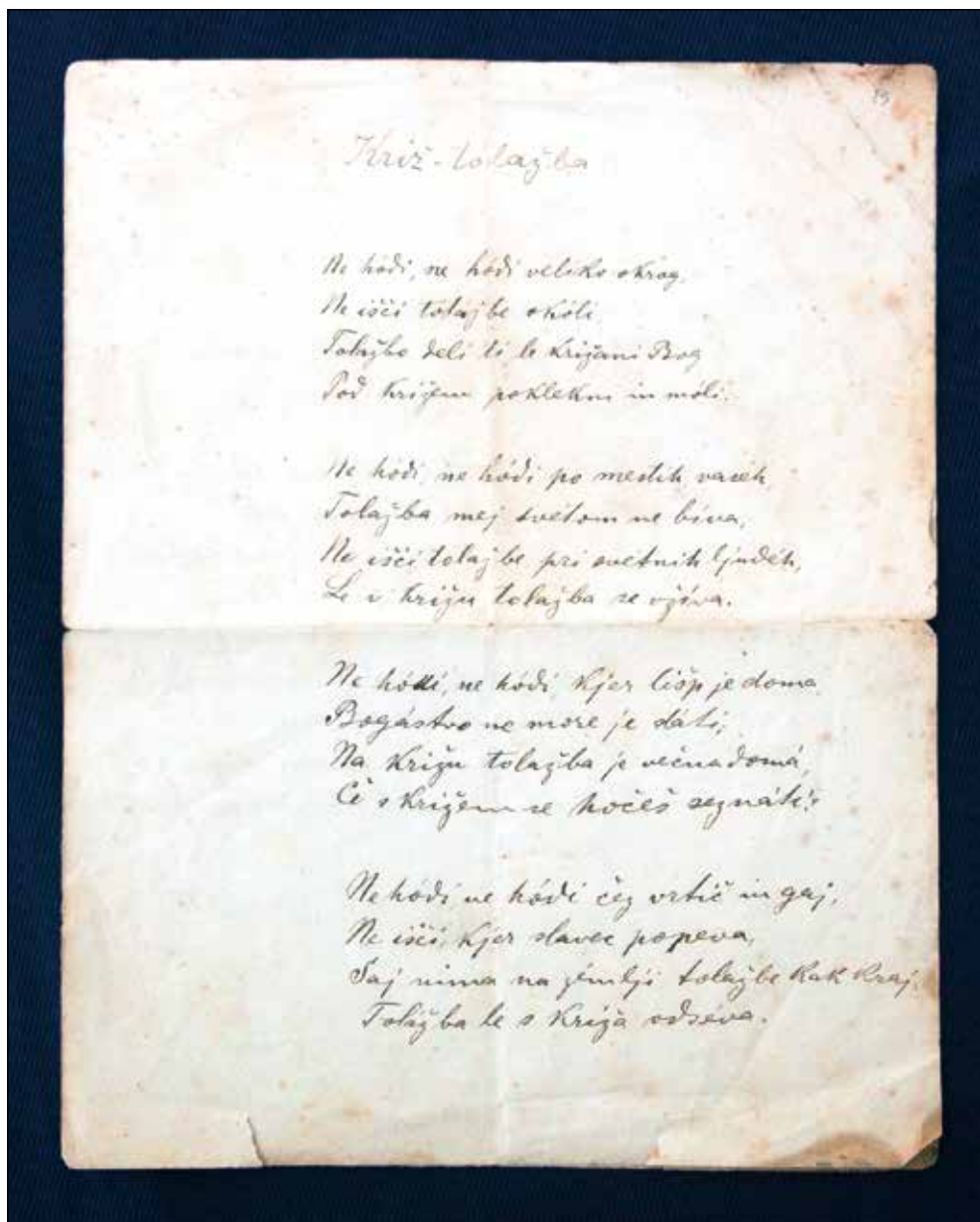
Ko so se ga leta 2003 ob 50-letnici smrti spomnili v Ognjišču v članku z naslovom Obletnica meseca: Anton Hribar - Korinjski, se mi je spomin vrnil v leta mojega otroštva, ko smo se ob nedeljah s kočijo peljali do Podrošta in se nazaj grede ustavili na Zalem Logu, kjer smo srečali gospoda Hribarja. Z mojim očetom Jurijem sta bila dobra znanca še iz časov, ko sta ga obiskovala s stricem duhovnikom Antonom, župnikom v Dražgošah. Pogosto se je peljal z nami

Popevčice
milemu narodu.
Foto: arhiv
Maruše Košmelj

do Suše in se nato peš vrnil domov. Ko je bil oče še samski, mu je ob srečanju dal pesmico Svatovska. To pesem je po navadi oče povedal na ohcetih. Znal je tudi nekaj njegovih drugih in nam jih je pripovedoval. Verjetno zato tudi sama že od šolskih let zbiram pesmi, ki krožijo med ljudmi. Zdelo se mi je prav, da letos pesmi gospoda Hribarja, ki niso bile še niko-

li objavljene, predstavimo v Železnih nitih. Zaradi pomanjkanja prostora sem po predlogu urednika izbrala pesmi posvetnega značaja, v naslednji številki pa bom nadaljevala z nabožnimi. Zahvaljujem se vsem, ki so mi posredovali pesmi in spomine na Korinjskega, da se ga lahko spomnimo in se mu s tem ob tako okroglih obletnicah poklonimo.

Rokopis pesmi Antona Hribarja. Foto: arhiv Minke Kenda

Selška dolina

*Koprivnik častiti, prelepa planina,
poljanska častita in Selška dolina.
V Poljansko dolino steguješ kolena,
obrnjena v Selško ti hrbta je stena.*

*Otroško te ljubijo brhki Poljanci
in Selčani so ti prijatelji znanci.
Posebno Martinj vrh, obzirna sosenska,
brez strmih robov in krhkega peska.*

*Ti plašč naredila, da hrbet ti pokriva,
gozdiči ga lepšajo, travnik in njiva.
Čez gladke bregove, široko prostrane,
so hiše in kočje lepo posejane.*

*V njih biva pa narod, ki priden je, složen,
pošten in pravičen, vesel in pobožen,
ki res napreduje v obrtih, vseh stroki,
ki vedno vseh vrst mu orodje v roki.*

*Ta narod, Koprivnik, te spet je odličil,
znak ti na sredi je hrbta zapičil.
Koprivnik, ozri se, poglej šolo novo,
Martinjega vrha naprednost gotovo.*

*Tu bode se vežbala dalje mladina,
da bode v modrosti, ljubezni edina,
ki skrbno čuvala bo dela vseh dedov,
poštena do bratov vseh, do sosedov.
Ta šola, Koprivnik, bo vedno skrbela,
da z lepim ti plaščem hrbticek bo grela.*

*Koprivnik, še enkrat Martinj vrh predrami,
povej, na kateri želiš, da ti rami postavijo cerkvico,
božje svetišče, ki bode imena vasi oporišče.*

*Martina mu svetega dajte patrona,
ki varuh bo kraju, v raju pa krona.*

Svatovska

*Ko je Bog Adama ustvaril, up in voljo mu podaril,
ni bil srečen revček v raj, pa čeprav v najlepšem kraju.*

*Ko opažal je narodo, čutil čudno je usodo,
jelen pasel se s košuto, petelinček s svojo puto,
s kravo pasel se voliček in s kobilo pa konjiček.*

*Pa zavzdihne revček: Jaz pa sem le sam.
Ta vzdih je slišal Bog, da bi rešil ga nadlog,
da Adamu trdno spanje, imel je res najlepše sanje,
vzame rebro mu iz strani iz njega Evo naredi*

*Vstani, vzdrami se Adam, ko si tožil, da si sam,
glej, le-ta prelepa deva, to je tvoja žena Eva.
Adam pa ves presenečen, jo objame rajsko srečen.
Zato še danes vsi Adami, niso radi dolgo sami in
še dnes človeške deve niso rade samske reve.*

Muhe gospoda Korinjskega v laškem ujetništvu leta 1919

*Imeniten bil predpust tam v davških je planinah,
saj je šlo od ust do ust o veselih ženitninah.
Ženini in njih neveste, starim še navadam zveste,
svatom dale so klobase in še nekaj kar gre v lase.*

*Toda že naslednji dan svatov se razšla je družba,
mene pa na drugo stran klicala je moja služba.
Ko pa vidim Rezo vrolo, žejo mi začuti grlo,
žejo silno, neugasno, kaj bi napravil? Saj je jasno!*

*Kje je še prijatelj tak, kot je moj prijatelj Jožko?
Brž ponjuha me možak in zaupa mi otroško:
"Onkraj naše, laške meje, pristen cviček vam se smeje.*

*Toči ga prijatelj Zgaga! Menda ne bo blizu vraga?"
Všeč je meni misel ta, drzno stopiva čez žico,
vzamem brž iz varžeta ne presuho še možnjico.
"Nič ne boj se Jožko vrli, da bi naju Lahi drli,
če pogledava čez mejo, da si pogasiva žejo."*

*Ko naštejemo nekaj lir, zadaj nekdo zabrlizga.
"Kaj! Mar laški je hudir? Menda ja ne bo še bliz'ga!"
Jezik moj še ni nič rekel, že je Lahov par pritekel,
dva Sardinca, prava palčka, pristna italjanska malčka.*

*Zadaj prične se dialog: "Passaporto! Dove! Dove!"¹
Brž obrnem se okrog: "Vino pit' za lire nove!"
"E, e, e non e permesso!" "Žeja, žeja, slano meso!"²
"Ma ritorna per la strada!" Da sem staknil tega gada!"³*

*Zgrabi laški me orjak: "Via, via! Tempi crassi!"⁴
Zbegam se, saj bi se vsak! Vidim, to ne bodo špasi.
"Via, via a Podrosto!" "Pusti v Davčo me na prosto!"⁵
"No, no, no! Non ho licenza!" S tem si ne prislužim vinca."⁶*

*Slišal sem že marsikaj, kakšna je lahovska ječa,
slutil nisem, da že zdaj vanjo vrže me nesreča.
Laha stopata na pete, kažeta mi bajonete.
Oj nesrečna laška meja, kam človeka spelje žeja!*

*Zdaj začne se moj pasjon, na Podrošt me pelje cesta.
"Kaj bo zdaj, gospod Anton?" vpraša Jožko, duša zvesta.
"Kaj če biti, Jožko dragi! Bržkone lahovski vragi
denejo oba iz kože, boj se, boj se vrli Jože!"*

*"Jaz, da bi se Lahov bal! Kaj vam le na misel pride?
Ej, hudnika kar pognal bom te laške malopride.
Dokler gibal bom z mezincem, ne podam se tem Sardincev,
tu v sklepeh z obema v grapo, v Sori naj lovita sapo."*

*"Le potrpi Jožko moj, ne polomi si mezincev,
sicer lahko še nazaj svinec stakneš od Sardincev.
Raje urneje stopiva, da Podroštarja dobiva.*

Saj veš očka iz Podrošta hrani v sodih dosti mošta!"
"Jožko, ali ni grdo, da me italjanska osla,
gonita, kot ne bilo zanju boljšega bi posla."
"Oslo, osla! Che si dice! "ljut Sardinec zdaj zakliče,"⁷
Ploho psovk mi vrže v glavo: "Via, maledetto Sciaivo!"⁸

"Jožko, Jožko si li čul, kak preklinja me Sardinec,
s ploho psovk me je obsul! Kje je hrabri tvoj mezinec?
Zgrabi enega za pete, jaz poberem bajonete!
V Soro, v grapo ju vrziva, sicer se ju ne znebiva!"

"Ej, hudnika, jaz bi že pest pokazal tem Sardincem,
a lahko mi prevotle hlače z italjanskim svincem.
Oj, nesrečna laška meja! Bolj nesrečna vaša žeja,
kaj ste silili do Zgaga, kaj vam je treba tega vraga."

Že dospel sem pred Podrošt, tja pred staro kovačijo,
v upanju na dober mošt, poživi mi domišljijo.
"Očka, očka iz Podrošta, prinesite liter mošta!
Saj poznate ga Antona, danes ga sijajno krona!"

"Kje je očka, moj oštir? Kje njegova je medica?"
Groza, laški brigadir proti meni pristopica.
Vendar mož je kar prijazen, hitro mine me bojazen.
"Come sta, signore prete?"⁹ Zdihnem: "Sete, tanto sete!"¹⁰

Moško se mi nasmehlja in ukaže: "Uno litro!"¹¹
Zveselim se: ha, ha, ha, žejo potolažim hitro.
"Jožko moj, ne bodi starček, zvrni ga le en kozarček!"
A nespametna Sardinca nista nič dobila vinca.

Sorica je gorska vas, rod usmiljen tod prebiva,
brigadir je dal ukaz, naj Sardincema slediva.
V Sorico do kapitana, pot še torej ni končana.
"Jožko! ... Ti in tvoj jeziček, tu imaš zdaj Zgagov cviček!"

"Ej, hudnika, morda jaz kriv današnje sem nesreče?"
Neugasna žeja vas v vsako oštarijo vleče!
V Sorico zdaj pohitiva, tam prijatelj lev dobiva,
Znancev dobrih, redoljubnih, znancev starih, gostoljubnih.

*Ni se motil Jožko moj; Sorica se vsa je zbrala
čustvovala je z menoj, me prisrčno milovala.
Prihitelj je očka Tine ter mi lajšal bolečine,
prihitelj je gospod Janez, nikdar boljši kakor danes.*

*Tudi laški kapitan danes židane je volje,
temeljito podkovan, koj ugame, kaj me kolje . . .
Jožka, mene, je oprostil, s Chijanti-jem oba pogostil
"Reverendo signor prete ha avuto tanta sete ..!"¹²*

*Reveža Sardinca dva, žejo celo pot trpita,
kar grešila sva midva, onadva se pokorita.
Njima kapitan ukaže, biti z nama častne straže.
Čudila sta se zadatku, biti z nama ob povratku.*

*Je Kanidra lepa vas, Drfle jo prijazno gleda,^{13, 14}
K Ebnerju gremo na špas, znanci vsi in jaz seveda ...
Pozno v noč se veselimo, zmago našo počastimo.
Sardincema, straži častni, prijajo požirki slastni.*

*Kdor preveč je vinca pil, mimo Gajželna ne hodi,
Bo po grivah se valil in hladil se v vodi.
Prezelj slutil je kaj bo, pa ni maral, da Sardinca,
gledala bi, kak hudo pokorimo se radi vinca.
"Via!" Lahoma ukaže, "tu ni treba častne straže!"*

*Kam sedaj? Domov? Oh, jaz v Davčo sem še moral priti,
širna ta planinska vsa, brez mene ni mogla biti.
Kdaj, kako sem gor prilezel ve le Jožko, ve li Prezelj?
Ne to znano je le kroni, dobrih davških žen – Poloni!*

Prevodi:

¹ potni list, kje, kje

² e, e, ni dovoljeno

³ moža, vrnita se na cesto

⁴ marš, marš, ni pravi čas

⁵ marš, marš, na Podrošt

⁶ ne, ne, nimamo dovoljenja

⁷ osla ... kaj govorita

⁸ marš, prekleta Slovenca

⁹ kako ste gospod župnik

¹⁰ žeja, velika žeja

¹¹ en liter

¹² častitljivi gospod župnik

je bil zelo žejen

¹³ Spodnja Sorica

¹⁴ Zgornja Sorica

Kdo pa ljubezen obdrži

Kdo pa ljubezen obdrži? Kdo ji postavi meje?

Če jo dušiti kdo želi, splamenteva še močnejše.

In Lenko ko nastane noč, k tolmunu vleče čudna moč.

Napravi se ter v beli sneg hiti čez polje in čez breg.

Prav z jedernim korakom, a sneg je debel in hladan,

a Lenki vroč obraz potan.

In trudi se in peha prav urno pod koleni.

In nič hitrosti jej ne neha, za trud se malo meni.

Hiti kot bila bi begun, a daleč, daleč je tolmun.

Da svojo moč, oh ti telo, tako pa naglo mine.

Kot brza bi bila tako, kot misel brza šine.

Oh vsaj ga v mislih gleda, četudi je tolmun od nje.

Gorje že peša ji korak, kolena se šibijo,

k tolmunu hrepenijo in divja tudi zimski mraz,

a Lenki kar gori obraz.

Poskuša še do zadnjih sil, do zadnjega napora,

naj še tako bi sever bril, k tolmunu priti mora,

in tu je zdaj tolmun pred njo, vsa srečna brž strmi v vodo.

Oh sreča, radost, sladki raj, glej dragega v tolmunu

in smehlja se Lenki zdaj, kot zlata zvezda luni,

vanj strmi in zre in zre in srečna je nad vse.

Pa trudna noga ne drži ubogega dekleta, v sneg se zgrudi

in sedi v radosti vsa presrečna.

Zaspi, opešala je moč, zaspi ko zazvoni polnoč.

Roke razpne in trudi se, da srce bi objela,

pa trudna v snegu zgrudi se, slabost jo je prevzela.

Ko polnoči zvonilo je, ran, sreče konec bilo je.

Anica in muca

*Kako je naša muca pridna, nobena miška ni več vidna,
ko videl prej sem slednji dan vse polno miši in podgan.*

*Vso noč lovi, do jutra hodi po kotih vseh in vse preblodi,
ko zdani že se pride leč, da odpočije se tu na peč.*

*Saj i drugod je kaka muca, pa je objeden hleb in štruca.
Ta muca vredna je zlata, ne dam je za koštruna dva.*

*Tako pohvali oče vedno pri hiši, kar je hvale vredno.
A Anica najmlajša hči drugače mucu govori:*

*Cel dan ležala bi zaspanka, na peči muca, kot neslanka!
Le pojdi, z menoj se igray, po noči smrči ne pa zdaj!*

*Potegne mucu iz koticčka, na vrvi jo dene kot konjička,
po tleh jo vlači in mečka, jo v klobčič zvija, spet ravna.*

*Če muca zmučena zaprha, udari jo: "Boš tiho mrha!"
Na peč jo vrže v sen sladak, utrujenost šele in mrak.*

*In z mucu Anično igranje utrja medsebojno znanje;
V igray parček neugnan, ponoči truden in zaspan.*

*Nekoč pa oče z ramo zgane: "Odkod sedaj spet miši in podgane?
Proč z mucu, če bo slo tako!" Zavrne mati ga nato:*

*"Prej muca spala je podnevi, ponoči bila v kleti v hlevi,
Zdaj z Anico igra na moč čez dan, pa ide spat na noč."*

*Tako i človek se popači pri lahkomiseljni igrači:
Utrujen, strt od praznih del, je za poklicno svrho vel.*

Vse mine

*Svetovna vojna nas uči, kako na svetu vse spusti.
Kam pride slava, sij in čast, kako propade moč, oblast.
Kako blede demantne krone, kako drobi čas zlate trone.*

*Ko cesar je včeraj močan bil, ubit trohni, danes je gnil,
molj gloda svilo in škrat, v razvalu je sijajni grad.
En sam dan stemnil se je v noč in s slave v nič je carska moč.*

Kozel in koza

*Koze sem pasel in tole sem gledal,
Le poslušajte me, kaj bom povedal:
Pa se zameril bil kozel je kozi,
koza ga buti v prenagljeni grozi.
"Ti me boš trkala, koza zakaj?"
Kozel jo trči prav krepko nazaj,
koza ga buti spet drugič mileje,
a kozel jo trči nazaj še močneje.
Koza ne jenja in trkne ga spet,
"Ti me boš dregala, maršava smet?"
S silo vso kozi zažene se v glavo.
Koza zajekne in zlekne se v travo.
Jaz pa sem rekel jej: Prav se godi!
Kaj pa zabavljaš, če nimaš moči!*

VIRI:

Življenjepis in dela:

Silvester Čuk: *Obletnica meseca: Anton Hribar - Korinjski.*

Ognjišče št. 10, oktober 2003.

Slovenski biografski leksikon.

Pesmi in fotografije:

- Jožica Rant, roj. Zgaga: *Muhe g. Korinjskega.*
Prevod: Nevenka Mandič.
- Marica Frelih: *Selška dolina.*
- Minka Kenda, zapuščina tete Marije Markelj: *Kdo pa lju-bezen obdrži, Vse mine, Anica in muca, Kozel in koza.*
- Maruša Košmelj, zapuščina mame Franje.

Franc Megušer, gozdarski strokovnjak iz Železnikov

Franz, Francois, Francesco Meguscher, slovenski gozdarski strokovnjak iz Železnikov. Kdo pozna to ime? Verjetno le malokdo. Vendar je naš rojak. Rojen 12. 12. 1792 v Železnikih. Pred vami je ponatis članka, ki je izšel v Gozdarskem vestniku, letnik 69, št. 9, oktober 2011. Za objavo se zahvaljujem avtorjema. Njegovo življenje in delo sta opisala g. France F. Megušar in g. Jože Kovač. Za objavo je zaslužen tudi urednik Gozdarskega vestnika, g. France Perko. Hvala. Iz članka je po dogovoru izvzet izvleček v angleščini. Dodani pa sta kopiji slik zakoncev Megušar, prva stran iz njegove najbolj znane knjige in grb knjižnice harvardske univerze.

Rudi Rejc,
v. d. glavnega urednika

Franz, François, Francesco Meguscher, slovenski gozdarski strokovnjak iz Železnikov

Prof. dr. France F. Megušar

Prof. dr. Jože Kovač

Izveček:

Megušar, F., Kovač, J.: Franz, François, Francesco Meguscher, slovenski gozdarski strokovnjak iz Železnikov. *Gozdarski vestnik*, 69/2011, št. 9. V slovenščini z izvečkom v angleščini, cit. lit. 10.

Franz Megušer je bil rojen 12. 12. 1792 v Železnikih. Šolal se je v Ljubljani in Zagrebu. Od svojega 29. leta pa vse do svojih poznih let je služboval v Innsbrucku v vlogah komornega tajnika, vrhovnega gozdarskega inšpektorja ter gozdarske-

ga in finančnega svetnika za Tirolsko in Predarlško. Napisal je več strokovnih gozdarskih in naravovarstveno usmerjenih knjig in člankov. Oblikoval je novo strokovno doktrino, za kar je od Georgike iz Firenc in od Lombardske akademije znanosti, književnosti in umetnosti S. M. I. R. A. iz Milana prejel prestižne nagrade. Njegovo osnovne zamisli so ohranjene v knjigi iz leta 1859. Umrl je v 87. letu starosti in je pokopan v Wiltnu pri Innsbrucku.

Franz Meguscher (*12. 12. 1792, Železniki (Eisnern), † 17. 5. 1879, Innsbruck, Wilten).

Žena Theresia Pippan von Pippenfelf.

Slovenci imamo v zgodovini bolj malo svetovno znanih strokovnjakov s področja gozdarstva. To ni niti čudno, saj je bil šele leta 1949 osnovan samostojni študij gozdarstva na Agronomsko gozdarski fakulteti Univerze v Ljubljani. Do tedaj so morali Slovenci hoditi študirat gozdarstvo na Dunaju, v Zagrebu ali Beogradu. Z ustanovitvijo Gozdarskega inštituta v Ljubljani 1947. leta pa so nastale realne možnosti za razvoj slovenske gozdarske znanosti in uveljavljanje lastne strokovne in znanstvene misli v svetu. Zato je še toliko pomembneje, da naše rojake, ki so se uveljavili v svetu sedaj in v preteklosti, čim skrbneje obravnavamo in vrednotimo njihov prispevek k razvoju gozdarske stroke. Prav gotovo je nezasluženo ostal skoraj nepoznan in neobdelan v slovenski gozdarski stroki svetovno znan in spoštovan gozdarski strokovnjak Franc Megušer, pomemben glasnik in utemeljitelj nove doktrine gozdarjenja v devastiranem alpskem svetu v 19. stoletju.

Nekoliko podrobneje se seznanimo z življenjsko potjo tega zanimivega Slovenca. Čeprav mu širni svet vse do danes namenja zavidljivo pozornost, na domačih tleh ostaja znan le redkim zgodovinarjem in gozdarskim strokovnjakom. V javnosti njegovega časa se je pojavljal kot Franz (Xaver) Meguscher ali François Megusher ali Francesco Meguscher. Rodil se je premožnemu kovaču in fužinarju "pošterovcu" Matevžu Megušerju in njegovi ženi Mariji, roj. Pogačnik 12. 12. 1792. Sam je rad navedel letnico 1794 kot leto rojstva. Družina je tudi njemu kot prvorojencu in edincu v drugem zakonu, podobno kot že prej dvema njegovima polbratoma, omogočila srednješolsko izobrazbo na Gymnase de Laybach (Ljubljanski gimnaziji), predhodnici poznejše klasične gimnazije (ČERNIVEC et al., 1999). Gimnazijo je končal v razredu retorike in je v knjigi maturantov vpisan kot François Megusher, Shelesnike en haut Carniole. Po navedbah njegovih potomcev je študije nadaljeval na Visoki gospodarski šoli v Zagrebu, ki jo je uspešno končal.

Leta 1819 se je prijavil na razpis K.k. Staatsgüter-Administration (Cesarsko-kraljeva ilirska uprava državnih posestev) v Ljubljani za zasedbo izpraznjene-

ga mesta gozdarskega podmojstra. Razpis je poleg osebnih odlik zahteval odlično poznavanje gozdarske stroke in med drugim "posest" nemškega, italijanskega in kranjskega jezika. Med drugimi se je za to mesto potegoval tudi Josip Ressel. Kot prikazuje Vladimir Murko (MURKO, 1957), se je med tržaškim in ljubljanskim deželnim prezidijem razvila živahna korespondenca, kajti tržaški organi so se le s težavo odpovedali ugodnemu izhodu natečaja v korist njihovega kandidata Leonarda Morela v korist strokovno bolj podkovanima finalistoma v Ljubljani: Josipu Ressleru in Francu Megušerju. Čeprav je jezikovne pogoje v celosti izpolnjeval le Megušer iz Železnikov, se je tržaška stran končno strinjala z ljubljansko, naj mesto zasede Josip Ressel, kajti delo na terenu v okolici Trsta mu bo omogočilo normalno opravljanje dolžnosti kljub pomanjkljivi italijanščini in mu hkrati nudilo možnost, da bi se jezikovno izpopolnjeval. Odločanje ljubljanske strani je razumljivo, kajti kljub enaki starosti obeh kandidatov je Ressleru bilo v prid več gozdarskega upravnega staža s sedežem v nekdanjem pleterskem samostanu. Megušerjeva pritožba, češ da bolje izpolnjuje razpisne pogoje glede jezikov, ni bila uspešna, potrjen je bil Josip Ressel. V tekmi sta bila soočena dva, oba strokovno kompetentna in ambiciozna. Za oba se je kmalu pokazalo, da sta sposobna gledati čez rob sklede, ki ju je neposredno hranila. Dodatno graditvi svoje ožje strokovne reputacije je eden od njiju pristal v svetovnih enciklopedijah kot izumitelj ladijskega vijaka, drugi pa kot tisti, ki je zelo zgodaj znal razvijati naravovarstveno motivirane strokovne poteze pri negovanju krajine, porasle z gozdom, in si v delu Evrope prislužil vzdevek pionirja, tudi očeta naravovarstva goratega sveta. Uteha za ljubljanskega premaganca je prišla hitro. Kmalu za tem je bilo podobno strokovno-upravno mesto razpisano tudi na Južnem Tirolskem. Franc Megušer se je prijavil na razpis in bil sprejet. Tako se je leta 1821 z ženo Terezijo, roj. Pipan, iz Trnovega pri Ilirski Bistrici odselil na Tirolsko in si za nekaj časa našel dom v Trentu.

Strokovno je moral biti zelo močan in prodo-

tirolski del avstrijskega cesarstva je že leta 1823 (NICOLINI, 2007), star komaj trideset let, na sedežu Tirolske v Innsbrucku izbran na mesto komornega tajnika in na mesto vrhovnega inšpektorja gozdarstva (Hauptwaldmeister) za deželi Tirolska in Predarlško. Zavidljivo prodoren in hiter vzpon za mladega prišleka. Iz njegovih objavljenih razprav je mogoče spoznati, kako je razumel gozd in pogozdeno pokrajino, kako je uveljavljal svojo gozdarsko doktrino in kako je zahteval nujne spremembe pri načelih gospodarjenja z gozdovi in lesom. Težil je za idealom, ki naj bo stimulativen kompromis med gospodarskim pomenom gozda in njegovo naravovarstveno vlogo. Avtorsko se pojavlja kot Franz (Xaver) Meguscher (MEGUSCHER, 1842, 1843a, b, 1844), kadar je objavljal v nemščini, in kot Francesco Meguscher (MEGUSCHER, 1833, 1837, 1847, 1859), ko je pisal v italijanščini. Z vzdevkom "Tiroler aus Innsbruck" (Tirolec iz Innsbrucka) je postal pogost predmet pripomb svojih italijanskih kolegov, vendar ga je v svoji nedavni študiji o zgodovini gozdarstva severnega dela Italije v 19. stoletju Melissa Nicolini jasno označila po poreklu, ko je zapisala (NICOLINI, 2007), da se je bil Francesco Meguscher rodil leta 1794 (? o. p.) na Kranjskem (Carniola) v Sloveniji.

Franc Megušer je starejša leta v Innsbrucku preživel kot gozdarski in finančni svetnik. Življenje je sklenil v starosti 87 let v Wiltnu pri Innsbrucku, kjer je tudi pokopan. Potomstvo se je iz družinskega gnezda v Trentu in Innsbrucku širilo po Avstriji in zdaj potomci živijo v Linzu, Bad Ischlu, na Dunaju, ena veja pa tudi v nemškem Mannheimu. Zavedajo se porekla in pomena svojega prednika in radi obiščejo njegovo ožjo očetnjavo.

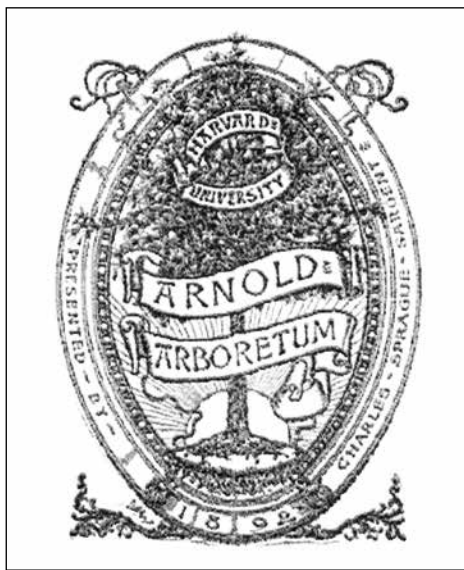
Franc Megušer je kot profesionalac v gozdarstvu postajal poleg izvrševanja pomembne upravne funkcije svojim sodobnikom poznan kot kreativen publicist. Je pisec več odmevnih strokovnih knjig in člankov, katerih vzen in pomen segata vse do današnjega časa. Poklicna zadolženost naj bi ga prvenstveno zaposlovala z usodo gozdov v neitalijanskih območjih Alp, vendar pa je bil ne samo seznanjen, temveč tudi delno uradno odgovoren za stanje v

gozdarstvu na delu južnih alpskih območij dežele Tirolske. Publicistična vnema kaže, da je prav tu videl poseben izziv, ki je zelo usmerjal njegovo poklicno dejavnost. V prvi polovici 19. stoletja so namreč južna pobočja Alp kazala nezavidljivo podobo. Melissa Nicolini jo v svoji nedavni razpravi o gozdni problematiki tega obdobja nazorno prikaže, ko citira (NICOLINI, 2007) Stefana Jacinija: "*Ko popotnik, ko dospe preko katerega koli od prelazov čez Alpe, potem ko se je na severnih pobočjih teh visokih pogorij srečeval z ostanki gozdov, poraslih z jelko, macesnom in bori vse do višine 7000 čevljev nad morjem, obstane prevzet od bolečega začudenja, ko zagleda skoraj brez drevja naša južna pobočja, kjer vendarle vlada bolj zmerno podnebje: vrhovi gora, visoki 4000 ali 5000 čevljev, in njihova pobočja so goli ali obraščeni le z razmetanimi grmišči kot zadnjimi skromnimi preostanki veličastne gozdne vegetacije, kot jo podarja narava.*"

V svojem novem okolju je postajal Francesco MEGUSCHER vidno dejaven prav iz teh izzivov. Že leta 1833 je pod svojim avtorstvom izdal knjigo z naslovom *Sul miglior sistema di coltura dei boschi (O boljših načinah gojenja gozdov)*. Za zamisli in predloge o obnovi devastiranih gozdov italijanskih pokrajinah, kot jih je razvijal v tej knjigi, mu je *Cesarsko-kraljeva akademija georgofilov za gospodarstvo in kmetijstvo (I. R. Accademia economico agraria dei Georgofili)* iz Firenc podelila prestižno nagrado.

Njegova naslednja knjiga je izšla leta 1837 v Trentu na Južnem Tirolskem. V svet jo je spustil pod naslovom *Il governo de'boschi combinato con la tutela d'monti (Gozdarjenje, povezano z varovanjem gorskega sveta)*, ki že sam po sebi poudarja njegovo temeljno usmeritev: delovanje gozdarske stroke naj se povezuje z zahtevami po skrbnem obravnavanju stanja in usode širšega prostora, še posebej v goratem svetu. Tako je nedvoumno poslal v svet svoj naravovarstveno zasnovani imperativ. Tak odprti in razširjen pristop pri obravnavanju gozdarske problematike navaja številne italijanske pisce, da Megušerju pripisujejo pionirsko vlogo ali celo očetovstvo naravovarstva goratega sveta.

Devastirani gozdovi na južnih pobočjih in obrobjih Alp so v prvi polovici 19. stoletja izzvali k odzivnosti najširše okolje, skupaj z nosilci družbene oblasti. Cesarsko-kraljeva lombardska akademija znanosti, književnosti in umetnosti N. V. C. I. R. A. (Istituto lombardo di scienze, lettere ed arti, S. M. I. R. A.) s sedežem v Milanu je leta 1844 v okviru bienala znanosti razpisala natečaj: *"Predlagati izboljšane in lažje načine za obnovo gozdov v deforestiranem goratem svetu Gornje Lombardije, za njihovo ohranitev in koristno izrabo"*. Leto kasneje so prispele na naslov zamisli in rešitve 25 predlagateljev, med njimi tudi na 402 straneh prikazovane zamisli Francesca MEGUSCHERJA. Ko je akademski odbor ocenjevalcev opravil svoje delo, je s svojimi ocenami visoko seznanil akademsko telo na svečani seji v letu 1846 in predlagal nagrade. Izvleček tega poročila je bil natisnjen kot uvod v letu 1859 ponatisnjene knjige Francesca MEGUSCHERJA. Ocenjevalci so v svojem končnem poročilu navedli, da so štirje prispevki zaradi neustreznosti neocenjeni in takoj izločeni, nadaljnjih osem je označenih za prispevke skromne vrednosti, preostalih trinajst pa je zaslužio temeljito ocenjevanje. Med njimi so priporočili dva predlagatelja za posebno priznanje, enega pa za veliko nagrado: za zmagovalni venec. Prejemnik najvišjega priznanja, ki so ga nagradili s 1.800 avstrijskimi lirami, je bil Francesco MEGUSCHER za predloge, podane pod geslom "Non omnis fert omnia tellus" na 402 straneh poročila z naslovom: *Memoria di Francesco Meguscher in risposta al quesito additare la migliore e piu facile maniera per rimettere i boschi nelle montagne discboschite dell'alto Lombardia e per conservarli e profitarne (Zamislj Franca Megušerja kot odgovor na nalogo o izboljšanih in lažjih načinih obnavljanja gozdov v deforestiranem goratem svetu Gornje Lombardije, njihovi ohranitvi in koristni izrabi)*. Delo pod enakim naslovom je akademija izdala še istega leta v knjižni obliki, isti založnik pa še njen ponatis v letu 1859. Po mnenju ocenjevalcev je Megušer odstopal od svojih 24 tekmecev predvsem zato, ker je opoza-

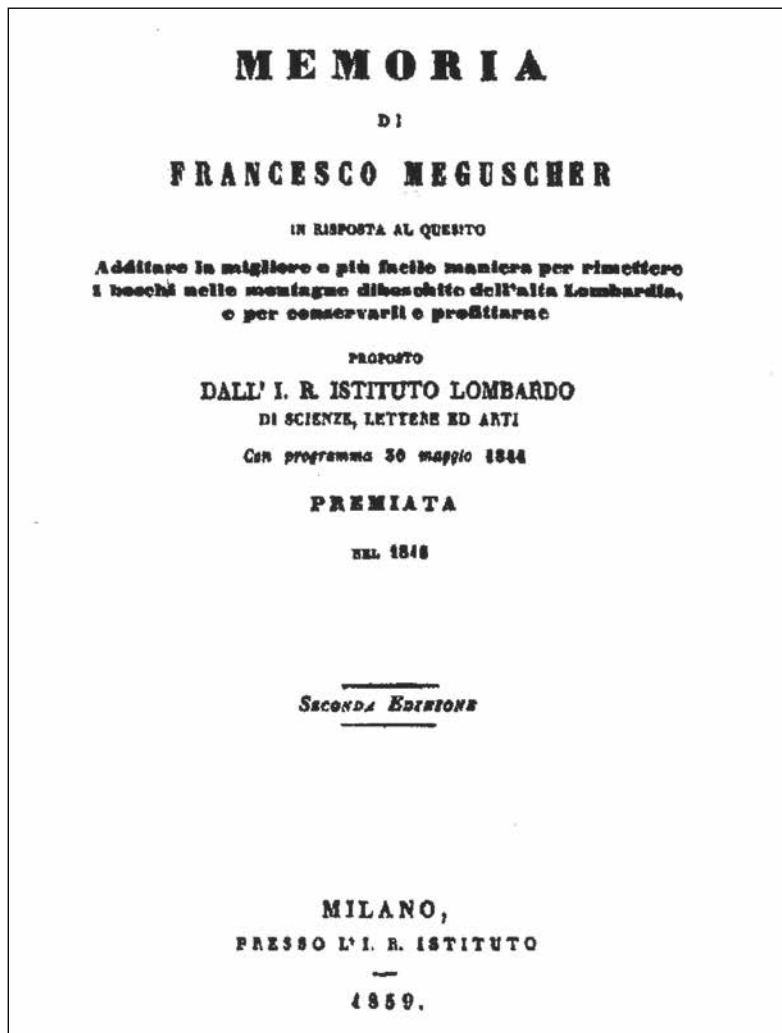

Grb knjižnice harvardske univerze, Cambridge, Boston, U. S. A., knjigo F. Megušerja katalogizirajo od leta 1906.

rial na celotno pomembnost gozdarstva za širši prostor in priporočal, naj se ta strokovna panoga za opravljanje svoje naloge pospešuje in nujno zavaruje s primernimi predpisi. Problematiko, ki jo je v predlogih obravnaval, so ocenjevalci razdelili v prvi gospodarski in drugi tehnični in strokovni del. V povezavi s prvim je pisec predlagal, naj bi za pridobivanje lesa prednostno namenili območja, ki so neugodna in gorata, ter izpostavil tudi prednosti, ki bi jih s takim urejanjem problema mogli pridobiti tudi za okrepitev javne varnosti in splošno izboljšavo fizičnih razmer dežele. Menil je, da zasajanje ravninskega sveta na določen način sicer poskrbi za potrebe po kurivu v nižinskem svetu Lombardije, vendar pa je pridelava vse manj zadostna in ne dohaja vedno večjega povpraševanja. Za gradbeni les velikih mer, ki je potreben v manjši meri, je priporočal oskrbovanje iz tujine glede na koristi menjave blaga in živil, pri čemer je izvzel tisti gradbeni les, ki se uporablja pri uveljavljenih kmetijskih in civilnih gradnjah, kar naj se razume kot primarna potreba. Ko je obravnaval industrijo, ki uporablja lesno kurivo, je opozarjal, naj bi tako oskrbovanje opustili in naj se preusmerili na tuja goriva, s čimer se prihrani

les. Izpostavljaj je vpliv gozdov na vremenska dogajanja in splošne razmere v deželi, na varnost bližnjih naselij in druge dejavnike. Ocenijo, da je predlagatelj obravnaval zadeve z obsežnim znanjem in širokim pogledom in v svojih zamislih izpostavljaj tudi novosti. V drugem delu se ustavlja pri številnih pomembnih stvareh. Pokazal na različno kakovost tal, omenjal prednosti višine in izpostavljenosti terena, razmišljal o optimalni primernosti združb, o ritmu in trajanju njihovega nastajanja in o kakovosti in svojskosti lesa kot produkta. Ugotavljajo, da je poročilo opremljeno s preglednicami, v katerih so izvirni podatki iz Lombardije. Nadalje je obravnaval

umetno reprodukcijo gozdov, se opredeljeval do kakovosti, navajal razmere, ki so ustrežnejše, omenil gojitvene postopke, varstvo, zboljšane načine rabe produktov z označevanjem fizične kakovosti in ni pozabil niti najdrobnejših posebnosti. Zaradi vsega naštetega so ocenjevalci v poročilu videli odličen gozdarski priročnik, ki je oprt na znanost in prilagojen razmeram v Lombardiji. V oceni so tudi ugotovili, da znaten del zamisli izvira iz Megušerjevih publikacij, vendar pa so bile ob nekaterih popolnoma novih le-te pomembno dopolnjene, raziskovalno preurejene. Vse to priča, da tako obvladana znanost omogoča pisanje, ki je vredno posebnega

Prva stran iz njegove najbolj znane knjige.

obravnavanja, in naj se nagradi z bienalno nagrado v višini 1.800 avstrijskih lir. Vredno je omeniti, da je delo ocenjevalcev podajano za tisti čas z leksiko, ki je presenetljivo racionalna in tudi transparentna. Nekaj več večine literarne narave je le v samem sklepu ocene.

Sklep ocenjevalcev petindvajsetih na natečaj poslanih predlogov, prebran na svečanem zasedanju S. M. I. R. A. dne 30. maja 1846: *"Za PREDLOGE, ki so odbrani za proučitev, ostajajo ocenjevalci po skrbnem primerjalnem postopku popolnoma soglasni v prepričanju, da je osem poročil skromne vrednosti, deset drugih sicer ne odvrta skrbne pozornosti, vendar ne izpolnjujejo zahtev Akademije, dve sta kandidatki za podelitev častnega priznanja in eno vredno obljubljenega venca. Zglasovanjem o predlogu ocenjevalcev, opravljenem po razpravi na rednem zasedanju 7. maja 1846, akademsko telo skoraj enodušno potrjuje volilni izid in dodeljuje nagrado PREDLOGU pod geslom "Non omnis fert omnia tellus" ter častni priznanji PREDLOGOMA z epigrafom "La coltura ponendo piede ne'passi sradica le selve ec" in tudi drugemu z reklom "Nisi utile est quod facimus stulta est gloria". Odkriva se torej glasovnica z nagrajenim PREDLOGOM, odkriva se avtor, spoštovani gospod FRANCESCO MEGUSCHER, komorni tajnik in vrhovni gozdarski inšpektor za Tirolsko in Predarlško v Innsbrucku."*

Tajnik Labus

Pomembnost pogledov in stališč gozdarja Franca Megušerja, ki so hitro postala odmevna v današnji severni Italiji, predvsem na področjih Južne Tirolske in Lombardije, je do znatne mere prekrivala njegovo strokovno delovanje v prostoru severno od Brennerskega prelaza, ki južno Tirolsko deli od ostale Tirolske. Tam ga je čakala večina njegovih službenih zadolžitev. Ob upravnem delu na sedežu v Innsbrucku se je tudi tam pojavljal kot usmerjevalec razvoja strokovne doktrine, le da je v tem predelu takratne Avstrije našel problematiko manj vpijočo po radikalnih spremembah, kot so to terjale razmere na južnih pobočjih Alp. Knjižnih del o svojih skušnjah in pogledih s tamkajšnjih območij ni objavljaval, bil pa je zlasti v štiridesetih letih 19. stoletja stalno prisoten v tamkajšnjem strokovnem glasilu *Wochen-Blatt der k.k. Landwirtschafts-Gesellschaft von Tirol und Vorarlberg (Tednik cesarsko-kraljevega kmetijskega društva za Tirolsko in Predarlško)*. Glavnina problemov, ki jih je obravnaval v člankih (MEGUSCHER, 1842, 1843a,b, 1844), je zajemala problematiko gozdne paše, katere velik nasprotnik je bil, opozarjanje na težave glede drobljenja gozdne posesti, razne poškodbe in škode v gozdovih in druge vzroke za nezadovoljivo stanje tamkajšnjih gozdov.

Za hiter pregled in vrednotenje strokovnega delovanja in njegovega pomena za razvoj stroke in znanosti vse do današnjih dni, kot jo kažejo publikacije Fanca Megušerja, ni potrebno potovati od knjižnice do knjižnice. Za prvo seznanjanje zadoščajo že sodobni pregledi zgodovinske problematike gozdarstva. Dovolj je vzeti v roke npr. publikacijo ETH iz Züricha, kjer H. Feicher (FEICHER, 1995) obravnava zgodovino napetosti med javnim in privatnim interesom, razglabljanja Gianpiera Fumija (FUMI, 1996) o virih za zgodovino italijanskega kmetijstva v času od leta 1800 do 1849, zlasti pa obsežnejšo študijo graškega publicista Franza Martina Mayerja (MAYER, 2009) o gospodarjenju z gozdovi v povezavi s Francem Megušerjem ali zgodovinsko študijo Melisse Nicolini v reviji *Storia e Futuro* (NICOLINI, 2007) iz Bologne. V virih globalnega dometa, kot je *Encyclopaedia*

Britannica, ga v sklopu *The Earth Modified by Human Action (Zemlja, spreminjana z aktivnostjo človeka)* George P. Marsh (MARSH) predstavlja bralcem glede na njegove knjige, ponatisnjene v Milanu leta 1859. Prav ta publikacija Franca Megušerja je še danes tako odmevna, da jo v ponatisu priporočajo založniki vse od Kanade, ZDA, prek mnogojezične Evrope in prek Indije, vse do Avstralije in Nove Zelandije pod naslovom: *Francesco Meguscher. Memoria di Francesco Meguscher in risposta al quesito: Additare la migliore e piu facile maniera per rimettere i boschi nelle montagne disboschite dell'alta Lombardia, 2ed., Milano 1859.*

Franc Megušer se je izredno mlad, že pri 29 letih, povzpел do prestižnih zadolžitev. Z delom je šel preko rutinskih robov takratne strokovne doktrine, ko je že v temeljih svojega delovanja povezoval gozdarsko stroko in njen širši družbeni pomen z zahtevo po ohranjanju naravnega okolja, posebno še goratega sveta. Prav kot izziv domači stroki in znanosti se ponujajo vprašanja o izvori in odlikah njegovega strokovnega znanja, ki je bilo v temelju izoblikovano v ožjih domačih logih, in kje vse so podrobnosti tistih sestavin njegove gozdarske doktrine, s katerimi je tako presegal svoje sodobnike in v mnogočem ostal aktualen vse do današnjih dni.

VIRI

Izvirna dela

Meguscher, Franz Xaver, 1833. Sul miglior sistema di coltura dei boschi: memoria premiata dai Georgofili. Firenze, Tip. L. Pezzati, 54 s. (estr. da "Continuazione degli atti della i. e. r. Accademia economico-agraria dei Georgofili", XI).

Meguscher, Francesco, 1837. Il governo de' boschi combinato con la tutela de' monti: istruzione teoretico-pratica divisa in due volumi e ridotta a comune intelligenza da F. S. Meguscher, Trento (Innsbruck: co'tipi di Feliciano Rauch), 2 v.; 22 cm.

Meguscher, Franz, 1842. Die Waldweide, in: Wochen-Blatt der k.k. Landwirthschafts-Gesellschaft von Tirol un Vorarlberg, Nr. 19.

Meguscher, Franz, 1843a. Die Wirkungen der Grundzerstickelungen, in: Wochen-Blatt der k.k. Landwirthschafts-Gesellschaft von Tirol und Vorarlberg, Nr. L.

Meguscher, Franz, 1843b. Ueber die Ursachen des ungenügenden Kulturzustandes unserer Wälder und die behufs ihrer Hebung zu beachtenden Umstände, in: Wochen-Blatt der k.k. Landwirthschafts-Gesellschaft von Tirol und Vorarlberg, Nr. 36.

Meguscher, Franz, 1844. Die verschiedenen Forstfrevel, in: Wochen-Blatt der k.k. Landwirthschafts-Gesellschaft von Tirol und Vorarlberg, 1844, Nr. 42, Nr. 43.

Meguscher, Francesco, 1847. Memoria in risposta al quesito additare la migliore e piu facile maniera per rimettere i boschi nelle montagne disboschite dell' alto Lombardia e per conservarli e profitarne, proposto dall' i. r. Istituto lombardo di scienze, lettere ed arti con programma del giorno 30 maggio 1844, premiata nel concorso bienale dell'anno 1846. Milano, I. R. Istituto lombardo di scienze, lettere ed arti (Tip. G. Bernardoni), XI, 402 s.

Meguscher, Francesco, 1859. Memoria di Francesco Meguscher in risposta al quesito: Additare la migliore e piu facile maniera per rimettere i boschi nelle montagne disboschite dell'alta Lombardia. 2ed. - Milano: I. R. Istituto, 308 s.; 23 cm.

Prikazi

Feichter, H., 1995. Waldbewirtschaftung im Spannungsfeld zwischen privaten und öffentlichen Interessen – aktuelle Probleme im Spiegel der Geschichte. Forstwissenschaftliche Beiträge der Professur Forstpolitik und Forstökonomie Nr. 11 und Nr. 16 ETH Zürich, Zürich.

Fumi, G., 2006. Fonti per la storia dell' agricoltura italiana (1800–1849) ... Meguscher Franz Xaver, V&P Università Cattolica del Sacro Cuore, Piacenza e Cremona, Milano, Brescia, Campobasso, Roma.

Marsh, G. P. The Earth as Modified by Human Action. Encyclopaedia Britannica, Classic Literature Collection ... Meguscher Francesco. Memoria sulla migliore maniera per rimettere i Boschi della Lombardia etc, Milano, 1859. 8vo.

Mayer, F. M., 2009. Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf das ... Meguscher F. S.: Il governo de' boschi combinato con la tutela de' monti.

Nicolini, M., 2007. Boschi e territorio nella Lombardia dell'Ottocento, Storia e Futuro,

Rivista di storia e storiografia, N° 11, Bologna, maggio 2007.

Ostali viri

Blaznik, P., 1963. Urbaria aetatis mediae Sloveniam spectantia, Urbaria episcopatus Frisingensis. Srednjeveški urbarji za Slovenijo – Urbarji Freisinske škofije, Zbirka: Viri za zgodovino Slovencev, Knjiga četrta, Zvezek četrti, SAZU, Ljubljana.

Černivec, Ž. et al., 1999. Ljubljanski klasiki 1563–1965. Ljubljana, MIDA d. o. o., 725 s.

Kos, F., 1894. Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. "Matica slovenska", tisk J. Blasnikovih naslednikov, Ljubljana.

Megušar, F. F., 2010 Franz, François, Francesco Meguscher – Tirolec iz Železnikov, Ampak, mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo. 11, 11–12.

Murko, V., 1957. Josip Ressel, Življenje in delo, Ljubljana, str. 21–23.

Nadškofijski arhiv Ljubljana: matrike župnije sv. Antona v Železnikih.

Franc Jelenc (Franz Xaver Jellenz)

(26. 11. 1749–19. 4. 1805),

pravnik, jožefinist, prostožidar,
kritik papeštva in cerkve

Franci Bogataj

Foto: Franci Bogataj

Franc Jelenc – skoraj nepoznan rojak, je bil rojen na Češnjici v Železnikih. Direktor pravne fakultete, odvetnik, jožefinist, vnet zagovornik drugačnega kaznovanja in velik kritik papeštva. Izjemno priljubljen predavatelj, prostožidar, član slovenske Academie operosorum, oče petih hčera. Bil je podpornik reform Jožefa II., čeprav je v njih velikokrat pogrešal humanost, ki ji je bil zavezan. Največjo sled je pustil pri svojem pedagoškem delu, saj je veliko generacij študentov zaznamoval s svojim naprednim razmišljanjem.

Franc Jelenc se je rodil 26. novembra 1749 na Češnjici v Železnikih. Življenje našega nepoznanega rojaka je bilo predano predvsem pedagoškemu delu s študenti, zato je bil eden izmed najbolj priljubljenih profesorjev na univerzi v Innsbrucku. Po njegovi smrti so študentje zbrali v treh dneh preko tristo goldinarjev, s katerimi so mu postavili doprni kip v univerzitetni avli, in v znak žalovanja mesec dni nosili žalovalne trakove za klobuki.

Z desetimi leti ga je oče Gašper leta 1759 poslal v Beljak na šolanje, vendar se je moral že naslednje leto vrniti domov. Župnik v Železnikih Semen je v njem prepoznal izjemno bistrornmega mladeniča, zato ga je poučeval latinščino in verouk. Tega mu Jelenc ni nikoli pozabil in mu je ostal hvaležen celo življenje. Leta 1763 je odšel na licej v Celovec, kjer je pri jezuitih zaključil štiri razrede. Zaradi izjemne nadarjenosti so ga želeli jezuiti pridobiti v svoje vrste, vendar jim to ni uspelo. Leta 1766 je študij nadaljeval na ljubljanskem liceju, kjer je veliko bral, spoznaval različne mislece takratnega časa in posređoval znanje svojim rojakom.

Oče Gašper, ki se je zavedal sinove nadarjenosti, ga je določil, da se bo posvetil duhovniškemu poklicu. Francu ta izbira ni bila po volji, zato je leta 1770 odšel študirat pravo na dunajsko univerzo. Oče se s to odločitvijo ni strinjal in se mu je po nekaterih virih celo odrekel. Prepuščen samemu sebi je nadaljeval študij, za kratko obdobje ga je celo opustil, saj se je zaradi bede moral prostovoljno javiti v vojsko.

Avtorji njegove biografije so zapisali, da se je odlikoval po nadarjenosti in izrednem spominu, tako da ga je celo sloviti profesor naravnega prava Martini pri nekem izpitu menda imenoval "Monstrum Carniolae".

Leta 1779 je zaključil študij in bil še isto leto imenovan za rednega profesorja kanonskega prava na univerzi v Innsbrucku. To je bilo jožefinsko obdobje, ko je vlada poskušala pospeševati državni vpliv na cerkvene uredbe po načelih galikanizma (osrednja ideja tega gibanja je bila, da bi se omejila papeška oblast v državi v korist škofovski in posvetni oblasti). Da je bil Jelenc podpornik tega sistema, dokazuje njegovo imenovanje za rektorja univerze leta 1780.

Doprni kip v avli univerze v Innsbrucku.

Pod njo zapis: "Francišku Ksaverju Jelencu, slavnemu svetniku apelacijskega sodišča vzvišena (cesarja) Franca II., ravnatelju juridičnega študija, nekdanjemu profesorju na tej akademiji, možu, nadvse zaslužnemu za cesarja, domovino, učenost in mladino, po smrti v solzah postavili vdani in užaloščeni študentje prava." Foto: Franci Bogataj

Leta 1782 je bila univerza v Innsbrucku ukinjena. Jelenc je bil nato imenovan za predavatelja rimskega, civilnega in kriminalnega prava v Freiburg v Breisgau. Od leta 1790 dalje je bil imenovan še za svetnika prizivnega sodišča za prednje avstrijske dežele, leta 1795 pa se je vrnil v Innsbruck in leta 1802 postal direktor obnovljene pravne fakultete.¹

V svoji karieri se je najbolj posvečal delu s študenti, zato je napisal bolj malo del. Njegovo pisateljsko delovanje se poleg pravne tematike omejuje tudi na nekaj manjših pesniških in zgodovinskih člankov po časopisih.²

V boju zoper kriminal se je zavzemal za zmernost v zakonodaji, saj je smatral, da bi moral biti namen kaznovanja poboljšanje storilca.³ Kot profesor je veljal za izredno delavnega človeka, študenti pa so ga najbolj cenili in spoštovali zaradi njegove neustrašnosti in stroge resnicoljubnosti.¹

Univerza v Innsbrucku, v avli so na steni kipi zaslužnih mož, med njimi tudi doprnski kip rojaka Franca Jelenc. Foto: Franci Bogataj

Vnet zagovornik jožefinizma

Jožefinske reforme je v letih od 1780. do 1790. uvedel cesar Jožef II. Posegle so na različna področja: upravno, gospodarsko, davčno, vojaško, sodno, šolsko, v veliki meri pa tudi na cerkveno. Cilj je bilo izboljšanje blagostanja v deželi in ne krepitev cesarjeve moči.

Najvažnejše posledice reform so bile zaostritve odnosov med državo in cerkvijo, saj je Jožef II. menil, da bi se cerkev morala ukvarjati le s svojo nalogo širjenja vere ter duhovne oskrbe prebivalstva. Ukinjal je samostane, katerih primarno poslanstvo ni bila nega bolnikov, šolstvo ali študij. Izjemno pomembne so bile sodne reforme. Izdal je splošni sodni red in zakon o zločinih in kaznih za kazniva dejanja, jožefinski obči državljanski zakonik ...

Jelencu so se zdele določene reforme nujne in zelo pomembne. Na področju kazenskega prava je nasprotoval mučenju, saj ni videl kazni kot maščevanje za povzročeno zlo. Menil je, da kazen za kaznivo

dejanje, ki naj bo vnaprej določeno v zakonu, ne bi smela biti prehuda, prestroga, a naj bo gotova. Sodniki naj bodo pošteni in pravični.

V nekaterih svojih delih Jelenc nagovarja svojega cesarja Jožefa II. in tako želi vplivati na reforme. Cesarja tudi pozove, naj, če mu državljani takšni, kot so, niso všeč, poskrbi za njihovo vzgojo in zagotovi, da ne bodo lačni, ter pri svojih državljanih razvija vero in dobre navade. Še posebej poudari, da ljudje mnogokrat storijo zločine, ker sami vidijo v tem edini izhod. Zavzema se za preprečevanje zločinov, prej kot za njihovo kaznovanje. Kot možen način preprečitve vidi prav vzgojo človeka v dobrega človeka in državljana z vrednotami, ki mu bodo preprečevale delati zločine z notranjim vplivom. Vseeno pa vidi kazni kot nujno potrebno sredstvo za vzdrževanje miru in reda v deželi, čeprav je zaznat, da ni naklonjen strogemu kaznovanju.³

Jelenc je nasprotoval, da bi država kaznovala dejanja, ki so storjena proti Bogu. Zelo jasno je pokazal tudi svoje nasprotovanje vdoru cerkve na področja, ki naj bi bila rezervirana za državo. Jasno je dal vedeti, da nasprotuje pretiranemu vplivu cerkve na mladino, ki ga lahko doseže preko šolanja. Sam ni nikoli nasprotoval cerkvi ali veri sami, v njegovem razmišljanju je tako zaznat pozitiven odnos do vere kot veziva družbe in sredstva za vzgojo ljudi.

Jelenc v navajanju svojih načel ostro nasprotuje tudi ovaduštvu, za katerega je znano, da je bilo v času Jožefa II. zelo v razcvetu. Cesar je namreč to dejavnost podpiral v silnem strahu, da se zoper nje ga kuje zarota. Jelenc je bil mnenja, da taki načini pri državljanih ne bodo dosegli želenega ter da se s tem posega v njihovo svobodo. Cesarju tudi svetuje, kako naj poskrbi, da ne bo s svojim ravnanjem na kaznovalnem področju izgubil svoje priljubljenosti med ljudstvom.³

Franc Ksaver Jelenc je bil predan jožefinist, čeprav jožefinizem marsikdaj ni dosegel humanosti, h kateri je v svojih idejah strmel. Kot avtor ni puščal velikih sledi, vendar pa je s svojim pedagoškim delom zaznamoval generacije študentov, ki jim je posredoval svoja napredna razmišljanja.

V slovenščino je prevedeno le eno delo Franca Ksaverja Jelenca (Dva govora o splošnih načelih kriminalnega prava in njegovi literarni zgodovini, v: Beccaria, Cesare: O zločinih in kaznih. Uredil Ljubob Bavcon, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana 2002).³

Pesnitev proti papeštvu in cerkvi

Jelenc je bil vnet zagovornik reform. Posledica tega so bila različna razmišljanja in pisanja proti cerkveni ureditvi, papežu in pravicam, ki si jih je cerkev prisvajala. Najbolj znan je spis *Mož na Kapitolu* (Der Mann im Kapitol), v katerem je v verzih ostro napadel papeža in pravice, ki si jih je prisvajal. Objava je dvignila precej prahu, zato je Jelenc omenjeno pesnitev objavil še enkrat s pojasnilom, da pesnitev ni bila namenjena javnosti, temveč samo določenim prijateljem, žal pa je eden izmed njih izmaknil njegov rokopis, ga prepisal, ob tem izpustil 12 kitic in ga objavil pod psevdonimom.

Janko Polec je v biografiji Franca Jelenca zapisal, da še noben Slovenec ni zagrešil takšnega pamfleta proti papeštvu in cerkvenim ustanovam.¹

Član obnovljene Academie operosorum

Franco Ksaver Jelenc je postal član obnovljene ljubljanske Academie operosorum po letu 1781. Takrat je bil že ugleden mož, verjetno načrtno izbran oz. povabljen med kranjsko elitno "družbo delavnih mož".

Academia operosorum je bila združba imenitnih mož, ki je nastala po italijanskem vzgledu tudi v Ljubljani. Posamezniki, ki so študirali v Italiji, ki je bila prežeta s katoliško vero, so postali pripadniki tamkajšnjih združenj, ki so delovali na različnih področjih, od glasbe, prava, umetnosti, risarjev do medicine ... Po zaključku študija so se vrnil na slovenska tla in leta 1688 organizirali najprej Dizmovo

bratovščino (Societas unitorum). V to družbo so lahko vstopili le doktorji in imenitneži, ki so največkrat svojo izobrazbo pridobili pri jezuitih. Iz te družbine so kasneje nastajale druge družbe, ki so imele različne namene (Academia operosorum, Društvo pravoslavcev, Društvo prijateljev glasbe (Academia philharmonicorum), Družba risarjev (Academia in-cultorum) ...

Leta 1693 se je v Ljubljani osnovala Academia operosorum (družba delovnih mož). Na začetku je delovala tajno, leta 1701 pa so se člani odločili, da se prikažejo javnosti in tako pridobijo v svoje vrste vse kranjske omikance. Člani so bili imenitni izobraženci, ki so delovali na različnih področjih (objavljali so svoja dela v knjigah in člankih, ustanovili so prvo javno knjižnico v Ljubljani, skrbeli za stare spomenike in zgodovinska gradiva, prirejali srečanja z razpravami ...). Akademija je leta 1725 popolnoma zamrla. S smrtjo nekaterih najaktivnejših članov je združba izgubljala svoj pomen in zagnanost, mlajše članstvo pa ni več posnemalo svojih očetov, saj zaradi vojnih nemirov niso več odhajali na italijanska vseučilišča in se tam srečevali s podobnimi združenji izobražencev.⁴

Academia operosorum je ponovno zaživela po letu 1781. Šlo je za ponoven poizkus posameznikov, da to ljubljansko družbo obudijo. Med aktivnejšimi člani so bili Anton Tomaž Linhart (slovenski dramatik, pesnik in zgodovinar), Marko Pohlin (jezikoslovec, avtor slovnice iz leta 1768) in Jurij Japelj (pesnik, jezikoslovec, prevajalec). To je bil čas terezijansko-jožefinskih reform. To obdobje je bilo izredno pomembno za slovensko zgodovino, saj označuje začetek slovenskega narodnega gibanja in prizadevanja za uveljavitev slovenščine. Med imenitneže te združbe so povabili tudi Franca Jelenca, ki je zelo hitro našel skupna stališča med aktivnimi člani združenja. V ospredje delovanja so postavili slovensko zgodovino in slovenski jezik, delovali pa so tudi na področju prava, filozofije in medicine. Delovanje operozov je ponovno zamrlo, razlogi niso znani, možno pa je, da je tedanja oblast akademijo

razpustila. Operozi so močno vplivali na razvoj umetnosti v Ljubljani in v celotnem slovenskem kulturnem prostoru.⁵

Academio operosorum nekateri štejejo za predhodnico današnje Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), ki žal nima nobene pisne zapuščine, ki bi se nanašala na operoze.

Član prostožidarske lože

Delo in življenje Franca Jelenca je bilo očitno opaženo v najrazličnejših krogih, zato so ga želeli določeni mnenjski voditelji vključiti v svoje vrste. Tako je januarja 1785 postal član prostožidarske lože Plemenito upanje (Zur edlen Aussich) v Freiburgu, ki je bila ustanovljena 22. junija 1784.⁶ Očitno je bil Jelenc takrat že pomembna osebnost, kar priča tudi njegovo sprejetje v prostožidarsko ložo le pol leta po ustanovitvi. V tistem času je bil predavatelj prava na univerzi v Freiburgu, ob vstopu med prostožidarje pa je imel le 36 let in je veljal za enega izmed mlajših članov lože Plemenito upanje.

Nekaj imen članov lože v tistem obdobju: Johan Georg Schlosser (pravnik, zgodovinar, filozof, Goethejev svak), Carl Schwarzl (profesor teologije in književnosti), Carl Rodecker von Rotteck (profesor zgodovine, urednik).⁷

Žal ni bilo možno pridobiti nobenih podatkov iz avstrijske prostožidarske lože, saj ta ne daje podatkov o svojih članih. Uraden odgovor lože je bil, da so med drugo svetovno vojno izgubili precejšen del svoje dokumentacije.

Možno je, da so bili tudi člani Academie operosorum tesno povezani s prostožidarstvom.

Slovenske korenine

Franz Jelenc oz. Franz Xaver Jellenz, kot se je sam preimenoval, ni nikoli pozabil svojih slovenskih korenin. V svojem pečatniku je imel grb s po-

dobu jelena. Poleg tega je očitno obdržal stike s slovensko inteligenco, saj je postal član Akademije operozov.

Bil je poročen in je zapustil pet hčera. Priimek Jelenc se še vedno zasledi v Avstriji in v Sloveniji.

Priimek Jelenc

Rodbinska imena so se v Selški dolini pričela pojavljati v 15. stoletju. Prej se je za določanje osebe uporabljalo domače hišno ime, v listinah pa krstno ime v zvezi z očetovim imenom (lahko tudi materinim, bratovim, dedovim), npr. Joannes filius Ulrich, ime so zapisovali tudi v povezavi s krajem, z obrtjo, s poklicem ali stanom.

V letu 1560 je na Selškem po matičnem gradivu formirano že okoli 75 odstotkov rodbinskih imen, 1630. leta 95 odstotkov, leta 1725 pa je že vsako ime zapisano tudi z rodbinskim imenom.⁸

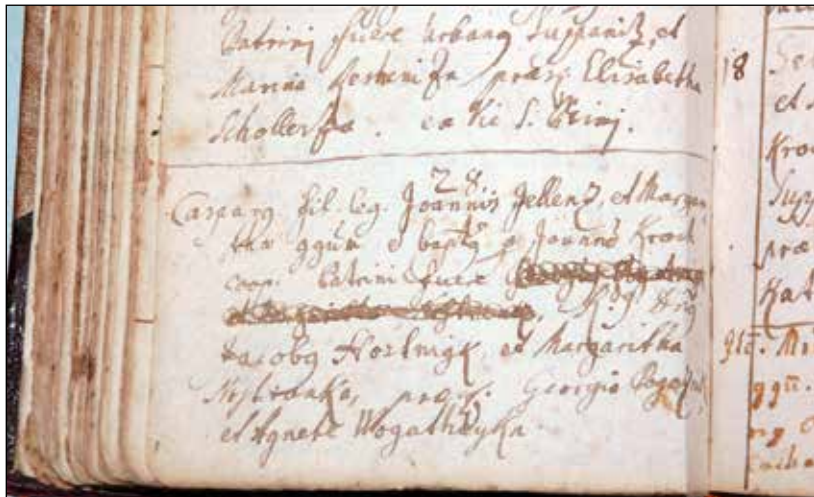
Priimek Jelenc se prvič pojavi zapisan v urbarju freisinške škofije iz leta 1501, in sicer v Dražgošah na Pečeh (Napetschi). Zapis omenja Blaža Jelenca (Wlas Iellenitz), isti urbar pa omenja tudi Jelenšče, zapisane kot Iellentzitz.⁹ Mogoča je teorija, da se ime Jelenšče povezuje s priimkom Jelenc. Narodno besedno izročilo govori o tem, da je bil nekoč na vrhu hriba grad z imenom Jelen in da so pri rekonstrukciji ceste naleteli na ostanke tega gradu.¹⁰ V različnih virih se beseda Jelenšče najde zapisana tudi kot Jelenčice.

Pavle Blaznik v svojem delu Kolonizacija Selške doline priimek Jelenc izpostavlja kot primer intenzivnega notranjega gibanja selškega prebivalstva. Priimek je med drugim zaslediti v Dražgošah na Pečeh, v Jelenščah, v Selcih, v Golici, na Rudnem, na Studenem, v Smolevi, na Češnjici (gruntar v letih 1656–1823, 1657–1714), v Draboslovci, v Ševljah, v Knapih ...¹¹

Pavel Merku omenja v svoji knjigi razvoj priimkov iz živalskih imen, saj že pri starih Slovanih najdemo veliko osebnih imen po živalih in v glavnem gre za metaforična imena (Jelen, Jelenčič¹²).

Jelenci s Češnjice

Oče Franca Jelenca, Gašper, se je rodil 28. 12. 1716 očetu Janezu in Margariti.

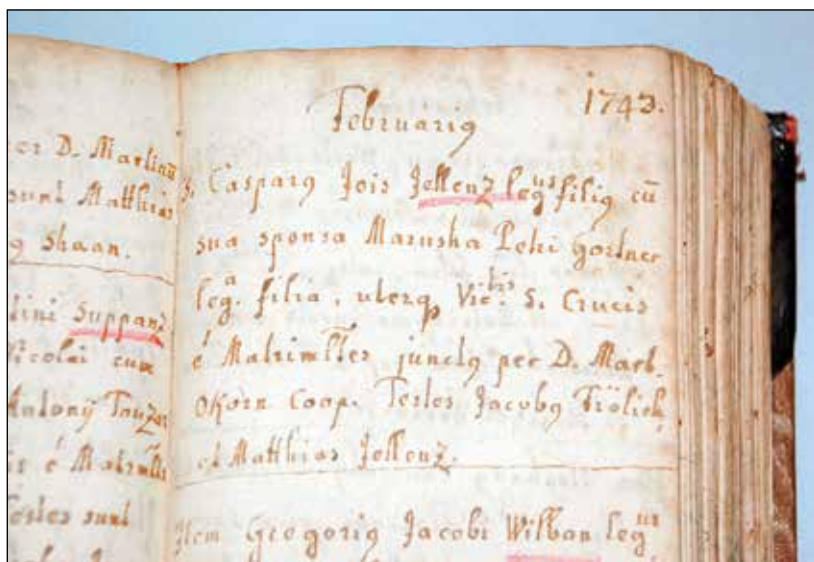

Zapis rojstva Gašperja Jelenca iz leta 1716 (Rojstna knjiga, Selca, 1711–1727, Nadškofjski arhiv Ljubljana). Foto: Franci Bogataj

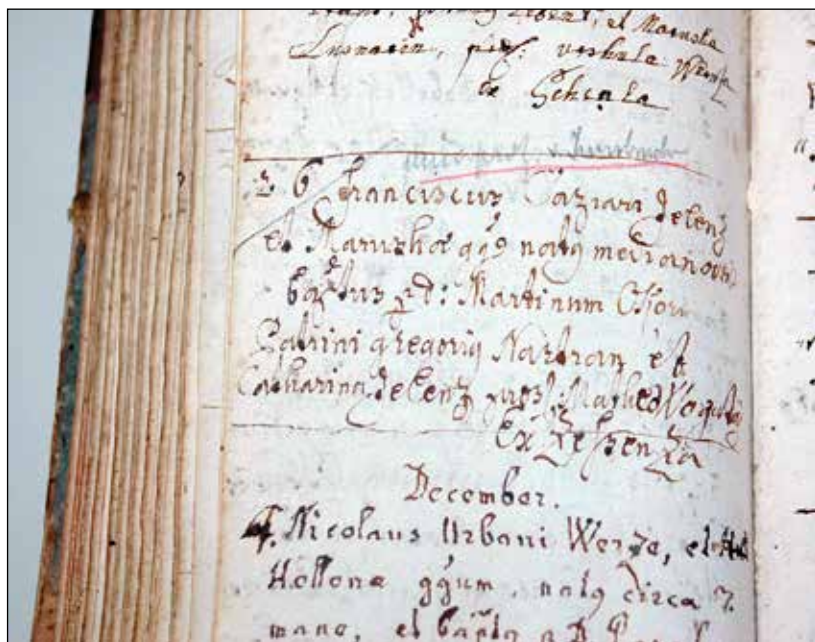
3. 2. 1743 se je poročil z Marušo Gortner in v zakonu se jima je rodilo šest otrok:

- Maruša, roj. 20. 5. 1744,
- Andrej, roj. 17. 11. 1746,
- Franc, roj. 26. 11. 1749,
- Jera, roj. 23. 2. 1753,
- Elizabeta, roj. 11. 11. 1760,
- Mica, roj. 1. 2. 1764.

Mama Maruša je štirinajst dni po rojstvu hčere Mice umrla. Oče Gašper si je čez štiri mesece našel novo ženo Heleno (roj. Okoren, oče Urban) iz Selc, s katero se je poročil 17. 6. 1764. V zakonu sta se jima rodili dve hčerki, Helena (roj. 20. 4. 1765) in Magdalena (roj. 15. 7. 1766).

Zapis poroke Gašperja in Maruše iz leta 1743 (Poročna knjiga, Selca, 1716–1784, Nadškofjski arhiv Ljubljana). Foto: Franci Bogataj

Zapis rojstva Franca Jelenca iz leta 1749 (Rojstna knjiga, Selca, 1739–1754, Nadškofijski arhiv Ljubljana). Foto: Franci Bogataj

Leta 1630 najdemo na Češnjici devet kmetov in enajst kajzarjev. Med njimi najdemo tudi priimek Jelenc (Ivan, sin Jurija Jelenca). Iz zapisa o zemljiških razmerah je razvidno, da gre na Češnjici za enakovredne kmetije, ki jim je letno zaračunana približno enaka višina davka. Tako mora zemljiškemu gospodu kmetija letno oddati 6 goldinarjev in 13 krajcarjev. To je skoraj en odstotek prodajne vrednosti kmetije, ki so se takrat prodajale za okoli 730 goldinarjev.¹³

Zanimivo je, da v *Statusu animarum* (1798–1874) za kraj Češnjica ne najdemo zapisa kmetije, kjer bi gospodar imel priimek Jelenc. Obstaja pa zapis kmetije, kjer se po domače reče Pri Jelenc. V tistem obdobju je bilo za Češnjico vpisanih 27 hiš z njihovimi prebivalci.¹⁴

Zaključek

Franc Jelenc je umrl 19. aprila 1805 v Innsbrucku, star 56 let. Kot ugotavljajo raziskovalci njegovega življenja in dela, je njegovo liberalno in napredno razmišljanje prehitevalo duh tedanjega časa.³

Njegove napredne ideje bi morale najti mesto med sedanjimi študenti prava, žal pa je prevedeno samo eno njegovo delo. Njegova razmišljanja glede cerkve so bila že v tistem času zelo radikalna, vendar je znal potegniti ločnico med verovanjem in vplivom cerkve na ljudi.

Zato naj bo ta zapis namenjen prepoznavnosti našega rojaka, njegova razmišljanja pa so še vedno aktualna, čeprav je od tega minilo preko 250 let.

Viri:

- ¹ *Slovenski biografski leksikon*, <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:sbl/VIEW/>, Janko Polec, dostop 26. 9. 2012.
- ² *Slovenski pravnik*, letnik 29, številka 10, Ljubljana, Društvo Pravniki, 1913, str. 319.
- ³ Mavrič, Ana, *Jožefinizem in Franc Ksaver Jelenc*, Diplomaska naloga, Pravna fakulteta v Ljubljani, 2009.
- ⁴ *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, letnik 10, številka 2, Muzejsko društvo za Kranjsko, 1900.
- ⁵ *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, letnik 10, številka 3, Muzejsko društvo za Kranjsko, 1900.
- ⁶ Šömen, Branko, *Molčeče nevidno bratstvo*, Magnolija, Ljubljana, 2002.
- ⁷ <http://www.zur-edlen-aussicht.de/>, dostop 23. 9. 2012.
- ⁸ Andrejka, Rudolf, *Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini*, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1939, str. 310–332.
- ⁹ Blaznik, Pavle, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, Urbarji Freisinške škofije, četrti zvezek, SAZU, Ljubljana, 1963, str. 321.
- ¹⁰ Ustna informacija, informatorka Antonija Ambrožič, po domače Martincove Tone.
- ¹¹ Blaznik, Pavle, *Kolonizacija Selške doline*, Leonova družba, Ljubljana, 1928, str. 113–114.
- ¹² Merku, Pavel, *1300 primorskih priimkov*, Mladika, Trst, 2004, str. 54.
- ¹³ Carniola, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, letnik 2, št. 1/2, Muzejsko društvo za Kranjsko, 1911.
- ¹⁴ *Status animarum*, Selca 1798–1874, Nadškofijski arhiv, Ljubljana.

Življenje in delo Tomaža Eržena iz Ojstrega Vrha

Kristina Strnad

V predalu mize hiše na Ojstrem Vrhu številka 6, p. d. pri Janovc, se je iz časa življenja mojega pradedca Tomaža Eržena ohranil zajeten kup raznih obrazcev, listin, pisem in beležk, v katere je po prihodu v Ojstri Vrh leta 1903 vodil popis prejemkov in izdatkov. Njegovo vestno zapisovanje in hranjenje dokumentov ter živo ustno izročilo¹ ustvarjajo sliko življenja v naših krajih pred približno sto leti.

Najstarejši ohranjen dokument je nastal 3. febru-
arja 1903. Takrat so v Škofji Loki dali spisati ženitno
in dedinsko izročilno pogodbo, s katero je Gašpar
Pfeifer (tudi Gašper Fajfar) svojemu bodočemu zetu
Tomažu Erženu izročil – vse zapisano v pismu seve-
da dobi veljavo šele po cerkveni poroki z njegovo
hčerjo Marijo (Minco) – in prepustil svoje zemljišče
vključno s hišo na številki 6 v Ojstrem Vrhu. Iz no-
tarskega pisma se izve, da je Tomaž prejel zemljišče

brez dolgov (drugim Gašperjevim otrokom je bila
dota že izplačana), sicer pa vredno 1.320 kron. Za-
nimivo je brati, katere dolžnosti je Tomaž prejel ob
prevzemu. Za ženo je poskrbel tako, da ji je izpla-
čal 800 kron. "Izročitelju" Gašperju in njegovi ženi
(Mini Pfajfar, rojeni Trojar) je dal pravico, da si izbe-
reta prostor, v katerem bosta spala, in jima zagoto-
vil dosmrtno preživljanje pri skupni mizi. Zanimivo
je brati, kako jima je nadalje prepustil "jedenkrat za
vselej odbrana debla: tri hruške, dva jablani, dve
češnji in jeden oreh za njiju dosmrtni užitek". Ga-
šper si je pridržal pravico sekati ves les v Vancovcu
in kupnino zanj porabiti zase. V dodatku k pismu še
piše, da se je poleg vsega Mina v korist mladih dveh
odločila, naj se glede na njeno ženitno pogodbo iz
leta 1863 izbriše njena dota, ki jo je knjižila na po-
sestvu ženina v vrednosti 500 kron, in zaženilo (dar

moža ob poroki) v vrednosti 270 kron. Tomaž se je pod pogodbo podpisal. Minca in Gašper, ki nista znala pisati (brati pa!), sta se podkrižala.²

Minca in Tomaž sta se poročila le nekaj dni po podpisu pogodbe, 9. februarja 1903. 1904. je umrl Gašper, še leto kasneje pa Mina, tako da sta za delo ostala sama.

Sicer pa je bil Tomaž ob poroki star 33 let. Rodil se je 17. decembra 1870 očetu Simonu in materi Mariji, rojeni Lotrič, na Rudnem 30, p. d. pri Šimnu. Obiskoval je ljudsko šolo v Selcih. Doma se je priučil sodarske obrti in se tudi s tem preživljal že pred poroko.

V tistem času je zapadel splošni vojaški obveznosti in služil vojsko v 17. pehotnem polku s sedežem v Celovcu. To vemo zato, ker so vojaki ob odpustu iz

vojaške službe dobivali dvojezične slovensko-nemške odpustnice in se je Tomaževa ohranila. Izdana je bila 31. 12. 1912 v Ljubljani, iz nje pa je razvidno, da je Tomaž Eržen deset let in tri mesece služil pri 17. pešpolku, dve leti pa pri deželnoqrambovskem 4. pešpolku. Navedeno je tudi, da je popolnoma zadostil črnovojni dolžnosti, ki so jo v miru sestavljali obvezniki, stari od 32 do 42 let.³

Leto po poroki so začeli prihajati otroci. V obdobju od leta 1904 do 1915 se jima jih je rodilo osem, od teh so trije umrli v otroški dobi (Francek, Katica, Micika). Odraslo dobo so dočakali Anton (Tone), Ana, Jakob (Jaka), Jernej in Ivana (Johanca). Kajža pa Tomažu ni omogočila preživetja brez drugih dejavnosti. In teh je bilo kar nekaj. Glede na to, da nobeden od otrok ni šel nikamor služiti, je moral biti

S prijatelji z Rudna (pred letom 1900).
Z leve proti desni:
Jakob Šolar,
Franc Nastran,
Janez Demšar in
Tomaž Eržen.
Foto: arhiv Jožeta
Eržena, Rudno

V spomin na služenje vojske. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrha

Odpustnica iz vojaške službe. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

pri tem dovolj podjeten. Opravljal pa je tudi mnoge druge dejavnosti, ki niso bile plačljive.

Eden od pomembnih virov preživetja je bilo kmetovanje. Vsa boljša zemlja je bila namenjena njivam. Pridelovali so krompir, zelje, repo, korenje in peso za prašiča, oves, rž, ječmen in ajdo. S pridelkom ajde so bile težave, saj je ta pogosto pozebla, vendar je Tomaž trmasto vztrajal, da jo je treba sejati. Nekaj njiv je imelo tako lego, da so jih lahko orali s konjem, ki ga je posodil sosed Boltarč, bile pa so tudi take, kamor konj ni mogel. Na te so nosili gnoj v koših in jih prekopavali z rovnico. Njegov sin Jaka je pripovedoval, da so pomladi nosili gnoj in prekopavali štirinajst dni. Za košnjo seno so tako ostali bregovi in strmi lazi. Ker je bilo tega za preživetje krave premalo, so poleti sekali veje jesenov in hrastov, jih zvezali in posušili (delali so *vejnike*). Iz posušenega listja so skupaj s slamo pozimi na

slamoreznico delali *rezanco*, krmo za kravo. Neosmukane suhe veje so pokladali ovcam. Poleti so se s košem in srpom napatili proti Studenski grapi tudi uro hoda daleč in želi malinovje in razno travo ob vodi, repinec in *šerbinc*. Pomembno vlogo v prehrani, v dobrih letinah pa tudi pri prihodkih kmetije, je imel sadovnjak. Leta 1947 je bilo v Zemljiškem listu za skupno gospodarstvo evidentiranih 56 rodnih sadnih dreves, med njimi šest orehov. Lahko trdimo, da so bila ta visokodebelna drevesa rodna tudi v času Tomaževega gospodarjenja. Imeli so več vrst sliv, češpelj in češenj, zgodna, srednja in pozna jabolka, posebej jablano za kis, ki so ji pravili *jeshar*. Tudi izbira hrušk je bila velika, od najbolj zgodnih *pšeničnic* do *devičc*, *kmink*, *šilovk*, *medvedovk*, *kongresnic*, *rjavk*, *mednic*, *močnic* ter do *moštarc* in *tepk*. V dobrih letinah je bila med prihodki prikazana prodaja jabolk in hrušk – posebej

je bila opisana prodaja moštarc. Dobre sadne letine so prinesle tudi žganjekuho.

Ne glede na to, v kateri državi je Tomaž Eržen živel, nadzor nad žganjekuho je hotel imeti vsakdo. Ohranila sta se dva dvojezična obrazca iz Avstro-Ogrske. Najstarejšega datuma je izvidni pregled iz leta 1904, na katerem je popisano, da ima novi posestnik na razpolago en 21-litrski žgalni kotel, kapo, eno hladilno rokavce in en hladilnik ter da je za žganjarno odmerjeni prostor kar hišna kuhinja. Iz Francjožefovih dni se je ohranil tudi obrazec, na katerega so t. i. finančni služabniki od leta 1908 do 1915 (z zadnjim datumom 18. 5. 1915) vestno beležili, kdaj so kapo zapečatili in kdaj odpečatili. (Kotli za kuhanje žganja so morali biti uradno zapečateni. Ko je bila gošča godna, so uradniki na podlagi časovno omejene uradne prijave kotel odpečatili in ga po končani kuhi ponovno zapečatili. Vmes so seveda kontrolirali, da ni kdo na primer kupal na skrivaj ob potoku.) Tako beremo, da je leta 1910 finančni služabnik v hišo prišel petkrat.

12. avgusta 1915 je bilo že dano na pošto obvestilo, s katerim je cesarsko-krajevno glavarstvo v Kranju Tomaža seznanilo, da mora svojo pripravo za žganjekuho oddati vojni upravi ("Vlagati prošnje za oprostitev od dolžnosti pričujočega ukaza je tedaj brez pomena in se taiste sploh ne bodo upoštevale," piše na dnu lista.) Zapisano je bilo tudi, da bo dobil denarno odškodnino.

Iz nove države, torej stare Jugoslavije, so se ohranili prijavnin in pregledni listi za trošarine – prosto narejanje žganja za domačo potrebo za leta 1920, 1921 in 1923. Ker je bilo, in tako je tudi pod opombo zapisano, prepovedano "kuhati žganje iz snovi, ki niso prijavljene ali ki jih dotična oseba ni pridelala sama; pričeti s kuho pred prijavljenim časom ali jo nadaljevati preko njega; kuhati žganje na neodobrene žgalni pripravi ali na neprijavljenem kraju; odstopati žganje osebam, ki niso člani rodbine prijavnikove ali njih služabništvu, ki so nad 12 let stari in pri njih na hrani ali stanovanju", je bilo treba vsako leto na novo izpolniti na to navezane rubrike.

Žganje se je pri Janovc kuhalo tudi druga leta.

Kadar je bila sadna letina dobra, se to vidi v Tomaževem knjigovodstvu. Tako je novembra 1919 prodal dva litra žganja in zanj prejel 65 kron, pogreb hčerke Micike istega meseca pa je stal manj, 64 kron. Tudi ta podatek nakazuje, da je imelo žganje dobro ceno, ki jo je draginja ob koncu prve svetovne vojne le še zvišala. (Istega leta je bila na primer dnina na cesti vredna 3 krone.)

Soliden zaslužek je prinašalo tudi izdelovanje sodov ali *pintarjenje*. Tomaž Eržen je bil sodar in član Sodarske zadruga za Selško dolino (od leta 1902). Seveda je bil zaslužek večji, kadar je imel dovolj svojega lesa za doge. Če pa je moral smreke kupiti, je bilo izkupička manj. Kdaj je moral storiti slednje, se vidi iz njegovega knjigovodstva, saj si je zapisoval, kdaj in od koga jih je kupil.

Med drugim so v arhivu ohranjene tudi naročilnice za izdelavo sodov. Tako je moral Tomaž, na primer, od 3. julija do 12. oktobra 1908 izdelati 120 sodov, in sicer deset 14-litrskih, dvajset 22-litrskih in dvajset 30-litrskih, ti so morali biti izdelani do 12. septembra, nadalje pa še petnajst 10-litrskih, deset 14-litrskih, petindvajset 22-litrskih, petnajst 30-litrskih in pet 40-litrskih sodov.

Vsa naročila se končajo s pojasnili, kako morajo biti sodi izdelani ("zadosti veliki in brez napake"), katerih napak se ne bo toleriralo ("les ne sme biti grčav, smolikav ali osmojen") in tudi s takim ali podobnim opominom: "Ako bi kateri ne hotel ubogati, bode sam škodo terpel".

Sode je izdeloval v majhni domači delavnici. Do zadruga na Češnjici jih je odpeljal s konjem in vozom, ki ju je najel pri Boltarču. V zimskih mesecih jih je dostavljal s samotežnimi sanmi. Vodil je tudi evidenco o izdelanih sodih, kar je bilo v *Železnih nitih*⁴ že omenjeno. Udeleževal se je tečajev, ki jih je priskrbela zadruga svojim članom s pomočjo Obrtnopospesovalnega zavoda na Dunaju in tam jih je učitelj Romich naučil po načrtu izdelati do 5.000 litrov velike sode iz hrastovega lesa.⁵ Ohranila se je fotografija udeležencev tega tečaja, verjetno iz leta 1907. V svojem arhivu je ohranil tudi Računski zaključek Sodarske zadruga za Selško dolino na

Češnjici za leto 1903. Med prvo svetovno vojno pa naročil za sode ni bilo, tudi leta 1919 jih je prodal samo 38. Prva večja naročila je ponovno prejel šele oktobra 1920.

Tomaž Eržen je svoje knjigovodstvo vodil v beležki, skrbno popisani tudi po notranji strani platnic, kamor je po mesecih zapisoval izdatke na levi in prejemke na desni strani. Praviloma je bil pri zapisu

Naročilnica za izdelavo sodov iz leta 1908. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

natančen in je le redkokdaj zapisal "razne reči".

Iz omenjene beležke (najbolj čitljiv je popis iz obdobja 1918–1924) je razvidno, da je dober delež denarja prinašalo gozdarsko delo, največkrat v Hrastniku.⁶ Tam je leta 1919 delal vse mesece razen septembra. Maja 1920 je zapisal, da je v Hrastniku opravil 24 dnin, za katere je dobil polovico manj kot od prodaje krave. V Hrastnik se je odpravljal peš preko Golice, Stirpnika in Luše ter tam ostajal praviloma od ponedeljka do sobote. Zanimivo je, da je stroške za hrano (koruzna moka, fižol in *špeh*), ki jo je vzel s sabo v Hrastnik, beležil posebej. Gozdarsko delo je opravljal tudi pri sosedih ("za sekanje smrek Boltarč", "Rebov dal", "razne dneine", "za delo hlodov", "Iletov dal od podiranja smrek", "Megušar dal"). Nekaj denarja je prinesla občasna prodaja oglja in lubja (tega so prodajali k Dermotu v Železnike). Če je bila v hlevu sreča, so vsako leto prodali tele, svinjsko in ovčjo kožo. V času po telitvi se redno pojavlja tudi prodaja kuhanega (marca 1920 na primer 10 kilogramov) in presnega masla. Leta 1920 je prvič prodal hlode. Februarja 1920 je edinkrat zapisal, da ni nobenega prejemka, in dodal: "Denar vzel iz hranilnice."

Kar se hrane tiče, je redno kupoval sol, sladkor in moko, redkokdaj meso. Pogosto se pojavlja poraba denarja za čevljarja ali blago za obleko ali "*mojškri lon*"⁷. Enkrat je plačal klobučarju, strojarju, urarju, večkrat kovaču. Posebej je beležil, koliko denarja je namenil ženi in otrokom, npr. za "nov reklc Jerneju", "za Toneta obleko", "ženi dal". Denar je šel še za petrolej, *mašince* (vžigalice) in *žajfo* (čeprav so milo kuhali tudi sami), manjkral pa za *britvo*, za *šine*, za žebelje ali "*razne rištenge*"⁸ ali "*veliko koso*". Zapisal je tudi, kadar je plačal davke in pristojbine za cerkev (za ofer, za sveče, za cerkveno klop v Selcih). Za cerkev je prispeval tudi ob raznih praznikih (ob svetem Rešnjem telesu, ob sv. Petru, za veliko noč) in ob drugih priložnostih (ob novi maši, januarja 1922 za zvonove v Selcih, "za k Lenart zvon", "za v Davč zvon", "za novo cerkev"). Plačeval je še v bolniško blagajno, za kmetijsko družbo, za sodarsko zadrugo, za zavarovanje, za podporno društvo, za Mohorjevo

družbo, za vse revije. Zabeležil je tudi, koliko je vložil v hranilnico. Iz stroškov je razvidno sodelovanje med sosedi. Tako beremo, da je maja 1919 plačal en macesen Megušarju, oktobra 1919 *lon* Iletovim, septembra 1921 Mačešniku za pomoč pri kuhanju oglja, aprila 1922 Kosu za smreke, septembra 1922 Rebovim za les, aprila 1923 in 1924 Boltarču za smreke, junija 1924 Ileški za smreke. Skrbno je zabeleženo, koliko dnin je bil dolžan Boltarču za najem konja (za prevoz gnoja, oranje, prevoz sodov, dog itd.).

Leta 1922 se je med stroški prvič pojavil gradbeni material, kar kaže na obnovo hiše. Ker se je bal za dolžiti, jo je obnavljal postopoma. Leta 1923 se je gospodinja poslovila od črne kuhinje, gospodar pa je dobil večjo sodarsko delavnico. Leta 1929 je hiša dobila novo ostrežje in kritino, leta 1937 pa novo fasado, okna in stavbno pohištvo – takrat je Tomaž pri obnovi pomagal sinu Jaku.

Čeprav se iz beležk vidi, da je bil denar težko zaslužen, ga je vseeno namenjal v dobrodelne namene, bodisi v bližnji okolici bodisi za brezdomne otroke.

Od leta 1906 do 1920 je Tomaž Eržen opravljal razna družbena dela.

Od leta 1906 do 1914 je bil varuh osirotelega Janeza Koblarja iz Martinj Vrha 1. V sirotinskem listu je beležil, koliko je otrok napredoval pri delu in učenju. Tako je na primer 5. 7. 1907 napisal: "Je doma. V šolo hodi in dela in se uči kmetijskih del." V istem obdobju je bil sovaruh nezakonski Mariji Šmid iz Ojstrega Vrha 1. Tudi iz njenega sirotinskega lista je razvidno, da je tri leta hodila v šolo, leta 1912 piše, da je bolna že nad dve leti, leta 1914 pa, da stanuje z materjo na Studenem in sta "kot dningarici".

Leta 1913 je bil od cesarsko-krajnega okrajnega sodišča v Škofji Loki postavljen za skrbnika kmetu Janezu Čemažarju iz Ojstrega Vrha.

Prva svetovna vojna je prinesla v vas nove stiske in skrbi, ki pa se jih je dalo omiliti tudi z dobrim sodelovanjem med sosedi. Tako se je Tomažev sin Jaka spominjal hude zime, med katero je soseda Kosovka imela težak porod in jo je babica napotila k zdravniku v Železnike. Žensko, ki je že dva dni rojevala, je

Tomaž odpeljal na samotežnih saneh. Snega je bilo po pripovedovanju njegova sina Jaka toliko, da se je, ko sta z mamo s hišnega praga, ki je bil od poti oddaljen le nekaj metrov, opazovala Tomaža, zaradi visokega snega videl samo njegov klobuk. Sin Jaka se je iz tega obdobja spominjal tudi pomanjkanja hrane in tega, kako so bili otroci veseli, ko jim je Boltarč dal v najem kostanjevo drevo, tako da so v zimskem času imeli na mizi kostanj.

Na začetku prve svetovne vojne je bil Tomaž Eržen star 44 let in zaradi starosti ni bil vpoklican v redno vojsko. 22. 3. 1915 ga je županstvo v Selcih po ukazu poljedelskega ministrstva imenovalo za člana komisije, ki je skrbela za obdelavo polja in spravljane poljskih pridelkov v okolišju Česnjice. ("Ta služba je častna in se ne sme odkloniti," piše.) Dolžen je bil poskrbeti, da je bila v Ojstrem Vrhu obdelana vsa zemlja in da se je pospravilo pridelke. Takrat so iz vasi odšli v Galicijo štirje mladi moški, trije so padli, od tega dva mlada gospodarja, tako da brez pomoči sosedov ni šlo.⁹

Ohranila sta se dva črnovojniška legitimacijskega lista iz leta 1915 in 1916, iz slednjega je razvidno, da je bil pri zadnjem naboru spoznan za nesposobnega. Pešale so mu oči. Takrat so jemali v črno vojsko že do 55 let stare moške¹⁰ in ga njegova leta ne bi več rešila.

Od leta 1912 do 1920 je vodil vzdrževanje in popravilo makadamske poti Ojstri Vrh-Železniki, pri čemer je denar za plačilo delavcev dobil na županstvu v Selcih. Razdelil ga je, kot je popisano v njegovem Zapisniku prejemkov in stroškov za občinsko pot. Spodaj navajam primer iz omenjenega zapisnika za leto 1913.

13. 2. 1913	
sim prejel od županstva v Selcih	98,50 K.
Ostanek od prejšnjega leta	35,80 K.
Skupaj	134,30 K.
	84,50 K.
	Ostane še 49,80 K.

Tomaž Eržen

21. 1.	Fladraču 4 dnine za kamenje	10,40 K.
20. 4.	Fladraču za napravo šute	30,10 K.
16. 5.	Matevžu sem plačal za popravo mostu v Kodermac	3 K.
20. 6.	tri dnine	9 K.
17. 7.	za mostnice in vozniku	7 K.
3. 10.	Sivarju lon od mostu pri Valavk	3 K.
13. 12.	Fladraču za šuto	22 K.
		84,50 K.

Tomaž Eržen

Čeprav je bil Tomaž izjemno delaven, je vse navedeno lahko izpeljal zato, ker mu je ob strani stala nič manj delavna in sposobna žena, svoje pa so pripevali tudi otroci, ki so že zgodaj poprijeli za delo.

Med ohranjeno dokumentacijo najdemo še kup zanimivih listin, ki kažejo na utrip življenja tistega časa.

Skrbni oče je v predalu shranil "spričevala o cepljenih kozah" za svoje otroke. Iz njih je razvidno, da so jih cepili pri Svetem Lenartu v poletnih mesecih v starosti od šestega do enajstega meseca.

Ohranjena je tudi pobotnica, s katero je dokazano, da je Tomaž Eržen 18. decembra 1911 plačal 43 kron kot oskrbne stroške za štiriletnega sina Jerneja, ki je zbolel in bil v oskrbi v Ljubljani 18 dni.

Leta 1908 je Tomaž Eržen vplačal vpisnino za Podporno in strokovno društvo gozdnih delavcev. To vemo, ker je shranil društveno knjižico s pravili društva in zaznamki o vsakoletnem denarnem prispevku. V njej med drugim piše, da je bolniška podpora znašala po eno krono na dan in da se podpora ne izplača "v bolezni, ki si jo član nakoplje iz pijančevanja ali pretepa".

Iz izkaza za nakup moke v času prve svetovne vojne je razvidno, da je v Ojstrem Vrhu 6 živel osem oseb in količina moke, do katere so bili upravičeni.

Med dokumenti sta še živinska potna lista. Zanimiva sta zato, ker sta edini listini, na katerih je zapis tudi v cirilici.

Vast. gospod Tomaž Eržen posestnik
Ostriroh

Vstred ukazu poljedelskega ministerstva z dne 5. VIII
1914 dr. zah. št. 200 Vās podpisano izpustno
imenuje za člana komisije, ki ima skrbeti za
obdelavo polja in sprevajenje poljskih pridelkov
v okolice bovalne občine Čišnjica
Ta služba je častna, in se ne sme odkloniti.
Skrbeti imate torej v svojem okraju, v vasi
Ostriroh za to, da se sprevajedi na
zemljiča, lasti onih, ki so otišli v vojsko pravilno
in pravočasno obdelajo, kakor tudi da se potem pridelki
opredujejo. V ta namen imate pravico prisiliti posestnika
zemljišč, da potem ko so domu obdelali, pomagajo brez
plačila drugim. Dvinarji smijo pa zahtevati za buk
steno v tuk. okraju naravno plačo. Ako za obdelavo
zemljišč ne zadostujejo domače moči, ima komisija
dolžnost skrbeti, da jih dobi od drugih. V tem slu-
čaju se obrnite do predsednika komisije vašega okraja
s. J. Šušarja, posestnika na Čišnjici. Sjemni-
čuli pa županstvu imate tudi narnaniti posestvo,
ki se vohi vojske brez gospodarije in v nevarnosti,
da ostanejo neobdelana. Pridelki, ki bi se hotel
obdelati svoja polja, računa po uveljavljenem ukazu
vstred karu na 1000 K globe, ali razpore 4. m. ce.
Županstvo občine Štoca 22. avgusta 1915

J. Šušarj
župan

Županovo obvestilo o imenovanju za člana komisije, ki skrbi za obdelavo zemlje v Ojstrem Vrhu med prvo svetovno vojno. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Lepo ohranjena je učna pogodba med Janezom Peterneljem, mizarjem iz Škofje Loke, in Tomažem Erženom, sklenjena 15. 3. 1920. Z njo je Peternelj sprejel v uk Tomaževega 16-letnega sina Toneta za obdobje treh let in se zavezal, da bo plačeval za vaje stanovanje, hrano in bolniško blagajno, oče pa je imel na skrbi obleko.

Ni znano, da bi v Ojstrem Vrhu 6 kdaj gorelo, a Tomaž Eržen je svoje imetje zavaroval pred požarom in za to plačeval bodisi s kronami, dinarji ali markami. Ohranjena je polica, s katero je pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani zavaroval hišo in hlev proti požaru za obdobje desetih let, od leta 1911 do 1921. Dokumenti o vmesnem obdobju niso ohranjeni, leta 1933 pa je pri isti zavarovalnici ponovno sklenil zavarovanje "proti škodi po požaru, streli ali eks-

ploziji svetilnega plina". Pred iztekom pogodbe se je začela druga svetovna vojna in 20. 10. 1941 je pri Koroški deželni zavarovalni ustanovi v Celovcu za obdobje enega leta zavaroval imetje pred škodo, ki bi jo povzročil požar.

Sicer pa se je iz časa druge svetovne vojne ohranil še dokument, s katerim je bil uradno preimenovan in naj bi s 4. 5. 1943 postal Thomas Erschen.

Med dokumenti so se ohranila tudi pisma. Največ so jih napisali sinovi Tone, Jernej in Jaka med služenjem vojaškega roka, nekaj manj nečak Rudolf Eržen. V pisnih so nazorno opisovali služenje vojaščine, iz njih pa veje tudi navezanost na domače in kmečko življenje. Najbolj berljiva so Tonetova pisma, deloma zaradi lepe pisave in deloma, ker skoraj ni najti pravopisne napake.

Zagreb, 7. 4. 1926

Dragi oče!

Prejel sem Vaše pismo, hvala Vam zanj, prejel sem tudi denar in paket, Bog Vam plačaj zanj. Paket sem dobil šele v torek, pirhi so bili vsi pobiti in tudi slabi, a drugo je bilo dobro, tudi za denar se Vam prav lepo zahvalim, bilo je vsaj v praznikih, da sem imel malo za priboljšek ... Samo da bi bil doma ... /.../ Tu imamo zelo toplo vreme, smo že začeli iskati sonce, je že skoro vse zeleno in cvete vse od kraja, samo jabolka še ne, a slive so že odcvetele.

Kako se imate še kaj doma? Gotovo že kaj kmetvate. Se je Jaku že kaj pocelila noga? Kam pa je šel Iletov Janko? Bil sem oba večera na kolodvoru, mislil sem, da ga bom kaj videl, pa ga nisem, mogoče je pa kje drugje ostal?

Dolgčas mi je včasih prav zelo, posebno po mizarstvu in po časopisih, ker ne izvem nič novega. Sploh je tu v petek in svetek vse enako, samo ob nedeljah vežbamo ne, a k maši ne smemo iti nobeno nedeljo, meni se zdi, da nobene nedelje ni. Družčine nimam nobene razen enega iz Škofje Loke. Tu lahko opaziš vso pokvarjenost in nemoralnost vsake vrste, posebno pri starejših, tudi nekateri mlajši so se že navadili, misleč, da je najbolj junaško, ako v jezi opsuje vse, kar ti je najbolj drago in ravno to odbija vsako družčino.

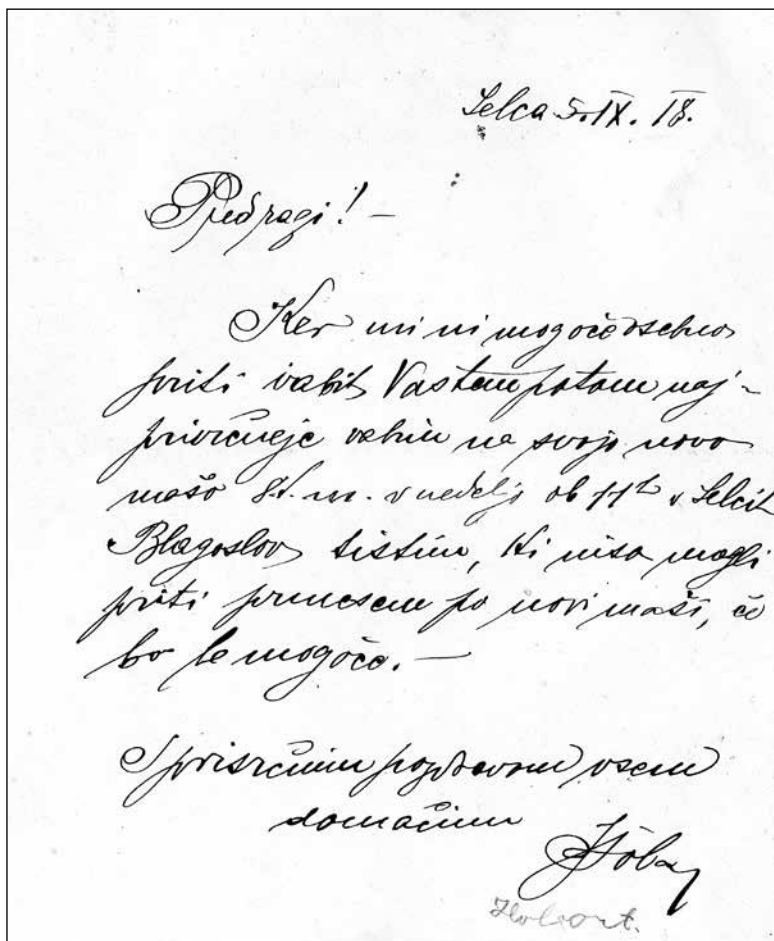
Pišete mi, da je pri vas bolezen in da zelo ležijo. Tudi drugim pišejo, da so skoro povsod bolni in tudi mrje jih dosti. So se mama že pozdravili, ko ste mi zadnjič pisali, da so bili bolni?

Še enkrat vam Bog plačaj za vse, posebno za denar. Bil sem že skoro čisto suh.

Iskreno Vas pozdravlja vse skupaj, še posebej pa mamó in Vas

Vaš hvaležni sin Tone

Ohranjeno pa je tudi vabilo Jakoba Šolarja na novo mašo iz leta 1918.

Vabilo prof. Jakoba Šolarja na novo mašo.
Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Fotografija ob novi maši prof. Jakoba Šolarja leta 1918, na kateri vidimo tudi Minco (v prvi vrsti skrajno desna) in Tomaža Eržena (v tretji vrsti drugi z desne). Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Ohranila so se pisma Tomaževe svakinje Anice, poročene Kos. Posebej je zanimivo tisto iz 1930. leta, v katerem na koncu naroča sestri Minci, naj pride k njej na Rakovnik, "da se bova še videle, prej kot kera umerje, sedaj smo že stare". (Takrat sta imeli 55 in 56 let.)

Nagovori v pismih so precej drugačni kot dandanašnji: pisma soseda Janeza Trojarja, Boltarča, ki je odšel za kruhom v Kolorado, ZDA, se vedno začnejo z "Dragi mi prijatelj сосед!" Z "Vaše Blagorodje g. T. Eržen" pa ga je nagovarjal mlinar in žagar Franc Mihelčič iz Dolnjega Logatca, ki je Tomažu z obžalovanjem sporočal, da ne more vzeti v uk njegovega sina Jaka, ker je zaradi prepozno prispele pošte vzel že drugega vajenca, s katerim pa ni bil preveč zadovoljen.

Kljub vsemu delu je našel čas za praznovanje nedelj in praznikov ter za branje.

Vemo, da je bil Tomaž globoko veren. Hodil je k jutranji maši (ob šesti uri) v Selca, in sicer najraje sam. Ko ga je Kajžarjeva mama vprašala, ali lahko gre z njim maši, ker jo je bilo strah hoditi po temi,

je odvrnil, da lahko, če bo po poti molčala, ker med hojo premišljuje in moli.¹¹

Držal se je svojih načel. Še pred prvo svetovno vojno je сосед Kos prišel v dolgove in v veliki denarni stiski je Tomažu ponudil lepo gozdno parcelo po znatno nižji ceni, kot je bila vredna. Pri Janovcu namreč niso imeli denarja za odkup po realni ceni. To ugodno ponudbo sta z ženo zavrnila, češ da na nesreči drugih ne smeš ustvarjati premoženja.

Tomaž je večkrat odšel na romanja, največkrat v Ljubno, kjer je bila znana božja pot k Mariji (iz Ojstrega Vrha so odšli tja vsako leto v maju). Bil je tudi v Rimu. Večkrat se je peš odpravil na Višarje in Sveto goro. Z božjih poti je prinesel veliko nabožnih predmetov, ki so še vedno pri hiši. Ohranili so se svečniki za na pare, skodelice za kropljenje, veliki rožni venec, srebrni križ, podoba (*speciosa imago*) blažene device Marije dobrega sveta.

V prostem času je veliko bral, kar je bila značilnost te družine. Za njim je ostala polna skrinja revij in knjig, tako da vemo, katere je naročal. V času pred svetimi tremi kralji je vse revije zbral, nekaj jih je s

Družinska fotografija iz leta 1929. Od leve proti desni stojijo: Ivana, Tone, Jernej, Jaka in Ana. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

šilom in vrstico zvezal sam, bolj imenitna besedila (Mladiko, ilustrirano prilogo Slovenca in Vigred) pa je odnesel k Brnu¹² v Golico, ki je imel pripravo za knjigovezje. Tako spravljeni so na naš čas počakali tednik Gospodar in gospodinja (priloga Domoljuba), mesečnika za slovensko mladino Vrtec in Angelček, mesečnik Orač za kmetovalce, mesečnika Bogoljub in Domoljub, mesečnik Mladika (družinski list), ilustrirana priloga Slovenca, mesečnik Katoliški misijoni s prilogo Tuji svet ter mesečnika Vigred (ženski list) in mesečnik Mati in gospodinja.

Bil je tudi naročnik Mohorjevih knjig, kar je bil že njegov tast, saj se je Gašper Fajfar v Družbo sv. Mohorja vpisal leta 1875, prav iz tega leta sta ohranjena koledar in njegova pristopna izjava.

V veliko veselje mu je bilo poslušati ženo, ki je lepo pela in igrala na citre. Rad je igral tarok in si prižgal pipo tobaka. V času prve svetovne vojne, ko tobaka ni bilo, sta ga z Boltarčem skrivaj gojila sredi gozda na nekdanjem kopišču, s kvaliteto pa nista bila zadovoljna.

Leta 1931 mu je umrla žena in zdi se, da je z Minco odšel v grob tudi del Tomaža. Po ženini smrti je do-

živel še dve veliki preizkušnji. Najmlajša hči Ivana je zbolela za neozdravljivo boleznijo, ki je nakazovala, da ne bo mogla samostojno živeti, in pokopal je 29-letnega sina Jerneja. Bilo je konec vseh zapisovanj. Breme gospodarstva je preložil na hčer Ano in sina Jakoba, ki se je leta 1939 poročil z Elizabeto Gasser. Ljubezen in pozornost, ki jo je izkazoval svoji družini, je v enaki meri posvečal sinovi družini. Med njegovimi starejšimi vnuki je še danes živ spomin na čas, ki so ga preživeli z njim. Dano mu je bilo delati do konca. Še vedno je vsak dan vstajal ob petih zjutraj ter pomagal pri izdelavi sodov in kmečkih delih. Poleti 1947, ko je bil star 77 let, je sam pokosil 36 arov velik laz v Studenski grapi, sam vse pograbil in spravil seno v hlev. To je bila njegova zadnja košnja.

Moj praded Tomaž Eržen je umrl 18. decembra 1947 za posledicami pljučnice. Odpeljali so ga po Studenski grapi na pokopališče v Selcih, kjer leži poleg žene Mince in otrok s pogledom na *speciosa imago*¹³ – na drugi strani Sore se vije pot iz Selc v Ojstri Vrh, po kateri je tolikokrat šel v farno cerkev.

Partija taroka s sinovi, leta 1932, od leve proti desni: Tone, Jaka, Tomaž in Jernej.
Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Opombe:

- ¹ Tako dokumente kot ustno izročilo o Tomažu Erženu je posredovala njegova vnukinja Elizabeta Eržen, Ojstri Vrh 6.
- ² Notarsko pismo, Okrajno sodišče v Škofji Loki, Zemljiška knjiga, prepis opravljen 10. 4. 2008.
- ³ Janez J. Švajncer, Avstro-ogrška vojska, v: Svetovna vojna 1914–1918, Pokrajinski muzej Maribor, 1988, str. 15.
- ⁴ Filip Demšar, Matevž Trojar: Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili, v: Železne niti 5, Muzejsko društvo Železniki 2008, str. 209.
- ⁵ Katarina Kobe-Arzenšek: Sodarstvo v Selški dolini, v: Les, revija za gozdno gospodarstvo XVIII, 5–7, Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesne industrije SR Slovenije, 1966.
- ⁶ Hrib in istoimenska gozdna posest v spodnji Selški dolini.
- ⁷ Plačilo šivilji.
- ⁸ Razno orodje.
- ⁹ Kot piše na spominski plošči na pokopališču v Selcih, so padli Franc Šuštar, Valentin Šmid, Gabrijel Šmid.
- ¹⁰ Nataša Budna Kodrič: Vojaki s Škofjeloškega v prvi svetovni vojni, v: Loški razgledi 46, Muzejsko društvo Škofja Loka 1999, str. 367–381.
- ¹¹ Izjava Ančke Šuštar, p. d. Kajzarjeve, iz Ojstrega Vrha.
- ¹² Izjava Ančke Šuštar, p. d. Kajzarjeve, iz Ojstrega Vrha.
- ¹³ Lepa slika.

Železnikar Franc Thaler – šentiljski župan in ugleden vinogradnik

Maksimiljan Fras

Franc Thaler. Vir: Kronika, 1969, zv. 2, str. 93.

Ko sem zbiral gradivo za monografijo "Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas" (založil EPOS, 2013), sem v starih časnikih naletel na zanimivo zgodbo o občinskih volitvah leta 1910 v Šentilju v Slovenskih goricah. Na moje presenečenje je bil takratni šentiljski župan Franc Thaler doma iz Železnikov. Zanimalo me je, kako je Železnikar postal župan štajerske občine, in to v času, ko je bila ta zaradi hudih ponemčevalnih pritiskov s severa še posebej pomemben branik slovenstva.

Franc Thaler se je rodil 18. septembra 1865 v Železnikih posestniku Mihaelu Thalerju in Mariji, rojeni Lavtar. Leta 1889 se je preselil k svojemu stricu Thalerju, ki je kot upokojenec živel v Šentilju v Slovenskih goricah. Po smrti strica in tete je podedoval vinogradno posestvo Karlsberg, ki je imelo ugodno lego za vinogradništvo, in ga takoj "prekrstil" oz. njegovo ime poslovenil v Karlovo. Kmalu si je pridobil sloves odličnega vinogradnika in njegovo vino je pod imenom "šentiljska cvetka" postalo znano tudi zunaj Štajerske, po drugih slovenskih deželah, po-

sebej na Gorenjskem. Sam se je sicer pozneje rad pošalil, da v času, ko je kot "sin skalnate Gorenjske" prišel v Šentilj, "niti ni poznal prav vinske trte". A v teku let najdemo Thalerja med najodličnejšimi zastopniki slovenskih vinogradnikov.¹

Franc Thaler se je rodil v času stopnjevanja slovensko-nemških narodnih trenj v habsburški monarhiji, ko si je slovenski narod v državi z nemškim vladarjem in nemško državno upravo prizadeval za samouveljavitev ter potrditev lastne izvirnosti in enakovrednosti nasproti nemškemu. Nemcem pa je bilo v interesu svojo etnično mejo potisniti čim dlje na jug. Franc Thaler se je kot mlad slovenski rodoljub po prihodu v Šentilj takoj pridružil tamkajšnjemu župniku Matiji Kelemini in nadučitelju Karolu Sorku, ki sta leta 1892 skupaj s kaplanom Matejem Štraklom ustanovila slovensko bralno društvo, ki je bilo predhodnik poznejšega prosvetnega društva. Bralno društvo je postalo središče slovenskega narodnoobrambnega dela, Thaler pa je bil več let njegov predsednik. Na občinskih volitvah 27. avgusta 1903 je slovenska stranka uspela premagati nemško in dotedanjega nemškega župana Egona von Pistorja, ki si je vztrajno prizadeval za ponemčenje šentiljske občine, je na županskem položaju nasledil Franc Thaler, ki se je "s pravo gorenjsko žilavostjo" boril za slovensko stvar. To je bilo tudi več kot potrebno, kajti takrat so se ponemčevalni pritiski le še krepili. Veliki cilj nemških nacionalistov je bila vzpostavitev t. i. nemškega mostu do Jadranskega morja. Šentilj v Slovenskih goricah je imel v tem načrtu posebej pomembno vlogo, saj bi bila z njegovim uspešnim ponemčenjem odprta vrata do Maribora, ki je imel takrat nemško govorečo večino. Tako bi Maribor dobil neposredni stik z nemškim etničnim ozemljem in bi lahko postal za Slovence za vedno izgubljen. Nemški nacionalisti so si tako v Šentilju v Slovenskih goricah sistematično prizadevali za ponemčevanje slovenskih otrok v šoli, nakupovanje posesti od slovenskih kmetov in naseljevanje protestantskih kmečkih družin iz Nemčije. Župan Thaler je bil leta 1905 soustanovitelj hranilnice in posojilnice, ki je reševala slovenske kmete, kočarje in obrtnike

pred pogubnimi dolgovi in prodajo njihovih domov Nemcem. Leta 1910 pa je sodeloval pri postavitvi slovenskega društvenega doma Slovenski dom, ki je bil odgovor na nemški dom Südmarkhof. Thaler je tudi kot odbornik Kmetijske družbe v Gradcu uspešno branil koristi slovenskih kmetov na Spodnjem Štajerskem. Strankarsko je bil ves čas pristaš SLS in je na njeni kandidatni listi tudi kandidiral v deželni in državni zbor. Bil je dolgoletni predsednik krajevne organizacije SLS. V razmerju do slovenskih liberalcev pa je bil "prijatelj kompromisa in je bil 'z vsemi dober'", kar kaže na to, da se je zavedal potrebe po združitvi vseh slovenskih političnih sil za obrambo narodnih interesov na slovenski etnični meji.²

Thaler je bil izvoljen za šentiljskega župana tudi na naslednjih občinskih volitvah, 27. januarja 1910. O dogajanju ob teh zadnjih občinskih volitvah pred prvo svetovno vojno pa naj spregovori kar odlomek iz zgoraj omenjene monografije:

Te šentiljske občinske volitve so potekale v znamenju velikih slovensko-nemških napetosti. Tamkajšnje slovensko govoreče prebivalstvo je bilo že več desetletij pod ponemčevalnim pritiskom nemških ustanov Deutscher Schulverein, Südmark, Deutsche Heimstättenbank in Gustav-Adolf-Verein, ki so v ponemčevanje Šentilja in njegove okolice vlagale precejšnja denarna sredstva. Pomembni predvojni katoliški politik in časnikar Franjo Žebot je leta 1935 v *Slovincu* objavil svoje spomine na te volitve. Žebotu, ki se je rodil leta 1881 v bližnji Selnici ob Muri, je bil Šentilj domač, saj je tu obiskoval osnovno šolo. Ob občinskih volitvah leta 1910 pa je bil v Šentilju v vlogi tajnika slovenske stranke in je deloval kot vnet volilni agitator. Slovenski tabor je vodil evidenco o vsakem posameznem volivcu, saj je v mali šentiljski občini štel vsak glas. Na številnih tajnih sestankih v župnišču, na domačiji slovenskega šentiljskega župana Franca Thalerja, pri slovenskem mecenu Ivanu Baumanu in v drugih slovenskih hišah v občini so si ustvarili jasno sliko o stanju na terenu. Pri agitaciji od hiše do hiše, ki jo je oteževala huda zima, pa je

slovenski stranki v šentiljski občini pristopilo na pomoč slovensko katoliško akademsko društvo Zarja iz Gradca, okrepljeno z nekaterimi člani dunajske Danice in s slovenskimi kmečkimi fanti iz okolice. Dan pred volitvami, posebno pa na dan volitev, 27. januarja 1910, so še enkrat obiskali vse volivce in jih nagovorili.

Zvečer pred volitvami se je še zadnjič sestal agitacijski odbor pod vodstvom župana Thalerja in se posvetoval dolgo v noč. Na ta posvet sta iz Maribora prihitela še profesor na mariborski klasični gimnaziji dr. Karel Verstovšek in odvetnik dr. Florijan Kukovec, ki sta dala še zadnje nasvete za agitacijo in za poslovanje volilne komisije, ki je bila polovico slovenska, polovico nemška, predsedoval pa ji je župan Thaler. Ker je bila volilna zmaga vse prej kot gotova, je bil pomemben vsak glas. Na dan volitev so slovenski agitatorji zgodaj vstali. V visokem snegu so se odpravili na vse strani po negotove volivce. Slovenska agitacijska pisarna je bila v Baumanovi gostilni, nemška pa v nemškem domu Südmarkhof. Volitve so po takratnem volilnem zakonu potekale v treh volilnih razredih: v III. razredu, v katerem so bili mali kmetje, bajtarji in obrtniki, ki so plačevali najnižji davek, je imela slovenska stranka zagotovljeno večino glasov; v II. razredu je bil izid negotov; v I. razredu pa ni bilo možnosti za slovenski mandat. Žebot je v svojih spominih na te občinske volitve ob severni meji opisal epizodo, v kateri so nastopili zarjani in znani šentiljski župnik Matija Kelemina. Pred volitvami so namreč zarjani obiskali hudo bolnega in takrat že upokojenega Kelemino (od leta 1909 je bil novi šentiljski župnik Evald Vračko) ter ga prosili, ali smejo na dan volitev priti ponj, da bo oddal glas v III. razredu. Na to je rodoljubni Kelemina kaj rad pristal. Na dan volitev so torej *"akademiki Juvan in tovariši"* šli po bolnega upokojenega župnika in ga zavitega v odeje in blazine *"nesli v najhujšem snežnem metežu in mrazu v Celcerjevo gostilno, kjer so se vršile volitve"*. Ko so ga prinesli v vežo volišča, so tam stali voditelji nemške stranke. *"In eden od teh je izrekel tole psovko: "Schau den halbkrepierten*

*windischen Hetzpfaffen! Noch knapp vor dem Tode muss er gegen uns Deutsche auftreten! Pfui!"*³ In Nemec je grdo pljunil ... Vsi smo osupnili nad tako nemško nesramnostjo! In zanesli so akademiki g. Kelemino pred volivno komisijo, kjer je s svojo koščeno roko oddal zadnjikrat glas za slovensko stvar!" Župnik Kelemina je potem umrl leta 1914. Več kot od njegovega glasu v III. razredu pa si je slovenska stranka na volitvah seveda obetala od dveh nemških glasov v II. razredu. Po Žebotovem pripovedovanju so namreč Slovenci na dan volitev dobro skrili nemškega pijančka Lopitscha: *"Dali smo mu v Baumanovi gostilni že jutraj sladko kuhano starogorsko kapljico in mož je sladko zadremal. Zanesli smo ga v mehko posteljo, ki nam jo je dala gostilničarka na razpolago. Lopitsch je primerno smrčal v postelji, ko so ga Nemci iskali po vseh koncih in krajih. Naši so previdno molčali in nihče ni izdal, da imamo nemškega volivca "zaprtega" in za nas rezerviranega. Ko pa smo videli, da brez Lopitschevega glasu ne moremo priti niti v ožjo volitev, smo zbudili spečega volivca, mu dali debelo cigaro in "kompanija" akademikov in kmetjskih fantov in mož je spremljala točno ob tri četrt na enajst (četrt ure pred zaprtjem volišča, op. p.) Lopitscha na volišče. Mož je bil zelo vesel, da ga spremljajo tako "fejst" fantje in je celo zavriskal pred voliščem. Nemci so sikali od jeze in so psovali Lopitscha z izdajalcem, a mož je korajžno glasoval za celotno slovensko listo."* Poleg Lopitscha, ki je rad srkal vince, so imeli Slovenci v rokah še enega skritega aduta. Šentiljski kaplan Miha Golob je namreč razpolagal z volilnim pooblastilom neke volivke Jellerjeve iz Gradca, ki pa ga je po dogovoru z njo smel uporabiti le v skrajni sili, če bi na volitvah slovenski stranki grozil poraz: *"Dotična Nemka je bila zavedna katolikinja in je dala Slovencem pooblastilo samo radi tega, ker so Nemci vršili svoje "Los von Rom" gibanje in so naseljevali v naše kraje samo protestante. /.../ Ko je g. Golob oddal glas za Jellerjevo, so Nemci divje zatulili: "Schon wieder ein Verrat!"*⁴ ⁵ Na koncu sta bili

obe stranki v II. razredu po številu prejetih mandator izenačeni. S tem pa sta bili stranki po končanih volitvah izenačeni tudi po skupnem številu odborniških mandatov v vseh treh volilnih razredih. Zato je o zmagi odločal žreb, na katerem pa je bila sreča naklonjena slovenski strani. Za šentiljskega župana so tako ponovno izbrali Franca Thalerja /.../. Slovenska zmaga na šentiljskih občinskih volitvah 27. januarja 1910 je bila pomembna z več vidikov: zadnje ljudsko štetje v Avstro-Ogrski 31. decembra 1910 je potem v Šentilju izvedel Slovenec; od teh volitev je bila odvisna tudi usoda tamkajšnje slovenske šole; slovenska volilna zmaga v Šentilju pa je bila poleg tega močna spodbuda za ostale občine v Slovenskih goricah – vse to je imelo potem pomemben vpliv pri določitvi državne meje na tem koncu Slovenije po prvi svetovni vojni.

Franc Thaler je ostal šentiljski župan do konca prve svetovne vojne. Kot župan je v svojem narodnoobrambnem delu ves čas tesno sodeloval s šentiljskima župnikoma Matijem Kelemino in Evaldom Vračkom ter z drugimi narodnimi delavci. Njegov prijatelj, znani predvojni politik Franjo Žebot, je o njegovi osebnosti ob njegovi smrti zapisal: "V osebnem občevanju je bil Thaler neka posebnost. Bil je priljubljen zaradi svojega skrajno koncilijantnega (spravljivega, pomirlivega, op. a.) obnašanja pri vseh, ki so ga poznali. Njegovo Karlovo je sprejelo v 40 letih, ko je on tam gospodaril na tisoče najodličnejših in priprostih gostov. On ni bil prijazen in dober samo z odličnjaki, ampak Thaler je bil tudi oče revežev. Kdorkoli je prišel k njemu, je bil gostoljubno sprejet." Franc Thaler je umrl 24. januarja 1936 v Šentilju v Slovenskih goricah za posledicami pljučnice.⁶

Opombe:

¹ Slovenski biografski leksikon, *Thaler Franc*; Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*.

² Jan Šedivý, *Borba za šentiljsko trdnjavo*, v: Kronika, 1969, zv. 2, str. 92–101; Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*; Slovenski gospodar, 1900, 1. februar, št. 5, str. 1, 2, *Slovenska šola v Št. Ilju*.

³ "Glej napol crknjenega vindišarskega hujskaškega farja! Še tik pred smrtjo mora nastopiti proti nam Nemcem! Fuij!"

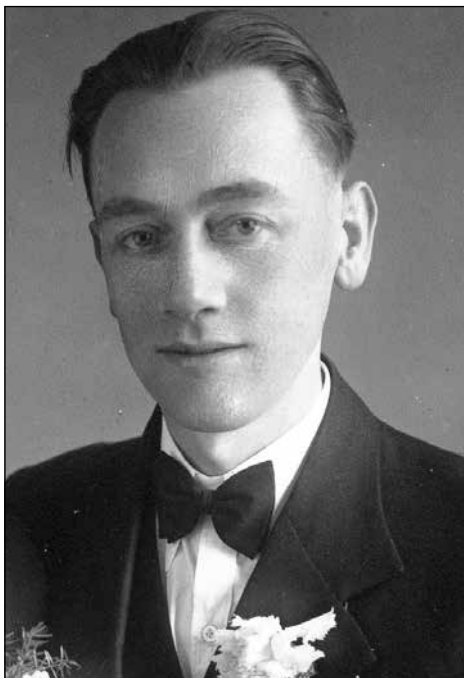
⁴ "Že spet izdajstvo!"

⁵ Slovenec, 1935, št. 20a, 24. januar, str. 3, *Zgodovinske volitve v Št. Ilju*.

⁶ Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*.

Ignac Frelih

Marijan Peternejl

Ignac Frelih v mladih letih. Foto: arhiv Marije Markelj

Vabila Muzejskega društva Železniki, naj nekaj napišem o rojaku Nacetu Frelihu, sem se razveselil in se hkrati spraševal, ali bom nalogi kos. Razveselil, ker Nace brez dvoma zasluži, da se o njem spregovori v občinskem zborniku Železne niti. Toda ali o njem vem dovolj, dovolj o njegovem času? Nisem zgodovinar in nisem brskal po listinah in arhivih. Napisal sem videnje otroka in mladeniča in tisto, o čemer so mi pripovedovali. Toda moje otroštvo sega v čas, ko ni bilo pametno preveč govoriti. Dosti mi je pripovedovala moja pokojna mama Justina. Dober spomin je imela. Tudi od soseda, Gajžlarjevega ata Janeza, sem izvedel marsikaj, in še od koga. O tem pišem. Za pomoč sem prosil Nacetovo hčerko Ireno Vengust. Prijazno se je odzvala, za kar se ji toplo zahvaljujem.

Irena Vengust o svojem očetu Nacetu

"Rodil se je leta 1909 očetu lesnemu trgovcu in mami gospodinji. Njihova domačija je bila sedanja Groharjeva hiša. Bilo je pet fantov. Mama jim je umrla na porodu dvojčkov. Le nekaj let zatem jim je umrl še oče. Najstarejši brat Peter, ki je bil takrat že v gimnaziji v Kranju, je moral prekiniti šolanje, se vrniti domov in skrbeti za brate. Tako so odrasčali kot samorastniki, ob pomoči maminih sester in sestričen, v veliki revščini. Dejstva, da so Petra dali v gimnazijo, da je bila domačija velika hiša in da so pri hiši imeli klavir, povedo, da je bil oče premožen in napreden mož, tako, da bi bilo življenje fantov lahko popolnoma drugačno, če se ne bi usoda tako poigrala z njimi. Nato pa je fantom neki prevarant z Zalega Loga vzel še hišo, češ da mu je bil oče veliko dolžan. Naš Nace je vedno govoril, da je bila to čista laž in goljufija s pomočjo podkupljenih advokatov in sodnikov. Ne vem, kaj je bilo res. Takrat so fante vzele v rejo tete in starejše sestrične. Kot mladega fanta je nato Naceta vzel pod okrilje tedanji župnik, tako da je živel v mežnariji in se učil za mežnarja, kasneje pa za organista v Selcih. Župnika je imel v izredno slabem spominu, češ da mu je v življenju naredil veliko hudega. Nikoli ni postal mežnar, ampak občasni tajnik v Sorici in kasneje na Zalem Logu, organist pa je bil celo življenje, skoraj do starosti 80 let. Poleg orgel se je sam naučil igrati še klavir, harmoniko, citre in violino. Že v zrelih letih pa je hodil na lekcije iz teorije, kontrapunkta in kompozicije k prof. Škulju v Ljubljano. Njegovi geni za glasbo so se prenesli na oba njegova vnuka. Vnučinja je profesorica glasbe, vnuk pa sicer glasbe ni študiral, ima pa velik smisel in veselje.

Poleg glasbe se je ata Nace sam naučil tudi nemščine, tako da je po vojni vsem vdovam po padlih, prisilno mobiliziranih nemških vojakih iz Sorice in Danj s korespondenco v nemščini uredil prejetje pokojnin iz Nemčije.

Med vojno je pri obiranju lipovega cvetja na domu svoje bodoče žene padel z visoke lestve in

si hudo zdrobil obe nogi, kar mu je preprečilo odhod v partizane, za kar ga je nagovoril njegov brat, že partizan. Mogoče mu je ta huda poškodba rešila življenje, posledice pa je čutil vse življenje. Ko se je leta 1943 poročil, se mu je življenje končno uredilo. Po vojni je bil upravnik kmetijske zadruga v Sorici, kasneje pa vodja računovodstva na Gozdarsko-kmetijski zadrugi za Selško dolino na Češnjici. Tudi znanje iz ekonomije in računovodstva si je pridobil sam na raznih tečajih in s študiranjem ustrezne strokovne literature, tako da mu je bila ob upokojitvi priznana višja izobrazba, taka, kot je bila zahtevana za opravljanje njegovega dela."

Nace Frelih in njegov čas

Čas njegovega življenja je bil razburkan, zaznamovan s tolikšnimi spremembami na političnem, gospodarskem, moralnem in kulturnem področju kot nikoli poprej v skoraj 700-letni zgodovini Sorice.

Rodil se je leta 1909, v času neverjetne dejavnosti in zagnanosti Sorice. Delovali sta združna mlekaria in hranilnica, kmetje so bili zelo dejavni pri urejanju skupnega pašnika na Poreznu, ob potokih so na veliko izkopavali kanale za namakanje. Ustanovljena je bila protipožarna bramba, delovalo je bralno društvo, ki je naročalo časopise, ki so krožili od hiše do hiše, in kupovalo knjige. Večina gospodinjstev je imela naročene Mohorjeve knjige. Krona organiziranega delovanja je bil leta 1912 zagon združne elektrarne. Velik vpliv na življenje Soričanov je imela gradnja bohinskega železniškega predora. V slabih osem kilometrov oddaljenem Podbrdu so se vaščani srečevali z najmodernejšo tehnologijo tistega časa. Vse to je v ljudeh vzbujalo željo po napredku in boljšem življenju. Družina Nacetovega očeta, ki jo v uvodu opisuje Irena Vengust, je primer podjetnosti Soričanov tistega časa. Lesno trgovino je uspešno vodilo kar nekaj vaščanov in žagarjev. Zaživele

so gostilne, ena od njih je nudila postrežbo, ki je zadovoljevala tudi imenitnejše goste. Delovale so trgovine in druge oblike obrti. Bilo pa je to tudi obdobje začetkov izseljevanja. Vas je bila prenaseljena, po nekaterih hišah se je, poleg domače družine, stiskalo več deset gostačev. Želja po boljšem življenju je vaščane gnala v svet, na začetku v Ameriko. Naj tu dodam svoja opažanja; zdi se, da potomci priseljencev iz Tirolske, pa naj si bo na naši, soriški strani ali v Baški grapi, niso tako zelo zraščeni z domačo grudo kot sosednji hribovci in jo hitreje uberejo na boljše.

V to je grobo posegla prva svetovna vojna. V vojni muze spijo, pa tudi drugi bogovi prijaznega obraza. Naj bo v književnosti še toliko poveličevanja poguma in vojne slave, malemu, zadnjemu človeku vojna prinaša trpljenje, pomanjkanje in žalost. Nič drugače ni bilo v Sorico, ne v prvi ne v drugi vojni in po njej.

Po končani vojni leta 1918 so Sorico zasedli Italijani in ostali do podpisa Rapalske pogodbe in določitve maje. Italijansko zasedbo so domačini težko prenašali. Najtežje je bilo povratnikom, vojakom s soške fronte, ki italijanske soldateske niso imeli ravno v časteh, posebno ker so se Italijani v primerjavi z avstrijsko disciplino obnašali kot razpuščeni postopači. V mojem otroštvu so starejši možakarji o tem pripovedovali prav zanimive zgodbe. In seveda, dekleta. Te se dolgo niso zmogle upirati vsiljivim makaronarjem. Zaradi tega je prišlo do hude krvi in pretepev, kar krepkih, z domačimi fanti. Nečastna slava soriških deklet se je širila tudi v sosednje kraje in na Sorico metala slabo luč. Nekoliko odmaknjene in vase zaprte potomce Tirolcev so bližnji in daljni sosedje vendarle cenili kot delavne, iznajdljive, gostoljubne, predvsem pa poštene ljudi. V zagovor soriškemu ženstvu pa je treba povedati: ni znan primer, ko bi na svojo žensko čast pozabila poročena ženska in mati.

V Kraljevini Jugoslaviji je Sorica postala obmejno območje. Vidnejšega gospodarskega napredka v tem času ni bilo. Soričani so obdelovali svojo zemljo, obrtniki opravljali dela in delno pokrivali tudi

sosednjo Davčo. Seveda je cvetel tudi kontrabant. Nezadržno je upadal tudi ugled in pomen Sorice. Sedež občine je bil prenesen na Zali Log. Spremenil se je tudi odnos Ljubljanske škofije. Brez pomislekov si upam trditi, da so duhovniki v stoletjih obstoja soriške župnije odigrali odločilno vlogo na mnogih področjih. Poleg verskega so opravljali tudi nacionalno poslanstvo. Tirolsko govoreče prebivalstvo je bilo spojeno s slovenskim. Kapelica, posvečena slovanskima apostoloma, svetima Cirilu in Metodu, ki stoji nekoliko pred vstopom v Sorico, je dovolj zgovoren dokaz. Duhovniki, ki jih je škofija pošiljala v Sorico, so bili brez dvoma blizu škofijskim prvotigašem. Ko te nacionalne potrebe ni bilo več, so soriško župnijo uvrstili med kazenske. Glede na vpliv, ki ga je Cerkev imela, bi bilo nespametno pričakovati, da to ne bo pustilo negativnih posledic. Dokaj bogato je bilo kulturno delovanje. Posebno priljubljeno je bilo uprizorjanje ljudskih iger. Dvorane ni bilo, zato so igrali v Poštni gostilni, na Šimcovem in Ekarjevem podu, pa tudi na prostem. Poleg ljudskih iger so posegali tudi po zahtevnejših delih, Scapinovih zvijačah in Revizorju. Tudi petja je bilo. Poleg fantovskega na vasi in močnega cerkvenega zbora je bilo slišati tudi zborovsko posvetno pesem. Delovala je tudi knjižnica z bogatim fondom. Izseljevanje se je povečalo. Francija, Kranj, Jesenice.

V drugi svetovni vojni se je Sorica znašla v položaju, ki se je močno razlikoval od sosednjih vasi. V vasi je bila nemška postojanka, pa tudi civilna oblast za vso soriško občino. Na čelu civilne oblasti je bil zadrnt nacist Diethart, strah prebivalstva in vojaške postojanke. Kljub temu je bila vso vojno preko občine Sorica zagotovljena nemotena oskrba ne le Sorice, pač pa vseh sosednjih krajev. Vojaščina sama je bila krajanom dokaj naklonjena. Sestavljali so jo starejši vojaki, med njimi Korošci in Čehi. Šušljalo se je, da imajo nekateri iz vojaške postojanke redne stike z Osvobodilnim gibanjem in da ima to simpatizerje tudi med vaščani. Šaljivci so del vasi celo poimenovali 'Angleška ulica', del pa 'Hitler plac'. Zaradi pritiska Nemcev je bila pod okriljem nemške-

ga vodstva ustanovljena vaška straža. Sorico sta v propagandne namene izrabljali obe strani. Nemška, ki jo je v časopisu Karavanken Bote prikazovala kot idiličen primer sožitja, partizanska pa kot izdajalsko vas. Dejstvo je, da je partizanskemu gibanju najbolj ustrezala takšna, kot je bila, saj je preko nje šlo obilo hrane tudi v njihove vrste. Pa ne le hrane. Iz Sorice so pritekala važna vojaška sporočila. Najpomembnejše pa je dejstvo, da sodni postopki po vojni, pa naj so bila sodišča še tako pristranska, niti nemu Soričanu niso dokazala prelitja krvi.

Krvava vihra, ki se je razbesnela nad Slovenijo po vojni, Sorice ni obšla. Najhuje je prizadela Spodnje Danje, pa tudi nekatere družine v Sorici in pod gorami. Neznano kam odpeljani možje, izseljene družine. Ker pa se po vsaki, še tako temni noči zdani, so se tudi v Sorici stvari počasi urejale. Zgradil se je združni dom, vzpostavljena je bila kmetijska zadruha, izseljencem je bil omogočen povratak. Stara društva so zaživela, ustanavljala so se nova. Izseljevanje, predvsem na Jesenice, ki je bilo najmočnejše

v povojnih letih, se je zaradi razvoja industrije v Železnikih ustavilo.

Ta kratki uvod se mi je zdelo potrebno zapisati, saj bi brez tega bralec le težko razumel nekatere stvari z življenjske poti Naceta Freliha.

Družbeno in društveno delovanje Naceta Freliha

Nace je že kot otrok pokazal veliko vztrajnosti in voljo do učenja in ustvarjanja. Najbolj se je to pokazalo, ko se je sam naučil igranja inštrumentov. Sam mi je pripovedoval, da je načrtoval študij glasbe v kraljevi vojski. Domači župnik ga je pregovoril, da je to misel opustil in se šel učiti orgljanja k mojstru v Selca. Ta njegova odločitev me preseneča. Kot bister, pa tudi ambiciozen mladenič se je nedvomno zavedal prednosti pri študiju in poznejši karieri, ki jih je nudila armadna šola pred podeželskim učiteljem. Kaj ga je zadrževalo? Prave družine ni imel. Borno

Moški cerkveni pevski zbor. Ignac Frelih je tretji v sprednji vrsti. Foto: arhiv Marijana Peternelja

otročvo in izkušnje vojne in italijanske zasedbe mu domačega kraja niso slikale v posebno svetli barvi. Pa se je kljub vsemu toliko navezal nanj. Se je spominjal iz otroštva kljub bedi tudi lepih stvari in dobrih ljudi, da se je odločil ostati in ostal za vse življenje?

Po končanem triletnem učenju se vrne v Sorico in postane organist in zborovodja. Tu ima, kot mi je pravil, nemalo težav, saj starim, v svoj prav zaverovanim pevcem niti na misel ne pride, da bi se ozirali na mlečezobca. Mežnar ni bil nikoli. Postavljen pa je bil za občinskega tajnika. Spet se pokaže njegova nadarjenost in volja do dela in učenja. Sam študira pravne in upravne akte in pravila računovodstva. Sam se nauči nemščine. Ob vsem spoznava, da Sorica izgublja na veljavi. Čeprav je bila daleč nazaj sedež občine, je nasprotna stran dosegla, da se sedež preseli na Zali Log. Tam poslej uraduje Nace in se vrača v Sorico. Tu ga čaka cerkveni pevski zbor, pa tudi fantovsko prepevanje ob večerih po vasi. Tu je učitelj in skladatelj Martin Železnik, s katerim se ženita pri sestrah v Lovrenčevi gostilni, hkrati pa Nacetu širi glasbeno znanje. Tu je igralska skupina, ki pod vodstvom Vindišmanovega Milana na prostem ali po kmečkih podih in gostilnah uprizarja ljudske, pa tudi zahtevnejše igre. Tu so gasilci. Tu je čudaški župnik, ki mlademu organistu greni življenje. Toda tu so tudi prijatelji, prepričani, da Sorico popeljejo v čase pred vojno, ko je bila od najvišje oblasti v Sloveniji imenovana za vzor umnega gospodarjenja v hribovju. Nace ve, da je tu mesto tudi zanj.

Toda nad vsem visi strah pred bližajočo se vojno. Ko se ta res razbesni tudi nad Slovenijo, Nemci Sorici vrnejo občinsko oblast. Morda prav zato med vojno Sorica ne doživlja vseh tistih grozot, kot so jih deležni drugi kraji. Relativno vzdržno obdobje Nacetu omogoči, da se leta 1943 poroči.

Po prestanih povojnih grozotah nova oblast postavlja svoje zametke tudi v Sorici. Za vodenje kmetijske zadruge potrebuje sposobne ljudi. Prvi med njimi je Nace. Kot upravnik prevzame vodstvo zadruga in jo vodi vse do združitve z drugimi zadrugami v Kmetijsko zadrugo Češnjica, kjer svoje delo nadaljuje kot računovodja. Delo soriške zadruge je bilo zelo

uspešno. Tik pred združitvijo so nabavili nov tovornjak za prevoz lesa, pa je po pripovedovanju poznavalcev v blagajni ostalo še veliko denarja. V zadrugi se, takšne so bile zahteve oblasti in sistema, dogaja marsikaj. Poleg odkupa lesa in živine se vanjo bolj ali manj prostovoljno vključujejo obrtniki. Največ in najuspešnejši so bili mizarji. Pridružil se jim je tudi nekaj krojačev in čevljarjev. Zadruga je zaposlovala tudi večje število gozdnih delavcev. Delali so na Jelovici in v gozdovih nekdanjih vaških agrarnih skupnosti. Potem ko visoka oblast ni več grozila kmetom z nasilno kolektivizacijo zemlje in skupnim kotlom, so zadruga postale dokaj znosna oblika delovanja in povezovanja podeželja. Kljub temu so bili to časi, ko je oblast s silo uveljavljala nekaj, kar je bilo velikemu delu prebivalstva tuje in nesprejemljivo, saj je rušilo stara pravila in ustrezala drugemu delu, ki je v tem videl svojo priložnost. Kmetijska zadruga je bila kot vmesnik, ki naj blaži napetosti, ki so ob tem nastajale. Naloga ni bila lahka, toliko težja za Sorico, na katero je marsikateri oblastnik gledal kot na 'švabsko' vas. Biti v tem prvi in tudi prvi na udaru, ni bilo lahko. Veliko let je bil to Nace. Njegovi razgledanosti, preudarnosti in krepki besedi se ima Sorica v veliki meri zahvaliti, da se je marsikaj rešilo njej v dobro. Vsem ustreči ne zmore nihče, tudi on ni zmogel.

Nace je bil dejaven pri vseh skupnih delih v kraju. Izgradnja zadržnega in gasilskega doma, priključitev v državni elektro sistem in izgradnja novega krajevnega elektro omrežja so le nekatera dela, v katerih je Nace odigral ključno vlogo. Dejaven je bil pri skoraj vseh društvih v kraju. V Prosvetnem društvu Ivan Grohar je bil predsednik, tajnik, režiser, igralec, zborovodja in skladatelj. Po njegovi zaslugi se je v Sorici kar nekaj let predvajalo filme. Mnogo let je vodil turistično društvo. V tistem času je bilo v Sorici gostom na voljo preko 30 postelj. Osebo se je zavzemal za ureditev ceste Podrošt-Sorica in za avtobusno povezavo. Sam mi je pripovedoval, da se je v zvezi s tem nabralo za več kot dva kilograma listin. Poleg vsega je bil opora večini duhovnikom, ki so delovali v Sorici. Zgovorne so besede, ki jih je ob njegovi krsti izrekel eden od njih: "Bil mi je kakor oče."

Ignac Frelih, glasbenik in skladatelj

Ignac Frelih je bil brez dvoma velik glasbeni talent, ki bi v drugačnih pogojih in okolju po vsej verjetnosti posegal zelo visoko. Z glasbo se je srečal že v domačem okolju. Kot izvemo iz spominov njegove hčerke Irene, so imeli v domači hiši klavir. Osnovno glasbeno znanje je pridobil pri glasbenem učitelju v Selcih. Ker je bil že od otroških let vajen samoučenja, si je vseskozi znanje dopolnjeval samostojno. Srečno naključje je nanoslo, da sta v Sorici službovala glasbenika, pred vojno učitelj Martin Železnik, po vojni župnik France Gačnik, oba tudi skladatelja. Sam mi je neskromno zatrjeval, da se je pri obeh veliko naučil. Želja po znanju ga je gnala, da se je v zrelih letih izpolnjeval pri prof. Škulju.

Svoje javno glasbeno pot je začel kot organist in zborovodja pri svetem Nikolaju v Sorici. Pri povedoval mi je, kako se je vso noč pripravljaval za zahtevnejšo skladbo, potem pa mu je starejša pevka povedala, da se na ta dan poje te in te pesmi. Dosti lažje mu je bilo, ko je ustanovil svoj zbor z

mladimi pevci. Težava je bila v tem, da dekleta, potem ko so se poročila, niso več prihajala na kor. Zbor tako kvalitetno ni rasel, kot bi on hotel. Dobršen del moškega zbora pa je obstal z njim vse do konca. Nekaj med njimi je bilo odličnih pevcev. Na soriškem koru je orgljal in vodil zbor, dokler so mu dopuščale moči. Pretresljivo je bilo videti, kako se mu roke tresejo, pa ni odnehal. Ustavila ga je šele huda bolezen. Nekaj časa je orgljal tudi v Železnikih in Podbrdu. Spominjam se, da mi je nekoč poočital. V mojem otroštvu se je namreč računalo, da se bom orgljanja priučil tudi jaz. Časa ni bilo, predvsem pa so moji prsti tako okorni, da od vsega ni bilo nič. Pa mi je rekel: "Star sem, pa me preobkladajo z delom. Zakaj nisi vztrajal, da bi mi pomagal?"

Kot skladatelj je ustvarjal, vsaj kolikor je meni znano, največ na področju cerkvene glasbe. Izjema je priljubljena pesem O slovenska domovina, ki jo pojejo mnogi zbori, uglasbil pa jo je ob stoletnici rojstva Ivana Groharja. Skladal je tudi za potrebe domačega odra. Mislim, da je resneje začel sklada-

Mešani cerkveni pevski zbor. Foto: arhiv Marijana Peternelja

ti, ki je v Sorici deloval župnik in glasbenik France Gačnik. Ta je zelo povečal mešani zbor in ustanovil otroškega. Zelo pristrčne so njegove pesmi, uglašene na besedilo Franca Gačnika, v katerem otroški zbor nastopa kot solist, mešani pa ga spremlja. Pozneje je skladal tudi zahtevnejša dela za orgle in mešani zbor. Zelo priljubljene so nekatere njegove darovanske pesmi. Blizu so mu bile adventne in postne, med vsemi pa je najbolj znana postna V mukah. Svoj skladateljski vrh je dosegel z Mašo v čast svetemu Nikolaju, ki jo je v samozaložbi izdal ob svoji petdesetletnici orgljanja. V samozaložbi je izdal tudi zbirko lahkkih mašnih spevov.

Moja ocena seveda ni strokovna, pa vendar si bom drznil zapisati misel o njegovem skladateljskem delu. V njegovih skladbah slišim odmev nekdanjih časov domače vasi. Rad ima štiriglasno moško petje, ki se prepleta z ženskimi glasovi. Melodija zveni domače, ušesu prijetno. Skladbo odlikuje dovršenost. Površnosti ne pozna.

Njegovi sopotniki

Še bolj kot okolje imajo na življenjsko pot človeka vpliv ljudje, s katerimi mu je hoditi. Nace se je v teku življenja srečal in navezal stike z mnogimi, tudi zunaj kroga domačih krajev. O teh ne bom govoril, ker jih ne poznam ali sem zanje le slišal. Rad pa bi omenil nekatere domačine, s katerimi se je tako ali drugače srečeval in se z njimi dopolnjeval.

Seveda ne morem mimo žene Julke. Kar pogosto sem bil v njuni hiši. Baje je največji dar, ki ga lahko Bog da možu, dobra žena. Zanju to velja do popolnosti. Stala je ob njem ob njegovem delu, tudi takrat ko je bil slabe volje, stregla mu je v boleznih. Močno je v njegovo življenje posegel župnik Janez Karlin, ki ga je s tem, ko ga je odvrnil od vojaških šol, ohranil Sorici. O njegovem učitelju glasbe ne vem veliko, vem pa, da se je z njim učil moj stric Franc, Jurež iz Davče. Zdi se, da je bilo njuno prijateljstvo kar trdno, saj sta se vse življenje, stric je umrl dosti mlad, po malem kregala. Tu so pevci

iz njegovega pevskega zbora in fantovskega petja, Tolcev Jaka, Fidarjev Jur, Fajfarjev Lojze, Šimcov Tone, Kačarjev Peter, Orlistov Martin. Z učiteljem Martinom Železnikom ju ni povezovala le glasba. Ženi sta si izbrala v Poštni gostilni. Njun tast, znani gostilničar Lovrenc, je bil dolga leta gonilna moč napredka v Sorici.

Kot upravnik kmetijske zadruga je imel odlične sodelavce. Janez Kejžar, predvojni delavec v Franciji, mu je bil desna roka pri vodenju blagajniških knjig in tudi sicer odličen svetovalec; Fran Kejžar, mizarški mojster, ki je poskrbel, da so odlični izdelki mizarjev našli kupce; Matevž Jensterle, vsestransko delaven ustvarjalec, Janez Egart in Peter Kemperle, napredena kmeta, dejavna na mnogih področjih; France Gačnik, župnik, profesor glasbe. V času, ko je bilo vse cerkveno zavračano, mu je uspelo v Sorici v devetih letih na oder prosvetnega društva postaviti devet dramskih predstav in v župnišču postaviti zbirko Groharjevih mladostnih del, ki je delovala pod okriljem Muzeja v Škofji Loki. Gačnikova desna roka je bil Nace. Tone Golja, upravnik Kmetijske zadruga Češnjica. Zdi se, da je bilo med njima veliko razlik, pa tudi tistega, kar ju je povezovalo.

Sama od sebe se mi vsiljuje primerjava z možem, za katerega ne vem, ali sta se srečevala in kakor koli sodelovala, imata pa veliko skupnega. V mislih imam Nika Žumra iz Železnikov. Sem imel pač srečo, da sem se ob nekem času z njim pogosto srečeval. Podobna sta si bila že po zunanosti; visoka, markantne postave. Podobna sta si bila po značaju. Niko Žumer mi je dejal: "Pri meni od odločitve do izvršitve nikoli ni bila dolga pot." Upam si trditi, da bi isto lahko o sebi rekel Nace. Oba sta veliko svojega dela in sposobnosti posvetila domačemu kraju. Res, da je pomen Nika Žumra širši, saj zajema vso Selško dolino in čez, pa vendarle. Oba sta v nasprotju z zahtevami časa ostala trdno zvesta krščanskemu izročilu in morda s tem in s svojo avtoriteto dosegla več strpnosti v okolju, kjer sta delovala. In še to, oba sta med domačini premalo cenjena!

Jože Dolenc, književnik, urednik, prevajalec (1912–1994)

Anton Sedej

Jože Dolenc. Foto: arhiv družine Jenko-Fidler

Selška dolina je znana po številnih izobražencih, ki so s svojim strokovnim delovanjem na različnih področjih postali prepoznavni v širšem slovenskem prostoru, pa tudi izven meja naše domovine.

Eden izmed njih je bil tudi naš rojak Jože Dolenc, ki smo mu domačini po domače rekli Petrov Jože.

Zibelka njegovega otroštva so bili Železniki, kjer se je 20. aprila 1912 kot peti otrok rodil v številni delavski družini očetu Petru (1873–1924) – sodarju in materi Tereziji (1876–1967). Poleg njega so bili v družini še: sestra Johana (1902–1989), Ana (1903–1986), brat Janez (1906–1974), Stanka (1909–1995) in Minka (1915–1991). Družina je bila gostać brez zemlje kot večina družin tistega časa v izrazito delavskem okolju Železnikov. Kot gostaći so Petrovi prebivali v hišah gornjega dela Železnikov: po domače pri Podnivčku, Weißgerberju in Lukelnu. Štiri-razredno ljudsko šolo je obiskoval v Železnikih. Kot nadarjen učenec je šolanje nadaljeval na gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano, kjer je bival v ljubljanskem semenišču in na teološki fakulteti. V času, ko je Jože obiskoval prvo gimnazijo, jim je umrl oče ter zapustil šest nepreskrbljenih otrok. Jože je že v zgodnjih mladostnih letih občutil čez mero trpljenja, ob njem pa zato tudi dovolj zdrave duhovne moči, ki ga je resnila in zorila ter tako pripravljala na trdo življenje.

Navajen dela in garanja je gledal na svoje študentske dolžnosti z očmi človeka, ki ve, kaj pomeni

boj za vsakdanji kruh, pa naj bo to hrana za telo ali za dušo. Bil je izredno prizadeven študent, kar je bilo znano tudi v njegovih gimnazijskih letih, kjer se je dokazal s kupom debelih zvezkov, v katere je zapisoval vsebino in oznake del iz slovenske in svetovne književnosti. Ob tako obsežnem poznavanju domače in tuje literature je razumljivo, da se je odločil za študij slavistike. Za preživljanje mu je bila v veliko pomoč družina, brat Johan, ki se je že zgodaj zaposlil v Dermotovi usnjarni, in sestre, ki so pridno klekljale in prodajale čipke. Petrova družina je bila zelo povezana med seboj. Živeli so v skromnosti in pomanjkanju kot nešteto družin tistega časa v Železnikih.

V študentskih letih je Jože Dolenc organiziral in vodil Krekovo mladino v Selški dolini, kjer je preko rojaka Srečka Žumra prišel v stik s krščanskimi socialisti in njihovim gibanjem, v katerem je veliko delal.

Na ljubljanski teološki fakulteti je bil Jože leta 1938 med prvimi laiki, ki so diplomirali na tej fakulteti. Zanimivi so naslovi njegovih treh seminarskih

Družina Dolenc, p. d. Petrovi. Od leve spredaj: hči Stanka, hči Johana, mati Terezija, hči Marija in Ana. Zadaj od leve: sinova Janez (Johan) in Jože ter oče Peter. Fotografirano na vrtu Podnivčkove hiše. Foto: arhiv družine Jenko-Fidler

nalog: *Duhovni lik Luka Jerana, Sv. Alfonz Ligvorij med Slovenci, Škof Anton Alojzij Wolf*; za vse tri je dobil svetosavsko nagrado. Vse tri naloge so pričevale živo zanimanje za slovensko kulturno zgodovino, ki ji je Jože ostal zvest pri znanstvenem ustvarjanju. K temu ga je spodbujal tudi prof. dr. Ivan Prijatelj, ki je bil ob prebiranju njegovih seminarskih nalog navdušen. V 30. letniku Časa (1935–36) je Jože objavil svojo prvo *Razpravo o ilirizmu* na podlagi Jeranove korespondence z Vrazom. V isti reviji je kasneje objavljaj predvsem ocene leposlovnih del.

Njegovo slovo od ljubljanskega semenišča zaradi ozkih mladčevskih razmer, ki so takrat zavladale v njem, ni pomenilo prekinitve teološkega študija, še manj slovesa od duhovnega doma krščanske miselnosti, ki ji je Jože ostal neomajno zvest. Toda študij teologije ni bila povsem njegova osebna volja, zato se je vključil v študij slavistike. Po diplomji je nastopil službo v programskem oddelku Radia Ljubljana, kjer je bil tudi urednik radijske revije. Ob okupaciji je bil eden izmed redkih uslužbencev, ki so ga Italijani najprej zaprli in nato odpustili iz službe. Tedaj se je ves posvetil delu za OF.

Za tem slovo od zasilnega domovanja, služba in ob vsem tem še študij jezikov in svetovne književnosti na ljubljanskem vseučilišču, nekaj časa tudi v Zagrebu in na Dunaju.

Potem se je pričela druga svetovna vojna, ki mu je študij pretrgala in ga za dve leti angažirala v ilegalnem delu za OF, kjer je opravljal razne funkcije, pisal okrožnice za skupino krščanskih socialistov, članke za Slovenskega poročevalca ter drugo ilegalno gradivo. Jože je kot član sodeloval tudi v uredništvu radijskega Kričiča, kjer je bil glavni urednik Lovro Kuhar - Prežihov Voranc, člani pa Fran Albreht, Tone Vodnik, Rudi Kobilica in Miro Jeršič. Bil je tudi sourednik zbornika Slovenska revolucija. Njegovo ustvarjalno življenjsko pot je močno prizadel tudi dachauski pekel.

Po osvoboditvi je prijateljsko sodeloval s tedanjim ministrom Edvardom Kocbekom. Takrat je bil Jože Dolenc zaposlen kot član uredništva Slovenskega poročevalca. Tam je spoznal Marto Moravec, ki je

bila njegova tajnica, kasneje se je z njo tudi poročil. V službi je bil Jože stalno pod pritiski, naj vstopi v partijo, on pa je to trdovratno zavračal, saj je ostal zvest svojemu nazoru in prepričanju, česar ni nikoli skrival, kot so to počeli nekateri njegovi sodelavci. Nikoli se ni predajal komur koli, vedno je imel svoja razmišljanja in stališča. Nenadoma so mu v tej ustanovi onemogočili delo, kar je bilo zanj težko razumljivo, ker je bil ves predan svoji službi. Jožeta je ta krivica močno prizadela. Za svoje delo in zvestobo je bil kaznovan z odpovedjo službe. Razočaranje je bilo hudo, saj so mu obrnili hrbet njegovi najožji sodelavci in nadrejeni. Potem je dolgo iskal zaposlitev, ki je bila predvsem odvisna od dobre volje nadrejenih tovarišev, ki svojega prijateljstva niso razdajali brez poniževalnih pogojev. Uredništvom nekaterih založb in publikacij je bil dan celo namig, naj njegovih prispevkov ne sprejemajo. Ostal je brez vsega ter se lotil prevajanja doma, kjer je delal cele noči, da si je lahko potem kupil manjše stanovanje na Streliški ulici v Ljubljani. Pred tem sta z ženo Marto stanovala v večji hiši njenih staršev na Parmovi ulici. V Ljubljani je s svojo družino živela njegova sestra Marija, poročena Fidler. Preden se je Jože poročil, mu je Marija kuhala in prala, bil je zelo navezan na njeno družino.

V brezizhodnem položaju za zaposlitev se je zatekel k Mohorjevi družbi, kjer je sprva dobil skromno službo korektorja. Ko se je Janko Moder odpovedal službi urednikovega pomočnika, je bil na njegovo mesto imenovan Jože Dolenc. Prav kmalu je postal zavzet urednik vseh družbenih publikacij pri Mohorjevi. Pri urednikovanju je bil vesten in natančen.

Z zanimanjem sem prelistal Mohorjev koledar iz leta 1970. Kar po vrsti si sledijo spominski članki: *Stanko Cajnkar – sedemdesetletnik; France Koblar, ob osemdesetletnici; France Bevč – osemdesetletnik; Božidar Jakac – ob sedemdesetletnici; Matija Tomc – ob sedemdesetletnici; Anton Janežič, ob stoletnici njegove smrti; Juriju Trunku ob njegovi stoletnici; Dr. Metod Turnšek – ob šestdesetletnici; Engelbertu Besednjaku v spomin; Rado Murnik – ob 100 letnici rojstva*. Poleg naštetega so

prav v tem koledarju njegovi raznovrstni prispevki: *Preureditev cerkvenega koledarja; Božično voščilo; Slovenija, samostojna cerkvena pokrajina; Potovanja papeža Pavla VI.; Gospa Sveta (ob 50-letnici plebiscita); Znanju odprimo vrata; V Zlatoličju – največja elektrarna v Sloveniji; Djerdap – največje gradbišče v Evropi; Petdeset let slovenske univerze; Razgled po svetu: dva prevoda in naпослед še Glasnik Mohorjeve družbe* – v celoti kar 23 prispevkov, za katere je bilo treba zbrati precej gradiva.

Tudi v drugih letnikih Mohorjevih koledarjev ne manjka njegovih člankov z raznih področij, spominjskih in drugih, ki jih je napisal kot urednik. Niti za časa Finžgarjevega urednikovanja ni koledar prinesel toliko religiozne vsebine kot v letih, ko je bil urednik Jože Dolenc. Verjetno je, da bi bil mogel nekaj tega dela prevzeti tudi kdo drug. Mnogi so bili naprošeni, da kaj prispevajo, pa niso napisali ničesar.

Pri njegovem delu je pomembno omeniti Mohorjev koledar za leto 1971, kjer je Jože objavil tri obširne razprave z naslovi: *Ob preureditvi cerkvenega koledarja; Nedelja – temelj in jedro cerkvenega leta in Od kdaj obhajamo Božič*.

Ob vsem tem je Jože Dolenc veliko prispeval pri sestavljanju knjižnega programa in pridobivanju literarnih in strokovnih sodelavcev. Z njegovim tankim čutom je prisluhnil utrupi in željam sotrudnikov, prav tako poverjenikom ter članom za skupno dobro pri razvoju Mohorjeve družbe. Nešteto pisem, ki jih je v obdobju svojega urednikovanja napisal sodelavcem, poverjenikom in mohorjanom, po svoje govori o podrobnem delu, ki ga je opravljal z razumom in dobrosrčnostjo. Bil je skrben lektor rokopisov pri še tako preprostem sotrudniku, iznajdljiv in spoštovan svetovalec ter pobudnik. Mnogo knjig je prišlo v mohorski program prav po njegovi zamisli in na njegovo pobudo. Med drugimi celotno Sveto pismo, izbrana dela F. S. Finžgarja, Ivana Preglja, Frana Detela idr.

Jože Dolenc ni napisal nobene izvirne knjige, zato ga ni najti med pisatelji literarnih tekstov. Pre-

vajanje tujih rokopisov ne odpira vrat v svet prave literature. Dejstvo pa je, da je Dolenc z odločnimi koraki in z obsežnim opusom poslovenjenih tekstov prestopil prag domačih prevajalcev in urednikov raznih del. Tu je dobil mesto med najvidnejšimi in najbolj prizadevnimi v tistem obdobju. Svet za kulturo in prosveto LRS mu je že prej priznal, da je "seriozen prevajalec solidne umetniške kvalitete". Za celotno knjižno polico se mu je takrat nabralo preko trideset knjig njegovih lastnih prevodov.

Za Mohorjevo družbo je Jože Dolenc leta 1969 priredil zbornik slovenskih popisov božiča v naši domovini z naslovom *Božič na Slovenskem*. V tistem obdobju je uredil in z opombami opremil tudi 6. zvezek Detelovega *Izbranega dela*. Tudi pri drugih založbah je izšla lepa vrsta njegovih prevodov romanov, povesti, pripovedk in pravljic. Značilno za vse njegove prevode je, da jim je napisal izviren uvod ter dodal izčrpne opombe.

Na vidnem mestu med njegovimi prevodi je bila impozantna knjiga *Najlepše antične pripovedke*, kot jim je v svoji nemški izdaji dal naslov Gustav Schwab. Knjiga obsega 867 strani, od teh je več kot 20 strani uvoda, v katerem prevajalec odkriva pogled v antični pravljичni svet, ki ga dopolnjuje na koncu knjige obširen pregled grške in rimske mitologije. Že pred to knjigo je Dolenc pri Mladinski knjigi izdal prevod *Pripovedk o rimskih bogovih in junakih* avtorja Gustava Schalka.

V svet pripovedk in pravljic je prevajalec Jože Dolenc stopil že nekaj let pred izidom omenjenih dveh knjig, saj je že leta 1953 izšel njegov prevod takrat nedosegljive knjige Selme Langerlöfove *Čudovito potovanje Nilsa Holgersona z divjimi gosmi*. Omenjena knjiga je bila desetletja najprikupnejše branje švedskih šolarjev.

V njegovem prevodu so leta 1958 izšle tudi *Kitajske pravljice*. Zatem je leta 1962 Mladinska knjiga izdala knjigo v dveh zvezkih *Perzijske pravljice*, kjer je bil prevajalec Jože Dolenc. V letu 1968 je ista založba izdala njegov prevod dveh knjig *Finskih pravljic*, s tem smo po njegovi zaslugi dobili še dve pomembni deli iz finske književnosti. Prevedel je

tudi roman finskega pisatelja Aleksisa Kivija *Sedem bratov* s 27 strani obsegajočo študijo z naslovom *Finci in njihova književnost*. Študija je prvi obsežnejši prikaz finske nacionalne književnosti in literarnega dela njenega prvega klasika Kivija. Dolenc je prevedel tudi roman *Silja* finskega pisatelja Fransa Sillanpääja, pretresljivo zgodbo lepe Silje, zadnje potomke svojega rodu, ki je obenem žalostna zgodba socialnih razmer na Finskem na prelomu stoletja.

Iz književnosti severnih narodov je Jože Dolenc prevedel še naslednja dela: leta 1954 *Hoja skozi temo* pisatelja Olava Duuna; roman *Zadnji viking* Johana Bojerja; romana *Nočna straža* in *Ptice* norveškega pisatelja Tarjeia Vesaasa. Romana sta izšla v zbirki Ljudska knjiga pri Prešernovi družbi leta 1968. V omenjeni zbirki je izšel prevod romana švedskega pisatelja Wilhelma Moberga *Jezdi še nocoj*. Za Cankarjevo založbo pa je Dolenc prevedel še dva romana istega avtorja z naslovoma *Kmetje se selijo čez morje* in *V novi domovini*. Tudi tem delom je napisal spremno besedo, ki razodeva njegovo razgledanost v svetovni književnosti.

Življenje mornarjev, ribičev in pomorščakov, prebivalcev obmorskih krajev in njihovo sožitje z morjem je Jože Dolenc prikazal v 500 strani obsegajoči zbirki z naslovom *Ladja na obzorju*, ki je izšla leta 1959 v Kopru. Knjiga je izbor slovenskih in tujih odlomkov iz raznih povesti, romanov in novel, ki govore o morju. Trije od teh pisateljev so Slovenci, drugi so tujci – pisatelji ruskega, poljskega, nemškega, francoskega, norveškega, danskega, angleškega in ameriškega rodu; te je bilo treba prevesti. Prevajalec Dolenc je izbranim tekstom dodal še kratko oznako pisateljev, ki je vrednost in uporabnost izbora zelo povečala.

Prevod romana *Črnc z Narcisa* angleškega pisatelja poljskega rodu Josepha Conrada je leta 1966 izšel kot 76. zvezek zbirke Ljudska knjiga. Kako je Dolenca kot prevajalca zanimalo vse, kar je v zvezi z morjem, potrjuje še en prevod: *Mrtvaška ladja* B. Travna.

Sledila je še kopica prevodov, ki so nastali bolj po naročilih raznih založb kakor iz prevajalčeve težnje

ali po njegovi lastni presoji in izbiri. Izmed teh je omeniti pretresljivo pripoved nizozemske pisateljice Clare Ascher Pinkhof *Zvezdni otroci* o življenju nizozemskih otrok v nemških taboriščih ter prav tako otrokom namenjeno zgodbo o plazovih v švicarskih gorah pisateljice An Rutgers van der Loeff Basenau, prav tako Nizozemke: *Plazovi besne*. Oba prevoda je izdala Mladinska knjiga. V zbirki Ljudska knjiga pri Prešernovi družbi so izšli še prevodi: A. Hayes, *Dekle z vie Flaminie*; James A. Cain, *Poštar zvoni zmerom dvakrat*; John Knittel, *Abd-el Kader* in Alan Paton, *Jokaj, ljubljena dežela*. In še ena izmed pravljčnih knjig je izšla v prevodu Jožeta Dolenca, to je *Veter v vrbju* angleškega pisatelja Kennetha Grahama, ki jo je leta 1961 izdala Mladinska knjiga.

Med najzahtevnejšimi deli, ki se jih je kot prevajalec lotil Jože Dolenc, je prav gotovo roman slovitiga švicarskega pisatelja Gottfrieda Kellerja *Zeleni Henrik*, ki je izšel leta 1965 pri Cankarjevi založbi v dveh delih kot ena izmed knjig v zbirki Svetovni roman. Za prevajalca je bilo to zelo zahtevno delo, saj ima knjiga preko 700 strani in je izšla v dveh knjigah skupaj s študijo *Gottfried Keller, njegovo delo in življenje* (25 strani) in skoraj 30 stranmi opomb.

Mnogo prevodov krajših novel in črtic je objavil v raznih koledarjih. Po vsem, kar je zapisano, ni dvoma, da je imel Jože posebno veselje s sprehodi po pravljčnih svetovih. Ni znano, zakaj, morda ga je pravljčni svet privlačil zato, ker ta svet ne trpi nasilja in krivic, v tem svetu zmagujejo poštenost in pravičnost, zvestoba in dobrota. V velikem izboru tega pravljčnega sveta, ki nam ga je v prevodu prikazal Jože Dolenc, je dovolj prepričljivih dokazov o tem, zato bi navedel samo en naslov, *Čudovito potovanje Nilsa Holgersona z divjimi gosmi*.

Ko so leta 1956 obnovili nekdanji Književni glasnik, ki ga je do okupacije urejal dr. Franc Kotnik, ni bilo videti, da bo to kaj več kakor skromna periodična publikacija. Vendar se je po zaslugi Jožeta Dolenca, ki je Glasnik urejal in zanj napisal tudi večino prispevkov, razvil v majhno literarno revijo. Prva številka 6. letnika, ki je izšla ob Finžgarjevi 90-letni

ci, je bila posvečena njemu. Podobna je bila že pravi monografiji in dragocena je že zaradi obsežnega seznama Finžgarjevih del. Ko je bil Književni glasnik ukinjen z izgovorom, da zanj ni denarja, je bilo to res samo deloma ali pa sploh ne. Urednik Jože Dolenc je v Knjižnem glasniku objavljaj vsakovrstne prispevke, predvsem pa je z živahnimi in kritičnimi zapisi spremljal vse Mohorjeve knjižne izdaje, zlasti izbrana dela Ksaverja Meška, F. S. Finžgarja, Fr. Delele in Ivana Preglja. V njem je objavil vrsto razgovorov s sodelavci: z urednikom Finžgarjevih in Pregljevih del dr. Francetom Koblarjem, z urednikom Detelovega Izbranega dela prof. Jakobom Šolarjem, s prof. dr. M. Slavičem o prevajanju Svetega pisma, s pesnikom Kocbekom, s pisateljki Jalnom, Kozarjem, Rebulo, z dr. Antonom Trstenjakom, z avtorjema *Slovenske pesmarice* Matijem Tomcem in Lukom Kramolcem itd. Na ta način je predstavil vse vidnejše sodelavce pri takratni Mohorjevi družbi. Pisatelj Alojz Rebula ga je takrat imenoval za botra vseh njegovih spisov, ki so izšli pri Mohorjevi družbi.

Pomembno je omeniti tudi sodelovanje Jožeta Dolenca pri prevajanju celotnega Svetega pisma, ki je izhajalo v letih 1958–61, kjer je poleg dr. Jakoba Aleksiča, dr. Stanka Cajnkarja in dr. Andreja Snoja sodeloval v redakcijski komisiji, ki je pripravila celotno besedilo za tisk. Dolenc je skrbel tudi za tehnično redakcijo celotnega dela. Viri pišejo, da so v petih letih priprav tega dela imeli več kot 400 skupnih sestankov. Za pomoč in nasvete so se obračali na prof. Jakoba Šolarja.

Prav tako je Jože Dolenc pomembno sodeloval pri pripravi teksta in opomb za knjigo *Jesusov evangelij*, eni izmed knjig, ki je izšla pri Mohorjevi družbi. Po novem letu 1973 je pomagal tudi pri izdaji t. i. Ekumenske biblije.

Poleg vsega tega je Jože Dolenc napisal dolgo vrsto življenjepisov za vse knjige, ki so izšle pod naslovom *Leto svetnikov*, ki sta jih v obdobju 1968–1973 zasnovala in uredila skupaj z Maksom Miklavčičem. Za slovensko izdajo Volksbrockhausa – *Splošnega priročnega leksikona* pri Cankarjevi založbi je pripravil gesla iz krščanstva in judovstva.

Kot je zapisal ob Jožetovi 60-letnici (leta 1973) njegov prijatelj in sodelavec dr. Stanko Cajnkar, sta k tako bogatemu literarnemu opusu prispevala Jožetova pridnost in sposobnost, zlasti njegovo delo in zvestoba Mohorjevi družbi v najtežjem obdobju njenega obstoja, v letih 1952–1975. Oboje – delo in zvestoba – terjata priznanje in spoštovanje.

V letu 1987 je pri Mohorjevi izšla knjižica *Slovenski romar*, za katero je gradivo zbral in uredil Jože Dolenc, uvodnik pa napisal Stanislav Lenič, ljubljanski pomožni škof.

Po odhodu Jožeta Dolenca v pokoj je mesto urednika pri Celjski Mohorjevi družbi prevzel Vito Musek, naslednji pa Matija Remše, ki ima, kot mi je povedal, lepe spomine na Jožeta Dolenca, ki je v zelo težkih časih zavzeto in uspešno opravljal delo urednika. Po upokojitvi je Jože še veliko pisal ter prevajal knjige za slovenske založbe. V njegovih delovnih letih je veliko sodeloval tudi z umetniki, eden med njimi je bil tudi akademski slikar Stane Kregar.

Zvest svojim krščanskim načelom je bil Dolenc vedno v napoto takratni politiki pod vodstvom Komunistične partije. Še po letu 1974 je bil pogosto izpostavljen zasliševanjem, ki jih je vršila notranja uprava. Pod prispevki, ki jih je objavljaj, je bilo pogostokrat zaslediti njegov podpis s psevdonimom *Peter Kosem* (Peter po imenu njegovega očeta, Kosem pa po dekliskem priimku njegove matere).

Jože Dolenc je umrl v Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani 21. julija 1994. Pogrebno slovesnost je opravil njegov prijatelj Rafko Lešnik, danes upokojeni kanonik, prelat ljubljanske nadškofije. Pokopan je skupaj s svojo ženo Marto (Moravec) na ljubljanskih Plečnikovih Žalah.

Jožeta Dolenca se dobro spominjam iz mladosti, ko je redno prihajal v Železnike na obisk k materi, bratu in sestram. Takrat so stanovali pri Weißgerberju¹ v neposredni bližini naše hiše Na logu v Gorenjem koncu Železnikov. Ta hiša, ki je bila takrat last Vide Šmid (Dermotove), je v požaru 16. januarja 1952 pogorela. Kasneje so na tej lokaciji zgradili nov stanovanjski blok.

Opombe:

¹Tudi Bajsgarber, domače ime hiše, kjer je imel nekdanji bivši lastnik Jože Košmelj obrtno delavnico za izdelovanje irhovine.

Viri:

Stanko Cajnkar: *Šestdeset let urednika Jožeta Dolenca*, Mohorjev koledar, leto 1973.

Status animarum, Župnija Železniki, stran 121.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki, pododbor Železniki, 1973, stran 180.

Informatorji:

Marija Fidler - Jenko, dr., Pod klancem 5, Ljubljana.

Cilka Benedik, Studeno 2, Železniki.

Matija Remše, Gmajnica 61, Komenda.

Alojz Tolar, Ojstri Vrh 1, Železniki.

Antonija Šuštar, Na plavžu 34, Železniki.

Štalca – stara naselbina, vetrne peči in železo

Franci Bogataj
Andrej Bogataj

Arheološke najdbe na Štalci, ostanki peči za pridobivanje železa in prve analize žlindre bi znale začetek železarstva v Selški dolini postaviti v čas pred 14. stoletjem, kar pomeni, da je bilo železarstvo razvito že mnogo pred prihodom prvih furlanskih železarskih mojstrov v Železnike.

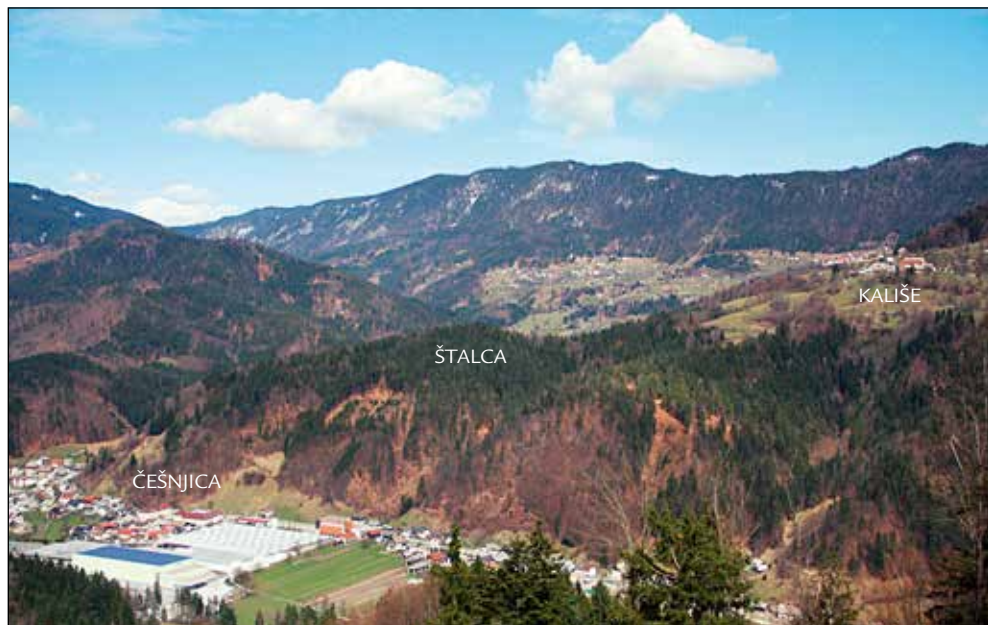

Foto: Andrej Bogataj

Hrib Štalca (640 metrov) najdemo, če se peš odpravimo s Češnjice proti vasi Kališe, hoje je približno za 15 minut. Za nekdanjo Turkovo gostilno v Žabji vasi zavijemo desno na pot, ki vodi do Kališ ali naprej do Sv. Križa. Po strmem vzponu se pot vije mimo nekdanjih travnikov, ko pa se prične gozdno rastje, v grapi, po kateri teče hudourniški izvir, in po poti že lahko opazimo črne zaobljene kamne, za katere smo včasih mislili, da gre za železovo rudo. V resnici gre za žlindro, ki leži na površju in počasi plazi v dolino z zahodnega dela Štalce, na kateri so bile vetrne peči (žlindra je ostanek oziroma stranski proizvod v peči pri redukciji železa). Stari zgodovinski zapis imena hriba ali dela pobočja (Plavški boršt, Stare fužine) potrjujejo železarsko dejavnost v preteklosti.

Prve zapise o najdeni železni žlindri na Štalci lahko zasledimo že leta 1781 pri avtorju Baltazarju Hacquetu, čeprav imena hriba, s katerega vozijo staro težko železno žlindro, ne imenuje. Kasneje o najdeni stari žlindri pišejo še Karel Jožef Prenner leta 1838, Jožef Levičnik leta 1855, leta 1867 pa Anton Globočnik plemeniti Sorodolski v svoji knjigi omeni dejstvo, da je bilo železarstvo na Štalci glede na dejstva in okoliščine veliko starejše, in ga postavlja v čas pred rimsko dobo. Tudi Anton Koblar leta 1892 v svojem pisanju omeni najdeno žlindro. Prvi raziskovalec, ki pa si je Štalco ogledal in naredil podrobne zapiske o obisku, je bil Jernej Pečnik. Opazil je terase na vrhu hriba in jih povezal s Slovani in z železarstvom. Morebitnih najdb ne omenja. Ogledal si je tudi soseščino in ostala morebitna arheološka nahajališča (Dražgoše, Kališe, Češnjico, Sveti Križ). Tudi arheolog in kustos Kranjskega deželnege muzeja Alfonz Müllner je leta 1897 v svojem strokovnem časopisu Argo prvič omenil Štalco. Bolj podrobno pa je zapiske o Štalci objavil leta 1909 v svoji knjigi. Povzel je

pisanje prejšnjih avtorjev (Hacquet, Levičnik) in med ljudmi našel in zapisal še živo pripoved o nabitiranju železove rude (žlindre) v letih od 1850. do 1862.

Leta 1980 se je v Loških razgledih o Štalci temeljito razpisal Rajko Brank, amaterski arheolog. V prispevku z naslovom Štalca – stara železarska naselbina citira nekatere starejše avtorje, hrib Štalco pa je tudi obiskal in prišel do zanimivih zaključkov. Zanimiva je predvsem ideja o obrambnem jarku na severni strani hriba, omeni terase in skupine kame-nja, raztresene po pobočju.

Vsi avtorji omenjajo staro železarstvo brez natančne datacije. Verjetno ni bilo – razen železne žlindre – nikakršnih ostalih najdb, ki bi kazale na natančnejši čas poselitve.

Tako je Štalca varovala svojo skrivnost vse do leta 2011, ko nam je velikodušno odkrila del zgodovinske preteklosti.

Žlindra, dokaz pridobivanja železa

Vremenski pogoji so januarja 2011 omogočali, da sva si ogledala Štalco, mimo katere smo hodili kot otroci in na poteh občudovali zaobljene kamne najrazličnejših oblik, ki so našli svoje mesto v naših žepih, saj smo jih zaradi teže in oblike s pridom uporabljali pri streljanju s fračo.

Že ob hoji po stezi pazljivo oko najde staljeno žlindro različnih velikosti in oblik ter rdeče peščenjake (kamne), ki so ob stiku z visoko temperaturo spremenili svojo barvo. Ob pregledu poti sva postala pozorna na vedno večje kose žlindre, ki so naju vodili na strmejšo pobočje. Tam sva streljal od poti našla dve gruči kamnov, ki nakazujejo ostanke vetrnih peči, okoli katerih je bilo precej žlindre.

Skrbno zloženo kamenje, ki mogoče nakazuje oporni zid peči.
Foto: Andrej Bogataj

Na istem delu pobočja (zahodni del, ki gleda proti Ratitovcu) sva našla še več manjših, skoraj že zasutih teras, na kateri so bile gruče kamenja, ki nakazujejo na obstoj železarskih peči. Pri pregledu kamenja se je na nekaterih straneh jasno videla žlindra, ki je bila naparjena na skalo.

Terase, na katerih so bile postavljene vetrne peči.
Foto: Andrej Bogataj

Najdena žlindra je najrazličnejših oblik, struktur in tež. Žlindra, ki je stekla iz peči in se na zraku strdila, ima največkrat gladko zaobljeno obliko.

Teškoča žlindra, ki je iztekla iz peči. Nekateri jo zamenjujejo z bobovcem – železovo rudo.
Foto: Andrej Bogataj

Na samem pobočju smo našli težjo in lažjo žlindro. Težja žlindra ima večjo specifično gostoto in v njej je s pomočjo magnetna še zaznati železo. Lahko gre za žlindro, ki je nastala v pečeh z nižjo temperaturo, saj je znano, da so bili začetki železarstva bolj primitivni, saj železarji še niso znali dosegati višjih temperatur. Zato je prihajalo do nepopolne redukcije železa, in posledično je bil tudi izkoristek slabši, saj je železo ostajalo v žlindri.

Primer težke žlindre. Žlindra je stranski produkt pri pridobivanju železa.
Foto: Andrej Bogataj

Na pobočju je najti tudi lažjo žlindro, ki ima penasto strukturo. Lahko gre za žlindro, ki je bila sekundarni produkt vetrne peči, v kateri so dosegali višje temperature in s tem posledično popolnejšo redukcijo železa. Takšna žlindra ne vsebuje železa.

Lažja žlindra, ki ima penasto strukturo.
Foto: Andrej Bogataj

Našli smo tudi nekaj kosov stene peči, v katerih je vidna žgana glina, pomešana s kamni ali peskom.

Deli notranjosti vetrne peči.
Foto: Andrej Bogataj

Vetrne peči

Vetrne peči, ki so bile najdene na pobočju Štalce, pravzaprav z vetrom nimajo nobene zveze. Izraz je rahlo zavajajoč, saj je strokovno dognano, da je moč vetra premajhna, da bi z njo razpihovali žareče oglje in s tem višali temperaturo v peči. To so počeli z mehovi na ročni, najverjetneje pa na nožni pogon. Kasneje, ko so peči prestavili ob reke ali potoke, pa so s pomočjo vodne sile poganjali velika kolesa, ki so poganjala mehove za vpihovanje zraka v žarečo peč. S tem so dosegali tudi višje temperature in boljši izkoristek pri redukciji železa.

Glede na to, da so še danes vidne delno že zasute izkopane ravnice, na katerih so bile peči, smatramo, da je šlo za peči z manjšim notranjim premerom. Ostanke takšnih peči so arheologi odkopali na Dolenjskem, ki je bila znana po intenzivni železarski dejavnosti v halštatski dobi (približno 500 let pred našim štetjem). Našli smo tudi glinen delček notranjosti peči in iz njegove ukrivljenosti sklepamo, da je šlo za peč z notranjim premerom okoli 60 cm. Višina peči ni znana, iz literature o vetrnih pečeh pa je znano, da je šlo za peči, ki niso bile višje od enega metra.

Peči so bile po predvidevanjih narejene iz kamnov, najdenih na hribu, za notranjost in kot vezivni element pa so uporabljali glino, ki so jo po navadi izkopali nekje v bližini.

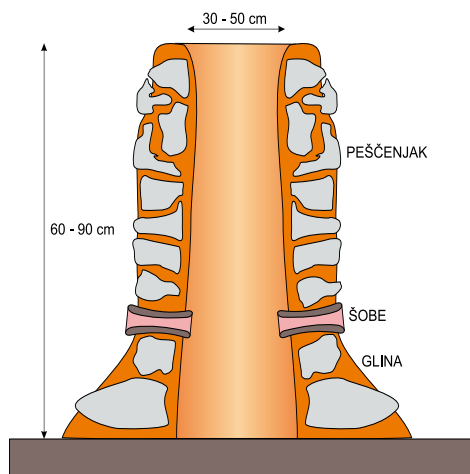
Izjemno pomembna je tudi najdba šobe, za katero ocenjujemo, da so jo uporabljali pri pečeh (za vpihovanje zraka).

Glina šoba, najdena na Štalci. Foto: Andrej Bogataj

Železo (volk), ki so ga pridobili, je bilo v obliki žareče krogle, ki so jo potegnili iz peči. Takšno žarečo gmoto so v bližini peči nato kovali, da so iz nje izstisnili še določene nečistoče in žlindro. Ko se je volk ohladil, so ga ponovno segrevali na kovaškem ognjišču, ga z različnimi železnimi drogovi potegnili na nakovalo (večji kamen ali lesen parobek) in ga ponovno kovali v polizdelek ali v končni izdelek.

V določenih večjih kosih žlindre smo našli profile odtisov orodij, ki so jih uporabljali pri kovanju ali pri vlečenju volka in žlindre iz peči. Zanimivo je, da se določeni profili odtisov ponavljajo.

Skica peči. Risba: Andrej Bogataj

Redukcija železa

Železo nastane v posebnih pogojih s pomočjo redukcije (odvzemanja kisika) železove rude. Če postopek laično razložimo, to pomeni, da v notranjosti peči prihaja do različnih temperaturnih območij; s pomočjo ogljikovega monoksida (CO), ki ga tvori izogorevanje oglja, pa se železovemu oksidu odvzame atom kisika. V peč se izmenično vsipajo plasti zdobljene železove rude (železov oksid) v velikosti polovice sladkorne kocke in zdobljenega oglja.

V spodnjem delu se s pomočjo šob vpihuje zrak, ki poviša temperaturo za potrebno redukcijo in omogoča nastanek žlindre. Le-ta se nabere na vrhu žareče vsebine in ob predrtju steče iz peči. Nato se potegne iz peči žarečo gmoto, imenovano volk.

Peči so najverjetneje uporabili večkrat, tako, da so njeno notranjost očistili in ponovno pripravili za železarski postopek.

Železarski obrati so bili vedno najdeni na mestih, kjer je bilo v okolici možno pridobiti tudi oglje. Šlo je za strateško surovino, brez katere železarstva ni bilo. Pod zgornjim vrhom Štalce na zahodni strani so veliki platoji, na katerih so kuhali oglje s kopami. Tega se spominjajo še nekateri starejši ljudje, ko so peš hodili mimo kop v Kališe. Možno pa je, da so na

teh točkah kuhali oglje tudi naši staroselci, prebivalci železarske naselbine.

Ruda

Za zdaj nam še ni uspelo razvozljati uganke, kje so kopali rudo. Na južnem delu Štalce se pojavljajo zanimivi rovi (mogoče boljše kanali), delo človeških rok, vendar zaenkrat še nismo odkrili povezave med rovi (kanali) in železovo rudo. Možno pa je, da so rudo kopali na Jelovici in jo tovorili čez Površnico mimo današnjih Kališ na Štalco. Rudo so najprej izkopali, nato sprali v velikih lužah ali pa pustili čez zimo na ravninah, kjer sta jo očistila dež in sneg. Nekatere rude je bilo treba pražiti (segrevati na žarečem oglju). Pri tem je ruda postala krhka in porozna, lažje so jo drobili, v rudo so lahko prehajali potrebni plini in iz nje se je izločila vezana voda. Ob tem pride tudi do kemične spremembe (nastanek železovega oksida), kar je pogoj za uspešno redukcijo. Pražena

ruda velikokrat dobi zanimivo vijoličasto barvo.

Ivo Cundrič je v svojem praktičnem poizkusu iz 17 kg rude po redukciji pridobil kar 13,8 kg žlindre.

Najdena lončenina in glineni izdelki

Na zahodnem delu Štalce se strmina prevesi v dve ravnici, rahel vzpon pa nas vodi do vrha, na katerem so še danes lepo opazne ravne terase, očitno delo človeških rok. Na vzhodnem delu Štalce rahlo pod platojem je padlo drevo, ki se je najverjetneje vdalo močnemu vetru. Ob tem je njegov koreninski sistem odkril rob platoja, v katerem smo našli različno lončenino. Pozorni smo postali na rdeče fragmente, ob podrobnejšem pregledu pa se je izkazalo, da gre za dele lončenine z različnimi vzorci. Zanimivo je, da smo na tem mestu našli tudi železno konico ter različne vrste lončenine (deli posod, svitki ...), med njimi pa tudi edinstvene šobe, ki so najverjetneje služile za vpihovanje zraka v vetrne peči.

Najdbe, ki so bile najdene na Štalci. Foto: Andrej Bogataj

Fragmenti lončene posode

Novе najdbe, ki smo jih našli naključno po prvem odkritju, potrjujejo dejstvo, da je bilo na Štalci življenje dokaj intenzivno. Določene drobne fragmente lončenine smo našli na gozdnih poteh; nad potjo, ki je bila narejena zadnja, pa smo v melišču našli dele posode, ki je bila najverjetneje narejena ročno (brez uporabe vretena). Gre za ožgane dele posode, narejene iz neprečiščene glinе, z neenakomernim presekom.

Poleg teh najdb je zanimiva tudi najdba ostankov žrnelj. Z žrmljami so nekđaj primitivno trli žitarice – na primer žito, da so dobili moko. Mogoče so jih uporabljali za mletje žita ali pa kremena, ki so ga rabili kot dodatek za taljenje rude.

Žrmlje so narejene iz konglomerata, ki pa ga v bližini nismo zasledili. Najverjetneje je bila kamenina prinesena od drugod. Ali je to mogoče najstarejše najdeno in ohranjeno orodje v Selški dolini, bodo pokazale nadaljnje raziskave.

Fragmenti lončene posode, najdene v melišču nad potjo.
Foto: Andrej Bogataj

Žrmlje?
Foto: Andrej Bogataj

Lega naselbine

Pri pregledu celotnega hriba postane jasno, da naselbina na Štalci ni bila izbrana naključno. Gre za strateško lego, saj jo na severni strani po mnenju Rajka Branka (1) varuje ročno izkopan jarek, na vzhodnem in zahodnem delu strmo pobočje, na južnem delu pa je naselbina potrebovala obrambni zid. Sledov fortifikacije (obrambnega zidu) za zdaj še nismo našli, lahko pa je šlo za kombinacijo kamenega zidu in kolov, na strmih pobočjih pa so bile najverjetneje lesene palisade (koli). Morebitna nadaljnja raziskovanja bodo lahko ponudila tudi ta odgovor.

Na severozahodni strani je potoček s stalno pitno vodo. Pod vasjo Kališe se namreč nahaja kališče in od tod izvira tudi ime vasi. Na skrajnem južnem delu pa so staroselci z varne višine nadzorovali promet ob Sori (pogled na Češnjico, proti Železnikom).

Naselbina je bila tako varno skrita in najverjetneje zelo dobro zavarovana. Podobna gradišča so bila najdena tudi na Dolenjskem. In če velja pravilo, da so bila gradišča med seboj odmaknjena le toliko, da so si lahko dajali znamenja za nevarnost, potem Selška dolina na tem koncu skriva še marsikatero naselbino.

Starost nastanka naselbine in železarske dejavnosti

Anton Globočnik postavlja rudarsko obrt na Štalci v čas pred rimsko dobo. Jernej Pečnik sodi, da je žlindra iz slovanske poselitve, grobovi v okolici (Češnjica, Kališe) pa iz halštatske dobe (700 let pred našim štetjem). To so domneve naših prvih raziskovalcev in zapisovalcev zgodovine.

V želji po nadaljevanju raziskovanja in za odgovore o nešteti vprašanjih smo se obrnili na Zavod za varovanje kulturne dediščine Ljubljana, ki bo skupaj s Centrom za preventivno arheologijo poizkušal najti odgovore na vprašanja o starosti naselbine. Narejena bodo zaščitna izkopavanja, da se pridobijo stratigrfske plasti, ki so pomembne za arheološko oceno.

Področje tehnologije železarstva je zelo kompleksno, zato smo k sodelovanju povabili priznane strokovnjake metalurgije prof. dr. Jakoba Lamuta, ki že preučuje vzorce železa in žlinder ter išče povezave za tehnološko-zgodovinsko oceno.

Veliko je še vprašanj

Selška dolina je arheološko popolnoma neraziskana. Najdbe, ki so bile najdene na Štalci, pomenijo mnogo več kot samo začetek arheološke zbirke v Muzeju Železniki. Lahko gre za potrditev, da se je železarstvo v teh krajih razvijalo mnogo stoletij pred kolonizacijo Selške doline, s tem pa tudi za potrditev, da je bila Selška dolina poseljena s staroselci mnogo stoletij pred prihodom Slovencev (Slovanov) ob kolonizaciji naše doline. Kot ugotavlja Pavle Blaznik (2), darilni listini Otona II. iz leta 973 nesporno dokazujeta, da so

bili tedaj v Selški dolini naseljeni Slovenci, saj se v listini omenjajo pristna slovanska (slovenska) imena (Zelsah – Selca, Bosanga – Pečana, Zouriza – Sorica ...).

Mogoče pa se bo s tem odkritjem začela pisati tudi nova zgodovina pred selško kolonizacijo in bo odkritje spodbudilo stroko za nadaljnje raziskovanje in odkrivanje naše zgodovine.

Podrobnejši doslej najdeni zapisi različnih avtorjev bodo objavljeni v nastajajoči knjigi skupaj s prispevki ostalih strokovnjakov, ko bodo raziskave Štalce zaključene.

Viri:

- (1) Loški razgledi, letnik 27, 1980, Muzejsko društvo Škofja Loka, stran 31.
- (2) Pavle Blaznik, Kolonizacija Selške doline, Leonova družba, 1928, stran 16.

Arheološka podoba Selške doline

Pomembnejša najdišča in najdbe Selške doline med halštatom in visokim srednjim vekom

Miha Markelj

Uvod

Arheologija je znanstvena veda, s katero na podlagi metod arheološkega raziskovanja ter terenskega pregleda ugotavljamo stanje preteklosti oziroma stanje materialne kulture. Pri preučevanju terena se uporablja več vrst metodološkega raziskovanja, ki se v grobem deli na nedestruktivne in destruktivne metode dela, pri čemer se slednje uporabijo zgolj kot končna oblika arheoloških raziskav.

Slovenija je zaradi lege na stiku alpskega, mediteranskega in panonskega vpliva arheološko zanimivo ozemlje, vendar še zdaleč ne predstavlja zamejene teritorialne celote, zato se je treba pri rekonstrukciji preteklosti nenehno zanašati tudi na najdbe in podatke iz bližnje ter širše okolice.

S tem namenom so v Sloveniji na podlagi že pridobljenih najdb in terenskih pregledov ovrednotene cone oziroma arheološko pomembna območja ter povezovalna območja.

V sklopu arheološkega pogleda tako Selška dolina predstavlja marginalno območje, saj relativno ozka dolina na prelomu Julijskih Alp in škofjeloškega predgorja s strmimi grapami in previsi ter v preteklosti delno zamočvirjenim in neprehodnim dnom doline (Markelj, 2012) ni predstavljala strateške lege za postavitve postojanke oziroma je le na nekaterih predelih omogočala stalno naselitev.

Kljub temu imamo na tem območju kopico arheoloških najdb in najdišč, ki nam odstirajo sliko preteklosti na območju pod Ratitovcem.

Članek se tako primarno osredotoča na osvetli-

tev nekaterih že raziskanih ali pa samo domnevnih arheoloških najdišč v Selški dolini. Glavni namen je tako predstaviti pregledno sliko najdišč na podlagi znanstveno in strokovno dostopnih virov kot tudi virov v poljudnih publikacijah in terenskega ogleda nekaterih najdišč.

Prve najdbe in najdišča na območju doline lahko datiramo v prvo tisočletje pr. n. št., ki ga v največji meri kronološko zaznamuje starejša železna doba oziroma halštatsko obdobje, ki je poimenovano po bogatem nahajališču Hallstatt v Avstriji. Na Slovenskem je to obdobje trajalo med letom 750 pr. n. št. do leta 450 pr. n. št., medtem ko nekateri arheologi tudi najdbe, najdene do 4. stol. pr. n. št., uvrščajo v starejšo železno dobo (Knez, 1984). Za omenjeno obdobje na Slovenskem je značilno, da se začno pojavljati višinski tipi utrjenih naselij "gradišča" z enoceličnimi bivanjskimi enotami, ki so pretežno grajene v lesu. V tem obdobju je gospodarstvo skupnosti poleg samooskrbnega primitivnega kmetijstva temeljilo tudi na nabiranju in predelavi kovin, predvsem železa, iz katerega so izdelovali najrazličnejše predmete, od fibul in zapestnic do bodal in mečev (Knez, 1984). V tem času se v bližini razvijejo tudi večji kulturni centri s središčem na Mostu na Soči, oziroma tako imenovana svetolucijska kulturna skupina,¹ ki teritorialno gledano obsega območje Zgornjega Posočja, idrijsko območje, predel Furlanije, prav tako pa se znotraj te skupine umeščajo tudi najdišča v Bohinju. Posrednih dokazov, da bi tudi nekatera halštatska najdišča v Selški dolini povezali tudi s svetolucijsko kulturno skupino, ni, obstajajo pa določene domneve glede na bližino robnega območja.

Medtem ko je v Selški dolini starejša železna doba pustila velik pečat, do danes nimamo ohranjenega posrednega dokaza o arheološki podobi doline v mlajši železni dobi oziroma v latenskem obdobju. Na podlagi že raziskanih železnodobnih najdišč v bližnjem Posočju lahko sklepamo, da je pri večini najdišč iz starejše železne dobe kontinuiteta vidna tudi še v mlajšo železno dobo.

Nadalje med obdobja, ki so pustila pečat tudi v

Selški dolini, štejemo rimsko dobo. Rimski prodor na slovensko ozemlje se je pričel z ustanovitvijo Akvileje leta 181 pr. n. št., vendar ima ustanovitev centra vpliv predvsem na mediteranskem območju, medtem ko je časovno težko opredeliti, kdaj so Rimljani prišli na ozemlje severne Slovenije. Lahko trdimo, da se je njihov vpliv v teh krajih čutil predvsem v prvih stoletjih našega štetja, kar potrjujejo najdbe na najdišču Vile rustike v Žabnici, ki je na podlagi najdenih bronastih novcev s podobo cesarja Konstancija II. datirana v drugo polovico 4. stoletja (Šubic in Sagadin, 1983). Vila rustika v Žabnici pa je tudi najbližje znano in raziskano rimsko arheološko najdišče na Loškem. Kljub temu se predvideva, da je bila Selška dolina v tistem času prehodno območje, saj je ponujala navezavo na Primorsko.

Kronološko gledano je po razpadu rimskega imperija ter v zgodnjem srednjem veku na naše območje prodrlo slovansko prebivalstvo, za katerega imamo od leta 973 s prihodom freisinških škofov na to območje že prve pisne virov ter marginalni popis materialnega stanja na ozemlju.

Poleg pojava prvih pisnih virov za območje Selške doline je visoki ter pozni srednji vek zanimiv tudi s stališča arheoloških raziskav, saj nam te dajejo oprijemljive materialne podatke predvsem o marginalnih in goratih območjih, za katera so pisni viri v tem obdobju redki. V dolini v to obdobje lahko datiramo eno izmed najbolj ohranjenih arheoloških najdišč.

Stanje raziskav

Že izpostavljeni podatek o marginalnosti Selške doline v luči arheoloških raziskav nam pove, da je bilo raziskovalcev, ki bi se posredno ukvarjali z raziskavami, malo. Podatki, ki nam kažejo arheološko podobo, so tako večinoma pridobljeni bolj z neposrednimi raziskavami terena in s sklepanji kot pa na podlagi dejanskih arheoloških izkopavanj.

Za razumevanje arheološke slike ter sistema izkopavanja in analize najdb v 19. stol. in v začetku

20. stol. je treba poznati tudi dejstva o formiranju Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani leta 1821 ter formiranje Muzejskega (leta 1839) in Zgodovinskega društva (leta 1846). Tako je pomembno omeniti spor, ki je nastal konec 19. stol med Dvornim muzejem na Dunaju in Kranjskim deželnim muzejem v Ljubljani, o tem, kdo ima pravico do izkopavanja ter hranjena najdb. Zaradi omenjenega spora je še v današnjem času v depojih na Dunaju veliko neovrednotenih najdb.

Pomemben lokalni vir pri izdelavi pregledne arheološke slike Selške doline nam daje tudi zgodovinar Pavle Blaznik, ki v inavguralni dizertaciji z naslovom *Kolonizacija Selške doline in monografiji z naslovom Škofja Loka in Loško gospostvo* povzame tudi arheološko podobo. Nadalje sta Jože Oman in Boris Vičič leta 1984 opravljala sondiranje na Babniku nad Selci (Šubic, 1999), kar nekaj objav in opazanj pa lahko pripišemo sicer inženirju gozdarstva Rajku Branku, ki se je ljubiteljsko ukvarjal tudi z arheologijo. Do sedaj najbolj sistematično in metodološko podprto izkopavanje pa sta vodila arheologa Turk in Šercelj, sodelavca Inštituta za arheologijo iz Ljubljane, ki sta v sklopu programa Paleolitsko sondiranje v slovenskem visokogorju leta 1988 izkopavala najdišče Zgornji Povden. V zadnjem letu pa sta do novih arheoloških najdb prišla tudi brata Franci in Andrej Bogataj, ki se ljubiteljsko že vrsto let ukvarjata z arheološkim najdiščem Štalca nad Železniki.

Poleg lokalnih raziskovalcev ter njihovih ugotovitev so pomembne tudi širše nacionalne študije, ki prav tako prikazujejo najdišča in najdbe Selške doline. Med omenjene uvrščamo knjigo *Zakladi tisočletij*, publikacije *Argo* ter *Arheološki vestnik*. Kot najnovejši doprinos na področju evidentiranja in odkrivanja arheološke preteklosti pa je od leta 2008 dostopen multimedijški portal *ARKAS Arheološki kataster Slovenije* (www.arkas.si). Nekatera gradiva pa so dostopna tudi v Digitalni knjižnici Slovenije (www.dlib.si) in pa preko spletnega sistema *Sistory* (www.sistory.si).

V sklopu tematike članka pa je treba omeniti tudi

raziskovalce halštatskega obdobja v Sloveniji Draga Svolfšaka ter Mitjo Guština, ki sta s svojimi raziskavami pomembno dopolnila poznavanje obdobja predvsem v osrednji in zahodni Sloveniji. Poleg njiju pa je treba omeniti tudi lokalne arheološke raziskovalce, med katerimi je za širše območje Posočja najpomembnejši Miha Mlinar, sodelavec Tolminskega muzeja.

Arheološka najdišča v Selški dolini

Ker večjega stratigrafskega arheološkega izkopavanja² v Selški dolini do danes še ni bilo, bomo najdišča evidentirali kot delno izkopana (1), sondirana (2), tista, ki so bila raziskana s pomočjo opravljenege terenskega pregleda (3), in domnevna najdišča (4) ter jih razvrstili po kronološkem ključu, začenši z najstarejšim.

1. Delno izkopana

Med delno izkopana najdišča uvrščamo tista, kjer je bilo izvedeno arheološko izkopavanje na celotnem najdišču (destruktivna metoda) ter obstajajo natančni zapisi o najdišču in najdbah v znanstveni oziroma strokovni literaturi na podlagi preverljive arheološke metodologije.

2. Sondirana

Med sondirana najdišča uvrščamo tista, kjer je bilo izvedeno arheološko izkopavanje samo v vnaprej določenem delu najdišča, "sondi", z namenom pridobiti primarne podatke o najdišču (delno destruktivna metoda), in obstajajo natančna poročila o izkopani sondi in najdbah v znanstveni oziroma strokovni literaturi na podlagi preverljive arheološke metodologije.

3. Terenski pregled

Med najdišča, ki so bila raziskana s pomočjo terenskega pregleda, umeščamo tista, kjer imamo ohranjen natančen popis stanja na najdišču (ne-

destruktivna metoda) z jasnimi in preverljivimi zapisi o najdišču in morebitnih najdbah v znanstveni oziroma strokovni literaturi na podlagi preverljive arheološke metodologije.

4. Domnevna arheološka najdišča

Med domnevna arheološka najdišča pa uvrščamo tista, kjer ostanki na površju ali toponimska/ledinska imena nakazujejo na starejši izvor in kjer je bil predhodno opravljen primarni terenski pregled, vendar so najdišča brez podrobnega opisa arheoloških najdb, oziroma dokazov v znanstveni in strokovni literaturi.

1. Zgornji Povden

Sondirano leta 1988.

Datacija najdišča: domnevno mlajša bronasta doba, med letom 1250 pr. n. št. in 750 pr. n. št.³

Za arheološko najdišče Zgornji Povden lahko kljub težko določljivi natančni dataciji rečemo, da je najstarejše do sedaj znano najdišče v Selški dolini. Arheologa Ivan Turk in Alojz Šercelj sta na nadmorski višini 1360 metrov na območju nekdanjega pašnika na Ratitovcu, imenovanem Zgornji Povden, pod markantno skalo našla in evidentirala ostanke lončenine ter oglja in droben neobdelan odbitek iz črnega kamnja. Leta 1988 sta sondirala na dveh krajih nekdanjega pašnika, na vzhodni in na zahodni strani. Najdeni koščki keramike s trakastim ročajem po njunem mnenju nakazujejo na izvor v mlajši bronasti dobi, česar pa zaradi majhnih fragmentov keramike ne moreta povsem potrditi. Turk in Šercelj sta na najdišču našla tudi koščke oglja, ki sta ga anatomsko preiskala, s čimer sta poskušala ugotoviti vegetacijsko sliko območja v tistem času. Šercelj in Turk še zaključujeta, da navkljub slučajni najdbi bobovca na najdišču na podlagi tega ne moremo trditi, da gre za kontinuiteto tudi v halštatsko obdobje (Turk in Šircelj, 1988).

Tlorisni prikaz in obseg najdišča Zgornji Povden, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

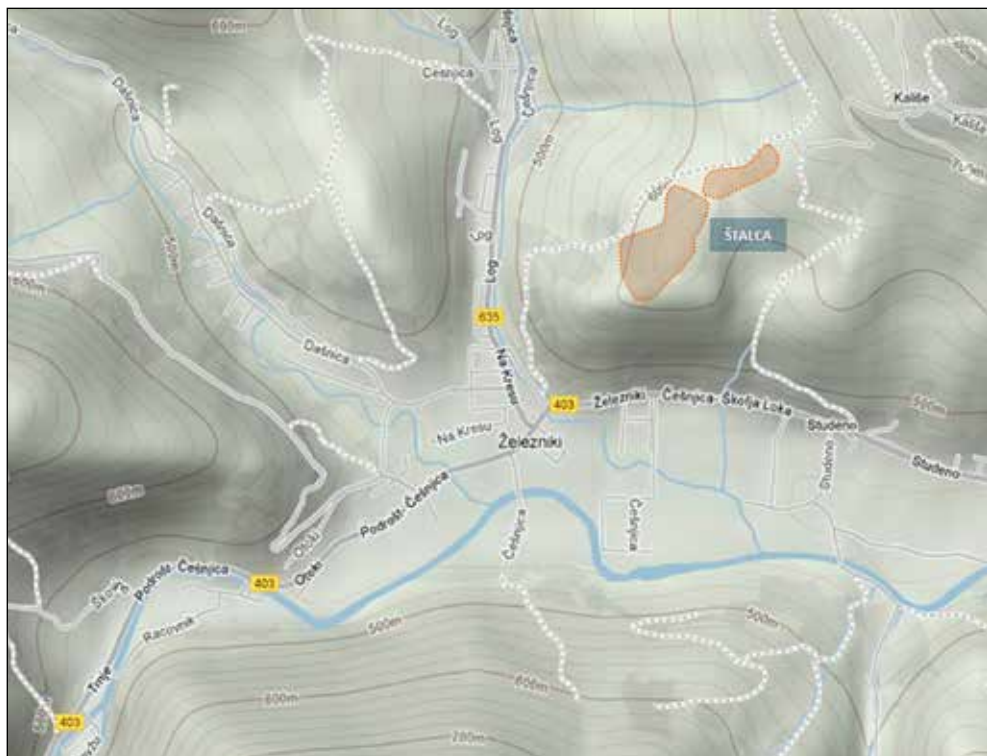
2. Štalca

Terenski pregledi med letom 1850 in 2013.

Datacija najdišča: pozno halštatsko obdobje, med letoma 750 in 450 pr. n. št.

Prvi zapisi o takrat še domnevnem arheološkem najdišču so znani iz sredine 19. stol. Govorijo o veliki količini napol staljene železove rude na tem območju, ki so jo kasneje pretovorili v fužine v Železniki ter jo ponovno pretalili. Že v tistem času so pravilno sklepali, da v tem primeru najverjetneje gre za predrimsko najdišče. V kasnejših obdobjih se je z najdiščem ukvarjal tudi Walter Schmid, ki pa naj bi izsledke izkopavanj malo pred prvo svetovno vojno odnesel s seboj v Avstrijo (Bogataj, 2002). Tudi Simon Rutar in Jernej Pečnik sta na podlagi pregleda okolice, predvsem pa najdene certoške fibule v bližini vasi Rudno, najdišče časovno poskušala datirati v halštatsko obdobje.

Terenski pregled z začetka osemdesetih let 20. stol. nam je dostopen v članku Rajka Branka v Loških razgledih, ki navaja: "Še danes nad potjo pod vrhom hriba najdemo na precejšnjem področju kose železne žindre" (Brank, 1980, 32). V nadaljevanju navaja, da je na območju mogoče videti nenaravne znake, ki se vlečejo po grebenu vse od vasi Kališe do vrha hriba nad Češnjico. "Na tem mestu je greben prekinjen z jarkom, ki je še danes 3 metre globok in pri vrhu približno 8 metrov širok" (Brank, 1980, 32). Prav tako se lepo vidi, da je veliko razsutega kamnja ter kosov žindre na površju. Brank tudi navaja, da so na ozemlju vidne mnogotere umetne terase ter da so glede na ostanke, raztreščene po površju, tu s pomočjo primitivnih vetrnih peč⁴ pridelovali železovo rudo (Brank, 1980). Marca leta 2013 pa sta brata Franci in Andrej Bogataj na mestu najdišča odkrila tudi posamezne fragmente arheoloških predmetov ter jih podarila muzeju v Železnikih (MD Železniki, 2013). Najdeni so bili deli posod, šoba,

Tlorisni prikaz in obseg najdišča Štalca, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

svitek in pa kopito sulice, ki so nedvomno zanimive najdbe, in bodo z nadaljnjimi analizami potrdili že do sedaj znane podatke o najdišču, predvsem pa dopolnili vedenje o arheološkem najdišču na Štalci.

3. Certoška fibula pri vasi Rudno

Naključna najdba v devetdesetih letih 20. stol.

Datacija najdišča: pozno halštatsko obdobje, med letoma 750 in 450 pr. n. št.

Brank navaja, da je bila pod vasjo Rudno na globini 2,5 metra v devetdesetih letih najdena fragmentirana certoška fibula (Brank, 1977). Gre za naključno najdbo, katere ostanke je izrisal že A. Müllner, ter delne rezultate o najdbi objavil že leta 1879 v Argu (Časopis slovenskih muzejev). Na žalost se do današnjih dni ni ohranil podatek o samem kraju najdbe, na podlagi katerega bi najdbo lahko umestili v širši kontekst.

4. Babnik nad Selcem

Sondirano leta 1984.

Datacija najdišča: pozno halštatsko obdobje, med letoma 750 in 450 pr. n. št.

Babnik je hrib na južni strani Selc z markantno obliko stožca in geološko spada v kompleks vrhov Miklavške gore. Brank opisuje, da je vrh izravnani in elipsaste oblike, od njega se proti vznožju hriba spuščajo vsaj štiri dobro vidne terase (Brank, 1974). Brank tudi navaja, da so domačini sosednje Golice omenjenemu kraji rekli Človekov hrib in da naj bi bila po ljudskem pričevanju tu pokopana dva človeka. Konkretnije dokaze ter datacijo najdišča pa sta leta 1984 v okviru topografije arheoloških terenov Selške doline postavila arheologa Jože Oman in Boris Vičič s sondiranjem. Izkopana sonda na najdišču je pokazala na fragment keramike, ki po svojih značilnostih sodi v starejšo železno oziroma halštatsko

Tlorisni prikaz najdenih fragmentov certoške fibule v bližini vasi Rudno, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

Tlorisni prikaz in obseg najdišča Babnik nad Selci, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

dobo. V tem kontekstu je zanimiva tudi primerjava najdišča s tistim iz Puštala nad Trnjem, saj po mnenju arheologov gre za sorodno najdišče.

5. Michtal

Terenski pregled leta 2011.

Datacija najdišča: pozni srednji vek in zgodnji novi vek, med letoma 1318 in 1630.

Sam nastanek srednjeveške naselbine lahko okvirno umestimo s pomočjo raziskave staroloških urbarjev v čas pred letom 1501, saj urbar iz tega leta v tem času na tem mestu opisuje že pet pustot (Blaznik, 1973). Najverjetneje lahko nastanek lociramo v začetek 14. stol., vendar ne pred leto 1318, saj za omenjeno obdobje v urbarju iz tega leta ni vpisana nobena huba. Temu podatku v prid govori tudi dejstvo, da je tirolska kolonizacija pod Ratitovcem potekala postopoma, s tem da je bil najprej naseljen zahodni predel, oziroma območje Sorice, najverjetneje že pred letom 1291, nato pa postopoma v raz-

miku nekaj desetletij še ostale podratitovške vasi, pri čemer je tudi jasno, da je bila naselbina Michtal v sklopu freisinske kolonizacije Tirolcev naseljena zadnja (Markelj, 2011).

Domačini nekdanjo naselbino pod vrhovi Ratitovca enačijo z geografskim imenom "v Groblah", ki je ekvivalent vzpetini Groblje v neposredni bližini. Vendar je beseda groblje že slovenskega izvora, tako da lahko sklepamo, da je bilo omenjeno poimenovanje dodano, ko so se prebivalci že preselili v dolino. Prvotno ime je zaradi naselitve Tirolcev najverjetneje moralo biti nemško, saj so kolonisti tudi druge naselbine pod vrhovi Ratitovca poimenovali v tirolskem dialektu. V urbarju iz leta 1630 lahko ljudsko poimenovanje "v Groblah" enačimo z imenom Michaelstall: "Im Michaelstall sind drei huben". Še starejši urbar iz leta 1500 pa za ozemlje uporablja ime Michtal: "Odenn im Michtal" (Blaznik, 1928, 54). Iz opisanega tako izhaja, da je bila naselbina nad Zalim Logom najprej poimenovana kot Michtal, ki se je kasneje razširil v Michaelstall, s katerim je bila poimenovana ne samo naselbina, temveč celotni predel med današnjim Zalim Logom in Gebl vrhom.

Na podlagi rezultatov iz raziskave vidimo, da območje ni bilo nikoli povsem zapuščeno, saj so po 400 letih še vedno vidni arheološki ostanki ter obnovljeno gospodarsko poslopje. Ledinska imena v okolici pa nam pomagajo pojasniti, zakaj so prebivalci nekdanjo vas okrog leta 1630 zapustili. Iz poimenovanja "v Groblah", ki pomeni grd kamnit svet, je vidno, da je bilo življenje v planinah trdo in težko, zato so se ljudje v iskanju boljše zemlje za obdelovanje selili v dolino (Markelj, 2011).

Danes so na površju nad Zalim Logom, na nadmorski višini med 971 in 1051 metrov, vidni še ostanki sedmih struktur, ki jih pripisujemo nekdanji tirolski naselbini. Ruševine objektov nam dajo slutiti, da so bili ti po večini enocelični in pritlični, pri čemer so bili podstrešni prostori namenjeni shranjevanju. Za zidanje objektov so uporabljali lokalni kamen in les, v kasnejšem obdobju tudi skril za prekrivanje objektov (Markelj, 2011). Na območju pod Grebl vrhom lahko danes zaznamo večje število objektov, med

katerimi pa jih je nekaj treba pripisati objektom v nekdanjem skrilolomu, utrdbam Rupnikove linije in skednjem na območju nekdanjih senožeti.

Domnevna najdišča

Poleg zgoraj zapisanih že pregledanih ali delno raziskanih arheoloških najdišč velja izpostaviti še nekatere domneve, pri katerih dosedANJI raziskovalci ne razpolagajo z arheološkimi najdbami oziroma drugimi metodami raziskovanja, na podlagi katerih bi posamezne navedbe lahko opredelili, oziroma bi lahko najdišča kronološko datirali in umestili v ustrezen čas in prostor. V tem primeru gre predvsem za raziskovalca Jerneja Pečnika⁵ in Simona Rutarja,⁶ samouka na področju arheoloških izkopavanj, ter lokalne ljubitelje starin, od katerih so se do današnjih dni ohranila zgolj posamezna opažanja, ne pa tudi konkretnije najdbe, oziroma dokazi,

Tlorisni prikaz in obseg najdišča Michtal, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

pridobljeni z arheološkimi metodami raziskovanja. V tem kontekstu je potrebno tudi izpostaviti možnost, da so najdbe zaradi že omenjenih sporov med dunajskim in kranskim muzejem romale v Avstrijo, kjer so shranjene v depouju ter še neevidentirane.

6. Sveti Križ nad Kališi

Domnevno arheološko najdišče.

Datacija najdišča: nedefinirana.

Jernej Pečnik ugotavlja, da naj bi bilo tu najdeno lepo prazgodovinsko stanovanje (Pečnik, 1904), vendar opažanja niso podkrepjena z nobenim slikovnim gradivom, najdbami ali kakšno drugo arheološko metodo, ki bi dokazovala relevantnost podatkov.

7. Kališe

Domnevno arheološko najdišče.

Datacija najdišča: domnevno halštatsko ter rimsko obdobje.

Jernej Pečnik navaja, da naj bi v Kališih dobili prazgodovinsko stanovanje ter grobove iz halštatskega ter rimskega obdobja (Pečnik, 1904). Tudi v tem primeru za potrditev omenjenega zapisa ni mogoče dobiti nobenega konkretnjšega dokaza, zato tudi ne moremo govoriti o verodostojnosti zapisanih podatkov.

8. Gradišče/tabor nad Rudnim

Domnevno arheološko najdišče.

Datacija najdišča: domnevno halštatsko obdobje.

Na najdišču naj bi bile odkrite večje količine nestaljene žlindre, ki so jih podobno kot v primeru najdišča Štalca pretovorili v fužine v Železnike ter

jih ponovno pretopili. Rajko Brank zapiše, da domačini temu predelu, oziroma košenicam, pravijo "Gradišča". Prav tako navaja, da naj bi se še v sedemdesetih letih na vrhu 610 metrov visokega hriba nad Rudnim, mimo katerega je potekala stara pot v Dražgoše, videli ostanki gradišča ter pod vzpetino domnevno dve gomili, med katerimi naj bi bila ena že delno deformirana (Brank, 1977). Na žalost tudi v tem primeru nimamo nobenih konkretnjših arheoloških izkopavanj oziroma dokazov, ki bi domneve tudi potrdile.

9. Dražgoše, na Pečeh

Domnevno arheološko najdišče.

Datacija najdišča: nedefinirana.

Jernej Pečnik domneva, da naj bi bila na tem mestu prazgodovinska naselbina (Brank, 1977), za katero pa ni ustreznih materialnih dokazov o njenem obstoju.

10. Dražgoše v Jelenščah

Domnevno arheološko najdišče.

Datacija najdišča: nedefinirana.

Jernej Pečnik in Simon Rutar domnevata, da naj bi bila na tem mestu prazgodovinska naselbina z obzidjem (Brank, 1977).

11. Fragment rimske vodovodne cevi v Davči

Domnevna najdba.

Datacija najdišča: rimsko obdobje.

Rajko Brank navaja, da naj bi na domačiji Pr Špan v Davči odkopali glinen rimski vodovod, pri katerem naj bi bile najdene cevi, "dolge povprečno 52

centimetrov in debele 1.1 cm" (Brank, 1973, 32). Glede namembnosti pa se sklicuje na Petra Petruja, ki domneva, da naj bi bila namembnost vodovoda usmerjena v potrebe tedanjega plansarstva. V tem kontekstu je treba tudi poudariti, da dr. Peter Petru glede na dejstvo, da v Selški dolini poleg fragmenta glinene cevi ne poznamo rimskih ostankov (Brank, 1973), pušča vprašanje o glinenih ostankih iz Davče odprto. Na žalost pa iz zapisanega tudi ni znano, kaj se je z najdenim predmetom zgodilo oziroma kje je hranjen.

12. Rimski grobovi na njivah pri Češnjici

Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.

Jernej Pečnik piše, da naj bi se pri vasi na njivah našli rimski grobovi (Pečnik, 1904). Prav tako naj bi bila tu tudi prazgodovinska naselbina (Brank, 1977). Za omenjene najdbe pa v literaturi ni navedenega nobenega drugega podatka in tudi ne točne lokacije, kje naj bi bilo najdišče, in kateri naj bi bili v grobovih najdeni predmeti, s pomočjo katerih bi lahko najdišče kronološko datirali.

13. Kraj nad Bukovico

Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.

Brank razlaga, da naj bi bil na 614 metrov visokem hribu nad Bukovico, ki mu domačini pravijo Hom, viden umetno izoblikovan in nasut plato krožnate oblike, ki izstopa iz pobočja hriba. Brank prav tako razlaga, da naj bi domačini z Bukovice temu območju rekli "V risju" ali "Kraj", ter zaključuje, da na domnevnem najdišču še niso bile izvedene tehtnejše arheološke raziskave, ki bi domneve potrdile (Brank, 1974).

14. Lajška gora

Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.

Brank navaja, da naj bi bilo nad Jelinščami na višini 1100 metrov po navedbah Rutarja in Pečnika več prazgodovinskih najdišč (Brank, 1977). Omenjena najdišča niso podkrepjena z nobenim slikovnim gradivom, najdbami ali raziskana s kakšno drugo arheološko metodo.

15. Sv. Jera

Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.

Rajko Brank je v svojem članku Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini omenil ter na zemljevidu označil domnevno arheološko najdišče nad Sv. Jero, kjer naj bi bili vidni sledovi prazgodovinskega železarstva (Brank, 1974).

16. Sv. Mohor

Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.

Rajko Brank je v svojem članku Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini omenil ter na zemljevidu označil domnevno arheološko najdišče na Sv. Mohorju, kjer naj bi bili vidni sledovi prazgodovinskega železarstva (Brank, 1974). Vendar tako kot v primeru domnevnega najdišča nad Sv. Jero tudi tu ni nobenih dokazov, ki bi tezo podkrepili.

17. Gradišče pri Strmici

*Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.*

Rajko Brank je v svojem članku *Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju* v Selški dolini na zemljevidu označil domnevno arheološko najdišče nad Gradiščem pri vasi Strmica.

18. Gradišče pri Tomažu nad Praprotnim

*Domnevno arheološko najdišče.
Datacija najdišča: nedefinirana.*

Rajko Brank je v svojem članku *Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju* v Selški dolini na zemljevidu označil domnevno arheološko najdišče nad Gradiščem pri Sv. Tomažu nad Praprotnim, za katerega pa ni nobenih dokazov o njegovem obstoju tako kot v primeru Gradišča pri Strmici.

Povzetek

Ker je arheološka podoba doline malo znana, članek želi opisno in vizualno predstaviti arheološka najdišča Selške doline, naključne najdbe ter domnevna najdišča, ovrednotiti naselitvene vzorce in materialno kulturo območja pod Ratitovcem ter jo vpeti v širši prostor.

Ob interpretaciji zapisanih in raziskanih dejstev o najdbah in najdiščih lahko trdimo, da so z vidika poznavanja arheološke slike Selške doline najbolj zanimive najstarejše arheološke najdbe z najdišča Zgornji Poveden pod vrhovi Ratitovca, kjer je bila najdena fragmentirana keramika, ki jo raziskovalci uvrščajo v pozno bronasto dobo. Za omenjeno najdišče lahko rečemo, da je do danes najbolj metodološko urejano. Rezultati sondiranja in analiz najdenega materiala pa so ustrezno objavljeni.

Kljub najstarejšim najdbam lahko iz slike arheoloških najdišč v Selški dolini ugotovimo, da je največje število najdb in najdišč iz starejše železne oziroma halštatske dobe. Iz omenjenega časa ima

Tlorisni prikaz raziskanih in domnevnih arheoloških najdišč v Selški dolini, po predlogi Google maps Miha Markelj, 2013.

mo tako kar dve večji najdišči, Štalco ter Babnik nad Selci, in najdeno fibulo tipa Certossa pri Rudnem. Povsem na mestu je tako sklepanje, da je imela Selška dolina v času halštata znaten pomen. Omenjene ugotovitve nam ob umestitvi v širši kontekst ter z upoštevanjem najdb bližnje in daljne okolice ter ob hkratnem upoštevanju geološke in geografske slike območja omogočajo, da opazimo pomembne povezave s svetolucijsko kulturno skupino. Na žalost pa brez konkretnjših arheoloških izkopavanj oziroma evidentacije morebitnih najdb o dejanskih povezavah s svetolucijsko skupino in glavnim središčem na Mostu na Soči ter z njim povezanimi naselbinami v Baški Grapi in Bohinju ne moremo govoriti.

V kasnejših obdobjih v dolini ni bilo najdenih veliko ostankov, na podlagi katerih bi lahko trdili, kakšna je bila poseljenost oziroma prehodnost do-

line v mlajši železni dobi oziroma latenskem obdobju, prav tako ne v rimskem ter zgodnjem srednjeveškem obdobju, saj listina Otona II. freisinškim škofom iz leta 973 govori le o dveh naseljih v spodnjem in osrednjem delu doline. Pomembnejše arheološke najdbe ter ostanki naselitve v zgornjem delu doline pa nam pomagajo pri rekonstrukciji poselitvene slike območja v poznem srednjem veku z ohranjenimi obrisii nekdanje tirolske naselbine Michtal nad Zalim Logom, ki nam s pomočjo še nekaterih zapisanih virov rišejo jasno poselitveno strukturo zgornjega dela doline.

Ob koncu pa je treba omeniti tudi veliko količino domnevnih arheoloških najdb in najdišč, ki bi jih bilo treba z natančnimi arheološkimi metodami, tako destruktivnimi kot nedestruktivnimi, ovrednotiti ter potrditi domneve o njihovem obstoju.

Viri in literatura:

Arheološki kataster Slovenije, <http://arkas.zrc-sazu.si/>, maj 2013.

Bogataj, A. (2002): *Doba železarstva v Železnikih*. Železniki, Decop, d. o. o., Železniki.

Blaznik, P. (1928): *Kolonizacija Selške doline, inavguralna disertacija*. Ljubljana, Leonova družba Ljubljana.

Blaznik, P. (1973): *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka.

Brank, R. (1973): *Rimski vodovodi na Loškem*. Loški razgledi XX, Škofja Loka, str. 29–36.

Brank, R. (1974): *Sledovi prazgodovinskih naselitev na Babniku in na Kraju v Selški dolini*. Loški razgledi XXI, str. 41–46.

Brank, R. (1977): *Prazgodovinska poselitve okolice Rudna in Dražgoš*. Loški razgledi, XXIV, Škofja Loka, str. 29–33.

Brank, R. (1980): *Štalca – stara železarska naselbina*. Loški razgledi XXVII, Škofja Loka, str. 31–33.

Digitalna knjižnica Slovenije, www.dlib.si, maj 2013

Knez, T. (1984): *Halštatsko obdobje v Sloveniji, Kultura in civilizacija starejše železne dobe*. Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino XXXII (1), Ljubljana, str. 1–6.

Lampe, E. (1903): *Simon Rutar*. Dom in svet XVI (6), Ljubljana, str. 380.

Markelj, M. (2011): *Tirolska naselbina pod vrhovi Ratitovca iz 14. stoletja, Michtal / Michaelstall / Zali Log (Magistrsko delo)*. Koper, Fakulteta za Humanistične študije Koper.

Markelj, M. (2012): *Selško jezero – raziskava o obstoju srednjeveškega jezera v zgornjem delu Selške doline*. Koper, Fakulteta za Humanistične študije Koper (neobjavljeno delo).

MD Železniki (2013): *Arheološke najdbe v muzeju Železniki*. Ratitovška obzorja XII(8), Železniki, str. 42.

Pečnik, J. (1894): *Pogledi na kranjska gradišča*. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko IV, Ljubljana, str. 6–12.

Pečnik, J. (1904): *Prazgodovinska najdišča na Kranjskem*. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko XIII (3/4), Ljubljana, str. 125–144.

Sistory – zgodovina Slovenije, www.sistory.si, maj 2013.

Svoljšak, D. (1987): *Tolminska v arheoloških obdobjih*. Zgodovinski časopis XXXI (1), Ljubljana, str. 35–39.

Šubic, Z. in Sagadin, M. (1983): *Poznorimska stavba v Žabnici*. Loški razgledi XXX, Škofja Loka, str. 15–31.

Šubic, Z. (1999): *Enota za arheologijo*. Loški razgledi XXXVI, Škofja Loka, str. 227–238.

Turk, I. in Šercelj, A. (1988): *Najstarejši dokazani obisk Ratitovca (Arheološke najdbe na Zgornjem Povdnu)*. Loški razgledi XXXV, Škofja Loka, str. 11–18.

Turk, P. (1991): *O geometriji in nepredvidljivosti (uvodnik)*. ARHEO, Glasilo slovenskega arheološkega društva XII, Ljubljana, str. 3–9.

Žibert, M. (2001): *Zgodovina arheoloških raziskovanj na Gorenjskem*. Kronika XXXVIII (1/2), Ljubljana, str. 49–84.

Opombe:

- ¹ Svetolucijska kulturna skupina je bila ena največjih vzhodnoalpskih železnodobnih kultur, ki je bila umeščena med venetiskim in ilirskim prostorom. Center skupine je bilo Tolminsko, oziroma bolj natančno Most na Soči, nekdanj Sveta Lucija, saj je lokacija nudila tako strateško lego na križišču nekdanjih trgovskih poti kot obrambno na polotoku med sotočjem rek Soče in Idrijce. Od drugih kulturnih skupin v okolici se je ločila po svojskosti v načinu pokopa, v njenem stavbarstvu in bivanjski kulturi, kakor tudi v drobni svetolucijski fibuli, značilni za ta prostor. Poleg najdišča na Mostu na Soči lahko omenjeni skupini pripišemo še najdišča v Kobaridu, Tolminu, Koritnici ob Bači, Robiču, Ravelu na Bovškem, Sv. Katarini na Vipavskem ter najdišča v Bohinju (Svoljšak, 1987).
- ² Stratigrafsko arheološko izkopavanje je sitem izkopavanja in dokumentiranja, pri katerem nam osnovni element raziskave predstavljajo stratigrafske enote, ki jih izkopavamo sosedno v obratnem vrstnem redu, kot so bile odložene (Turk, 1991). Stratigrafska enota tako predstavlja samo določeno plast zemlje, visoko nekaj centimetrov, skupek več plasti pa lahko lažje in bolj učinkovito datiramo ter zapišemo ugotovitve, popišemo najdbe v sosedlju ter pojasnimo in interpretiramo stanje na najdišču. Na omenjeni način lahko tako izvedeno izkopavanje tudi nadgradimo s pomočjo teodolita in sistema AUTOCAD, s katerim naredimo in izrišemo celotno najdišče po plasteh. Vsa večja arheološka najdišča tako v Sloveniji kot v Evropi se danes izkopavajo na omenjeni način, saj predstavlja najboljšo kombinacijo za primerjavo najdišč in interpretacijo najdb.
- ³ Arheologa navajata, da je prisotnih premalo podatkov, da bi natančno kronološko lahko datirala najdišče, vendar pa so najdeni fragmenti vsekakor starejši od obdobja starejše železne dobe.
- ⁴ Vetrne peči so predstavljale preprosto metodo taljenja predvsem površinske železove rude. Ognjišča teh primitivnih peči so bila obrnjena v smeri proti zahodu, od koder je pihal jugozahodnik. S pomočjo vetra so tako ognju v pečeh povečali talilno moč. Kljub temu pa je bil izkoristek železove rude, pridobljen na tak način, nizek (Bogataj, 2002).
- ⁵ Jernej Pečnik v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko IV o sebi in metodi, s katero se loti pregleda arheoloških najdb in najdišč, zapiše: "Nisem učenjak po knjigi. Toda v zadnjih desetih letih, ko se vidno s starinoslovjem pečam in občujem s pravimi učenjaki v tej stroki, sem si pridobil toliko izkušnje, da se lahko grem merit s kakim starinoslovskim kričačem očitajočim mi nevednosti. Poglavitno je, da stvari ne pretiram in ne sodim svojevoljno. Kar pišem, je resnica, katero mi narekuje izkušnja. V dvomljivih rečeh in prepirlivih vprašanjih mi pa vodijo prepričanje najnoveji in najtrdnejši dokazi; tu nočem biti trmoglavcev" (Pečnik, 1894, 12).
- ⁶ O Simonu Rutarju pa v zgodovini slovenskega slovstva piše: zemljepisec, zgodovinar in starinar iz vasice pod Krnom blizu Tolmina. Znano je, da je bil Simon Rutar velik zbiralec slovenske kulture, vendar pa se je pri interpretaciji premnogokrat zanašal na svoje videnje in mišljenje ne pa na konkretnije metodološke raziskave, ki bi podale konkretnije rezultate (Lampe, 1903).

Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra leta 1945

Damjana Čemažar

Pri pisanju diplomske naloge¹ sem se prvič srečala s problematiko povojnih izseljencev z območja Sorice, Spodnjih Danj in Torke. Pri pregledovanju arhivskega gradiva in sistematičnem sestavljanju seznama izgnancev sem prišla do ugotovitve, da gre za pojav večjih razsežnosti, ki bi mu veljalo posvetiti več pozornosti. Namen članka je skromen prispevek k poznavanju te tematike.

20. decembra 1945 je bilo z območja Krajevnega ljudskega odbora (KLO) Sorica izgnanih 92 oseb, z območja KLO Davča pa 23 oseb. Najstarejša oseba je bila stara 79 let. Iz volilnega imenika KLO Sorica² je bilo 27. januarja 1946 črtanih 45 od 409 volilnih upravičencev, od tega 35 žensk in 10 moških, kar predstavlja 11 % celotnega volilnega telesa. V volilnem imeniku so označeni z opombo "Izseljen/a".³ Izgnanih je bilo 45 mladoletnih oseb od enega leta starosti naprej. Najmanj en otrok se je rodil v izgnanstvu. Z območja šole v Sorici⁴ je prihajalo 41 otrok. Na koncu šolskega leta 1945/46 je bilo v tej šoli vpisanih 19 otrok manj kot na začetku leta. Število se je s 93⁵ zmanjšalo na 74, kar predstavlja 17 % populacije. Z območja šole v Zabrdi so bili izgnani trije šoloobvezni otroci. Na tej šoli je bilo v začetku šolskega leta vpisanih 28 otrok.⁷

Iz vasi Spodnje Danje, ki je sicer štela 20 gospodarstev, je bilo izseljenih devet družin, iz Spodnje Sorice ena družina, iz Zgornje Sorice dve družini in s Torke dve družini. Z območja KLO Davča so bile izgnane tri družine: osem mladoletnih in 15 polnoletnih oseb – sedem moških in osem žensk.

Izgon pripadnikov nemške narodne manjšine iz Slovenije med letoma 1945 in 1946

Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra 1945 spada v širši okvir izгона Nemcev iz Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Potsdamski sporazum, podpisan 2. avgusta 1945, Jugoslavije ni uvrščal med tiste države vzhodne in jugovzhodne Evrope, ki jim je dovoljeval izgon nemške manjšine. Načrti o povojnem izgonu pripadnikov nemške narodne manjšine, ki so izražali zahtevo po prevzemu kolektivne odgovornosti za preganjanje Slovencev, so začeli nastajati že med drugo svetovno vojno tako v taboru Osvobodilne fronte kot tudi v okviru Slovenske zaveze.⁸ Ni znano, ali je bil dejansko sprejet ustrezen zvezni predpis, ki bi urejal vprašanje izгона Nemcev iz Jugoslavije. Dušan Nečak po nemških virih navaja, da je Predsedstvo AVNOJ-a 21. novembra 1944 sprejelo poseben odlok, ki je določal, da:

1. "vse v Jugoslaviji živeče osebe nemškega izvora samodejno izgubijo jugoslovansko državljanstvo in vse državljanske pravice;
2. celotno premoženje in nepremično premoženje oseb nemškega izvora velja za zaplenjeno in samodejno preide v državno last;
3. osebe nemškega izvora ne smejo zahtevati oziroma izvajati nobenih pravic, niti se ne smejo obračati na sodišča in institucije za svoje osebno pravno varstvo."

Ni jasno, ali je bil tak odlok dejansko sprejet. Če pa je bil, je bila po mnenju Milka Mikole njegova veljavnost vprašljiva, saj ni bil nikoli objavljen v uradnem listu DFJ.⁹

Predsedstvo AVNOJ-a je 21. novembra 1944 sprejelo odlok o zaplembi imovine, ki je bil v Uradnem listu objavljen februarja 1945, ko je tudi stopil v veljavo. V prvem členu je določal, da v državno svojino preide:

1. "vse imetje nemškega rajha in njegovih državljanov, ki se nahaja na ozemlju Jugoslavije;

2. vse imetje oseb nemške narodnosti, z izjemo tistih Nemcev, ki so se borili v vrstah narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije ali ki so bili državljani nevtralnih držav in se med okupacijo niso vedli sovražno;
3. vse imetje vojnih zločincev in njihovih pomagačev, ne glede na njihovo državljanstvo in imetje oseb, ki so bile s sodbo državljanskih ali vojaških sodišč obsojene na izgubo imetja v korist države.

*Odredbe tega odloka veljajo v tem primeru za imetje jugoslovanskih državljanov ne glede na to ali je ono v zemlji ali v zamejstvu.*¹⁰

Oddelek za zaščito naroda (Ozna), ki je bil pri štabu za repatriacijo v Ljubljani, je 26. junija 1945 izdal navodila, da naj bi Nemce, ki niso bili osumljeni sodelovanja z okupatorji in se niso pregrešili zoper slovenski narod, izgnali, vse druge pa spravili v taborišča, kjer bi jih obravnavali. Pri spodnještajerskih in gorenjskih Nemcih, ki jim ni bilo mogoče očitati kakšnega hudodelstva pod okupacijo, je bilo pri določanju njihove usode odločilno zlasti njihovo članstvo v bivši Švabsko-nemški kulturni zvezi (Schwäbisch-Deutscher Kulturbund).¹¹

Izgon nemške narodne manjšine iz Slovenije je potekal v treh valovih. V prvem valu, ki je trajal od maja do septembra 1945, so bili izgnani kočevski Nemci, Besarabci in drugi nemški kolonisti z območja naselitvenega pasu ob Savi in v Obsotelju. Drugi val izganjanja se je začel septembra 1945 z izgonom Nemcev oziroma folksdojčerjev,¹² ki so bili internirani v koncentracijskih taboriščih, in se je zaključil oktobra 1945, ko so taborišča razpustili. Aretacije so potekale od maja 1945 naprej in so zajele člane Švabsko-nemške kulturne zveze – kulturbundovce in funkcionarje Štajerske domovinske zveze. Osrednje od sedmih taborišč za pripadnike nemške manjšine iz cele Slovenije, ki jih je ustanovila in upravljala Ozna, je bilo Strnišče pri Ptujju. V njih so se znašle cele družine, interniranci so bili izpostavljeni stradanju, nalezljivim boleznim in fizičnemu ter psihičnemu trpinčenju; veliko jih je bilo odpeljanih v smrt

ali pa so umrli zaradi lakote in nalezljivih bolezní. Tretji val izganjanja je sledil konec decembra 1945 in se je zaključil novembra 1946. Zajel je območje Ljubljane, Gorenjske in Dolenjske, celjsko in mari-borsko območje, Apaško dolino in severozahodni del Prekmurja.¹³ Major Uprave državne varnosti (Udba) Zvone Debevc je v poročilu o selitvah folksojčkerjev iz LRS v letih 1945–1946, ki je datirano z dnem 26. november 1951, zapisal, da so se "v obzir jemali vsi nemški in avstrijski državljani, skoraj brez razlike ter vsi folksojčkerji in Slovenci, ki so se pred ali med okupacijo kompromitirali kot sodelavci Nemcev, oz. okupatorja in ki po osvoboditvi ali niso bili sojeni ali pa niso sami pobegnili. Gotovo je, da je bil kriterij za izselitev z ozirom na povojno stanje zelo oster in da so se delale napake. So slučaji, da se je zaradi enega člana družine, ki se je kompromitiral kot sodelavec Nemcev, izselilo tudi ostale neoziraje se na njihovo zadržanje, starost in podobno. So pa tudi primeri, da se je selilo ljudi, proti katerim so se dobile prijave s strani oseb, ki so bile osebno nerazpoložene do njih."¹⁴

Vprašanje usode "tako imenovanih Nemcev na Slovenskem po letu 1945" je ostalo siva lisa in svojevrstna tabu tema tako politike kot znanosti ves čas druge Jugoslavije. Obravnavanje te problematike je bilo politično nezaželeno, saj je nova oblast s tistim delčkom Nemcev na Slovenskem, ki je ostal doma in ni pobegnil z umikajočo se nemško vojsko, obračunala prav tako kot z drugimi nasprotniki v vojni.¹⁵

Vojna in žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja

Sorica je bila vsa leta vojne okupirana, nemški vojaki so bili tu stalno prisotni. Zasedli so soriško župnišče in pokopališče, pozneje pa še mežnarjio in šolo.¹⁶ Meja med nemškim in italijanskim območjem je na relaciji Vršič–Žiri ostala enaka predvojni meji med Kraljevino Jugoslavijo in Italijo¹⁷ in je potekala v neposredni bližini Sorice in Davče, zato so bili tu prisotni tudi nemški graničarji. Zaradi pri-

sotnosti nemške vojske je bila Sorica za partizane manj dostopna, so se pa ti s hrano in vsem ostalim oskrbovali v okoliških vaseh. Pri tem so bili neizprosni in so s seboj odnesli vse, kar so našli – hrano, oblačila in drugo. Več kot desetčlanska družina iz Spodnjih Danj je imela, potem ko so jim partizani izpraznili hlev in niso imeli mleka za majhne otroke, kravo v nekem hlevu v Sorici, da jim je partizani ne bi mogli odpeljati.¹⁸

Zadnje dni maja 1941 so tudi v Selški dolini začeli popisovati prebivalstvo in hkrati vpisovati v Koroško ljudsko zvezo (Kärntner Volksbund), ustanovljeno 24. maja 1941, ki jo je z odredbo ustanovil šef civilne uprave za Gorenjsko Franz Kutchera. V celotni Selški dolini je bil delež prebivalstva, ki se je vpisal v to organizacijo, zelo velik. Ciril Zupanc to pripisuje dejstvu, da je bil v Selški dolini "prostovoljni" vpis izveden hkrati z obveznim popisom prebivalstva. Večina prebivalstva je tako imela vpis v stranko za del splošnega popisa.¹⁹ Tudi sicer je bil na Gorenjskem delež vpisanih prek 99 %. Monika Kokalj Kočevjar meni, da je bil razlog za tako velik vpis strah pred deportacijami. V Sorici je tamkajšnji Ortsgruppenleiter zagrozil, da bo vsak, ki bo v popisno polo vpisal slovensko narodnost, preseljen. Del Gorenjcev, ki so se prijavili v Koroško ljudsko zvezo, je 27. septembra 1942 dobilo državljanstvo do preklica.^{20, 21}

Leta 1944 so Nemci med graničarje prisilno mobilizirali domače moške, ki so bili do takrat na svojih kmetijah. Mobilizaciji so se odzvali, ker bi v primeru, če bi šli v partizane, Nemci izselili njihove velike družine z majhnimi otroki. Po koncu vojne se jih je 17. maja 1945 najmanj deset javilo oblastem v Sorici, saj se niso počutili krive. Bili so samo graničarji, v boje s partizani se niso spuščali. Javili so se potem, ko so od oblasti dobili zagotovilo, da se jim ne bo nič zgodilo, če imajo čisto vest. Devet od teh jih je, potem ko so jih odpeljali na vojaško komando v Škofjo Loko, izginilo neznano kam. Pred tem so bili nekateri videni na škofjeloškem gradu. Eden je bil odpeljan v Kočevje in je bil na posredovanje brata partizana izpuščen ter je preživel. Za dva so svojci prepričani,

da sta bila z gradu izpuščena, ker jima niso imeli kaj očitati, vendar so ju na poti domov v večstrski soteski skupaj z drugimi zajeli domači revolucionarji in jih ubili.²² Za enega od njiju pa KLO nasprotno navaja, da je bil odpeljan v Kočevje.²³ V začetku decembra 1945 je KLO Okrajnemu ljudskemu odboru (OLO) sporočil, da posestev, ki so začasno pod narodno imovino, ne predlaga v zaplembo, ker so lastniki v preiskovalnem zaporu "in niso bili še sojeni in njih krivda ni še pravno dokazana"²⁴. Ti možje se niso nikdar vrnili, ubiti so bili brez obsodbe sodišča in so žrtve povojnega protipravnega odvzema življenja. Njihove družine so zaman čakale, da se bodo vrnili domov, in še danes ne vedo, kdaj in kje so bili ubiti ter kje so pokopani. Večinoma so bili to očetje bolj ali manj velikih družin z majhnimi otroki, ki so bile konec leta izgnane v Avstrijo. Izgnani pa niso bili samo njihovi žene in otroci, ampak tudi vsi ostali, ki so živeli z njimi v hišah: bratje in sestre (ki so bili v nekaterih primerih še mladoletni), očetje in matere. Vsi ti ljudje niso zagrešili popolnoma ničesar, sploh otroci.

Prisilna izselitev in izgnanstvo

20. decembra 1945 so v Zgornje in Spodnje Danje prišli vojaki Ozne s kamioni in s seznamom za izselitev. V Davčo so prišli ob petih popoldne. Ljudje, ki so bili napisani na seznamu, so imeli deset minut do pol ure časa, da so s seboj vzeli le najnujnejše osebne stvari, kolikor so jih lahko nesli v ročni prtljagi. Hiše so zapečatili. Družine so se v Spodnjih Danjah zbrale na sredi vasi in nato so skupaj odšle peš do Podrošta, od tam pa s kamioni do Škofje Loke. Nekateri omenjajo, da so jih v Škofji Loki peljali na zaslišanje. Po pripovedovanju drugih pa so jim ob selitvi dejali, da gredo v Škofjo Loko na zaslišanje in se bodo kmalu vrnili domov, če niso ničesar storili – vendar pa jih na zaslišanje niso peljali. Iz Škofje Loke do zbirnega centra Hrušica pri Jesenicah so se po pripovedovanju enih peljali s kamioni, po pripovedovanju drugih pa z živinskimi vagoni. V zbirnem

centru so v barakah ostali nekaj dni, nato pa so jih z živinskimi vagoni odpeljali do Rateč pri Planici, kjer so se ločili.²⁵ Družine brez otrok so odšle peš čez Korensko sedlo, družine z majhnimi otroki pa so se s transportom odpeljale do Maribora, od koder so bile poslane peš v Avstrijo. Tam so se razkropili po različnih taboriščih in kmetijah. Večina jih je bila v delovnem taborišču Judenburg, kamor so nekateri prispeli že takoj, drugi pa so se večkrat selili. Omenja se taborišče Wagna v Lipnici (Leibnitz), Spittal, delovno taborišče Admont pri Salzburgu, taborišče Kellerberg, taborišče Firnice, taborišče v Lienzu. Nekateri so delali v taboriščih, drugi so odhajali na delo na kmetije v okolici taborišč, nekateri pa so na kmetijah, kjer so delali, tudi živeli.

V že omenjenem poročilu o selitvah folksdojčev iz LRS je omenjena kartoteka izseljenih folksdojčev. Vsebuje seznam 2.004 izseljencev, za katere pa ni naveden kraj, od koder so bili izseljeni. "To so osebe, rojene bodisi v Avstriji bodisi v krajih FLRJ izven Slovenije. Ker na kartoteki ni točnih podatkov /pri nekaterih se poleg imena nahaja samo še oznaka 'Volksdeutsch' in niti ni rojstni kraj označen/, je točna statistika po krajih nemogoča." Pri pregledu omenjenega seznama izseljencev sem našla 77 oseb, ki bi glede na priimek lahko prihajale z območja KLO Sorica. Primerjala sem jih s svojim takratnim seznamom 86 izgnanih oseb, ki sem ga sestavila na podlagi dokumentov, najdenih v fondu KLO Sorica. Ujemalo se je 59 imen in priimkov. V kar nekaj primerih je bila na enem seznamu daljša in na drugem seznamu krajša verzija imena (npr.: Doroteja – Dora, Marija – Micka, Ana – Anica, Ivana – Ivanka, Julijana – Julka, Katarina – Katrica), ker pa se je po navadi poleg takih imen na seznamu pojavljal tudi eden, več ali vsi družinski člani z mojega seznama, sem sklepala, da gre kljub različnemu zapisu imena za eno in isto osebo. Pri vseh je navedena kratica "Volksd." ter datum in kraj izгона čez mejo. Večina od teh 59 oseb je bila izgnana 2. januarja 1946 preko Šentilja, pet oseb je bilo preko Šentilja izgnanih 27. decembra 1945, dve osebi pa istega dne preko Korenskega sedla (sedlo Koren).

Izseljene so bile osebe, ki so se v času selitve nahajale na svojem domu. Neki gospodar je bil v času selitve v mlinu, ko se je vrnil domov, je našel prazno hišo in zapечатena vrata. V enem primeru je mati pustila petletnega otroka doma, ker je mislila, da jih bodo pobili.²⁶ Sicer so matere puščale doma tiste otroke, ki jih ni bilo na seznamu. Mati iz Spodnjih Danj, ki že od maja ni vedela, kje se nahaja njen mož, je s sabo vzela otroka, stara osem in štiri leta, dva pa sta v starosti pet in dve leti in pol ostala doma. Zanj je skrbela oskrbnica posestva, njuna sorodnica. Neka mati, katere mož je prav tako po vojni izginil, je s sabo vzela sinova, stara pet in štiri leta, doma pa je pri sorodnikih pustila leto in pol staro punčko. Pri sorodnikih je ostala še ena dobro leto stara punčka, katere starši ter tri sestre in brat so bili izseljeni. V Davči je mati doma pustila 11 mesecev starega sina. Ena ostarela oseba je bila odpeljana skupaj z družino, nato pa je bila po posredovanju sina partizana izpuščena. Ena oseba je bila izseljena pomotoma, ker je v tistem času živela pri družini, ki so jo izselili. Kljub temu je na Koroškem ostala deset mesecev.²⁷

Zaplemba premoženja

Desetim izgnanim družinam iz Sorice, iz Spodnjih Danj in s Torke je bilo 15. marca 1946 na podlagi že omenjenega odloka AVNOJ-a o zaplembi imovine na osnovi 1. in 2. točke 1. člena zaplenjeno celotno premoženje in nepremično premoženje.²⁸ Okrajna zaplembna komisija²⁹ je na svojem zasedanju 15. marca 1946 na podlagi uradnih podatkov ugotovila, da so "navedeni državljani nemškega Reicha, odnosno pripadniki nemške narodnosti, odnosno, da gre za imetje nemškega Reicha".³⁰ Odločbe so bile utemeljene na podlagi uradnega potrdila OLO, da so bili imenovani decembra 1945 izseljeni kot Nemci. Potrdilo je bilo izdano istega dne, kot je zasedala komisija. Ker se zaplenjenci oziroma njihovi sorodniki v zakonitem roku niso pritožili, je odločba postala pravnomočna in Okrajno sodišče v Škofji Loki je s svojo odločbo odredilo prenos zaplenjene imovine

v državno last.³¹ Očeta dveh od teh družin sta bila februarja 1944 mobilizirana k nemški postojanki v Sorici, po vojni sta se javila oblastem in izginila neznano kam. K nemški postojanki so bili mobilizirani še trije sinovi druge izseljene družine. Dva sta izginila po koncu vojne, eden pa se je vrnil domov po devetih letih in mu ni bilo sojeno. Za sina enega od izseljencev imam podatek, da je "šel k tabelim" in po vojni izginil. Ena oseba je bila med vojno pri nemški postojanki v Sorici, po vojni se je javila oblastem in bila odpeljana v Kočevje, po posredovanju brata partizana je bila izpuščena in bila nato z družino izseljena. Za ostalih pet družin nimam podatka o tem, da bi kdo od članov sodeloval pri nemških graničarjih.

Ostalim štirim družinam iz Sorice in Spodnjih Danj so bila posestva zaplenjena, vendar ni znano, kdaj in na kakšni podlagi, saj odločb o tem nisem našla. Očetje teh družin so bili leta 1944 mobilizirani k nemškim graničarjem v Sorici in so izginili, potem ko so se javili komandi mesta Škofja Loka. Okrajno sodišče v Škofji Loki jim je konec februarja 1946 z odločbo zaplenilo premoženje na podlagi 24. člena zakona o zaplembah.³³ Gre za zakon o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije, katerega 24. člen pravi: "*Če pri izvajanju konfiskacije ni priglasičen v smislu 22. člena tega zakona (ki pravi, da smejo tretje osebe uveljavljati pravne zahteve glede konfiscirane imovine) nikakršen zahtevk za izločitev po 3. členu, izvrši pristojno sodišče, ki izvaja konfiskacijo, po pregledu popisa in zapisnika svojega odposlanca, prenos konfiscirane imovine v državno last in izroči konfiscirano imovino pristojni upravi narodnega imetja. Glede nepremičnin odredi sodišče takoj vpis državnih pravic v te nepremičnine.*"³⁴

Vrnitev

Prošnje za vrnitev izgnancev so po navadi vlagali sorodniki ali sosedje in so bile od oktobra do decembra 1946 praviloma zavrnjene.³⁵ Obravnaval jih

je Odsek za repatriacijo pri Ministrstvu za socialno skrbstvo Vlade LRS. Po pripovedovanju intervjuvanke je njen oče sam poslal prošnjo in dobil negativen odgovor z razlago, da so prosilci nemškega rodu.³⁶ Iz dopisa Odseka za notranje zadeve iz septembra 1946 je razvidno stališče oblasti, da se "osebe, ki so bile preseljene od naše oblasti, ne smatrajo kot naši državljani, ker so ga preklicali in se vpisali kot Volksdočerje".³⁷

V oktobru 1946 so se vrnilе vse tri družine iz Sorice. Novembra 1946 se je vrnila ena družina s Torke, v decembru istega leta pa še pet družin iz Spodnjih Danj. Leta 1947 sta se avgusta in septembra vrnili dve družini iz Spodnjih Danj, decembra 1949 pa še ena. V začetku maja 1951 sta zadnji dve družini, ki sta bili na Koroškem, ena s Torke in ena iz Spodnjih Danj, ponovno zaprosili za povratek. Za eno družino nimam podatka, kdaj se je vrnila, druga pa se je kot zadnja vrnila v začetku aprila 1952. Prva družina iz Davče se je vrnila v začetku oktobra 1946, drugi dve pa januarja in februarja 1947. Družine so v pregnanstvu preživele od deset mesecev do šest let in tri mesece.

Družine so dobile posestva v začasno obdelavo in so z dovoljenjem javnega tožilstva v Škofji Loki lahko vložile prošnje za vrnitev. Javno tožilstvo je od krajevnega odbora zahtevalo podatke o tem, "ali je imenovanega smatrati za narodnega sovražnika" ali vojnega zločinca, v kakšnih socialnih razmerah živi, kakšen odnos ima do oblasti in kakšen odziv bi vrnitev premoženja povzročila v okolici.³⁸ KLO Sorica je izdajal pozitivne karakteristike. Kar se tiče odnosa ljudi do Nemcev, je KLO stopil v bran ljudi. Opisoval jih je kot nepoučene, politično nezavedne, navadne ljudi, brez osnovne narodnostne vzgoje, z edino predpostavko, da je treba biti pokoren tistemu, ki vlada. Niso se zanimali za razvoj dogodkov in so se "pod močno propagando okupatorja" znašli ob napačnem trenutku na napačnem kraju. Bili so politično povsem neaktivni v vsakem pogledu. Po koncu vojne so se vpisali v OF in se udeležili volitev v letu 1945.³⁹ Glede državljanstva na preklık so zapisali, da so ga ljudje dobili tako kot vsi, ki so bili čla-

ni Koroške zveze.⁴⁰ Februarja 1947 je KLO zapisal: *"Krajevni odbor je na stališču, da te osebe nikakor ni smatrati za tuje državljane ali za osebe nemške narodnosti, ker so bile vse rojene v tuk. kraju, kamor so bile pred vojno tudi pristojne in so imele jugoslovansko državljanstvo, katerega med okupacijo niso na pravni način izgubile. Vsled tega jih je smatrati za naše državljane slovenske narodnosti. Kot takim bi se moglo osporavati državljanske pravice samo pred rednim sodiščem. Vse te družine so poljedelske in je torej njih eksistenca odvisna od tega, če jim bodo vrnjena posestva, ki so jim bila zaplenjena. Ugotavljamo, da so ta posestva pri takem načinu gospodarjenja, kot je to bilo leta 1946, vsa močno pasivna in je tudi v gospodarskem pogledu nujno, da se za vsa ta posestva določijo pravni lastniki, ki bodo ista obdelovali skrbno in plodonosno. To pa bodo storili le njih prejšnji lastniki, ki so na teh posestvih zrastle. Zato predlagamo naslovu, da od svoje strani ukrene vse potrebno, da se tem družinam vrnejo posestva, ki so jim bila zaplenjena, ker je to v interesu gospodarstva, predvsem pa v interesu eksistence družin, ki bi sicer v večini padli v breme socialnega skrbstva."*⁴¹

Konec julija 1946 je bil sprejet zakon o potrditvi, spremembah in dopolnitvah zakona o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije. Po 4. členu spremenjenega in prečiščenega Zakona o zplembi premoženja in izvrševanju zplembe⁴² bi morali pri zplembi premoženja določiti ohišje, ki ga družina obtoženega potrebuje za preživetje. Pri zplembah, ki so bile izvedene prej in so ravnale v nasprotju s 4. členom, je moralo okrajno sodišče po 26. členu tega zakona na zahtevo obsojenega, članov njegove ožje rodbine ali osebe, ki jo je bil obsojeni dolžan vzdrževati, izdati odločbo o popravkih. Na podlagi teh dveh členov zakona so družine po vrnitvi domov dobile nazaj celotna posestva, ki so bila zaradi zahtevnega terena, na katerem so se nahajala, kot celota določena kot ohišje.

Kmetije, ki so jih morali izgnanci decembra 1945 nepričakovano zapustiti, so bile že takrat ubožna-

ne. Med njihovo odsotnostjo so jih obdelovali domači kolonisti in so po poročanju KLO Sorica poslovale z izgubo. Dogajalo se je, da so morali ob povratku domov iz svojih hiš najprej spraviti ljudi, ki so se vanje naselili po njihovem odhodu. Ti pa so po opisanju ene izmed prizadetih v iskanju vrednejših stvari hišo celo razkopavali.⁴³

Oblast je od njih tako kot od vseh kmetov pričakovala, da bodo izpolnili obvezno oddajo. Družine, ki so po vojni izgubile očete, so to močno občutile pri obdelovanju kmetij. Pogosto so žene in matere majhnih otrok ostale same za vse, otroci pa so morali že od majhnega trdo delati. Ravno tako kot vsi ostali kmetje so bili tudi tisti, ki so bili lastniki večjih posestev, kandidati za agrarno reformo. V KLO Sorica so bili štirje posestniki, katerih posestva so presegala maksimum 45 ha zemlje. Zemlja jim je bila zaplenjena od oktobra 1949 do marca 1950. Dva od njih sta bila izgnana v Avstrijo in sta se domov vrnila oktobra 1946. Enemu je država zaplenila 22 ha zemlje, ki mu jo je leta 1956 ob reviziji agrarne reforme v celoti vrnila. Drugemu je država zaplenila 12 ha zemlje, ob reviziji reforme je nazaj dobil 2,5 ha.⁴⁴

Otroštvo, ki ga ni bilo⁴⁵

Ob vsem suhoparnem naštevanju podatkov si je težko predstavljati, kaj so v resnici doživljali ljudje. Sredi zime so jih odpeljali neznano kam in sprva niso vedeli niti tega, ali bodo sploh preživeli, kasneje pa, kdaj – če sploh – se bodo lahko vrnili. Ne moremo si predstavljati, kaj so doživljale matere, ki so morale svoje majhne otroke pustiti tujim ljudem. Trpljenje izgnanih ljudi se je po povratku nadaljevalo. Niso se mogli znebiti pečata izseljencev in sodelavcev okupatorja – ne glede na to, da so bile obtožbe krivične. Prizadete družine so med vojno oskrbovale partizansko vojsko, ki je zaradi njih lažje preživela.

Največje žrtve vsega tega dogajanja so bili nedvomno otroci – danes že skoraj edine še živeče priče.

Del teh otrok je po vojni izgubilo očete in odraščali so ob materah, ki so željno pričakovale, da bi se njihovi možje vrnili domov – a se niso. O svojih strahovih si niso upale govoriti, sploh pa ne z otroki, ki bi lahko komu kaj nepremišljeno povedali. Matere so bile soočene s situacijo, ko so morale same preživeti otroke z delom na zahtevnih gorskih kmetijah. Zavile so se v molk in garale za preživetje. V obilici dela in strahu se o tem, kako se počutijo, v teh družinah niso pogovarjali. Otroke je molk in dejstvo, da za očeti niso mogli žalovati, trajno zaznamoval. Poleg tega so otroci zaradi odsotnosti očeta morali že zgodaj trdo delati na kmetijah in so zaradi tega tudi izostajali od pouka. V šoli so jih mnogi klicali belčki. Štipendije jim niso bile dostopne, izobrazbo so si pridobili kasneje ob delu. Tisti, ki si je niso, so opravljali najtežja garaška dela, ob katerih so si uničili zdravje.⁴⁶ V svojem življenju so že od malih nog doživljali bolečino, zapostavljenost in ponižanje, zato je razumljivo, da mnogi o tem še danes nočejo govoriti.

Opombe:

- ¹ Čemažar, Damjana, *Življenje v gorskih vaseh med letoma 1945 in 1952. Študija primera: Krajevni ljudski odbor Sorica*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2011.
- ² Sem so spadale vasi Zgornja in Spodnja Sorica, Zgornje in Spodnje Danje, Torka in Zabrdo.
- ³ SI Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), ŠKL 24, KLO Sorica (dalje ŠKL 24), tehnična enota (t. e.) 7., arhivska enota (a. e.) 9, Volilni imeniki 1945-1952.
- ⁴ V šolo v Sorici so hodili otroci iz Spodnje in Zgornje Sorice in Spodnjih Danj. V šolo v Zabrdu so hodili otroci iz Zabrda, s Torke in iz Zgornjih Danj.
- ⁵ SI ZAL, ŠKL 12, OLO Škofja Loka (dalje ŠKL 12), t. e. 31 (staro fascikel 15), Odsek za prosveto 45-49 (dalje t. e. 31), a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Poročilo ob pričetku šolskega leta, Državna OŠ Sorica.
- ⁶ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 31, a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Periodično poročilo (Stanje ob koncu junija 1946), Državna OŠ Sorica.
- ⁷ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 31, a. e. Poročila ob pričetku šolskega leta 1945/46, Poročilo ob pričetku šolskega leta, Državna OŠ Zabrdo.
- ⁸ Ferenc, Tone, *Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno, v: Zbornik "Nemci" na Slovenskem 1941-1945* (ur. Dušan Nečak), Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2002 (dalje: Ferenc, *Nemci na Slovenskem*), str. 160; Nečak, Dušan, *Nemška narodnostna skupnost kot nacionalni in razredni sovražnik, v: Slovenija v letu 1945*, Zbornik referatov, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996 (dalje: Nečak, *Nemška narodnostna skupnost*), str. 72; Mikola, Milko, *Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih na Slovenskem*, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2009 (dalje: Mikola, *Dokumenti*), str. 10; Mikola, Milko, *Rdeče nasilje. Represija v Sloveniji po letu 1945*, Celjska Mohorjeva družba, Celje-Ljubljana 2012 (dalje: Mikola, *Rdeče nasilje*), str. 165.
- ⁹ Mikola, Rdeče nasilje, str. 166.
- ¹⁰ Uradni list DFJ, 6. 2. 1945.
- ¹¹ Ferenc, *Nemci na Slovenskem*, str. 124-125.
- ¹² Pripadnik katere od nemških narodnih manjšin, predvsem v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope. Izraz je uvedel nacizem in je imel politični poudarek. S tem izrazom so označevali pripadnike nemškega naroda s prebivališčem v drugih državah. Po vojni je komunistična oblast iz Slovenije izgnala nemško govoreče prebivalce, ki so bili ostanek nemško govorečega prebivalstva pred prvo svetovno vojno in se ob koncu vojne niso umaknili z nemško vojsko. Njihovo naseljitveno območje je bilo omejeno predvsem na jezikovni otok Kočevje (Kočevarji), dele slovenske Štajerske, štiri vasi v Prekmurju in na tiste Nemce, ki so živeli v Ljubljani, na Gorenjskem ter na slovenskem Koroškem. Od predvojnih 28.000 jih je po vojni ostala samo še peščica (Enciklopedija Slovenije, 14. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana 2000, str. 359, 360). Oblast je za nemške osebe razglašala tudi osebe, ki to niso bile.
- ¹³ Mikola, *Dokumenti*, str. 13-14.
- ¹⁴ SI Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS (dalje: AS 1931), t. e. 1062, Seznam Volksdeutscherjev, ki so bili v letih 1945-46 izseljeni od naše oblasti, Poročilo o selitvah Volksdeutscherjev iz LRS v letih 1945, 1946, 26. 11. 1951, str. 3-4 (objavljeno v zborniku *Železne niti* št. 8, str. 289-291).
- ¹⁵ Nečak, *Nemška narodnostna skupnost*, str. 71; Nečak, Dušan, *Nekaj osnovnih podatkov o usodi nemške narodnostne skupnosti v Sloveniji po letu 1945*, *Zgodovinski časopis* 1993, št. 3, str. 439.
- ¹⁶ SI ZAL, ŠKL 268, Zbirka narodno osvobodilne borbe, t. e. 7, a. e. K-a/27, Šolstvo v okupacijski dobi.
- ¹⁷ Na črti Peč, Jalovec, Triglav, Blegoš, Planina, Javornik, Snežnik.
- ¹⁸ Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ¹⁹ Zupanc, Ciril, *Okupacija Selske doline, v: Loški razgledi 1973, letnik 20*, str. 267.

- ²⁰ Kokalj Kočever, Monika, *Gorenjsko domobranstvo*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1998, str. 9.; SI ZAL, ŠKL 12, OLO Škofja Loka 1945–1948, t. e. 15, a. e. 226, Prošnja za vrnitev zaplenjene imovine, 23. 10. 1946.
- ²¹ Ministrski svet za državno obrambo je dne 14. oktobra 1941 izdal Odredbo o pridobitvi državljanstva na osvobojenem območju Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske. Odredba z zakonsko veljavo je v prvem členu določala, da s 14. aprilom 1941 pridobijo nemško državljanstvo nekdanji jugoslovanski državljani nemške narodnosti in osebe nemške narodnosti brez državljanstva, ki so imele na ta dan svoje prebivališče na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem. Drugi člen je določal, da osebe nemške ali tej sorodne krvi, ki so bile jugoslovanski državljani ali brez državljanstva in so imele 14. aprila 1941 svoje prebivališče na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem, dobijo *nemško državljanstvo na preklic*, če jih bodo priznali za domu zveste prebivalce Spodnje Štajerske in Gorenjske in ne bodo dobile državljanstva po členu 1. Te osebe bodo lahko najpozneje v desetih letih postale nemški državljani, če jim ne bo državni notranji minister v tem času preklical državljanstva. (Ferenc, Tone, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, Maribor 1968, str. 762–763.)
- ²² Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 130-2096/2007, spis št. 130-573/20-10; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ²³ SI ZAL ŠKL 24, t. e. 2, a. e. 4, Zablembo, 16. 7. 1947.
- ²⁴ SI ZAL ŠKL 12, t. e. 20, a. e. 660, Spisi 1945–1946, Z ozirom na ustmeni nalog organa ..., 5. 12. 1945.
- ²⁵ Drugi navajajo, da so se ločili že na Hrušiči.
- ²⁶ SI ZAL, ŠKL 376, Marjan Masterl 1940–2002 (dalje: ŠKL 376), t. e. 17, a. e. 491, Časopisni članki o NOB, Naglič, Miha, *Zakaj ni več "u milu pumelu" v mlin po moko?*, *Gorenjski glas*, 19. 7. 1991 (dalje: Naglič, Zakaj ni več "u milu pumelu").
- ²⁷ Ministrstvo za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spisi št. 130-2096/2007, 130-573/2010, 714-01-311/98, 130-1131/2005; SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Spisek socialno ogroženih, podpore potrebnih otrok, 1. 7. 1946; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ²⁸ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 14, Evidence zablemb (dalje: t. e. 14), a. e. 139, Seznam državljanov nem. reicha oz. pripadnikov nemške narodnosti, 1946 (dalje: a. e. 139), Zapisnik okrajne zablembene komisije, 15. 3. 1946.
- ²⁹ Ker je šlo pri zablembi nemškega premoženja za zablembe na narodni podlagi brez kakršnegakoli predhodnega ugotavljanja krivde prizadetih, so bili za izvedbo pristojni upravni organi, "zablembne komisije", ne pa sodišča. Ker so zablembe temeljile izključno na podlagi narodne pripadnosti, brez vsakega predhodnega ugotavljanja krivde prizadetih, so bile same po sebi problematične. Največ nepravilnosti in kršitev obstoječih predpisov so zablembne komisije storile s tem, ko so za osebe nemške narodnosti proglašale tudi osebe, ki to niso bile. (Mikola, Rdeče nasilje, str. 203–204).
- ³⁰ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 14, a. e. 139, Zapisnik okrajne zablembene komisije, 15. 3. 1946.
- ³¹ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 15, a. e. 228, 259 in 261; SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, a. e. 3, Odločba v zablembeni stvari, vrnitev posestva, 1947.
- ³² SI ZAL, ŠKL 376, t. e. 17, a. e. 491, Naglič, *Zakaj ni več "u milu pumelu"*; Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 714-01-4933/98; Intervju z N. N., 21. 3. 2010.
- ³³ "Okrajno sodišče je v zablembeni stvari zoper ..., kmeta iz ... 1. ugotovilo, da je zoper omenjenega z odločbo tuk. sodišča z dne 27./28. februarja 1946 opr. štev. ... izrečena zablembo celokupne imovine, katera se je popisala in ocenila dne 15./16. marca na licu mesta, pod red. štev. ...; 2. Sklenilo: V smislu člena 24 zakona o zablembah se prenese v last FLRJ popisana in ocenjena imovina obstoječa iz..." Odločbe so bile izdane sredi aprila 1946. (SI ARS, AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja (KUZOP), t. e. 80 (928/I-III), 1946 Zablembe imetja – odločbe – sodbe okrajnega sodišča v Kranju, a. e. 80/II, sodbe Šk. Loka A–K).
- ³⁴ Uradni list DFJ, 12. 6. 1945.

³⁵ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2.

³⁶ Intervju z N. N., 21. 3. 2010.

³⁷ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Tuji državljani, 9. 9. 1946.

³⁸ SI ZAL, ŠKL 12, t. e. 15, a. e. 261.

³⁹ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 3, Na dopis od 15. 7. 1948 Štev. 28/3 KM sporočamo, 12. 7. 1948.

⁴⁰ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Štev. 44/47, Vaša štev. ON 5/47, 23. 1. 1947.

⁴¹ SI ZAL, ŠKL 24, t. e. 2, Preskrba družin, katerih posestva so bila zaplenjena v korist narodne imovine.

⁴² Uradni list DFJ, 30. 7. 1946.

⁴³ Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 130-573/2010.

⁴⁴ SI ZAL, KRA 188, OLO Kranj, t. e. 55, a. e. 862, Sezname razlaščenih višinskih kmetij, 1956.

⁴⁵ Naslov je izposojen iz članka: Keršič, Marta Milena, Pučnik Rudl, Majda, *Otroštvo, ki ga ni bilo, v: Zgodovina otroštva* (ur. Aida Škoro Babič), Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 2012, str. 610–623.

⁴⁶ Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 130-573/2010.

Bukovščica, bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek druge svetovne vojne

Viko Oblak

Numizmatika je pomožna zgodovinska veda, ki preučuje denarna sredstva, in tudi konjiček, pri katerem gre za zbiranje in proučevanje kovancev in bankovcev. Pomembna je sporočilna vrednost, ki jo ta denar prinaša s seboj. Zato je poleg numizmatičnih katalogov treba poznati tudi del zgodovine, v katerem so novci ali bankovci nastali.

V moji zbirki se nahaja več žigosanih bankovcev, od avstro-ogrskih kron do jugoslovanskih dinarjev in slovenskih tolarjev. Večinoma so bili žigosani v času nujnih sprememb in pomembnih dogodkov ali pa imajo kako drugo sporočilno vrednost. Seveda pa moramo biti pri žigih vedno pazljivi, saj poleg originalnih žigov obstajajo tudi ponarejeni, ki jih z moderno tehniko ni tako težko izdelati.

Opisal bom bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije (1. december 1929), na katerem je žig, ki je povezan z vasjo Bukovščica, drugo svetovno

vojno in začetkom narodnoosvobodilnega boja proti okupatorju. V tem kraju so svobodomiselni ljudje kmalu po okupaciji začeli razmišljati o uporabi proti agresorju.

Še prej pa nekaj zgodovinskih dejstev, povezanih z okupacijo naših krajev.

Napad na Jugoslavijo 6. aprila 1941 in hiter razpad jugoslovanske vojske, državna kapitulacija in okupacija so bili veliki in usodni dogodki, ki so se zvrstili aprila 1941. Ljudje so bili zaradi nastalih dogodkov zbegani in prestrašeni.

Glavnina jugoslovanske vojske se je s položajem na Rupnikovi liniji v noči med 9. in 10. aprilom umaknila skozi Škofjo Loko proti Ljubljani. V zadnjem trenutku je na pomembnejših točkah uničila še nekaj vojaških objektov in mostov. Kljub temu, da je bila jugoslovanska vojska v popolnem razsulu, si Italijani niso upali takoj zasesti vseh krajev in

obeh dolin. Šele 10. aprila so zasedli Žiri, Železnike 12. aprila, Gorenjo vas 13. in Škofjo Loko 14. aprila 1941. Ljudje so bili nad takim koncem stare Jugoslavije razočarani. Italijanska okupacija pa je trajala le nekaj dni, saj so se že 21. aprila morali po Hitlerjevem ukazu umakniti na nekdanjo državno mejo. Po odhodu italijanske vojske so Selško in Poljansko dolino ter Škofjo Loko zasedle nemške enote.

Nemški okupator je takoj pričel uničevati vse, kar bi oviralo priključitev teh krajev k nemški državi in spominjalo na slovenstvo. Ukinjeni so bili vsi jugoslovanski zakoni, vsa društva, v uradih in šolah je bila prepovedana uporaba slovenskega jezika. Nemci so ponemčevali slovenska krajevna, rodbinska in osebna imena. Uvedena je bila zamenjava jugoslovanskih dinarjev v marke (1 marka za 20 dinarjev). Omejili so hrano, blago in druge življenjske potrebščine in te dobrine izdajali le na karte. Slovenci so morali oddati radijske sprejemnike in vsakršno orožje ter vojaško opremo. Za neupoštevanje tega ukaza je bila zagrožena smrtna kazen. Nemci so takoj po zasedbi pričeli z aretacijami in izseljevanjem. V začetku maja so v Selški dolini aretirali nekatere župnike in izobražence ter jih izgnali na Hrvaško in v Srbijo.¹

Posledica teh dogodkov je bila, da se je kmalu začelo oboroženo gibanje proti okupatorju. Cankarjev bataljon (takrat edini na Slovenskem), ki je bil nastanjen na Sv. Mohorju, je novembra 1941 izpeljal nekaj odmevnih akcij. V Selški dolini je s pomočjo domačih aktivistov 18. novembra požgal most na Praprotnem, 19. novembra zvečer pa je na Češnjici napadel oddelek okupatorjevih policistov telefonistov.

V zvezi z vstajo je bil pomemben sestanek voditeljev Osvobodilne fronte, ki je bil tik pred 1. decembrom 1941 pod vodstvom Staneta Žagarja pri Kocjanu nad Bukovščico. Dogovorili so se o zimski mobilizaciji in o okrepljeni vstaji na večjem delu Gorenjske in različnih nalogah, ki so bile s tem povezane. Sklenili so tudi, da se bo Cankarjev bataljon premaknil iz Selške v Poljansko dolino, kjer so bile razmere za vstajo zaradi razoroževanja jugoslovanske vojske ob razpadu politično najprimernejše in tudi orožja je bilo tam več kot drugod.²

G. Radovan Hrast, ki je mlada leta preživel v Bukovščici, je v svoji knjigi Viharnik na razpotjih časa opisal ta dogodek takole:

"V Laškem, pri Kocjanovih, je pravo gnezdo prvih upornikov proti okupatorju. Najstarejši sin Ivan se vrne iz Ljubljane. Že v Ljubljani je bil član ilegalne Komunistične partije. Leto ali dve pred vojno je večkrat obiskal svoj dom. Vsakokrat se je sestel s Stanetom Žagarjem, učiteljem iz Dobrave pri Podnartu. Velikokrat se jim je v debati pridružil tudi naš očka. Le škoda, da ne poznam vsebine njihovih pogovorov! Toda kapitulacija Kraljevine Jugoslavije, nemška okupacija in organiziran odpor proti Nemcem mi nakazuje, o čem so se pogovarjali.

*Ivan Tomažin v Selški dolini pripravlja prve začetke oboroženega odpora proti okupatorju. Pri delu mu že veliko pomaga brat Zdravko. Hodita po vaseh in snubita somišljenike. Iščeta in zbirata vojaško opremo, predvsem pa orožje."*³

Energičen odpor proti okupatorju v Selški dolini in okolici Bukovščice je poleg oboroženega verjetno posegal tudi na druga področja boja proti zavojevalcu. Obstajajo podatki iz drugih krajev (npr. iz Škofje Loke), kjer so člani OF (SKOJ) kot obliko nestrinjanja z okupacijo začeli s tako imenovanimi trosilnimi akcijami. Trosili so lističe z vsebino, ki je obsojala okupacijo, spodbujala ljudi k odporu in poveličevala osvobodilni boj. Izvajali so tudi lepljenje letakov s podobno vsebino.

Trudil sem se pridobiti kakšno informacijo o oblikah neoboroženega boja proti okupatorju po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije na področju Selške doline oz. Bukovščice. Žal je bil moj trud zaman, saj ni več domačinov, ki bi kaj vedeli o teh oblikah boja proti okupatorju.

Del propagandne vojne je bil mogoče tudi bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije.

Sprednja in zadnja stran bankovca za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije z "bukovskim" žigom. Vir: zbirka avtorja

Bankovec je na več mestih prečrtan z rdečim svinčnikom in označen z žigom OF. Žig Krajevnega ljudskega odbora OF na mestu vodnega žiga portreta kralja Aleksandra je slabše viden. Razberemo lahko samo: ODBOR O.F. in BUKOVŠČICA ter v sredini

peterokrako zvezdo s simbolom Triglava in morja na podlagi ščita. Glede na prostor po obrobi žiga je bil izvirni napis najverjetneje KRAJEVNI ODBOR O.F. BUKOVŠČICA.

Povečan žig na stodinarskem bankovcu.
Vir: zbirka avtorja

Dobil sem ga 27. oktobra 2001 na mednarodnem srečanju numizmatikov v Beogradu, tja pa je prispel leta 1985 iz Ljubljane. Kje se je nahajal do tega leta, žal nisem izvedel.

Poleg bankovca je bil tudi majhen, s pisalnim strojem preprosto napisan listek z drugačno razlago obodnega napisa. Tega je verjetno napisal prvotni lastnik.

Originalni stetak, kateri je iz protesta proti okupatorju uničen in sicer s rdečim svinčnikom in žigom Krajevnega ljudskega odbora Bukovščica na mestu vodnega žiga.

K bankovcu priloženi listek z opisom bankovca in obodnega napisa žiga. Vir: zbirka avtorja

Bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije s "kranjskim" žigom. Vir: zbirka avtorja

In kdaj so ta bankovec žigosali? Največji propagandni učinek bi dosegel, če bi ga dali v promet v času njegove veljavnosti, to je do 15. junija 1941. Od tega datuma naprej je bila veljavna samo nemška marka. Pri tem pa se pojavljata vsaj dve nejasnosti.

Po podatkih v knjigi Štampiljke Osvobodilne fronte slovenskega naroda 1941–1945 avtorja Ignaca Gregorača je bilo izdelovanje štampiljk nastajajočih teles OF urejeno v začetku leta 1942, torej ko teh stodinarskih bankovcev že ni bilo več v prometu.

Osnovno obliko štampiljke na tem bankovcu, Triglav z morjem na ščitu in nad njim zvezda, so začeli uporabljati šele v letu 1943. Prve štampiljke so imele samo linijsko upodobitev Triglava z zvezdo na srednjem vrhu in črkama O in F na nižjih vrhovih.

Zanimivo je tudi to, da omenjenega žiga v knjigi Ignaca Gregorača, kjer je zelo popoln opis vseh obstoječih žigov Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ni najti.

Medtem sem v sklopu starih bankovcev našel še en podoben, bolj obrabljen, stodinarski bankovec. Prav tako je prečrtan z rdečim svinčnikom na mestih kot na našem predhodno opisanem bankovcu. Razlika je v žigu na mestu vodnega žiga kralja Aleksandra.

Razlaga za nastanek teh dveh bankovcev je otežena, saj nimam stvarnih virov, na katere bi se lahko zanašal.

Že na začetku sem omenil, da dandanes obstajajo mnogi ponaredki, tako samih bankovcev kot raznih žigov na njih, ki jih v numizmatičnem svetu srečujemo kar pogosto. Je pa res, da se v glavnem ponarejajo primerki, ki imajo večjo tržno vrednost, so redki in iskani na tržišču. Ponaredki so večinoma kakovostni, tako sam bankovec kot tudi morebitno žigosanje na njem. In to danes marsikdo počne in dela zmedo v numizmatičnem svetu kot tudi zmedo pri odstiranju zgodovinskih dejstev.

Za "bukovski" bankovec lahko trdim, da je izdelan pred računalniško ero, kako je nekdo prišel do omenjenega žiga, pa je že drugo vprašanje. Če bi to nekdo storil danes, bi skopiral enega od znanih žigov iz literature in to kakovostno stiskal na mesto vodnega žiga stodinarskega bankovca. Tudi za "kranjski" bankovec velja podobno. Žig v knjigi Ignaca Gregorača ne obstaja. Izdelan je primitivno in je bolj sumljiv, saj je na žigu izstopajoče viden samo napis KRANJ.

Obstaja še ena razlaga za uporabo tega bankovca v času druge svetovne vojne in okupacije našega ozemlja. Ti bankovci danes niso redki, saj jih leta 1941 mnogi niso zamenjali za nemške marke,

po tem datumu pa so bili praktično brez vrednosti. Prav zaradi tega so jih mogoče šele kasneje ustrezno žigosali in jih kot način psihološkega in neoboroženega boja uporabljali proti okupatorju za povečevanje in opozarjanje na OF in zankanje bivše Jugoslavije kot kraljevine. Za okupatorja pa je bila to podobna provokacija kot trosenje lističev ali lepjenje letakov s protiokupatorsko vsebino. Tako so ljudje dali okupatorju vedeti, da ga na tem ozemlju čaka še težko delo.

Za konec naj zapišem, da sta mogoče omenjena bankovca verodostojen dokaz načina boja proti okupatorju prav zaradi dejstva, da so bili prebivalci Bukovščice med prvimi, ki so se mu leta 1941 začeli upirati, od tu pa se je upor širil še po ostalih krajih našega ozemlja.

Glede na opisana dejstva je lahko eden ali drugi bankovec tudi sad "starejših izdelovalcev" prirejenih bankovcev. V tem primeru je ta članek samo opozorilo in poduk vsem, ki se boste s to problematiko še srečevali, se iz tega kaj naučili in pravilno vrednotili morebitne nove najdbe podobnih bankovcev.

Vse skupaj pa nam vseeno odstira majhen košček polpretekle zgodovine, o kateri je še precej nejasnega in je še danes občasno prirejena tokovom današnjega časa.

Opombe:

¹ Več avtorjev, *Pomniki NOB na Škofjeloškem*, Založba Borec, Ljubljana 1986, str. 15, 16.

² Ivan Jan, *Vrh v Dražgošah*, Samozaložba, Kranj 2001, str. 24.

³ Radovan Hrast, *Viharnik na razpotjih časa*, Založba Forma, Ljubljana 2007, str. 52.

Viri in literatura:

Ignac Gregorač, *Štampiljke Osvobodilne fronte slovenskega naroda 1941–1945*, Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, Ljubljana 1997.

Viko Oblak, Bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek II. svetovne vojne, *Numizmatični vestnik št. 35*, Numizmatično društvo Slovenije, Ljubljana 2009, str. 371–376.

Zbirka avtorja.

Prvi fotografi – "poklicni" fotoamaterji v Selški dolini v prvi polovici 20. stoletja

Vincencij Demšar

Železniki in s tem Selška dolina je dobila prvega poklicnega, šolanega fotografa šele leta 1953 v t. i. Bogatajevi hiši. To je bil Lojze Šturm, doma iz Podgore v Poljanski dolini. Prej so bili večinoma samouki ali priučeni. Pri tem je treba povedati, da so bili v Selški dolini še nekateri drugi fotografi, ki so fotografirali le zase, za družinske ali prijateljske potrebe. Fotoaparate na filme so imeli npr. Dermotovi v Železnikih, Demšarji na Češnjici in še kdo. Fotografi, ki pa jih želim predstaviti, pa niso samo fotografirali, temveč so tudi sami izdelali fotografije po naročilu.

Po sedanjem vedenju sta bila med prvimi amaterskimi fotografi Jakob Prevc, Lukc s Studena, in Jože Peternelj, Pstinarjev iz Davče. Največ se je amatersko ukvarjal s fotografijo "za trg" France Bešter, poznan bolj kot Kalan iz Selc. Malo je širši javnosti znano še o Jakobu Tavčarju, Podgrivarju iz Rovta, in prav tako o Francu Tolarju, Štancarjevem s Prtovča. Mogoče je še kakšen, ki ga doslej nismo odkrili!

Jakob Prevc, Lukc s Studena¹

Med zgodnjimi amaterskimi fotografi na Selškem je gotovo Jakob Prevc, rojen na Češnjici, ko je odrasel, pa mu je oče dal domačijo pri Lukc na Studenem.² O njem je največ vedel povedati njegov sin in dedič Jože Prevc, rojen leta 1925 na Studenem 9. Fotograf Jakob Prevc je bil rojen leta 1891 in se je začel ukvarjati s fotografijo kot samouk že pred prvo in končal med drugo svetovno vojno, ko so mu partizani pobrali fotoaparate. V pritličju svojega doma na vzhodni strani, kjer je bila nekdanja kamra, je prezidal prostor in uredil fotografski atelje s temnico in koriti za razvijanje in spiranje fotografij. Ves potreben material za fotografiranje: stekla, razvijalec, papir in drugo je kupoval pri fotografu Verovšku v Ljubljani. V ateljeju je imel za dekoracijo poseben zastor, ki mu ga je že pred prvo svetovno vojno porisal France Benedičič, Mežnarjev iz Železnikov. Sin Jože se zelo dobro spominja, kako se je oče pripravil za fotografiranje, saj mu je često pomagal pri delu. Fotoaparat je postavil na tri noge, potem pa je na vrhu pritrdil fotoaparat z mehomo. Preden je odprl meh, je vstavil fotografsko ploščo. Po fotografiranju je moral dvigniti kovinsko ploščo, da je zaščitil fotografsko steklo. Ko ga je vzel iz aparata, ga je zavil v črn material. V posebni posodi je imel razvijalsko tekočino, v katero je za nekaj minut potopil že posneto fotografsko ploščo. Ko se je fotografija pokazala čista v tekočini, jo je vzel ven in posušil na posebnem steklu. Potem ko so imeli elektriko, jo je s pomočjo žarnice projiciral na fotografski papir. Kako je delal fotografije, preden je bila na Studenem elektrika, se ne spominja.

Fotografiral je kar precej; v ateljeju in zunaj, če so ga ljudje poklicali. Kasneje je zastor, ki je verjetno isti, kot ga vidimo na Kalanovih ateljejskih fotografijah, iz ateljeja posodil fotografu Kalanu v Selcih. Proti koncu druge svetovne vojne je prišel domačin partizan iz Selške doline in Jakob je moral, čeprav nerad, izročiti svoj fotografski aparat. Po vojni mu ga ni nihče vrnil ali plačal. S tem je bilo konec nje-

Jakob Prevc, fotograf.

govnega fotografiranja. Umrl je prva leta po vojni, verjetno leta 1947.

Žel pa ni ostalo veliko od fotografskega inventarja, niti steklenih plošč, pač pa se je ohranilo nekaj fotografij. Pripovedovalec Jože se spominja, da so posnete plošče ostale na nekem tramu, "glajtu" na podstrešju. Ko je pred 40 leti popravljaj hišo, je poleg druge šare kar dva- do trikrat nesel te plošče na voz in jih odpeljal na odpad v Studensko grapo v večjo jamo ob poti. Sam za te plošče ni imel primernega prostora, drugi pa tudi ni noben kazal zanimanja za te stvari.

Fotograf Jakob Prevc je izdeloval tudi žage za drvarje; t. i. zugžage. Tudi za te žage je kupoval pri Verovšku v Ljubljani jeklene plošče, pasove – ramschatelsko jeklo, iz katerega so bile najboljše žage. Pripovedovalec Jože se spominja, kako je pomagal očetu pri "štancanju" zob za žage. Oče je potem zobe še nabrusil. Jakob je delal tudi v Sodarški zadrugi na Češnjici in bil tudi nekaj časa njen načelnik.

Lukcova družina ob Jeralovem kozolcu na Studenem.

Na hrbtni strani piše: "V spomin Vilkotu od Studenskih fantov in deklet 5. IV. 1942."

Jožef Peternelj, Pstinarjev Jošk iz Davče³

Jožef Peternelj, Pstinarjev, iz Davče verjetno spada med najstarejše fotoamaterje, ki so delali po naročilu. Rojen je bil 24. januarja 1872 pri Pstinarji. Bil je med starejšimi domačimi otroci. Še kot otrok je nesrečno padel na hlevu in je težko hodil zaradi ene krajše noge. Po poklicu je bil izučen moški krojač in amaterski fotograf. Kje se je učil tako krojaške obrti kot fotografiranja, še ni znano. Glede slednjega je bil lahko samouk. Bil je poročen. Stanoval je v Jemčevi bajti, pritlični hiši nad sedanjo potjo od Jemca proti Zakovkarju oz. kakih 50 metrov nad sedanjo šolo v Davči. Podatek o lokaciji je toliko bolj pomemben, ker je od te hiše ostalo komaj malo vidnih temeljev, preraščenih z grmovjem. Stavba je pogorela nekega jutra zgodaj pomladi leta 1960.⁴ Fotograf Jošk, kot so ga imenovali, se je odselil okoli leta 1950 k sestri k Podgojzdarji.

Prva šola v Davči je bila v Jemčevi bajti z začetkom leta 1896. Po zgraditvi župnišča je bila od leta 1922 v župnišču,⁵ ki je bilo med drugo svetovno vojno požgano, zato se je šola po vojni nadaljevala na Jemčevi štali, učiteljica Angela Kržišnik pa je stanovala na podstrešju Jemčeve bajte. 25. oktobra 1953 je bila otvoritev nove, sedanje šole v Davči. Z omembo šole želim poudariti, da se je fotograf Peternelj gibal v kulturnem krogu. V isti hiši, v Jemčevi bajti, je stanoval še do okoli leta 1952 izučen krojač Lovrenc Mohorič z družino. Okoli leta 1950/51 se je Jože Peternelj preselil k svoji sestri, poročeni pri Podgojzdarji, Davča 18. Umrl je 25. avgusta 1955 kot vdovec in preužitek v starosti 83 let na obisku pri Pagonu, kamor ga je potem šel iskat Podgojzdar z vozom, saj je tudi v Davči 18 imel stalno bivališče.⁶ Za pogreb so poskrbeli Podgojzdarjevi. Ohranil se je njegov šivalni stroj in škatla fotografij, ki pa so jih Podgojzdarjevi po njegovi smrti nekaj razdelili Davčarjem, ki so jih prepoznali na fotografijah. Nekaj pa jih je kljub temu še ostalo. Domača gospodinja

Fotograf in krojač Jožef Peternelj.

Pavla Bevk, ki se je primožila k Podgojzdarji isti mesec, kot je fotograf umrl, še vedno hrani lepo število Joškovih fotografij. Žal se je ohranila le ena portretna fotografija fotografa Joška v njegovih poznih letih.

Krojača, predvsem pa fotografa Peternelja se spominja še veliko ljudi, zlasti starejši rojaki iz Davče in okoliških krajev.⁷ Najbolj pa še Kovačev iz Davče, Peter Freljih, najbližji sosed, oddaljen le kakih 20 metrov. Kot je zgoraj omenjeno, je po vojni na podstrešju stanovala učiteljica, v pritličju pa dva krojača: na vzhodni strani Mohorič z družino, na zahodni pa fotograf Peternelj. Pogosto je (bila) manjša ravnica pred hišo "fotografski atelje", saj je na zgornji fasadni del hiše zidanega pritličja obesil za ozadje kos blaga. Na več fotografijah je še videti del neometanega zidu ali pa dele desk, ker jih "deka" ali "koc" ni prekril, če je fotografiral večjo skupino ljudi. Praviloma so vse fotografije ljudi, ki so se prišli slikat k njemu domov, nastale pred hišo, kjer je stanoval, le izjemoma je fotografiral v zaprtem prostoru; npr. pokojnika na mrtvaškem odru v domači hiši. Fotografiral je sorazmerno veliko: cerkvene slovesnosti, poroke in ohceti, birme, obiske v Davči, pa tudi druge prireditve. Šel je tudi okoli in marsikakšen umetniški in dokumentarni del Davče se je ohranil po

njegovi zaslugi.⁸ Fotografiral je na plošče in takoj je tu vrsta vprašanj: Kdo mu je prinašal potreben fotografski material, s kakšno tehniko je razvijal, kakšen fotoaparat je imel? Iz ohranjenih fotografij

je razvidno, da je uporabljal boljši in slabši fotografski papir. Kako je delal brez elektrike? Ali se je sploh kje ohranilo kakšno posneto fotografsko steklo ali film?

Davški prvoobhajanci z župnikom Kopitarjem pred drugo svetovno vojno.

Zaloška Marijina družba z župnikom Antonom Hribarjem leta 1920 v Davči.

France Bešter, Kalan iz Selc⁹

O Kalanu iz Selc naj za začetek povemo, da je z njim naredila pogovor Nataša Benedik za prvo številko *Železnih niti* leta 2004.¹⁰ Tu izvemo, da je bil rojen leta 1914 v Selcih pri Kalan. V domačem kraju je končal osnovno šolo. Ob zahtevnem kmečkem delu pa si je še zmeraj vzel čas za vrsto koristnih in kulturnih dejavnosti. Bil je dober mehanik, odličen pevec v zborih, pogost igravec na odru v Krekovem domu, ljubitelj sadjarstva z velikim sadnim vrtom, član selške in kasneje loške pihalne godbe, telovadec in vaditelj selških Orlov. Lahko bi še naštevati! Očitno ga je zelo zanimala tudi tehnika, saj je celo svoj prvi motor sestavil iz različnih delov. Umril je 5. novembra 2006.¹¹ Naš namen pa je, da ga malo поблиže predstavimo kot fotografa.

Kot mladenič si je kupil fotoaparat na filme in po prvem uničenju posnetka kupil priročnik o fotografiji. Imel je tudi aparat na steklene plošče. Veliko posnetih plošč, skoraj tisoč, je še sam izročil Loškemu

muzeju v Škofji Loki. Leta 1967/68 je prenehal s fotografiranjem, ker mu je občina hotela naložiti veliko davka. Sam je povedal: "Slikal sem otroke pri prvem obhajilu, birmi, poroke pa seveda tudi druge zanimive stvari in dogodke. Moji stari aparati so shranjeni za spomin."¹² Žal pa se niso ohranili številni filmi iz časa njegovega fotografiranja. V povojnem času, ko je manjkalo različnega materiala, je filme kot zanj še neuporabljen material, za filmarje pa koristno lepilo dal ljubljanskim filmarjem.¹³ Škoda.

Z dovoljenjem Loškega muzeja v Škofji Loki in ob pomoči kustosinje ge. Ristič sem dvakrat pregledal vse fotografske plošče, ker je z negativov včasih težko prepoznati njihovo vsebino. Seveda sem marsikje prvokrat samo približno ugotavljal, kaj naj bi bilo na posamezni plošči. Samo na nekaj ploščah piše, da je lokacija posnetka v Škofji Loki, in na eni je kot čas posnetka gradnje vojašnice v Škofji Loki navedeno "leto 1926". Sprva niti pomislil nisem na neskladje, da je bil Kalan rojen 1914, med posnetki pa je verjetno najstarejši posnetek gradnje Burdy-

Gradnja vojašnice v Škofji Loki na Osterfeldu v letih 1926–1928.

chove lekarne v Škofji Loki leta 1902 do 1904. Od kod je imel Kalan celo za nekaj let starejše posnetke, kot je bil star sam? Prav posnetki posameznih faz gradnje Burdychove lekarne dajo slutiti, da jih je naredil nekdo blizu ali iz Škofje Loke. Ali je Kalan kupil fotografsko zapuščino enega od loških poklicnih fotografov? Burdychovi so res zbirali raznovrsten material,¹⁴ tudi fotografski, zato je možno, da je Kalan od njih pridobil več posnetkov fotografskih plošč. Vsekakor ostaja odprto vprašanje, od kje več kot sto predvojnih in vojnih posnetkov na ploščah v letih od 1914 do 1918. Posebno zanimivo je bilo odkritje, da je veliko fotografskih posnetkov na ploščah identičnih, enakih, kot so v t. i. Burdychovem albumu, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Album je podaril arhivu Evgen Burdych, drugorojenec lekarnarja Ervina Burdycha v Škofji Loki. Tu najdemo večje število družinskih posnetkov Burdychove družine same ali s častniki avstrijske vojske pred prvo svetovno vojno in med njo. Več teh fotografij je bilo že objavljenih v Loških

razgledih¹⁵ in drugod (npr. Železne niti).

Posnete plošče v velikosti 9,5 x 14,5 cm razen nekaj manjših je Loški muzej po pridobitvi dal strokovno očistiti Muzeju novejše zgodovine v Ljubljani. Tako so zelo dobro ohranjene in posnetki čisti.¹⁶ Vsaka plošča je sedaj v posebni zaporedno oštevilčeni papirnati vrečki. Fotograf Šturm v Škofji Loki mi je z dovoljenjem Loškega muzeja iz teh plošč napravil nekaj več kot dvesto fotografij predvojnih društev, raznih tečajev, porušenega centra Železnikov na koncu druge svetovne vojne, družin in skupin fantov ter deklet. Posebej je očitno, da je Kalana zanimala tehnika. Kar več posnetkov je o gradnji mostov, saj je kar nekaj posnetkov o neidentificiranih gradnjah čez vodo, v Škofji Loki pa kar o vseh mostovih. Nekateri objekti so ostali ohranjeni samo na njegovih posnetkih. Verjetno je tako posnetek Puštalskega mostu, ki je bil zgrajen leta 1938 in že čez dobri dve leti uničen od umikajoče se jugoslovanske vojske na veliki četrtak, 10. aprila 1941, edini. Večje je število fotografij Kapucinskega mostu in pogledov na grad nad Škofjo

Gradnja Burdychove lekarne v Škofji Loki v letih 1902–1904.

Loko. Manjše je število fotografij stare jugoslovanske vojske v Selški dolini. Med drugo svetovno vojno je imel kar nekaj težav z Nemci, da so mu dovolili fotografiranje posameznikov in skupin, npr. "stelenge" v Dolenji vasi 1942/43, pa tudi žalostnih prizorov

revolucionarno pobitih Mlinarjevih v isti vasi ter častne straže ob prekopih padlih na raznih krajih na domače pokopališče v Selcih po drugi svetovni vojni. Tudi po vojni je ostal še nekaj let glavni fotograf za celo Selško dolino. Več je fotografij miličnikov v

Miting v porušenih Železnikih leta 1945.

Puštski most, zgrajen leta 1938, je porušila umikajoča se jugoslovanska vojska na veliki četrtek, 10. aprila 1941.

Selcih in Železnikih. Klicala so ga nova podjetja, kot je Niko, razne zadruge in predhodnice Alplesa, da je fotografiral pomembne dogodke. Dokumentarni in lepi so prizori skupinskih fotografij fantov in deklet po posameznih vaseh vse tja do Sorice in Danj. Seve-

da ne manjka panoramskih posnetkov domače vasi in drugih krajev; nekateri so tudi še neugotovljeni.

Bil je "dežurni" fotograf Fantovskega in Dekliškega odseka Selca, ki sta tako kot drugod spadala v Prosvetno zvezo v Ljubljani. Zlasti so ti odseki za-

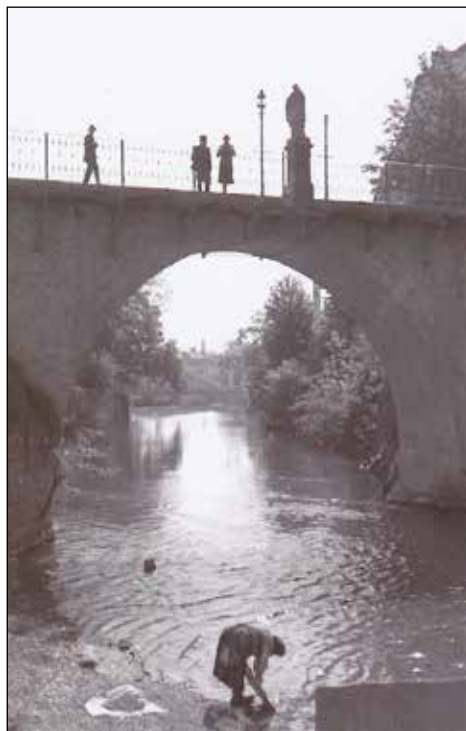
Naborniki ("štelenga") iz občine Selca pred Španovo hišo v Dolenji vasi decembra 1942 ali januarja 1943. Vodil jih je nemški učitelj iz Selc, ki sedi ob "muzikontu" Mihovem Tonetu iz Ojstrega Vrha.

Fotograf Kalan kot telovadni vadiitelj z mladimi orli v Selcih okoli leta 1939.

živeli po Sloveniji po letu 1935. V svojem bistvu so nadaljevali delo Orlov, ki so bili na katoliški osnovi ustanovljeni na začetku 20. stoletja. Odseki so imeli več skupin glede na starost: naraščaj, mladinci in člani. Vsaka skupina je imela svoj kroj. Odseki so imeli vsestransko vzgojo mladih v kulturnem, duhovnem in športnem duhu. Kalan je bil s telovadbo in gledališko sekcijo zelo povezan. Veliko je igral v Krekovem domu in bil vaditelj fantov v Selcih.

Da je bil Kalan odličen fotograf, obstaja še en dokaz. Vrsto njegovih fotografij ima v spodnjem delu fotografije znotraj dveh enakih črk E ligaturo črk MT in številko, kar pomeni založnico razglednic Marijo Tičar iz Ljubljane. Taka je tudi Kalanova perica na Selški Sori pod Kapucinskim mostom s številko 942, ki je objavljena v zbirki fotografij z naslovom Pozdrav iz Gorenjske. Čas nastanka je okoli leta 1930, kot razglednica pa odposlana 26. 9. 1935.¹⁷ Objavljena razglednica nima številke na prednji strani, pa tudi v tem je razlika, da na razglednici piše z velikimi tiskanimi črkami ŠKOFJA LOKA, na originalnem negativu pa z malimi tiskanimi črkami Ob Sori.

Perica na Sori pod Kapucinskim mostom pred letom 1935.

Dekleta in fantje iz Spodnjih Danj za Markljcam leta 1946.

Mladina iz Potoka, Osojnika in Davče v Potoku leta 1946.

Fotograf Šturm je ob izdelavi fotografij iz steklenih plošč ugotavljal, da so posnetki strokovno zelo kakovostni, dobro ohranjeni in lepi ter da se ponekod pozna svojevrstno, a uspešno "retuširanje" posnetkov. Očitno je znal iskati kakovostne in ustrezne osvetlitve fotografskih objektov.

Franc Bešter je s svojim fotografskim delom ohranil za Selško dolino in Škofjo Loko neprecenljivo dokumentacijo – fotografije za prvo polovico 20. stoletja. Njena vrednost je dodatno še v tem, da ga je zanimalo toliko stvari in ljudi, ki jih je imel rad. Kalana bi lahko v okviru priznanj fotografskih združenj posthumno razglasili za mojstra fotografije, občina Železniki pa bi ga lahko razglasila za največjega dokumentalista (kot zbiralca in avtorja) Selške doline 20. stoletja.

Jakob Tavčar, Podgrivar iz Rovta (Starman iz Luše)

Jakob Tavčar, Podgrivar, iz Rovta v Selški dolini je za zdaj premalo raziskan, da bi lahko kaj več povedali. Slutimo lahko, da je bil pomemben foto-

graf in da se bo o njem še marsikaj dalo ugotoviti. Znano je, da se je s fotografijo ukvarjal že pred drugo svetovno vojno in med njo, saj je za marsikoga naredil fotografijo za razne izkaznice, na prošnjo pa je šel fotografirat tudi na dom. Tudi on je v pripravi na pritisk sprožilca obljubljal, da bo iz fotoaparata priletel ptiček, in naročal, naj gledajo njega, ko bo ptička spustil izpod zagrnjene glave.¹⁸ Imel je fotoaparat na stojalo oz. meh. Vprašanje je, koliko je sploh ostalo njegove fotografske opreme. Nekateri domačini se še sedaj spominjajo, da je bil dober fotograf. Njegovo delo je tu samo nakazano. Za oris njegovega fotografskega dela se bo treba še potruditi. Njegovo delo je med zadnjo svetovno vojno zagotovo potrebovalo kakšno dovoljenje ali vsaj tihi pristanek obeh nasprotnikov. Fotografije otrok in mladine, ki so prihajali k verouku ali le na spraševanje verskega znanja za birmo k župniku Švelcu k Sv. Lenartu, so njegove. Marija Demšar, poročena Okorn, se spominja, da so po spraševanju v cerkvi pri Sv. Lenartu odšli vsi otroci na dom k Podgrivarju, kjer jih je fotograf lepo razvrstil za fotografijo.¹⁹ Takih spominov je še več, le zbrati oz. dokumentirati jih je treba.

Franc Tolar, Štancarjev s Prtovča

France Tolar, Štancarjev s Prtovča, je fotografsko pokrival področje Prtovča, Podlonka in včasih še malo širše že pred drugo svetovno vojno in kasneje. Rojen je bil leta 1914, umrl pa v Železnikih leta 1973. Kot njegovi fotografski sovrstniki je imel kamero na meh. V domačem kraju na Prtovču je bil poznan kot mojster za veliko stvari; česarkoli se je lotil, je dobro izpeljal. Tudi Tolarja širša javnost premalo pozna. Za zdaj je samo evidentiran.

Namesto zaključka

Prepričan sem, da bo raziskovanje zadnjih dveh fotografov prineslo zanimiva odkritja. Predvsem je zanimivo raziskovati naravne talente, ki so jih taki posamezniki tudi razvijali. Prav pa je tudi, da smo jim hvaležni za tako velik doprinos k sedanjemu poznavanju njihove dobe. Fotografija res pove

več kot tisoč besed, kaj šele tisoč fotografij!

Posebej pa sem hvaležen vsem, ki so mi letošnjo zimo in pomlad pomagali pri zbiranju fotografij, posebej še pri ugotavljanju, kdo je kdo. To so dediči oz. svojci nekdanjih fotografov, ki so mi zaupali več fotografij: Cvetka Bešter iz Selca 89 za Kalana; pokojni Jože Prevc s Studena 16 za svojega očeta Jakoba in Pavla Bevk iz Davče 18 za Jožeta Peternelja. Dokumentiranja pa so se zlasti za Kalana dopolnjevala s pomočjo zakoncev Šifrar iz Selca 113; Milana Potočnika, Lenca, iz Dolenje vasi (rojen leta 1926); Jakoba Rovtarja, Selca 103, (rojen leta 1925) in 90-letne Marice Tušek, Selca 81. Rudi Tavčar iz Spodnjih Danj je na Kalanovih fotografijah prepoznal vse iz podratitovškega konca. Lenca ni prepoznaval samo svojih sopotnikov medvojnega nabora, temveč je poznal tudi njihove nadaljnje poti. Jakob Rovtar je na skupinski fotografiji leta 1939 poimenoval skoraj vseh 96 orlov in orlic iz Selca in okolice. Osnovo in izhodišče za večino prispevka je dala Kalanova, Cvetka Bešter, Selca 89. Vsem en velik boglonaj!

Opombe:

- ¹ Prve tri fotografije v tem prispevku so kopije originalov, ki jih mi je posodil v preslikavo pokojni Jože Prevc, sin fotografa Jakoba, 11. januarja 2013.
- ² Pripoved Jožeta Prevca, rojenega leta 1925, Studeno 9; 11. in 28. januarja 2013, umrl 3. 5. 2013. Kako s čistim in dobrim spominom je govoril o svojem očetu fotografu Jakobu Prevcu!
- ³ Fotografiji osebe Jožefa Peternelja in Davški prvoobhajanci z župnikom Kopitarjem pred drugo svetovno vojno sta kopiji fotografij, ki mi jih je 3. maja 2013 posodila v preslikavo Pavla Bevk, Davča 18. Fotografija Marijina družba v Davči leta 1920 je last avtorja tega prispevka.
- ⁴ Lojze Jelenc, Davča 38, 5. 4. 2013.
- ⁵ Šmid, Olga: Šolstvo v Selški dolini nekoč in danes, Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Železniki, 1973, str. 330–347.
- ⁶ Matične podatke o Jožefu Peternelju mi je posredovala Matična služba na Upravni enoti Škofja Loka, april 2013.
- ⁷ Anton Rant, rojen leta 1933 v Potoku, sedaj Zali Log, se Peternelja dobro spominja, ko je prišel kmalu po drugi svetovni vojni fotografirat Kocjanove v Potoku, najprej starša, nato otroke in nazadnje vse skupaj.
- ⁸ Nekaj zelo lepih posnetkov o Davči, zlasti okoli cerkve in šole, ima Peter Freljih, Škofja Loka, Partizanska c. 42.
- ⁹ Vse fotografije v prispevku o Kalanu so s steklenih plošč, ki jih je Kalan podaril Loškemu muzeju.
- ¹⁰ Benedik Nataša: Franc Bešter, Kalanov ata – 90-letnik, Zbornik Selške doline, Železne niti, Železniki, 2004, št. 1, str. 149–156.
- ¹¹ Podatke posredovala matična služba Upravne enote Škofja Loka.
- ¹² Benedik Nataša: Franc Bešter, Kalanov ata – 90-letnik, Zbornik Selške doline, Železne niti, Železniki, 2004, št. 1, str. 152.
- ¹³ Tako je povedal g. Podnarju ob izročitvi fotografskih steklenih plošč.
- ¹⁴ Planina, France: V spomin Otona Burdycha, Loški razgledi 1957, št. 4, str. 157–158.
- ¹⁵ Budna, Nataša, Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, Loški razgledi 42, 1995; 43, 1996; 44, 1997.
- ¹⁶ Plošče je pred nekaj leti prevzel tedanji direktor Loškega muzeja Franc Podnar. V Loškem muzeju so jih po pridobitvi približno grupirali glede na temo, npr. miličniki, godba na pihala, igre, poroke, društva, Škofja Loka itd. Te podatke mi je ljubeznivo posredoval g. Franc Podnar 16. 10. in 12. 11. 2013.
- ¹⁷ Pozdrav iz Gorenjske: zbirka starih razglednic (več avtorjev), urednica Marjana Žibert. Kranj: Gorenjski muzej, 2010, str. 65.
- ¹⁸ Marija Gartner, rojena leta 1934 na Jarčjem Brdu, sedaj Sv. Lenart 15, povedala 16. 5. 2013.
- ¹⁹ Marija Demšar iz Osojnika, sedaj poročena Okorn v Podroštu, rojena leta 1929, povedala 18. 5. 2013.
- ²⁰ Vsem imenovanim in neimenovanim sogovornikom in posojevalcem bogatega fotografskega gradiva se še enkrat zahvaljujem za zaupanje in pomoč pri pisanju tega prispevka.

Vhodna vrata, portali in drugi stavbni elementi

3. del

Anton Sedej

Nadaljujemo s fotografijami ter opisi vhodnih vrat, portalov ter starih gradbenih elementov hiš v Železnikih za naselja Na plavžu, Trnje in Otoki. Pri lesenih vhodnih vratnih krilih se opaža podobnost izdelave. Ob tem je mogoče ugotoviti, da so bila nekatera vrata izdelana v delavnici istega mizarskega mojstra oz. po podobnem načrtu.

Ob katastrofalnih poplavam leta 2007 so bila nekatera vhodna vrata hudo poškodovana oz. uničena in so jih lastniki hiš obnovili ter pri tem upoštevali nasvete pristojnih strokovnih služb.

Bargelnova hiša, Na plavžu 39. Foto: Anton Sedej

Tin – prižnica na vhodni strani hiše.

Vhodna vrata s kamnitim obokom.

Detajl spodnjega dela prižnice.

Okno s kamnitim okvirjem iz perachiškega tufa.

Hafnarjeva hiša, Na plavžu 37. Foto: Anton Sedej

Vhod na dvorišče Hafnarjeve hiše, obok z zidanimi stebri in pokrit s skrilmom.

Opalta – Špendalova hiša, Na plavžu 34. Foto: Anton Sedej

Arkade na zahodnem delu Špendalove hiše.

Kovačeva hiša, Na plavžu 12. Foto: Anton Sedej

Glavna vhodna vrata s kamnitim portalom.

Detajl zgornjega srednjega dela kamnitega portala z vklesano letnico 1819.

Gašperlinova hiša, Na plavžu 1. Foto: Anton Sedej

Dvojna lesena vhodna vrata s kamnitimi okvirji.

Detajl zgornjega dela vratnih kril.

Detajl polnila srednjega dela vratnih kril.

Klopčarjeva hiša, Trnje 31. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata s kamnitim obokom.

Detajl srednjega zgornjega dela kamnitega portala vrat z letnico 1755.

Torkarjeva hiša, Trnje 32. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata s kamnitim obokom.

Strešno okno, pokrito in obloženo s skrilom.

Plnada, Trnje 33. Foto: Anton Sedej

Plnada, najstarejša hiša v Železnikih, po temeljiti obnovi, biser zgodovinske stavbne dediščine Železnikov.

Okno s kamnitim okvirjem iz perčaškega tufa, z vgrajenimi kovanimi mrežami ter s kovinskimi polkni.

Lepo obnovljena vhodna vrata.

Detajl zgornjega dela portala vhodnih vrat, kamniti obok iz perachiškega tufa.

Detajl stebra vhodnih vrat.

Kamnita medvedova glava na fasadi okroglega stolpiča hiše v Plnadi.

Thalerjeva hiša, Trnje 38. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Thalerjeve hiše.

Detajl zgornjega dela kamnitega okvirja vrat z vklesano letnico 1854.

Dagarinova hiša, Trnje 25. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Dagarinove hiše.

Žumrova hiša, Trnje 2. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Žumrove hiše.

Boštjanova hiša, Otoki 22. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Boštjanove hiše z letnico 1905.

Detajl zgornjega dela vratnih kril.

Detajl litoželeznih kljuk na vhodnih vratih.

Kemperlova hiša, Otoki 1. Foto: Anton Sedej

Vhodna vrata Kemperlove hiše.

Okna z okvirji – štukature na fasadi Kemperlove hiše.

Detajl zgornjega dela vratnih kril Kemperlove hiše.

Detajl spodnjega dela vratnih kril Kemperlove hiše.

Sekulje v Dolenji vasi

Pozor – žabe na cesti!

Dr. Petra Draškovič

Vajeni smo opozoril "srnjad na cesti", redkokdaj pa pomislimo, da so poleg večjih živali na cesti lahko ogrožene tudi manjše. Takšne so tudi dvoživke, še posebej pa žabe, ki zgodaj spomladi v času mrestenja končajo svoje življenje pod kolesi avtomobilov. To je pogost pojav v času pomladanskih selitev, ko se žabe odpravljajo od prezimovališč k mrestiščem, kjer se razmnožujejo. Je že tako, da imajo dvoživke (*amphibia*) svoj letni življenjski cikel vezan na vodne in kopenske habitate, med njimi pa se selijo po določenih selitvenih poteh in na

poti iz gozda v mlako morajo občasno tudi prečkati cesto. Tistim delom, kjer prihaja do množičnih povozov dvoživk, pravimo črne točke in takih je v Sloveniji že preko tisoč. Ena takih je tudi v Dolenji vasi pri Železnikih. Tomaž Demšar to dobro ve, žabe spremlja že vrsto let in jih tudi skuša ustrezno obvarovati.

Možnosti za varovanje je več. Med najpreprostejše sodijo postavljanje začasnih ograj v času spomladanskih selitev ter prenašanje žab čez cesto. Ograje predstavljajo pravzaprav bariero, da dvoživke ni-

majo dostopa do ceste, istočasno pa se s tem pridobijo podatki o selitvenih poteh, velikosti populacije, številu vrst, o tem, kje so zgoščitve vzdolž določene poti ... Vsi ti podatki so pomembni za dolgoročno planiranje in trajne ukrepe, kot sta na primer tudi izgradnja podhodov za dvoživke ali postavitve stalnih varovalnih ograj.

Pri nas se reševanja problematike dvoživk in cest lotevajo interdisciplinarno, predvsem pa ob sodelovanju ljudi iz različnih sektorjev: Ministrstva za promet, Direkcije RS za ceste, Ministrstva za okolje in prostor, Agencije RS za okolje, regionalnih Zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, občin, nevladnih organizacij in strokovnjakov z različnih področij delovanja (biologov, načrtovalcev, gradbenikov ...). Ob tem pa sodelujejo tudi številni prostovoljci. Table, opozorilni in preventivni ukrepi, izobraževanja in obveščanja sicer še niso končne rešitve, so pa delček v mozaiku ozaveščanja o tovrstni problematiki.

V Dolenji vasi mrestijo predvsem sekulje, to so rjave žabe. So srednje velike, od 4,5 do 9 cm, imajo značilno zaočesno masko. Med rjavimi žabami imajo sekulje najkrajše zadnje noge. Med osebki je velika variabilnost v obarvanju. Hrbet je lahko sivo rjave, rdečkaste, olivno zelene do rumenkaste barve, posut s temnejšimi madeži in lisami. Trehub je mlečno bel do rumenkast, celo oranžen z marmornimi lisami in pikami. Pike imajo samičke rdečkaste, samci pa sive. Spolna dvoličnost je izrazitejša v času parjenja, tedaj so namreč izrazitejše obarvane. Samci imajo modrikasto grivo, so nekoliko manjši in lažji od samic, a imajo močnejše sprednje okončine. Oglašajo se le samci, ki imajo na dnu ustne votline parna notranja zvočna mehurja.

Sekulja večino leta preživi na kopnem, kjer se skriva pod kamni, odpadlim listjem, koreninami, trhlimi ostanki dreves in med gosto vegetacijo. To so pogosto hladni, senčni gozdovi in gozdni robovi ali pa gosta vegetacija na barjih in močvirnih travnikih. Mrestišča, ki so pogosto osončena, so bodisi mlake, jezera, močvirja ali pa počasi tekoče vode, npr. izviri ali naravne zaježitve potokov. Med kopenskimi in vodnimi bivališči se sekulje selijo do dva kilometra daleč in pogosto množično. V vodnih bivališčih se odrasli osebki, ki spolno dozori med drugim in četrtem letom starosti, zadržujejo v času razmnoževanja, tj. od februarja do aprila, seveda pa je to močno odvisno od dejanskih razmer v okolju, zlasti od snega in temperature. Na mrestišča običajno nekaj dni prej pridejo samci, ki nato z grulečim razpotegnjenim oglašanjem privabljajo samice. Po odlaganju mresta v vodi poteče razvoj od jajc do preobrazbe, nato pa mladi osebki vodno okolje zapustijo. Za mrest sekulj je značilno, da je mehek, sveža jajca v njem pa prosojna.

Mladi osebki so aktivni predvsem podnevi, odrasli pa tudi ponoči. Tako odrasli kot mladi osebki se prehranjujejo s številnimi nevretenčarji, paglavci pa jedo večinoma odmrle rastlinske in živalske delce. Sekulje na kopnem prezimujejo posamično, na dnu vodnih habitatov lahko skupaj prezimuje večje število osebkov – tudi nekaj tisoč. Običajno pa v vodah, v katerih se mrestijo, ne prezimujejo.

Ko boste naslednje leto na cestah ob vlažnih in toplih pomladnih nočeh vozili kje po Dolenji vasi, le pomislite na sekulje in na njihov krog življenja. Tudi z vašo opreznostjo in pomočjo so lahko poletne noči, v katerih se prijetno razlegajo žabji koncerti, veliko lepše!

Tomaž Demšar. Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Žafran v Martinj Vrh

Aleksander Čufar
EFIAP/p, EPSA, MF FZS

Veličastna igra narave v Martinj Vrh vsako pomlad pritegne več obiskovalcev iz cele Slovenije, da si ogledajo neverjetno cvetenje žafrana. Mnogi ga imenujejo tudi krokus, prav vsi pa so enotni, da je to eden lepših prizorov pomladnega prebujanja. Vijolični cvetovi eden poleg drugega tvorijo preprogo, ki se vije po travnikih vse do gozda. Sneg se komaj poslovi, žafran že privre na dan, in če je bilo snega dovolj, je tudi žafranov veliko. Večina cvetov je temno vijoličnih, vendar opazimo tudi povsem bele, ki izstopajo med ostalimi. Pogled na pot, ki se pne v polje žafrana, ali vršaci Kamniških Alp v ozadju so nepozabni prizori, ki jih ne pozabiš zlahka. Letošnji žafran se je šele dobro poslovil, že razmišljam, kaj nam bo Martinj Vrh pripravil naslednje leto. Vsekakor nekaj lepega, nekaj, česar ne pozabiš zlahka.

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

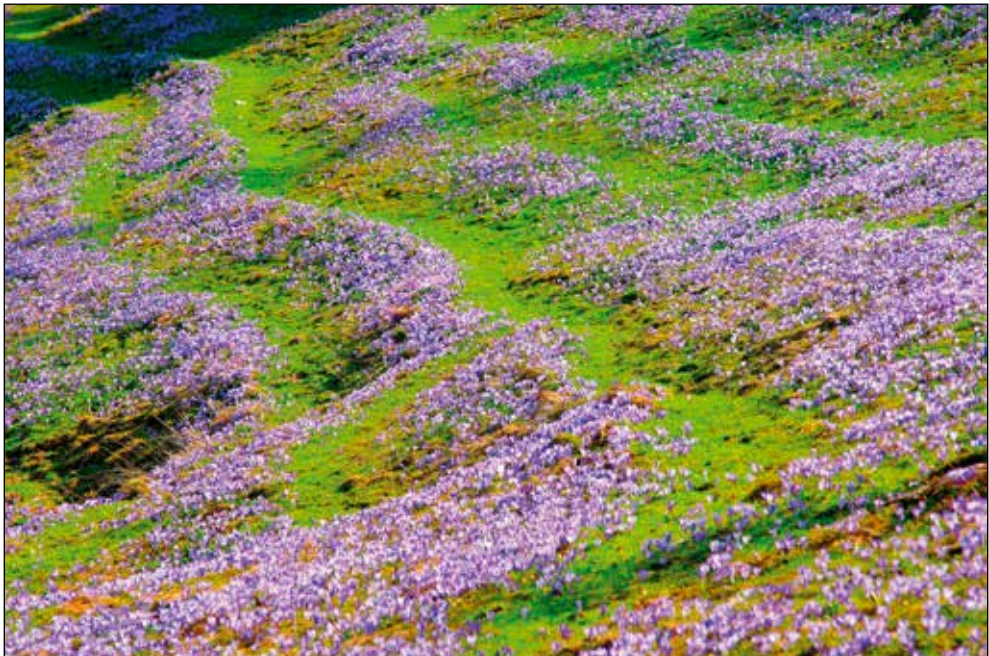

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Štirideset let radioamaterstva v Železnikih

Marko Černivc
Franci Bogataj

Radioamaterstvo je radiokomunikacijska dejavnost, namenjena za samoizobraževanje, medsebojno komuniciranje in tehnično raziskovanje, ki jo opravljajo radioamaterji izključno iz osebnih nagibov, brez gmotnih koristi in imajo za to opravljen predpisani izpit.

Radioamater je oseba, ki ima radioamatersko CEPT licenco, izdano s strani Agencije za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije (APEK), in navezuje dvosmerne radijske stike z drugimi radioamaterji po svetu ali pa se prostočasno ukvarja z radijsko tehniko. Radioamaterji to počnejo kot hobi in za izpopolnjevanje tehničnega znanja.

Radioamaterstvo je organizirana dejavnost. Radioamaterji se združujejo v radioklube ter so njihovi člani.

Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Radioamaterstvo>, dne 19. 9. 2013.

Radioklub Železniki

Možnost sprejemanja radijskih oddaj se je pojavila že v času pred drugo svetovno vojno, vse pogosteje pa po vojni, ko so prebivalci Selške doline v večjem številu pričeli kupovati radijske sprejemnike. Marsikateri od teh sprejemnikov je bil v lepo oblikovanem lesenem ohišju, ki je bil izdelan ravno v (Medzadružnem) Lesnem industrijskem podjetju Češnjica. V tistih časih so se s skrivnostmi radijskih valov in delom na radijskih postajah srečevali tudi fantje, ki so kot radiovezisti služili vojaški rok v jugoslovanski vojski.

V novembru leta 1973 pa je bil v Elektromotorju, glasilu tovarne Iskra Elektromotorji Železniki, objavljen članek, ki je obveščal, da se bo v Železnikih organiziral radioklub, ter vabil na sestanek vse, ki jih zanima radioamaterska dejavnost. Pobudo za to je dal Ivan (Ivo) Ribič, uveljavljeni radioamater in promotor radioamaterske dejavnosti, ki si je pred tem našel zaposlitev v Iskri Elektromotorji.

Prvega sestanka, ki je bil 3. decembra 1973 v tovarniški sejni sobi, se je udeležilo kar lepo število zainteresiranih. Ivan Ribič je predstavil radioamatersko dejavnost in zamislil, kako bi to organizirali v Železnikih. Večina navzočih je bila navdušena nad predstavljenimi zamislimi in je pokazala pripravljenost, da se takoj prične z delom.

V ta namen je bila v Radioklubu Škofja Loka organizirana sekcija Železniki, ki je pravno-formalno pokrivala organiziranje dejavnosti v Železnikih. Že takoj na začetku se je v sekcijo vpisalo 12 članov.

Vsi člani smo si želeli, da bi lahko čim prej pričeli z vzpostavljanjem radijskih zvez z radioamaterskimi radijskimi postajami, lociranimi na vseh delih zemeljske oble. Vendar tega brez dovoljenja države že od nekdaj ni bilo mogoče početi. Država je tudi za radioamatersko dejavnost v svojih zakonskih aktih med drugim podrobno določila, kakšna znanja mora imeti radijski operater, če želi delati na določenih radijskih frekvencah, obliko prenosa informacije, moč oddajnika, kako to znanje preveriti itd. Zato

se je odločilo, tako kot je bilo takrat pravilo tudi v drugih radioklubih v okviru Zveze radioamaterjev Slovenije (ZRS), da se za začetnike organizira tečaj za operaterje III. razreda. V začetku je tečaj potekal enkrat tedensko kar v sejni sobi Iskre Elektromotorjev. Največ časa smo porabili za učenje spretnosti pretvarjanja pisnih sporočil v zvočne znake Morsejeve abecede ter pretvorbe teh zvočnih znakov nazaj v pisna sporočila, seveda s pomočjo naprave, ki sta jo sestavljala taster in elektronski generator tona. Ta spretnost je namreč bistvo radiotelegrafskega prenosa sporočil. Učiteljsko vlogo so odigrali tisti člani, ki so se teh spretnosti in znanj že naučili v času služenja vojaškega roka. S pomočjo priročnikov in poklicnega znanja članov smo pridobili tudi znanja s področja radijskega prometa, radioamaterskih dejavnosti in naprav ter elektrotehnike.

Najzahtevnejši del izpita za operaterja III. razreda je bilo sprejemanje in oddajanje teksta s hitrostjo vsaj 60 Morsejevih znakov na minuto, seveda brez napake. Tej zahtevi smo bili kos že po nekaj mesecih, zato smo se skupaj s skupino tečajnikov iz Škofje Loke prijaviли na izpit pri strokovni komisiji ZRS. Izpit je potekal 31. maja 1974 v prostorih Radiokluba Škofja Loka, ki je bil takrat lociran na škofjeloškem gradu.

Izpit so uspešno opravili naslednji člani sekcije Železniki: Franc Bernik, Ivan Koblar, Lojze Koblar, Mirko Gaser, Marko Černivc, Peter Veber, Rok Mohorič in Stane Pokorn.

Eden od osnovnih pogojev za organiziranje klubske radioamaterske dejavnosti je bila pridobitev samo tej dejavnosti namenjenega prostora v stavbi, ki bi bila po možnosti tudi na primerni lokaciji. Pogojev se nam je izpolnil že v pričetku poletja, ko nam je Krajevna skupnost Železniki dodelila v uporabo dve sobi v drugem nadstropju stavbe, ki je bila poznana pod imenom "vila v vrtu" in je stala nasproti zdravstvenega doma na Racovniku. Celotna stavba je bila že kar precej dotrajana, zato nam je Krajevna

Del "vile v vrtu", kjer smo imeli radioamaterji v prvem nadstropju svoje prostore. Levo pod oknom se vidi naš znak na tabli. Spodaj so bili prostori mladinskega kluba. Fotografirano tik pred rušenjem. Foto: Marko Černivc

skupnost dodelila tudi nekaj materialnih sredstev za obnovo. Obnove smo se lotili kar sami. Treba je bilo na novo napeljati električno napeljavo ter prebarvati oba prostora ter pripadajočo fasado, vrata in okna. Pomanjkljivo in že precej izrabljeno notranjo opremo smo dopolnili s pisalnima mizama, z omarami in s pečmi, ki so nam jih podarile takratne delovne organizacije Alples, Iskra Elektromotorji in Tehnica. Na podoben način smo obnovili tudi tretjo sobo, ki smo jo dobili v uporabo kako leto kasneje. V zemljo poleg stavbe smo vkopali kovinske trakove, ki so služili za ozemljitev radijske postaje, na streho zdravstvenega doma pa montirali drog, na katerega smo pripeli en konec žične antene.

Ivan Ribič se je od vsega začetka prizadeval za pridobitev sponzorja, ki bi nam omogočil nakup sprejemno-oddajne aparature, ki je bistveni del opreme radioamaterske radijske postaje. Glede na začetno podporo se je pričakovano za to odločila delovna organizacija Iskra Elektromotorji. Kupili smo najsoodnejšo kratkovalovno (KV) sprejemno-oddajno aparaturu Trio 515 japonskega proizvajalca Kenwood. Ko je bila aparatura sredi avgusta dostavljena v radioklub, smo jo, v uri ali dveh, povezali z

ostalimi že prej pripravljenimi sestavinami (anteno, ozemljitev, filter, taster itd.) v radijsko postajo in pričeli z vzpostavljanjem zvez.

Z aparaturu Trio 515 je bilo mogoče vzpostavljati radijske zveze v telegrafiji ali telefoniji na vseh radioamaterskih frekvenčnih pasovih KV področja. Vendar smo operaterji III. razreda smeli delati le na dveh frekvenčnih pasovih – torej na pasu 80-metrške in 40-metrške valovne dolžine. Dogovorili smo se tudi, naj vsak operater prvih nekaj sto zvez izvede samo v telegrafiji, zato se je v operaterski sobi vsako popoldne in zvečer, v času vikenda pa ves čas slišal le zvok tasterja in "melodija" telegrafije. Med operaterji je nastalo skoraj tekmovalno vzdušje v tem, kdo bo opravil več zvez z radioamaterji iz čim več različnih držav.

Vsako vzpostavitev zveze radijske postaje z drugo radijsko postajo, izvedeno po predpisanem postopku in z izmenjavo obveznih podatkov, je treba vpisati v dnevnik radioamaterske postaje. Resničnost izvedbe radijske zveze pa operaterja obeh radijskih postaj potrdita tudi z izmenjavo QSL-kartic, na katerih so vpisani podatki o vzpostavljeni zvezi. Tako kot velja za mnoge najatraktivnejše QSL-kar-

Barvna QSL-kartica Radiokluba Železniki (YU3DKN) za potrjevanje zvez. Vir: arhiv Marka Černivca

tice, smo tudi na naši kartici želeli prikazati kraj, v katerem se naša radijska postaja nahaja. Zato smo prosili Turistično društvo Železniki, da nam je omogočilo uporabo tiskarskega klišeja njihove razglednice z motivi Železnikov, na osnovi katerega je bila v barvnem tisku natisnjena čelna stran naše kartice. Tako nam je tiskarna Primorski tisk v februarju 1975 natisnila 5.000 kosov kartic, ki pa smo jih uporabljali le za potrjevanje za nas pomembnejših zvez. Za potrjevanje ostalih zvez smo uporabljali enobarvne bianko kartice, kupljene na ZRS.

Julija 1974 je za vse slovenske radioklube ZRS v Škofji Loki organizirala večdnevni tečaj za predavatelje konstruktorje, ki smo se ga udeležili tudi trije člani iz Železnikov. Poslušali smo več predavanj s področja gradnje radijskih naprav ter tehnične predstavitve izdelkov nekaterih slovenskih proizvajalcev elektronskih komponent. V okviru praktičnega dela smo sestavili in testirali CW-filter napravo, ki je bila takrat v ponudbi ZRS kot nabor sestavnih delov za samogradnjo. Kasneje je radioklub kupil še nekaj kompletov naborov za ostale aparature, ki jih je imela v ponudbi ZRS. Uporabljeni so bili v okviru naslednjih izobraževanj za radioamaterske operaterje.

V času nastanka radiokluba so bili časi, ko je moral radioamater neko napravo najprej skonstruirati, potem izdelati in šele nato uporabiti pri svojih aktivnostih, že stvar preteklosti. Najbolj zahtevne aparature je bilo najpametneje kupiti v obliki industrijskih izdelkov, druge pa izdelati na osnovi načrtov ali nakupa nabora sestavnih delov. Tako je v okviru t. i. konstruktorske dejavnosti radiokluba šlo bolj za izdelavo enostavnejših radioamaterskih aparatov in drugih elektrotehničnih naprav kot za samo konstruiranje. Zato smo konec leta 1974 nakupili osnovno kovinarsko in elektrotehnično orodje, osnovne merilne instrumente in vrtalni stroj. S tem orodjem smo vzdrževali in izdelovali antene, izdelovali sprejemnike in oddajnike majhne moči ter številne druge manjše elektronske sklope, med katerimi je bil tudi kakšen s področja zabavne elektronike. Ideje za izdelavo smo pogosto našli na straneh vsejugoslovanske radioamaterske revije Radioamater.

Kar nekaj konstruktorskega znanja pa so morali imeti tisti člani kluba, ki so sodelovali pri realizaciji zamisli, da bi v radioklubu proizvajali majhen vrtalni strojček. Ideja za tak strojček se je porodila ob dejstvu, da takrat na trgu ni bilo primerne vrtnika za tiskana vezja, elektromotorje, primerne za pogon takšnega vrtalnika, pa so že proizvajali v Iskri

Ročni vrtni strojček MVS-1, ki je bil izdelan za vrtnje lukenj v tiskano vezje. Uporabljali pa so jih tudi čebelarji. Tiste čase je bil to prvi takšen v Jugoslaviji. Foto: Andrej Bogataj

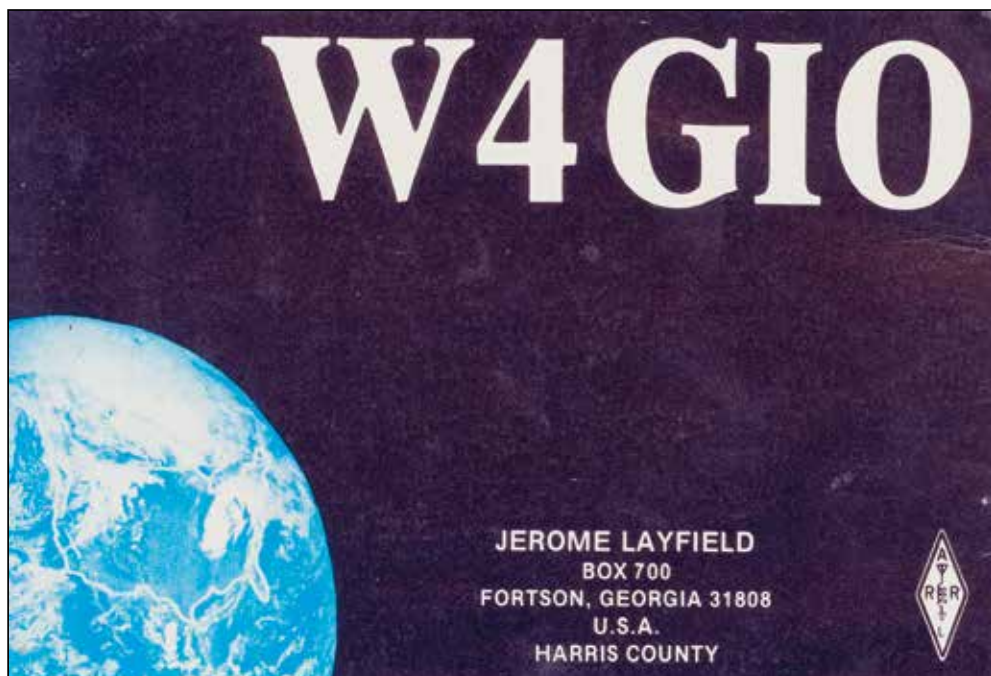
Elektromotorji. S pomočjo zunanega strokovnjaka in več lokalnih obrtnikov je bilo konec leta 1974 že izdelano orodje za tlačni liv plastičnega ohišja. Vrtni strojček, ki je dobil oznako MVS-1, smo v radioklubu pričeli sestavljati iz sestavnih delov, ki smo jih naročili pri obrtnikih, ter sestavnih delov, ki smo jih kupili v Iskri Elektromotorji, že v začetku leta 1975. Kupci so bili predvsem radioamaterji oziroma radioklubi iz vseh koncev Jugoslavije, pa tudi obrtniki in razvojni oddelki podjetij, ki so se ukvarjali s tiskanimi vezji. Do leta 1985, ko smo prodali zadnji strojček, smo jih izdelali več sto in s prihodki od prodaje občutno prispevali k financiranju osnovne dejavnosti radiokluba.

Pri vzpostavljanju radijske zveze oziroma v samem radijskem prometu preko naše radijske postaje smo uporabljali pozivni znak YU3DKN. Ta znak je v svoje dnevnikne vzpostavljene zvez že v nekaj mesecih vpisalo več tisoč radioamaterjev z vseh strani zemeljske oble. Seveda so bile zveze s postajami z bolj oddaljenih kontinentov bolj redke, a zato toliko bolj cenjene. Z doseženim številom zvez, ki jih je bilo treba opraviti v telegrafiji, smo dobili tudi možnost vzpostavljanja zvez v telefoniji. Tako smo lahko v pogovoru, poleg obveznih podatkov, ki jih je treba izmenjati v vsaki zvezi, enostavno izmenjevali obširne informacije o temah, povezanih predvsem z radioamaterstvom. Tisti, ki smo znali angleški jezik, pa smo potem na ZRS opravili še izpit za telefonijo v angleškem jeziku.

Radioamaterska dejavnost v Železnikih je potekala v okviru sekcije Radiokluba Škofja Loka malo

manj kot eno leto. Od vsega začetka smo imeli namen, da čim prej ustanovimo samostojen radioklub. To se je zgodilo na ustanovnem občnem zboru 6. septembra 1974 v prostorih Iskre Elektromotorji. Sprejeli smo statut Radiokluba Železniki, za predsednika izvolili Iva Ribiča, za člane upravnega odbora pa večino operaterjev, ki so s tem prevzeli delo in vodenje posameznih klubskih dejavnosti. Poleg članov sekcije so bili ustanovni člani tudi: Alojz Žumer, Anton Pegam, Franc Benedik, Janez Šter, dr. Jože Možgan, Jože Kankelj, Lovro Gajgar, Marjan Kramar in Peter Polajnar. Poimensko naštetih ustanovnih članov so predvsem z zagotovitvijo materialnih pogojev in pomočjo pri umestitvi v lokalno družbeno okolje omogočili, da je novo ustanovljeni radioklub uspešno pričel delovati. Tako organizirani smo bili vse do leta 1979, ko smo se zaradi boljšega organiziranja v konceptu splošnega ljudskega odpora in s tem povezanega financiranja dejavnosti vsi radioamaterji občine Škofja Loka združili v Radioklub občine Škofja Loka.

Med cilji novo ustavljenega radiokluba je bila tudi popularizacija svoje dejavnosti med lokalnim prebivalstvom ter širjenje tehnične kulture, predvsem med mladino. Zato je bilo v naslednjih letih organizirano več izobraževanj za operaterje III. razreda. Izobraževanje je potekalo v obliki tečajev. Na nekaj prvih tečajih je bilo udeležencev vedno veliko, vendar se je zaradi zahtevnosti izobraževanja število teh v nadaljevanju zmanjšalo. A na koncu vsakega tečaja smo vedno pridobili nekaj novih članov operaterjev. Številčno smo bili bolj uspešni

Radio **YU3DKN** ... Confirming
 our QSO of **FEB 25** ... 1981

0304 ... GMT
 Ur **3.5** ... MHz. Sigs **559** ...

Ant **CW** RTTY SSB OSCAR
 Xmtr **FL2100B** W. Inp **500** ...
 Rcvr **FT101E** YAESU
 Ant **INVERTED VEE** ...

Remarks:
THANK YOU FOR QSO -
PLEASE QSL TO CONFIRM
CONTACT ON 80MTRS -
BEST WISHES -

vy73. PSE QSL TNX
Jerome

PRINTED BY CHESTER QSL CARDS, 310 COMMERCIAL, EMPORIA, KS 66801
 SOLD BY K2RPZ PRINT / 29th SUFFOLK DR. / ROCKY POINT, LI, NY 11778

Post Card
 This Side For Address

PLACE
 STAMP
 HERE

Prejeta kartica od radioamaterja iz Združenih držav Amerike (W4GIO), ki potrjuje vzpostavljeno zvezo v telegrafiji z Andrejem Bogatajem (YU3DKN). Zanimivi so vpisani podatki na zadnji strani: to je bilo 25. februarja 1981 ob 4.04 uri zjutraj (03.04 po GMT). Na tem frekvenčnem območju je bilo zelo težko vzpostaviti zvezo tako daleč, najboljši pogoji pa so bili prav zelo zgodaj zjutraj. Ker je bil to pomemben dosežek, se Andrej spominja tudi, da je bila temperatura zunaj -20°C , v prostorih radiokluba na Racovniku pa tudi nekaj stopinj pod nulo. Stara šoferska z ovčjo kožo podložena bunda je bila obvezna oprema. Ostali podatki na kartici so še o aparaturi, anteni in moči oddajnika. Vir: arhiv Andreja Bogataja

Del članov radiokluba v stavbi na Trnju. Od leve sedita: Tomaž Gortnar in Nejc Gartner. Stojijo: Janez Marenk, Andrej Bogataj, Miloš Dolenc, Marko Černivc, Toni Potočnik, Jernej Bogataj in Franci Bogataj. Foto: arhiv Radiokluba Železniki

še, ko smo uspeli nabaviti ultrakratkovalovno (UKV) sprejemno-oddajno postajo. Operaterska dejavnost na teh postajah ni tako zahtevna, zato je bilo mogoče vključiti fante in dekleta od 14. leta dalje. Tako je imel radioklub po desetih letih delovanja 36 aktivnih operaterjev in 12 pripravnikov.

Inštitucije v okviru splošnega ljudskega odpora in civilne zaščite so se zavedale, da je dobro usposobljen radiooperater ključnega pomena za delovanje radijskih zvez. Stanje usposobljenosti pa je težko vzdrževati dalj časa, zato so operaterje iskali predvsem v radioamaterskih vrstah, ki s svojim ljubiteljskim radioamaterskim delovanjem stalno vzdržujejo visoko raven tovrstne usposobljenosti. S tem namenom so omenjene inštitucije, potem ko smo se združili v Radioklub občine Škofja Loka, podpirale delovanje radiokluba tudi s finančnimi sredstvi. Posledično smo radioamaterji sodelovali na več vajah, v katerih se je simuliralo delovanje družbe v pogojih izrednih stanj v naravi in družbi (na primer

v slučaju potresov, vojn in podobno). V času vaje, ki je praviloma potekala konec tedna, smo opremo, potrebno za delovanje radijske postaje, postavili na določeni lokaciji – na primer v Smolevi ali Sorici in od tam zagotavljali radijske komunikacije za omenjene inštitucije.

S časom smo spoznali, da imamo manj uspeha pri vzpostavljanju zvez z najbolj oddaljenimi radijskimi postajami in da je razlog v tem, da radijski valovi s teh postaj po odboju od ionosfere na lokaciji sprejemnika prihajajo nizko nad tlemi. Hribi okrog Železnikov pa za tako prihajajoče radijske valove predstavljajo ovire, ki te valove močno oslabijo. Podoben problem zaradi hribov je tudi pri oddajanju radijskih valov. Rezultat je v obeh primerih šibak signal, ki ga je na sprejemnikovi strani med množico drugih močnejših signalov radijskih postaj, s katerih operaterji prav tako želijo vzpostaviti takšne atraktivne radijske zveze, težko zaznati. Seveda se razmere bistveno izboljšajo, če je radijska postaja

locirana na primernejši lokaciji. Za to lokacijo smo občasno izbrali katero od okoliških hribovskih vasi, enkrat pa smo postavili radijsko postajo tudi na Ratitovcu.

Oktober 1980 je nekaj najaktivnejših operaterjev pred komisijo ZRS opravilo še izpit za operaterja B-razreda. S tem smo pridobili možnost dela na vseh frekvenčnih območjih, dodeljenih radioamaterjem, ter možnost pridobitve dovoljenja za postavitev svoje radijske postaje.

Oktober leta 1982 so "vilo v vrtu" porušili in na njeni lokaciji zgradili stanovanjski objekt. Vso opremo radiokluba smo uskladiščili, dokler nam Samoupravna stanovanjska skupnost ni dodelila prostora v svoji stavbi na Trnju. Najprej smo bili nekaj časa v prostorih prodajalne Papirnice, potem nekaj časa v prostorih nekdanje pošte, nazadnje pa smo se preselili v drugo nadstropje. Tam smo dve sobi uporabljali skupaj s planinskim društvom. Prostora sta bila za izvajanje dejavnosti primerna. Težava je bila, da je stavba stala na lokaciji, ki je imela malo možnosti za postavitev anten in je bila za zveze z najbolj oddaljenimi radijskimi postajami v še večji "radijski senci". Da bi dosegli vsaj potrebno oddaljenost antene od tal, se je porodila ideja, da bi žično anteno razpeli kar med drevesom na pobočju Kovaškega vrha in cerkvenim zvonikom. Borut Mohorič

je za to zamisel uspel pridobiti tedanjega župnika Ocepka. Tako smo s precej edinstveno postavitvijo antene vsaj malce izboljšali neugodno lokacijo radijske postaje.

Da bi si zaslužili finančna sredstva za nakup radioamaterske opreme, smo opravljali tudi različna dela. V letu 1983 nam je Iskra Elektromotorji omogočila, da smo s posebno napravo ločevali baker iz odpadnih rotorjev elektromotorjev. S tem načinom ločevanja materialov so dosegali cenovno ugodnejšo odprodajo materialov in dodatne finančne učinke, ki so bili osnova za naš zaslužek. Vendar se tovrstni način pridobivanja sredstev ni obdržal dalj časa. Da bi vendarle nekaj zaslužili, smo v letu 1985 sodelovali tudi pri organizaciji dveh veselic v kulturnem domu v Železnikih.

Večkrat smo sodelovali v akcijah, ko se je na radijskih valovih pojavil klic na pomoč. Za sodelovanje v akciji iskanja in preskrbe zdravil za poškodovane v nesreči v Industroprojektu v Zagrebu in v Ini v Kutini pa smo prejeli posebna priznanja.

Stavba na Trnju nasproti cerkve sv. Antona. Po odhodu iz "vile v vrtu" smo radioamaterji najprej imeli v najemu spodnje prostore, kjer je bila včasih pošta, kasneje pa smo se preselili v nadstropje pod streho. Foto: arhiv Radiokluba Železniki

Radioamaterji na enem od svojih obiskov Ratitovca. Od leve spodaj: Andrej Bogataj in Lojze Demšar. Stojijo: Toni Potočnik, Nejc Gartner, Franci Bogataj, Jernej Bogataj in Marko Černivc. Foto: arhiv Radiokluba Železniki

V prvem desetletju delovanja nam je poleg KV radijske aparature uspelo nabaviti še dve aparaturi, delujoči na UKV radijskem področju. Na boljši in bolj zmogljivi je kmalu prišlo do nepopravljive okvare, zato je bil v tem obdobju največji poudarek na vzpostavljanju KV radijskih zvez. Tako smo v prvem desetletju opravili preko 11.000 zvez z radioamaterji iz 140 držav, ki so bili aktivni tudi na tako oddaljenih lokacijah, kot so Arktika, Antarktika ali Nova Zelandija.

Za Ivom Ribičem je naloge predsednika kluba prevzel Peter Veber, po združitvi v Radioklub občine Škofja Loka, ki je bila izvedena v maju 1980, pa je bil predsednik sekcije Andrej Bogataj. Nasledil ga je Janez Skok. Za njim je sekcijo zastopal Tomaž Gortnar vse do leta 2001, ko je pri ponovni ustanovitvi Radiokluba Železniki prevzel predsedovanje kluba.

V letu 1983 smo pričeli vse bolj pogosto vzpostavljati radijske zveze na "portable" lokacijah. S tem izrazom radioamaterji imenujemo začasne lokacije, na katere prenesemo opremo radijske postaje in od tam vzpostavljamo radijske zveze. Zaradi že opisanih razlogov je bilo smiselno, da so te lokacije čim višje, če se le da, kar na vrhu kakega hriba. Tako smo vzpostavljali zveze s Svetega Križa,

Prtočva, Soriške planine, iz Ojstrega Vrha, Martinj Vrha, s Starega vrha in iz Golice. Ustrezen prostor z možnostjo priključitve na električno omrežje smo dobili pri znancih ali v eni od bližnjih planinskih koč. Nekateri so v ta namen uporabili celo počitniško hišico sorodnikov na otoku Krku. Kasneje so se v družini Mohorič, v kateri so poleg očeta Roka nadvse aktivni operaterji tudi sinova Borut in Dušan ter hči Nataša, odločili, da v ta namen kupijo rabljeno kamp prikolico. Od takrat naprej so vsako leto operaterji večino časa preživeli na "portable" lokacijah. Delovanje na lokaciji v Martinj Vrhu je tedaj v svojem programu obširno prikazala tudi TV Železniki.

Naše usposobljenosti za vzpostavljanje radijskih zvez in poznavanja radijske opreme so se v času slovenske osamosvojitvene vojne spomnili tudi v Civilni zaščiti in nas v tistem času v Železnikih postavili za operaterje njihovega radijskega omrežja. Osamosvojitve Slovenije je na radioamaterski zemljevid postavila tudi novo radioamatersko državo z oznako S5. Zato se je v pozivnih znakih vseh slovenskih radioamaterskih radijskih postaj prefiks YU nadomestil s S5. Na naši klubski radijski postaji od takrat dalje uporabljamo pozivni znak S59DKN.

Kljub temu, da je vsebina radioamaterske zveze v osnovi formalizirana, je vsak operater z leti delovanja in opravljenimi tisoči in tisoči zvez doživel številne zanimive dogodke, pripetljaje ter pridobil mnoge zanimive in koristne informacije, ki jih z veseljem pripoveduje ob vsakem srečanju z drugim operaterjem. Tako se je na primer dogodilo, da je japonski operater pri vzpostavitvi radijske zveze omenil, da namerava odpotovati v Evropo ter med drugim obiskati tudi Slovenijo. Povabili smo ga v Železnike. In ko je leta 1996 prišel v Železnike, mu nismo razkazali samo Železnikov, temveč v naslednjih dneh tudi ostale gorenjske turistične zanimivosti in Postojnsko jamo. Nad doživetim je bil tako navdušen, da se je še dvakrat vrnil v Slovenijo. O svojih potovanjih je kasneje napisal knjigo, v kateri je obširno opisal doživetja, ki jih je doživel v družbi radioamaterjev iz Železnikov. Gostitelji so prejeli tudi nekaj izvodov knjige v japonsščini, kasneje pa tudi izvod v angleškem jeziku.

V "radijski sencí" na Trnju smo preživeli kar 15 let. Kljub dobri usposobljenosti, veliki motivaciji in delu na tej lokaciji nismo dosegli vidnejših dosežkov na tekmovanjih vzpostavljanja radijskih zvez in pri zbiranju zvez za pridobitev svetovno najpomembnejših diplom. Zato smo ves čas iskali možnost, da bi našli prostore na Češnjici. Ko se je Občina Železniki preselila v prostore nekdanje Alplesove poslovne stavbe, smo takratnega župana Alojza Čufra povprašali o možnosti, da bi dobil v tej stavbi prostor tudi radioklub. Občina je v stavbi našla prostor z ustrežno možnostjo dostopa in nam ga leta 1997 dodelila v uporabo. Prostor smo pregradili v dve majhni sobi

in ju opremili. V teh prostorih smo ostali vse do leta 2009, ko smo se v dogovoru z občino in s podjetjem Alples preselili eno nadstropje višje v prostor, v katerem sedaj potekajo klubske aktivnosti. Najbolj pomembno pa je bilo, da smo lahko na streho stavbe na primeren nosilni drog postavili anteno z usmerjenim delovanjem. To je, poleg boljše lokacije, bistveno izboljšalo možnost doseganja najdaljših in najzahtevnejših radijskih zvez.

Tisti operaterji, ki so kupili svoje aparature in si na domu postavili svoje radijske postaje, so občasno še vedno radi vzpostavljali zveze iz počitniške prikolice. Pritegnile so jih izredne možnosti pri vzpostavljanju radijskih zvez, ki so bile posledica lokacije prikolice. Še posebej dobra in v tekmovanjih preizkušena je bila lokacija na slemenu nad Golico. Tomaž Gortnar, Jernej Bogataj, Dušan Mohorič in Borut Mohorič so se z lastnikom zemljišča dogovorili, da lahko tam postavijo svojo radioamatersko postojanko. Na vojaškem odpadku so kupili odsluženi kontejner, ga ustrezno predelali in vgradili za bivanje potrebno opremo. Antenski stolp so pridobili s predelavo nakupljenega daljnovodnega stebra. Vkop ozemljitev, izvedba povezave do električnega omrežja, postavitve antenskega stolpa in kontejnerja so zahtevale od njih veliko finančnih vložkov in naporenega dela. A za vse so potrebovali le eno leto. Tako so že poleti 1999 iz opreme svojih radijskih postaj sestavili opremo, potrebno za delovanje radijske postojanke, ter pričeli obdobje največjih uspehov pri vzpostavljanju najdaljših in najbolj zelenih radijskih zvez.

Radioamaterska postojanka nad Golico je bila že naslednje leto eno od prizorišč WRTC-tekmovanja. To tekmovanje velja za nekakšno radioamatersko olimpijado, na kateri najboljši radiooperaterji sveta tekmujejo v vzpostavljanju radijskih zvez. Da se zagotovijo enaki pogoji dela, vsi tekmovalci uporabljajo enako opremo, ki mora biti locirana na čim manjši medsebojni oddaljenosti. To tekmovanje je leta 2000, prvič izven Združenih držav Amerike, organiziralo radioamatersko društvo Slovenia contest club. Pri izvedbi tekmovanja so sodelovali tudi

Antenski sistem v Golici. Foto: Tomaž Gortnar

Borut Mohorič, Dušan Mohorič, Jernej Bogataj in Tomaž Gortnar. Radioamaterska postojanka v Golici je bila izbrana za eno od tekmovalnih lokacij, na katero sta namestila opremo in s katere sta tekmovala ameriška radioamaterja Jim George in Alan Donziger. Vendar dobrih lastnosti tekmovalne lokacije zaradi neugodnega vremena v času tekmovanja

tekmovalca nista mogla najbolje izkoristiti in sta zaključila tekmovanje pod pričakovanji. Sta pa bila toliko bolj navdušena nad okolico in seveda nad vsemi štirimi gostitelji, ki so jima pokazali okoliške zanimivosti in ju pogostili z lokalnimi kulinaricnimi dobrotami. V zahvalo sta jim po vrnitvi v ZDA poslala nekaj radioamaterske opreme.

Postavljen antenski sistem v Golici, kjer so pogoji za vzpostavljanje zvez veliko boljši. Na sliki je Dušan Mohorič pri vzdrževanju antene. Foto: arhiv Dušana Mohoriča

V devetdesetih letih smo izvedli izobraževanje za radioamaterskega operaterja tudi za dve skupini udeležencev, pri katerih vzpostavljanje radijskih zvez predstavlja dopolnitev njihove osnovne dejavnosti. V prvi, večji skupini so bili jadralni padalci Kluba jadralnih padalcev Krokari iz Železnikov. Opravili so izpit za uporabo z UKV radijske postaje, ki jo kot aparat v ročni izvedbi uporabljajo predvsem za izmenjavo informacij v času letenja, pa tudi takrat, ko nepredvideno pristanejo na kakšni oddaljeni lokaciji. V drugi, manjši skupini pa je opravilo tečaj za operaterja tudi nekaj skavtov stega iz Železnikov. Skavti, predvsem v času svojih srečanj, tudi s pomočjo radioamaterjev in njihovih radioamaterskih postaj vzpostavljajo stike s skavti drugih dežel, si izmenjujejo izkušnje in nove ideje ter sklepajo nova prijateljstva. Enkrat letno pa izvedejo takšno srečanje preko radijskih valov tudi v svetovnem obsegu.

Sodelovali smo tudi pri izvedbi športnih dogodkov. Dvakrat smo na pomembnih mednarodnih tekmah v sankanju v Dolenji vasi skrbeli za radijsko povezavo med startom, ciljem in kontrolnimi točkami. Vsa leta pa smo prisotni tudi na Teku štirih občin, ko z Baškega sedla vzdržujemo radijsko povezavo med Bohinjem, Poreznom in Podbrdom.

Prvotne sprejemno-oddajne aparature nam je z leti uspelo nadomestiti še z dvema KV in eno UKV aparaturo, ki omogočajo vse vrste sodobnih radioamaterskih zvez. Z njimi smo lahko vzpostavljali zveze tudi preko radioamaterskih satelitov in spremljali aktivnosti astronautov radioamaterjev na vesoljski orbitalni postaji. Za spremljanje in evidentiranje zvez uporabljamo osebni računalnik. Poleg tega nam povezuje računalnika in radijske postaje, skupaj s posebnim pretvornikom in programom, omogoča pretvorbo digitalnih signalov v tekste in obratno, kar je osnova digitalnega vzpostavljanja radijskih zvez. Z računalnikom smo preko radijskih postaj povezani tudi v radioamatersko računalniško mrežo, ki nam služi za izmenjavo informacij.

Udeležujemo se tudi raznovrstnih tekmovanj v vzpostavljanju radijskih zvez, kjer smo dosegli tudi odlične rezultate. Posebej smo ponosni na šest uvrstitev med pet najboljših na evropskih oziroma svetovnih tekmovanjih.

Nekatere je zelo pritegnilo osvajanje radioamaterskih diplom kot enega od zelo privlačnih vidikov in namenov vzpostavljanja radioamaterskih zvez. Pridobili so številne diplome, med njimi tudi precej takšnih, ki v radioamaterskem svetu veljajo za najpomembnejše in najprestižnejše ter predstavljajo potrditev desetletja trajajočega uspešnega dela operaterja. Pri tem posebej velja izpostaviti Tomaža Gortnarja, ki je z osvojitvijo predpisanega nabora najpomembnejših diplom pridobil članstvo v svetovno elitni skupini radioamaterjev zbirateljev diplom.

V štiridesetletnem obdobju delovanja smo vzpostavili preko 300.000 zvez s 339 radioamaterskimi državami. Med radioamaterske države se uvrščajo, poleg vseh držav kot političnih in teritorialnih entitet sveta, tudi nekatera ozemlja s specifičnimi statusi in geografskimi položaji ter številni otoki, koralni grebeni in druge kopnine z izjemnim geografskem položajem. Mnoge od naštetih sploh niso stalno naseljene, zato vzpostavitev zveze z radioamaterjem, ki je iz takšne države običajno aktiven le kratek čas, vedno predstavlja velik operaterski dosežek. Ena od takšnih držav je tudi otok Navassa, ki je tudi edina radioamaterska država, s katero še nismo uspeli vzpostaviti radijske zveze.

V vseh teh desetletjih je bil mnogim, predvsem mladim, v lokalnem okolju omogočen dostop do znanja in uporabe napredne tehnike. Predvsem gre za elektrotehnično znanje in uporabo radijskih telekomunikacijskih tehnologij, ki so tudi v teh obdobjih predstavljale pomemben del naglega splošnega tehnološkega napredka. Uporabljali smo nekatere tehnologije, ki so šele mnogo let pozneje prešle v splošno uporabo. Predvsem tu gre za mobilno telefonijo in svetovni splet. Uporaba enega ali drugega se sedaj prekriva z nekaterimi zelo privlačnimi vidiki delovanja radioamaterstva

Tomaž Gortnar, svetovno priznani radioamater in najaktivnejši član Radiokluba Železniki, pred moderno opremo za vzpostavljanje zvez v Golici. Foto: arhiv Tomaža Gortnarja

in s tem na nek način tudi zmanjšuje zanimanje za radioamaterstvo. Mladim je to omogočalo ustvarjalno preživljanje prostega časa in nekaterim pomagalo pri izbiri svojih poklicnih usmeritev. Pri večini se je s prehodom v naslednja življenjska obdobja količina časa, namenjenega temu hobiju, zelo zmanjšala ali pa so ta hobi celo opustili. Vendarle pa potreba po tovrstnih aktivnostih in druženju še vedno obstaja, pa tudi nekateri vidiki radioamaterstva še danes ostajajo privlačni prav

tako kot tekoč, zato upamo na ponovno aktivacijo nekaterih nekdanjih članov. Z veseljem bomo sprejeli tudi vsakega novega člana in mu pomagali pri pripravi na operatorski izpit. Radioamaterstvo torej ostaja še nadalje zanimivo, je pa v nekaterih izrednih naravnih in družbenih situacijah tudi potrebno, zato bo prav gotovo tudi v prihodnje prisotno v našem okolju.

Marko Černivc

Ivan Ribič, ustanovitelj radiokluba Železniki

Ivan Ribič, za prijatelje Ivo, je bil ustanovitelj radioamaterskega kluba v Škofji Loki in s tem tudi sekcij v Železnikih in Gorenji vasi, ki sta kasneje postali samostojna radiokluba. Leta 1971 je dal pobudo tedanjemu škofjeloškemu županu Zdravku Krvini, ki ga je pri tem podprl, in kot danes pravi, je bil ravno župan Krvina najbolj zaslužen, da se je na Škofjeloškem razvilo radioamaterstvo.

Ivo Ribič, ki se je rodil leta 1931 v Šentjurju pri Celju, je radioamater že skoraj celih 67 let. Ob 40. obletnici Radiokluba Železniki smo ga povabili na pogovor.

Ivo Ribič, pobudnik za ustanovitev Radiokluba Železniki, in Franci Bogataj ob srečanju. Foto: arhiv Francija Bogataja

Kako se je začela vaša radioamaterska pot?

Po končani osnovni šoli v Celju sem nadaljeval šolanje na srednji elektro šoli v Ljubljani. Nekoč sem v zgradbi nebotičnika opazil plakat, ki je vabil občane v Radioklub Ljubljana. Ker se mi je zdelo, da to zna biti zanimivo, saj sem imel že nekaj izkušenj s področja elektrotehnike, sem se včlanil v klub in tako postal radioamater. To je bilo daljnega leta 1946.

Torej ste radioamater že celih 67 let?

V bistvu sem radioamater že celo življenje, sem pa res lani prejel potrdilo Radiokluba Ljubljana, da sem član že celih 66 let.

Kakšna je bila nato vaša poklicna pot?

Po končani šoli sem se zaposlil v Iskri. Bil sem zaposlen v nekaterih podjetjih znotraj Iskre, najdlje v Iskri v Železnikih, kjer sem dočakal tudi upokojitev. Zanimivo je, da je bila Iskra glavni organizator in podpornik radioamaterstva v Sloveniji. Skoraj vsi člani uprave so bili radioamaterji. Vse je izhajalo iz nje, saj je imela zaposlene strokovnjake s področja elektrotehnike, razvoju radioklubov je bilo naklonjeno tudi vodstvo in glavni direktor je bil hkrati tudi predsednik Zveze radioamaterjev Slovenije (ZRS). To je bil čas, ki je bil zelo naklonjen radiotehniki in razvoju te dejavnosti.

Bili ste eden izmed prvih radioamaterjev s svojo radijsko postajo.

Kmalu sem si kupil tudi prvo radioamatersko postajo in pričel z delom od doma s svojim pozivnim znakom. Med letoma 1950 in 1960 se je ta dejavnost izjemno razširila po Sloveniji. Zveze smo vzpostavljali s pomočjo telegrafije (Morsejeva abeceda, op. a.), tisti pa, ki so pri ZRS naredili izpit iz tujega jezi-

ka, so lahko zveze vzpostavljali s pomočjo govora. Jaz sem imel dovoljenje, da lahko vzpostavljam zveze v nemškem jeziku.

Poslovna pot vas je zanesla tudi v ZDA.

V podjetju sem vedno delal v komerciali, zato so me poslali v New York, kjer sem vodil Iskrino predstavništvo. V tistem času nisem bil radioamatersko aktiven, saj je bilo v ZDA veliko administrativnih ovir za pridobitev licence za radioamatersko delo. Ker sem bil tam več kot tri leta, sem lahko pri vrnitvi pripeljal s seboj tudi radijsko postajo, ki sem jo kupil pred odhodom. Šlo je za radiopostajo Swan, ki jih je izdelovalo ameriško podjetje, in s sinom lastnika tega podjetja sva skupaj študirala v New Yorku. Tako mi je g. Swan osebno predstavil proizvodnjo, šlo je za majhno podjetje z velikimi projekti, saj so delali postaje za povezave med vesoljskimi plovili, za podmornice, za vojsko ...

Po vrnitvi ste začeli razmišljati o ustanovitvi radiokluba v Škofji Loki.

V času bivanja v ZDA sem za kratko obdobje gostil tudi Zdravka Krvino, ki mi je po nekaj dneh predlagal, naj pridem v službo na Občino Škofja Loka. Sam temu nisem bil naklonjen, saj sem najbolj poznal svoje elektrotehnično področje. Sem pa mu omenil, da bi, če bi prišel v Škofjo Loko, poizkušal ustanoviti radioklub, ker ga Škofja Loka še ni imela.

Radioklub je menda v Škofji Loki obstajal že pred letom 1971.

Vojska v vojašnici v Škofji Loki naj bi pred letom 1971 ustanovila svoj radioamaterski klub. S tem smo bili seznanjeni, vendar nismo nikoli sodelovali, menim pa, da je zamrl, saj od leta 1971 dalje ni bilo nobene aktivnosti. Šlo naj bi za vojaški klub s svojim pozivnim znakom, ki so ga mogoče registrirali na Hrvaškem ali v Srbiji.

Vodstvo ZRS je takrat podprlo ustanovitev novega radiokluba v Škofji Loki. To je bilo leta 1971.

Kot aktivni član ZRS sem predlagal predsedniku Stipaniču, da bi v Škofji Loki ustanovili svoj klub. Vodstvo zveze je mojo namero podprlo, zato sem s pomočjo Zdravka Krvine sklical prvi ustanovitveni sestanek kluba, ki so se ga na poziv vojnega odseka udeležili vojaški radiotelegrafisti. Hkrati pa smo že pripravljali ustanovitev sekcij v Žireh, Železnikih in Gorenji vasi. Občina je po ustanovitvi kupila dve radijski postaji, in sicer za loški klub in sekcijo v Žireh, kjer pa se je sled za novo radijsko postajo izgubila. Sekcija v Žireh tako ni nikoli zaživela.

Postavljeni so bili okviri za delovanje radiokluba v Železnikih. Kako je klub pričel z delovanjem?

V tistem obdobju sem se zaposlil v Iskri v Železnikih. S tedanjim direktorjem Lojzetom Žumrom sva ves čas odlično sodelovala in posluš je imel tudi za podporo delovanja radiokluba v Železnikih. Spominjam se najinega dogovora, da bo, če mi uspe prodati neke izdelke v Nemčijo po višji ceni od dogovorjene, za to razliko Iskra kupila radijsko postajo. Posel je bil realiziran, radioklub pa je tako prišel do prve lastne postaje Kenwood TS 515.

Šlo je za radijsko postajo, ki smo jo vse generacije uporabljale skoraj 20 let. Kako ste jo pripeljali v Slovenijo?

V nekdanji Jugoslaviji radijske postaje ni bilo možno tako enostavno uvoziti. Zato smo jo s pomočjo poznanih carinikov "prepeljali" čez mejo, saj so vedeli, da gre za potrebe radioamaterske dejavnosti.

Radioklub v Železnikih je nato zaživel. Po ustanovitvi ste ga prepustili mlajšim radioamaterjem.

Radioklub v Železnikih je imel odlične fante, ki so postali radioamaterji. Prevzeli so celotno vodstvo, se ukvarjali z mlajšimi člani, organizirali so tečaje in delovali v neugodnih lokacijskih razmerah. Sam sem se nato umaknil iz aktivnega upravljanja kluba, prav tako pa tudi iz upravljanja loškega kluba, saj sem bil poleg službenih obveznosti še v predsedstvu ZRS.

Še danes mi je v izredno veselje, ko se srečam z nekdanjimi radioamaterji, velikokrat se spomnim Roka Mohoriča, ki je bil res izjemen član. Vesel sem, da s svojimi sinovi še danes aktivno deluje iz domačega Ojstrega Vrha.

S člani ste razvili tudi ročni vrtalni strojček MVS-1 za vrtnanje tiskanega vezja. Iskra je omogočila izdelavo orodja za ohišje, ki ga je nato vtila Mara Lotrič, dala je motorje in sestavne dele za izdelavo. Radioamaterji pa so sami sestavljali strojčke in jih uspešno prodajali po Jugoslaviji. Celoten zaslužek naj bi šel Radioklubu Železniki. Kako je to potekalo?

S fanti smo sami razvili vrtalni strojček. V prostori radiokluba v Jegrovi vili na Racovniku smo ob večerih organizirali proizvodnjo in vabili člane, da pri tem sodelujejo. Kmalu po pričetku proizvodnje pa so me poklicali iz Varnosti in me seznanili z dejstvom, da so preizkusili naš vrtalni strojček in da je smrtno nevaren zaradi slabe ozemljitve. Zaradi tega smo te strojčke, za katere je bilo izjemno veliko zanimanja, prenehali izdelovati.

Nato smo radioamaterji iz rotorjev izbijali baker in ga prodajali, da smo prišli do prepotrebni sredstev za delovanje kluba ...

Na vse možne načine je bilo takrat treba zbrati denar, je bilo pa res, da je imela Iskra za delovanje kluba vedno posluh.

Tudi z vašo pomočjo ...

Ja seveda, tudi ko nisem bil več član vašega radiokluba, sem se trudil, da pripomorem k njegovemu uspešnemu delovanju. Ne nazadnje, kar nekaj dobrih prijateljev in zaposlenih je bilo tudi v Iskri.

Še vedno pa ste bili aktiven radioamater. Pot vas je nato po upokojitvi zanesla na Štajersko.

Na vrhu stolpnice na Partizanski cesti v Škofji Loki sem imel dolga leta z dovoljenjem občine postavljen svoj antenski stolp. Ker pa sem v Šentjurju pri

Celju podedoval hišo, sem se odločil, da po upokojitvi za nekaj časa prestavim antene na podedovano domačijo. Kar nekaj let sem uspešno vzpostavljaval zveze iz Štajarske, po vrnitvi nazaj v Škofjo Loko pa ni bilo več mogoče dobiti dovoljenja za postavitve stolpa, in sem tako rekoč ostal brez možnosti za radioamatersko delo. Vendar sem še vedno aktiven član ZRS.

V zadnjih desetih letih smo na področju radioamaterske dejavnosti pričali izjemnemu tehnološkemu napredku. Kako gledate vi danes na to?

Včasih smo imeli zelo aktivno članstvo tudi zaradi zakona, da posameznik ni smel imeti svoje radijske postaje, če ni bil radioamater. To pa je pomenilo biti član radiokluba in imeti opravljen vsaj en izpit za delo na radijski postaji. Zato smo medse dobili zelo veliko lovcev, mornarjev in drugih, ki so pri svojem delu uporabljali radijske postaje. Danes je zgodba povsem drugačna. Internet je prinesel spremembe tudi na tem področju, danes je s svojim mobilnim telefonom že vsak dosegljiv, klubsko življenje pa počasi ugaša. Sam ne bi mogel več slediti tej tehnologiji, predvsem ne kot predavatelj mlajšim generacijam. Mi je pa po svoje zanimivo spremljati tudi ta razvoj, saj se mu ni moč upreti.

Ste kdaj tekmovali na radioamaterskih tekmovanjih?

Sem tekmoval, vendar nisem nikoli dosegel vidnejših rezultatov. Nekaj časa sem zbiral tudi različne diplome, seveda pa sem z velikim veseljem zbiral QSL-kartice.

Je tudi vaša žena radioamaterka?

Tudi žena je naredila kar nekaj zvez pod mojim znakom. Imam tudi sina in hčer, vendar nobeden ni postal aktiven radioamater.

Kakšen je vaš pozivni znak?

V času nekdanje Jugoslavije sem imel znak YU3RF, po osamosvojitvi Slovenije pa sem prejel znak S51RF.

Kaj počnete sedaj?

Moj dan se prične z aktivno hojo. V letu 2011 sem naredil skoraj šest milijonov korakov, ki jih merim s pedometrom. Potem je čas za branje časopisa, revij in knjig, aktivno pa tudi uporabljam računalnik in internet. Po kosilu je čas za kramljanje s prijatelji, rad sem v družbi in vsak dan mi je prekratek.

Ko strnem misli ob zaključku najinega pogovora, ugotavljam, da ste zelo veliko prispevali k razvoju slovenske radioamaterske dejavnosti, prav tako pa tudi radioamaterske dejavnosti na Škofjeloškem, saj nekaj klubov še vedno deluje, nekateri posamezniki pa še danes dosegajo vrhunske rezultate v svetovnem merilu.

Tudi sam sem zadovoljen s svojim delom, vesel sem, da se je veliko mladih odločilo, da prestopijo prag radioklubov. Tako kot sem sam prejemal napotke svojih mentorjev, sem jih posredoval tudi naprej. Še danes se spomnim prijatelja Stipaniča, ki me je nagovarjal in spodbujal k radioamaterskemu delu. Poklical me je celo ponoči in mi posredoval informacije, koga vse je slišal na frekvenci ... To so bili res lepi časi.

Pogovor je potekal 21. junija 2012.

Franci Bogataj

Spomini radioamaterja (1980–1988)

Jegrova vila na Racovniku je močno zaznamovala obdobje mojega odraščanja. Ko sem kot 13-leten fantič leta 1980 prvič prestopil prag prostorov v prvem nadstropju, se mi je odprl nov svet, ki sem ga prej z zanimanjem spremljal le ob pripovedovanju brata Andreja.

V teh klubskih prostorih smo preživeli čas odraščanja v družbi odličnih prijateljev.

Vonja Jegrove vile oziroma prostorov Radiokluba Železniki ne pozabiš nikoli. Še danes bi ta vonj zaznal, saj je bil sestavljen iz specifičnih vonjev radijske postaje, ogrevalne peči na elektriko, elektronskih delov, ki so bili razstavljeni po mizah, in obilice prahu.

Prvi obisk mi je ostal v spominu. Ko sem skoraj pritekel do vznožja stopnic v Jegrovem vrtu, sem jih premagal s par skoki. Na desni strani so se pokazala velika vrata, za katere si moral poiskati ključ že sredi razsvetljenega Racovnika, saj luči ob vhodu ni bilo. Vendar nas to ni nikoli motilo, še z večjim zanimanjem smo odpirali prva vrata, nato vrata na desni in že smo bili v središču našega veselja ... Ko razmišljam o teh stopnicah pred vilo, mi je prav zanimivo, da sem prišel v klub vedno zadihane. Razlog so bila mladostniška pričakovanja, saj en dan, preživeti v klubu, ni bil enak drugemu, zato smo v pričakovanju doživetij po stopnicah, ki so vodile do vhoda, skoraj vedno tekli.

Ko si odprl glavna klubska vrata, je bila na levi strani glavnega prostora sobica, v kateri so člani ansambla Svetloba vadili za svoje nastope, na desni strani pa je bila naša, radioamaterska soba, v kateri se je s prav posebno svetlobo bleščala radioamaterska kratkovalovna (KV) postaja Kenwood, TS 515. Za njo sem v tistem času velikokrat opazoval Marka Černivca, ki je mlajšim članom še posebej rad pri-

kazal, kako poteka radioamaterska zveza s pomočjo telefonije (govora). V sobi je vladala tišina, saj bi z glasnim govorjenjem motili radioamaterja pri njegovem delu. Tega nenapisanega pravila smo se še najbolj držali mladi tečajniki, ki smo z velikimi očmi opazovali starejše in izkušenejše radioamaterje. Na stenah so bili radioamaterski zemljevidi, za okvirom nepoznane slike pa je bila zataknjena stara fotografija Jegrove vile.

Glavni prostor je bil namenjen učilnici, v njem je potekala tudi proizvodnja vrtnalnih strojkov, starejši člani so velikokrat posedali po mizah in z elektrotehničskimi izrazi dopolnjevali svoja kramljanja. V prostoru so bile stare, odslužene mize iz masivnega lesa, ki so služile najrazličnejšim namenom.

Jegrova vila je bila zapuščena. Ne spominjam se, kaj je še bilo v prvem nadstropju, spominjam pa se, da je bil v pritličju nekoč mladinski klub, katerega delovanje je bilo mogoče prepoznati po poslikanih stenah, razbitem inventarju, polomljenih oknih ... Mladinski klub ni imel ravno zgledne preteklosti, vsaj tako so menili naši starši. Zanimivo bi bilo obuditi spomine nanj, saj se je menda dogajalo v njem vse mogoče. Radioamaterji nikoli nismo zahajali v te razbite prostore, očitno nam je bil čas preveč dragocen, da bi ga tratali za raziskovanje kleti in pritličja.

Prvi opravljeni izpiti

Mlajši radioamaterji smo pričeli z delom po opravljenem tečaju in izpitu. Radioklub je pridobil ultrakratkovalovno (UKV) postajo, na streho pa smo montirali usmerjeno Yagi anteno z rotatorjem.

Franci Bogataj.
Foto: arhiv
Francija Bogataja

Nejo Bogataj.
Foto: arhiv
Francija Bogataja

Tomaž Gortnar.
Foto: arhiv
Francija Bogataja

Pogoji za vzpostavljanje zvez na UKV frekvenci so bili na Racovniku zelo slabi. Zato smo velikokrat opremo prenesli na bližnji hrib, to pa je bilo povezano z velikimi napori in relativno slabimi rezultati. Najbolj navdušene radioamaterje je to še bolj pritegnilo, velika večina pa je pri tem odnehala in si poiskala drugo zabavo.

Tisti, ki smo ostali, smo hitro spoznali, da je pravo radioamatersko delo na KV področju. Zato smo v relativno kratkem času leta 1983 naredili izpit za "C-klaso" (III. razred), s katero smo dobili pravico dela na KV postaji s pomočjo telegrafije (Morsejeva abeceda) ali telefonije. Tako se nam je odprla možnost, da vzpostavljamo zveze s celim svetom.

Veliko neprespanih noči je bilo za nami, ko smo se glavni rivali tretje generacije, Tomaž Gortnar, Nejo Bogataj in jaz, borili za vsako narejeno DX-zvezo. Gre za dolge zveze izven Evrope, preko Atlantika, Pacifika (ZDA, Japonska, Avstralija ...). Najbolj zanimivo je bilo pregledovati dnevnik, v katerega smo vpisovali narejene zveze, s posebnim pričakovanjem pa smo čakali QSL-kartice kot potrditev, da je bila zveza resnično vzpostavljena.

Selitev v nove prostore

Novica, da bomo morali zapustiti Jegličevo vilo, nas je leta 1982 zelo presenetila. Kljub temu, da smo to po tihem pričakovali, smo upali, da se to ne bo zgodilo tako kmalu. Dobili smo nove prostore v hiši poleg racovniškega mostu, tam, kjer je bila včasih pošta (danes je zgradba podrta). Opremo smo preselili z velikim razočaranjem, saj smo vedeli, da smo v Jegličevi vili na Racovniku (danes je na tem mestu nova zgradba nasproti Zdravstvenega doma) imeli zelo slabe pogoje za radioamatersko delo, a vendar boljše kot na lokaciji nasproti cerkve, kjer se je dolina popolnoma zaprla. Vzpostavljanje zvez na KV področju, ko se valovi odbijajo od ionosfere, je še nekako šlo, delo na UKV področju pa je bilo popolnoma nesmiselno zaradi konfiguracije terena (zaprte doline).

Drugi problem, o katerem smo razmišljali, je bila montaža anten. S soglasjem tedanjega župnika Maksa Ocepka nam je uspelo en krak KV antene pritrditi na zvonik cerkve, drugi krak pa na stavbo, v kateri smo imeli prostore.

Pogoji za delo so bili zelo slabi, vendar smo z voljo in potrpljenjem, predvsem pa z neprespanimi nočmi naredili tudi daljše zveze. Z veliko zavistjo smo opazovali in prisluhnili zgodbam drugih radioamaterjev, ki so imeli boljše pogoje in so lahko delali resnično dolge zveze po celem svetu. Nekajkrat smo radijsko postajo prenesli na Češnjico, v Zabrdno, na Ratitovec ali na kakšen višje ležeči hrib in se z boljšimi pogoji pomerili z ostalim svetom.

Ker je vsaka generacija morala poskrbeti tudi za svoje naslednike, smo tudi mi, tretja generacija, organizirali radioamaterske tečaje, in tako pridobili kar nekaj novih članov.

Po opravljenem izpitu za "B-klaso" (II. razred) smo pridobili možnost, da si kupimo svoje radijske postaje in lahko pričnemo delati od doma pod svojim pozivnim znakom. Sam sem to izkoristil med študijem, ko sem na streho domače hiše v Logu postavil ogromno Quad anteno za tri radioamaterske frekvence. Ker pa je antena med radioamaterskim delom motila sosedove televizijske sprejemnike, sem vedno moral čakati, da so se luči v njihovih dnevnikih sobah ugasnile, da sem lahko pričel z vzpostavljanjem zvez. Velikokrat so bile to zgodnje jutranje ure.

Poti prijatelj, ki so v obdobju tretje generacije vzdrževali Radioklub Železniki, so se počasi razšle, saj so v življenju posameznika prišle druge prioritete. Študij, nato služba in družina so bili razlogi, da se je radioamatersko delo počasi oddaljevalo od mene.

Ko premišlujem nazaj, skoraj 32 let bo od tega, odkar sem prvič prestopil prag radiokluba, ugotavljam, da sem preživel mladostniška leta na najboljši možen način. Nikoli mi ni bilo žal časa in energije, ki sem jo porabil za delovanje kluba, saj mi je ta omogočil izjemne, neprecenljive trenutke, prežete z izkušnjami. In takšnih, kot sem bil sam, nas je bilo

Na streho domače hiše smo montirali anteno, vendar je povzročala preveč motenj sosedom. Foto: arhiv Francija Bogataja

še kar nekaj. Zato trdim, da je radioamaterska dejavnost v Železnikih povezala ogromno ljudi, nam omogočila kakovostno izrabo prostega časa, nas naučila vztrajnosti in ne nazadnje tudi pustila ogromno lepih zgodb, ki jih lahko pripovedujemo svojim otrokom. Žal mi je samo tega, da klubska dejavnost zamira in mladi ne bodo imeli več možnosti in priložnosti, da doživijo nekaj tako edinstvenega, kot smo doživljali mi.

Zgodba o akumulatorju

S Tomažem Gortnarjam, ki smo ga vedno klicali Kum, sva preživela veliko let skupnega odraščanja. Poleg popoldnevov, ki smo jih namenili vovskovanju z Logarčki na Kresu, tekmovanju s frizbijem, igranju namiznega tenisa v njegovem bloku, plavanju, sva se odločila, da obiščeva radioklub na Racovniku, ki je tedaj zbiral mlade osnovnošolce. Ko sva leta 1981 naredila "E-klaso" in s tem dobila dovoljenje za delo na UKV postaji, sva pričela z navdušenjem vsako popoldne čepeti v klubu za radijsko postajo. S starejšimi radioamaterji smo pričeli razmišljati o novih antenah, s katerimi bi lahko vzpostavljali zveze tudi iz Železnikov, vendar smo vedno znova ugotovili, da bo to težje, kot smo pričakovali. Zato smo naredili prenosne UKV

antene in z njimi pričeli osvajati bližnje vrhove.

Nekega vročega poletnega dne leta 1982 sva se s Kumom odločila, da odneseva UKV opremo na Ratitovec, da narediva tudi kakšno težko pričakovano zvezo preko slovenskih meja. Dva dni prej sva nekje dobila star akumulator, ga dala napolniti, pripravila sva anteni z aluminijasto cevjo, vrvi, kline, rezervne baterije in radioamatersko postajo.

Najina avantura se je pričela naslednji dan ob 3.30 zjutraj. Ko sva se dobila pred blokom, sva si oprtala težka nahrbtnika, iz katerih so štrleli elementi antene. Vzela sva tudi nekaj hrane in sokov, nekdo je nesel avtomobilski akumulator, drugi pa radijsko postajo in ostalo opremo. V rokah sva nosila še antenski drog in dva osnovna antenska elementa. Po petih urah sva prispela na Ratitovec, ki se je že kopal v izobilju jutranjega sonca.

Jutranji zajtrk sva pojedla zelo hitro, saj je štela vsaka minuta. Mudilo se nama je sestaviti antenski sistem ter radijsko postajo, da se končno naužijeva radioamaterskega dela z zvezami preko slovenskih meja. Glavni steber antenskega sistema sva učvrstila z vrvmi, saj je veter postajal vse močnejši. Okoli naju so se pričele poditi rahle meglice, potem pa je kar naenkrat postala megla tako gosta, da planinske kočice na svoji desni strani nisva več videla, čeprav sva bila oddaljena od nje slabih deset metrov. Vse to nama ni pokvarilo načrta, da pričneva z radioamaterskim delom.

Razočaranje je sledilo, ko sva priklopila radijsko postajo na akumulator. Postaja se je samo prižgala in takoj ugasnila. Nič nama ni bilo jasno, vendar sva oba slutila, kaj bi lahko bilo. S prestavljanjem akumulatorja, žic in postaje sva samo odlagala krepko razočaranje, ki je sledilo.

"Akumulator je prazen!" jezno zakriči Kum.

Sam verjetno nisem ostal brez razočaranega izraza in temu primerne izjave.

Vendar ni bilo časa za razburjanje, hitro sva radijsko postajo priključila na baterije. Slišala sva nekaj italijanskih radioamaterjev, enega avstrijskega in si od zadovoljstva že podajala mikrofon. Veselje ni trajalo dolgo, že po prvi zvezi se je radijska po-

staja ugasnila. Očitno je bilo, da so bile tudi baterije prazne.

Razočarana sva počasi pospravila opremo. S težavo sva našla pot do Razorja in utrujena po večurni hoji prispela do doma, polno otovorjena, z bolečima hrbtoma. Preden pa sva se poslovila, sva na hitro analizirala radioamaterski podvig in že načrtovala naslednjo odpravo. Razočaranje nama ni vzelo volje in v letih, ki so sledila, sva obredla precej vrhov v okolici Železnikov, kjer so naju včasih z začudenjem opazovali mimoidoči. Če sva kdaj vzela s seboj akumulator, sva ga seveda prej v klubu preverila. Vendar nikoli nisva zanesljivo vedela, ali bo akumulator zdržal ali ne. Žal denarja za nov avtomobilski akumulator takrat ni bilo.

Zgodba bi bila lahko čisto navadna zgodba, če ne bi vsebovala tistega, kar smo imeli radioamaterji v Železnikih – izjemno voljo. In s to jekleno voljo sta dva osnovnošolska mladeniča oprtala težke nahrbtnike in polno obtežena prehodila pot od Češnjice do Ratičovca in nazaj. In s pomočjo volje smo radioamaterji iz Železnikov kljub temu, da smo delali v nemogočih razmerah, dosegali odlične in zavirljive rezultate.

Zgodba o osamosvojitvi

Leta 1991 se je Slovenija osamosvojila. To je bil čas hude preizkušnje, saj nismo vedeli, kaj nas čaka. In takšna negotovost je najhujša. Pripelje te do tega, da pripraviš svojo vojaško opremo, pomiješ posodo za hrano, namažeš čevlje – in čakaš. Da pograbiš opremo in se odzoveš pozivu.

Sredi najhujše negotovosti smo bili radioamaterji poklicani na sedež Krajevne skupnosti na Trnje. V spodnjih prostorih je takrat imel prostore Radio-klub Železniki, dva nadstropja višje pa je bila locirana radijska postaja Civilne zaščite. Zelo na hitro nam je bilo razloženo, da bomo dežurali pri radijski

postaji in dobili točna navodila, kako ravnati v primeru poziva oz. alarma. Pričakoval se je napad vojakov JLA na Slovenijo.

Spominjam se, da sem celo noč presedel ob radijski postaji. Sicer sem bil tega že navajen, vendar je bilo tokrat bistveno drugače. Zavedal sem se, da bom v primeru napada eden izmed prvih v Železnikih, ki bodo za to izvedeli.

Vsaka minuta se je vlekla neskončno dolgo. V sobi sem ugasnil luč, se usedel na stol in nemo opazoval radijsko postajo. Vsako hreščanje iz zvočnika mi je povzročilo stisk v želodcu, z mislimi pa sem bil pripravljen že na dogodke, ki bi lahko sledili. V takem trenutku ne misliš nase, zato so mi misli begale k hčerki, ki je bila takrat stara eno leto. V takšnem stanju ti možgani ne dovolijo spanja. Nekajkrat se je oglasil operater, ki je preverjal zvezo med postajami. Vsakokrat, ko sem zaslišal stisk mikrofona, sem s strahom pričakoval, kaj se bo zgodilo. Vendar so bile k sreči besede namenjene le kontroli med dežurnimi operaterji.

Jutro je prineslo rahlo olajšanje in nov dan. Izmenjali smo si dežurstvo in se odpravili v službo.

K sreči do alarma ni prišlo. Še dolgo po teh dežurstvih me je močno stisnilo v želodcu vsakokrat, ko sem se usedel za radijsko postajo, jo prižgal in zaslišal škrtanje v zvočniku.

To je bila samo ena izmed zgodb, v kateri smo sodelovali radioamaterji. Bili smo pomemben most, ki je skrbel za povezavo, ko so telefoni in vojaške radijske postaje zatajile. Zato so radioamaterji imeli svoje posebno mesto v sistemu civilne zaščite in prepričan sem, da so radioamaterji potrebni še danes, saj v primeru elementarnih nesreč odpovedo telefonske linije, zruši se sistem z mobilnimi telefoni, vojaške postaje pa velikokrat v takšnih kritičnih trenutkih ne delujejo.

Franci Bogataj

O selški ljudski glasbi ali o kuri in (Kolumbovem) jajcu

Miha Zupanc

Na neki večerji v Španiji so tamkaj prisotni veljaki Krištofa Kolumba nadlegovali s provokacijami v stilu "če ti ne bi odkril Amerike, bi jo pa kdo drug". Kolumba je to seveda razjezilo, zato je pametnjakoviče izzval, naj postavijo jajce na mizo tako, da bo stalo na svojem vrhu. Poskušali so in poskušali, uspelo pa ni nikomur. Nato je jajce v roke vzel Kolumb in ga nežno potolkel ob mizo, toliko, da se je malce natrlo in se sploščilo – in seveda obstalo na mizi. Tako je svojim kritikom pokazal, v čem je vsa razlika med tistim, ki bi lahko to naredil in tistim, ki je nekaj naredil: "Razlika med mano in vami je v tem, da bi vi to znali narediti, jaz pa sem to dejansko storil."

Ko z narodno-zabavnim kvintetom igramo okoli, redko kje doživimo, da bi ljudem Avsenikova muzika šla tako v ušesa in v noge kot v Selški dolini. Zakaj? Tudi to je bilo eno izmed vprašanj, zaradi katerega sem začel raziskovati godce in godčevstvo na južnih pobočjih Jelovice in v Selški dolini. Poleg

dejstva, da tudi sam izviram iz godčevske družine, je bil povod za raziskavo še praznovanje 60-letnice naše Folklorne skupine "Mali vrh" Nemilje-Podblica. Želel sem izvedeti, kako se je lahko pri tej folklorni skupini ohranilo toliko godčevskih viž in posledično plesov.

Z raziskavo sem začel že v letu 2011, ko sem se najprej obrnil na Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, kjer sem pridobil za to raziskavo nekaj pomembnih podatkov, med drugim tudi seznam, ki ga je sestavil etnokoreolog prof. Mirko Ramovš, na katerem je bilo zapisano, kaj vse je bilo s tega območja arhiviranega v Glasbenonarodopisnem inštitutu. Gradivo sem ob pomoči mag. Simone Moličnik pridobil tudi na Radioteleviziji Slovenija, nekaj posnetkov mi je posredoval tudi prof. dr. Bruno Ravnikar iz svojega lastnega arhiva. Kar nekaj gradiva sem pridobil tudi v drugih inštitucijah – npr. v Narodni in univerzitetni knjižnici v njihovi digitalni spletni knjižnici, v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, v Arhivu Republike Slovenije, v mnogih drugih arhivih in muzejih, da o presedenih urah ob brskanju po internetu in številnih knjigah ne govorim. Seveda celotna raziskava ne bi imela skoraj nikakršnega pomena, če se ne bi odpravil na teren med ljudi, ki še kaj vedo o tej temi. Obiskal sem okoli trideset t. i. informatorjev, poleg tega pa sem sogovornike za pogovor poskušal najti ob vsaki priložnosti: na "špilu", "za šankom", ob naključnih vsakdanjih pogovorih ... Pri teh pohajkovanjih po Selški dolini mi je pri odpi-

ranju vrat verjetno pomagalo dejstvo, da sem samo v tem koncu igral na prek 150 svatbah, in ne nazadnje tudi to, da sem zaposlen v podjetju v tej dolini, kjer dela veliko domačinov.

Prvi trije oz. štirje godci pri folklorni skupini so bili "ljudski godci" v pravem pomenu besede – igrali so na številnih svatbah v bližnji in ne tako bližnji okolici. V svojem času so veljali za najboljše godce daleč naokoli. To so bili: harmonikar Johan Tolar (p. d. Petrcov s Prtovča, 1882–1971), po nekaj mesecih ga je zamenjal Franc Fabijan (p. d. Hlipov iz Besnice, 1920–1999), ki je pri skupini igral kar 47 let. Na *kleinet* ali *cvek*, kakor so rekli klarinetu, je igral Franc Lotrič (p. d. Kosem iz Lajš, sicer Muhovcov iz Nemilj, 1913–1988), na *pumpardon* ali *berdon* oz. F-tubo pa Janez Jelovčan (p. d. Kvanšnikov iz Besnice, sicer Krbuskarjev iz Martinj Vrha, 1896–1967). Kosem in Kvanšnik sta znala igrati tudi na harmoniko, Hlip je poleg diatonične harmonike igral še na kromatično harmoniko in trobento, znal pa je piskati tudi na bršljanov list in zaigrati na orglice. Da so to res bili mojstrski godci z veliko muzikalnosti, tehničnega znanja in glasbenega spomina, priča tudi nekaj ur avdio gradiva, ki sem ga uspel zbrati na terenu. Za

Folklorna skupina "Mali vrh" Nemilje-Podblica ob ustanovitvi leta 1952. Na fotografiji je z Es-klarinetom Franc Lotrič – Kosem, s harmoniko Franc Fabijan – Hlip in z F-tubo Janez Jelovčan – Kvanšnik. Foto: arhiv Miha Zupanca

Petrovega Johana so dejali, da je imel v repertoarju zapisanih okoli 360 naslovov viž. Rekli so, da je še znal igrati "tiste, ta stare pa tiste ta avstrijske viže". Godca, ki sta nato dala največji pečat prepoznavnosti skupine, sta bila Kosem in Hlip. Skupni imenovalec vseh teh štirih godcev pa je Šveba. Vsi štirje godci pri folklorni skupini so se na tak ali drugačen način učili od tega godca, ki je bil v svojem času najvplivnejši godec daleč naokoli. To je bil Johann Berce (1866–1940), p. d. Švebov iz Lajš nad Selci. Ta mož se je ne glede na to, da je bil glasbeno izobražen, preživil samo z godčevstvom. Nikoli naj ne bi igral v kaki "profesionalni" vojaški godbi, ni bil organist ipd. Da je bil glasbeno izobražen, pričajo njegovi notni rokopisi oz. zapisi viž, ki sta si

jih po njegovi smrti sposodila tudi Hlip in Kosem. Slednji naj sicer ne bi znal brati not in si jih je verjetno sposodil iz nekakšnega prestiža, ker je kmalu po Švebovi smrti začel krožiti mit o "skrinji starih not". Kosem si je tudi zadnji sposodil note in jih ni hotel vrniti. Note je zatajil in govoril, da so verjetno vse pogorele. Mit o skrinji pa se je tekom raziskave na srečo izkazal za resničnega. Do sedaj sem zbral okoli tisoč strani notnih rokopisov oz. okoli štiristo viž, del prvotne zbirke pa naj bi nekoč resnično romal na ogenj. V teh rokopisih je verjetno zapisano skoraj vse, kar se je takrat igralo na tem koncu; to so razne viže ljudskih plesov, polke vseh vrst (polka schnell ali hitra polka, polka gallop, polka france ali francoska polka oz. ceprle), mazurke, valčki, ki

Notni zapis Pompom polke za Es-klarinet, iz katerega lahko sklepamo, da je zapisovalec moral imeti dobro znanje glasbene teorije. Prav tako je moral imeti tudi kar nekaj glasbene prakse za samo izvajanje takšne viže.

imajo pogosto tudi po deset ali dvanajst delov, marši in še kaj bi se našlo. Nekatere viže so znanih avtorjev oz. imajo avtorje pripisane, večina pa ne. Med avtorje, ki so znani, sodijo tudi Straussi, ki so bili takrat, v času Avstro-Ogrske, precej popularni tudi med našimi godci. Kot zanimivost naj omenim, da je v teh notah zapisanih prek sto variant štajerišev. Na zapisih se ponekod pojavljajo letnice, pretežno od leta 1892 naprej, čeprav so nekateri posamezni rokopisi verjetno še starejši in glede na drugačno pisavo izvirajo od drugega zapisovalca/prepisovalca – nekaj od njih jih najverjetneje izvira od Martina Perka (1832–1917), ki je bil med drugim korporal dvorne godbe v vojski cesarja Maksimilijana v Mehiki, pozneje pa je kot "Meksikajnar" verjetno učil tudi Šveba. Velik del zapisov je namenjen Es-klarinetu, torej vodilni melodiji, del pa jih je tudi za B-klarinet za drugo melodijo, za krilovko oz. *flugelhorn* in za F-tubo oz. *pumpardon*.

Poleg tega, da ljudske glasbe v tistem času ni še nihče zapisoval, je edinstvenost teh not tudi to, da so namenjene manjši godčevski zasedbi in niso namenjene kaki pihalni godbi, čeprav se način igranja

tube in krilovke nekoliko zgleduje po njej (basiranje tube temelji večinoma na osnovnem tonu, pogosto brez menjalnih basov in z nekaj preprostimi figurami, krilovka pa večinoma igra "*es-pa beglajtungo*" s kako vmesno "*trotl štimo*"). Takšne zasedbe (navadna harmonika, Es-klarinet, krilovka, F-tuba in občasno še drugi B-klarinet) se pogosto pojavljajo na starih fotografijah. Fotografij, na katerih so številni godci iz Selške doline, nastalih do okoli leta 1950, sem na terenu zbral okoli tristo. Do prve svetovne vojne je Šveba v takšni zasedbi igral s svojimi tremi sinovi in še enim "velikim" godcem na harmoniko Lukom Rantom, p. d. Dobrnkom iz Bukovščice (1866–1953). Dobrnk je, poleg tega, da je bil odličen harmonikar, daleč okoli slovel tudi kot izvrsten "vicmohar", ki je znal "ohcet gor držati".

Sinove je Šveba učil igrati tudi po notah. Med prvo svetovno vojno sta dva Švebova sinova umrla, tako je pozneje največ igral skupaj s preživelim sinom (Kilijanom) in Dobrnkom ter še kar nekaj drugimi godci, ki jih je tudi sam učil (npr. s Petrcovim Johanom in Krbuskarjem, ki sta pozneje oba igrala pri folklorni skupini). Zanimivo je, da so godci iz

Joškova poroka v Besnici iz leta 1913 je edina znana fotografija, na kateri so vsi Švebovi godci. Godci od leve so: Kilijan Berce z Es-klarinetom, oče Johann Berce – Šveba z B-klarinetom, Nikolaj Berce s krilovko, Alojz Berce z F-tubo, Janez Pišovec – Čopni iz Besnice (roj. leta 1874) s harmoniko in Luka Rant – Dobrnk s harmoniko. Foto: arhiv Miha Zupanca

Jeromova ohcet iz Rovt pri Podnartu okoli leta 1930. Joža Berce – Matičkov iz Selc (Švebov nečak, 1900–1938) z Es-klarinetom, Johan Tolar – Petrcov s harmoniko, Joža Šolar – Gregcov iz Rovt pri Podnartu s tenorjem (*basflirhorn* ali *tromba*) (roj. leta 1878, igral je pri vojaški godbi v Karlovcu; znal je igrati na ves "pleh" in godala; obvladal ni le klavirja in citer; s svojimi sinovi, ki jih je tudi sam naučil, so igrali naokoli kot Gregcovi godci), Janez Jelovčan – Krbuskar iz Martinj Vrha z F-tubo. Foto: arhiv Miha Zupanca

Selške doline hodili igrat precej daleč naokoli po Gorenjskem ter tudi na primorsko in koroško stran, podatkov, da bi godci od drugod prišli igrat v to dolino, pa ni zaslediti nikjer.

Selški godci so bili povezani s podobnimi zasedbami v času med obema svetovnjima vojnoma – tudi s Čukovimi godci iz Smrečja. V tistem času so bili na Gorenjskem podobni godci še Grabnovi godci iz Seničnega pri Trziču, na Štajerskem v Zgornji Savinjski dolini pa Tostovrški pumpovci. Šveba je imel tolikšno glasbeno znanje in poslušal, da je lahko vižo zapisoval sproti, ko jo je poslušal. Znal je igrati na harmoniko, klarinet, krilovko in pumpardon; ker je imel veselje do izdelovanja raznih lesenih izdelkov, si je sam izdelal celo klavir. S svojim znanjem je tako naučil in vplival na cele generacije "selških" godcev. Tudi poznejše zasedbe, med katerimi so najbolj znani Mihovi godci iz Ojstrega Vrha, ki so igrali med obema svetovnjima vojnoma, so se zgledovale po Švebovi "godbi", zato je bila zasedba v kvartetu ("klasični ljudski trio" z dodano krilovko) v Selški

dolini precej popularna. Basist Mihovih godcev, Miha Trojar, je imel za tiste čase dokaj poseben način basiranja, ker je že precej uporabljal menjalne base in tudi zvočno bogatejše figure, kar je značilnost modernejše narodno-zabavne glasbe, pred tem se je, kot že zgoraj omenjeno, basiralo bolj enostavno, na osnovnih tonih. Mihovi godci so pred drugo svetovno vojno v takem kvartetu nekajkrat igrali tudi v Jožovčevi oz. Avsenikovi gostilni v Begunjah.

Godec Anton Štular (1901–1971), p. d. Klemanov iz Palovič pri Trziču/Begunjah, se je harmonike naučil igrati v Nemiljah, kjer so bile poročene njegove tri starejše sestre (ena izmed njih je bila moja prababica). Kakor je sam dejal, se je večine viž naučil v selških hribih in jih nato prinesel domov, med njimi tudi vižo z imenom Dinga, ki jo je na klarinet s Klemanom velikokrat igral Miha Bertoncelj, p. d. Potočnik iz Kropce (1885–1967), ki je do poroke živel v Podblici, kjer je bil tudi rojen. H Klemanu se je hodil učiti in poslušati tudi Slavko Avsenik in je pozneje vižo Dingo priredil za svoj ansambel in jo poimenoval Gorenjska polka.

Avsenik se je hodil učiti tudi h godcu, ki je bil poznan od Bohinja do Ljubljane, in sicer Janezu Rihtaršiču (roj. leta 1898) na Jezerško. Ta Janez, ki so mu pravili Godina ali Jezerjan ali pa Tomažev Janez, se je na Jezerško po poroki preselil iz Podblice, kjer je bil rojen. Prav tako kot Dobrnk je tudi Godina zelo dobro znal zabavati družbo okoli sebe. Njegov "učitelj" in godec, s katerim je igral, dokler je bil v teh krajih, je bil zopet Šveba.

V prvih približno desetih čudežnih letih Avsenikovega Gorenjskega kvarteta in nekoliko pozneje Kvinteta bratov Avsenik je tako lahko slišati kar precej "ljudskega" in upal bi si reči kar nekaj "selškega" melosa. Znano je tudi, da je Vilko Ovsenik kasneje nekajkrat snemal godce iz Selške doline, vendar naj bi se za temi posnetki kmalu izgubila sled. Zelo naj bi se tudi zanimal za že zgoraj omenjene note. S tem nikakor ne pravim, da gre tu za kakršno koli krajo ali ponarejanje viž s strani bratov Avsenik, čeprav njuna zasedba inštrumentov močno spominja na "selško zasedbo". Pri tej glasbi ne gre za nikakršno sprenevedanje, saj že samo ime zvrsti, ki ga je dočlil radijski urednik Janez Bitenc, pove, da gre za

Mihovi godci iz Ojstrega Vrha okoli leta 1930. Spredaj od leve sedijo Janez, Jaka in oče Miha (p. d. Boltarčev, 1874–1957). Zadaj od leve sta Miha in Tone. Tudi oče Miha je znal igrati na vse te inštrumente. Bil je nepismen, toda note je znal brati in pisati, ker je pred prvo svetovno vojno igral pri pihalni godbi na Jesenicah. Tako kot Šveba je tudi on naučil igrati svoje sinove. Foto: arhiv Miha Zupanca

Poroka godca Franca Pogačnika, Pščovega iz Nemilj, leta 1925. Godci od leve so: Urban Lotrič – Muhovčev iz Nemilj s harmoniko (roj. leta 1861, oče godca Franca Lotriča – Kosma), Janko Lotrič s harmoniko (sin Urbana, brat Franca), Miha Bertoncej – Potočnik s klarinetom in Anton Štular – Kleman s harmoniko. Foto: arhiv Miha Zupanca

Ženin na fotografiji je godec Johan Tolar, Petrcov s Prtovča. Godci na njegovi poroki so bili njegov učitelj Johann Berce – Šveba s klarinetom, Janez Rihtaršič – Godina s harmoniko in Kilijan Berce, Švebov sin s pumpardonom. Foto: arhiv Miha Zupanca

narodno-zabavno glasbo, torej popularno, zabavno in plesno glasbo, ki gradi na temeljih ljudske glasbe. S tem nadgrajevanjem pa Avsenik k sreči, vsaj v tistih letih, ne pretirava do nerazpoznavnosti, neokusnosti in prenasičenosti vsega. Njuna glasba je vedno bila, je in bo samo njuna, kot je njuna izvirna in edinstvena "beglajtunga" s klavirsko harmoniko, dodala sta kitaro za ritmično in harmonično podporo, trobenti dodelila glavno štimo, "piskajoči" Es-klarinet zamenjala z ušesom bolj prijaznim B-klarinetom, bariton je zamenjal tubo, inštrumentalu sta dodala vokale, tehnično in aranžmajsko dovršila viže, v zasedbo vključila večinoma profesionalne glasbenike z veliko mero muzikalnosti ... Po drugi vojni, oziroma ravno v času nastajanja Avsenikove glasbe, se je močno razmahnil radio, ki so si ga lahko privoščili tudi ljudje s podeželja. Tako sta radio in Avsenikova glasba za vedno korenito spremenila godčevstvo po vsej Sloveniji in tudi daleč prek njenih meja. Vse to je seveda iz današnjega zornega

kota logična posledica tehničnega razvoja in vplivov popularne glasbe – kako že gre tista anekdota o Kolumbovem jajcu ...

V jeseni 2012, ko je bila večina terenskega dela končana, smo skupaj s še nekaj izkušenimi godci (to pomeni, da so in še vedno igrajo po svatbah, da poznajo razlike in podobnosti med ljudsko in narodno-zabavno glasbo) zavihali rokave in začeli teorijo prelivati v prakso. Poimenovali smo se Murnovi godci, naš cilj pa je bil oživiti viže iz dobljenih notnih rokopisov z inštrumenti tistega časa, pri tem pa ohraniti "ljudski in arhaični" zven in ne pridobiti "komornega ter akademskega". Tako bi lahko z veliko verjetnostjo trdili, da se je ob koncu 19. stoletja glasba v Selški dolini slišala na zelo podoben način. Ko smo se lotili poustvarjanja oz. rekonstrukcije nekaj viž, smo se seveda oprli na notne zapise za klarinet(a), krilovko in tubo. Harmonika se je zgledovala predvsem po posnetkih Petrcovega Johana (roj. leta 1882), naslanjali pa smo se tudi na posnetke drugih

Še ena izmed mnogih fotografij, ki je služila kot zgled godčevske zasedbe – neznana poroka okoli leta 1925, verjetno iz Besnice. Na njej ima klarinet Joža Berce – Matičkov, harmoniko Johann Berce – Šveba, krilovko Janez Rihtaršič – Godina, tubo ima Kilijan Berce. Foto: arhiv Miha Zupanca

tukajšnjih godcev (Kosma – roj. leta 1913, Hlipa – roj. leta 1920, Mihovih godcev iz Ojstrega Vrha – rojene ok. leta 1910, Čukovih godcev iz Smrečja – rojene ok. leta 1910). Restavrirali in uporabili smo predvsem stare inštrumente, kakršni so vidni na zbranih slikah in smo jih izbrskali z zaprašenih podstrešij.

Tako sem zbral kar lepo število starih inštrumentov, od katerih so nekateri še posebej zanimivi – recimo prek sto let stara Lubasova harmonika, imenovana "specialni kranjski model", ki se v Lubasovih prodajnih katalogih pojavlja že od leta 1890 naprej in katere posebnost je, da ima že tri dodatne gumbke, ki so jih pozneje "izumili" Slak, Mihelič ..., čeprav

Lubasova harmonika "specialni kranjski model" s tremi "križnimi glasovi" (narejena še pred prvo svetovno vojno) v rokah Joža Berceta – Matičkovega, zraven s klarinetom Polde Bertoncelj – Kajžn, iz Lajš (1897–1959) in Kilijan Berce s *basflirhornom*. Foto: arhiv Miha Zupanca

Fotografija neznane poroke iz časa pred prvo svetovno vojno. Na petvrstno staro slovensko harmoniko igra Šveba. Zraven sta še sin Kilijan s klarinetom in sin Alojz s tubo. Tudi takšna petvrstna harmonika se je še našla na terenu in je zelo podobna tej, ki jo imam v lasti, le da je moja trivrstna. Foto: arhiv Miha Zupanca

je do njihovega rojstva preteklo še kar nekaj let. Na tem mestu seveda ne smemo mimo mizarja in izdelovalca harmonik Aleša Potočnika iz Selc (1884–1958), ki se je od leta 1905 do 1909 učil izdelovanja harmonik pri Lubasu v Slovenj Gradcu, kasneje, v letu 1918, pa še na Češkem v Kraslicah pri izdelovalcu Rolzu. Poleg tega, da je izdelal mnogo izredno kakovostnih harmonik tudi za selške godce, je bil serviser tudi za vse ostale inštrumente (klarinete, violine ipd.). Iz Selc izhaja tudi najbolj priznani slo-

venski izdelovalec violin Blaž Demšar (1903–1981), p. d. Ilčev, ki je violine in druga godala potem izdeloval v Ljubljani.

Restavrirati sem dal tudi staro slovensko harmoniko, katere zadnja lastnica je bila moja stara mama in je po besedah izdelovalca in zbiratelja harmonik Valentina Zupana verjetno najstarejša trenutno znana slovenska harmonika. Tudi ta ima že "Slakov gumb" in sedaj spet prav lepo igra, čeprav so "grifi" nekoliko drugačni.

Fotografija dveh starih slovenskih harmonik. Harmonika na desni še čaka na obnovitvena dela, medtem ko harmonika na levi, ki je v moji lasti, že igra. Letnica izdelave ni točno znana, najverjetneje pa je bila narejena okoli leta 1890 po nekaterih podatkih na Vrhniki, po drugih pa v Kranjski Gori. Takšnim harmonikam so rekli *tudi kranjska harmonika* ali *pratka* ali *bukva* ali *katehizem*, ker s svojo ozko in visoko obliko spominjajo nanje. Tako na levi kot na desni strani so toni pri takšnih harmonikah s *kranjsko* ali *staroslovensko uglasitvijo* drugače razporejeni kot pri današnjih *štajerskih* ali *nemških* harmonikah. Zato je tudi način igranja nanje drugačen. Foto: arhiv Miha Zupanca

Murnovi godci smo priložnostna/projektna skupina približno desetih godcev, ki prihajamo iz Podblice in nekaj sosednjih vasi. Vsi igramo po več instrumentov in se tako predstavljamo z različnimi zasedbami predvsem starih restavriranih instrumentov (razne harmonike, klarineti, krilovka, trobenta, bariton, tuba, kontrabas, violina, citre, orglice, kitara ...). Foto: arhiv Miha Zupanca

Iz Prage sem pridobil verjetno enega prvih in najstarejših "učbenikov" za igranje na harmoniko avtorja Franza Machtsta, ki nosi letnico 1860. V njem je dodanih 40 "tablatur" takrat priljubljenih viž (nekaj od teh celo istih, kot so viže iz Švebovih not), iz katerih se da nekoliko sklepati o nekdanjem načinu igranja na harmoniko. Na YouTubeu sem naletel na zelo zanimiv posnetek viže "Kranjske kmečke godbe" izpred prve svetovne vojne in pozneje mi je neki gospod slovenskih korenin iz Švedske dodatno poslal še nekaj viž, posnetih na šelak plošče za nemško založbo Favorit in ameriško Columbio. Najverjetneje gre za najstarejše slovenske komercialne posnetke in za zdaj nekaj posrednih dokazov kaže na to, da je pri tej godbi, katere zasedba je tudi podobna, če že ne enaka zgoraj omenjenim zasedbam, igral Šveba.

Rezultate raziskave in vztrajnega dela smo uspešno predstavili na več prireditvah oziroma koncertih, radijskih gostovanjih, državnem srečanju godcev, kjer smo bili po mnenju stroke najboljši, na raznih nastopih po Sloveniji ... Upam, da mi v prihodnje uspe podrobneje opisati še vse druge izsledke celotne raziskave, poustvarjene viže pa posneti na samostojno zgoščenko.

Glede na do sedaj zapisano verjetno ni težko vsaj delno odgovoriti na ključna vprašanja iz uvoda prispevka. Kot vidimo, se je že v preteklosti v Selški dolini klena ljudska in neizumetničena kultura najmočneje izražala prav v glasbi in plesu in je prehajala iz roda v rod in tako še danes lahko zaznamo njene vplive v popularni glasbi. Saj navsezadnje je glasba samo ena ...

Slovarček soriškega pogovornega jezika

Jožica Kačar
Katarina Prezelj
Urša Kačar

Zapisi in pripovedke iz vasi pod Ratitovcem pravijo, da so te kraje v drugi polovici 13. stoletja poselili Tirolci. Tu so našli podobno pokrajino, podnebje in vetrove, kot so jih imeli doma ob izviru Drave, na Tirolskem, v okolici Innichena.

S seboj so prinesli nemška imena, po nemško so poimenovali dele svojih posestev, okoliške hribe, orodje itd.

Ker so živeli v precejšnji osamljenosti in vzdrževali zveze s tirolsko domovino, so nemško govorico dolgo ohranili. Najdlje se je ohranila v Spodnjih Danjah, saj je moral učitelj še do prve svetovne vojne sestavke iz abecednika prevesti v danjarsko govorico, da so ga otroci razumeli. Danes le še redki starejši Danjarji znajo kaj povedati:

"Me kej frštenaš?" ("Me kaj razumeš?")

"Olabajle merla." ("Ves čas govori.")

"Maš longa zonga." ("Imaš dolg jezik.")

"Šene ženga." ("Lepo poje.")

V stoletjih so se prebivalci teh krajev poslovenili, o njihovem izvoru pa pričajo še priimki (Trojar, Thaler, Gasser, Jenstrle, Grohar, Koblar, Frelih, Kežzar ...), hišna imena (Žnajdar, Šoštar, Bognar, Hošplar, Žnidar ...), ledinska imena (kejbele, grobe, košta, pigele, nave, mrtngroub, rošt, hela, prindle ...).

V pogovornem jeziku pa nemški izrazi izginjajo in med mladimi jih bomo slišali zelo redko. Prav zato smo se odločile za objavo tega slovarčka. Veliko besed je imela zbranih Marija Kežzar – Mrtova, besede je dopolnila naša družina.

RAZLAGE, OPOMBE IN SPLOŠNA NAVODILA ZA PRAVILNO UPORABO SLOVARJA

Besede v slovarju so razporejene po abecednem redu. **Naglas**i niso označeni. Pri **samostalnikih** sta v *ležecem tisku* za geslom navedena spol, ki je označen z oznakami m (moški), ž (ženski) in s (srednji), ter končnica (oz. celotna beseda pri množinskih samostalnikih) v roditeljski obliki. **Glagoli** so napisani v nedoločniku, *ležeči tisk* pa navaja obliko glagola v prvi osebi ednine. **Pridevniki** so zapisani za moški spol, v *ležecem tisku* sta končnici za žensko in srednjo obliko. Pri vsakem geslu je za znakom :: naveden še pogost primer uporabe besede v stavku.

- A** **ahtat** *ahtam* paziti :: Bel jih ahtaš, slabi je.
ajnpren *-a, m* prežganje :: Taparo ajnpren nared, po pa z voda zalij.
ankla *-e, ž* brisača :: Frišna ankla sm ubejsla u kupalncu.
arcnije *arcnij, ž mn.* zdravila :: Cela vreča arcnij i prnesla ud dohtarja.
- B** **bačk** *-a, m* rožni popek :: Gajtroža i cela u bačkah.
bajžat *bajžam* očistiti (zamašeno strugo, kanal) :: Zej sma pa zbajžal tista krepuka.
barblat *barblam* pogovarjati se, govoriti :: Čist cela ura sa barblale.
bazat *bazam* dregati :: Nkar na bazaj not, di ti nov kej pičl.
bejžne *bejžn, ž mn.* nepotrebne, velike skrbi :: Kašne bejžne ma to, predn gre ud doma.
bertih *-a, m* predpasnik :: Bertih dej gor, de se nouš umazala.
beštāt *beštām* pustiti hrano na krožniku, ne pojediti do konca :: O Bog, kok dons beštājō s hrano.
bindibja *-e, ž* endivija :: Ti na veš, kašne glave letas bindibja dela!
bletrat *bletram* leteti :: Če tiče nizek bletraja, bu slab ureme.
blez *člen.* menda :: Blez de se bo letas umužila.
brderbat *brderbam* pokvariti :: Avto si muj brderbou, pa ni mogo pridit.
brlizgat *brlizgam* žvižgati :: Tok i zabrlizgou, dij šlo skuz ušesa.
bulgat se *bulgam se* valiti se :: Pu trav si na smeta bulgat.
- C** **cabnt** *cabnem* brcniti :: Ceu pupovne sa cabal tista žoga van zunaj.
cenzlca *-e, ž* melisnica :: Ana cenzlca dej u usta, ti bu mal ufrišl.
- Č** **čembl** *-na, m* utež pri uri :: Čembl morš gor putegnt, či češ ura navit.
četna *-e, ž* veriga :: Čib pa s četna baka prbejšo, si pa na biu utargou.
čigor/čidol *stalna besedna zveza* gor/dol :: Čigor na planina, čidol u Žileznce sij use ulekl.
čikla *-e, ž* krilo :: Pumer ta čikla, či tij še prov.
čizme *čizm, ž mn* visoki čevlji :: Za u sneh pa čizme ubuj.
čorč *-a, m* storž :: Na jesan pa pouhn čorčo liži pu tleh, ka grem u gmajna.
čovčat se *čovčam se* igrati se :: Pr gmah jih pust, ka se tok fajn čovčaja.

- D** **dilja** *-e, ž* deska :: Puglej, kok maja tam lipo zlužene dilje.
dričat *dričam* drseti, drsati se :: Kar pu rit sij pudričou.
drukar *-ja, m* pritiskač :: An drukar pršij, pa bu dobr.
dure *dur, ž mn.* vrata :: Zapre dure, ka tok uleča skoz.
- F** **fajdin** *-a, m* rezanec :: A fajdine zakuham u župa?
fažo *-la, m* fižol :: Fažo pa letas neč na rasa.
fernk *-a, m* zavesa :: Za vlika noč sma pa zmeraj fernke upral.
figolija *-e, ž* pelargonija :: Letas pa tok cvadaja figolije, dij kej.
fliknt *fliknem* vreči :: Flikn tist puper not u peč.
- G** **gajtroža** *-e, ž* vrtnica :: Puglej, kok ta gajtroža letas cvada.
gare *gar, ž mn.* sanke za enega :: Pejt pu gare, se grema sankat.
garejt *-a, m* voziček z dvema kolesoma :: Sm uzela garejt pa sm šla ta frišno nasečt.
garonclca *-e, ž* gugalnica :: Čist nova garonclca jim ji naredo.
gavštrže *gavštrž, ž mn.* naramnice :: Tok prpne tiste gavštrže, sej buš še hlače zgubo!
gnejzd *-a, m* gnezdo :: Glih gor u špic sa gnejzd nardil.
gvant *-a, m* obleka :: Dons pa le ta zahmašn gvant ubleč.
gvišn *clen.* gotovo :: Gvišn sa avtubus zamidil, ka jih še ni.
- H** **habnt** *habnem* dregniti :: Tok habn ga mal, či ne bu zaspau.
harbit *-a, m* hrbet :: Ceu harbit si muj umajo, tok gaj sonca zapekla.
hiknodl *-na, m* kvačka :: Kod mam hiknodl, sej i biu zmeraj tle pr punkno?!
hovže *hovž, ž mn.* hlače :: Tok i vroče, ti pa ta douge hovže nosiš.
- I** **ibrčn** *-a -o, prid.* izbirčen :: Te utroc sa pa dons res tok ibrčne, neč na jeja.
ica *-e, ž* iskra, žerjavica :: Aj še ica? Hitr nalož mal tarsk gor, di bu zagurel.
- J** **jesih** *-a, m* kis :: A maš dumač jesih?
jeskat *jeskam* iskati :: Cela noč sa ga jeskal, ka sij zgubo.
jopčk *-a, m* jopica :: O, kok maš lep jopčk. Aj nov?
- K** **karfla** *-e, ž* neroda :: Ti s pa res ana karfla, zmeraj use stresaš!
kastrola *-e, ž* posoda :: Marmilada u ta čarne kastrol skuhaj.
kidej *prisl.* kdaj :: Kidej s paršo damu?

- K** **kido** *zaim.* kdo :: Kido tarka?
koc *-a, m* odeja :: A veš, dim dala še koc gor na kovtr, kaj tok mrez punoč.
kojn *-a, m* konj :: Take lepe kojne sa se pasl na planin.
komaršne *komaršn, ž mn.* gamaše :: Komaršne vzam, či blo pa le treba kej gazt.
kotr *-a, m* ograja :: Gor na varh šteng i an tak kotr naredo, di si neb kašn otrok zabalgo dol.
krepuka *-e, ž* manjša voda, ki teče mimo hiše in te nervira :: Spet sij krepuka zamašila, tok pejd ja no zbajazat.
krohlat *krohlam* kašljati :: Tok i krohlo cela noč, di sm ga h dohtarjo pilala.
kuntent *- , prid.* zadovoljen :: Zlo sm kuntent s penzija.
- L** **lajbič** *-a, m* telovnik :: A vsaka nidejla ta lajbič ublečas?
larfa *-e, ž* maska :: Kašne fajn larfe sa ble letas za pusta.
lastuca *-e, ž* lastovka :: Letas sa pa lastuce zgodaj prlitel.
lejštrba *-e, ž* luč :: Kok švoh guri ta lejštrba, a kej vidiš?
letuvišar *-ja, m* turist :: Ane letuvišarje sa paršl dol u gustilna.
- M** **maln** *-a, m* mlin :: Včas sma pa use žit u maln nesl zmlet.
marajna *-e, ž* omara :: Not u marajna ubejs gvant.
marve *marv, ž mn.* drobtine :: Tiste marve še pubriš dol z mize.
maškati se *maškam se* mečkati se :: Ene cujne si vlik htrej maškaja kat tadruga.
mašna *-e, ž* pentlja :: Ti na veš, kašn velk paket i dubila, gor pa taka mašna!
mator *-ja, m* motor :: Z matorjam sa si prpilal.
mauha *-e, ž* torba :: Pouhna mauha japk i prnesu.
morn *-a -o, prid.* mlačen :: Ta voda i pa že morna, pa ni več za pit.
mulca *-e, ž* krvavica :: Mulca pa kiska repa bum nardila za južna.
- N** **naklotran** *-a -o, prid.* pijan :: Komaj i paršo damu, tok i biu naklotran.
navrdjan *-a -o, prid.* nesramen, neotesan :: Ka mal pupija, i pa tok navrdjan, di ni za puvedat.
noft *-a, m* noht :: Ceu noft muj šou dol.
- O** **ojle** *-a, s* olje :: Ojla mij zmkankal.
oka *-e, ž* oko :: Sam na ana oka sm vidla.
ohrn *-a -o, prid.* skopušen :: Dej na bod no tok ohrna.
- P** **palidra** *-e, ž* driska :: Glih u palidra sm stupila.
pirah *-a, m* krompirjevo steblo :: Pirah sma znušil na kap, zakurl pa spekl kramper.
plekat *plekam* utripati :: Punoč pa simaforje na delaja, sam plekaja.

- P**
- ploša** *-e, ž skril* :: Ana ploša i padla dol s strehe, kaj plaz šou.
- plotmešar** *ja, m netopir* :: Usak vičér an plotmešar bletra ukol lejštrbe.
- pluzna** *-e, ž bluza* :: Aj to tista pluzna, kas ja za berma mela?
- pol** *-a, m butarica za cvetno nedeljo* :: Utroc sma bršlan nabral, dij nam ata pol naredo.
- pop** *-a, m lepilo* :: Mal popa dej gor, či ne na bo stal.
- pošarat** *pošaram podrgniti, postrgati* :: A buš pošarala še to van s kastrole?
- prbejst** *prbejsam privezati* :: Puzabo i krava prbejst, muj pa ušla.
- prčošat** *prčošam prismoditi* :: Ceu pleh piškotou sm prčošala.
- pruštih** *-a, m površnik* :: Pruštih uzam, kaj tok mrez.
- pruzgern** *-a, m kvas* :: Či pa nam pruzgera mela, pa še pečt nam mogla.
-
- R**
- raufnk** *-a, m dimnik* :: A veš, di sij nam zadnč u raufnko užgal?
- red** *-a, m ocena* :: Kašn red s dubila za naloga?
- remblc** *-a, m letev* :: Pejđ mi mal remblco naštimat, dim mela za paradajz prvezat.
- ripitnica** *-e, ž perut* :: A buš stegn jedo, a buš raj ripitnice?
- rom** *-a, m okvir* :: Tale rom pa čist neč na pasa tle zravn.
- rošklat** *rošklam tresti* :: Tok se smeji, ket bi orehe rošklo.
-
- S**
- sečt** *sečm kositi* :: Ub peth zutraj sa že začel sečt.
- serahka** *-e, ž sirotka* :: Serahka i pa blez zdrava.
- slabosnca** *-e, ž bonbon* :: Kido i udparo te slabosnce, ka sm jih mela u marajnj?
- smareka** *-e, ž smreka* :: Ta smareka bu pa treba pužagat.
- smarkuc** *-a, m robec* :: Tle maš smarkuc, pa si usekn.
- smrdlivo** *-a, m petrolej* :: Prij smrdlivo u leščerba, di buma vidl klekat.
- sni** *sni, ž mn sanke* :: Maklavž muj prneso nove sni.
- sonca** *-e, ž sonce* :: Ceu dan i sjala sonca.
- svitinca** *-e, ž nabožni obesek* :: Ta virišca sm pa na Brezjah kupila, lej, kašna lepa svitinca ma.
-
- Š**
- šajtl** *-na, m krojaško ravnilo* :: Tolk cajta sm sitnaro, di mij fotr s šajtdnam pu rit.
- šefla** *-e, ž zajemalka* :: Ana šefla mi nalij pa neč več!
- šerbat** *šerbam rezati* :: Cela ura sm šerbala trava za žvina.
- škantarca** *-e, ž varnostna sponka* :: Tole buš pa gvišn mogla z ana škantarca prpet.
- ški** *ški, ž mn. smučiči* :: Te ški sa pa tud že stare.
- šoubat** *šoubam lupiti* :: Našoubaj mi japke, di jih bum naribala.
- špice** *špic, ž mn. čipke* :: Stara mama i na Bled nusila špice prudajat.
- šretile** *-a, m hudiček* :: Dons s pa tak kat an šretile.
- štabale** *štabal, ž mn škornji* :: Ubula i štabale paj šla u štala.
- štajnsce** *štajnsč, ž mn pletilke* :: Či pa žoke štrikaš, pa pet štajnsč nucaš.

- Š**
- štibla** *-e, ž* krompirjevo steblo :: Kramper skopej, štible sa že čist suhe.
štoflc *-a, m* zamašek :: Aj kido vido štoflc ud flaše?
štokarle *-a, m* stol brez naslonjala :: Used se na štokarle.
šubla *-e, ž* lopata :: Sneh bu treba jet mal skidat, kod i pa šubla?
- T**
- trebih** *-a, m* **trebuh** :: Trebih mij bolo, ka sm si prejšn dan pu štengah zbulgo.
triblat *triblam* valjati testo :: Testo morš počas triblat.
trušca *-e, ž* pručka :: Ana trušca dej ke pud noge, buš laži delala.
- U**
- ubejst** *ubejsam* obesiti :: Ubejs cujne!
udjejnāt *udjejnām* odnehati :: Tok udjejnaj!
udležť *udležem* odnehati :: Tok udležť!
uha *-e, ž* uho :: A na uhaš sidiš, di neč na slišiš?
unajn *-a -o, prid.* tuj, nepoznan :: Dons sa ble pa ane unajne pr maš, kva sa ble to za ene?
urejh *-a, m* oreh :: Kolk urejho liži pu tleh!
urlat *urlam* igrati na inštrument :: O, kok s dons lipo urlo pr maš.
- V**
- vendrlē** *člen.* končno :: Vendrle s pršla damu.
- Z**
- zabriglat** *zabriglam* zamesiti :: Zej morm še potica zabriglat, po pa pridam.
zabundrat se *zabundram se* toplo se obleči :: U tri koce sij zabundro.
zalapnt *zalapnem* zadušiti se :: Kašn slab zrak maš tle, tok udpre okn, sej buš zalapnu.
zarejblat *zarejblam* zvozlati, zavozlati :: Tok mij zarejblala klekne, di sm komaj rišila.
zeunk *-a, m* zelenjavni vrt :: An dan bu treba jet u zeunk, di buma mal uplel.
zgojne *zgojn, ž mn.* zelo slaba pot v klanec :: Dib ti vidla, dol pu kašnih zgojnah sma si pelal.
zičk *-a, m* sedež ob peči :: Tam u zičko sm vidla cajtnġ.
zmudlan *-a -o, prid.* zmečkan, pomečkan :: Kok maš zmulana čikla, mal ja pejt speglat.
- Ž**
- žajfa** *-e, ž* milo :: As ti prnesla nova žajfa?
žejsl *-a, m* stol :: Prnes se an žejsl sam s kuhne.
žlabudra *-e, ž* plundra :: Pu cest i sama žlabudra.
žlufa *-e, ž* luža :: Merkaj, di nouš u žlufa stopo.
žok *-a, m* nogavica :: Use žoke maš ukol ubarnane, jest ti jih nam prala.

Z objavo ne želimo izzvati polemik, saj skoraj vsak del vasi govori nekoliko drugače in je te besede zelo težko zapisati. Vodila nas je iskrena želja ohraniti delček posebnosti jezika ljudi, ki že stoletja vztrajajo v teh prelepih krajih pod Ratitovcem.

Literarna dela

Miro Kačar
Anton Sedej
Franc Tušek

Ivanove barve in še kaj

Miro Kačar

Leto je okrog, se spomniš, Ivan, kako zavzeto si mi pripovedoval o svojih barvah, ko sva sedela pod hruško v tvojih domačih Heblarjih? Takšnih in drugačnih; slikarskih, umetniških, reklamnih, modnih, političnih. Ja, res, tudi slednje poznamo, te so najbolj kričeče, neokusne in hitro bledijo. Lahko pa tudi bolijo, kar ti dobro veš. Poznam pa tudi barve, ki se jim reče Ivanove. Prav si slišal, to so tvoje barve, polne svetlobe, žara, moči. Bolečino in žalost svojega življenja si izrazil s sončnimi barvami, še sence grejejo in so barvite. Zavedal si se, da je črna barva tema, v kateri se vse spremeni v nič, zato je nisi nikoli uporabljal. Ivan, tvoje barve na slikah se vidi in sliši. Gledaš, kako potujejo oblaki na nebu, opazuješ barve cvetoče pomladi, slišiš zvon, ki oznanja poldan, in šumenje potočka, ki se vije v dolino. Hvala, ker si mi zaupal skrivnosti tvojih barv. Zdaj vem, zakaj tvoje pomladne trave žarijo kot srebro, zakaj je tvoja jesen zlata. Razkril si mi skrivnost svetlobe tvojih obrazov na slikah in uporabo citronovega rumenila. Svetoval si mi, naj ne hodim od začetka po tvojih sledeh, tam, kjer si ti končal, naj začnem in dokončam, kar tebi ni uspelo. "Poglej mojega črednika," si mi rekel. "Na njem najdeš smer, ki sem jo želel nadaljevati, pa usoda ni dovolila, da bi dokončal. To bi bilo moje pravo slikarstvo, vse do tu so bili samo poizkusi, vaje in iskanje. Ne oziraj se na to, kar pišejo danes kritiki o meni, samo slike poglej, vem, da boš vse razumel. Samo delaj!"

Ivan, delam in se učim prav na skromnosti izbire barv, ki si jih imel na voljo, a si kljub temu ustvarjal mavrico. Tehnološki dosežki nam danes ponujajo sto in sto vrst barv, tisočere odtenke, pa nam ne uspe zlesti iz sivine povprečja, pa še tam smo nizko. Kdo danes pozna sodobno slovensko umetnost, ali sploh obstaja? Slovenci v Parizu. Letos. In veš kdo? Kdo drug kot ti in tvoji prijatelji impresionisti. Čeprav pozno, vendar smo vsaj začeli resno razmišljati o vaši vrednosti, ki jo je svet spoznal že pred sto leti. Se spomniš, Ivan, vaših uspehov po evropskih razstaviščih? Doma pa ste se morali dobesedno skriti. Že takrat so pisali, da tvoje barve Pomladi ustvarjajo svetlobo vsem razstavam.

Pripovedoval si mi, kako je mladina že takrat nasprotovala zaplembi in ceneni razprodaji tvojih slik v Narodnem domu, ko si bil v težavah. Zavzeli so se zate, čutili so umetnost. Danes imaš v svoji vasi

lepo novo dvorano, in kadar se odpirajo razstave, nemo opazuješ napol prazen prostor. Veš, stvari se spreminjajo, včasih tudi na slabše. Pa o tem kdaj drugič, tudi o tem, kako je v tvoji vasi. Približno tako kot tokrat, ko si odhajal iz samotnih Heblarjev življenju naproti.

Ni čudno, da si uspel kot nabožni slikar, saj si prinesel v to zvrst povsem nov pogled na dojemanje vsebine. S tvojih slik so izginjali oblaki, angeli, avreole. Z barvo in svetlobo na sliki si izražal svetost motiva. Se še spomniš, da te je prav zaradi te tvoje posebnosti na vsak način hotel spoznati Jakopič? In prav zaradi tega novega načina si imel veliko sitnosti pri naročilih.

Veš, na politične barve se nisi nikoli prav dobro spoznal. Se še spomniš tvojih pozdravov, ki si jih lani pošiljal vsem? Od prekmur-skih ravníc preko gorenjskih vršacev do morja jih je raznašal veter. In ker veš, kako je biti lačen, pozabljen in ker imaš srce, si poslal pozdrave tudi prijateljem z juga. Prišli so v lažno obljubljenó deželo, prišli so, da si z delom zaslužiío kruh, ki ga je bilo včasih za vse dovolj. Prav si ravnal, Ivan, tvoji pozdravi so prišli tudi do bosanske deklice, ki se ti je s svojim pismom zahvalila za tople besede in razkrila resnico, ki je kar nočemo in nočemo priznati. Še danes. Takole piše:

"Hvala, iskrena hvala za vse dobre želje, še posebej za pozdrave. Angel, si lahko misliš, da danes, ko sem jih brala, nisem jokala? Danes mi ni bilo hudo v srčku, ni bilo tistih čudnih, a znanih občutkov, ki so me na magičen in čaroben način povezovali z Ivanom. Danes so postali ti občutki kristalno jasni, danes so postali jaz! V Ivanovih pozdravih sem našla in prepoznala sebe, krhko, delovno, iskonsko čisto in pošteno bosansko deklíco, ki je polna vere v boljši in lepši jutri prišla v vašo obljubljenó deželo. Prepoznala sem se v vseh mojih rojakih, ki so tam doli na jugu pustili družine, vse, kar jim je sveto, in tako kot jaz prišli iskat obljubljenó boljše življenje. Na lastni koži sem občutila ves blišč in bedo vaših obljub, na mojih nekoč sočnih in kot breskvica sladkih líčkih je vtisnjenih na milijone pečatov, podcenjevanj in žalosti, ki jih danes ponosno kažem svetu.

Nisem klonila, ne! Čeprav nežna in krhka sem bila tudi pogumna, ponosna in modra. Nisem bila močna in trdna kot hrast, ki ga z lahkoto razcepi in uniči strela brezčutja. Nisem neustrašno kljubovala nevihtam časa, ki sta jih ustvarjala vaše nerazumevanje in zaprtost. Obljubljenó deželo se je spremenila v kruto mačeho, polno prezira do nas. Bila sem prelepa in nežna breza, ki je natanko

vedela, kdaj in koliko se mora upogniti, da se sredi neviht in pobešnele nerazumnosti ponovno vzravna. Še lepša, močnejša in kot vedno ponosna z besedami, tukaj sem! Moja trma me je gnala, da sem vztrajala, da nisem klonila kot mnogi moji rojaki. Poteptani, razčlovečeni, duhovno in materialno osiromašeni so se vrnili iskat svoje domove, če so sploh še kje bili.

Kljubovala sem, vztrajala, padala in vstajala. Nisem se pustila. Pokazala in dokazala sem, da v ničemer nisem slabša ali manj vredna, celo boljša, saj mi je uspelo stopiti nad vsa ponižanja, nesprejemanja in zatiranja. Pokončno in ponosno sem nosila vse nalepke, ki jih prišlekom in drugačnim nalepijo nestrpnosti. Iz vseh nevsčnosti, ki jih ni bilo tako malo, sem si kreirala prelepo obleko in zmagala na reviji sprejemanja. Tako sem danes tukaj in vaša, ponosna, ker sem odkrila in razumela čarobno vez, ki me povezuje z Ivanom. Miroslav, vem, da bosta oba z Ivanom moje besede razumela na pravi način in ne kot grajo ali kritiko. Vem tudi, da zdaj razumeta, zakaj in kako se je obdržal Cvet sredi zime.

*Z najlepšimi pozdravi,
vaša Stamenka."*

Dragi Ivan, to so resnične besede resničnega dekleta iz Bosne. Ti dajo kaj misliti? Kaj če bi midva to zgodbo naslikala? S tvojimi barvami. Veselimi, svetlimi, da bo odgovor imel še večji učinek, saj bo dokazal, da svetlobe in moči v srcu ni moč uničiti. Ko se spet srečava, si bova izmenjala osnutke. Upam, da zdaj prideš, saj se govori, da bodo spet začeli urejati cesto, ki pripelje do tvoje rojstne hiše.

Ivan, kot po navadi se trudimo, da karavana gre, čeprav počasi, vendarle naprej. Veš, se zgodi, da je sem in tja kakšna kamela obrnjena nazaj. Je čisto razumljivo, saj je stopiti v jutri težje kot gledati na včeraj.

Pa lep pozdrav do jeseni,

Miro

Na sveti večer

(božična zgodba)

Anton Sedej

Nastopil je težko pričakovani dan v letu, ki so se ga otroci najbolj veselili. Vedno bolj se jim iz uro v uro bliža sveti večer, poln pričakovanj, veselja, radosti in sreče v družini. Že zgodaj popoldne so začeli naletavati snežni kosmiči, kot nalašč, da pobelijo okolico ter polepšajo zunanjo podobo božične noči. Snežilo je iz ure v uro močnejše in zaskrbelo jih je, kako bodo šli k polnočnici, saj vendar nimajo kaj primernega obuti. Oče jih je tolažil, da imajo še gumijaste škorenjčke od lanskega leta, ki jih bosta obula starejša hči in sin, oba najmlajša pa bosta nesla mati in oče do cerkve, ki ni tako daleč, v naročju. Kot kamen so se jim odvalile skrbi od srca ob misli, da ne bi mogli k polnočni maši. Zbrani ob topli krušni peči, ki jo je mati ta dan še bolj zakurila zaradi božične peke, so težko čakali, da pričnejo s postavljanjem jaslíc. Oče je iz drvarnice prinesel košaro svežega zelenega mahu, ki ga je uspel nabrati še pred snegom. S podstrešja je potegnil še škatlo iz kartona, v kateri so hranili jaslice. Bile so iz debelejšega papirja z lepo poslikavo. Otroci so spoštljivo jemali figurice eno za drugo iz škatle ter jih polagali na mizo. Nekaj je bilo poškodovanih, toda oče jih je tolažil, da jih bodo, preden jih postavijo v mah, skupaj popravili. Prinesel je malo moke in vodo ter v skodelici vse skupaj pomešal, da je nastalo nekakšno lepilo. Rekel jim je, da se temu reče "pop" in da bodo s tem zalepili lesene količke, ki so odpadli od figuric. Delo jim je šlo kar dobro od rok, še najbolje se je odrezala starejša hči. V bogkovem kotu je oče namestil trikotno poličko, na katero bodo postavili jaslice. Kdaj pa kdaj je k njim med hišnimi vrati pokukala mati in pogledala, kako pomagajo očetu. Ona se je mudila v kuhinji in pripravljala večerjo. Le kaj nam bo pripravila, so se spraševali, saj nimamo kaj jesti, saj je naša shramba vedno prazna. Mati

jim je z veselim in nasmejanim obrazom povedala, da ji je dobra ženica iz bližnjega mlina za božične praznike podarila nekaj bele moke, da bodo imeli kaj jesti, da družina za božič ne bo lačna. Zaupala jim je, da bo za sveti večer spekla potico. Otroci so jo od navdušenja objemali, njene tople roke pa so jih stiskale k sebi in božale po licih.

Kmalu zatem je po hiši zadišalo. Mati je pravkar z velikim lesenim loparjem potegnila iz krušne peči lepo zapečen kolač. Omamila jih je želja, postali so lačni, toda mati jih je potolažila in jim obljubila, da bodo božični kolač lahko zaužili šele pri večerji, ki bo nocoj na sveti večer boljša, toda šele potem, ko bodo zmolili rožni venec ter pokadili in poškopropili hišo z blagoslovljeno vodo. Potolažili so se in se naprej lotili postavljanja jaslíc. Z vsó ljubeznijo so bile otroške oči uprte v skromne jaslične figurice. Oče jim je obljubil, da bodo mogoče kdaj kupili boljše in lepše, vendar so se zdele otrokom prav te najlepše. Oče je stal na stolu, otroci pa so mu podajali figurice, ki jih je postavljaj v jaslice. Ko so z delom končali, jih je enega za drugim s svojimi močnimi rokami dvignil, da so lahko od blizu občudovali pastirce, ovčke in dogajanje v hlevčku, kjer sta Jožef in Marija čuvala malo Božje detece. Skrbelo jih je, da je v tej skromni leseni kolibi precej mrzlo, preveč hladno za malega otročiča, toda oče jim je dopovedoval, da sta v hlevčku poleg svete družine še osliček in voliček, ki grejeta malega Jezusa. Komaj so doumeli in verjeli, da je vse to, kar jim dopoveduje oče, res.

Popoldan se je prevesil v večer. Iz bližnjega zvonika se je zaslišal večerni zvon, ki jih je povabil k molitvi. Iz kuhinje, kjer je bilo vse pripravljeno za večerjo, je prišla še mati. Oče je vzel veliki rožni venec, ki je vedno visel na steni pod uro, z mamo sta pokleknila ob klopi pri peči, otroci pa so klečali za pečjo ter prisluhnili očetovi molitvi veselega dela rožnega venca. Po prvi desетки je oče rožni venec izročil starejši hčerki, ki je nadaljevala molitev, on pa je vzel posodo z žerjavico in priložil nanjo kadilo. Po hiši je prijetno zadišalo. Mati je imela v rokah poso-

Božično jutro. Foto: Anton Sedej

do z blagoslovljeno vodo, vstali so in v molitvi rožnega venca, kajenja in škropljenja obšli vse prostore v hiši. Oče je šel na čelu, za njim mati in vsi otroci po starosti. Sprehodili so se tudi pred hišo in za hišo. Molitev so dokončali ob jaslicah ter na koncu zapeli še Sveta noč, blažena noč ...

Sveti večer so nadaljevali s težko pričakovano večerjo, ki jih je čakala v topli kuhinji. Posedli so okrog mize, se pokrižali in zmolili pred jedjo še očenaš. Mati je razrezala kolač – potico in vsakemu posebej dala debelejšo rezino na krožnik, zraven pa še skodelico sladkega lipovega čaja. Z veliko hvaležnostjo so občudovali in zaužili vse dobrote, ki so bile postavljene na mizo ta večer, ki je bil precej drugačen od ostalih v letu, saj je bil vendar sveti večer.

Po večerji je mati pospravila mizo, družina se je vrnila v hišo k topli peči. Oče je pri jaslicah prižgal lučko oljenko, ki je lepo osvetlila bogkov kot. Posedli so se okrog matere, ki jih je božala in pripovedovala svoje spomine na sveti večer, na otroška leta, ki jih je preživljala v pomanjkanju, skromnosti in bedi ob molitvi in prošnjah za boljše, človeka vredno življenje.

Učila jih je, kako naj se z molitvijo priporočajo Mariji Božji materi, ki prisluhne in pomaga v življenjskih stiskah. Dremajoče so materi s prikimavanjem obljubljali, da se bodo ravnali po njenih nasvetih. Oče je predlagal mami, naj jim za ta večer pove še kakšno lepo božično zgodbo, tako, ki jih bo ohranjala budne, da bodo lahko pričakali polnočnico. In res, mati jim je z vso svojo toplino, ki je ta večer kar izžarevala iz nje, začela pripovedovati zanimivo zgodbo o božični noči. Nastala je popolna tišina, tisti pravi mir, ki ga človek doživi le v krogu svojih najdražjih na sveti večer. V tej čudežni tišini, ki jih je obdajala, je bilo slišati le mehke besede matere, ki jih je od časa do časa nalahno zmotilo brljenje oljne lučke v jaslicah. Čas jim je hitro mineval in ob tri četrtna polnoč so se zaslišali zvonovi, ki so jih vabili k polnočnici. Mati jih je oblekla v topla stara oblačila, ki so jih imeli, še sama se je odela v plet in toplo ruto. Oče je oblekel zimsko suknjo ter si nadel klobuk. Za-

klenili so hišna vrata in se napotili proti cerkvi. Eden za drugim so hodili po beli snežni gazi. Sneg se je oprijemal čevljev, najbolje se je godilo najmlajšemu sinu, ki ga je mati nesla v naročju ter pokrila preko glave še s svojo toplo črno pletko. Tudi mlajši hčerki ni bilo nič hudega, saj je uživala v toplem naročju očeta. Le starejša dva sta razizgrano in dobre volje gazila po zapadlem snegu. Ozka snežna gaz jih je vodila do župnijske cerkve, ki je bila praznično osvetljena. Mati in oče sta ostala v klopeh, otroci pa so pohiteli k velikim jaslicam, ki so bile postavljene v stranski kapeli. Z začudenjem so otroške oči strmele v velike podobe, ki so prikazovale veličino jaslic. Na koru so se zaslišale orgle in pevci, ki so za uvod polnočne maše zapeli najlepšo božično pesem Sveta noč, blažena noč. Pričela se je slovesna polnočnica. Od jaslic so se otroci preselili v klop k svoji materi, kjer so sledili mašnemu bogoslužju. Utrujenim in neprepanim so se jim od časa do časa dremajoče zapirale oči. Mati jih je potihoma vzpodbujala, naj potrpijo. Občudovali so jo in posnemali pri molitvi ter pogledovali na drugo stran, kjer je sedel oče. Resen kot po navadi je s sklenjenimi rokami molil. Kljub utrujenosti jim je bilo v veliko zadovoljstvo, da so bili pri polnočnici. Po zaključnem duhovnikovem blagoslovu se je s kora zaslišala še zadnja kitica Svete noči. Ob izhodu jih je mati pokrižala z blagoslovljeno vodo. Odpravili so se proti domu. Nehalo je snežiti, bilo je mrzlo, na jasnem nebu se je lesketalo nekaj zvezd. Doma je bilo prijetno toplo, mati jih je takoj spravila v posteljo. Kot bi spanec že premagali, so se še nekaj časa pogovarjali o nepozabnem svetem večeru in si zaželeli, da bi bilo takih še veliko.

Nepozabno lepi spomini na sveti večer z veliko mero hvaležnosti staršem, s katerimi so doživljali tako lepe trenutke božičnega praznovanja, so enega za drugim spremljali, ko so že odrasli.

Zgodba bi bila lahko podobna razmeram mnogih družin starega dela Železnikov v obdobju pred drugo svetovno vojno in po njej.

Bezjakov Franci

Franc Tušek

Bezjakov Franci je star že dobrih petdeset let. Na kmetiji živi s svojo materjo, ki pa bo kmalu dopolnila osemdeset let. Franci nima žene, ne otrok in to se na Bezjakovi kmetiji dobro pozna. Že površni opazovalec lahko takoj opazi, da na kmetiji ni pridnih ženskih rok, ki bi poskrbele, da bi bil svet lepo obdelan, da bi bilo pospravljeno okrog hiše, da bi na oknih cvetele rože ...

Pred mnogimi leti, preden je Franci šel na služenje vojaškega roka, se je izobrazil za kmetijskega tehnika. To je bila za tiste čase velika izobrazba in Bezjakova oče in mati sta bila silno ponosna na svojega sina. Lahko bi se tudi zaposlil, saj so mu v zadrugi ponujali zanimivo službo kmetijskega pospeševalca. Toda Franci je službo odklonil in ostal zvest zemlji in kmetiji.

Kot vsak mlad fant se je tudi Franci pričel ozirati za dekleti. Ko je doštudiral, se je zagledal v Vido, dekletko iz domače vasi, ki je bila zaposlena v tovarni v mestu.

Dobre sosede so Bezjakovi mami hitro namignile, kam se Franci hodi ženiti.

Ta je sina takoj prijela: "Ne, z Vido pa ti že ne boš hodil! Kmečkega dela ona sploh ni vajena, saj doma nimajo niti krpe zemlje. Poleg tega pa ima samo osnovno šolo, ti si pa izobražen. Razumljivo, da ne spadata skupaj."

Čeprav Franci ni bil slabič, je imel do matere nekako spoštovanje in strah obenem, ki mu nista dovoljevala, da bi ji ugovarjal. Pri Bezjaku je bila že od nekdaj mama gospodar, in kar je rekla ona, je držalo kot pribito. Tega sta se mož Bezjak in sin Franci še kako dobro zavedala.

Drugemu dekletu, v katero se je Franci zaljubil, je bilo ime Brigita. Imela je ekonomsko šolo, sicer pa je bila kmečko dekletko in niti malo je ni skrbelo spo-

prijeti se z delom na Bezjakovi kmetiji. Bila je vesele narave, veliko je govorila in Franci je verjel, da bo mama z njo zadovoljna. Ko je Brigito pripeljal domov in jo predstavil staršem, je Bezjakova postala nejevoljna, Franci je takoj posumil, da je slabe volje zato, ker ji Brigita ni všeč. Toda zakaj ne?!

Izvedel je naslednji dan, ko ga je mati napadla: "Franci, glej, da te punce nikoli več ne pripelješ pod našo streho! Ima rdeče lase in ti prinašajo nesrečo. Zato bog obvaruj, da bi si takšno izbral za ženo. Ne maram takšne ta mlade!"

Potem je Franci pričel govoriti z Nives. Pa je Bezjakova mama, še preden je Franci dekletko pripeljal domov, za to ljubezen izvedela in Nives takoj pričela kritizirati. Rekla je, da za Francija ni dovolj lepa, da ima tako grdo špansko ime, da izhaja iz neugledne družine, pa še in še. No, in tudi ta ljubezen je propadla.

Francija je to zelo prizadelo. Nenadoma je umrl tudi oče Bezjak in Franci se je kar nehal ozirati za dekleti. Ljudje so ga obsojali, da je izbirčen in silno mogočen ter da mu zato nobeno dekletko ni všeč.

Ko je bilo Franciju že osemindvajset let, se je seznanil z Jožico. Bila je postavno dekletko iz sosednje vasi. Imela je nezakonsko hčerko, toda Francija to sploh ni motilo. Privabljala sta ga njena lepota in značaj in kar redno je zahajal k njej. Njuna ljubezen je rasla in se krepila in neko nedeljo je Franci Jožico pripeljal k Bezjaku. Materin hladan odnos do dekleta in redke besede, ki jih je z njo spregovorila, so Franciju takoj naznanjale, da tudi Jožica ni ustvarjena po njenem okusu.

V ponedeljek je takoj pri zajtrku zažuborela: "Franci, pa z Jožico ja ne misliš resno?!"

"Resno!" je kratko odvrnil Franci.

"To veš, da ima nezakonskega otroka, in takih pri Bezjaku ne potrebujemo!" Govorila je z dvignjenim in odločnim glasom in zviška gledala na sina. "Poglej pa tudi njeno preteklost! Še pred leti se je vlačila z miličniki, s šoferji, z mesarji ..., vse je zahajalo k njej in ti bi takšno vlečugo pripeljal k nam za ta mlado. Ne, tega pa ne dovolim!"

Čeprav so mamine odločne besede Franciju vzele

vso korajžo, ji je krepko zabrusil: "Že stari ljudje so dejali: Velika vlačuga – dobra gospodinja, in ta izrek še kako drži! Kar poiščite po vasi dobre gospodinje in pogledajte v njihovo mladost, pa boste videli, da je to res."

"Kaaj?" je zazijala Bezjakova. "Torej hočeš reči, da jaz, ki sem poštena in čista stopila v zakon, nisem dobra gospodinja. Kaj si ti predrzneš!" Mogočno se je izprsil in s kazalcem pokazala na sebe: "Jaz, ki sem kuhala na tolikšnih ohceti, in jaz, ki sem poznana in spoštovana vsepovsod, naj ne bi bila dobra gospodinja. Sramota!"

Od jeze je pozelenela v obraz, oči je čudno zavila in sinu pripeljala krepko zaušnico.

"Na, za spomin, da boš vedel, kdaj si svojo mater najbolj razžalil."

Franci je molče vstal izza stola in odšel v svojo sobo. Bil je neizmerno žalosten in najraje bi se zjokal.

Od tega dne naprej je pri Bezjaku zavladal molk. Umrla je beseda v Francijevih ustih, umrlo pa je tudi njegovo srce. Za dekleti se Franci ni več oziral, ako pa mu je mati ženitev samo omenila, je šel pač od nje.

Dobil pa je Franci prijateljico, ki jo je kar pogosto obiskoval. To je bila gostilna. Večkrat je stopil vanjo in v alkoholu iskal uteho za svoje življenje. Leta so minevala, Franci pa je padal vse globlje v prepad, iz katerega ni rešitve.

Pred nedavnim pa mu je Bezjakova mama rekla: "Za božjo voljo te prosim, pripelji že enkrat ta mlado k hiši. Jaz sem tako utrujena in zgarana, da še gospodinjim težko. Obljubim ti, da nič več ne bom sitnarila, pa pripelji kakršno koli hočeš. Lahko je revna in iz neugledne družine, lahko je neizobražena, lahko ima rdeče lase, lahko ima več nezakonskih otrok, samo pripelji jo in poskrbi, da Bezjakov rod ne bo izumrl!"

Franci ji ni odgovoril. Vstal je izza mize in odšel iz hiše.

Življenje

*Življenje je kot dan,
ki zjutraj se rodi,
posije zlato sonce
in vsa narava oživi.*

*Lahko pa se drugače obrne:
iz jutra se slab dan zgodi,
pojavijo se oblaki črni,
v katerih ropota, grmi ...*

*Takšna je tudi usoda naša,
ki različno nas vrti,
včasih je zelo prijazna,
včasih pa trosi nam nesrečne dni.*

Franc Tušek

Rad bi bil slovenska kmečka mati

*Rad bi bil slovenska kmečka mati,
oh, da vsaj živel v njeni bi bližini,
počutil bi se kot brat med brati,
varen v njeni ljubezni in milini.*

*Rad bi bil slovenska kmečka mati,
oh, da imel bi njeno usmiljeno srce
ter vse, kar je v njeni duši zlati,
bogataš največji bil bi te zemlje.*

*Rad bi bil slovenska kmečka mati
in da imel bi njeno odprto dlan,
dlan, ki zna vsakemu kaj dati
in osvetli še tako temen dan.*

*Ko vsi ljudje
imeli njene bi vrline,
ved'li ne bi za gorje
in ne poznali bolečine.*

Franc Tušek

Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2012/2013

Primož Šmid

Ana Lušina, 7. d, Poletni športi v linorezu, mentorica: Polona Kovač.

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
23. 3. 2013	Slovenščina	Zlato Cankarjevo priznanje	Ana Demšar	9. a	Doroteja Prevc
		Srebrno Cankarjevo priznanje	Maja Kalan	9. b	
			Nika Rant	9. b	
4. 4. 2013	Matematika	Zlato Vegovo priznanje	Anja Prezelj	7. a	Sabina Peternel
			Tina Nastran	7. d	
			Katja Gartner	8. c	Anka Arko
			Zala Frelih	7. a	Sabina Peternel
			Jure Bohinc	7. b	
			Laura Rant	7. d	
		Srebrno Vegovo priznanje	Nejc Kavčič	8. a	Anka Arko
			Ažbe Rešek	8. b	
			Jerca Kavčič	8. c	
			Patrik Tarfila	9. a	Monika Čemažar
			Nika Rant	9. b	
			Miha Rejec	9. b	
			Gal Nadrag	9. c	
28. 3. 2013	Angleščina	Srebrno priznanje	Špela Kavčič	8. c	Jana Kusterle
			Nika Rant	9. b	Tadeja Šuštar
			Eva Korošec	9. c	Jana Kusterle
30. 11. 2012	Biologija	Srebrno Proteusovo priznanje	Lucija Čufar	8. c	Mihela Lahajnar
			Eva Korošec	9. c	Magda Šlibar
9. 3. 2013	Kemija	Zlato Preglovo priznanje	Nejc Kavčič	8. a	Mihela Lahajnar
		Srebrno Preglovo priznanje	Špela Kavčič	8. c	
22. 3. 2013	Fizika	Srebrno Stefanovo priznanje	Katja Gartner	8. c	Sabina Peternel
			Nika Rant	9. b	Alenka Bertoncelj
			Tom Frelih	9. a	
16. 3. 2013	Zgodovina	Srebrno priznanje	Lucija Čufar	8. c	Damjana Demšar
			Tom Frelih	9. a	Janja Janc
			Miha Rejec	9. b	Damjana Demšar
29. 9. 2012	Logika	Srebrno priznanje	Anja Prezelj	7. a	Vesna Božič
			Špela Kavčič	8. c	Monika Čemažar
12. 10. 2012	Drž. tekmovanje iz znanja o sladkorni bolezni	Srebrno priznanje	Maja Kalan	9. b	Magda Šlibar
			Špela Bernard	9. c	
			Eva Korošec	9. c	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
4. 6. 2013	Angleščina	Zlata bralna značka	Luka Primožič	6. a	Damjana Demšar
			Lana Šmid	6. a	
			Špela Demšar	6. b	Petra Tolar
			Črt Vodopivec	6. c	Damjana Demšar
			Ana Pratljačič	6. c	
			Anja Prezelj	7. a	Tadeja Šuštar
			Nika Guzelj	7. a	
			Anja Peternelj	7. a	
			Pia Mohorič Tomažin	7. a	
			Bernarda Kežar	Blaž Rolih	7. c
				Pija Pintar	7. d
				Aljoša Bogataj	7. d
				Zala Prevc	7. d
				Laura Rant	7. d
				Blaž Hudolin	7. d
				Tina Nastran	7. d
				Franc Benjamin Demšar	9. a
			Patrik Tarfila	9. a	
Maja Kalan	9. b	Tadeja Šuštar			
20. 4. 2013	Nemščina	Zlata bralna značka	Anže Prezelj	7. c	Majda Tolar
			Matej Pintar	8. a	
			Bor Mohorič	8. b	
			Tim Kankelj	8. b	
			Tom Frelih	9. a	
			Andraž Jelenc	9. b	
Športna vzgoja		Ekipno državno prvenstvo v veleslalomu - 1. mesto	Ekipa OŠ Železniki		učitelji ŠVZ
		3. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu - kategorizirani	Lajla Habjan	9. c	
		4. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu - kategorizirani	Matic Kalan	9. b	
		6. mesto na državnem prvenstvu v veleslalomu	Anže Kavčič	9. c	

Datum	Predmet	Dosežki, priznanja, nagrade	Učenec	Razred	Mentor
	Športna vzgoja	državno prvenstvo v plavanju – 6. mesto	Ekipa OŠ Železniki		učitelji ŠVZ
		ekipno državno prvenstvo v atletiki – 6. mesto	Ekipa OŠ Železniki		
16. 6. 2013	Čipkarska šola	1. mesto in zlato priznanje	Špela Bernard	9. c	Irena Benedičič
		2. mesto in zlato priznanje	Meta Rejec	6. b	
		Srebrno priznanje	Sara Demšar	3. a	
			Agata Štravs	4. a	
			Lora Štravs	6. a	
			Anže Prezelj	7. c	
			Neža Mohorič	6. a	
			Blaž Frelih	6. a	
Petra Benedičič	8. c				
31. 5. 2013	Ples	Zlato priznanje	Darja Božič	8. b	Valentina Pintar
			Miha Kežzar	8. a	
			Tjaša Polajnar Vešligaj	8. b	
			Ažbe Rešek	8. b	
			Maja Kalan	9. b	
			Katarina Bradeško	9. a	
			Pija Pintar	7. d	
			Zala Prevc	7. d	
			Anja Prezelj	7. a	

Razmišljanja devetošolcev OŠ Železniki

Zbrala in uredila
Katarina Primožič

Pomemben del naših življenj je – hočeš nočeš – tudi šola. Znanja in izkušnje, ki jih tam pridobimo, nas pripravljajo na naslednje, nove – vedno daljše in trdnjše – korake življenjskih poti. Negotovost in strah bledita, krepi se samozavest, želja po novih znanjih in znanstvih, po spremembah, širjenju obzorja ...

Vse to in še več znajo ubesediti tudi naši devetošolci. Razmišljanja mladih spodbujajo in ujamejo učiteljice slovenščine, ki jih motivirajo k pisanju spisov.

*"Ko je v tebi volja,
si močnejši od okolja!"*

Nika Rant, 9. b

Zdaj, ko napol odrasli stopamo v ta svet

Vsi se še vedno spominjamo prvega šolskega dne. Jaz se spominjam tudi dneva pred tem. Vem, kako sem neučakana skakala po postelji in si poskušala zapomniti ime učiteljice, ki me bo spremljala naslednja leta.

Zdaj, ko napol odrasli stopamo v ta svet, se gotovo počutimo kdaj osamljene. Jaz osebno sem na trenutke prestrašena. Ljudje, s katerimi sem bila obkrožena devet let, bodo svoje dopoldneve preživljali drugje. Stara prijateljstva se lahko pozabijo tudi nenamerno, zato se zdaj še posebej trudim navezati močne stike s tistimi, ki jih imam rada.

Vedno sem si želela v življenju početi nekaj, kar bi naredilo v tem svetu kakšno spremembo. Na misel mi je prišlo ogromno stvari, nazadnje celo arheologija. Toda za nič se še nisem odločila. Zato zdaj odhajam na Gimnazijo Škofja Loka, kjer se bom učila francoskega jezika, ki mi je že dolgo všeč. Ni me strah trdo delati, a se bojim, kako se bo vse skupaj izšlo, kako se bomo razumeli z novimi sošolci itd. Upam, da se bomo tudi tam zabavali.

V 9. a sem trenutno zelo zadovoljna. Uganjamo razne norčije, kar nam popestri vsakdan. S tečajev smo spravili dvoje vrat (nenamerno seveda), nekateri so pred poukom splezali skozi okno, spet drugi jezijo/jezimo učitelje in jim krajšamo živce. Vsem pa je skupno to, da smo v šolo prišli 1. septembra 2004 in postali navdušeni lastniki šviga zajčkov in rumenih rutic.

V osnovni šoli sem se veliko naučila. Spoznala sem najboljše prijatelje, doživela prvo ljubezen ter se veliko naučila o sebi.

Veliko je stvari, o katerih razmišljam. Trenutno pa mi po glavi hodi samo misel, koliko časa bom še v razredu s sošolci, ki jim imam zelo rada. Doživeli smo vzpone in padce, a jih bom vseeno pogrešala. Ne dvomim, da bomo imeli zelo zanimiva in super življenja.

Z drugimi besedami: Komaj čakam, da zapustim Osnovno šolo Železniki.

Ana Demšar, 9. a
Mentorica: Mira Prevc

Je mladost res brezskrbna?

Marsikdo reče, da je mladost najlepši del življenja. Pa je res tako? Smo res mladi tisti, ki nimamo skrbi, tisti, ki nimamo problemov in težav? Tudi tak spis, v katerem bom predstavljal svoje mnenje, lahko komu povzroča težave.

Mladost je čas, v katerem naj ne bi imeli nobenih skrbi in težav, čas, v katerem naj ne bi bilo potrebno sprejeti nobenih velikih odločitev. Takrat naj bi težave 'vrgli čez ramo' in se prepustili neizmerini sreči. A velikokrat se pokaže, da ni tako. Zdaj, v devetem razredu, nas čaka težka odločitev o nadaljevanju šolanja. Kakšen poklic bi izbrali? Nekateri se ne morejo odločiti in bodo šolanje nadaljevali na gimnazijah, drugi se bodo odločili za poklicne šole in se po koncu le-teh zaposlili. Marsikdo ima težave s svojim zunanjim videzom, ki se meni ne zdi tako zelo pomemben. Nekateri imajo težave z mozolji, jaz pa imam tudi tu srečo. Marsikdaj pa izpadem bedak, ker živim na kmetiji in nimam vsak dan časa za druženje s prijatelji. A če pogledam z druge strani, vidim, da sem zdaj že dovolj velik in dovolj močan za različna opravila doma. Oče mi velikokrat reče, da sem mu zelo v pomoč, saj mora on takrat, kadar mu pomagam, opraviti skoraj polovico manj dela. V jeseni smo, na primer, žagali drva. Res je, da je včasih težko samo stati in prelagati drva, a takrat pomislim, kako bom pozimi zadovoljen, ker me ne bo zeblo.

Računalniku se skoraj nikoli brezskrbno ne prepustim. Zelo malo ga uporabljam, pa še to le v sobotah, saj imam med tednom veliko obveznosti. Dopoldne sem v šoli, po pouku imam dvakrat tedensko glasbeno šolo, popoldne pa pomagam doma. V šoli nimam problemov, zato o njih ne morem pisati.

To je moje razmišljanje o tej temi. Življenje bo teklo naprej, odraščal bom in postajal vse bolj zrel. Tudi mnenje o tem, da je mladost najlepši čas življenja, se bo sčasoma verjetno spremenilo.

Miha Rejec, 9. b
Mentorica: Mira Prevc

Želje, sanje, cilji

(izbrani odlomki iz spisov)

Veliko devetošolcev se sredi šolskega leta sprašuje, kam naprej. Tudi jaz sem se srečala s tem vprašanjem. Le redki poznajo odgovor in ga izstrelijo kot iz topa. Večina nas pa še razmišlja. Marsikdo se potem odloči za šolo, ki ga sploh ne zanima ali pa se prepisuje s šole na šolo.

Nas devetošolce večinoma spodbujajo za delovne poklice, poklice, ki jih primanjkuje. Saj je nastalo preveč izobraženih ljudi, ki ne znajo prijeti za kakšno konkretno delo. Sicer to ne velja za vse posameznike, za veliko pa. V Sloveniji, v Evropi in v svetu je finančna kriza. Mladi pa naj bi človeštvo peljali naprej. Kako? Za kateri koli poklic se odločiš, je ponudba delovne sile prevelika ali pa je delo slabo plačano, garaško. Zaposlitve se nikakor ne dobi kar čez noč. Zaradi tega pa se tudi dogaja, da otroci dlje časa živijo pri svojih starših in se ne morejo osamosvojiti, saj nimajo sredstev za to.

Po gimnaziji bi študij rada nadaljevala na pedagoški ali zdravstveni fakulteti. Če bi se odločila za pedagoško, bi izbrala smer učitelj razrednega pouka, če pa za zdravstveno, bi postala fizioterapevtka. V obeh poklicih imaš stike z ljudmi, otroki in odraslimi. Pri enem prenašaš svoje znanje in izkušnje na mlajše otroke, zanamce, pri drugem pa pomagaš vsem po vrsti ne glede na starost. Oba poklica sta tudi odgovorna in dinamična, saj se vsak dan zgodi nekaj novega. Noben dan ni enak prejšnjemu in ne naslednjemu.

Špela Bernard, 9. c
Mentorica: Majda Tolar

Zame odločitev o šoli ni bila težka. Ati želi, da postanem strojni tehnik, prijatelji pa bi raje, da se izobražujem za orodjarja, da bi bil lahko v razredu z nji. Poslušal pa sem tudi starejšo sestro, ki je rekla, da dobiš nove prijatelje in da zasenčijo stare. Tako sem ugodil očetu in se odločil za strojnega tehnika.

Moj življenjski cilj je uživati življenje. Užival pa bi ga rad na tak način, da bi naredil veliko šole in našel delo z visoko plačo. Rad bi imel dobre prijatelje, s katerimi bi veliko potoval in spoznal veliko ljudi. Rad bi živel v lepem okolju z ženo in enim otrokom. Mislim, da bom hitro odšel živet drugam, in mislim, da celo v tujino.

Jan Košir, 9. c
Mentorica: Majda Tolar

Že v osmem razredu sem se začel zanimati za srednje šole, za poklic, za zaslužek. Takrat se mi je zdelo, da imam še več kot dovolj časa za odločitev o nadaljnjem šolanju. Kar naenkrat pa so se pojavili Vrtiljak poklicev, ankete, informativni dnevi in razna svetovanja.

Kljub temu da sem se vpisal na tehniško gimnazijo, si želim nadaljevati glasbeno pot.

Vili Polajnar, 9. c
Mentorica: Mira Prevc

Moj življenjski cilj je postati avtoserviser. Doma bom imel kmetijo, popravljaj bom avte, traktorje ... Imel bom ženo, vsaj dva otroka, hišo z veliko teraso, psa, mačka in še kakšno domačo žival.

Matej Derlink, 9. c

Mentorica: Majda Tolar

Kot veste, sem malo len fant, a vseeno sem se odločil – vsaj jaz tako mislim – za sebi primerno srednjo šolo, in sicer za poklic strojnega tehnika. Vem, da se bom moral več učiti, toda še vedno bom imel nekaj časa tudi za treninge in prosti čas.

Oddal bom tudi prošnjo za štipendijo v tovarno Domel. Potrudil se bom, da jo dobim, saj bi mi zelo pripomogla pri šolanju, poleg tega pa še prakso opravljaj v domači tovarni. Po končanem šolanju pa imaš tam zagotovljeno tudi delo. Ko bom začel hoditi v službo, si bom kmalu našel svoj dom, kajti pri starših ne morem ostati do konca življenja. Če pa že razmišljam, kje bi živel, bi najraje ostal blizu Železnikov, ker mi je ta kraj všeč in se tukaj dobro počutim.

Kristjan Kutin, 9. c

Mentorica: Majda Tolar

Od nekdaj sem hotel biti mizar, a ko sem začel igrati harmoniko, sem se moral premisliti. Zato smo se s starši odločili, da grem po očetovih stopinjah, in to pomeni na gradbeno šolo v Ljubljano, kjer se bom izučil za zidarja. Zelo me pa skrbi, kako se bom počutil v Ljubljani.

V prihodnosti mislim skupaj z bratom ustanoviti ansambel. Od nekdaj tudi sanjam, da bi šel na vaje k Francu Miheliču, ker so mi njegove pesmi všeč. Rad pa bi izdelal tudi svojo harmoniko, kajti ta instrument je zelo drag.

Če bom spoznal kakšno punco, s katero se bova razumela, se bom poročil. Izbral si bom pa tako, ki ne bo kadila, ki ne bo prav suha, pa kuhati naj bi znala. Živel pa bom verjetno doma, saj mora eden podedovati hišo.

Tomaž Vodnik, 9. c

Mentorica: Mira Prevc

TA NAŠ SVET

izbor pesmi iz zbirke devetošolca Roka Pintarja

*Knjiga Rokovih pesmi je izšla junija 2013.
Njegova mentorica je bila učiteljica slovenščine Dorica Prevc.
Ilustracije pa so izdelali učenci pod vodstvom učiteljice likovne vzgoje Polone Kovač.*

Večer

*Ko sonce od zadaj Ratitovec objema,
ko luna nebo izza Sv. Miklavža zavzema,
ko se zvezde na nebu rišejo,
takrat se zadnja poglavja tega dne pišejo.*

Ilustracija: Klara Koder, 6. a.

Zate

*Vsako jutro prva si mi misel,
ti si zame življenjski smisel.
Brez tebe življenja si predstavljati ne morem,
dam ti vse, kar jaz premorem.*

*Ker ti si oseba zame prava,
ti zbudiš me prej kot jutranja kava.
Kar si zaželiš, zate naredim,
pred vsemi prijatelji zate zardim.*

*Zate prekolesarim najtežje vzpone.
Upam, da najina ljubezen nikdar ne zatone.
Upam, da nikdar se ne skrije v morja globočine,
nikdar v prostrane nebesne širine ne izgine.*

*Zate nocoj pišem pesem!
In povsem sem resen,
ko rečem le besedi dve -
da LJUBIM TE!*

Ilustracija: Sergej Jelovčan, 6. a.

Ocean

*Ta prekrasna nebesna modrina,
v težkih dneh pa tista nepriljubljena sivina.
Tiste velike, daljne širine,
kopna so proti oceanom kot majhne krtine.*

*Nihče ne ve, kaj se dogaja v globinah,
globokih in temačnih črminah,
v njih kraljujejo potopljene ladje in neznane živali,
marsikatera skrivnost pa se včasih naplavi na obali.*

*Marsikdo se v svoje misli preveč je zatopil.
Marsikdo se je že na dno potopil,
a nihče ni z dna še nič prinesel,
morda kakšen skrit spominek v žepu odnesel.*

*A enkrat, ko se vse skupaj odkrije,
ko se še zadnja ped oceana razkrije,
konec bo vse njihove globinske zasebnosti,
odkrivati se bo začelo nove posebnosti!*

Ilustracija: Vesna Tolar, 6. c.

Likovni izdelki učencev OŠ Železniki

Učenci OŠ Železniki
Mentorica: Polona Kovač

6. razred:

Monotipija Podvodni svet

Monotipija je tehnika, ki spada pod likovno področje grafika. Je enostavna, hitra in zelo primerna za spoznavanje tega področja, vendar pa ne omogoča več kot enega odtisa tako kot druge tehnike. Z učenci 6. razreda smo s pomočjo grafičnega valčka nanесли zelo tanko plast barve na linolejsko ploščo in nanjo položili papir, na katerega smo odtiskovali. Po zgornji strani položenega papirja smo risali s pomočjo svinčnika in drugih pisal, svetlejšše sence pa smo naredili s pomočjo pritiska svojih prstov in dlani. Rezultat se je pokazal, ko smo papir ločili od linolejske

plošče. Naslov naše monotipije je bil Podvodni svet in učenci so v času pred poletnimi počitnicami imeli polno idej, kaj vse se skriva v skrivnostnem morskem svetu.

Strip Kako je Krjavelj s hudičem opravil

V 6. razredu učenci pri slovenskem jeziku spoznajo odlomek iz romana Josipa Jurčiča z naslovom Kako je Krjavelj s hudičem opravil. Pri likovni vzgoji pa smo spoznali značilnosti stripa ter humorni odlomek o srečanju Krjavljaja s hudičem uporabili za oblikovanje likovnega dela. Kako zgodbo dobro prikazati le z risbo in z nekaj besedami? Za šestošolce to sploh ni bil problem, saj so nalogo odlično opravili.

7. razred:

Čipka

Pri uri smo spoznali izraz ornament, ki se skozi zgodovino pojavlja povsod: na slikah, na uporabnih predmetih in tudi na arhitekturi. Ornament se je razvil zaradi želje ljudi po okraševanju in tudi danes ne gre brez vzorcev, ki se pojavljajo tudi v naših bivalnih prostorih. Mi smo se poglobili v čipko in opazovali oblike, ki se ponavljajo v njej. S pomočjo računalniškega programa Slikar je vsak učenec oblikoval le četrtino svoje čipke in jo na koncu prezrcalil še na ostale dele.

Harmonija – Svet ptic

Kadar govorimo o skladnosti in uravnoveženosti, govorimo o harmoniji. Gre za izraz, ki se pogosto uporablja na glasbenem in likovnem področju. Z učenci smo si pogledali barvni krog in sestavili harmonične skupine barv. To so tiste barve, ki so si med seboj podobne in na barvnem krogu ležijo ena poleg druge. Izbrane barve smo za več odtenkov še posvetlili in potemnili z belo oziroma s črno barvo. Harmonijo smo uporabili pri upodobitvah likovnih del z naslovom Svet ptic.

Linorez Poletni šport

Učenci se radi v prostem času ukvarjajo s športom. To je dejavnost, ki je marsikateremu učencu blizu, in s to nalogo je vsak predstavil en priljubljeni šport, ki se z njim že ukvarja ali pa bi se rad ukvarjal. Učenci so se na področju grafike izražali s tehniko linoreza.

8. razred:

Moderna arhitektura Nakupovalni center

Z učenci smo si ogledali moderno arhitekturo in opazovali stilizirane oblike stavb. Po svetu je nešteto nakupovalnih centrov, ki vabijo že s svojo zunanostjo, zato smo z učenci po skupinah nabirali ideje, kakšen center bi prepričal nas, da ga obišče-

mo. Izdelali smo načrte ter oblikovali makete iz stiropora. Nekatere skupine so se s svojimi maketami predstavile kot pravi arhitekti.

Montažni kip – športnik

Tudi montažni kip je rezultat skupinskega dela. Učenci so zbrali odpadni material in sestavili kip športnika. Cilj je bil doseči pripoveden in dinamičen kip športnika, sestavljen iz različnih materialov.

Suha igla – plavž

Suha igla je grafična tehnika, kjer za osnovno grafično ploščo uporabimo bakreno ali cinkovo ploščo ter na način risbe s kovinsko iglo zarezujemo v material. V zareze naneseemo barvo, očistimo ploščo ter tiskamo pod močnim pritiskom na navlažen papir. Odtis dobi nepredvidljive sivine in občutek starin-skosti. Učenci so s svojimi likovnimi deli predstavili Železnike.

9. razred:

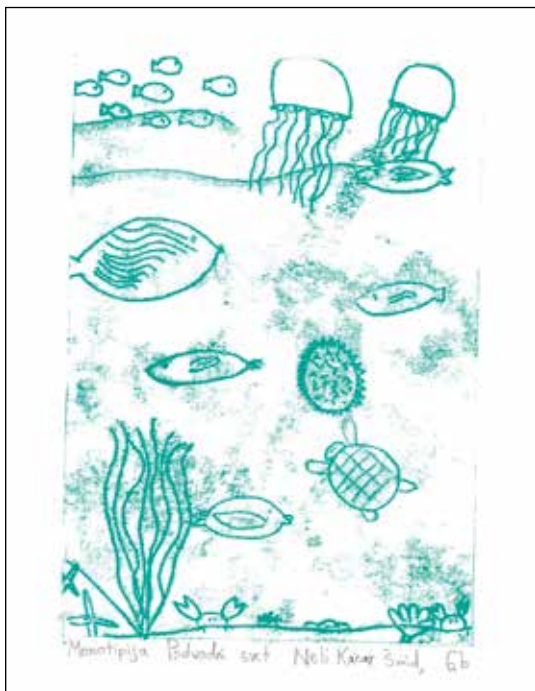
Exlibris

Izraz "exlibris" v latinskem jeziku pomeni "iz knjige" in s to grafiko lahko lastnik namesto svojega podpisa označi svoje knjige nekje na notranjih platnicah. Exlibris naj bi predstavljal lastnika – njegov hobi, veselje do različnih aktivnosti ali pa nekaj, po čemer bi ga prepoznali njegovi prijatelji. Devetošolci so se likovno izražali preko grafične tehnike linoreza in na najboljši način predstavili sebe.

Kroki

Izraz "kroki" izhaja iz francoske besede in predstavlja hitro risbo, skico. Z učenci smo se dogovorili, da nekdo pokaže določeno pozo, ostali pa v kar se da kratkem času narišejo njegovo podobo. Naloga ne dopušča natančnega risanja in prenašanja razmerij na papir, zato mora risar v kratkem času zajeti le bistvene značilnosti in karakter figure. Čas risanja smo omejili na tri minute in dobili smo izjemno dobre rezultate.

6. razred: MONOTIPIJA PODVODNI SVET

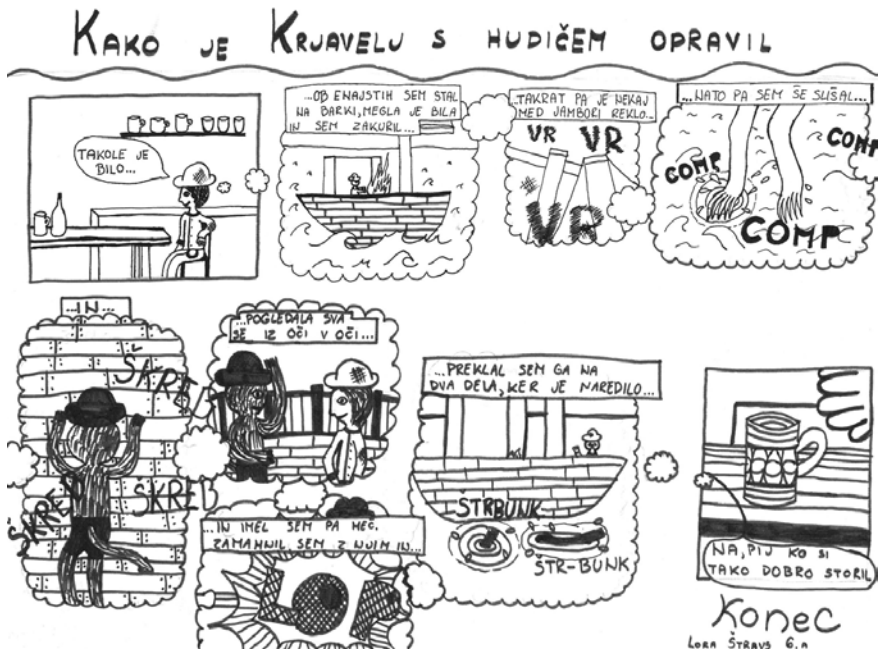

Neli Kačar Šmid, 6. b,
Monotipija Podvodni svet,
mentorica: Polona Kovač.

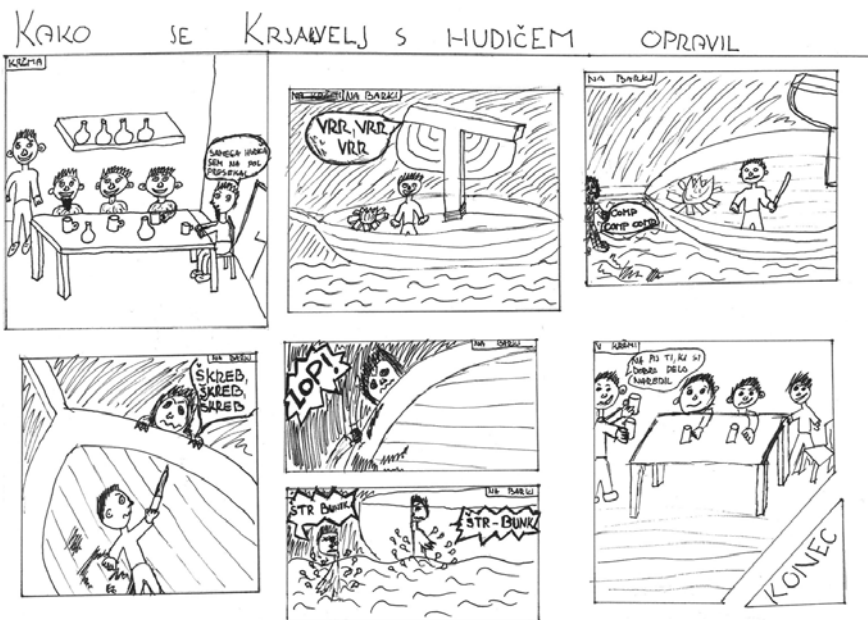

Marko Košir, 6. c,
Monotipija Podvodni svet,
mentorica: Polona Kovač.

6. razred: STRIP KAKO JE KRJAVELJ S HUDIČEM OPRAVIL

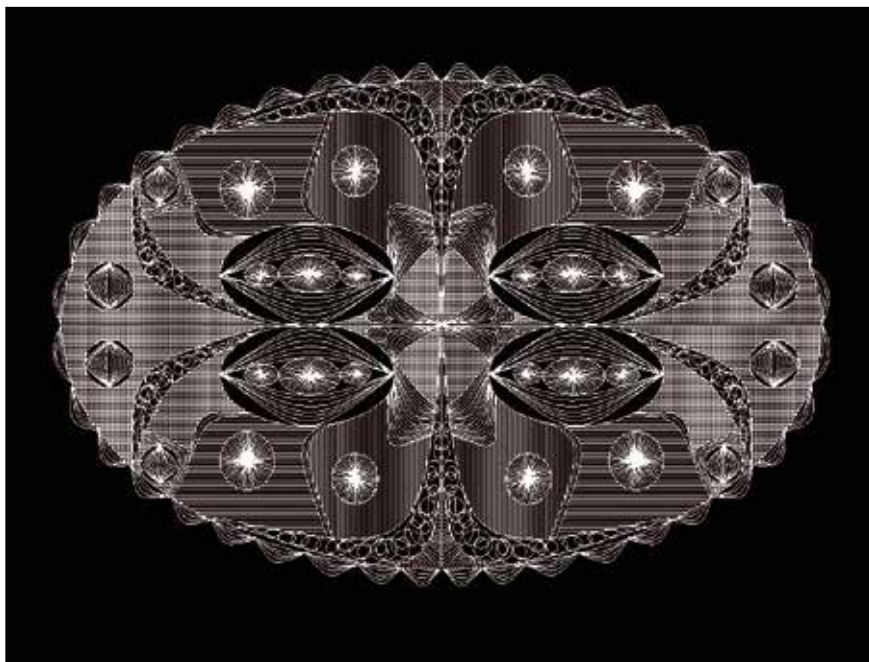

Lora Štravs, 6. a, Strip Kako je Krjavelj s hudičem opravil, mentorica: Polona Kovač.

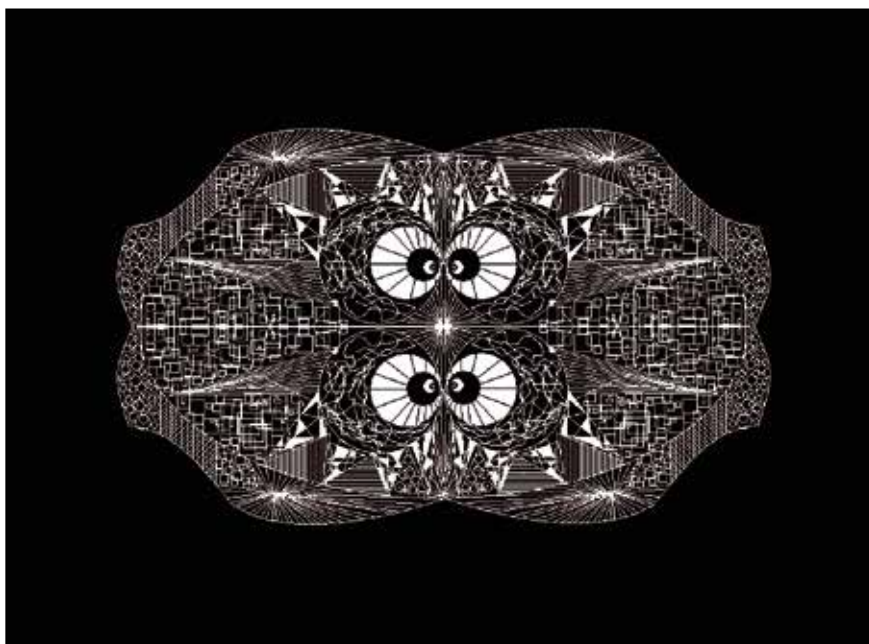

Matevž Lukančič, 6. b, Strip Kako je Krjavelj s hudičem opravil, mentorica: Polona Kovač.

7. razred: ČIPKA

Maja Demšar, 7. c, Čipka, mentorica: Polona Kovač.

Matija Tolar, 7. d, Čipka, mentorica: Polona Kovač.

7. razred: HARMONIJA – SVET PTIC

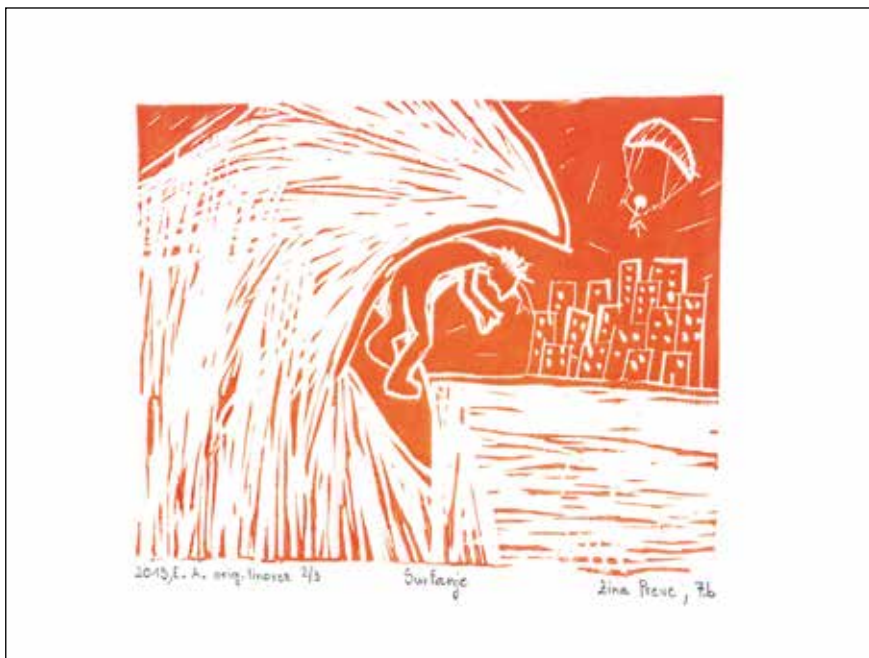

Jure Bohinc, 7. b, Harmonija – Svet ptic, mentorica: Polona Kovač.

Tisha Feratovič, 7. b, Harmonija – Svet ptic, mentorica: Polona Kovač.

7. razred: POLETNI ŠPORTI V LINOREZU

Tina Prevc, 7. b, Poletni športi v linorezu, mentorica: Polona Kovač.

Laura Rant, 7. d, Poletni športi v linorezu, mentorica: Polona Kovač.

8. razred: MODERNA ARHITEKTURA

Učenci 8. razreda, Moderna arhitektura, mentorica: Polona Kovač.

Učenci 8. razreda, Moderna arhitektura, mentorica: Polona Kovač.

8. razred: MONTAŽNI KIP – ŠPORTNIK

Učenci 8. razreda, Montažni kip, mentorica: Polona Kovač.

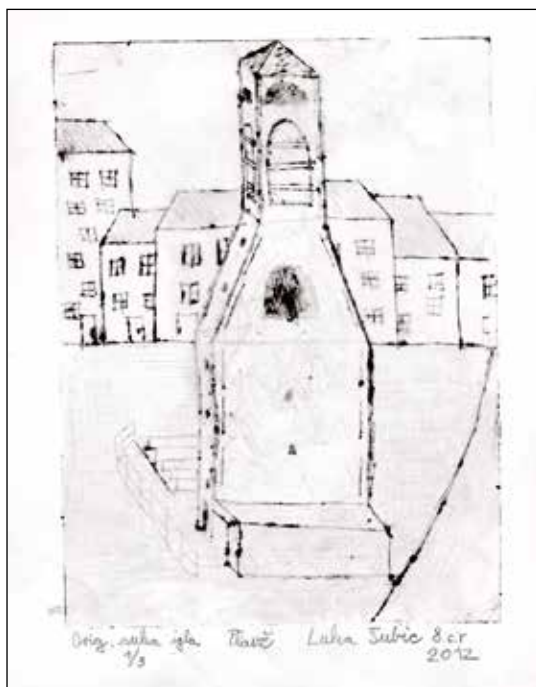

Učenci 8. razreda, Montažni kip, mentorica: Polona Kovač.

8. razred: PLAVŽ – SUHA IGLA

Aljaž Čemažar, 8. c,
Plavž – suha igla,
mentorica: Polona Kovač.

Luka Šubic, 8. c,
Plavž – suha igla,
mentorica: Polona Kovač.

9. razred: POSVETLJENI IN OBREZANI EXLIBRISI

Patrik Tarfila, 8. a,
Posvetljeni in obrezani exlibrisi,
mentorica: Polona Kovač.

Nika Rant, 9. b,
Posvetljeni in obrezani exlibrisi,
mentorica: Polona Kovač.

9. razred: KROKI

Ana Demšar, 9. a,
Kroki, mentorica: Polona Kovač.

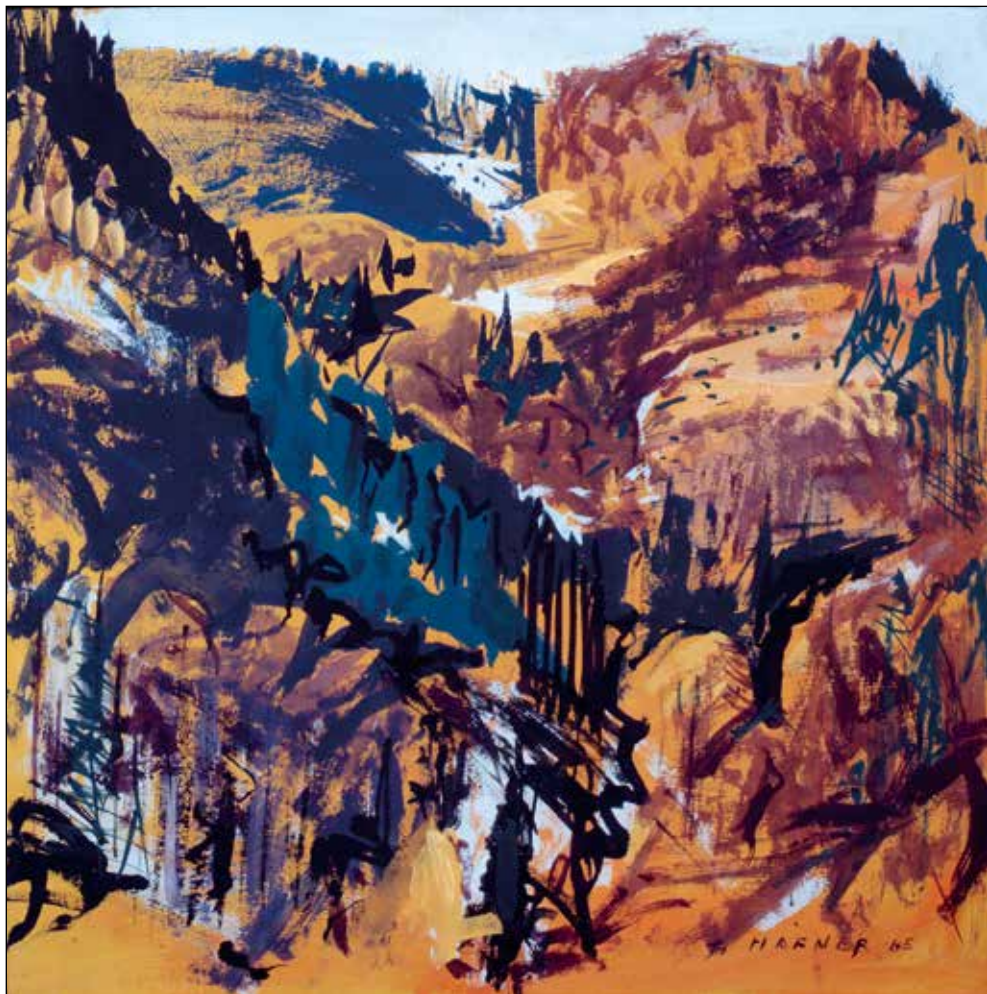
Tom Frelj, 9. a,
Kroki, mentorica: Polona Kovač.

Janez Hafner, likovni pedagog na OŠ Železniki in akademski slikar (*1950, †2012)

Tadeja Šuštar

Janez Hafner. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Krajina*, 1985; akril/platno, 70 x 70 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Žrelo*, 1993; akril/platno, 100 x 200 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Zasnežena drevesa III*, 2012; akril/platno, 70 x 100 cm. Foto: Tomaž Lunder

Naš učitelj Janez Hafner, akademski slikar

V okviru dodatnega pouka smo se sivega novembra popoldneva Neža Habjan, Katja Jensterle, Katja Markelj in Andreja Koblar z mentorico gospo Miro Prevc odpravile na obisk k g. Janezu Hafnerju. V šoli smo mu že sestavile vprašanja, na katera je odgovarjal. Najprej smo se zaradi goste megle skoraj izgubile, a smo hitro našle pravi naslov in kmalu nas je učitelj toplo sprejel.

Prvi vtis, ko smo vstopile v njegov dom, je bil "vau". Hiša je do zadnjega kotička prekrita s slikami. V dnevni sobi stoji velik kamin, nad katerim so na polici postavljeni kipi. Prvi in največji je bil darilo domačih za učiteljev 60. rojstni dan in je upodobitev njega samega od ramen navzgor. Drugi kip je dobil za svoj 50. rojstni dan, tudi ta je nekaj posebnega (glava), saj ga je izdelal njegov učenec Jurij Kalan. Tretji je bil darilo gospoda Hafnerja svoji ženi za njen 40. rojstni dan. Četrta pa je bil kot spominek. Vsi kipi so posebni in vsi so delo znanih slovenskih kiparjev. Učitelj jih je z veseljem pokazal in o vsakem povedal kratko zgodbo. Učiteljica se je z g. Hafnerjem pogovarjala o vsem mogočem, me pa smo medtem predvsem občudovali njegova dela, o katerih smo ga tudi kaj povprašale. Čas je hitro mineval. Na koncu smo se še slikali in si ogledali njegov atelje, kjer je bilo ogromno slik. Naslikanih je bilo veliko pokrajin iz Slovenije, nekaj pa je bilo tudi tujih motivov.

Druženje z učiteljem je bilo zanimivo in poučno. Izvedele smo veliko prigod iz njegovega življenja. Vsi srčno upamo, da se bo g. Hafner kmalu vrnil.

Andreja Koblar, 9. b

Pogovor z Janezom Hafnerjem (november 2010)

O likovni nadarjenosti bi težko govoril

Ne morem soditi o nadarjenosti, pač pa o nagnjenju, o interesu, o navezanosti, o očaranosti nad sledmi na površini. Že pred osnovno šolo sem občudoval starejšega fanta, Dolfi mu je bilo ime, očeta je imel v Nemčiji. Na poti domov se je ustavljal pri nas in na papir s svinčnikom risal avtomobile: sprednje gume so zavzele položaj kot pri zavoju, narisal je profile gum, masko, odbijač in luči. Meni se je zdelo vse to kot mala čarovnija.

Drobec iz otroštva

Kot majhen otrok sem se strašno bal frizerja. Nekoč pa sem nad sedeži v ogledalu zagledal sliko kozolca, ki je bila na steni. To sliko sem gledal in gledal, jo občudoval, oboževal. Nikoli mi ni bilo dolgčas. Od takrat naprej so me lahko strigli, kolikor so hoteli.

Razočarani prvošolček

V prvem razredu sem celo dopoldne prerisoval v zvezek iz berila skupino učenk in učencev, ki so sedeli na klopeh v obliki črke U. Zraven mi je delalo preglavice tudi prekrivanje in sploh perspektiva. Pretežak zalogaj za prvi razred. Ogromno sem se motil in radiral, mamu sem naprošal za nasvete. Skoraj malo ponosen sem učiteljici dal zvezek v pregled, ona pa je rekla: "Če misliš tudi v bodoče tako slabo narisati, potem risanje raje opusti."

Njegov učitelj likovnega pouka prepozna talent

V šestem razredu nas je likovni pouk poučeval učitelj Pavel Bizovičar, ki je slikarstvo študiral v Pragi. Najprej mi je likovni pouk zaključil z oceno dobro (3), kasneje pa sem ugotovil, kaj nama je vseč, in do konca osemletke me je hvalil ter samoumevno zaključeval z oceno odlično. Zaključne "majsterštrih" poteze je na mojem izdelku večkrat potegnil kar sam, kar se mi takrat seveda ni zdelo nepeda-

goško. Malo se mi je pa že zdelo, da sem bolj slikar kot drugi.

Svetloba na sliki ga je očarala

V drugem letniku šole za oblikovanje smo slikali zunaj ob Gradaščici. Strehe dveh hiš sem oblikoval v ploskvah z jasnimi svetlobnimi razlikami, tudi dokaj odločno. V reviji Naša žena sem videl reprodukcije (črno-bele) slikarja Antona Gojmira Kosa, ki je naslikal vas Studeno pri Železnikih s tisto žarko, intenzivno svetlobo in z dolgimi sencami. To je zelo vplivalo name. Pa pride profesor slikanja ter mi reče: "V redu, vam je pa Kos všeč." Nikakor nisem mogel razumeti, da je on to resnico takoj odkril, jaz pa sem mislil, da to ne bo tako očitno. Tedaj sem spoznal, da ni edino pomembno, kaj je na sliki, temveč kako je prikazano.

Da bi risal tudi med počitnicami?

Nepojmljivo!

V neki špeceriji v Stari Loki sem med počitnicami doživel, kako je pred menoj kupoval nekoliko starejši fant moko, olje in sladkor, na koncu nakupa pa je dodal: "Pa še deset risalnih listov, prosim." Nepojmljivo. Da nekdo riše, slika tudi poleti, med počitnicami. Nekaj kasneje sva družno slikala ob Sori, zraven pa občudovala Doro Plestenjak, ki je prav tako včasih kot motiv oblikovala prostore ob Sori. Ta nekoliko starejši fant je bil Pavel Florjančič, zdaj uveljavljen slikar.

Sprva negotov dijak se najde

Prvi dve leti šole za oblikovanje sem bil negotov, nerodno mi je bilo, če me je kdo vprašal, kam hodim in kaj sploh delamo. Drugi so se mi vsi zdeli tako koristni, tako konkretni, tako stvarni. Ampak tretje in četrto leto te šole sem postal povsem drug: sam sebi pomemben, samozavesten, malo vzvišen, pogled se mi je širil, Pavle me je zmeraj testiral, preizkušal z vprašanji o kvalitetah izložb, slik v njih itd. Spočetka me oblikovanje ni navduševalo. Pavle je rekel, da slikanja po predmetniku ne bo toliko, kot bi jaz rad in kolikor pričakujem.

Njegova zlata mama mu je odprla pot v nebesa

Počasi sem se že videl kot oblikovalec v službi, to vest sem nekaj časa tudi širil med prijatelji. Doma so mi namreč povedali, da me ne morejo šolati, ker bo oče šel v pokoj. Mama, gospodinja in šivilja, pa je navsezadnje le rekla: "No, če bi šel rad na akademijo, pa pojdi. Bomo že kako." In res je oče potem začel honorarno varovati podjetja. Bil sem v nebesih, bal sem se sprejemnih, trajali so cel teden (kompozicija, risanje glave, risanje figure). Prijatelji so me hrabri-li: "Kdo bo pa naredil, če ti ne boš." In sem bil sprejet: čudovito je, ko bereš svoje ime in priimek na oglasni deski. Od 150 nas je bilo sprejetih 30, slikarjev in kiparjev skupaj. Za rezervo pa sem se prej razgledal še na pedagoški akademiji, čutil sem neko nagnjenje do slovenskega jezika. Ampak so me odbijali razni postopki in procedure, tako da sem tvegala – vse ali nič – in se odločil za slikarsko akademijo.

Diplomirani krajinar

Slikanje me je navduševalo, a spoznaval sem pasti, zanke, težave, probleme, tehnologijo, govorico likovnih elementov in njih medsebojne odnose. Po štirih letih sem diplomiral kot krajinar, pripravil sem tri krajinske slike v akrilu, osvetlil problematiko krajine skozi zgodovinska obdobja in analiziral slikarje: Mušiča, Kregarja, Jemca, Komela, Jeraja, Novinca in Gvardjančiča.

Težka pot do specialke

Po diplomi sem se vpisal še na specialko za slikarstvo, ta študij je trajal dve leti in sem ga tudi končal. Drugo leto tega študija sem že začel poučevati v Železnikih: ponedeljek in torek sem bil prost, torej nisem imel pouka, pa tudi v sredo dopoldne ne, tako da sem bil lahko na akademiji v ateljeju. V sredo popoldne pa sem že služboval. V četrtek pa sem bil cel dan v Železnikih, zjutraj sem imel šest ur, popoldne pa še štiri. Ta četrtek me je res utrudil. V petek sem imel pouk samo dopoldne, popoldne pa sem šel na akademijo. Enkrat sem še en mesec poučeval risbo na šoli za oblikovanje, česar nisem v Železnikih nikomur povedal.

Janez v svojem novem ateljeju. Foto: arhiv družine Hafner

Pa vzorniki?

Vzornikov sem našel v zgodovini slikarstva kar nekaj, živeče pa sem spoznaval tudi na slikarskih kolonijah in pri samem študiju. Enkrat mi je za neko uspelo sliko profesor rekel, da jo bom razumel šele čez pet let. Slikar zori počasi. Kasneje odkriješ kaj novega, tudi kakšno napako.

Nikamor brez fotoaparata

Slikam krajine v tehniki akrila (se meša z vodo, ko se posuši, pa z vodo ne gre stran). Moj pripomoček je digitalni fotoaparati. Na poteh po evropskih državah napravim več sto fotografij, ki jih potem doma pregledam, izločim manj uspele, boljše pa natisnem. Nekaj na njih te mora prevzeti, prepričati. Včasih misliš, da bo fotografija dobra, a nazadnje ni. V eni, za katero sprva misliš, da ne bo nič, pa kaj odkriješ, neki močan izziv in se lotiš dela. Med samim slikanjem prirejam, spreminjam, kaj izpustim, kaj poudarim.

Nekoč sem se vračal z Ratitovca. Peljal sem se po dolini proti Škofji Loki, fotografiral po dolini. Zadnji

posnetek sem naredil doma. Zares dober. (Učitelj nam pokaže sliko na steni.)

Najljubša barva – trenutno rdeča

Pomembno pa je, s kakšno barvo prebarvam v samem začetku celo platno. Trenutno je to rdeča, da potem žari med stičišči ploskev. Fotografijo imam namesto skice, nekaj na njej me mora pritegniti, mora biti neko posebno vzdušje: razpored mas, kompozicija, stopnjevanje, nasprotja, izmenjave. Pri mojem delu barve presevajajo druga skozi drugo, se zmešajo v očesu ... Ja, različna obdobja, različne barve.

Pokrajine si je tudi izmišljal

Pred slabimi dvajsetimi leti sem raziskoval tudi take krajine, ki so bile izmišljene, brez nekega konkretnega naslona na videno. Šlo je za neko vrenje energij v prostoru, šlo je za uporabo smeri, staro – novo, noter – ven. Imenoval sem jih Apokaliptične krajine.

Janez Hafner,
Božična krajina,
1989; akril/platno,
135 x 165 cm.
Foto: Tomaž Lunder

V slikarski koloniji je kot v šoli

V koloniji je več improvizacije, presenečenj, več razgovorov, več druženja, primerjanja. Mogoče je tako kot v šoli, samo da vsak dela svoje. V ateljeju pa si sam in ti preostane le lastno razmišljanje. Spočetka si rečeš: Le kaj bi rekel profesor, če bi še živel?

Njegova dela so videli celo v Južni Ameriki

Do sedaj sem imel 29 samostojnih razstav, predvsem na Gorenjskem, od Železnikov, Jesenic, Bleda, Škofje Loke, Žabnice do Kranja, pa večkrat v Ljubljani, tudi v Kanalu ob Soči, v Izoli, na Ptuj in v Mariboru. Sodeloval pa sem na 61 skupinskih razstavah doma in tudi v tujini: na Hrvaškem, v Nemčiji, Urugvaju, Braziliji, Argentini.

Kot priznani umetnik je gospod Hafner prejel kar veliko nagrad: Ex tempore Piran leta 1978 ter 1993, Ex tempore Lipica, Groharjevo štipendijo, Groharjevo nagrado, Prešernovo nagrado za Gorenjsko.

Groharjeva nagrada – Prešernova nagrada

Kot slikarju mi Groharjeva nagrada pomeni veliko več, ker je stanovska – podeli ti jo umetniški svet, zato ima zame večjo težo.

Pomen Groharjeve štipendije za slikarja

Če dobiš Groharjevo štipendijo, je to bolj moralna vzpodbuda, neko zaupanje slikarskih kolegov, ni pa s tisto simbolično denarno nagrado mogoče koreniteje preusmeriti svojega življenja. Takrat me je novinarka vprašala, ali grem v tujino na izpopolnjevanje. Le kako?

Službene obveznosti in slikarstvo

Ko sem začel s službo, avtomobilov še nismo imeli. Vozil sem se z avtobusom v Železnike, pa v Ljubljano. Zgradil sem nam dom. Štiri leta smo zidali. Takrat sem naredil komaj kakšno sliko. Kasneje sem slikal popoldne, ponoči, ob vikendih. Rad slikam ob glasbi, včasih je bilo to ob radiu, gramofonu, danes ob internetu.

Slikarstvo ne zagotavlja preživetja

Nikogar ne poznam, ki bi živel le od slikarstva. Vsak dela še kaj drugega. Danes ljudje ne kupujejo veliko slik, na redke čase pride kdo po kakšno. Kdor bi jo rad, si je ne more privoščiti. Nekdo je nekoč rekel: "Zato sem v službi, da sem svoboden." Če pa živiš od slikarstva, je nevarnost, da zdrснеš v vsečnost.

Odnos družbe do umetnika danes

Bom ponazoril s primerom. Priznani slovenski slikar Jože Ciuha, ki že 30 let živi in ustvarja v Parizu, je hotel za svojo 75-letnico pripraviti pregledno razstavo v Ljubljani, a so ga odklonili.

Mlade generacije umetnikov

Rad obiskujem različne razstave, npr. grafične. A to niso več prave grafike. Vsepovsod vidiš filme, ki prikazujejo neke dogodke, velikokrat je v središču nasilje. Take stvari mi niso všeč. Z grafiko nimajo povezave, a kljub temu pridejo v galerije.

Danes sploh opaziš malo slikarije, vse je bolj na videu. Če bi si hotel ogledati grafični bienale, bi moral biti tam 14 dni, a to ne gre. Umetniki so pa egoisti – vsak misli, da ga bodo vsi gledali.

Po njegovih stopinjah

Mislím, da sta Akademijo za likovno umetnost zaključila Jurij Kalan in Nina Drol. Srednjo oblikovno šolo si jih je izbralo tudi kar nekaj. Trenutno pa likovno umetnost študirata dve dekletí tudi na pedagoški akademiji.

A v družinskem krogu čopiči nobenemu od sinov niso domači, čeprav imajo vsi trije likovno občutljivost. Najmlajši pa je zavezan glasbi; je namreč kitarist.

Naš učitelj nam je povedal še, da slika že 42 let. Njegove novejšé umetnije so videti sveže in sijoče v prelepih rdečkastih barvah. Želimo mu, da bi s tako energijo ustvarjal tudi še naprej.

Neža Habjan, Katja Jensterle, Andreja Koblar, Katja Markelj in mentorica Mira Prevc

Janez Hafner, likovni pedagog in mentor mladim likovnim ustvarjalcem na OŠ Železniki

Njegovo pedagoško delo najbolj ilustrirajo izdelki, ki so jih pod njegovim mentorstvom izdelali učenci. V štirih letih likovnega pouka na predmetni stopnji se je učenec imel možnost izraziti v različnih materialih, z različnimi likovnimi tehnikami: z risanjem, s slikanjem, s plastičnim oblikovanjem, z oblikovanjem prostora in z grafiko. Likovno ustvarjanje jim je želel približati tudi z uporabo računalniškega oblikovanja in raziskovanja umetnostne zgodovine.

Z likovno govorico je bil pripravljen sodelovati pri vseh dejavnostih šole: od priprave scen za prireditve, likovnega oblikovanja šolskega literarnega in novinarskega glasila, projektov Comenius, urejanja sten hodnikov, novoletnih voščilnic do celostne podobe šole. Z najbolj nadarjenimi se je redno udeleževal Male Groharjeve kolonije in sodeloval na različnih natečajih in razpisih, na katerih so bila dela njegovih učencev praviloma tudi nagrajena.

Ob prelomu tisočletja je začel izkoriščati možnosti, ki jih ponuja sodobna računalniška tehnologija, tako da je najboljša dela učencev vedno fotografiral in s pomočjo računalničarke Alenke Bertoncelej ustvaril bogat arhiv likovnih stvaritev, izmed katerih je Alenka Bertoncelej za deseto številko Železnih niti izbrala naslednje:

2002/2003, Dobrodošel, tujec!, Janez Benedičič, 6. b. Slika je bila uporabljena na voščilnici za dobrodošlico predstavnikom partnerskih šol v projektu Comenius "Kultura nas zблиžuje".

2003/2004, Kip iz snega, učenci 7. b. Učenci so oblikovali v različnih materialih in z različnimi materiali: milo, šolska kreda, glina, les, siporeks, žica, odpadna embalaža ...

2006/2007, Izdelava mozaika, učenci pri urah likovnega pouka. Foto: arhiv šole

2007, Mala Groharjeva kolonija, Manca Potočnik.

2010/2011, Izdelava scene za prireditev "V sozvočju z naravo" v okviru projekta Comenius.

Obisk Škotske v okviru projekta Comenius leta 2007. Janez nas je učiteljice poimenoval "bundarke", ker smo vedno nosile s seboj dodatno jakno. Me mu nismo ostale dolžne, saj smo ga klicale "kapar", ker je za vsak slučaj, za razliko od nas, imel pri roki kapo.

Oš Železniki in dan spomina na Janeza Hafnerja

Izgubo slikarja in pedagoga smo obeležili z razstavo njegovih del v jedilnici šole, ki je bila namenjena tako krajanom kot učencem, ter s projektnim dnevom. Ves čas razstave je potekala projekcija likovnih del učencev, ki so nastali pod pedagoškim vodstvom Janeza Hafnerja. Razstavo je odprl kulturni dogodek, na katerem so sodelovali ženski pevski zbor Grudnove Šmikle, tenorist Janez Triler in likovna kritičarka, Janezova prijateljica, Polona Hafner Ferlan, ki je predstavila podobo loške krajine na slikah Janeza Hafnerja:

"Čas se zavija vase. Tako kot krajina, kjer živim. Prostorna predstava narave. Neskončna zelena ravnina hrastov in bukev in smrek in kostanjev. Beli oblaki, polni sonca, poslušati veter, ki v bukovih gozdovih šumi kot morje. In v glasu vetra in šumu listja se sliši velika oddaljenost, praznina sleherne stvari in tesnobna naveličanost življenja. Podoba ima omejeno življenje, ki se kaže v različnih pripovedih Janeza Hafnerja.

Janez je slikar, ki ima krajino vpisano v svojem občutenju. Izkušnja čemernege sanjača, sanjarjenje človeka, ki se potuhne v kot, je več kot le obarvanje, ki se razlije po platnu, krajina se kristalizira v žalost, nostalgijo, jutranje hrepenenje, tiho popoldansko veselje, ki preraste v veselo večerno kramljanje. Z zgoščeno negibnostjo se povežejo najbolj oddaljena potovanja v izginuli svet. Gmajna za domačo hišo podnevi, zjutraj, pozno popoldne. Tako kot je Ivan Grohar slikal življenje svetlobe na jezu in za Kamnitnikom, je Janez Hafner ustvarjal na platnu svetlobo, prostor, v katerem je živel, bival. Vedel je, iz katerega ognjišča prihaja razsvetljenje. Prav to vedenje je prenašal na svoje učence. Naj omenim le Jurija Kalana, slikarja domačih "štimung".

Intimni smisel, ki ga doživlja kot likovni problem, v krajini razstavi na čiste oblike podobe. Veliki muzej nepomembnih stvari nas gane. Ali je mogoče sanjati o podrtem, trhlem drevesu, avtomobilski cesti, cestni svetilki, odpadajočem listju, o Gorajtah,

Moškrinu ... Črte, ki režejo platno, so kot napete niti poteze, ki jih je Janez nanašal v tankih, skopih barvnih nanosih, ki presevajajo ena skozi drugo, preden zapelejo v kratkotrajnem življenju kot poganjki slikarske podobe.

Iluzija prostora se kar naenkrat zdi resnična. Slika je okno Janezovega ateljeja, kaj vse vidi, ko vanj sije dopoldanska svetloba. Prav tukaj se poraja skrivnostnost, mistika, ki jo zarežejo mehke horizontale in ostre vertikale na strukturi platna.

V kraljestvu Hafnerjeve postmodernistične kompozicije krajina dobi nov pomen. Modernistična kompozicija je nadomestek čutne stvarnosti, da ujame pogled in ga zadrži. Dokler se ne začne ples po platnu, v ritmu, kot plava pogled na reki. Po brzicah, hitro in igrivo, dokler ne postane lena in počasna, domišljija obarva spomine zeleno, apokaliptično, rumeno, vijolično, modro ... Toliko nepredvidljivega kot resnični vodni tok, ki ga opazujem, niti za trenutek ne more biti govora o natančnem posnemanju prizora, ki je že preteklost. Moram ga videti znova v celoti na Janezov slikarski način.

Janez Hafner je na Akademiji za likovno umetnost diplomiral leta 1973 pri profesorju Janezu Berniku. Leta 1975 pa je pri profesorju Kiarju Mešku zaključil slikarsko specialko. To je bilo obdobje, ko so se generacije mladih slikarjev začele odkmikati od pojmovanja modernistične tradicije. Potem ko se je ta v petdesetih letih uveljavila in se navezala na evropske zglede abstraktnega ali figuralnega slikarstva. Poskušali so ustvariti likovne strukture, ki bi lahko čim bolj posredovale intenzivno doživetje biti v naravi, slike so bile polne simbolnih pomenov. V tem duhu je Janez rasel kot slikar. Ko slika ne more biti več bežen dogodek, ki se človeka ne dotakne, temveč eksistencialni pretres, ki na novo določi tudi njegovo razmerje do sveta in človeka. V devetdesetih se je podal na pot ikonizacije krajine, ko postane apokaliptično, preroško bruhanje barve. Ki se okrog leta 2000 umiri, poišče figuro v svetu in jo naslika na platno. Zadnje slike so intimni kotički, prostorčki, ki jih je gledal in videl skozi okno svojega ateljeja v Virlogu."

Zaključne otvoritvene besede je izrekel ravnatelj OŠ Železniki, France Rant, ki je svoj spomin na Janeza Hafnerja naslovil: Človek, učitelj, prijatelj:

"Učitelj ni samo poklic, je način razmišljanja, način življenja. Tega se ne dá naučiti, človek se s tem rodi.

Pred dobrimi dvaintridesetimi leti, ko sem prvič, brez izkušenj, prestopil šolski prag kot učitelj, se še nisem zavedal, kako dragoceno bo postalo poznanstvo z likovnim pedagogom Janezom Hafnerjem, akademskim slikarjem. Spomnim se ga kot zelo razgledanega, izjemno dobrega človeka in prijatelja, ki je svoje znanje radodarno delil s sodelavci. Sodelovanje z njim je bilo pravi užitek. Bil je vedno poln idej, večen optimist, znal je najti pot do cilja.

Janez Hafner je skoraj sedemintrideset let v Osnovni šoli Železniki vzgajal in poučeval našo mladino. Z besedami se ne dá izraziti, koliko znanja je dal našim učencem, temveč o tem govorijo njihova dela. Kar nekaj priznanih umetnikov je bilo njegovih učencev. Njegov vpliv je prepleten v celostni podobi šole in ga lahko zazna že bežen obiskovalec. Vplival je na vsakega od nas, njegovih sodelavcev, in s tem močno zaznamoval Osnovno šolo Železniki, tudi za prihodnost.

Iz njegovega dela, tako pedagoškega kot umetniškega, sevata optimizem in bogastvo idej. Bistvo njegovega poučevanja in ustvarjanja morda najbolje izraža njegov rek: "Ni edino pomembno, kaj je na sliki, temveč kako je prikazano." (Naše poti, letnik XXXVI, 1. številka.)

Letošnje šolsko leto se je začelo s črnino, a hkrati z zavestjo, da bo Janez Hafner za vedno del naše šole, da ostaja v naših srcih."

V okviru projektne dne so učenci doživeli otvoritev slikarske razstave s kulturnim programom in se sprehodili po njej. Učili so se o slikarstvu in gledanju/opazovanju/branju slikarskih umetnin, se pogovarjali o življenju in delu Janeza Hafnerja, ustvarjali v njegovi tehniki, pisali življenjepis in likovno kritiko ...

Prijatelji in zaposleni o svojih spominih na Janeza Hafnerja

Ob nepričakovani žalostni novici, da se je za vedno poslovil Janez, se je svet za vse njegove bližnje, sodelavce in prijatelje spremenil. Saj, kot je že davno zapisal angleški metafizični pesnik John Donne v Meditaciji XVII. v zbirki Devotions Upon Emergent Occasions:

"/n/oben človek ni otok, popolnoma sam zase; vsak človek je kos celine, del kopnega; če morje odplavi grudo zemlje, se Evropa zmanjša, kot bi se zmanjšal rtič, kot bi se posestvo tvojih prijateljev ali pa tvoje lastno; smrt slehernega človeka vzame del mene, ker pripadam človeški vrsti; in zato nikdar ne pošiljaj poizvedovat, komu zvoni; zvoni tebi."

France Rant

Z Janezom sva se spoznala na začetku šolskega leta 1979/80, ko sem se pridružil kolektivu šole v Železnikih. Čeprav je bil tudi on takrat še precej na začetku učiteljske poti, je deloval zelo prepričljivo, samozavestno. Bil je poln energije, vedrega pogleda na svet in prepričan, da je vse mogoče izboljšati. Skupne točke sva našla na več različnih področjih. Najprej naju je družil šah, ki je bistveno pripomogel k najinemu prijateljstvu. Z vsako igro, ki jo je kdo od naju dobil ali izgubil, sva še mnogo več pridobila oba. Kasneje sva prijateljstvo nadgradila s sodelovanjem pri poučevanju in ustvarjanju, on kot izvrsten umetnik, jaz kot dober poznavalec računalnika in matematik.

Zanj ni bilo dovolj, da je nekaj naredil, temveč še bolj, kako je naredil. Prav v tem je bil in je še moj vzornik. Tako sva z Janezom že pred petindvajsetimi leti začela z uporabo računalnika pri pouku. Od takrat so naši učenci ustvarili mnogo čudovitih računalniških grafik. Na tak način je nastala tudi celostna podoba šole. Že samo to je jamstvo, da Janez, njegova osebnost in njegovo delo za vedno ostajajo med nami. A to še zdaleč ni vse. Morda je najpomembnejše, da je neizbrisno vplival na vsakega od nas, name zagotovo.

In vse, kar se ne dá povedati ali zapisati ...

Katarina Primožič

Veliko nas je, ki smo Janeza najprej spoznali kot učitelja. Postal in ostal je del naših življenjskih zgodb.

Leto 1974 je bilo tisto, ko sva v šoli v Železnikih oba z Janezom nekaj na novo začenjala. Janez je nastopil službo učitelja likovne vzgoje, jaz pa sem postala prvošolka. Zagnano se je lotil dela in že prvo leto organiziral likovni krožek za učence vseh razredov osemletke.

Novico, da se krožku lahko pridružimo tudi prvošolci, nam je učiteljica Jožica Markelj sporočila pozimi, ko smo res dobro poznali pot od garderobe do zgornjega hodnika stare šole, kjer smo imeli učilnico. V ostale dele šole nismo hodili. Kje pa! Zdaj pa nas novi učitelj vabi prav tja – v prostore, kjer vsak odmor vse vrvi in hiti, v skrivnostni del šole. Radovednost me je gnala tja – v tisti del šole in h krožku, saj sem rada risala. Opogumljena z dejstvom, da hodi h krožku tudi moja starejša sestra, sem se prijavila.

Prvo srečanje z novim učiteljem je naredilo močan vtis. Zunaj je bila že tema, saj je zimski dan kratek. V učilnici so gorele luči. Negotova sem pričakovala, kdo bo vstopil. Učitelj? Ja, vstopil je sproščen dolgolas učitelj. Ne spomnim se, da bi veliko govoril, takoj nas je zaposlil. Vsak je dobil svojo nalogo. Mene je povabil k tabli in mi dal kredo. Veselje, da bom na tablo narisala otroka, je zapletel z navodilom, da naj bo figura velika toliko, kot je visoka tabla.

"A bom na stolu stala?" sem pomislila.

"Tega otroka boš začela risati spodaj, pri nogah," je dodal. In sem risala čevlje in hlačnice, vmes zlezla na mizo, ki mi jo je učitelj potisnil k tabli, nadaljevala s trupom in dodala roki. Za vrat in glavo pa mi je skoraj zmanjkalo prostora. Ničesar nisem brisala. Risba mi ni bila prav nič všeč, a učitelj je razumel, da je to nova izkušnja, in uporabil besede, ki so me prepričale, da sem pri krožku vztrajala celo leto. Mislim, da ga naslednje leto ni bilo. – Ne krožka in ne Janeza, ki je šel k vojakom.

Napis v ozadju in pantomimik Andres Valdes sta barvno usklajena in izvirna (april 2011). Foto: Jakob Mohorič

Janez je na šoli ostal. Vsepovsod je puščal sledi, saj je bil vpet v različne šolske dejavnosti. Izbiral je 'barvno nit' naše šole, izpeljal natečaj za šolsko zastavo, spodbujal in vodil otroke, da so izdelali mozaik pred šolo, skrbno je bedel nad likovno podobo šole in šolskega glasila Naše poti.

Vedno je prisluhnil tudi predlogu in prošnji za sodelovanje s knjižnico. Pa ne le to! Moje ideje je ustvarjalno nadgradil. Aktivno sva sodelovala pri pripravljanju priznanj bralkam in bralcem naše šole. Slike, ki so nastajale pod njegovim mentorstvom, imenitno dopolnjujejo besedila, ki smo jih sestavili pri literarnem krožku. Scene za zaključke bralne značke, proslav, valet ipd., ki so nastajale pod njegovim mentorstvom, so znova in znova presenečale. Vsako leto je uvajal spremembe. Gostje, ki smo jih vabili na srečanja z bralkami in bralci, so vedno opazili Janezove domiselno oblikovane napise, ki jih je zjutraj, na dan dogodka, skupaj z višješolci lepil na steno v telovadnici. Učenci so mu podajali z lepilom opremljene črke, on pa je stal na lestvi in učence spraševal, ali so črke ustrezno poravnane. Ko je zlezl z lestve, je rezultat kritično ocenil tudi sam. In ponovno zlezl na lestev ...

Janez je s svojim umetniškim znanjem, slikanjem, širino dojetanja sveta, sposobnostjo pripovedovanja in z razgledanostjo puščal sledi v šolskih prostorih, različnih krajih, galerijah, dnevnih sobah ... Predvsem pa v ljudeh! Ostaja del naših življenjskih zgodb.

Majda Demšar

24. junij – za učence in učitelje eden izmed najlepših dni v letu, saj se je končalo šolsko leto in vsi se odpravljamo na zaslužene počitnice. Janez, tega dne si se vedno razveselil tudi ti. Žal letošnjega ne več. Prihaja prva obletnica, ko te ni več med nami. Tako pravimo, vendar si še kako prisoten v naših mislih, v naših srcih, saj na naši šoli ni koticčka, ki ne bi bil v nečem povezan s teboj. Janez, dolgo smo bili sodelavci in med nami so se spletle prave prijateljske vezi. In pravega prijatelja ne pozabiš nikoli.

Zakaj mi je prišel na misel ta datum, povezan s

teboj? Zato, ker ste se s sodelavci vsako leto ob koncu šolskega leta en dan pred zaključno konferenco odpravili na Ratitovec. Moška domena, brez ženskih predstavnic. Zgodaj zjutraj, ko še ni bilo vroče, pa tudi zato, da boste čim prej nazaj. Vedno ista ekipa. Ta prava. Ženska ekipa je imela pohod zjutraj pred konferenco ali pa že kakšen dan prej.

Še zdaj ne vem, kaj me je tisto leto pičilo, da bi šla z vami tudi jaz. Med pohodniki je bil tudi moj mož Oton, ki pa mi ni rekel, da ne smem iti, preveč navdušen pa po mojem mnenju tudi ni bil.

Bilo je prečudovito jutro. Nebo modro, brez oblačka, sonce je že kukalo izza Miklavške gore. Zgodaj smo se seveda zbrali za šolo, da ne bo vroče in da bomo prej nazaj. Prihajali so moški delegati drug za drugim, malo so me pogledovali, pa nihče ni nič rekel. Potem si prišel ti. Pripeljal si se v ta črnem avtu, s sončnimi očali. Komaj si izstopil, si mi rekel: "A ti pa tvojga Otota ne pustiš samga z nami? A ne grejo tud ženske enkrat gor?" Malo sem "zafarbala" in ti odgovorila: "Ja, grejo, pa je meni moška družba bolj všeč." Tako sva bila zmenjena.

Peljali smo se na Prtovč, pa še malo naprej do lovske kočice. Izstopili smo. Vzel si palice, pa nič nahrbtnika. Namesto njega si imel telovnik z nešteto žepi in v njem si imel vse, kar si potreboval. "Kod bomo pa šli?" si vprašal. "Jest nimam tolk kondicije kot vi, ki vsak dan letate na Ratituc."

Šli smo po eni od najlepših poti, ki vodijo gor. Pri mož je bil vodnik. Čez Rihtarco, na vratca in mimo rudnika. Najprej ob robu živo pisane nepokošene senožeti, nato smo zavili v gozd. Spremljalo nas je ptičje petje. Hodili smo počasi. Občudoval si vsako malo drugače raščeno drevo. Pogled ti je segal na okoliške vršace, obsijane s soncem. V glavi se ti je že risala mavrica barv, v mislih si že slikal. Iz žepa si vsake toliko časa vzel fotoaparat in z njim zabeležil lepote, ki so nas obdajale. Snoval si še eno od svojih mojstrov in Ratitovca. Pa koliko smo si imeli povedati. Imela sem prav, moška družba je bila odlična. Šalili smo se in smejali, in kot bi mignil, smo bili na vrhu. "Kakšen razgled! Kakšna barva svetlobe, glej to!" Stal si in občudoval in fotografiral ...

Tisti dan nam je bilo vroče in tudi nazaj se nismo vrnili tako kmalu. Toliko smo si imeli povedati ... Uživali smo ...

Ti si bil še večkrat na tem pohodu, jaz pa samo takrat. In ni mi žal, kljub temu da bi bolj sodila v žensko klapo. In jutri bo spet pohod ...

Ratitovec je bil na mnogih tvojih slikah. Ne vem, mogoče je bila katera izmed njih plod ravno tega dne. Ne vem, nikoli nisi povedal. Vem pa, da so bile vse enkratne, tvoje in da sem se, ko sem nekoč eno izbirala, težko odločila.

Še nekaj bi ti rada povedala. Takrat, se spomniš, ko je v naši šoli padla ideja, da diplom in priznanj za razne dosežke ne bi kupovali, temveč bi jih izdelali sami. Imeli smo delovno soboto. V našem razredu smo imeli tehniški dan. Po ne vem več natančno, v kakšni tehniki, delali smo športnike – smučarje, nogometaše ... Zdelo se mi je, da nam je dobro uspelo. Ko sem ti nesla izdelke, si bil preprosto navdušen. Vzel si jih in nas pohvalil. Bila sem ponosna nase in na svoje učence. In prav te sličice so pristale na diplomah, ki jih na naši šoli podeljujemo za športne dosežke. To mi je res veliko pomenilo. Zahvaljujem se ti za to, saj se ti najbrž še nikoli nisem.

Janez, to je le drobec v nizu mojih spominov nate. Še veliko jih je, ki bodo za vedno ostali. Bili smo prijatelji – ti, jaz in Oto.

Marija Gasser

Janeza sem poznala kot sodelavca, pedagoga, intelektualca, umetnika in svetovljana. Njegov način razmišljanja je bil drugačen, pogumen, poseben. Svoj način umetnosti je izražal na prav svojstven način in zapustil sledi velikemu številu generacij na naši šoli. Nekateri njegovi učenci so z njegovo pomočjo spoznali, da je likovna umetnost lahko tudi način življenja.

Če zavrtim čas nazaj, malo več kot za četrto stoletja, je še vedno živ spomin na naš prvi likovni aktiv. Učiteljice razredne stopnje smo želele svoje delo nadgraditi. Želele smo, da nam Janez kot likovni pedagog in umetnik svetuje, kako naj sploh pristopamo do likovnega pouka. Na prvi likovni aktiv smo

prinesle risbice, oz. otroška dela, ki smo jih ustvarjale z učenci v razredu. Ogledeval si je te likovne stvaritve, malce vzdihoval, nato pa nam povedal svoje mnenje. Razočaranje je bilo na obeh straneh, a želja po spremembi in napredku je bila močnejša. Pomagal nam je, da smo se učiteljice na razredni stopnji lotile likovnega pouka drugače. Z njegovim svetovanjem se je kakovost likovnega pouka tudi na razredni stopnji naše šole močno dvignila. Seznanjal nas je, kaj je otroku v določeni starosti še dovoljeno, kaj lahko zahtevamo od njega, kako, do kakšne mere lahko pristopamo in posegamo v otroško delo, da bo še imelo pridihih ustvarjalnosti in da se otrok ne bo bal likovno izraziti, hkrati pa mu bo likovni pouk v sprostitve in zadovoljstvo. Učenec mora v skladu s svojo starostjo že upoštevati likovno nalogo. Dokončati mora svoje delo, s tem krepiti vztrajnost, in ga starosti primerno znati tudi ovrednotiti. Starejši ko je otrok, več je v njegovih delih znanja. Prepričal nas je, da se je likovnega pouka treba lotiti zelo načrtno in sistematično, kajti z napačnim pristopom do otroškega likovnega izražanja lahko naredimo več nepopravljive škode kot pa korist.

Življenje je bilo zanj samo oblikovanje in likovna vzgoja ena izmed možnosti za bodoče uporabnike kulture. Poudarjal je, da ni poklica brez čuta za estetiko, kajti le kako naj bo mehanik, natakar, oblikovalec kovin, zidar, mizar, kuhar, kirurg, zobozdravnik, frizer ... brez čuta za estetiko. V vseh poklicih je prisotna umetnost in na splošno je življenje ena sama umetnost. Zelo je bil razočaran zaradi krčenja ur likovnega pouka. S tem so likovni pouk demantirali in mu pokazali, da vstopa v šole skozi stranska vrata.

Bil mi je zelo dober mentor, praktičen in svetovalec. Veliko sva sodelovala. Pogosto sem se posvetovala z njim. Vedno mi je povedal tisto, kar je mislil, in nikoli ni prav posebno leporečil ter me z izbranimi besedami prepričal. Če sem bila v dvomih, kako se lotiti nove tehnike, kateri materiali so še dovoljeni, da "nastopajo" skupaj, kaj storiti, če otrok riše samo šablonsko, mnogo neznanek ..., sem se obrnila nanj. Več ko je bilo znanja, več je bilo novih vprašanj in di-

lem. Še sedaj me prešine: "Tole bi pa morala vprašati Janeza!" Janez ima veliko zaslug za uspehe mojih učencev na mednarodnih likovnih natečajih v letih 1998–2002.

Zadnjič sem ga srečala, ko se je ponovno po boleznih za nekaj časa vrnil nazaj v službo. Potožil mi je, da ne ve, kako bo, ker otroci zahtevajo človeka, polnega energije, njemu pa jo zmanjkuje. Ko sem si ogledala razstavo njegovih slik, nisem mogla dojeti njegove ustvarjalnosti, genialnosti, polnosti, energije, ki je žarela iz njih. Te zadnje umetnine so se me dotaknile, me prevzele in močno ganile, kot da se je izpel.

Vse v naravi spominja na kroženje, na rojstvo in smrt: listje, cvetoča jablana ..., in krog je sklenjen, kot je po zakonu narave, le da je pri tebi, dragi Janez, sklenjen mnogo prezgodaj. Življenje si napisal in začrtal s svojimi deli, ki bodo večne sledi, in kot pedagog vtisnil nešteto pečatov ... In to je bistvo življenja. Pomembno je samo to, kar dobrega narediš za ta svet. In tebi, Janez, je to uspelo. Šola, v kateri si začel in končal svojo poklicno pot, hodniki, jedilnica, poslikano staro pohištvo, mozaik ... dihajo s tabo.

S samosvojim, posebnim pogledom na svet si zapustil delček mozaika tudi v mojem življenju. In človek je živ, dokler je živ njegov spomin.

Marjeta Demšar

Janez je bil moj učitelj, kasneje pa tudi sodelavec in prijatelj. Naš učitelj Čopič je iz nas znal iztisniti vso, še tako majhno likovno nadarjenost. Vedno je našel nekaj, da te je lahko pohvalil, če je bilo to vsaj malo mogoče. Kič v kateri koli umetnosti ga je zelo jezil in ob kritiki ni štedil besed.

Ko sem začela poučevati na naši šoli, smo pogosto po pouku še malo posedeli in poklepetali v "mačji zbornici". To so bile prave debate o aktualnih političnih in družbenih dogajanjih. Janez je bil izjemen opazovalec. Mene je najbolj prevzel njegov način izražanja. Vedno je povzel bistvo v nekaj besedah in jih potem podrobno razložil. Zelo trdno je stal na svojih stališčih. Njegov pogled na svet je bil povsem

v skladu z naravnim tokom življenja. Vedno je govoril, da človek prinese na svet svoj značaj in da se v življenju le malo spremenimo, kolikor nas različne življenjske izkušnje obrusijo.

Pogrešam njegove dov tipe in debate.

Mateja Markelj

Ko sem izvedela, da je umrl prijatelj, se mi je najprej pojavilo tisoč in eno vprašanje: Zakaj? Kako to? A pa ravno on? Saj ni nikoli obupaval nad boleznijo? Ali je bil res tako hudo bolan?

Preteklo je nekaj časa in v glavi so se mi odvijali filmi trenutkov, ki smo jih preživeli skupaj. Družila sva se kot sodelavca, zadnjih nekaj let pa tudi kot skupina prijateljev, ki smo se zbrali ob praznovanjih rojstnih dni ali pa tudi kar tako, recimo ob zaključku zime, začetku pomladi itd. Težko bi izluščila en dogodek, ki mi je najbolj ostal v spominu. Mnogo jih je in Janeza se bom spominjala kot prijetnega, hudomušnega, zelo razgledanega sogovornika in človeka brez dlake na jeziku. Prvi spomini pa sežejo kar daleč nazaj, ko je bil moj učitelj likovne vzgoje. Nisem bila med nadarjenimi likovnicami, a je znal usmerjati in ne bom pozabila njegove pohvale, ko smo slikali čebulo. Dolgo časa sem hranila sliko, ob vseh selitvah pa se je nekje izgubila. Večkrat sva se pogovarjala o svojih otrocih. Vedno je rad povedal, da sva bili z njegovo Eriko leta 1985 skupaj v porodnišnici.

Slovo je bilo tako nepričakovano, da ni bilo prilike za slovo, dati roko v pozdrav in reči: Hvala, Janez, za vse lepe trenutke.

Polona Kovač

Janeza Hafnerja sem spoznala pred slabimi tremi leti, ko sem prišla na OŠ Železniki s prošnjo, da bi opravljala pripravništvo po zaključenem študiju. Z veseljem se je odzval in tako postal moj mentor. Preko njegovega dela sem bolje spoznala potek likovnih ur v razredu in se naučila, kako svoje znanje prenašati na učence. Janezu so dolgoletne izkušnje v šoli dale mnogo idej, kako narediti uro poučno in

zanimivo, ure likovne vzgoje pa je večkrat popestril tudi s svojimi humornimi izjavami. Lahko rečem, da mi je hitro zaupal in kakšno delo prepustil kar meni. Marsikdaj pa sva s skupnimi idejami (npr. za postavitve razstave ali sceno) prišla do zaključka, s katerim sva bila oba zadovoljna. Tudi učiti sem začela hitro, kot da bi vedel, da bo moje pripravnštvo skrajšano in se bom morala v razredu znajti sama. Seveda tudi v času nadomeščanja, ko je bil na bolniški, šole ni postavil na stranski tir. Kadar sem uspela, sem se spotoma iz službe ustavila v Virlogu in mu povedala, kako gre in kaj počnemo pri pouku. Vedno je bil vesel mojega obiska in informacij iz šole, večkrat pa je tudi on z veseljem pripovedoval o dogodkih v službi iz preteklosti. Včasih je omenil, da so se stvari v šoli spremenile, da se od učitelja vedno več zahteva in da je vedno manj časa za kakšne norčije, ki so jih včasih s sodelavci radi zakuhal in skrbeli za sproščeno klimo v kolektivu. Je pa rad pohvalil kolektiv v šoli in bil mnenja, da zelo dobro sodeluje in si med seboj pomaga.

Zadnji najin pogovor po telefonu je bil lani julija, ko je imel zadnje preglede pri zdravniku. Vesel je povedal, da je z zdravjem vse v redu in da bo septembra začel delati, za kar pa je priznal, da ga kar malo skrbi. Vprašal me je, ali grem kam potovat, in ko sem mu povedala, da grem, mi je zaželel srečno pot. Dogovorila sva se, da po potovanju spet pridem na obisk, vendar sem se domov vrnila prepozno.

Janeza sem spoznala kot človeka, ki življenje zajema s polno žlico in se rad povesele s svojimi prijatelji. Rad je pokritiziral politično dogajanje in cenil svoj dom ter potok ob hiši, ki ga je navdihoval za marsikatero nastalo delo v ateljeju, in takšnega ga bom tudi obdržala v spominu.

Zora Bonča

Z Janezom sva učila na isti šoli celih 35 let. Imeti za sodelavca človeka, kot je bil Janez Hafner, je bilo nepopisno razkošje. Vedno je bil pripravljen poslušati, poklepetati, a svojega mnenja ni nikoli vsiljeval. Če sem ga kdaj vprašala, kaj misli o tem ali onem, je malo potuhtal, potem pa s svojimi izbranimi bese-

dami kratko, jedrnato, a modro odgovoril. Vesela sem bila, če so se njegove misli vsaj malo ujemale z mojimi. Na pravi poti sem, sem si mislila.

Tudi sama sem mu rada prisluhnila, kadar je potreboval le poslušalca. Če pa sem mu kdaj s svojim nasvetom pomagala rešiti kakšen šolski problem, mi je bilo v posebno zadovoljstvo.

Spoštovala sem njegova mnenja, razmišljanja ...

Janez ni bil samo dober učitelj in sodelavec. Bil je več, bil je Človek, bil je Prijatelj ...

Njegovo spoštovanje in zaupanje je dragoceno in nepozabno občutje.

Janez Maček

Z Janezom sva se spoznala preko mojih otrok, ko so bili v osnovni šoli, bolje pa, ko sem prišel v OŠ Železniki kot učitelj tehničnega pouka z izobrazbo likovnega pouka. Oba izhajava iz podobne socialne situacije: Janez iz delavske družine in jaz iz kmečke družine. Kalil se je v odnosih z očetom, mamo, ki so ga zaznamovali s skromnostjo, delovnimi navadami, trmoglavostjo oziroma vztrajnostjo. Odraščal je v času velike skromnosti petdesetih in šestdesetih let, pa v času srednje šole, ki jo ilustrira anekdota, ki pravi, kako mu je mama trikrat preobrnila oziroma predelala neko oblačilo, na primer suknjič. Enako tudi meni. Na tej socialni dimenziji sva se takoj ujela. Ni bilo vzvišenosti, arogantnosti, bila je le osnova za boljše razumevanje. Njegov oče je bil literarno zelo navdahnjen in je napisal veliko prigradnih pesmic; ko se je vračal iz težkih služb, je šel še v družbo, kjer je imel spodbudo, da je marsikaj napisal. Gotovo je Janez shranil njegove prigradnice. Vse naštetu in še pridnost, pa so si po vojni sezidali svojo hišo. Garaški pristop so ohranili vse tja v Janezovo obdobje, ko je s pomočjo brata širil hišo, tja do vode. Tudi dolgo, serpentinasto škarpo sta pozidala z bratom.

V šoli, kot učitelj, je bil strikten, vztrajen, natančen, zelo je bil jezen, če mu je kdo zrušil uro. Obvezno je dovolil improvizacijo, ustvarjalnost. Strinjala sva se, da se že, ko prvič vidiš otroka, kako se usede, kako se pripravi k delu, pokaže, kakšen odnos ima

do dela in predmeta, da ga lahko "popredalčkaš", da potem veš, kje ga dvigati, kje ima potencial, kje zavore. Hudo je, če ni delovnih navad, kajti likovni pouk kot tehnični pouk, ročna dela na splošno, zahtevajo cirkulacijo roka-glava. Z Janezom sva bila glede dela in navad na isti frekvenci in sva med odmori in poukom skupaj doživljala fantastične trenutke. Drug drugega sva "kontrolirala", kaj delava, hodila eden drugemu gledat, kaj dela pri pouku ... in sva se oplajala, strašno, strašno.

Ko sem prihajal v njegov atelje, sem videl na tleh, pod njegovim "štefelajem" (slikarskim stojalom) en kup selotejpa! Selotejp je praktično pomagalo, mi je razložil, da na hitro ustvariš ravno črto, ko hitiš z risbo naprej, ko imaš koncept v glavi in te ne zaustavlja iskanje ravnila, ... podobno kot uporabljajo selotejp za ravne črte pleskarji. Zato zlahka, hitro preideš na naslednje ploskve ... Kljub tehničnemu pristopu je njegova slika delovala sveže, takšna, kako bi rekel, na hitro nametana, ampak sveža in konstruktivno domišljena. Janez je bil inovator v tem, da je v zadnjem obdobju uporabljal naravni material, tkani material z neko teksturo in je to podlago večje izkoristil v likovnem smislu, na misel mi pride slika Šubičeve hiše. Njegov nanos je bil podoben kot pri grškem slikarju Doménikosu Theotokópoulосу El Grecu, ki je deloval v Španiji, kot tudi pri Franciscu Goyi. Janez je obvladal tudi grafično risbo, ki jo je po študijskem programu moral naštudirati. Njegovi nanosi so bili hitri, kot se v slikarstvu to dela. Vse to so bile njegove osnove. Poleg prehajanja v impresionizem v zadnjem obdobju je bil vmes tudi konstruktivizem s tistimi ošiljenimi oblikami, vse je bil prostor. Nato je imel opravka s cestnimi križišči, kjer spet gre za konstrukcijsko risbo, spet smo pri selotejpu; vse je bilo speljano s prostorskimi poudarki in v prostoru kot takem, z njegovim dodatkom, da se razumemo. Prav v zadnjem obdobju je šel v čisti pejzaž, pa niti ne v cele pokrajine, ampak bolj v detajle. Recimo tista, ki je bila nagrajena, njegova predzadnja, tista v toplo-mrzlih tonih, zima in udarec sonca skozi drevje. Ne bom pa pozabil dveh

slik, ki sta združeni "v eno" in krasita gostilno Taverma Marin na igrišču Rovn v Selcih. V Janezovem ateljeju jih je opazil lastnik gostilne, Igor Marin, in ker smo bili skupaj, sem predlagal, da sta liki skupaj, kot ena. Ugotovili smo, da je združena prava, in sem dobil nalogo, da napravim okvir, in sem ga. Slika je zanimiva tudi zato, ker me spominja, ko smo ravno pri impresionizmu, na tisti gozd, ki ga je naslikal Matija Jama (eden od velikih štirih slovenskih impresionistov: Jakopič, Jama, Grohar, Sternen).

Janez ni bil genij v smislu, da bi izumljal slikarske tehnike, ampak je bil dober obrtnik, ki je znal dodajati svoje stvari in oplajati. Veliko je delal na tem področju. Oplajal se je s škofjeloškim okoljem, ki ga je imel takoj skozi okno, s tistim tako imenovanim Barbizonom, Francozi so šli slikat v Barbizon, zaradi svetlobe, njemu ni bilo treba nikamor, pogled skozi okno je bil dovolj. Nanj je vse to vplivalo in je ujel trenutek časa, svoje generacije, in ta slovenski zapis krajine, se pravi, da je bil narodnjak, narodno čuteč človek, tudi v političnem smislu.

Včasih smo v kabinetu, skupaj s Primožem Šmidom, brali Mladino in imeli pogovore na temo politične slike v Sloveniji, strank, volitev, prihodnosti ..., pridružila se je še Zora Bonča, geografinja, pa Marjeta Naglič, glasbenica, Tadeja Šuštar, anglistka, pa ... in smo modrovali, to so bili bogati pogovori, saj je vsak prispeval delček s svojega področja.

Pa še nekaj je. Ko sva midva z Janezom hodila v srednjo šolo, je bilo veliko profesorjev predvojnega značaja, ki se je povezoval z avstrijsko šolo, z avstrijskim časom, za katerega je bila značilna zahtevnost, natančnost, vztrajnost, doslednost bolj kot improvizacija, poudarek je bil na odličnem obrtniškem znanju. Danes gremo v drugo smer, na primer Beneški bienale: inštalacija na inštalacijo, kar je pravzaprav provokacija brez pravega odgovora.

Do vina je imel podoben odnos kot jaz. Doma je imel "tabernakelj" za vino, ki sem mu ga naredil, vedno ga je imel več vrst. Rad je imel družbo prijateljev in jih gostil na svojem vrtu ob živem ognju ob potoku.

Pogovor z Eriko Hafner, ženo Janeza Hafnerja (julij 2013)

Janez je bil akademski slikar. Kako da se je odločil za slikarstvo? Je kdaj pripovedoval o tem?

Že v osnovni šoli je rad risal in slikal, in ko je Pavel Florjančič, ki je bil malo starejši od njega, hodil na srednjo šolo za oblikovanje, se je že odločil, da bo tudi on šel tja.

Svojo odločitev je uresničil in se na svojo slikarsko pot začel resno pripravljati na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani.

So ga nanjo vezali kakšni zanimivi spomini?

Na oblikovni šoli je bil na grafični smeri, kjer je že imel risanje, pisavo itd. Tam je bil tudi profesor risanja, pri katerem je bila najvišja možna ocena za dijaka tri! Trdil je, da za pet niti on ne zna. Nikomur ni dal štiri in tri je bilo največ, kar je lahko kdo dobil. In Janez je imel tri. Torej najvišjo možno oceno, kar pa ni bilo ravno dovolj za štipendijo. Vedno so ga na komisiji za štipendijo spraševali, kako to, da ima tako pomemben predmet oblikovne šole samo tri, in vedno znova je moral razlagati, kako je s kriteriji ocenjevanja pri njihovem profesorju risanja.

Z oblikovne srednje ga je želja po znanju vodila na akademijo in v poučevanje?

Ko je bil na akademiji, je proti koncu študija že hodil poučevat likovni pouk v Železnike. Nato je šel še na služenje vojaškega roka v Bovec, kjer je doživel hud potres, ki je stresel Posočje leta 1976. Služenje mu je vsaj nekoliko olajšalo njegovo oblikovalsko znanje, znanje kaligrafije ...

Kako je po končanem študiju skrbel za svojo slikarsko rast?

Na svojem poklicnem področju je postal aktiven član družbe svojega časa: bil je član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLJU), v Škofji Loki je bil član in nekaj časa tudi predsednik Združenja umetnikov Škofja Loka. V okviru delovanja društva so hodili na Dunaj, v Benetke

na bienale, da so videli, kaj in kako drugi delajo; kar šli so, tudi v Kassel, kjer je bila razstava vsake štiri leta. Z društvom so se vsako leto odpravili na ogled razstave oziroma galerije v tujini. Imeli so skupne študijske izlete. Kupoval je knjige, kataloge, ki pa jih ni imel le za osebno rabo in rast, ampak jih je delil s svojimi učenci v OŠ Železniki.

Kako je bilo z njegovim slikarskim navdihom? Je bil prisoten stalen ustvarjalni nemir? Ali so bila obdobja ustvarjanja in obdobja iskanja, zatišja?

Ne, ni ves čas slikal. Imel je obdobja slikanja in tudi krize so bile vmes. Zgodilo se je, da je, ko je pripravil razstavo v Equrni, to je bilo njegovo obdobje čistege abstraktnega slikarstva, nastopila kriza, premor, in ko je spet začel slikati, se je vrnil na krajino, bolj realistično, in proti koncu svoje slikarske poti se je s slikarskim motivom, krajino, približal svojim "začetkom".

Spomnim se, da je za razstavo v Groharjevi galeriji leta 2008, ko je razstavljal slike na temo urbane krajine, eno izmed slik, v kateri je prevladovala rdeča barva (Rdeča, akril na platnu, 145 x 170 cm), naslikal v izjemno kratkem času, mislim, da v enem dnevu, tako močan je bil navdih. V galerijo jo je prinesel, ko se barve še niso povsem posušile.

Ja, čisto mogoče.

Imel je tudi obdobje slikanja urbane krajine: cest, avtocest, nadvozov, mostov, stolpnic, ki so zarezale v krajino.

Izredno všeč mu je bila geometrija krajine, prostora: strehe, kako so postavljene hiše, cesta, nadvozi ..., vse to mu je bilo mikavno. Vendar pa ti slikarski motivi niso v enaki meri všeč ljudem, pa četudi mu je na slikah uspelo izraziti lepoto tudi tovrstne pokrajine, lepoto ceste, nadvoza ... Ko pa je zbolel, je šel v grapo in je hodil po gozdu. In tam je našel motive za svoje zadnje slike.

Fotografija in digitalni aparat sta bila gotovo zelo pomembna pripomočka pri njegovem delu?

Seveda, kar je videl zanimivega, je poslikal in potem po svoje prenesel na platno.

Kaj pa barve? Je imel kakšen poseben nabor barv?

Ja. Imel je obdobja: obdobje rdeče, ki mu je bila zelo všeč, pa potem oker, ki jo je nanese kot podlago in je bilo potem vse v tem tonu. Izbiral je podlage in namesto slikarskega platna slikal na blago, ki je imelo izrazito teksturo. Všeč mu je bila tekstura blaga, ki mu je omogočala posebne učinke. Še posebno pri cestah jih je uporabljal. Blago sva šla iskat v center Induplati Jarše. Zanimalo ga je blago, ki ga uporab-

ljajo v tapetništvu, za oblazinjeno pohištvo, prevleke ... Ni izbiral belega blaga. Začelo pa se je, ko je našel mamino blago, ki so ga včasih uporabljali za "modroce" (vzmetnice). Bil je čisto navdušen, zdelo se mu je pravo odkritje.

Vendar pa zadnjih slik ni slikal na blago, ampak na platno.

Ja, spet je slikal na platno. Na koncu, ko je bil že precej bolan, ni imel več volje, da bi sam napenjal blago, zato sem mu šla iskat že narejena, napeta in grundirana platna velikosti 70 x 100. Dejal je: "Ti mi kar tista prinesi, saj so čisto v redu." Sam je doslikal podlago po svoji izbiri in je bilo. Tako da je nazadnje delal samo te formate, 70 x 100. Edine večje slike, ki jih je v svojem zadnjem obdobju še naredil, so bile tiste, ki jih je na-

Njegova čisto čista zadnja slika, ki jo naslikal čez sliko ceste. Še vedno se odlično opazi tekstura blaga, na katerega je slikal. Na teh zadnjih slikah je bila zelo prisotna oker barva, ki mu je bila v zadnjem obdobju zelo všeč. Foto: Tomaž Lunder

slikal za razstavo v Sokolskem domu decembra 2012, za katero se je z Agato Pavlovec dogovoril že leto dni vnaprej. Kot platno je uporabil svoje stare slike, ki mu niso bile več všeč, in je čeznje naslikal nove.

Janez je bil krajinar. Nikoli ni slikal figur, podob, portretov, ali pač?

Čisto na začetku, ko je bil še na akademiji, je študiral figuro, kot je to zahteval študijski program. Kasneje se spomnim, da je po naročilu naslikal portret mlajše deklice, naslikal jo je z rutko, ker je imela zelo nežen obrazek. Toda uporabil je temnejše barve in mamica ni bila zadovoljna. Oče ga je potem povabil, da naj pride pogledat, kako zgleda portret v okviru. Res se je oglasil, a nenapovedano, toda portreta niso imeli nikjer obešenega. Bilo mu je tako zoprno, da se s portreti ni hotel več ukvarjati.

Kot njegovi učenci smo ga občudovali, ko je v nekaj potezah s kreda, ki jo je položil na tablo (ni risal s konico), narisal žensko, moško figuro. Nismo mogli razumeti, kako mu to uspe.

Res je imel vse v roki.

Je imel občutek, da je kot slikar znan, prepoznaven?

V škofjeloškem in slovenskem prostoru se je čutil znanega. Širše manj.

Tudi lanskoletna nagrada Majskega salona ga je potrdila kot priznanega slovenskega likovnega umetnika.

Res je.

Kaj pa računalnik, kako ga je sprejel?

Sprva mu je bil malo zoprno, potem ga je sprejel, ko je ugotovil, da se z računalnikom lahko tudi "igraš", tudi ustvarjaš. Znal ga je spretno vključiti v pouk in še posebno uporabno se je računalniško oblikovanje izkazalo za ustvarjanje "čipk". Všeč so mu bili izdelki kot tudi učenci pri ustvarjanju z računalnikom: bili so bolj pridni, zavzeti, bolj motivirani. Otrokom je bilo ustvarjanje z računalnikom poseben izziv.

Odlično ga je uporabil pri dvožežični perspektivi. Seveda pa mu uporaba računalnika ni bila všeč za izpolnjevanje raznorazne dokumentacije.

Izredno rad je bral. So bili to sodobni pisatelji, strokovna literatura? Je imel kakšen poseben kriterij, izbor?

Res je veliko bral: raznovrstno literaturo, mnogo tudi strokovne literature o umetnosti, pa tudi romane.

Rad je imel film. Včasih je rekel, da ste zvečer prišli domov, mu povedali za dober film in sta kar šla. Pa sem vprašala, kam sta šla v kino. Pa je dejal, da kar v Škofjo Loko.

Ja, sva res kar pogosto šla.

Rad je imel maškare, pustovanja. Včasih nam je prinesel pokazat v službo, kako sta se našemila, včasih je samo opisal.

Nama je bilo obema všeč, če je bilo kaj izvirnega ali nenavadnega.

Sin Miha, v ozadju portret starega ata Lojzeta.
Foto: arhiv družine Hafner

Samostojna razstava na Loškem gradu leta 1997.
Foto: arhiv družine Hafner

Nekoč pa je razložil, kako mu ni bilo všeč, ko ste pripravili mizo z Miklavževimi darili, in da je vse zložil na tla, pogrnil prt in potem na poseben način zložil nazaj.

Ja, pomembna je bila kompozicija, estetika.

Imate tudi dve zanimivi omari, ki ju je v bistvu načrtovala učenka. Zrcalni omari.

Ja, Janez je učencem dal nalogo, da pravokotnik razdelijo na poljuben način. Šele kasneje jim je povedal, da oblikujejo omaro. Vendar pa jim ni povedal, kako velika naj bi bila omara. Učenci so si predstavljali omaro do stropa, čez celo steno. In avtorica izbrane skice je glede omare potem komentirala, kaj naj bi bilo v posamičnih razdelkih. In pokončen razdelek, ki je v naravi velik približno 10 x 20 centimetrov, naj bi bil prostor za plašče!

Bil je izreden ljubitelj glasbe. In spomnim se njegovega navdušenja nad sodobnim digitalnim zapisom in predvajalniki, saj so mu omogočali, da je eno in isto skladbo poslušal kar naprej, ni bilo treba prevrteti, kot je bilo treba prej, pri kasetah.

Gobarja, Janez z ženo Eriko leta 1996.
Foto: arhiv družine Hafner

Ja, in res je lahko kar naprej poslušal en in isti komad. Še posebno v avtu je imel to navado. Pa sem ga spraševala, če se je ne naveliča, pa je odgovoril, da ne. Ko se jo je končno naveličal, je bila na vrsti druga. Spet do točke, da se je je naveličal. (Iz kuhinje se oglasi sin: "Isti sem jaz. Eno in isto lahko poslušam več tednov.")

Kaj je rad poslušal?

The Velvet Underground, pa stare rokerje, klasiko, Ástorja Piazzolla, pa ene take "odtrgane" skladbe, v katerih so mijavkali zraven in razbijali, Iztoka Mlakarja, Ježka je imel rad, Svetlano Makarovič, Uršo Ramoveš, skupino Dire Straits ... Imel je poseben glasbeni okus.

Na Ekstemporu v Lipici leta 1980, kamor je šel s svojo ženo Eriko, v svojem prvem avtu, hrošču, le nekaj dni pred rojstvom njegovega prvega sina Miha. Foto: arhiv družine Hafner

Je imel rad pedagoški poklic?

Rad je bil učitelj, vendar pa je proti koncu komaj čakal, da bi se upokojil. Učenci so ga včasih tako zdržali, da je prišel domov čisto poklapan. Najbolj ga je iztirilo nespoštovanje avtoritete, nesramnost.

Janez je bil tudi športnik oziroma pravi predstavnik obdobja, ko so obstajale oddaje z naslovom Šport in šah.

Zanj je bil nogomet najboljši šport na svetu in izredno rad je šahiral. Nogomet je rad gledal in igral, rekreativno. Hodil je v Ljubljano, kamor so ga redno vabili akademiki, da je z njimi igral. Rad je smučal, imel je letno karto za Stari vrh: včasih je prišel v službo s smučanja, drugič je šel na smučanje naravnost iz šole. Šahiral je izredno rad in vse tri sinove je naučil kraljevske igre. Učil jih je tako, da jih je premagal, da so jokali in se niso hoteli več igrati. Vendar jim je nato povedal, kaj delajo narobe, in tako so se na svojih napakah naučili šahovske strategije. Na koncu so ga tudi že premagali. Tudi z bratom Petrom sta pogosto šahirala in enkrat mu je za darilo poklonil šahovsko uro. Šahirali so tudi v šoli, med odmori.

Kako je družina čutila z umetnikom?

Kadar ga je držalo, da je slikal, smo ga pustili, da je ustvarjal. Nikoli nisem bila proti, da ustvarja. Kadar sem videla, da slika, sem ga pustila, ker je bilo tako najboljšo zanj. Huje je bilo, kadar je imel krizo, ker ni vedel, kam bi se dal: je bral, pa je nehal, je gledal televizijo, pa ni vedel, kaj bi. Prestavljal se je sem in tja.

Na koncu sta skupaj slikala.

Kako se je to zgodilo?

Toliko časa me je "hecal", da sem prišla za čopič. Rekel mi je: "Obljubila si, da boš z menoj slikala, ko boš upokojena. Sedaj pa nič od tega! Kaj je sedaj to?" Pa sem mu odvrnila, da kakšne velike slike ne bom delala, da pa mi lahko odstopi kakšno malo platno, da bom slikala. Pa je kar malo presenečeno dejal: "A boš res?!" Pritrdila sem mu. Pripravil mi je "ta mal

štefelajčk" (slikarsko stojalo), prenosni, ki ga je imel včasih za v naravo. In sva imela vsak svojega, on ti-stega ta velikega in jaz ta malega. In sem vzela eno malo platno ...

Je imel med slikarji vzornika, idola? Zasedila sem, da je bil dober poznavalec Ivana Groharja ter da ga je zelo cenil.

Res je. Hermana Gvardjančiča je zagotovo zelo cenil in vedno se je trudil, da mu ne bi bil preveč podoben. Abstrakcije imata zelo podobne. Potem Maxa Beckmanna, Edwarda Hopperja, ker sta tako korajžno slikala. Pogum v sliki je zelo cenil: slika mora biti močna, prepričljiva. Tudi Jurija Kalana je cenil; njega je dobro poznal, saj ga je v osnovni šoli poučeval likovni pouk, kasneje pa spremljal njegovo slikarsko pot.

Je še kakšna njegova posebnost?

Zelo rad je bil doma. Tukaj mu je bilo najlepše na svetu. Rojen je bil v Trnju, tam skozi okno se vidi. Tukaj so hišo zgradili njegovi starši, ko je bil še majhen. Veliko so dali skozi, težko so zgradili hišo. Bila so povojna leta. Otroštvo je bilo težko. Mama je bila šivilja, oče je delal na pošti.

Verjetno je bil Janez presrečen, ko so se rodili sinovi?

Seveda, spomnim se zanimivega dogodka ob rojstvu prvega sina, Miha. Takrat sva živela še pri mojih starših na Godešiču. Ko je Janez izvedel za sina, je s prijatelji proslavil veseli dogodek, kot se to spodobi. Domov se je vrnil pozno in si v najini sobici, bivala sva nad mojimi starši, želel privoščiti še glasbeno "uspavanko". Imela sva star gramofon Tosca, ki ga je navil, kolikor glasno je šlo, da bo poslušal njemu ljube Buldozjerje. Tastu to seveda ni bilo ravno po godu, prepirati se pa tudi ni hotel. Zato je enostavno odklopil glavno varovalko in v hiši je zavladal mir. Na Godešič smo pravzaprav hodili le spat, ker smo takrat gradili našo hišo tu, v Virlogu. In zelo smo bili veseli, ko smo se lahko preselili.

Družina Hafner v Krmi leta 1995.
Foto: arhiv družine Hafner

Spomini likovnega umetnika in umetnice, nekoč učenca in učenke Janeza Hafnerja

Jurij Kalan

Ko sem bil dijak srednje šole za oblikovanje, smo se enkrat s sošolci pozno vračali iz Ljubljane. Šli smo na zadnji avtobus za Škofjo Loko in prepričan sem bil, da bom iz Škofje Loke v Železnike tudi nekako prišel. Vedel sem, da je zadnji avtobus za Železnike že odpeljal. V Škofji Loki smo se na postaji še malo zadržali v pogovoru. Razgledoval sem se, ali bi si mogoče lahko izposodil kako kolo izpred katere izmed hiš, ter obenem razmišljal, ali bi bilo mogoče bolje, če bi šel štopat. Ob tem pride čez most Janez Hafner s prijatelji. Opazi me in reče: "Ooo, živijo, Jure!" in tudi jaz veselo odzdravim. Zanimalo ga je,

kaj počnem v Loki. Razložil sem mu, da se ukvarjam z mislijo, da bom šel štopat do doma, do Železnikov. Pa mi ponudi, da grem z njim domov in mi bo posodil kolo. Seveda je bilo tako povabilo več kot dobrodošlo. Mahneva jo proti Virlogu. V njegovi družbi mi je bilo prijetno. Povabil me je v hišo, ker mi je želel nekaj pokazati. Zagledam ogromno sliko: študijo moškega akta, veliki akt. Name je naredila ogromen vtis. Šokirala me je. Res se mi je zdela dobra. Saj sem poznal Janeza kot slikarja, krajinarja, z močnimi potezami, a to, v kar sem buljil, je bilo nekaj čisto drugega. Janez je bil res mojster. S slike sploh nisem mogel odmakniti pogleda in v tistem trenutku sem se zavedal, da je moja želja, da grem na akademijo, zdaj še večja. Ne vem, ali sva ob tem kaj govorila ali ne. Ko sem nehal zreti v sliko, mi je Janez dal kolo in sem se odpeljal proti domu. Ne vem, kako sem prišel v Železnike. Zdelo se mi je, da sem bil neverjetno hitro doma: slika me je namreč tako prevzela, začarala, da je bilo kolesarjenje do doma ena sama misel na sliko. O tem dogodku sva se z Janezom kasneje, ko sva se kot slikarja večkrat družila, tudi večkrat pogovarjala. Slika še vedno obstaja, saj jo je, kot mi je enkrat dejal, celo mislil dati na razstavo.

Vendar ga je narava, pokrajina očitno veliko bolj nagovorila, izzvala.

Nina Drol

Prof. Janez Hafner mi je ostal v spominu kot izredno energična osebnost. Kavbojke in črn puli ali majica so bili nepogrešljivi del njegove zunanje podobe, pravzaprav kar nekakšna "umetniška delovna halja" in so samo poudarili njegovo zanimivo osebnost. Tudi sam razred za likovni pouk je bil tipično umetniški: malo papirja tam, barv drugje, kakšna žica, kos lesa in seveda razstavljene najizvirnejše kreacije mnogih rodov učencev, ki jim je Janez poetično ali pa tistim malo manj dojemljivim tudi malce bolj pedagoško skušal predati

delček svoje likovne čutnosti in izraznosti. Meni pri njegovih urah ni bilo nikoli dolgčas. Vedno je znal pritegniti učence, da so mu prisluhnili. Pa četudi je bilo za to treba povzpeti se na mizo ali pa na tablo pisati najprej z levo roko, nato pa nadaljevati z desno. Vedno sem na tihem čakala, kaj bo "ušpičil" in spraval razred v smeh. Razlage so bile kratke, jedrnate in zelo nabite s čustvi. Ni bil ravno pristaš predolgega govoričenja, temveč je raje na konkretnem primeru pojasnil, kaj želi povedati. Spominjam se, ko je razlagal, kako iz nekaj barv narediš v ozadju goro, v ospredju pa jezero z vsemi sencami in odbleski na vodni gladini. Sedel je k meni, vzela moje tempera barvice, popolnoma iztisnil štiri barve na papir in z nekaj kretnjami ustvaril res navdušujočo kompozicijo. Eh, kdo bi se sekiral za tistih nekaj izpraznjenih tubic z barvo: mogoče sem se za ustvarjanje navdušila ravno v tistem trenutku. Še vedno se mi zdi krasno, ko iztisnem popolnoma svežo in dišečo barvo na krožnik ..., tako lepo zacmoka. Janez je bil res umetnik – slikar v pravem pomenu besede. Meni je bil pisan na kožo, saj me je popeljal v malo bolj abstraktno razmišljanje. Kasneje, pri malce bolj racionalnem študiju oblikovanja na Akademiji za likovno umetnost sem se večkrat spomnila njegovih z energijo nabitih gibov in korajže, s katero je nanašal barvo na podlago. Njegovih nasvetov sem se nemalokrat spomnila pri predmetih risanje in slikanje ter pri izbirnem predmetu ilustracije. Predvsem pa se mi zdi pomembno sporočilo, ki ga je skušal posredovati učencem: da umetnost ni odveč, samo predmet, pri katerem takrat še prave ocene nisi dobil. Temveč da preko umetniških del človek izraža svoja čustva in svoje dožemanje okolice ter odnos do sveta, skratka, da umetnost bogati in plemeniti človekovo življenje – pa najsi se z njo ukvarjaš kot ustvarjalec ali jo spoštuješ kot opazovalec.

Janez Hafner, 2, 1989; akril/platno, 130 x 130 cm. Foto: Tomaž Lunder

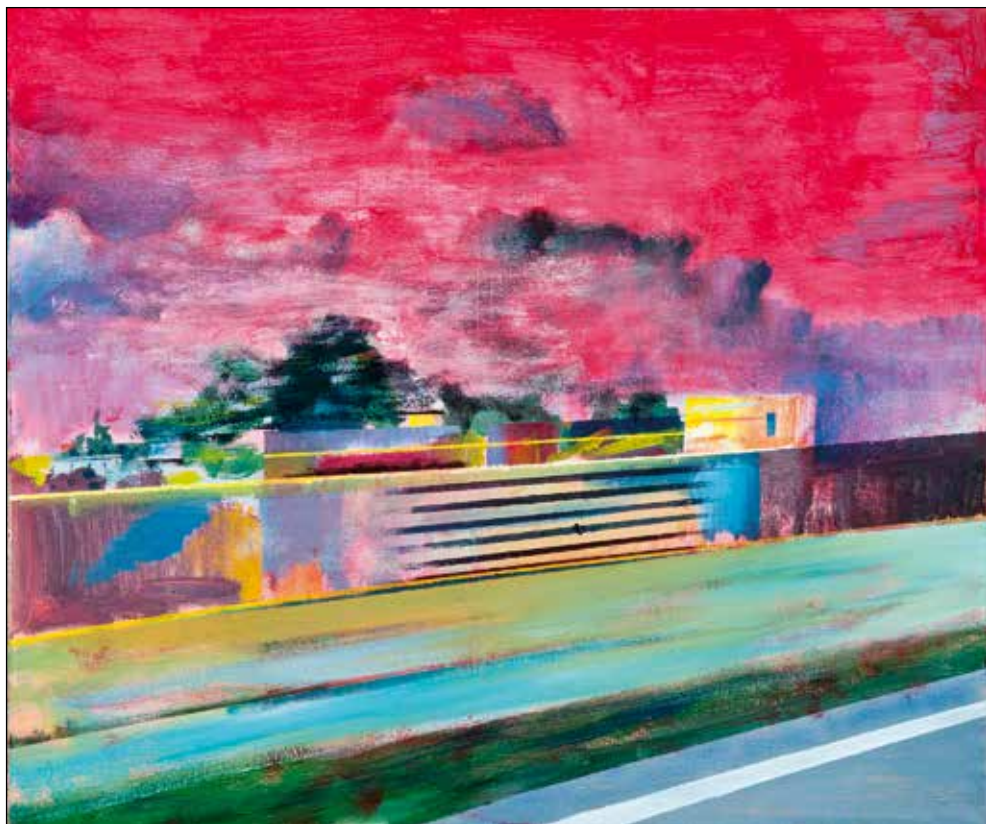
Janez Hafner, 3, 1989; akril/platno, 130 x 130 cm. Foto: Tomaž Lunder

Razstava Janeza Hafnerja v Galeriji Ivana Groharja leta 1992. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Vrtinec apokaliptične krajine*, 1993; akril/platno, 100 x 200 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *BN*, 2008; akril/platno, 50 x 60 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Drevesa*, 2009; akril/platno, 100 x 135 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Ležeče*, 2011; akril/platno, 80 x 100 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Gora Hafner 3067 m*, 2012; akril/platno, 70 x 100 cm. Foto: Tomaž Lunder

Janez Hafner, *Smrekica*, 2012; akril/platno, 80 x 100 cm. Foto: Tomaž Lunder

Pregled njegovega opusa je pripravil Tomaž Lunder.

Damir Globočnik
Janez Hafner (1950–2012)
 In memoriam (julij 2013)

Janez Hafner je bil rojen 5. decembra 1950 na Trnju pri Škofji Loki. Diplomiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani leta 1973 pri prof. Janezu Berniku. Študij slikarstva je nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost (prof. Zoran Didek). Leta 1975 je dokončal specialko za slikarstvo (prof. Kiar Meško). Med študijem je začel honorarno poučevati likovno vzgojo na Osnovni šoli v Železnikih, na kateri je bil nato zaposlen kot učitelj likovne vzgoje. Slikarski atelje je imel v domači hiši v Virlogu pri Škofji Loki. Janez Hafner je po kratki bolezni umrl 30. julija 2012.

Janezu Hafnerju pripada mesto enega osrednjih predstavnikov krajinskega slikarstva v zadnjih treh desetletjih na Slovenskem. V svojem slikarskem opusu je uspešno povezoval pejsažno motiviko z osebnizpovednimi in aktualnimi likovnimi prvimi.

Prvič je vidneje opozoril nase že sredi sedemdesetih let preteklega stoletja s figuralnimi prizori iz vsakdanjega življenja in okolja, ki so pripadali estetiki "novega realizma". V osemdesetih letih se je posvetil upodabljanju škofjeloške krajine, ki od začetnega obdobja impresionizma velja za eno torišč domačega krajinskega slikarstva. Spokojna polja, doline, gozdni obronki, travniki in skrivnostni gozdovi, ki se razprostirajo okrog slikarjevega ateljeja v Virlogu med Križno goro in Crngrobom, so postali osrednji Hafnerjevi motivi. Loteval se jih je na samosvoj, vselej na aktualni likovni trenutek vezan način. Barvna, razpoloženska in kompozicijska umirjenost so kmalu prepustili svoje mesto ekspresivno zaznamovanim krajinskim podobam. Na njih sta med seboj tekmovala nemirna slikarska poteza in intenziven kolorit, pri slednjem je ostro zeleno barvno paletto slikar od sredine osemdesetih let dalje postopoma obogatil z malone celotno barvno lestvico. Med osrednje značilnosti Hafnerjevega slikarskega pristopa so spadale avtonomija barve,

gradnja prostorskih dimenzij s pomočjo križajočih se širokih in ostrih potez, ohranjanje temeljnih topografskih značilnosti motivike, navidezna sproščenost in intuitivnost grobega nanosa barve s širokim čopičem.

Janez Hafner je skrbno snoval javne predstavitve svojih slikarskih kompozicij, zato lahko posameznim ustvarjalnim obdobjem sledimo s pomočjo njegovih samostojnih in pomembnejših skupinskih razstav. Z razstavami v osemdesetih in v začetku devetdesetih let se je Janez Hafner uveljavil kot eden osrednjih nosilcev nove senzibilitete pejsažnega slikarstva, ki kljub uporabi različnih likovnih strategij, mdr. intuitivnih potez, razgradnje detajlov, barvnega preoblikovanja in principov gradnje abstraktnih kompozicij, ohranja povezavo s konkretnim krajinskim motivnim izhodiščem.

Naslednjo veliko spremembo v Hafnerjevem slikarskem opusu je predstavljala serija Apokaliptične krajine, s katero se je predstavil na razstavi v Galeriji Eqrna v Ljubljani leta 1993. Slikar si je drznil postaviti pod vprašaj status osrednjega objekta slikanja – pejsaža. Reminiscence na konkretno krajino so se vedno bolj izgubliale. Osnovne topografske značilnosti motiva lahko komajda slutimo; kot da bi Hafner slikal abstraktne kompozicije. Pejsaži so se spremenili v prizorišča srhljivega apokaliptičnega uničenja in rušilnih moči štirih elementov narave, po njih se pretaka vroča lava, ogrožata jih ogenj in mraz, prekrivajo jih gosti oblaki, ki spominjajo na vesoljske meglice. Edini prepoznavni motivi v prepletih barvne magme in potez so bili grozeči trni in osti kot izbrani, močno povečani krajinski detajli v vlogi svojevrstnih likovnih simbolov ogroženosti, ki so jih kasneje nadomestile kristalne in romboidne oblike. Namesto poprejšnjih odslkav konkretne krajine se je Janez Hafner odločil za poudarjanje duhovne atmosfere pejsažnega motiva, ki je postal zrcalo občečloveških stisk in dilem.

Tudi na razstavi Ikonizacija krajine (Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki, 1994) je bilo mogoče zaslediti odmik od konkretne krajine. Janez Hafner je z deli v tehniki akrila na papirju prekril večino ga-

lerijskih sten. Nastal je svojevrsten "environment", tj. umetniško preoblikovan prostor. Vertikalno in horizontalno povezani nizi abstraktnih oziroma geometrijskih oblik, ki so lebdele v likovnem polju, so bili shematizirani in močno preoblikovani detajli Hafnerjevih krajinskih upodobitev.

Na Hafnerjevih platnih je nekaj časa prevladovala kaotična, s strelami prepredena in po barvni plati hladna "krajina", ki se je včasih spojila v eno s presojnimi oblaki, kajti srhljiva drama Hafnerjevih podob se je očitno začela odvijati v nekem drugem, namišljenem, med nebom in zemljo razpetem prostoru. Krajina je bila povzdignjena na raven simbolnega. Od tu naprej je slikarja pot vodila nazaj h krajinski podobi, pri kateri sta poprejšnjo ekspresivnost v izrazu in sproščeno gesto nadomestila pretehtano razporejanje in medsebojna usklajenost likovnih elementov. Med značilnosti slikarskega nagovora, ki jih je Janez Hafner namenoma ohranil, je spadal posluš za barvno preoblikovanje motivike.

Po formalni plati so Hafnerjeve krajinske kompozicije vselej izredno spretno, virtuozno naslikane. Prekrite so s spleti intenzivnih barv in oblik, ki jih je slikar variiral v različnih kompozicijskih razmerjih in zlagal v iluzionistično poglobljen prostor slike. Mojrstrska poteža čopiča je na slikah iz zadnjega desetletja, ki so po kompozicijski plati zveste izbranemu motivu, ohranila dinamiko tudi po zaslugi napetosti, ki jih je slikar vzpostavljal z izbiro barvne lestvice. Slikarska suverenost je očitna pri t. i. urbanem pejsažu, ki ga je Janez Hafner ponovno uvedel v domače slikarstvo. Znani prizori, pri katerih ne pomislimo, da lahko predstavljajo zanimiv likovni izziv, saj se z njimi srečujemo vsak dan, so postali vredni osrednje slikarjeve pozornosti. Motivi cest, avtocest in mestnih periferij so včasih zasnovani kot pogledi skozi avtomobilsko okno, torej kot hiter, mimobežen vtis, a v resnici so kompozicije pretehtane celote. Stebri, znaki, obcestne table, mostovi, ograje, asfaltni trakovi in vijuge imajo vlogo učinkovitega razmejevalca prostorskih planov. Janez Hafner je zvesto sledil fiziognomiji motiva, vendar ga je prevedel v živahno, intenzivno barvno podobo, pri

tem pa mu je uspelo oblikovati harmonično ravnovesje med barvitimi poudarki. Kompozicije so pogosto naslikane na platna, ki jih je slikar naprej prekril z rumeno, rdečkasto, zeleno, modro ali drugo praviloma presenetljivo svežo, svetlo in intenzivno barvo. Na nekaterih podobah je pomembna vloga dodeljena jasno vidni mrežasti strukturi platna ali vzorčasti teksturi slikarske podlage. Slikarska površina je lahko razdeljena v enako široke horizontalne trakove. Bolj kot o grafičnem učinku bi lahko govorili o vplivu sodobne ekranske slike na slikarstvo. Razmerja, ki se vzpostavljajo med podlago in podobotvornimi potezami ter pejsažnimi elementi (svojevrstna barvna perspektiva), krepijo vtis barvnega razkošja Hafnerjevega slikarstva. Nanosi akrilnih barv so tanki, zato je moral biti slikar še posebej pozoren pri iskanju barvnih sosledij.

S serijo zimskih motivov se je Janez Hafner povrnil v čarobni svet krajinskega slikarstva, kot si ga predstavljamo v prvotnem pomenu besede, tj. kot prostor neokrnjene narave, v kateri ni zaslediti človekovih posegov. Kljub nekaterim dramatičnim poudarkom na zimskih pejsažih in poudarjanju mogočnosti visokogorske krajine, pri katerem velja podobno kot pri Hafnerjevih podobah ekspresivne, divje, neukročene narave opozoriti tudi na pove-zavo z izhodišči romantičnega slikarstva, je očitna slikarjeva čustvena navezanost na motiv slikarskega upodabljanja. Janez Hafner je v svetu neokrnjene narave iskal svojevrstno zatočišče. Kot izvrsten strateg slikarske poteze in urejanja površine platna je zimske prizore lahko zasnoval kot harmonične celote, kar priča, da je naravo vrednotil kot živ organizem. Vsak poteg s čopičem, vsaka barva je na svojem mestu in ima svojo vlogo v sklopu kompozicije, likovne oblike, med seboj povezane v tehten preplet, pa tvorijo krajinsko podobo.

Janez Hafner je redno razstavljal od leta 1974 dalje. Pripravil je okrog 30 samostojnih razstav: 1976: Klub kulturnih delavcev v Ljubljani; 1981: Puštalška kapela v Škofji Loki; 1983: Kulturni dom v Železnikih; 1984: Razstavni salon Dolik na Jesenicah; Galerija Rika Debenjaka v Kanalu ob Soči; ZRMK Holding

v Ljubljani; 1985: Festivalna dvorana na Bledu; 1987: Gorenjski muzej v Kranju; Koncertni atelje v Ljubljani; 1988: Osnovna šola Cvetko Golar in Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki; 1990: Galerija ZDSLU v Ljubljani; 1991: Galerija Mestne hiše v Kranju; 1992: Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki; 1993: Galerija Equrna v Ljubljani; 1994: Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki; 1997: Galerija Pedagoške fakultete v Ljubljani; Galerija Loškega muzeja, Škofja Loka; Galerija Insula v Izoli; 1999: Fakulteta za organizacijske vede, Kranj; Galerija Ivana Groharja, Škofja Loka; 2000: Vodnikova domačija v Ljubljani; Kosovo graščina na Jesenicah; Galerija Krško v Krškem; Galerija Drava na Ptuj; Razstavni paviljon Jugovic v Žabnici; Galerija Pedagoške fakultete v Ljubljani; 2003: Galerija DLUM v Mariboru; 2008: Galerija Ivana Groharja v Škofji Loki. Decembra 2012 je bila v Sokolskem domu v Škofji Loki prirejena spominska razstava, na kateri so bile na ogled Hafnerjeve slike iz let 2009–2012.

Sodeloval je na vrsti ključnih predstavitev gorenjskih oziroma slovenskih likovnih umetnikov: leta 1974 na razstavi Sodobno gorenjsko slikarstvo, leta 1975 na 8. jugoslovanskem bienalu mladih Rijeka v Moderni galeriji na Reki (Hrvaška) in na razstavi Slovenski mladi umetniki po letu 1970 v Beogradu, leta 1976 in 1977 na razstavi Mlada jugoslovanska umetnost v Havani in Panami, leta 1980 na razstavi mladih slovenskih umetnikov, rojenih po letu 1945, v Likovnem razstavišču Rihard Jakopič v Ljubljani, leta 1981 na 11. bienalu mladih jugoslovanskih umetnikov v Moderni galeriji na Reki, leta 1982 na razstavi Mlada jugoslovanska umetnost v Lodžu in Budimpešti, leta 1988 na razstavi Barva v Likovnem razstavišču Rihard Jakopič v Ljubljani, leta 1989 na razstavi Likovni trenutek v istem razstavišču, leta 1992 na razstavi Sodobna slovenska likovna umetnost na slovenskem veleposlaništvu v Bonnu, na razstavi Gorenjski likovni umetniki – modernejši smeri v Gorenjskem muzeju v Kranju, leta 1994 na Majskem salonu '94 – Podobe predmetnega v Jakopičevi galeriji v Ljubljani, v letih 1994, 1995 in 1996 na razstavi Entre lo material y lo sublime / Obras so-

bre pale de ... v Centro cultural Recoleta v Buenos Airesu (Argentina), v Museo Cabildo v Montevideu (Urugvaj) in v Belo Horizonte v Braziliji, leta 1996 na predstavitvi stalne zbirke MGL – Originalna dela na papirju izbranih slovenskih umetnikov v Mestni galeriji v Ljubljani, na Majskem salonu '96 v Jakopičevi galeriji, leta 1997 in 1998 na razstavi Zeitgenossische slowenische Kunst v Kunststation Kleinsaasen v Fuldi in Hildnu, leta 1999 na razstavi Mednarodna likovna zbirka Vipavski križ v Jakopičevi galeriji v Ljubljani, na Majskem salonu '99 v Mestni galeriji v Ljubljani, na razstavi Sodobna slovenska umetnost v Galeriji Mestne hiše v Bonnu, leta 2011 na Majskem salonu v Delavskem domu Trbovlje, leta 2000 na 1. likovni delavnici Jugovic v sklopu 4. bienala mesta Kranj, leta 2003 na Majskem salonu – Neselekcijirano v Jakopičevi galeriji, leta 2008 na Majskem salonu – Svoboda ustvarjanja v Galeriji v muzeju Lendava, leta 2009 na Majskem salonu – Moja podoba v Gorenjskem muzeju v Kranju, leta 2012 na Majskem salonu na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani.

Janez Hafner je bil član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov in ustanovni član Združenja umetnikov Škofja Loka (nekaj let tudi predsednik ZUŠL). Redno je sodeloval na razstavah Združenja umetnikov Škofja Loka, mdr. leta 1993 na razstavi Združene barve Betlehema v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, leta 1994 na razstavi Fiat lux v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, leta 2007 na razstavi Ločani v Ljubljani v Galeriji ZDSLU, leta 2008 na razstavi Mali format v Galeriji Ivana Groharja v Škofji Loki, leta 2009 na razstavi ob 30-letnici Združenja umetnikov Škofje Loke Ohranjevalci in tvorci / Keepers and Makers v Sokolskem domu v Škofji Loki in v Altes Gefängnis v Freisingu, na razstavi Loška kronika, Tovarna umetnosti v Majšperku, na razstavi Ivan, dej mi rešpetlin (pregled krajinskega slikarstva) v Sokolskem domu v Škofji Loki, na razstavi Sledi slovenske grafične dediščine v Loškem muzeju, leta 2010 na razstavi Art Ptuj 2010 / Art stays 2010 – Loška kronika v prostorih družbe Art Promotion v Majšperku.

Janez Hafner je bil udeleženec različnih likovnih kolonij: leta 1971: kolonija Škofja Loka; leta 1974: Ivanjica, Izlake; leta 1978: Novo mesto; leta 1981: Bistrica ob Sotli; leta 1982: Selca; leta 1995: Poletna slikarska kolonija Vipavski križ; leta 2001: likovna kolonija Ptujart, Ptuj; 1. mednarodni ekstempore – Podobe Avsenikove glasbe, Begunje na Gorenjskem. Od leta 1997 je redno sodeloval na likovni koloniji Iveta Šubica (1999, 2002, 2003, 2005, 2006, 2009, 2010).

Leta 1978 je prejel nagrado na Ekstemporu v Piranu, leta 1980 nagrado na ekstemporu v Lipici. Istega leta mu je bila podeljena Groharjeva štipendija, leta 1986 pa Prešernova nagrada za Gorenjsko. Leta 1993 je bil drugič nagrajen na piranskem ekstemporu. Leta 1997 je prejel Groharjevo nagrado in leta 2010 nagrado na Majskem salonu. O Hafnejem slikarstvu je pisala vrsta domačih likovnih kritikov: Aleksander Bassin, dr. Tomaž Brejc, Judita Krivec Dragan, Andrej Pavlovec idr.

Zahvala

*Hvala vam vsem,
ki ste poklonili svoj čas za pogovor o Janezu
in bili pripravljeni deliti svoje spomine na Janeza
z bralci Železnih niti.*

Ob stoletnici šole v Bukovščici

Sto let, sto generacij, stotine spominov ...

Alenka Magajne Germ

Tinka Eržen

Martina Potočnik

Tinkara Šušteršič

Evgen Benedik

Osnovna šola Bukovščica je podružnična šola Osnovne šole Ivana Groharja Škofja Loka. Šola se nahaja v Selški dolini. Pričetki poučevanja v Bukovščici segajo vse v leto 1871, ko sta učence poučevala duhovnik in organist. Prva leta je šola imela svoje prostore v župnišču, od leta 1912 dalje pa v novo zgrajenem šolskem poslopju, kjer poteka pouk še danes. V svoji 100-letni zgodovini je šola gostila več kot 1.000 otrok in več kot 40 učiteljev, vsak pa ima na šolo prav posebne spomine. Šola je bila in še vedno je ne samo vir znanja, ampak tudi prostor za kulturne prireditve in druženja. Ob stoletnici šole je izšel tudi zbornik 100 let šole v Bukovščici s podrobnejšo zgodovino in pomenom same šole za kraj. Nekaj spominov, predvsem utrinkov na pripravo in samo praznovanje stoletnice šole v Bukovščici, smo zbrali in predstavili v nadaljevanju prispevka.

Bukovščica

Bukovščica je vas v občini Škofja Loka. Leži v Selški dolini na nadmorski višini 450 metrov in je od Škofje Loke oddaljena 13 kilometrov. Ima približno 150 prebivalcev. Vas trenutno šteje okoli 20 naseljenih hiš, saj nobena ni prazna. Samo še Pr Brnk imajo nekaj živine. Zaposlitev, kot v ostalih vaseh, imajo ljudje v Selški dolini in okolici. Vse površine so skrbno obdelane. Jedro vasi je strnjeno v dolini, ob sotočju Potoške in Korenove grape. Obdajajo jo Hrastnik, Hrastin in Dobrava. Po teh hribih so razmetani zaselki Laško, Dunaj, Hrib, Kras, Plana in samotna Gorepčarjeva kmetija, ki prav tako spadajo k vasi Bukovščica. V vasi sta župnijska cerkev in podružnična šola, ki so jo zgradili leta 1912. Včasih sta bili v vasi tudi gostilna in trgovina.

Zdajšnja vas se je kot naselbina zaradi lege ob potoku prvotno imenovala "In dem Pach". Današnje ime je dobila zaradi velikega števila bukev, ki so rastle v okolici. Danes v teh krajih prevladujejo predvsem iglavci zaradi nekdanjega aktivnega oglarjenja. Oglje so namreč kmetje prodajali fužinam (Železniki, Jesenice) in posameznim kovačem. Območje je bilo naseljeno že v 13. stoletju, ko sta tam stali dve kmetiji. Konec stoletja je bila zgrajena stara

cerkev, ki je stala na hribu nad vasjo. Nova cerkev, ki stoji še danes, je bila zgrajena v 17. stoletju, so jo pa kasneje povečali. V obdobju od 16. do 18. stoletja se je "In dem Pach" preimenoval v Bukovščico.

Bukovščica se je skozi stoletja počasi večala, nastajale so nove kmetije z mlini in nekaj časa je bila v vasi tudi žaga. Kmetje so se sprva preživljali s kmetijstvom. Gojili so pšenico, oves, rž, ječmen, ajdo in proso. Sadi-li so koruzo in krompir. V Bukovščici so bili tudi trije mlini: Pr Aleš ter Lunarjev in Kocjanov mlin. Mlinar je žito zmlel v moko, iz katere so potem gospodinje pek-le kruh in kuhale žgance. Za večje praznike, kot so velika noč, božič in farno žegnanje (semenj), pa tudi štruklje (potico). Tudi blago za oblačila so izdelali doma. Sejali so lan. Iz lanu so pridobivali predivo, ki so ga spredli, tkalec pa ga je stkal v platno. Zadnji tkalec v vasi je bil Špilarjev oče. Tudi volno so pridobivali s pomočjo domačih ovac, ki so jih ostrigli dvakrat na leto.

V prvi polovici 20. stoletja je bilo na polju ob robu starega jedra zgrajenih več novih stanovanjskih hiš in takrat se je vas najbolj povečala. 26. decembra 1953 je v vasi zagorela električna luč. Prvi telefoni so zazvonili 25. decembra 1986. Leta 1996 je bilo razširjeno pokopališče in zgrajena mrliška vežica.

Zbral in zapisal Damjan Vidmar, Bukovščica.

Šola pred prvo večjo prenovi, ki je bila leta 1986. Foto: arhiv Tinke Eržen (po domače Jeričkove) iz Bukovščice

Osnovna šola Bukovščica

Šola v Bukovščici deluje od leta 1909, prej (od leta 1871 dalje) sta učence poučevala duhovnik in organist. Prva leta je imela svoje prostore v župnišču, od leta 1912 dalje pa v novem šolskem poslopiju. Šolski okoliš je že takrat obsegal Bukovščico z zaselki Hrib, Kras, Laško in Plano, Pozirno z zaselkom Potok, Strmico, Lavtarski Vrh, Planica, Čepulje in Knape z zaselkom Hudi Laz. Šola je bila do leta 1937 enorazrednica, nato dvorazrednica. Po drugi svetovni vojni je število učencev precej nihalo. V šolskem

letu 1951/52 je imela tri oddelke, nato dva in v šolskem letu 1954/55 štiri oddelke. Od leta 1956 dalje so hodili učenci višje skupine v šolo na Bukovico, dokler jih niso v šolskem letu 1964/65 prešolali na osnovno šolo v Škofji Loki. S 1. 1. 1963 je postala šola v Bukovščici najprej podružnica Osnovne šole Bukovica, s 1. 9. 1963 pa Osnovne šole Škofja Loka (od leta 1966 Osnovna šola Petra Kavčiča). Z delitvijo te šole na dve popolni osemletki je leta 1985 postala podružnica Osnovne šole Ivana Groharja Škofja Loka.

Učitelji skozi čas

V spodnji preglednici so zbrani vsi učitelji, ki so poučevali in ki še poučujejo v podružnični osnovni šoli Bukovščica.

Učitelj/-ica	Obdobje dela na šoli
Iva Mrhar	marec 1909–februar 1912
Marija Papler	februar 1912–december 1917
Angela Groznik	december 1917–julij 1920
Štefan Shein	julij 1920–september 1922
Lucijan Orel	september 1922–julij 1926
Ivana Kušar (nadomeščala Lucijana Orla)	oktober 1924–april 1925
Oskar Hrast	julij 1926–1948
Helena Krušič	september 1937–april 1940
Hans Pirsch (vodil tečaj nem. jezika)	14. 7. 1941 – 14. 8. 1941
Wilhelm Kunsternigg (vodil tečaj nem. jezika)	14. 8. 1941–14. 9. 1941
Irma Humar (Tomažin)	1948– januar 1949
Franciška Gruber Leben	februar 1949–1952
Albin Rehberger	1952–1953
Angela Rozman	1953–1956
Bernik Jožef – praktikant	v letu 1956
Marjan Kne	1956–1959
Janez Robas – praktikant	v letu 1959
Milena Kumelj	1959–1960
Ivanka Žakelj – praktikantka	v letu 1960
Julči Strnad	1960–1961
Miroslava Črtalič	1961–1964
Ljudmila Volčjak	1964–1967

Učitelj/-ica	Obdobje dela na šoli
Zofka Bernik	1967–2007
Katarina Walland – nadomeščanje	februar – junij 1969
Nana Jugovic	september–oktober 1970
Ivanka Demšar – nadomeščanje	marec–junij 1974
Jerneja Tolar	1987–2002
Klara Omejec – nadomeščanje	1989–1990
Marjeta Demšar – nadomeščanje	1990–januar 1991
Alenka Magajne Germ	2002–
Valentina Eržen (spremljevalka gibalno ovirani deklici ter vodenje jutranjega varstva)	2002–2007 2008–junij 2010 september 2011–
Tadeja Knific	2002–2003
Andreja Lotrič – nadomeščanje	2004–april 2005
Tanja Veber	maj–junij 2005
Irena Benedičič	2005/2006 – nadomeščanje 2007/2009
Tinkara Žakelj	2005–
Nina Cvek	februar 2009–marec 2010
Andreja Držič	maj 2010–junij 2011
Martina Potočnik	2011–
Mihela Kokelj	september 2011–marec 2012
Barbara Pisk	marec–junij 2012
Luka Rejc	marec 2012–oktober 2012

V šolskih prostorih so stanovali učitelji z družinami: Oskar Hrast, Franciška Gruber Leben, Marjan Kne in Zofka Bernik (do leta 1975).

Šolska kronika

Učitelji so v večini sproti za vsako šolsko leto posebej vodili šolsko kroniko, v kateri so zapisali posebnosti tistega leta. Celotno šolsko kroniko smo zbrali in uredili ter jo izdali v zborniku 100 let šole v Bukovščici, zanimivejši izseki pa so predstavljeni v nadaljevanju.

Začetki poučevanja otrok v Bukovščici segajo že v zadnja trideseta leta 19. stoletja. Leta 1871 naj bi šolo, ki jo je vodil župnik s pomočjo organista, obiskovalo 71 otrok. Tudi šola je nekaj časa še gostovala v župnišću. 8. 3. 1909 je zaradi obolelosti župnika

prišla poučevat Iva Merhar. Okrajni šolski svet v Kranju je 7. 11. 1907 sklenil, da se postavi šolsko poslopje, a so prebivalci Bukovščice potrebovali skoraj tri leta, da so se 7. 8. 1910 zedinili, kje bo ta stavba stala. Temelje so nato začeli kopati že v jeseni 1911, leto kasneje je sledila slovesna otvoritev šole. Spomladi 1913 se je uredil vrt. 4. 3. 1937 je bilo sklenjeno, da se ustanovi še en oddelek in 30. 9. istega leta je mlajšo skupino prevzela Helena Krušič. Okoli leta 1956 pa je bila ta ukinjena, saj so bili starejši učenci (5. r.) prešolani na Bukovico in kasneje v Škofjo Loko. Dva oddelka sta na šoli delovala spet leta 1987, ko je prišla na šolo učiteljica Jerneja Tolar.

Ohranjeni so mnogi zanimivi zapisi iz stoletne zgodovine šole, ki nam predstavlja takratne čase. Učiteljica Iva Merhar je namreč morala poslati potrdilo, da je šolska tabla varna in da ne bo poškodovala učencev. V oktobru 1912 je učiteljica Marija Papler dobila navodila, da mora učence, ki so od doma oddaljeni več kot tri kilometre, od prvega novembra do konca januarja domov spuščati že ob tretji uri popoldne. Deželni kranjski odbor jo je tudi naprosil, naj s svetom in dejanjem podpira pokončevanje strupenih kač. Glave le-teh naj bi zbirala in pošiljala odboru. Čas prve svetovne vojne je bil hud čas za vse. Učenci in učiteljica so nabirali kovine in hrano za vojsko. Deklice so pletle nogavice, rokavice, dokolenke, šale, čepice ..., učenci so delali papirnate podplate za čevlje in zbirali liste robide za čaj. Otroci so morali prevzeti dela odraslih. Učiteljica je sodelovala pri popisu dobrin. Širiti je morala državno propagando – vojna posojila, oddaja žlahtnih kovin itd. Učiteljica Angela Groznik je tako kot njeni učenci živela v hudem pomanjkanju. Njen mesečni dohodek je znašal 66–83 kron, kilogram masti je stal 40–50 kron, par čevljev pa 100–200 kron. Da bi bilo vse še slabše, je 7. 5. 1915 izbruhnil požar v Knapih. Učiteljica je v šoli skrbela za triletnega Franca Pintarja, ki je pri požaru utrpel hude opekline, a pomagati mu ni mogla. Pouk je bil močno okrnjen in je potekal večinoma samo v dopoldanskem času. Pogosto se je zaradi pobiranja pridelkov začel tudi malo kasneje.

Šola je bila dolgo časa tudi mesto, kjer so otroke cepili proti nalezljivim boleznim, zato so se otroci šole bali. Najpogosteje so omenjena cepljenja proti kozam in pregledi za tuberkulozo. Cepili pa so tudi proti davici. Po drugi svetovni vojni pa se pojavijo tudi letaki, ki ozaveščajo o garjah in pegavici. Kot boleznin pa se skozi zgodovino omenjajo tudi ošpice, španska gripa, oslovski kašelj, škrlatinka ... Šolsko lekarno so v šoli dobili v šolskem letu 1925/26. Tistega leta je učitelj Lucijan Orel zapisal, da so otroci slabo prehranjeni, zato slabo razviti in bledikavi.

Zbrala in uredila učiteljica Tinkara Šušteršič.

Novejša kronika

Delovanje šole je lahko uspešno le s sodelovanjem

S šolskim letom 2009/2010 se je začelo intenzivno sodelovanje z občino Škofja Loka, s krajevno skupnostjo Bukovica-Bukovščica, z Razvojno agencijo Sora, LAS Škofja Loka in rokodelskim centrom DUO.

Oktober 2009 so nam na pomoč priskočili krajanji, ki so s svojim prostovoljnim delom pripravili teren za izgradnjo oz. montažo novega otroškega igrišča. Treba je bilo izruvat nekaj grmovja ter iz gredice populiti ostanke cvetlic.

Čeprav so bile počitnice, je bilo zagotovo nekaj pogledov uprtih na šolsko dvorišče, kjer se je postavljalo naše novo otroško igrišče. Na polovico šolskega dvorišča smo postavili šestkotno plezalno igralo, leseno hiško, gugalno na vzmet, leseno gred in gibajoči most.

18. 3. 2010 smo za otroke in njihove starše ter za krajevno skupnost in širšo javnost pripravili pomladno prireditev z otvoritvijo novih igral. Rdeča nit le-te je temeljila na želji večine staršev in učiteljev. Našo mladino želimo spet zvabiti na igrišča, na svež zrak ter jih prikrajšati za nekaj uric televizije in računalnika.

Razvojna agencija Sora nas je 5. 6. 2010 povabila na 8. teden podeželja na Loškem. Prirejen program naše pomladne prireditve so vključili v osrednje kulturno dogajanje na Mestnem trgu v soboto, 5. 6. 2010.

Iz podjetja Palisada so 3. 6. 2010 prišli na ogled naše stare in precej dotrajane ograje na pročelju šole. Nekaj sredstev je ostalo še od projekta Gremo na igrišče, za precej dodatnih sredstev pa smo zaprosili krajevno skupnost, ki nam je tudi ugodila. Tako smo dobili novo panelno ograjo, ki je lepša, predvsem pa za šolske in vaške otroke zagotavlja veliko večjo varnost.

V šolskem letu 2010/2011 smo intenzivno sodelovali s številnimi zunanji sodelavci – rokodelci.

S tem se je začelo tudi sodelovanje z rokodelskim centrom DUO. Na obisk smo povabili etnologinjo go. Katko Žbogar, ki nam je predstavila delo etnologa. V nadaljevanju pa so nas obiskovali lokalni rokodelci, s katerimi smo za otroke organizirali delavnice. V teh delavnicah so učenci spoznavali različne materiale, s katerimi ustvarjajo rokodelci. Učenci so ob njihovi pomoči tudi sami ustvarjali lastne izdelke.

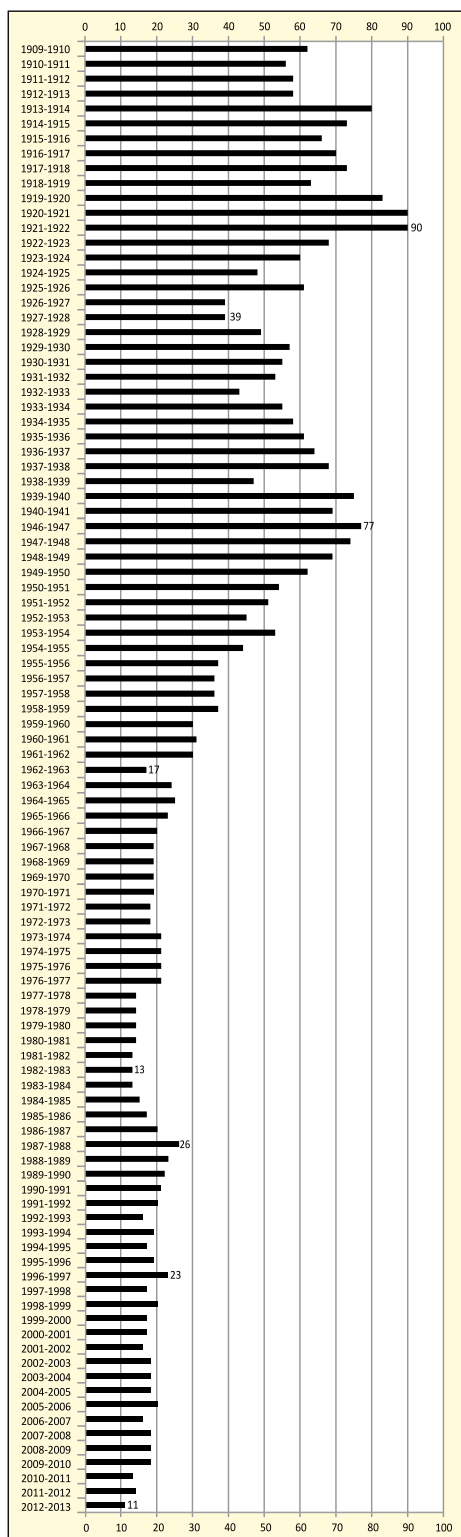
V letu 2010/2011 smo se vključili tudi v projekt Babica pripoveduje o zeliščih. Takrat smo zasadili zeliščni vrt in z učenci vsako leto izvedemo tudi dve delavnici, v okviru katere otroci spoznavajo različna zelišča in njihovo uporabo.

Leto 2011/2012 je zaznamovalo sodelovanje s PGD Bukovica. Izvedli smo evakuacijo. V sodelovanju z rokodelskim centrom DUO smo bili maja skupaj z lokalnimi rokodelci na nagradni ekskurziji v Slovenj Gradcu. Med prvomajskimi počitnicami je bila nameščena tudi mala čistilna naprava, katere otvoritev so obogatili učenci s predstavitvijo starih ljudskih iger.

Zadnje šolsko leto so zaznamovale priprave na zaključno prireditev. V tem letu smo intenzivno sodelovali s krajanji, ki so sodelovali s pisnimi prispevki in zbiranjem zgodovinskih virov, ki smo jih tudi vključili v zbornik. Prav tako so z različnimi točkami sodelovali na številnih prireditvah, pomagali pri postavitvi scene ter s pripravo domačih dobrot posladkali obiskovalce.

Grafični prikaz števila otrok v Osnovni šoli Bukovščica

V prikazu nismo upoštevali nedeljske šole in ponavljalne šole. Z upoštevanjem tega podatka bi število šolarjev v določenih letih tudi preseglo število 100. V letih 1941–1945 je bila šola zaradi druge svetovne vojne zaprta. Iz grafikona vidimo, da se število otrok v šoli zmanjšuje. Podatke je zbral Zlatko Košič, ravnatelj OŠ Ivana Groharja od leta 1992 do leta 2012.

Spomini na šolo žene nekdanjega učitelja Marjana Knetu

Marija Kne je vdova po učitelju Marjanu Knetu, ki je poučeval v Bukovščici v letih 1956–1959.

Mama učitelja Marjana je prišla k njegovi družini, ko se je upokojila. Do takrat je delala v Kovorju kot babica. Pri rojstvu je pomagala več kot tisoč otrokom na domu. Ob upokojitvi je bila stara 64 let.

Gospod Marjan je najprej učil v Zabrdu pod Ratitovcem, kjer je spoznal soprogo Marijo, s katero sta imela tri otroke. Njegovo učiteljevanje je zaznamovalo veliko selitev. Ko je odslužil vojake, je jeseni leta 1952 šele oktobra prišel v Zabrdo. Leta 1953 se je poročil z domačinko Marijo. Po dekretu šolskega nadzornika sta se po treh letih preselila v Bukovščico, kjer so bili tri leta. Takrat je v Bukovščico vodila makadamska pot. Iz Bukovščice so se selili v Selca. Po treh letih v Selcih so se selili v Železnike, od koder so se na lastno željo preselili v Predoslje, kjer so imeli sorodnike.

Ga. Marija, vdova g. Marjana, odgovarja na vprašanje, kako se ji zdi, da jih je sprejelo okolje:

"Tam je bilo zelo lepo. V Bukovščici sem bila rada. K Brnkovi Zofki smo hodili po mleko. Takrat smo bili mladi. Najraje sem imela Dobrnkovo Katrco. Ljudje so bili preprosti, kmečki, prijetni. Takrat televizije ni bilo, radijski sprejemniki so bili redki. V šoli so ga imeli."

Po sredini šole je vodila veža. Šola je imela sprednja in zadnja vrata. Na levi strani je bil razred, na desni stanovanje. Stanovanje je bilo žalostno, visoko. Na tleh so bile kar bule. Stanovanje je imelo: sobo s kaminom, dnevno sobo, v eni sobi je bila mama, v tretji pa spalnica. Kopalnice niso imeli. Bil je samo en umivalnik. Včasih je bilo glasno, vendar jih ni motilo, saj so bili mladi. Na vrh so vodile lesene stopnice. Tam je bila neke vrste knjižnica. Pred šolo je bil velik vrt, levo in desno od poti, ki je vodila v šolo.

Ko je Marjan učil, je žena skrbela za hčeri in vrt.

Marjanova mama je kuhala za učence, tako se spominjajo bivši učenci. Iz Amerike so poslali mleko v prahu, moko in sir, v nekakšnih škatlah. Kruh je

vozil šmec. Včasih ga je spekla mama. Malica je bila skoraj zastoj. Ona je to delala zelo rada, saj je bila rada med ljudmi. Kuhala je v stanovanju, jedli so v učilnici.

Marjan je bil takrat edini učitelj. Otrok je bilo veliko. Razred je bil poln. Tako je učil cel dan, dopoldne in popoldne. Utrujen ni bil pretirano. Bil je mlad. Takrat se niso pritoževali, ampak so samo delali. Zadovoljni so bili z vsako rečjo. Zelo uspešen je bil pri učenju iger.

Bukovščica je bila takrat čisto kmečka. Imeli so trgovino, v kateri je bila Ivanka, ki je bila zelo ustrezljiva.

Marjan je igral violino. Naučil se je jo igrati, ker je bil veliko sam doma (mama je bila babica). Najprej se je učil igrati bisernico.

Soričani, Marjanova družina in učenci so šli skupaj na šolski izlet na morje na Hrvaško z avtobusom. Malo so se vozili po morju.

Šolo so nadzorovali šolski nadzorniki. Takrat je bil nadzornik g. Pipp, ki je učiteljeval v šoli v Žabnici. Na njegov obisk je moral biti učitelj pripravljen.

Leto 1958, družina Marjana Knetu, učitelja v Bukovščici. Foto: arhiv Marije Kne

Pokazati je moral priprave. Čas za pisanje priprav je bil odvisen od tega, koliko si kompliciral. Nadzornik je tudi vprašal učence, da je preveril njihovo znanje.

Bukovščice se rada spominja po spontanosti, resničnosti. Ni bilo zahrbtnosti.

Zapisala Alenka Magajne-Germ po pripovedovanju Marije Kne, vdove po učitelju Marjanu Knetu (poučeval v letih 1956–1959).

Zbranih imamo še več spominov nekdanjih vodstvenih delavcev in učiteljev iz različnih obdobj. Le-ti so objavljeni v zborniku 100 let šole v Bukovščici.

Spomini Angele Benedik (Jeralovčeve Angele), ene izmed najstarejših učenk, na šolo

"Sem Angela Benedik, rojena leta 1928, stanujoča v Knapah 18, Selca.

Včasih smo bili poimenovani kot kraj Hudi Laz.

Šolo v Bukovščici sem pričela obiskovati že pri šestih letih, to je bilo 1934. leta. Šolo sem predčasno obiskovala zato, da sva hodili skupaj s sestro Ivanko, ki je bila leto starejša. Moj učitelj je bil gospod Oskar Hrast. Veliko nas je naučil. Bil je dober učitelj.

Do 4. razreda smo bili učenci skupaj, nato pa še ponovno od 5. do 8. razreda. Pouk se je izvajal dopoldne. Spredaj v klopih so sedeli mlajši, zadaj pa starejši učenci. Bila je večja učilnica in v njej po tri vrste klopi – druga za drugo.

Športna vzgoja je bila enkrat na mesec. Telovadili smo pri Brnkovem kopišu. Za Jakom je bila pot, nato steza, ki je vodila proti Korenišku. Takrat smo bili vsi srečni. Igrali smo se z žogo, med dvema ognjema, gnilo jajce, črnega moža, skrivalnice in lovili smo se.

Na izlete smo odhajali peš (Sveti Mohor, Sveti Tomaž, Jošt, Planica), enkrat pa z vlakom (v Ljubljano). Vsako šolsko leto en izlet. Na izletih po hribih smo se igrali igro "lonec tovtč". To pomeni, da je

učitelj v zemljo zabil kol, na katerega je postavil glinen lonec. Na lonec je postavil denar (krono, dinar). Otrok, ki se je igro igral, je imel zavezane oči in palico. Učitelj ga je zavrtel. Če je otrok nato našel pot do lonca in potem še lonec razbil, je bil denar njegov in igra končana. Za ta denar je otrok po navadi v bližnji gostilni (ko so se vračali) za sebe in svoje brate, sestre kupil – štruklje. To je bilo veselja. Zgodilo pa se je tudi, da nihče od otrok lonca ni razbil.

Vsako pomlad smo pri posestnikih, ki so učitelja naprosili – "flanclai smrekice". Dečki so kopali luknje, dekleta pa sadile smrekice. Bili smo v Krajc, Pr Jeralovc (dvakrat), na Lešah ... Učitelj je o željah posestnikov obvestil logarje in ti so pripravili sadike. Na kmetijah so nam priskrbeli skromno malico (čaj, jabolka, kruh).

Hrastova žena Lojzka je učila ročna dela (plesti nogavice, kvačkati, petje in gledališke igre). Tudi Hrastovi otroci so obiskovali šolo skupaj z nami. To so bili trije fantje: Oko, Radko in Vanči. Učitelj mi je večkrat rekel, naj se grem igrat z njihovimi otroki. To je dejal mojim staršem, ki so mi potem dovolili igro v nedeljo. Z Radkom sva se veliko preigrala. Njehovega najmlajšega Vančija sem veliko prepestovala. Tam sem prvič jedla marmelado.

Spomnim se, da je njihov Oko šel k avionom – zanimala so ga letala.

Učili smo se tudi pleti plevel (pri gospodinjstvu). Pleli smo potke do šole in ob šoli.

Učili smo se računanja, risanja, pisavo, slovenščino, zemljepis ... Vse smo si zapisovali v zvezke, ki smo jih takrat že imeli. Imeli smo tudi svinčnik in radirko.

Učitelj Hrast nam je zelo privzgaljal čut za lepo vedenje. Bonton je bil na prvem mestu. Če je slišal od koga, da ga nisi pozdravil, ko si ga srečal, si bil potem v šoli tepen. Učitelj je bil strog in nam je dal vedeti, da moraš pozdraviti tudi berača, da si vsak človek zasluži spoštovanje.

Dvakrat tedensko je imel v šoli gospod župnik tudi verouk. To je bilo ob torkih in petkih eno uro in sočasno za vse učence.

Šolske malice ni bilo, razen kar si prinesel s sabo. Za eno krono si pri Jeričevi mami Johani (tam so imeli

gostilno) dobil tri kose kruha, belega ali črnega. Sošolka Gorebčeva Marica pa je v šolo velikokrat prinesla hruške ter nam jih delila. Tam so imeli veliko sadja.

Šolo smo obiskovali skozi celo leto. Tudi pozimi. Kadar je bilo doma veliko dela in so starši prosili učitelja, da jim otroci pomagajo, je vedno dovolil, če si res delal. Doma sem ostala, ko sem pomagala pobirati krompir, izdelovati opeko ...

V Bukovščici je učila tudi gospa Helena Krušič. Učila je 1. razred. To je bila gospa nižje rasti, zaradi krajših nog je vedno nosila dolga krila.

Stanovala je v šolskem kabinetu. Kadar ni bilo učitelja Hrasta, je učila vse učence. Na podstrehi šole je bil še en šolski kabinet, v katerem so bili shranjeni učiteljevi plakati, učila, učni pripomočki.

Med vojno so učitelja Hrasta preselili na službeno mesto v Linz (Avstrija). Njegova družina je še stanovala v OŠ Bukovščica.

Dobili smo nemškega učitelja iz avstrijske Koroške. Prvi je bil Hans Pirsch. Ta ni imel ene roke. Znal je slovensko, učil je nemško. Pripravil je tudi tečaj nemščine za odrasle.

Ko je prvi učitelj odšel, je prišel drugi. Ta, se spomnim, je bil bolj temne polti, bil je že prileten, a

smo ga imeli tudi kratek čas.

Potem je prišel še tretji učitelj – še zelo mlad (mogoče okoli trideset let). Otroke je vprašal, ali kdo od odraslih zna nemško, ker mu je dolgčas, da ne more z nikomer govoriti po domače. Peljali smo ga k Martinčkoveemu atu. Tam sta veselo klepetala, mi otroci pa smo odšli naprej.

Tudi prigoda Martinčkovega ata iz Knap, ki je znal govoriti nemško, saj se je naučil med prvo svetovno vojno, je zanimiva. Ko je nekoč, že davno nazaj, odšel kupit v trgovino v Stari Loki – Škofji Loki moko za domov ... Z vozom in vpreženimi konji se je pripeljal do trgovine. Vstopil in plačal je dobro moko. Slišal je besede prodajalke, ki je svojemu hlapcu dajala navodila v nemškem jeziku, naj prinese tisto ta slabo moko tam zadaj, ki bo za tega kupca čisto dobra. Martinčkov ata, ki je nemško prav dobro razumel, pa se je razhudil ter po nemško prodajalki povedal, da je on plačal dobro moko in naj mu tisto tudi naložijo.

V šoli z nemškim učiteljem smo se učili nemško, peli smo nemške pesmi, odšli na sprehod do Lunarjevega mlina, glasno smo morali peti nemške pesmi (Difajne ho ...) ter spredaj nesti nemško zastavo. Ko je v naših krajih postajalo vedno bolj nevarno, je mo-

Leto 1930, učitelj Oskar Hrast, žena Lojzka in župnik Benedičič. Foto: arhiv Tinke Eržen (po domače Jeričkove) iz Bukovščice

ral mladi učitelj, ki je imel roko malo pokvarjeno, iti.

V vsem tem času je Hrastova družina stanovala v šoli v Bukovščici. Odselili so se šele po koncu druge svetovne vojne.

Na šolska leta v Bukovščici imam lepe spomine. Sem že v letih in moj spomin se spomni že manj, mogoče bi kakšen starejši bukovški faran lahko dodal še kaj več. Otroci nekoč kot tudi danes smo bili zelo igrivi, le da so nam nekoč privzgojili veliko večjo mero spoštovanja do ljudi.

Upam in želim, da bo naša prijetno obnovljena bukovška šola dobila peruti za nadaljnje delo, pri starših pozitiven odnos do šole, v katero bodo z veseljem vozili otroke, pri krajanih pa točko našega združevanja. Prav tako mora šola v Bukovščici na široko odpreti vrata mladim – na katerih svet stoji. Mladi bi se tako družili, spoznavali, naučili kakšno igro (svoj čas smo v Bukovščici imeli pripravljenih največ kulis za igro v naši dolini) in ostajali v domačem kraju ter ga s tem pomladili."

Po pripovedovanju Angele Benedik iz Hudega Laza, Knapa, zapisala Marjetka Benedik, april 2013.

Zbranih imamo še več spominov nekdanjih učencev iz različnih obdobij, objavljeni so v zborniku 100 let šole v Bukovščici.

Kako doživljajo šolo učenci danes (šolsko leto 2012/2013)

Šolo vidim doma z balkona. Stavba mi je od zunaj všeč. V šoli je veliko prostora. Malica je čudovita. Učiteljice so malo nagajive, drugače pa dobre. Zvezkov je zame preveč.

Matic Kavčič, 1. r.

V šolo grem tako, da zraven občudujem stvari. Gotovo ni več tako, kot je bilo. Sedaj imamo veliko več lepših šolskih potrebščin. V šoli je tudi dosti igrač.

Ko je toplo, mi je še posebno všeč, ker gremo ven na igrala. Malica mi je tudi dobra, ampak še boljše bi bilo, če bi kar sami napisali jedilnik.

Zala Seljak, 1. r.

V šoli mi je najbolj všeč, ko gremo ven. Zelo rada se igram z lego kockami. Za malico najraje jem čokoladne kroglice. Moji najljubši prijateljici sta Zala in Loti. Pri pouku najraje pišem zgodbice in rišem nas tri: mene, Loti in Zalo.

Lara Stanonik, 2. r.

Danes imamo zvezke. Imamo tudi svinčnike in barvice. Včasih niso imeli čevljev. Sedaj imamo plastične igrače. V razredu je veliko plakatov. Včasih niso imeli računalnikov in avtomobilov. Tudi pouk je drugačen. Sedaj se veliko igramo. Predvsem pred poukom in po pouku. Jaz se rad igram z lego kockami. Zgradili smo si hišo. Jaz vozim rešilca. S prijatelji se dobro razumem. Pri matematiki imam najrajši Računanje je igra.

Matej Mesec, 2. r.

V šoli mi je najbolj všeč, ko se v telovadnici igramo čiščenje dvorane. Naučili smo se male tiskane črke. V šoli mi je najljubša jed mlečni gres. Med odmori se včasih igramo spomin. Na igrišču se s prijatelji igramo barvice in klavirčke. Pri učitelju Gorazdu, ki nas ima pevski zbor, mi je všeč muzika, ki jo igra na klavir. Pri učiteljici Nadi pa športne igre.

Loti Gruškovnjak, 2. r.

V šoli sta moja najboljša prijatelja Matic in Matej. Moja najljubša šolska malica je gres. Med predmeti imam najraje športno in likovno vzgojo. Najraje rišem mucke. Pri telovadbi pa mi je najljubša igra čiščenje dvorane.

Leon Pogačnik, 2. r.

Prigoda iz šolskih klopi – rokopis Neže Benedik (Jeričeve Neže) pri pouku slovenskega jezika

Bile je lep pomladni dan, ki je že nakazoval konec šole. Učiteljica Zofka Benedik nas je spraševala, kaj smo počeli prejšnji popoldni. „Uli smo žagali dila,“ sem bila navdušena. „Deske se reče, ne dila!“ me je popravila. Njene popravke sem jimala rada, zato sem jih naslednji dan pri domaći malogi upoštevala. Napisala sem takle navsko spisa:

HODILA SEM OB POTOKU

Kot sem se spomnila, kaj sem se naučila v šoli in to zelo obetavno upoštevala pri popravitku:

HODESKA SEM OB POTOKU

V tretjem in četrtem razredu nas je učila Jerneja Tolar. Bila je razguzena športnica in športni duh je želela preinčiti tudi v nas. Pri večini ji je to kar dobro uspelo, jaz pa sem se aktivnostim spretno izogibala. Še danes se spominim svojega prvega "gorskega teka" iz Bukovščice v Lasko in nazaj.

Zadnja sem zampla prisopihala po klanecu v Lasko, kjer me je pričakala Katarina in se zelo pot nazaj. pričevala, da me more teči hitreje. Kakšno filuško prijateljstvo - Katarina, tega me pozabim nikoli!

Del učencev pred šolo v Bukovščici, maj 2013. Foto: Andrej Bogataj

Dvoletno praznovanje stoletnice Osnovne šole Bukovščica – pregled aktivnosti

Stoletnemu obstoju bukovške šole smo želeli dati poseben pomen, zato smo začeli z učenci praznovanje pripravljati že septembra 2011. V okviru tega praznovanja se je zvrstilo kar nekaj prireditev in drugih dogodkov.

18. 3. 2012 (Uvodna prireditev: Pojdiva skupaj v pomlad)

Uvodna prireditev v praznovanje stoletnice osnovne šole Bukovščica je nosila naslov Pojdimo skupaj v pomlad. To je bil zelo velik dan za naš stari in modri hram učenosti. Z omenjeno prireditvijo se je začelo praznovanje naše šole, učencev, učiteljev, krajanov in celega kraja.

Že septembra smo se začeli z učenci pripravljati na naše praznovanje. Kaj kmalu smo ugotovili, da stoletnica ni samo praznik šole in njenih prebivalcev, pač pa praznik celega kraja in vseh krajanov, saj smo pisali in še pišemo zgodovino vsi, ki smo kakor koli povezani s šolo in njeno okolico.

Tako smo k naši igri povabili tudi prababico in dedka naših učencev, ki sta navihanima fantoma prislunhnila in svetovala, da je tudi šola poleg igre in potepanja po svetu v življenju pomemben člen.

20. 10. 2012 (Odprtje male čistilne naprave in prikaz starih ljudskih iger)

Praznovanje smo nadaljevali ob odprtju male čistilne naprave, ki smo jo postavili v sodelovanju z Razvojno agencijo Sora, in sicer s prikazom starih ljudskih iger. Učenci, oblečeni v stara ljudska oblačila, so v spletu starih ljudskih iger prikazali Abraham 'ma sedem sinov, oreh je naš, rinkce talat, tiča vagat. Nastop so zaključili s hudomušno pesmijo Moj klo-buk ima tri luknje.

3. 2. 2013 (Kulturna prireditev v sodelovanju z bivšimi učenci in krajanji)

Ker šola nismo samo učenci in učitelji, ampak tudi krajanji in bivši učenci, smo v sodelovanju z njimi v mesecu februarju pripravili kulturno prireditev, s katero smo počastili tudi slovenski kulturni praznik. Na prireditvi smo prikazali delovanje KUD-a, pripo-

vedovali in peli o preteklosti, sedanji učenci pa so prikazali, kako kulturo dojemajo danes.

26. 5. 2013 (Zaključna prireditev ob 100-letnici šole v Bukovščici)

V nedeljo smo zaključili dvoletno praznovanje z zaključno prireditvijo. Glavno besedo je imelo 11 učencev, ki so s pesmijo in z besedo zelo nazorno in šaljivo predstavili, kako poteka življenje za šolskimi zidovi. S svojim suverenim in odličnim nastopom so prepričali več kot 200 obiskovalcev, ki so s svojim obiskom nagradili trud učencev in učiteljev. Za družaben zaključek so poskrbele domačinke z domačimi dobrotami, rogisti LD Selca in kvintet z narodnozabavno glasbo. Seveda pa smo bili vsi veseli številnih pohval, še posebej pohvale župana g. Mihe Ješeta in ravnatelja OŠ Ivana Groharja g. Marka Primožiča.

Prireditve so spremljale še druge aktivnosti

Sodelovanje z domačimi rokodelci

Poleg vseh prireditev, ki smo jih pripravili, smo raziskovali tudi delo lokalnih rokodelcev. Kmalu

smo ugotovili, kako pomemben doprinos in pečat le-ti dajejo našim krajem in šoli. Kar nekaj rokodelcev smo povabili v šolo, občudovali spretnosti in mojstrovine izpod njihovih rok. Vsako delavnico smo zaključili tudi z izdelki naših učencev. Ker so nastajali čudoviti izdelki otrok, smo se povezali z rokodelskim centrom DUO. Tam smo maja 2012 pripravili tudi razstavo izdelkov rokodelcev in učencev ter slikovnega materiala vseh naših delavnic.

Sodelovanje smo zaključili z nagradnim zaključnim strokovnim izletom v Narodno galerijo v Slovenj Gradec, kjer smo si skupaj z našimi lokalnimi rokodelci ogledali razstavo evropskih rokodelcev.

Izid zbornika 100 let šole v Bukovščici

Zbornik vsebuje popis prehojene poti v vseh letih delovanja podružnice. V njem so strnjeni zapisi oseb, ki so bili ali so še povezani s šolo. Spomine na šolo so zapisali nekdanji in sedanji vodstveni delavci, učitelji in učenci. Pomemben del predstavlja šolska kronika, ki odslikava vlogo šole skozi čas, njeno delovanje ter pomen za kraj.

Zbornik je na voljo v PŠ Bukovščica.

Pojdimo skupaj v pomlad, Uvodna prireditev v 100-letnico, 18. 3. 2012. Foto: arhiv PŠ Bukovščica

Vtisi učencev o dvoletnem praznovanju stoletnice

Naša šola je naenkrat doživela kar sto let. Naše priprave na stoletnico so bile ogromne. Trajale so celi dve leti. Poleg priprav pa se je pisal tudi naš – šolski zbornik.

Prva prireditev je bila marca z naslovom Pojdim skupaj v pomlad. S to prireditvijo smo začeli praznovati stoletnico šole.

Druga prireditev je bila oktobra, pripravili smo jo na prošnjo Razvojne agencije ob otvoritvi male čistilne naprave. Na tej prireditvi smo se igrali stare ljudske igre, ki so se jih igrale že naše babice in dedki. Ko se je prireditev končala, smo si zunaj šole ogledali čistilno napravo. Ta čas pa smo Jerneja, Tajda in jaz postregle obiskovalcem bezgov sok, ki smo ga naredili sami.

Tretja prireditev je bila februarja z naslovom Kulturna prireditev v sodelovanju s krajani. Na tej prireditvi smo veliko peli: peli so deklški pevski zbor Bukovški cvet s kitarско spremljavo našega krajana, na citre je igral Leonov ata in zraven je pel njegov prijatelj Marjan, seveda pa je nastopala tudi naša super igralka Mimi (članica KUD-a, ki je nekoč deloval v naši šoli), toliko časa, da je gledalce spravila v smeh, kar ji seveda vedno uspe v trenutku.

No, in končno je prišla zaključna prireditev. Na to prireditev smo se pripravljali zelo dolgo. Pri tej prireditvi smo imeli največ skrbi, saj je bila najbolj naporna do sedaj. Ampak učiteljica je rekla, da smo edina generacija, ki je doživela zaključek stoletnice šole, da smo lahko ponosni nase. In res je bilo tako. Zbrali smo moči in nastopili tako kot na vseh drugih prireditvah. Na to prireditev je prišlo dvesto ljudi ali več. Po končani prireditvi smo bili ponosni nase, bili smo veseli, tremo smo odgnali in vsi smo upali, da smo se jim zdeli zanimivi.

Kar pa smo najbolj pričakovali, je bil zbornik!!! V njem so bili dogodki iz šole včasih. Da je ta knjiga nastala, pa so nam pomagali krajani. Ta knjiga je vsebovala opise: gradnja šole, šolskega okoliša, predstavitev krajanov, zanimivosti iz šolske kronike, spomini na šolo, izjave sedanjih učencev in

tako naprej.

Na tej prireditvi pa smo imeli mikrofone in nastopali smo v dveh dvoranah. Upam, da bo še kdaj tako zanimiva, smešna prireditev, kot je bila ta, in upam, da bi ta šola doživela še dvestoletnico! Uživala sem čisto, čisto vsak trenutek. Zahvaljujem pa se tudi učiteljicam, ker so verjele v nas in da so bile ponosne na nas. Bilo je super!!!

Nika Bernik, 5. r.

Imeli smo sto let šole in takoj smo se začeli pripravljati. Imeli smo štiri prireditve. Prva je bila 18. marca 2012, druga oktobra 2012, tretja 3. februarja 2013, nato pa je sledila še zaključna prireditev 26. maja 2013.

Prvi prireditvi je bilo naslov Pojdim skupaj v pomlad. S to prireditvijo smo stopili naproti ostalim prireditvam. Ko je prišla druga prireditev, smo predstavili nekatere stare igre, kot so npr.: ringce talat, tiča vagat, oreh je naš in Abraham 'ma sedem sinov, ter še malo čistilno napravo, ki jo je dobila naša šola. Ko je prišla tretja prireditev, smo se odločili, da bomo sodelovali s krajani in res smo jih vključili kar nekaj. To so bili: Stane Bončina, Marjan Peternel, Ivan Benedik, Mimi Vilfan in Breda Benedik. Ta prireditev je bila seveda povezana tudi s Francetom Prešernom.

In na koncu je prišla še zaključna prireditev. Tej pa je bilo naslov Zaključna prireditev ob 100-letnici šole. Na to prireditev smo se pripravljali zelo skrbno. Takoj, ko sem videla, koliko imata učiteljici listov v mapi za prireditev, sem se že ustrašila, da se jaz tega ne bom mogla naučiti. A potem, več ko sem znala, bolj sem dojemala, da zame to sploh ni veliko. Koliko skrbi so morale imeti učiteljice, saj so morale skrbeti, da pouk teče naprej, kot mora, da je bil zbornik narejen do prireditve, tretje pa še to, da so naredile vse v zvezi s predstavo. V zborniku so spomini nekdanjih učencev ter učiteljev in pa tudi spomini sedanjih učencev, slike, ki predstavljajo vso zgodovino te šole. In nato je prišla še prireditev. Vsi

Kulturna in pomladna prireditev v sklopu praznovanja 100-letnice, februar 2013. Foto: arhiv PŠ Bukovščica

so nas pohvalili, da smo bili zelo dobri. Na koncu pa smo zunaj imeli še rogiste LD Selca in kvintet, ki je poskrbel za čudovito vzdušje pred šolo.

Če pomislim, vem, da smo bili v obeh letih zelo pridni, saj so nas pohvalili številni krajanji, učiteljice ter celo župan.

Tajda Nastran, 4. r.

Opisal bom dvoletno pripravlanje na stoletnico.

Prvo kot prvo smo povprašali stare starše o starih fotografijah in njihovih spominih. Imeli smo kar 3 začetne prireditve in v nedeljo, 26. maja, zaključno prireditev. Zato smo se pripravljali kar 2 leti. Veliko smo naredili učenci in še 3-krat več učiteljice. V tem času smo pripravili in izdali tudi zbornik.

Prva prireditev je bila: Pojdiva skupaj v pomlad, v kateri se jaz in Aljaž hočeva odpraviti v svet, da nama ne bi bilo več potrebno hoditi v šolo.

V naslednji prireditvi, s katero smo obogatili otvoritev male čistilne naprave, smo se predstavili z veliko ljudskimi igrami:

- oreh je naš,
- rinkce talat,
- Abraham 'ma sedem sinov,

- moj klobuk ima tri luknje.

Potem so na igrišču predstavili še malo čistilno napravo, ki si jo je ogledalo veliko krajanov.

Naslednja prireditev je bila kulturna prireditev v sodelovanju s krajanji. Povezana je bila s Francetom Prešernom oz. slovenskim kulturnim praznikom.

26. maja pa je bila zaključna prireditev ob stoletnici šole. Tokrat smo imeli vsi tremo, saj nas je samo enajst, gledali pa sta nas kar dve dvorani. Bili smo tudi ozvočeni, in to prvič. Program je bil zelo zanimiv in smešen, pa tudi (vsaj zame) kratek. Najbolj čudno mi je bilo to, ker se je dolgoletna učiteljica na šoli Zofka Bernik skoraj zjokala. Ko smo prišli ven, so me nekateri hvalili in trepljali po rami. Po predstavi nas je čakala pogostitev, da te kap. Bilo je deset miz, obloženih s tremi pladnji peciva in z obloženimi kruhki. Potem smo jedli in pili. Najbolj me je čudilo, da so to delali samo meni. Zbornik je bil debel kot zvezek za slovenščino, imel je osemdeset strani. Za prireditev smo se pripravljali zelo dolgo.

Najlepše mi je bilo, ker je prišla celotna moja družina. Za prireditev upam, da sem naredil veliko in da sem se pri igri res izkazal. Želim si, da bi imeli še kakšno stoletnico.

Leon Omerzel, 4. r.

100-letnica šole nam je veliko pomenila. Praznovali smo jo kar 2 leti.

Prva prireditev je bila marca 2012, ki ji je bilo naslov Pojdimo skupaj v pomlad. Ta prireditev mi je bila všeč, ker je bila zabavna in je bilo v njej veliko pesmi. Najboljša pesem mi je bila Jaz pa pojdem na Gorenjsko. Mislim, da smo zažigali.

Druga prireditev je bila oktobra 2012. Pripravili smo jo ob otvoritvi male čistilne naprave. Ta predstava je vključevala stare ljudske igre, ki so se jih igrali še naši dedki in babice. Te igre so bile: oreh je naš, rinkce talat, tiča vagat in Abraham ima 7 sinov. Ta prireditev me je najbolj navdušila, ker smo imeli stare obleke in kitke.

Tretja prireditev je bila februarja 2013. Prireditev smo pripravili ob kulturnem prazniku. Tokrat so imeli glavno besedo krajan. Pri tej prireditvi sem s sestro Tjašo recitirala pesem.

Četrta prireditev je bila najboljša. Imeli smo en mlaj pred vhomom v šolo in en mlaj pred vhomom v Knape. Imeli smo ozvočenje in ljudje so napolnili kar dve dvorani. Za to prireditev smo se pripravljali zelo dolgo. Pri tem smo izdali tudi zbornik, ki je vseboval 80 strani. V zborniku so poglavja o šoli in učencih. Mislim, da je bila to najboljša prireditev, saj smo "razturali" in vsi so nas hvalili.

V vse prireditve smo vložili veliko truda in vem, da nam je uspelo odlično proslaviti stoti rojstni dan šole.

Jerneja Medičevac, 5. r.

Projekti za v prihodnje

Z učenci Podružnične šole Bukovščica sodelujemo v različnih projektih. Eden izmed njih je tudi projekt Zelišča, v okviru katerega smo pred šolo zasadili zeliščni vrt. Vsako leto v povezavi z zeliščnim

vrtom izvedemo dve delavnici.

Raziskovali smo lokalne rokodelce, ki smo jih tudi povabili v šolo in z njihovo pomočjo so otroci ustvarili svoje lastne izdelke. V okviru tega raziskovanja smo se povezali tudi z rokodelskim centrom DUO, kjer smo imeli meseca maja 2012 tudi razstavo zbranega materiala o rokodelcih in njihovem delu. S centrom še vedno sodelujemo in načrtujemo nove projekte.

Zahvale

Dvoletno praznovanje in vse aktivnosti v okviru stoletnice so dobile svoj smisel in širino ob pomoči številnih udeležencev.

Že omenjene prireditve so nastale v sodelovanju s številnimi krajan, ki so pripravili glasbene in dramske točke ter delili z obiskovalci različne prigode in anekdote iz šolskih klopi. Tako so skupaj s sedanjimi učenci in njihovimi točkami oblikovali vsakokrat pester program prireditev, za kar se vsem skupaj iskreno zahvaljujemo.

Zahvala velja tudi vsem, ki so nam pomagali pri pripravi zbornika s svojimi spomini, prispevki, starimi in malo manj starimi fotografijami, nasveti. Na tem mestu so imeli pomembno vlogo številni sponzorji s svojimi denarnimi prispevki in so navedeni v zborniku.

Domačinkam se zahvaljujemo za vse dobrote, s katerimi so se posladkali številni obiskovalci naših prireditev. Tako smo naše prireditve velikokrat zaključili s prijetnim druženjem, klepetom in obujanjem številnih spominov, tudi ob spremljavi rogistov LD Selca in kvinteta.

Pri pripravi scene za zaključno prireditev, razstave in okolice šole so nam s svojimi idejami in delom pomagali številni krajan, ki se jim ob tej priložnosti še enkrat iskreno zahvaljujemo.

Zahvala tudi uredniku Železnih niti za možnost objave tega prispevka.

Literatura:

Zbornik *100 let šole v Bukovščici*. Ur. Benedik, E., Eržen, T., Košič, Z., Magajne Germ, A., Potočnik, M., Šušteršič, T. Osnovna šola Ivana Groharja Škofja Loka, maj 2013.

Občinski nagrajenci

Jože Bogataj

Lani novembra je občinski svet občine Železniki sprejel nov, nekoliko spremenjen in dopolnjen odlok o podelitvi priznanj občine Železniki. Prejšnji odlok o podelitvi priznanj in nagrad občine Železniki je bil v veljavi od leta 1999 in ga je podpisal takratni župan Mihael Prevc.

O spremembah odloka sem se pogovarjal z direktorico občinske uprave Jolando Pintar in županom občine Železniki mag. Antonom Luznarjem.

Kakšna je pravzaprav sprememba odloka?

Jolanda Pintar: V novem odloku je sprememba glede priznanj občine. Do zdaj je občinski svet podeljeval priznanje občine posameznikom, skupini posameznikov, društvom ter drugim organizacijam za enkratne izjemne dosežke v zadnjem letu, kot spodbudo za nadaljnje strokovno delo oz. aktivnosti na posameznih področjih delovanja oz. za dejanja, ki se odražajo v humanitarnem odnosu do soljudi.

V novem odloku pa so priznanja občine razdeljena na tri vrste priznanj: priznanja občine za izjemne dosežke, za življenjsko delo prostovoljcev ter za aktivno delovanje društev. Do zdaj so se podelila največ tri priznanja letno, z novim odlokom se priznanja za aktivno delovanje društev ne štejejo v kvoto treh priznanj letno. Zato se jih lahko podeli več, odvisno od predlogov, ki jih Komisija za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja prejme na podlagi razpisa. Letos bo podeljenih pet priznanj.

Sprememba je tudi v naslovu Odloka o podelitvi priznanj in nagrad občine Železniki. Sedaj je to odlok le o podelitvi priznanj občine Železniki. Na začetku je bila namreč mišljena tudi denarna nagrada, vendar je občina ni nikoli podeljevala. Tudi v novem odloku ni predvidenih nagrad.

Župan mag. Anton Luznar.
Foto: Aleksander Čufar

Ali je zbornik Železne niti pravi prostor, kjer objavljamo vsakoletne občinske nagrajence?

Župan mag. Anton Luznar: Mislim, da je. Prav je, da se te stvari objavljajo, so nekeje zapisane in gredo v zgodovino kraja. Ljudje radi beremo Železne niti. Vsako leto so v različnih medijih objavljeni občinski nagrajenci, tako da smo o tem seznanjeni. Vendar pa to sčasoma pozabimo, zato je prav, da je v zborniku vse to zbrano in zapisano.

Z zbornikom se je pričela sistematično zapisovati zgodovina Železnikov in prav zato se različni dogodki iz preteklosti ne bodo pozabili. Tudi v Selcih smo imeli gospo Olgo (op. Olga Šmid), ki je zapisala del selške zgodovine. Če je gradivo zbrano na enem mestu, lažje poiščemo določene stvari, ko jih potrebujemo. Različni avtorji osvetlijo zgodbe z različnih strani, kar pa je tudi dobro.

V uredništvu Železnih niti nadaljujemo z objavo občinskih nagrajencev za nazaj, v tej številki za leti 2000 in 2001. Avtor članka si za potrebe objave v zborniku in zaradi uredniške politike pridržuje pravico skrajšati ali kako drugače prilagoditi predolgo besedilo iz uradne utemeljitve za posameznega občinskega nagrajenca.

Nov odlok o podelitvi priznanj občine Železniki

Na podlagi 16. člena Statuta občine Železniki (Ur. list RS, št. 46/09, 47/10) je občinski svet občine Železniki na 15. redni seji dne, 8. 11. 2012, sprejel odlok št. 015-8/2012-011 o podelitvi priznanj občine Železniki, ki ga je podpisal župan mag. Anton Luznar. Odlok je bil objavljen v Uradnem listu RS, št. 87/2012 dne 16. 11. 2012.

Priznanja občine Železniki so:

- naziv častni občan,
- plaketa občine,
- priznanja občine:
 - priznanje občine za izjemne dosežke,
 - priznanje za življenjsko delo prostovoljcev,
 - priznanje za aktivno delovanje društev.

O podelitvi priznanj občine Železniki odloča občinski svet občine Železniki na predlog komisije za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja.

Naziv **častni občan** podeljuje občinski svet občanom občine Železniki, državljanom Republike Slovenije ali tujim državljanom za:

- posebne zasluge za napredek znanosti, umetnosti in kulture,
- izjemno delovanje, stvaritve in dosežke na področju družbenega življenja in dela,
- plodno življenjsko delo,
- druge izjemne dosežke, s katerimi je pomembno in trajno prispeval k razvoju, prepoznavnosti in ugledu občine Železniki doma ali v tujini.

Podeli se največ en naziv častnega občana letno. Naziv častni občan se podeli na slavnostni seji občinskega sveta s posebno listino, ki vsebuje besedilo sklepa o podelitvi naziva častnega občana občine Železniki. Nagrajenec prejme tudi pisno utemeljitev naziva častni občan.

Plaketo občine podeljuje občinski svet posameznikom, podjetjem, zavodom, društvom ter drugim organizacijam ali skupnostim:

- za večletne izjemne uspehe na posameznih področjih družbenih dejavnosti in gospodarstva,
- za dosežke trajnega pomena,
- ob izredno humanem in požrtvovalnem dejanju,
- ob življenjskem ali delovnem jubileju,
- ob drugih posebnih in pomembnih primerih, ki prispevajo k razvoju in ugledu občine Železniki.

Podelita se največ dve plaketi letno. Plaketo občine se podeli na slavnostni seji občinskega sveta s posebno listino, ki vsebuje besedilo sklepa o podelitvi plakete občine Železniki. Nagrajenec prejme tudi pisno utemeljitev plakete.

Priznanja občine

- **Priznanje občine za izjemne dosežke** se podeli posameznikom, podjetjem, zavodom, društvom ter drugim organizacijam ali skupnostim za enkratne izjemne dosežke v zadnjem letu, kot vzpodbudo za nadaljnje strokovno delo oz. aktivnosti na posameznih področjih delovanja ter dejanja, ki se odražajo v humanitarnem odnosu do soljudi.
- **Priznanje za življenjsko delo prostovoljcev** se podeli za življenjsko delo prostovoljcev, s poudarkom na neopaženih, manj izpostavljenih osebah.
- **Priznanje za aktivno delovanje društev** se podeli aktivnim društvom za okroglo obletnice delovanja.

Podelijo se največ tri priznanja letno, s tem da se priznanja za aktivno delovanje društev ne štejejo v to kvoto. Priznanje občine se podeli na slavnostni seji občinskega sveta s posebno listino, ki vsebuje besedilo sklepa o podelitvi priznanja. Nagrajenec prejme tudi pisno utemeljitev priznanja.

Odlok je 8. novembra 2012 podpisal župan občine Železniki mag. Anton Luznar.

Občinski nagrajenci za leto 2013

s sklepom št. 489-496/2013

Občinski nagrajenci za leto 2013. Foto: Igor Mohorič Bonča

Občinski svet občine Železniki podeljuje

listino častnega občana za leto 2013

MIRKU KAČARJU

(rojen 10. marca 1945, stanujoč Zgornja Sorica 7, Sorica),

slikarju in kulturnemu delavcu iz Sorice.

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki.

Obrazložitev pripravil: Janez Ferlan

Miro Kačar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Miro Kačar je bil rojen leta 1945 v Groharjevi vasi – Sorici. Po končanem učiteljskišču se je vrnil v rodno Sorico in v njej pustil pečat svojega ustvarjalnega delovanja.

Kot navdušen športnik je imel v Sorici, kjer je danes v petih razredih le 13 otrok, pri športnem krožku 25 otrok. Vodil je treninge smučanja in organiziral Soriški pokal. Bil je pobudnik za izgradnjo športnega igrišča. Leta 1988 je dobil srebrno Bloudkovo značko kot priznanje za dolgoletno uspešno delo na področju športne kulture. Pravi, da je vse delal zaradi sebe. Kot glasbenik je imel že zelo zgodaj v šoli orkester. Kasneje je orkester prerasel v Orfej, ki ga naprej uspešno vodi njegov sin.

Toda Miro Kačar je vedel, da ne bo ne glasbenik in ne športnik, pač pa slikar. Pritegnilo ga je slikanje rojaka Ivana Groharja. V marsičem sta si podobna, družijo ju ustvarjalna usmerjenost, mogoče imata celo skupne korenine. Blizu mu je impresionizem s svojevrstno tehniko slikanja, vznemirjajo ga predvsem barva, svetloba in vsebina.

Neprecenljivo pa je njegovo delo pri obnovi Groharjeve rojstne hiše. Danes je to najbolj živahen prostor, kjer se odvijajo umetniške delavnice na glasbenem in slikarskem področju. Od leta 2009 je v Groharjevi hiši tudi galerija, ki predstavlja umetniško pot Ivana Groharja. Slike za galerijo, vseh 12 kopij Ivana Groharja, je naslikal Miro Kačar. Posnetki so tako verni, da je marsikomu treba povedati, da so to kopije in ne originali.

Izjemno je njegovo delo ob stoletnici Groharjeve smrti. Na prireditvah v Groharjev spomin, ki so se celo leto odvijale po širni Sloveniji, je oživel Groharjev lik. Najprej ga srečamo kot Ivana Groharja, ki se vrne med nas in nam pripoveduje o svojem življenju. V zadnjem razmišljanju ob koncu Groharjevega leta razmišlja o tem, da je treba streti trdo lupino, ki nam brani priti do srca. Da bodo spet zapele ptice in zacvetele rože.

Miro Kačar ima še polno idej, kaj postoriti, da velikemu slikarju Ivanu Groharju damo slavo in čast, ki mu pripada. Miro, uresničuj jih naprej!

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje **plaketo za leto 2013**
UREDNIŠKEMU ODBORU ZBORNICA ŽELEZNE NITI
(Muzejsko društvo Železniki, Na plavžu 58, Železniki)
za izdajo že desete številke zbornika.

Predlagatelj: Strokovni svet za kulturo Javnega zavoda Ratitovec.

Obrazložitev pripravil: Jože Tavčar

UTEMELJITEV

V letu 2013 bo izdana že deseta številka zbornika Selške doline Železne niti. Zbornik se je pri ljudeh in tudi pri strokovni javnosti dobro prijel. Vsako leto z veliko radovednostjo čakamo, da vzamemo v roke novo številko in preberemo zanimive življenjske zgodbe ljudi in zapise o dogodkih in dejavnostih v preteklosti. Težko je dovolj poudariti, kako dragocen je ta zgodovinski spomin za našo dolino. Kar je zapisano v zborniku, bo ohranjeno za vedno.

Ta občinska plaketa pomeni priznanje in spodbudo vsem sodelujočim pri tkanju vsakoletne številke Železnih niti. Posebna zahvala gre uredniškemu odboru.

Do sedaj so bili člani uredniškega odbora:

Jaka Benedičič, Andrej Bogataj, Jože Bogataj, Katja Mohorič Bonča, Jože Dolenc, Irena Prevc Hajdinjak, Jernej Hudolin, Jožica Kačar, Jure Rejec, Peter Polajnar, Aleš Primožič, Rudi Rejc, Bojan Rihtaršič, Katarina Primožič, Anton Sedej, Marjeta Šketa, Tadeja Šuštar in Ladi Trojar.

Posebna zahvala gre vsem piscem člankov, lektorici in tehničnemu uredniku. Ne moremo mimo Primoža Pegama, ki je bil glavni urednik prvih osem števil in je kot idejni oče Železnih niti pomembno oblikoval način dela.

Zbornik Železne niti se izdaja v okviru dejavnosti Muzejskega društva Železniki, zato priznanje velja tako prejšnjemu predsedniku društva Antonu Tavčarju, ki je navdušeno sodeloval pri rojstvu zbornika, kot tudi sedanjemu, Rudiju Rejcu, ki nosi velik del bremen pri koordinaciji, saj je pri deveti in nastajajoči deseti številki tudi v. d. glavnega urednika.

Predstavitev novih števil Železnih niti je bila pogosto izvedena na prireditvah na visokem umetniškem nivoju. Sodelujoči so bili vrhunski domači umetniki, povezani z vsebino zbornika. Zahvala in priznanje gre tako odboru za poživitev kulturne dejavnosti kot sodelujočim umetnikom.

Tkanje Železnih niti se mora nadaljevati.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje **plaketo za leto 2013**

AGATA PAVLOVEC

(rojena 28. aprila 1973, stanujoča Rudno 30, Železniki),
akademski slikarki.

Predlagatelj: Premik.

Obrazložitev pripravil: Peter Mesec

Agata Pavlovec.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Agata Pavlovec živi in ustvarja na Rudnem. Po končani gimnaziji se je najprej vpisala na pedagoško fakulteto v Ljubljani, smer likovna pedagogika, v letu 1996 pa na akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 2002 diplomirala.

Akademski slikarka Agata Pavlovec samostojno razstavlja od leta 2002, sodeluje na različnih skupnih razstavah, kolonijah, delavnicah, likovnih festivalih. Je članica Združenja umetnikov Škofja Loka, kjer je bila nekaj let predsednica, trenutno pa je podpredsednica društva. Je tudi članica Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov, kjer je bila pooblaščenka, da opravlja delo predsednika. Zaslužna je tudi za izdajo zbornika ob 30-letnici Združenja umetnikov Škofja Loka.

Prav tako je aktivna na gledališkem področju, saj sodeluje z različnimi neprofesionalnimi gledališkimi skupinami, kjer snuje scenografijo, kostumografijo, poslikavo scenskih elementov in likovnih zasnov za lutkovne predstave. Leta 2005 je kot zunanja sodelavka prevzela mentorstvo gledališke skupine na Gimnaziji Škofja Loka.

Od leta 2010 je aktivno vpeta v zgodovinsko prireditev Historial Škofja Loka, je glavna koordinatorica programa za otroke, ki ga je poimenovala Rokodelnice in igrarije. S svojo umetniško nadarjenostjo je pomembno sooblikovala tudi Historial Škofja Loka 2011 ob 500-letnici potresa v Škofji Loki. Prav tako je v letu 2011 v okviru Združenja umetnikov Škofja Loka kot predsednica pripravila skupinsko razstavo v Sokolskem domu ob 100-letnici Groharjeve smrti z naslovom 'Ivan, dej mi rešpetlin: pregled krajinskega slikarstva'.

Agata pravi, da je pri slikarstvu najpomembnejše, da si iskren do sebe in do svojega dela. Da delaš to, kar čutiš, in iz tega črpaš energijo, ki jo potem skozi sliko prenašaš na tistega, ki jo gleda.

Njeno delo, razstave in udejstvovanja na različnih kulturnih področjih omogočajo, da tako posredno kot neposredno predstavlja občino Železniki v svetu. Želimo ji, da bi ji to še dolgo uspelo, zato smo ponosni, da ji lahko podelimo občinsko priznanje. Čestitamo.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za izjemne dosežke za leto 2013
PETRU PREVCU

(rojen 20. septembra 1992, stanujoč Dolenja vas 80, Selca).

Predlagatelj: Občinski odbor SLS Železniki.

Obrazložitev pripravil: Mihael Prevc

Peter Prevc.
 Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Peter Prevc je eden najperspektivnejših smučarskih skakalcev v Sloveniji. Prvič se je s skoki srečal že kot desetletnik na skakalnici Bregarca v domači Dolenji vasi. Leta 2002 je postal član Skakalnega kluba Triglav Kranj.

Da je perspektiven skakalec, je pokazal že leta 2009, ko je dosegel 1. mesto na evropskem mladinskem olimpijskem festivalu. Član državne skakalne A-representance pa je postal septembra 2009. Prvi nastop v svetovnem pokalu je dočakal v Lillehammerju v sezoni 2009/2010. Že na prvi tekmi je osvojil točke z 22. mestom. Januarja 2010 je nastopil na mladinskem svetovnem prvenstvu v Hinterzartnu in dobil srebrno medaljo. Z dobrimi in konstantnimi nastopi v svetovnem pokalu si je zagotovil mesto v reprezentanci na novejtni turneji, kjer je na štirih preizkušnjah trikrat osvojil točke.

Peter si je v sezoni 2009/2010 zagotovil normo za zimske olimpijske igre 2010 v Vancouveru, kjer je osvojil 7. in 16. mesto.

Leta 2012 je na velikanki v Oberstdorfu pri poletu, dolgem 225,5 metrov, padel in se poškodoval. Kljub padcu je pripomogel k prvi zmagi slovenske reprezentance v zgodovini smučarskih poletov.

Kot najuspešnejšo sezono pa zagotovo lahko štejemo kar letošnjo. Peter je celo skakalno sezono skakal konstantno in se približeval najboljšim skakalcem sveta. Veliko je prispeval k ekipnim uspehom, ob koncu leta pa je na svetovnem prvenstvu v Dolini Fiemme osvojil dve medalji, srebrno in bronasto. V Oberstdorfu je postavil tudi svoj osebni rekord (230 m), kar je tretji najdaljši polet slovenskih skakalcev doslej. Sezono je kronal v Planici, kjer je osvojil posamično 2. in 3. mesto.

Najboljši dosežki v sezoni 2012/2013:

- 30. 11. 2012 – Kuusamo (ekipno) – 3. mesto
- 11. 1. 2013 – Zakopane (ekipno) – 1. mesto
- 9. 2. 2013 – Willingen (ekipno) – 1. mesto
- 17. 2. 2013 – Oberstdorf (ekipno) – 3. mesto
- 23. 2. 2013 – Val di Fiemme – 3. mesto (SVETOVNO PRVENSTVO)
- 28. 2. 2013 – Val di Fiemme – 2. mesto (SVETOVNO PRVENSTVO)
- 22. 3. 2013 – Planica – 2. mesto
- 23. 3. 2013 – Planica (ekipno) – 1. mesto
- 24. 3. 2013 – Planica – 3. mesto

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2013

JANEZU HABJANU

(rojen 15. februarja 1960, stanujoč Log 34, Železniki).

Predlagatelja: Muzejsko društvo Železniki, Strokovni svet za kulturo

Javnega zavoda Ratitovec.

Obrazložitev pripravila: Katja Mohorič Bonča

Janez Habjan.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Janez Habjan je posnel in javnosti predstavil avdio-vizualne zapise obrti, ki so bile nekdaj za ljudi v krajih ob Selški Sori del vsakdana. V filmu *Od oranja do kruha* je predstavil sejanje, žetev, mletje in peko kruha. V filmu *Kosci* govori o koscih, ljudeh, ki so se zarana odpravili v senožeti. Film *Golcarija na Selškem* vključuje cel spekter znanj, praks in izrazov, ki so bili domači med lastniki gozdov, oglarji, golcarji in furmani. Najnovejši film *Sodarstvo na Selškem* prikazuje zelo pomembno staro obrt, ki je prerasla v industrijo.

Posnetki so nastali v okolju, kjer so se obrti izvajale. V njih se odraža odnos med ljudmi in svetom, v katerem ti ustvarjajo. Čuti se spoštljivost do nosilcev praks in znanj ter potreba po ohranjanju in predstavljanju tega védenja. Delovni postopki so razčlenjeni v posamezne faze in poljudno, jasno predstavljeni. Razlage posameznih postopkov so tam, kjer je res potrebno, sicer avtor pušča, da govorita slika in naravni zvok.

Dokumentarni filmi vključujejo prakse, predstavitve, izraze, znanje in izkušnje, ki jih je lokalna skupnost prepoznala kot njim lastne, kot del njihove kulturne dediščine. Janez Habjan je gradivo posnel in zmontiral na lastno pobudo v prostem času, z lastno opremo, zato smatramo, da za svoj prispevek k ohranjanju dediščine naših krajev zasluži priznanje za življenjsko delo prostovoljcev občine Železniki.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2013

VINKU MARKLJU

(rojen 19. oktober 1927, stanujoč Škovine 5, Železniki).

Predlagatelj: Občinski odbor SD Železniki.

Obrazložitev pripravil: Jože Prezl

Vinko Markelj.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Vinko Markelj se je rodil daljnega leta 1927 na Škovinah. Življenje v kmečki družini ga je že zelo zgodaj naučilo, da se nobena stvar ne naredi sama od sebe in da je kmet odvisen predvsem od lastnega dela. To spoznanje in vedenje Vinko Markelj nosi v sebi od malega in prav to je verjetno notranje gibalno, ki ga usmerja, da je, kljub častitljivim letom, še vedno aktiven na različnih področjih.

Že celo življenje, z izjemo dveh medvojnih let, ko so družino izgnali v Nemčijo, živi na Škovinah, kjer si je ustvaril tudi družino. Kljub zaposlitvi v Alplesu in ob obilici dela na kmetiji je še našel čas za delovanje v različnih društvih in organizacijah. Bil je ustanovni član Lovske družine Železniki in Strelske družine Železniki, član civilne zaščite v KS Železniki, član Odbora za preventivo in vzgojo v cestnem prometu v občini Škofja Loka, član upravnega odbora Muzejskega društva Železniki in predsednik odbora za postavitev zbirke NOB v muzeju, večletni predsednik volilne komisije v KS Železniki in predsednik sindikata v Alplesu. Kmalu po osamosvojitvi Slovenije je aktivno sodeloval pri ustanovitvi Območne organizacije Društva izgnancev Škofja Loka in od leta 1992 do leta 2013 bil tudi predsednik omenjenega društva za Selško dolino.

Kljub svojim 86 letom je še vedno aktiven. Sedaj je podpredsednik Društva izgnancev za Selško dolino, častni član Lovske družine Železniki, član Muzejskega društva Železniki, član Združenja borcev za vrednote NOB in član Socialnih demokratov.

Glede na vse pretekle in sedanje aktivnosti v različnih društvih in organizacijah si Vinko Markelj zasluži občinsko priznanje za življenjsko delo prostovoljcev za leto 2013.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2013
TURISTIČNEMU DRUŠTVU SELCA
(Selca 88, Selca).

Predlagatelj: občinski odbor SLS Železniki, strokovni svet za turizem
Javnega zavoda Ratitovec.
Obrazložitev pripravil: Tomaž Habjan

UTEMELJITEV

Turistično društvo Selca že 50 let aktivno deluje na področju Selške doline.

Ko so ustanovitelji društva pred 50 leti spoznali, da je treba nekaj narediti za naše kraje in okolico, so ustanovili Turistično olepševalno društvo. In že beseda v imenu pove, da so poleg klasičnega spodbujanja k turizmu imeli v mislih predvsem skrb za urejeno okolje, spodbujanje in motiviranje vaščanov za ta cilj. Prav urejena okolica je predpogojev za prijetno bivanje v kraju ter eden izmed deležnikov za ustvarjanje pogojev za bolj aktivno in podjetniško pot prebivalcev naših krajev k drugemu cilju.

Cilj je v dolino pripeljati čim več kvalitetnih gostov in od njih kaj imeti. Za turizem potrebujemo infrastrukturo, aktivne prebivalce, podjetne posameznike, društva, ki se trudijo z različnimi dejavnostmi, pa tudi kanček sreče, da imamo naravne in zgodovinske danosti, da se turizem kot tak lahko gremo.

Turistično društvo Selca s tem namenom spodbuja otroke k aktivnemu sodelovanju, saj že 30 let organizacijsko in finančno podpira delovanje otroške folklorne skupine Selca. Zabavne in športne prireditve, ki potekajo pod okriljem Turističnega društva Selca, so dobro obiskane, ker omogočajo druženje, zabavo in sprostitvev. Organizirajo razne natečaje, s katerimi poskrbijo in opominjajo na urejenost kraja in okolice.

Zato in zaradi 50-letnega truda prav vseh članov Turističnega društva Selca, ki so s svojim delovanjem, številnimi prireditvami in z aktivnostmi sodelovali in še sodelujejo pri ustvarjanju boljših pogojev za kakovostnejše bivanje v Selški dolini, zaslužijo občinsko priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2013.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski svet občine Železniki podeljuje
priznanje za aktivno delovanje društev za leto 2013
KULTURNEMU IN UMETNIŠKEMU DRUŠTVU FRANCE KOBLAR
(Trnje 39, Železniki).

Predlagatelj: Strokovni svet za kulturo Javnega zavoda Ratitovec.

Obrazložitev pripravila: Katja Mohorič Bonča

UTEMELJITEV

Kulturno-umetniško društvo France Koblar deluje pod tem imenom 16 let, vendar njegove korenine segajo kar stoletje nazaj, v čase, ko je družabno življenje v Železnikih sooblikovalo Sokolsko društvo. Takoj po drugi svetovni vojni je tradicijo Sokolskega društva prevzelo Delavsko prosvetno društvo Svoboda Železniki. Leta 1997 se je to društvo po velikem kulturnem delavcu akademiku dr. Francetu Koblarju iz Železnikov preimenovalo v KUD France Koblar.

KUD France Koblar je eno najaktivnejših društev na področju kulture v občini Železniki. Vsako leto na oder postavijo najmanj eno dramsko predstavo. Premieri v Železnikih sledijo gostovanja po Gorenjski, v ljubljanski in primorski regiji ter v zamejstvu. Februarja 2013 so premierno uprizorili predstavo avtorja Frana Lipaha Glavni dobitek. V Železnikih so to pomlad pred polno dvorano nastopili trikrat, imeli so že sedem gostovanj.

Otroškemu občinstvu pripravijo dve do tri krajše lutkovne predstave lastne produkcije na leto. Za kulturno vzgojo mladih skrbijo tudi z organizacijo lutkovnega abonmaja, kjer se zvrstijo štiri otroške predstave (tri gostujoče predstave, ena lastna produkcija).

Pomembno področje delovanja društva je organizacija slovesnosti oz. proslav ob pomembnih kulturnih dogodkih in zgodovinskih mejnikih. Na vseh teh slovesnostih sodelujejo člani KUD France Koblar in k sodelovanju povabijo tudi druga društva v občini Železniki in Osnovno šolo Železniki. Tudi njihovo društvo se odzove na povabila drugih društev za sodelovanje. Sploh je sodelovanje društva KUD France Koblar z drugimi društvi v občini Železniki stalnica in primer dobre prakse.

Z velikim zadovoljstvom spremljajo tudi potek in skorajšnji zaključek prenove kulturnega doma v Železnikih. Stavba nekdanjega sokolskega doma jim bo po dolgih letih brezdomstva spet lahko predstavljala dom za ustvarjanje. Prav zato so lansko leto januarja pripravili dobrodelni koncert za kulturni dom, da bi tudi sami pripomogli k zbiranju finančnih sredstev za obnovo doma.

Železniki, 30. junij 2013

Župan mag. Anton Luznar

Občinski nagrajenci za leto 2000

Občinski nagrajenci za leto 2000. Foto: arhiv Občine Železniki

Občina Železniki podeljuje **plaketo za leto 2000**

FILIPU BERNIKU

(rojen 23. avgusta 1923, stanujoč Log 28, Železniki)

za dolgoletno aktivno delo v organizaciji Rdečega križa.

Predlagatelj: Območno združenje Rdečega križa Škofja Loka.

Filip Bernik.
Foto: arhiv
družine Bernik

UTEMELJITEV

Filip Bernik deluje v organizaciji Rdečega križa od konca druge svetovne vojne in je predsednik krajevne organizacije Rdečega križa Češnjica že več kot 50 let. V to organizacijo Rdečega križa sodijo vasi Rudno, Dražgoše, Podlonk, Prtovč, Studeno, Češnjica z naselji Log, Kres in Dašnica in ima preko tisoč članov.

Vsa leta je deloval v skladu z načeli Rdečega križa. Skupaj s člani odbora je vedno pripravljen pomagati ljudem v stiski, pomaga ob nesrečah, požarih, s svojim delom in z organizacijo pomoči.

Kljub osebnim tragedijam ni bil nič manj aktiven, še bolj je znal prisluhniti ljudem.

Obiskuje ostarele s svojega področja v domovih, bolnike doma in v bolnišnicah. Je eden redkih občanov, ki je vsa leta požrtvovalno pomagal, pa tega ni povečeval in podarjal. Eden zadnjih večjih primerov je njegova pomoč Cirilu Šmidu ob požaru.

Zelo pomemben je njegov prispevek pri razvoju krvodajalstva na lokalnem nivoju in seveda tudi v državnem merilu. Bil je ustanovni član Odbora za krvodajalstvo v Ljubljani in okviru Rdečega križa Slovenija leta 1953 in pionir tega dela v Selški dolini. On, dr. Franc Rešek in Franc Šmid so obhodili vso dolino, organizirali predavanja in vabili ljudi, naj darujejo kri za sočloveka. Organiziral je prevoze iz oddaljenih vasi in spremljal krvodajalce na odvzem še do pred nekaj leti. Na akciji je vedno prisoten in skrbi za nemoten potek. Ob 45-letnici krvodajalstva na Slovenskem je prejel posebno priznanje Rdečega križa Slovenije.

Filip Bernik je tudi aktivni član Zveze borcev in Društva upokojencev v kraju.

Vseh drobnih, a za ljudi pomembnih aktivnosti ni mogoče naštetih. S svojim delom je in še prispeva k razvoju krvodajalstva kot ene največjih solidarnostnih akcij. S svojo aktivnostjo na humanitarnem področju prispeva tudi h kvalitetnejšemu življenju ljudi v kraju, tistih, ki so dostikrat pozabljeni, osamljeni, bolni, ki potrebujejo pozornost, in jim daje občutek, da niso sami. To delo se zdi velikokrat malenkostno, vendar ga ni mogoče ovrednotiti. Denar lahko vedno nadomestimo, časa in pozornosti, ki ga taki prostovoljci, kot je Filip Bernik, namenjajo sočloveku, pa nikoli.

Železniki, 30. junij 2000

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje priznanje za leto 2000

JOŽICI in MIRKU KAČAR

(rojena 17. aprila 1947 in 10. marca 1945, stanujoča Zgornja Sorica 7, Sorica)

za organizacijo vsakoletnih prireditev v okviru Groharjevega tedna v Sorici.

Predlagatelj: župan Občine Železniki Mihael Prevc.

Jožica Kačar.

Foto: Aleksander Čufar

Miro Kačar.

Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Brez zakoncev Kačar si danes tradicionalnih Groharjevih tednov ne moremo več predstavljati, saj sta alfa in omega teh prireditev.

Jožica s svojo milino ter ljubečim in spontanim odnosom do domače grude ter narodove bogate kulturne dediščine in Miro z velikim slikarskim in glasbenim talentom se odlično dopolnjujeta in krivica bi bila podeliti priznanje le enemu. Jožica v podružnični šoli v Sorici in Miro z delom v Groharjevi hiši s svojim pedagoškim pristopom znata pri otrocih vzbuditi različne talente in darove, še posebej na glasbenem in likovnem področju. Za slehernega otroka v Sorici najdeta inštrument in mesto v inštrumentalni skupini Orfej. K sodelovanju v kulturnem delu Groharjevih tednov znata pritegniti tudi starejše Soričane, ki dajo Sorici še poseben pečat kulturno ozaveščene vasi.

Ne smemo pa pozabiti tudi zaslug zakoncev Kačar, da je bogata Groharjeva slikarska dediščina ostala v njegovem rojstnem kraju, kar daje Sorici poseben pečat. Z različnimi pristopi negujeta in ohranjata tudi bogato etnografsko dediščino Sorice in jo prenašata na mlajše rodove.

Občinski svet občine Železniki jima zato v znak zahvale podeljuje priznanje občine Železniki.

Železniki, 30. junij 2000

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje **priznanje za leto 2000**

FRANCU ZUPANCU

(rojen 9. februarja 1958, stanujoč Dražgoše 66, Železniki)

za ohranitev podjetja Alples in njegove blagovne znamke.

Predlagatelj: SKD Občinski odbor Železniki.

Franc Zupanc.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

V letih 1989 in 1990 je bil Alples v hudih finančnih težavah. Skušal se je reševati z decentralizacijo, in sicer z ustanavljanjem programske zaključene celote, kjer bi bil pregled nad stroški natančnejši, motivacija zaposlenih večja in možno organiziranje strokovnih timov. Nastala so hčerinska podjetja in enega teh – Lesni program – je v septembru 1991 prevzel g. Franc Zupanc.

Lesni program je ob delitvi, poleg obilnega dolga, postal nosilec programa samo za izdelavo klubskih miz in TV-ohišij, vse ostale programe pa je dobilo podjetje Pohištvo. Lesni program je bil takrat samo formalno organiziran kot podjetje, saj pod njegovim okriljem ni bilo strateških funkcij, kot so komerciala, finance in projektantsko-razvojna služba. G. Zupanc je zahteval in vztrajal, da se te službe porazdelijo po podjetjih, kar mu je do jeseni 1992 tudi uspelo. Zavedal se je, da podjetje lahko reši le s trdim in poštenim delom in z močnim zaupanjem drug v drugega. Pod njegovim vodstvom in ob pomoči zunanjega strokovnega sodelavca so izdelali dober sanacijski program, ki je temeljil na večjem fizičnem obsegu proizvodnje, uvajanju lastnih programov, zmanjševanju materialnih in fiksnih stroškov in doseganju kakovosti izdelkov.

Že leta 1993 so na ljubljanskem pohištvenem sejmu dobili nagrado za program Tempo. Spomladi leta 1994 so s strani krovnega podjetja ponovno prišle težnje po centralizaciji nekaterih služb. G. Zupanc se je tem težnjam uprl, in medtem ko se je Lesni program vedno bolj uveljavljal, so ostala Alplesova podjetja propadala drugo za drugim.

Po stečaju podjetja Alples Pohištvo v letu 1997 ga je Lesni program prevzel, v letu 1999 pa izvedel še prenos poslovanja na krovno družbo Alples industrija pohištva. Tako se je ohranila tudi priznana blagovna znamka.

Železniki, 30. junij 2000

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje **listino častnega občana za leto 2000**

FRANCU BEŠTRU

(rojen 24. aprila 1914, stanujoč Selca 89, Selca)

za dolgoletno delo na različnih področjih življenja v Selški dolini.

Predlagatelj: Krajevna skupnost Selca.

Franc Bešter.
Foto: arhiv
Železne niti 2004

UTEMELJITEV

Franc Bešter je bil rojen 24. 4. 1914 v Selcih. Vse življenje se je udeleževal na kulturnem, tehničnoinovativnem in etičnem področju.

Ukvarjal se je z ljubiteljskim gledališčem, inštrumentalno in vokalno glasbo. Dolga leta je sodeloval pri ljubiteljskem gledališču v Selcih in bil kot igralec zelo priljubljen. Od ustanovitve do vojne je bil član tamburaškega orkestra v Selcih, od mladosti naprej pa član pihalne godbe. Vzporedno je bil ves čas pevec v cerkvenem zboru in priložnostnem moškem zboru, sedaj sodeluje še v upokojenskem pevskem zboru.

Franc Bešter izstopa zlasti na tehničnoinovativnem področju. Skonstruiral je več izvornih naprav. Cirkularno žago je znani psiholog Vid Pečjak posnel s televizijo kot zgled inovativnosti. Bil je prvi selški fotograf. Fotografije je tudi sam razvijal in veliko eksperimentiral. Njegova posebna ljubezen je bil motorizem. Že pred drugo svetovno vojno je izmenoma imel več motorjev, po vojni pa je kupil tudi prvi avto v Selcih. Franc Bešter spada med pionirje motorizma v Selški dolini ter soustanovitelje avto-moto društev v Škofji Loki in Selcih. V Selcih je bil v času začetka opravljanja voznških izpitov inštruktor in hkrati mehanik. Kasneje je dal pobudo za združitev selškega in železnikarskega društva v eno. Izdelal je tudi prvi traktor v Selcih.

Aktiven je bil tudi kot gasilec in je tudi tu skrbel za nenehne izboljšave.

S svojim avtomobilom je pomagal ljudem v stiskah. Vozil je žene v porodnišnico in iz nje, zdravnika in duhovnika na dom, poročne pare k poroki. Tudi sredi noči, velikokrat zastoj.

Inovativen je bil tudi na političnem področju. Konec sedemdesetih let je začutil, da se vreme spreminja tudi v politiki, in je izpod sena izkopal spominsko ploščo Janeza Evangelista Kreka, ki so jo s pročelja kulturnega doma vrgli nacisti, on pa jo je skrnil pod seno, najprej pred nacisti, nato pa pred komunisti. Na njegovo pobudo je v letu 1979 zgodovinsko društvo pripravilo ploščo za ponovno vzdavo. Odmevna prireditve ob ponovnem odkritju spominske plošče je bila prav po zaslugi današnjega nagrajenca prva cvetlica slovenske politične pomladi.

Železniki, 30. junij 2000

Župan Mihael Prevc

Občinski nagrajenci za leto 2001

Občinski nagrajenci za leto 2001. Foto: arhiv Občine Železniki

Občina Železniki podeljuje **plaketo za leto 2001**

JOŽETU MOŽGANU

(rojen 25. maja 1941, stanujoč Na Kresu 20, Železniki),

dr. medicine in prvemu poslancu DZ RS iz občine Železniki.

Predlagatelj: Krajevna skupnost Selca.

Dr. Jože Možgan.
Foto: arhiv
Železne niti 2007

UTEMELJITEV

Dr. Jože Možgan se je rodil 25. 5. 1941 v Venišah pri Krškem. Na medicinski fakulteti v Ljubljani je diplomiral leta 1967. Po treh letih dela v Mirni na Dolenjskem je v letu 1972 dobil službo v Železnikih. Podiplomski študij je nadaljeval na medicinski fakulteti v Zagrebu in leta 1973 diplomiral iz javnega zdravstva.

V letu 1976 je opravil izpit za specialista splošne medicine. V letih 1996–2000 je bil poslanec državnega zbora.

Dr. Jože Možgan je v sluzenju človeku našel smisel svoje biti. Delal je z več kot pet tisoč ljudmi. Uvajal je preventivno zdravstveno vzgojo za mladino. V svojem poklicu je opravil veliko poslanstvo tudi kot pedagog in učitelj.

Dr. Jože Možgan je bil predsednik Izvršilnega odbora Območne zdravniške skupnosti za Gorenjsko in predsednik Območne skupščine za Gorenjsko, član Izvršnega odbora zdravstvene skupnosti Slovenije, član Medicinskega sveta za splošno medicino, ustanovni član Zdravniške zbornice Slovenije, član Zdravstvenega regionalnega sveta na Gorenjskem. 20 let je vodil Krvodajalsko komisijo pri Območnem odboru Rdečega križa Škofja Loka.

V letu 1995 mu je Slovensko zdravniško društvo podelilo častno članstvo kot priznanje za požrtvovalno delo.

Pogled skozi prizmo novega sistema vrednot je v njem prerasel v odločitev, da svoje delo nadaljuje v politiki. Kandidiral je na listi SLS za državnoborske volitve. Postal je prvi poslanec državnega zbora iz Selške doline v Republiki Sloveniji. V državnem zboru je prevzel vodenje Parlamentarne komisije za vprašanja invalidov. Bil je član delegacije za Skupščino sveta Evrope v Strassbourgu, član Parlamentarnega odbora za mednarodne odnose, član Odbora za delo, družino in socialo in član Komisije za zamejske Slovence in Slovence po svetu.

Ob odgovornem delu v državnem zboru je vedno našel čas za pomoč pri reševanju programov občine.

Ko se je zaradi bolezni znašel med slepimi, je bil tudi sam močno preizkušen. Ni se umaknil, še vedno ostaja v službi človeka. Danes je podpredsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije in podpredsednik medobčinskega društva za Gorenjsko. Še vedno najde dovolj energije za nadaljevanje svojega dela.

Železniki, 30. junij 2001

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje **priznanje za leto 2001**

ROMANU KEJŽARJU

(rojen 11. februarja 1966, stanujoč Log 57, Železniki),

trenerju in maratoncu, udeležencu olimpijskih iger 2000.

Predlagatelj: Turistično društvo Sorica in Prosvetno društvo Ivan Grohar Sorica.

Roman Kejžar.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Roman Kejžar se je že kot otrok rad ukvarjal s športom, saj jih je učitelj Miro Kačar v osnovni šoli v Sorici vzgajal v športnem duhu. Kot osnovnošolec je tekmoval na raznih šolskih, občinskih in državnih krosih in včasih tudi zmagal.

Njegova atletska pot pa se je začela ob koncu leta 1988, ko je bil star 22 let. Na enem izmed tekmovalj v Avstriji ga je po dokaj dobri uvrstitvi opazil trener iz ljubljanskega atletskega kluba ŽAK in ga povabil v omenjeni klub.

Že po enem letu aktivnega treniranja je nastopil na prvem maratonu, ki ga je pretekel v relativno kratkem času (2 uri in 24 minut). Ob koncu leta 1990 je zmagal na maratonu v Firencah, leta 1991 pa je postal državni prvak v maratonu v bivši Jugoslaviji. Do takrat je bil zaposlen v Alplesu, ker pa so treningi postajali vse bolj obsežni in naporni, se je s tekom začel ukvarjati profesionalno.

Njegov glavni cilj je bil maraton. Leta 1995 je pod vodstvom novega trenerja Boruta Podgornika izpolnil normo za nastop na svetovnem prvenstvu v švedskem Göteborgu, kjer je dosegel 35. mesto. V letu 1996 je izpolnil še normo za nastop na olimpijskih igrah v Atlanti, vendar pa iz neznanih razlogov ni bil uvrščen v olimpijsko ekipo.

Leta 1998 je v Berlinu (s časom 2,13.24) izboljšal deset let star najboljši slovenski čas v maratonu, leta 1999 pa je nastopil na svetovnem prvenstvu v Seville, kjer pa je moral odstopiti.

Spet je prišlo leto olimpijskih iger s še zahtevnejšimi normami za nastop na njih. Leta 2000 je tako najprej izboljšal najboljši slovenski čas v malem maratonu, konec marca pa izpolnil normo za nastop na olimpijskih igrah v Sydneyju in s časom 2 uri 11 minut in 50 sekund še enkrat izboljšal najboljši slovenski čas v maratonu. Na olimpijskih igrah v Avstraliji je dosegel 62. mesto.

Poleg svetovnih prvenstev in olimpijskih iger je imel še 25 nastopov za reprezentanco Slovenije. Od leta 1998 pa sodeluje tudi kot trener v Atletskem društvu v Železnikih.

V letošnjem letu je nastopil na beograjskem maratonu in izpolnil normo za nastop na mediteranskih igrah v Tunisu.

Železniki, 30. junij 2001

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje **priznanje za leto 2001**

LADISLAVI TROJAR

(rojena 30. maja 1939, stanujoča Na plavžu 1, Železniki)

za dolgoletno delo na kulturnem in družbenem področju.

Predlagatelj: Harmonikarski ansambel Niko Železniki.

Ladislava Trojar.
Foto: Aleksander Čufar

UTEMELJITEV

Ga. Ladislava Trojar, ki se je rodila na Godešiču in zdaj stanuje Na plavžu v Železnikih, je vsestransko angažirana pri kulturnem utripu v naši občini in skoraj ne mine prireditev, kjer ne bi sodelovala kot organizatorica, pevka, pobudnica, režiserka itd.

Njeno kulturno delo oziroma poslanstvo se kaže na različnih področjih.

Večino svojega poklicnega dela je bila mentorica dramskega krožka na OŠ Železniki in je režirala vsako leto dve predstavi za otroke centralne šole, vrtca in podružničnih šol ter druge. S svojim znanjem in zagnanostjo še zdaj, ko ni več zaposlena, pomaga pri delu dramskega krožka pri OŠ.

Z učenci je vsako leto (več kot 30 let) pripravila predstavo za najmlajše otroke ob prihodu dedka Mraza, ki je obdaroval otroke delavcev v naših tovarnah, s programom je sodelovala tudi pri obdaritvi otrok v nekaterih podjetjih v Škofji Loki. Sodelovala je tudi pri spreveditvah dedka Mraza in pustnih mask.

Že več kot trideset let pripravlja proslave ob dnevu spomina na mrtve.

Pripravila je številne proslave ob najrazličnejših prilikah, tako šolske, krajevne kot občinske.

V Kulturno-umetniškem društvu France Koblar sodeluje tako rekoč od prihoda v Železnike. Bila je igralka, lektorica, več let pa je režiserka. V zadnjih letih je pripravila kot režiserka najmanj dve predstavi, s katerimi so nastopili v naši dolini, pa tudi po različnih krajih v Sloveniji.

Zelo je aktivna pri turističnem društvu in je bila med drugimi tudi pobudnica razstave domačih obrti, ki jo pripravljajo v času čipkarskih dni.

Sodeluje tudi pri muzejskem društvu.

Je uspešna predsednica Pevskega zbora Domel, kjer sodeluje že od vsega začetka, to je 20 let. Dobro sodeluje tudi s Harmonikarskim ansambлом Niko Železniki.

Železniki, 30. junij 2001

Župan Mihael Prevc

Občina Železniki podeljuje **listino častnega občana za leto 2001**

JANEZU LOTRIČU

(rojen 26. julija 1953, stanujoč Kajuhova ulica 3, Ptuj),

tenoristu svetovnega slovesa.

Predlagatelj: Občinski odbor SLS SKD Slovenska ljudska stranka Železniki.

Janez Lotrič.
Foto: arhiv
Železne niti 2004

UTEMELJITEV

Janez Lotrič, nam domačinom znan kot Fajgelnov Janko, je iz glasbene družine. Posebej sta mu pot v glasbeni svet odprla prijatelja organist Tone Potočnik in France Čufar, s katerima ga je družila ljubezen do narave in glasbe. Kot mladi fantje so jo po sobotnih vajah mahnil v bližnje in daljne kraje prepevat fantovske podoknice. Peli so tako dobro, da jim pri neki hiši v prepričanju, da se od sosedov sliši radio, niso niti odprli.

Po gimnaziji v Škofji Loki je šel študirat na visoko šolo za telesno kulturo, saj je bil vsestranski športnik. Po poškodbi hrbtenice je napravil avdicijo pri zboru Slovenske filharmonije. Šest let je pel prvi tenor v oktetu Gallus. Umetniški vodja okteta Milivoj Šurbek ga je priporočil ljubljanski Operi, mu našel pedagoginjo Ksenijo Vidali-Žebre, ki ima veliko zaslug za njegov nadaljnji razvoj, prav tako kot tudi profesorica Otti Ondini-Klasinc, pri kateri je študiral na akademiji za glasbo v Ljubljani.

Janez Lotrič je začel operno kariero v ljubljanski Operi, nato ga je angažirala mariborska Opera. Vmes se je udeleževal tudi mednarodnih pevskih tekmovanj. V italijanskem Trevisu je na tekmovanju Toti dal Monte zasedel tretje mesto, na tekmovanju Belvedere na Dunaju pa je prejel nagrado, ki mu je omogočila enoleten angažma v nemškem Osnabrücku.

Po vrnitvi iz Nemčije se je odločil za pot samostojnega umetnika. Gostoval je predvsem na odrih sosednje Hrvaške in Avstrije. Leta 1995 je nastopil tudi na koncertu opernih arij v Boljšoj teatru v Moskvi.

Za nadaljnjo pevsko kariero je bil odločilen prvi nastop v Dunajski državni operi junija 1996, kjer je vskočil v predstavo Leoncavallovih Glumačev in praktično brez vaj nadomestil obolelega pevca ter doživel ovacije. Tako je postal stalni gost Dunajske državne opere.

Z velikim uspehom je gostoval tudi v Nemški operi v Berlinu, v pariški operni hiši Opera comique, Danski kraljevi operi, v Bruslju in drugod.

Kljub veliki svetovni karieri zelo rad nastopa v Sloveniji, vedno se rad vrne zapet v cerkev v domačih Železnikih ali na Ptuj. Lanskega poletja sta z organistom Tonetom Potočnikom pripravila enkratni koncert na prostem na dvorišču Bonceljnovne hiše.

Železniki, 30. junij 2001

Župan Mihael Prevc

(O)živela kultura!

Jure Rejec

Projekt se je izvajal v okviru načrta izvedbenih projektov za leto 2011 za koriščenje sredstev LEADER (Program razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013 – os 4 – sredstva LEADER) na območju Lokalne akcijske skupine (LAS) loškega pogorja in je bil sofinanciran iz sredstev Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja, nacionalnih sredstev ter iz sredstev projektnih partnerjev. Organ upravljanja Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013 je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Administrativni in finančni vodja LAS loškega pogorja je Razvojna agencija Sora, d. o. o., Škofja Loka.

EVROPSKA UNIJA

REPUBLIKA SLOVENIJA

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Maja 2010 smo z veliko slovesnostjo ponovno odprli muzejske prostore Plavčeve hiše po temeljiti prenovi, ki je trajala kar 12 let. Denar za prenovu sta prispevala Občina Železniki ter Ministrstvo za kulturo. Muzejsko društvo Železniki je v samem začetku prenove sodelovalo z manjšimi zneski, brezplačno pa je bilo na občino preneseno lastništvo muzejske stavbe, za katero je prej društvo dolga desetletja skrbelo, jo vzdrževalo in popravljalo v okviru možnih sredstev. Premalo znano pa je, da je skozi celotno prenovu stavbe Muzejsko društvo Železniki s svojima zaposlenima strokovnima delavcema aktivno sodelovalo pri umikanju posameznih zbirk v depoje, pri njihovem čiščenju in restavriranju ter seveda po dokončanju gradbenih del v posamezni fazi tudi pri ponovni postavitvi zbirk. Svetli, novi prostori so zahtevali tudi novo opremo, nov, modernejši način postavitve, prenovu vseh maket. Vse to je skozi celotno prenovu od Muzejskega društva zahtevalo tudi velika finančna sredstva. Pretežno so ta skozi vsa leta pritekala iz sredstev vstopnine, delno pa tudi iz sponzorskih sredstev.

Prav zaradi dejstva, da je društvo samo poskrbelo za vso novo opremo ter nove postavitve zbirk, je občina Železniki ob prenosu stavbe muzeja v upravljanje Javnega zavoda Ratitovec in strokovnih delavcev Muzejskega društva Železniki prav tako pod okrilje Zavoda Muzejskemu društvu Železniki odobrila, da celotno vstopnino obiskovalcev muzeja še naprej lahko pobira za svoj račun. Mora pa jo porabiti za vzdrževanje, prestavitve in nove postavitve svojih zbirk v muzeju. Seveda so ta sredstva omejena, zato se zbirke le počasi dopolnjujejo. Predvsem pa ob hitrem razvoju audio in video tehnike muzej na tem področju zaostaja. Tako se je upravni odbor Muzejskega društva Železniki že nekaj let ukvarjal s tem, kako priti do denarnih sredstev tudi na različnih domačih in evropskih razpisih.

Na eno od teh možnosti so nas v začetku leta 2011 opozorili v Lokalni akcijski skupini (LAS) loškega pogorja, in sicer na razpis Evropskega kmetijskega sklada, tako imenovane 4. razvojne osi iz pristopa LEADER. To je bil že tretji javni poziv za izvedbo

projektov LEADER na območju LAS loškega pogorja, tako so tudi na LAS-u in Razvojni agenciji Sora že dobro vedeli, da se manjša društva na take razpise težko prijavijo, saj so navadno razpisana kar visoka sredstva, ki jih posamezna društva ne zmorejo. Tako so že pred objavo razpisa na neformalni pogovor povabili predstavnike Muzejskega društva Železniki, Muzejskega društva Žiri in novo nastajajočega kulturnega centra v občini Gorenja vas - Poljane, Štefanove hiše. Po večkratnih srečanjih teh predstavnikov ter predstavnikov občin se je na koncu izoblikoval program vseh treh kulturnih centrov in projekt za kandidiranje za sredstva programa LEADER, ki smo mu dali ime '(O)ŽIVELA KULTURA!'. V projektni skupini so tako sodelovali: Občina Žiri z Muzejem Žiri, Občina Gorenja vas - Poljane s Šubičevo hišo ter Muzejsko društvo Železniki z Muzejem Železniki.

Kaj smo si zadali s projektom in kakšne aktivnosti so bile potrebne:

1. Najprej je bilo treba opredeliti skupni programski in promocijski koncept. Na podlagi koordinacije med projektnimi partnerji, s pomočjo primerov dobrih praks v podobnih ustanovah in s priporočili s področja muzejske stroke smo pripravili dokument s smernicami za skupni koncept kulturnih centrov.
2. Postavitev razstav oz. muzejskih zbirk pri posameznih partnerjih, kar je zahtevalo tudi nakup opreme, kot so panoji, vitrine, podiji, stojala, svetila:
 - Žiri: postavitev razstave na temo splošne predstavitve, zgodovine in dediščine kraja ter muzejske zbirke na temo čipkarstva.
 - Železniki: prenova zbirk o oglarstvu in sodarstvu, postavitev zbirke drvarjenje.
 - Poljane: postavitev zbirke - razstave o dediščini slikarjev Šubic v Štefanovi hiši.
3. Priprava interaktivnih vsebin (video zapisi - multimedija), nakup IKT opreme: dotikalni ekran, računalnik, oprema. Vsi smo digitalizirali del gradiva v muzejskih zbirkah, v Železnikih

smo še posebej posneli nov video zapis o izdelavi lesene posode – čebra.

4. Oblikovanje programov ogledov, delavnic ter izvedba delavnic.
5. Izdelava celotne grafične podobe in promocijskega materiala za programe.
6. Izvedba promocijskih prireditev: otvoritvenih prireditev ob otvoritvi novih muzejskih zbirk.
7. Izdelava skupne predstavitvene brošure s predstavitvijo krajev in njihove dediščine ter dejavnost nosilcev dejavnosti oziroma partnerjev.
8. Obveščanje javnosti o projektu v časopisih Loški utrip, Loški glas, Ratitovška obzorja, v zborniku Železne niti, v Podblegaških novicah.

Konec maja 2011 so nas z LAS loškega pogorja obvestili, da je bil naš projekt izbran in predložen v potrditev Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Celoten projekt je bil vreden 70.592,00 EUR s predlaganim sofinanciranjem iz sredstev LEADER v vrednosti 50.427,67 EUR. Muzejsko društvo Železniki je pri projektu sodelovalo s sredstvi za prenavo, nakup opreme in promocijo v vrednosti 10.176,00 EUR.

Delo na projektu je v muzeju steklo v oktobru 2011. Strokovna delavca muzeja sta pripravila program prestavitve v posameznih zbirkah, načrt postavitev zbirk, načrt raziskovalnega dela za zbirki ter tehničnega dela in posegov na eksponatih v zbirkah. Predstavljen je bil tudi scenarij za snemanje dokumentarnega filma o izdelavi lesene posode. Določena so bila tudi merila in razpisni pogoji za iskanje najboljšega ponudnika opreme za zbirke, oblikovanje in tisk obvestilnih panojev ter nakup računalniške in video opreme.

Prenova zbirk o sodarstvu in oglarstvu ter postavitev koticika o drvarjenju

Zbirki o sodarstvu in oglarstvu sta bili delno posodobljeni v letu 2002, ko sta bila v okviru celovite prenovne stavbe muzeja prenovljena tudi prostora, v katerih sta postavljena. Takrat zaradi pomanjka

nja časa in denarja ni bilo možno uresničiti celotne zasnovane prenovne. Zbirka o sodarstvu je tako še vedno spominjala na sodarsko delavnico, zbirka o oglarjenju pa je v celoti imela postavljeno le maketo o oglarstvu. Kljub aktivnemu iskanju sredstev Muzejskemu društvu kar deset let ni uspelo dokončati prenovne teh dveh zbirk. K temu je prispevalo dejstvo, da je bilo treba slediti prenovi prostorov v drugem nadstropju, ki so prav tako potrebovali nove postavitve zbirk. V okviru projekta, za katerega so bila pridobljena evropska sredstva, sta obe zbirki le prišli na vrsto za celovitejšo prenavo.

Kupili smo več novih vitrin, kamor smo razstavili orodja, priprave ter pripomočke, ki so jih sodarji uporabljali pri svojem delu. Vsa orodja smo tudi poimenovali, nekatera manj znana stara imena smo skušali tudi dodatno obrazložiti. Sodarske polizdelke ter izdelke smo razstavili na lesenih polkrožnih podijih. Tako so veliko bolj nazorno prikazani, bolje vidni, iz sodarskih izdelkov smo jih tako spremenili v muzejske eksponate. Pridobljenega je bilo tudi kar nekaj slikovnega in fotografskega gradiva, ki je bilo skupaj z našim arhivskim tudi digitalizirano in uporabljeno na novih obvestilnih panojih. Objavljeni teksti o sodarstvu so izveček obširnejše raziskovalne dejavnosti, ki je prinesla tudi kar nekaj novih spoznanj o združevanju sodarjev v zadruge, njihovem poslovanju in skrbi za tehnični in tehnološki napredek. Hkrati pa so obvestilni panoji v zbirki zasnovani tako, da nas o osnovni dejavnosti poučijo fotografije in ni nujno brati vsega teksta.

Zbirka o oglarstvu je prav tako dobila novo podobo z novimi obvestilnimi panoji. Od stare zbirke je tako ostala le maketa, ki prikazuje postavitev ter podiranje kope. Razstavljenega je tudi nekaj originalnega oglarskega orodja.

Čisto nov pa je koticik o drvarjenju. Že nekaj časa smo v muzeju zbirali drobno drvarsko orodje, nekaj večjih kosov pa je bilo razstavljenih v drugih zbirkah. Sedaj je zbrano na enem mestu in skupaj s panojem pripoveduje zgodbo o težkem in nevarnem delu drvarjev in furmanov, o njihovih navadah, oblačilih in prehrani.

Del zbirke o gozdarstvu leta 1978.
Hrani fototeka Muzeja Železniki.
Foto: Anton Sedej

Del zbirke o gozdarstvu leta 2013. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Jure Rejec

Oglarska zbirka leta 1992. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Anton Sedej

Oglarska zbirka leta 2013. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Jure Rejec

Sodarstvo na Selškem – izdelava čebra

Z Janezom Habjanom, avtorjem filmov *Od oranja do kruha* ter *Golcarija na Selškem* nekoč, smo

se že dalj časa dogovarjali, da bi posneli tudi film o izdelavi lesene posode. Počasi je nastajal okvirni scenarij, Janez se je dogovoril s sodarskim mojstrom Filipom Demšarjem z Rudna, kako naj bi bil dokumentarni video zapis videti, in jeseni 2011 se

Zbirka sodarstvo leta 1972.
Hrani fototeka Muzeja Železniki.
Foto: M. Mehora

Zbirka sodarstvo leta 1992. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Anton Sedej

je snemanje začelo. Snemanje je potekalo na Jelovici ter v delavnici na Rudnem. Katja Mohorič Bonča je med potekom snemanja posnela tudi vrsto fotografij, kronološki foto zapis posameznih faz nastajanja lesene posode in tako obogatila muzejsko fo-

toteko. Posamezne faze je tudi opisala ter dodala k posameznim fazam izdelave tudi opise potrebnega sodarskega orodja. Pri snemanju sta sodelovala še Vili Demšar ter Milan Pogačnik. Pozimi 2012 je bil film zmontiran in prvič smo ga prikazali v okviru

Zbirka sodarstvo leta 2002. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Jure Rejec

Zbirka sodarstvo leta 2013. Hrani fototeka Muzeja Železniki. Foto: Igor Mohorič Bonča

praznovanja mednarodnega muzejskega dneva 15. maja 2012.

V okviru projekta (O)živela kultura! sta strokovna delavca v muzeju pripravila tudi otroško delavnico o oglarjenju. Zasnovana je tako, da v muzejski zbirki o oglarjenju najprej spoznamo dejavnost, se o njej pogovorimo in si ogledamo maketo, sledi še ogled filma o postavitvi, kuhanju ter podiranju kope, potem pa skušamo otroke spodbuditi, da z ogljem za risanje posamezno ali pa v skupini tisto, kar so spoznali, tudi narišejo. Delavnica je bila dobro sprejeta in jo sedaj ponujamo tudi drugim v okviru muzejske pedagoške dejavnosti.

Video oprema

Vse tri zbirke pa smo posodobili tudi z novo video opremo. Kupili smo namreč sodoben računalnik z ekranom na dotik. Ta sedaj omogoča obiskovalcem, da si sami izberejo in ogledajo zelene vsebine. Janez Habjan nam je prijazno dovolil uporabiti njegove posnetke, naredil nam je okrajšave posameznih dejavnosti in tako si lahko ogledate, kako se nabrusi in pripravi ročno orodje za delo, kako se z amerikanko poseka bukev ali smreko, kako se smreko obeli, kako se ročno cepijo drva za kurjavo ali kuhanje oglja, pa posamezne faze kuhanja oglja, spravilo lesa iz gozda s konjem na posmojkah in ročno spravilo na saneh ali "ciganje", kako se izbere smreko za izdelavo dog, kako se koljejo doge in kako se izdela lesen čeber. Obiskovalci, ki so si filme že ogledali, nam pravijo, da se potem čisto z drugačnimi očmi sprehodijo skozi zbirke. Odločitev za tak način predstavitve dejavnosti je bila torej prava. V prihodnosti bo treba na tak način posodobiti tudi ogled ostalih zbirk.

Prospekt (O)živela kultura!

Ob koncu projekta je vsem trem partnerjem uspelo pripraviti in izdati tudi prospekt vseh treh sodelujočih ustanov: Muzeja Žiri, Kulturnega centra slikarjev Šubic in Muzeja Železniki. Izšel je v nakladi 15.000 izvodov in ga je možno dobiti v vseh treh ustanovah. Dostavili pa smo ga tudi vsem turistično-informacijskim centrom v okolici, muzejem na Gorenjskem, z njim se pojavljamo tudi na različnih sejnih in prireditvah. Tako si vsi prizadevamo za boljšo reklamo in oglaševanje naših ustanov.

Pomladi 2013 se je projekt zaključil. V Žireh in Poljanah so svoje nove zbirke predstavili že v decembru 2012, v Železnikih pa smo zaključek projekta, ogled novih zbirk v muzeju ter predstavitev prospekta (O)živela kultura! pripravili ob mednarodnem muzejskem dnevu, 18. maja 2013. Sodelovanje Muzejskega društva Žiri, upravnika Kulturnega centra slikarjev Šubic in Muzejskega društva Železniki pri skupnem projektu pridobivanja in porabe denarja sredstev Evropske unije se je pokazalo kot zelo uspešno. Uspelo nam je doseči vse cilje, ki smo si jih pri pripravi projekta zadali. Najvrednejše pri tem skupnem projektu pa je to, da smo se dodobra spoznali in da že načrtujemo nove oblike sodelovanja. Radi bi pripravili skupni enodnevni program za organizirane skupine, ki bi obiskovalce popeljal v obe dolini, Selško in Poljansko, in jim predstavil naše prednosti: mir, naravo ter spoznavanje zgodovine in kulture naših krajev v naših treh ustanovah.

Muzej v Železnikih vas vabi na ogled novih postavitev in pridobitev. Še naprej si bomo prizadevali, da bo Muzej Železniki prostor, kjer vedenje naših babic in dedkov posredujemo vnučkam in vnukom.

Dogodki v galeriji Muzeja Železniki v letu 2012/2013

Katja Mohorič Bonča

Dejavnost Muzejskega društva Železniki
in Muzeja Železniki

Slikarska razstava MA-LO, 31. avgust 2012–26. september 2012

Avtorica: Martina Lotrič, kulturni program: Klara Lotrič, organizator: MD Železniki

Martina Lotrič. Foto: Aleksander Čufar

Razstava rezbarij Podobe v lesu, 28. september 2012–17. oktober 2012

Avtor: Viktor Marušič, kulturni program: Marjan Marušič, organizator: MD Železniki

Viktor Marušič. Foto: Igor Mohorič Bonča

Dnevi evropske kulturne dediščine:**predavanje Sodarstvo v Selški dolini, 29. september 2012**

Avtor: Katja Mohorič Bonča, organizator: Muzej Železniki

Razstava fotografskih platen Podobe narave, 19. oktober 2012–16. november 2012

Avtor: Janez Papež, kulturni program: Lucija Čufar in Tadej Marenk (klarinet), Petra Benedičič (recitacije), organizator: MD Železniki

Janez Papež. Foto: Aleksander Čufar

Muzejska otroška delavnica: Dražgoški kruhki (Cirila Šmid), 30. oktober 2012

Organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Udeleženci delavnice. Foto: Katja Mohorič Bonča

Muzejska otroška delavnica: Volna (Karla B. Rihtaršič), 8. december 2012

Organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Na delavnici. Foto: Katja Mohorič Bonča

Muzejska gostujoča razstava Valjarna, 15. februar 2013–4. marec 2013

Organizator: Gornjesavski muzej Jesenice in Muzej Železniki

Irena Lačen Benedičič in dr. Marko Mugerli. Foto: Igor Mohorič Bonča

Fotografsko predavanje Barve v naravi, 16. marec 2013

Avtor: Aleksander Čufar, organizator: MD Železniki

Foto: Aleksander Čufar

Muzejska otroška delavnica: Glina (Breda Bernik), 26. februar 2013

Organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Udeleženci delavnice. Foto: Katja Mohorič Bonča

Muzejska otroška delavnica: Rezbarjenje (Petra Plestenjak Podlogar), 27. februar 2013

Organizator: Rokodelski center DUO Škofja Loka in Muzej Železniki

Udeleženci delavnice. Foto: Katja Mohorič Bonča

Fotografska razstava Svetloba severnih obzorij, 8. marec 2013–8. april 2013

Avtorica: dr. Petra Draškovič, kulturni program: Martina Šubic, Marija Šubic, Tomaž Močnik, Neža Močnik, organizator: MD Železniki

Dr. Petra Draškovič. Foto: Aleksander Čufar

Slikarska razstava Tihožitja, 12. april 2013–7. maj 2013

Avtor: Tone Benedik, kulturni program: Duo Večer (citre Stane Bončina in vokal Marjan Peternelj), Alenka Bertoncelj, organizator: MD Železniki

Tone Benedik, Rudi Rejc, Alenka Bertoncelj, Marjan Peternelj, Stane Bončina. Foto: Igor Mohorič Bonča

Razstava štirih, 10. maj 2013–4. junij 2013

Avtorji: Aleksander Jesenovec, Franc Rant, Lojze Tarfila, Stane Zgaga, kulturni program: Mešani oktet Lipa KUD Oton Župančič Sora, organizator: MD Železniki

Franc Rant, Lojze Tarfila, Aleksander Jesenovec, Stane Zgaga. Foto: Aleksander Čufar

Unescovi spomeniki na Češkem, 7. junij 2013–12. julij 2013

Kulturni program: Rogisti Lovske družine Selca,

organizator: Veleposlaništvo Češke republike v Ljubljani in MD Železniki

Aleksander in Nežka Čufar, bivši veleposlanik Slovaške v Iraku Jozef Marhefka in njegova soproga Ludmila, soproga češkega veleposlanika Milada Voznica, podžupan Janez Ferlan in veleposlanik Češke republike dr. Petr Voznica. Foto: Janez Tolar

Razstava klekljanih čipk in kovanih izdelkov (51. Čipkarski dnevi, 18. 7.–21. 7. 2013), 18. julij 2013–19. avgust 2013

Razstava čipk učenk in učencev Čipkarske šole Železniki (učiteljica Irena Benedičič) in udeleženk klekljarskih večerov (mentorica Irena Benedičič) ter klekljarskih delavnic (mentorica Jana Rihtaršič). Razstava kovanih izdelkov Marjana Žitnika. Organizator: TD Železniki in MD Železniki

Petra Benedičič, Irena Benedičič, Lucija Čufar. Foto: Aleksander Čufar

Predstavitev avtorjev

Evgen Benedik, univ. dipl. inž. živ. tehnol., ljubiteljski zgodovinar

Andrej Bogataj, podjetnik, ljubitelj ohranjanja tehnične in kulturne dediščine kraja

Franci Bogataj, inž. stroj., glavni urednik Loškega utripa, direktor podjetja Freising, d. o. o.

Jože Bogataj, prof. angl. in slov., ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

Damjana Čemažar, univ. dipl. zgod. in soc. kult.

mag. Marko Černivc, svetovalec na področju računalniško podprtih poslovnih procesov

Aleksander Čufar, inž. radiol., Excellence FIAP platine, Excellence PSA, mojster fotografije FZS, mojster fotografije FD Grča

Vincencij Demšar, prof. zgod. in geogr., upokojenec

dr. Petra Draškovič, dr. biomedicinskih znanosti

Tinka Eržen, psihologinja s srcem in dušo

dr. France F. Megušar, dipl. ing. agr., upokojeni redni profesor, zaslužni profesor UL

Maksimiljan Fras, geograf in mag. zgodovine, prevajalec in založnik

Tončka Galjot, roj. Pfajfar, upokojenka

Jožica Kačar, upokojena učiteljica

Miro Kačar, učitelj in slikar, ohranjevalec Groharjeve dediščine

Urša Kačar, študentka bioinformatike

Maja Korošak, mag. sociologije, novinarka in mediatorica

dr. Jože Kovač, dipl. inž. gozd., upokojeni redni profesor

Polona Kovač, prof. lik. pouka, učiteljica likovnega pouka na OŠ Železniki

mag. Anton Luznar, župan Občine Železniki

Alenka Magajne Germ, prof. razrednega pouka, vodja PŠ Bukovščica

Miha Markelj, mag. arheol. in tur., znanstveni sodelavec na Inštitutu za civilizacijo in kulturo Ljubljana

Katja Mohorič Bonča, univ. dipl. kult., kustosinja, Muzej Železniki

Viko Oblak, inž. mehatr., član Numizmatičnega društva Slovenije, samostojni podjetnik

Primož Pegam, univ. dipl. ekonomist, finančni direktor

Marjan Peternelj, upokojenec

Irena Prevc Hajdinjak, prof. angl. in ital., Šolski center Škofja Loka, Srednja in višja šola za lesarstvo

Katarina Prezelj, strojni tehnik

Katarina Primožič, prof. slov., zaposlena v šolski knjižnici OŠ Železniki

Martina Potočnik, prof. razrednega pouka na PŠ Bukovščica

Jure Rejec, muzejski tehnik, kustos zbirk Muzeja Železniki

Bojan Rihtaršič, dipl. ing. arh.

dr. Janez Rihtaršič, univ. dipl. inž. str., vodja bazičnega razvoja v podjetju Domel, d. o. o, asistent za področje konstrukcijske in razvojne tehnike in strojeslovje, stroji in naprave na Fakulteti za strojništvo, Univerza v Ljubljani

Anton Sedej, upokojenec, ljubiteljski zgodovinar in raziskovalec, fotograf, kronist, stalni dopisnik tednika Družina in Novega glasa ter član in dopisnik pri uredniškem odboru Ratitovških obzorij

Kristina Strnad, prof. slov. in zgod., učiteljica slovenščine in zgodovine na OŠ Škofja loka - Mesto

Primož Šmid, učitelj mat. in teh. p., pomočnik ravnatelja na OŠ Železniki

Jakob Šuštar, študent arhitekture

Tadeja Šuštar, prof. angl. in novin., učiteljica angleščine in šolskega novinarstva na OŠ Železniki

Tinkara Šušteršič, prof. razrednega pouka, učiteljica podaljšanega bivanja v PŠ Bukovščica ter angleščine v PŠ Bukovščica in Bukovica, pevka v UPZ Emil Adamič

Družina Tarfila, Ovcja vas, Železniki

Franc Tušek, upokojeni kmet, pisec zgodb

Miha Zupanc, amaterski glasbenik in folklorist

Kazalo vsebine desetih številk zbornika

Železne niti 1

<i>Primož Pegam</i>	Uvodna beseda	7
<i>Anton Tavčar</i>	Predgovor k prvi izdaji	9
<i>Franci Bogataj</i>	Prvi številki na pot	11
<i>Občina Železniki</i>	Častni občan Občine Železniki dr. Anton Ramovš	13
<i>Dr. Anton Ramovš</i>	Geološki razvoj Selške doline	17
<i>Tadeja Šuštar, Jaka Benedičič</i>	Janez Lotrič – svetovno znani tenorist	53
<i>Nataša Benedik</i>	Selški rojak – zgodovinar dr. Franc Kos	65
<i>Aleksander Čufar</i>	Lepote Selške doline (letni časi skozi objektiv)	71
<i>Dr. Miha Tušek</i>	Bohinj in Triglav	75
<i>Marija Gasser</i>	Življenje in delo Ivana Tuška	91
<i>Andreja Bogataj</i>	Čipkarstvo v Železnikih	95
<i>Muzejsko društvo Železniki</i>		
<i>Skupina za zgodovino NOB</i>	Napadi na utrjeni nemški postojanki v Selcih in Železnikih v letih 1943–1944	109
<i>Slavica Lotrič</i>	Dražgoška pesem	123
<i>Muzejsko društvo Železniki</i>	Češnjica v sliki nekoč in danes	124
<i>Primož Pegam, Jaka Benedičič</i>	Jožef Demšar, inovator in gospodarstvenik – 70-letnik	125
<i>Rado Goljevšček</i>	PD za Selško dolino Železniki in Krekova koča na Ratitovcu	133
<i>Boštjan Škrlep</i>	Stoletnica Pavlnovega premza	141
<i>Matevž Jakolič</i>	Lov skozi čas	143
<i>Nataša Benedik</i>	Franc Bešter, Kalanov ata – 90-letnik	149
<i>Jernej Hudolin</i>	Cerkev sv. Antona Železniki (obnova objekta)	157
<i>Franc Peternelj</i>	Davča, cerkveni mešani pevski zbor in Terčeljevi dnevi	163
<i>Leja Drofenik, Klemen Štibelj</i>	Pihalni orkester Alples Železniki (25-letnica)	173
<i>Anton Sedej</i>	Jaslice sveta v Ljubljani	195
<i>Miro Kačar</i>	Groharjeva hiša v Sorici – obnova	203
<i>Bojan Rihtaršič</i>	Baročna hiša Pr' Španu v Dolenji vasi	207
<i>Ladi Trojar, Vera Završan,</i>		211
<i>Janez Rakovec, Peter Zupanc</i>	Pesmi	221
<i>Tadeja Šuštar</i>	Projekt Comenius (tri leta sodelovanja OŠ Železniki v projektu Comenius – skupaj s šolami iz Avstrije, Grčije in s Škotske so oblikovali projekt Kultura nas zблиžuje)	228
<i>Katarina Primožič</i>	Tekmovanje osnovnošolcev za Cankarjevo priznanje 2002/2003	233
<i>Lea Žitnik</i>	Sprehod skozi zgodovino stenskih pisarij in slikarij – grafitov	236
<i>Igor Mohorič Bonča</i>	Fotografije	237
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Sončnica	

Železne niti 2

<i>Primož Pegam</i>	Uvodna beseda	7
<i>Katja Mohorič Bonča,</i> <i>Jaka Benedičič</i>	Filip Gartner – kot vrhunsko vino	9
<i>Tadeja Šuštar</i>	Pogovor s Tonetom Potočnikom	31
<i>Aleš Primožič</i>	Alplesovih petdeset let	49
<i>Aleksander Čufar</i>	Ljudje Selške doline	81
<i>Dr. Vida Košmelj Beraus</i>	Spomini na dr. Valerijo Strnad	87
<i>Peter Polajnar</i>	V spomin Nika Žumra	95
<i>Primož Pegam</i>	Antonija Ramovš, častna občanka občine Železniki	105
<i>Valerija Trojar</i>	Anton Globočnik pl. Sorodolski	113
<i>Anton Sedej</i>	Josip Grošelj – Grobljov Joža, podobar, rezbar in restavrator	117
<i>Ciril Zupanc</i>	Zgodba nekega vrta	125
<i>Marjan Kokalj</i>	Furmani in golcarji na Jelovici od 1850 do 1960	135
<i>Muzejsko društvo Železniki</i>		
<i>Skupina za zgodovino NOB</i>	Napad na utrjeni nemški postojanki v Selcih in Železnikih (2. del)	153
<i>Anica Jelenc</i>	Vas Smoleva	169
<i>Dr. Anton Ramovš</i>	Slapovi v Selški dolini	177
<i>Bojan Kofler</i>	Jame na Ratitovcu in njihova podzemeljska favna hroščev	185
<i>Bojan Rihtaršič</i>	Skrilolomi in pridobivanje strešnih ploščic	201
<i>Jaka Benedičič</i>	75 let diplomata Željka Jegliča	215
<i>Anton Sedej</i>	Kulise jaslice župnijske cerkve sv. Antona Puščavnika v Železnikih	233
<i>Ladi Trojar</i>	Ob 25-letnici MePZ Domel	241
<i>Marija Lotrič</i>	10 let MePZ Društva upokojencev za Selško dolino, Železniki	243
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Učiteljica Jožica Markelj se spominja ...	245
<i>Tadeja Šuštar, Primož Šmid</i>	Šola v sodobnem ritmu	251
<i>Dorica Prevc</i>	Tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje	255
<i>Majda Tolar</i>	Potovati, opazovati, doživljati, se izobraževati	261
<i>Marija Gasser</i>	Bistra glava nosi čelado	265
<i>Danica Mohorič</i>	Kaj so kuhale naše prababice	271
<i>Jure Rejec, Darinka Hajnrihar</i>	Prispevek h kroniki Občine Železniki	275

Železne niti 3

<i>Primož Pegam</i>	Uvodna beseda	7
<i>Anton Sedej</i>	60 let povojnega kovinarstva v Železnikih (1. del)	11
<i>Tina Nastran</i>	60 let poslovanja družbe Niko	49
<i>Primož Pegam</i>	Pogovor s prof. dr. Antonom Ramovšem	55
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z asist. mag. Janezom Erzenom, dr. med.	69
<i>Tjaša Pavšič</i>	Etnološki pogled na fužinarsko rodbino Globočnik ter delavce, zaposlene v fužinarstvu, v Železnikih v 19. stoletju (1. del)	99
<i>Anton Sedej, Anica Jelenc</i>	Mihovi godci iz Ojstrega Vrha	147
<i>Muzejsko društvo Železniki,</i>		
<i>Skupina za zgodovino NOB</i>	Dražgoše, 11. in 12. januar 1942	163
<i>Vincencij Demšar</i>	Plavljenje po Davči	171
<i>Jože Dolenc</i>	Slikar Rudolf - Rudi Ott ali kako je prišlo do razstave njegovih slik	185
<i>Saša Lazar</i>	Rudnik mangana v Vancovcu	195
<i>Bojan Kofler</i>	O kebru ali majskem hrošču	199
<i>Aleksander Čufar</i>	Ratitovec	203
<i>Jože Dolenc</i>	Vpisna knjiga nekdanje Krekove kočice na Ratitovcu pripoveduje	209
<i>Valerija Trojar</i>	Vojni spomini	221
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju s Francetom Čufarjem	227
<i>Vesna Hrvatina</i>	Arhitekturni biser v Selški dolini, Bonceljnova hiša in Trg pred plavžem v Železnikih	251
<i>Janko Pintar</i>	Kapelice (znamla) v starih Dražgošah in bližnji okolici	259
<i>Tomaž Šturm</i>	Mavrica neba 2005, večjezični literarni maraton	269
<i>Tine Benedičič</i>	Železniki	273
<i>Janko Jelenc</i>	Otroški lutkovni abonma v Železnikih	279
<i>Franc Tušek</i>	Sivar	281
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Učitelj France Plešec se spominja ...	283
<i>Majda Tolar</i>	Razmišljanja osnovnošolcev o svetu, ki nas obdaja	295
<i>Barbara Okorn</i>	Ivan Sivec, pisatelj, novinar, urednik, avtor besedil za narodnozabavne ansamble in popotnik	305
<i>Tadeja Šuštar</i>	Za spodbudno učno okolje, evropski šolski razvojni projekt	311
<i>Danica Mohorič</i>	Spomini na šolo	317
<i>Danica Mohorič</i>	Kako so prale naše babice	323

Železne niti 4

<i>Primož Pegam</i>	Uvodna beseda	7
<i>Nataša Benedik</i>	Intervju z dr. Jožetom Možganom	9
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z Janezom Trilerjem	17
<i>Jože Bogataj</i>	Intervju z msgr. Francetom Dularjem	47
<i>Aleksander Čufar</i>	Rastline in živali	63
<i>Tjaša Pavšič</i>	Etnološki pogled na fužinarsko rodbino Globočnik ter delavce, zaposlene v fužinarstvu, v Železnikih v 19. stoletju (2. del)	73
<i>Anton Sedej</i>	Jakob Benedičič, p. d. Jakopč – rezbar in podobar iz Martinj Vrha	99
<i>Jože Okorn, Ciril Zupanc</i>	Okornovi iz Podrošča	107
<i>Anže Pegam</i>	Jakob Demšar, prvi učitelj v Železnikih	123
<i>Muzejsko društvo Železniki, Skupina za zgodovino NOB</i>	Dražgoše, januar 1942	135
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Izgnanci iz Selške doline (1. del)	155
<i>Tadeja Šuštar</i>	1. Čipkarski dan in Čipkarski dnevi	169
<i>Irena Benedičič,</i>		
<i>Damjana Demšar,</i>		
<i>Janja Janc</i>	100 let čipkarske šole Železniki	227
<i>Vincencij Demšar</i>	Stavbe in njih lastniki po urbarjih in zemljiških knjigah v katastrski občini Zali Log do druge svetovne vojne	245
<i>Rado Goljevšček</i>	100 let Planinskega društva za Selško dolino Železniki	259
<i>Primož Pegam</i>	Nočni slalom	271
<i>Jože Dolenc</i>	Zgodba o ratitovškem zvonu in še o čem	287
<i>Anton Sedej</i>	"Hoja za zvoncem" na sveti večer v Železnikih	293
<i>Bojan Kofler</i>	Rudnik nad Smolevo	299
<i>Nikolaj Štibelj</i>	Kako smo gradili telefonsko omrežje, ki ga pokriva KATC Bukovica	305
<i>Rafko Eržen</i>	Marijino znamenje na Rudnu	313
<i>Franc Tušek</i>	Slovenski kmečki materi	317
<i>Anton Hosner</i>	Trenta	318
<i>Anton Hosner</i>	Večer v hribu	318
<i>Neznani avtor</i>	Klobukovi spomini	319
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Učiteljica Helena Kramar se spominja ...	321
<i>Laura Benedičič</i>	Kako je nastajal talni mozaik pri vhodu v OŠ Železniki	333
<i>Dorica Prevc</i>	Tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje	336
<i>Primož Šmid</i>	Najvidnejši uspehi učenec in učencev osnovne šole	340

Železne niti 5

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
<i>Primož Pegam</i>	Peter Polajnar, osemdesetletnik	9
<i>Peter Polajnar</i>	Prvi družbeni vložek, mejnik v rasti nove industrije kovinarjev v Železnikih	19
<i>Jože Bogataj</i>	Portret dr. Franca Jelenca	29
<i>Majda Tolar</i>	Tanja Polajnar, rokometiška, ki je na igrišču vselej pustila dušo	53
<i>Tadeja Šuštar</i>	Jurij Kalan, akademski slikar	69
<i>Miro Kačar</i>	Razmišljanje o Groharju	95
<i>Anton Sedej</i>	Lojze in Olga Šmid, prizadevna kulturna ustvarjalca Selške doline	103
<i>Marjeta Šketa</i>	Selčan Cene Kopčavar, profesor, slavist, prevajalec	141
<i>Marijan Masterl</i>	Dražgoše – januar 1942	161
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Izgnanci iz Selške doline (2. del)	179
<i>Nikolaj Štibelj</i>	Pogorišče pri Lajbonu	187
<i>Ludvik Jelenc</i>	Obnova vasi Dražgoše	191
<i>Janko Pintar, Janko Jelenc</i>	Pokopališče v Dražgošah	195
<i>Matevž Trojar, Filip Demšar</i>	Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili	205
<i>Vincencij Demšar</i>	Javhova – Demšarjeva žaga na Zadnji Smolevi	215
<i>Jože Dolenc</i>	Ob stoletnici ustanovitve Telovadnega društva Sokol v Železnikih	223
<i>Rado Goljevšček</i>	Prvi polet z zmajem v Sloveniji	237
<i>Vida Košmelj</i>	Stoletne ujme, ki so prizadele Železnike s Selško dolino	247
<i>France Giacomelli</i>	Misli ob poplavni ogroženosti Železnikov in okolice	253
<i>Vida Košmelj</i>	Potek reke Sore in poti nekdanj v Selški dolini	263
<i>Martina Markelj</i>	40 let vrtca Železniki (1968–2008)	269
<i>Muzejsko društvo Železniki</i>	Kratek pregled nastanka in delovanja Muzejskega društva Železniki	275
<i>Tadeja Šuštar</i>	Prireditve in dogodki, ki so Železnim nitim utirale pot med bralce	283
<i>Aleksander Čufar</i>	Zgodovina v sedanjosti	291
<i>France Čufar, Ana P. Megušar</i>	Josip Levičnik in pesmi Franciškovne devetdnevnic	301
<i>Tomaž Šturm</i>	Mavrica neba 2008, večjezični literarni maraton	315
<i>Tadeja Šuštar</i>	Evropski program Comenius	327
<i>Marija Prevc</i>	Tekmovanje v znanju Slovenščine za Cankarjevo priznanje (06/07)	339
<i>Marija Prevc</i>	Tekmovanje v znanju Slovenščine za Cankarjevo priznanje (07/08)	347
<i>Majda Tolar</i>	Jaz, ti, on – vsak je nekaj posebnega	353
<i>Primož Šmid</i>	Uspehi učenk in učencev OŠ Železniki na državnih tekmovanjih (Šolsko leto 2006/2007 in 2007/2008)	357
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Učiteljici Ladi Trojar in Martina Sedej se spominjata ...	363

Železne niti 6

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z Mirom Kačarjem, slikarjem iz Sorice	9
<i>Jože Bogataj</i>	Roman Kejžar, maratonec izpod Ratitovca	57
<i>Špela Pegam</i>	Dr. Vida Košmelj, prepletanje ljubezni do medicine in zgodovine	81
<i>Anton Sedej</i>	70 let Franca Peternelja, p. d. Jureža	97
<i>Marjeta Šketa</i>	Stárosta Selške doline, Selčan Ciril Debeljak - Bobk	123
<i>Jože Dolenc</i>	Ilčevi iz Selc	139
<i>Anton Sedej</i>	Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova, organistka v Železnikih	147
<i>Špela Blaznik</i>	V spomin Franciški Čemažar	163
<i>Anže Pegam</i>	Fužinarsko-kovaška pot	173
<i>Julijana Prevc</i>	Stanko Bloudek (1890–1959) v Selški dolini	187
<i>Irena Megušar</i>	Sto in več let Podružnične osnovne šole Tadeusz Sadowski Bukovica	195
<i>Janez Ferlan</i>	50 let rokometu v Selški dolini	211
<i>Andreja Rant</i>	Se gremo igrat? ali Ples in igre iz Železnikov	269
<i>Katja Mohorič Bonča,</i>		
<i>Jure Rejec</i>	40 let Muzeja Železniki in 30 let Muzejskega društva Železniki	285
<i>Ladi Trojar</i>	Ob 30-letnici MePZ Domel	295
<i>Mateja in Gregor Bogataj</i>	30-letnica Pihalnega orkestra Alples Železniki	297
<i>Rok Fazarinc</i>	Načrtovani ukrepi za zagotavljanje poplavne varnosti v Železnikih v okviru državnega prostorskega načrta	319
<i>Občina Železniki</i>	Poročilo o sanaciji po neurju s poplavami 18. septembra 2007	335
	Humanitarna akcija Občine Železniki po katastrofalnih poplavah	341
<i>Blaž Dolenc</i>	Male hidroelektrarne v občini Železniki	347
<i>Lovro Gajgar</i>	Hidroelektrarna Sodarske zadruge na Češnjici	357
<i>Aleksander Čufar</i>	Rožice	381
<i>Andrej Demšar</i>	Pesmi	393
<i>Tomaz Šturm</i>	Mavrica neba 2009, večjezični literarni maraton	397
<i>Tadeja Šuštar</i>	Uspehi učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2008/2009	407

Železne niti 7

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju s prof. dr. Janezom Tuškom	9
<i>Aleš Primožič</i>	Matevž Šmid	61
<i>Gregor Šifrar</i>	Ob 70-letnici rojstva Jožeta Šifrarja	85
<i>Tone Košir</i>	Dr. France Rešek	103
<i>Gregor Boncelj</i>	Ob 40. obletnici smrti Josipa Bonclja	113
<i>Irena Megušar</i>	Franc Potočnik, šinkarjev ata	147
<i>Marjeta Šketa</i>	Josip Peternelj	173
<i>Jure Rejec</i>	Prenova Plavčeve hiše v Železnikih v letih 1994–2009	249
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Odprtje prenovljene Plavčeve hiše	259
<i>Anton Sedej</i>	Janez Keržar, kolarski mojster v Železnikih	263
<i>Janko Pintar</i>	Rojevale so se nove Dražgoše	295
<i>Andreja Bogataj Rant</i>	Dražgoški kruhki	305
<i>Vincencij Demšar</i>	Nekdanja Mlinarjeva, sedaj Tabernikova hiša na Zalem Logu	315
<i>Cirila Demšar</i>	Ilčevi iz Selc	325
<i>Joža Šmid</i>	Nestrokovni pogled na protipoplavno varnost v Železnikih	329
<i>Franc Tušek</i>	Pesmi	331
<i>Franc Tušek</i>	Angelček	332
<i>Jože Tavčar</i>	Zgodba iz žebljarskih časov Železnikov	335
<i>Anton Sedej</i>	Vhodna vrata, 1. del	361
<i>Aleksander Čufar</i>	Železniki	371
<i>Tomaž Šturm</i>	Mavrica neba 2010, večjezični literarni maraton	381
<i>Primož Šmid</i>	Uspeh učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2009/2010	391
<i>Majda Tolar</i>	Dom tvoje, moje pesmi	397
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Pedagoški programi v Muzeju Železniki	405
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Kronika Muzejskega društva Železniki	409

Železne niti 8

<i>Primož Pegam</i>	Beseda urednika	7
<i>Dr. Andrej Smrekar</i>	Grohar in slovenska kultura	13
<i>Miro Kačar</i>	Ivan Grohar pripoveduje	31
<i>Miro Kačar</i>	Pismo Ivanu Groharju	47
<i>Dr. Vida Košmelj</i>	Še o Groharju, Soričanu, slikarju impresionistu	53
<i>Primož Pegam</i>	Franc Golija, pranečak slikarja Ivana Groharja	59
<i>Jože Bogataj</i>	Kronika Male Groharjeve slikarske kolonije	73
<i>Marijan Peternelj</i>	Ob 30-letnici postavitve spomenika Ivanu Groharju v Sorici	101
<i>Andrej Demšar</i>	Kruh naš vsakdanji – sejalec je šel sejat	105
<i>Aleksander Čufar</i>	Groharjeva Sorica	111
<i>Učenci OŠ Železniki</i>	Portreti Ivana Groharja	123
<i>Tadeja Šuštar</i>	Grudnove šmikle	129
<i>Marjeta Šketa</i>	Dipl. ing. Jožef Peternelj, Tonetov Jošk iz Selc	185
<i>Dr. Janez Rihtaršič</i>	Obnova prvih strojev z začetka kovinarstva v Železnikih	225
<i>Anton Tavčar</i>	Staro mestno jedro Železnikov	243
<i>Vincencij Demšar</i>	Nasilna selitev družin iz zg. dela Selške doline	287
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	60 let organizirane strelske dejavnosti v Železnikih	297
<i>Katarina Primožič</i>	40 let Naših poti	313
<i>Brane Bertoncej</i>		
<i>Brane Lavtar, Jana Lavtar</i>	Športno društvo Selca – 25 let	355
<i>Dr. Vida Košmelj</i>	Izvor železnikarskih poimenovanj naselij	389
<i>Bojan Kofler</i>	Koflerjev Jajčar	393
<i>Anica Jelenc, Jasna Jerman</i>	Zaključena je sanacija zemeljskega plazuv v vasi Smoleva	397
<i>Nikolaj Štibelj</i>	Franc Vidmar, ljudski pesnik	411
<i>Ladi Trojar</i>	Pesmi	421
<i>Člani študijskega krožka Kres</i>	Gozdna učna pot Kres	423
<i>Marija Prevc</i>	Nasmeh moje knjige	429
<i>Primož Šmid</i>	Uspehi učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2010/2011	439
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Muzejsko društvo Železniki	443
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Pedagoške muzejske delavnice v Muzeju Železniki 2010/2011	448

Železne niti 9

<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	9
<i>Tadeja Šuštar</i>	Primož Pegam, idejni oče Železnih niti, Zbornika za Selško dolino, in glavni in odgovorni urednik prvih osmih številk Zborniku na pot	11
<i>Mihael Prevc</i>	Zemljiška knjiga Železniki s konca 18. stoletja	13
<i>Vincencij Demšar</i>	190 let od velikega požara v Železnikih, na Češnjici in Studenem	15
<i>Dr. Janez Rihtaršič</i>	Železniki in nadomestni denar fužinarjev	31
<i>Viko Oblak</i>	Pred sto leti je v Sorici zagorela električna luč	39
<i>Anton Ozebek</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2012	59
<i>Rudi Rejc</i>	Plavž v Železnikih – zgodovinsko-tehniški spomenik evropskega pomena	89
<i>Anton Sedej</i>	Ob 100-letnici smrti Antona Globočnika	93
<i>Alenka Čuk</i>	Poklon velikemu Slovencu	109
<i>Rudi Rejc</i>	Janez Prevc	135
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Mlinarstvo na porečju Selške Sore	149
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Bivališča iščejo	161
<i>Janko Pintar</i>	Iz zgodovinskega foto-arhiva	199
<i>Anton Sedej</i>	Tirolska arhitekturna dediščina	205
<i>Miha Markelj</i>	Odlok o zaščiti starih Železnikov	209
<i>Damjana Pediček Terseglav,</i>		
<i>Petra Jernejec Babič</i>		
<i>Damjana Pediček Terseglav,</i>		
<i>Anita Kavčič Klančar,</i>		
<i>Igor Peršolja</i>	Poplavna obnova spomeniško zaščitenegega naselja Železniki	225
<i>Anton Sedej</i>	Vhodna vrata, portali in drugi stavbni elementi, 2. del	243
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Čebelarsko društvo Železniki	259
<i>Milan Prezelj</i>	Kegljanje skozi čas v naši dolini	273
<i>Sonja Čenčič</i>	30 let folklore v Selcih	279
<i>Miro Kačar</i>	Ivanova solza	292
<i>Franc Tušek</i>	Skregani bratje in medved	294
<i>Franc Tušek</i>	Pesmi	295
<i>Ladi Trojar</i>	Pesmi	296
<i>Vera Završan</i>	Pesmi	297
<i>Ladi Trojar</i>	Pesmi Franca Vidmarja	298

<i>Aleksander Čufar</i>	Slikarji v ateljeju	301
<i>Primož Šmid</i>	Uspeli učenk in učencev Osnovne šole Železniki v šolskem letu 2011/2012	313
<i>Tadeja Šuštar</i>	Evropski projekt Comenius OŠ Železniki	319
<i>Polona Kovač</i>	Likovni izdelki učencev OŠ Železniki	349
<i>Katarina Primožič</i>	Pogovor z učiteljico in ravnateljavo pomočnico Marijo Bertoncelej	361
<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci	377
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Dogodki v Galeriji Muzeja Železniki v letu 2011/2012	397
	Predstavitev avtorjev	403

Železne niti 10

<i>Anton Luznar</i>	Zborniku na pot	11
<i>Rudi Rejc</i>	Beseda urednika	13
<i>Primož Pegam</i>	Kako smo začeli?	17
<i>Dr. Janez Rihtaršič</i>	Opis Železnikov z okolico iz prve polovice 19. stoletja	27
<i>Družina Tarfila</i>	Pisma s fronte	39
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Sodarstvo v Selški dolini	81
<i>Irena Prevc Hajdinjak</i>	Čevljarna Ratitovec	95
<i>Rudi Rejc</i>	Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2013	111
<i>Maja Korošak</i>	Prešernova brigada – 70 let od ustanovitve	115
<i>Tončka Galjot, roj. Pfajfar</i>	Anton Hribar - Korinjski	121
<i>Dr. France F. Megušar,</i>		
<i>Jože Kovač</i>	Franc Megušer, gozdarski strokovnjak iz Železnikov	133
<i>Franci Bogataj</i>	Franc Jelenc (Franz Xaver Jellenz)	143
<i>Kristina Strnad</i>	Življenje in delo Tomaža Eržena iz Ojstrega Vrha	151
<i>Maksimiljan Fras</i>	Železnikar Franc Thaler – šentiljski župan in ugleden vinogradnik	165
<i>Marijan Peternelj</i>	Ignac Frelih	169
<i>Anton Sedej</i>	Jože Dolenc, književnik, urednik, prevajalec	177
<i>Franci Bogataj,</i>		
<i>Andrej Bogataj</i>	Štalca – stara naselbina, vetrne peči in železo	185
<i>Miha Markelj</i>	Arheološka podoba Selške doline	195

<i>Damjana Čemažar</i>	Izgon prebivalcev iz Sorice, iz Spodnjih Danj, s Torke in iz Davče decembra leta 1945	209
<i>Viko Oblak</i>	Bukovščica, bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek druge sv. vojne	219
<i>Vincencij Demšar</i>	Prvi fotografi – "poklicni" fotoamaterji v Selški dolini v prvi polovici 20. stoletja	225
<i>Anton Sedej</i>	Iz zgodovinskega fotoarhiva, 2. del	239
<i>Jakob Šuštar</i>	500 let Opalte	259
<i>Anton Sedej</i>	Vhodna vrata, portali in drugi stavbni elementi, 3. del	265
<i>Dr. Petra Draškovič</i>	Sekulje v Dolenji vasi	281
<i>Aleksander Čufar</i>	Žafran v Martinj Vrhu	291
<i>Marko Černivc,</i>		
<i>Franci Bogataj</i>	Štirideset let radioamaterstva v Železnikih	303
<i>Miha Zupanc</i>	O Selški ljudski glasbi ali o kuri in (Kolumbovem) jajcu	325
<i>Jožica Kačar,</i>		
<i>Katarina Prezelj,</i>		
<i>Urša Kačar</i>	Slovarček soriškega pogovornega jezika	335
<i>Miro Kačar</i>	Ivanove barve in še kaj	342
<i>Anton Sedej</i>	Na sveti večer (božična zgodba)	345
<i>Franc Tušek</i>	Bezjakov Franci	348
<i>Franc Tušek</i>	Pesmi	349
<i>Primož Šmid</i>	Dosežki učenk in učencev Osnovne šole Železniki v š. letu 2012/2013	351
<i>Katarina Primožič</i>	Razmišljanja devetošolcev OŠ Železniki	355
<i>Rok Pintar</i>	Izbor pesmi iz zbirke Ta naš svet	359
<i>Polona Kovač</i>	Likovni izdelki učencev OŠ Železniki	362
<i>Tadeja Šuštar</i>	Janez Hafner, likovni pedagog na OŠ Železniki in akademski slikar	375
<i>Alenka Magajne Germ,</i>		
<i>Tinka Eržen,</i>		
<i>Martina Potočnik,</i>		
<i>Tinkara Šušteršič,</i>		
<i>Evgen Benedik</i>	Ob stoletnici šole v Bukovščici	413
<i>Jože Bogataj</i>	Občinski nagrajenci	429
<i>Jure Rejec</i>	(O)živela kultura!	451
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Dogodki v galeriji Muzeja Železniki v letu 2012/2013	459
<i>Rudi Rejc</i>	Predstavitev avtorjev	467
	Kazalo vsebine desetih številk zbornika	471

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo donatorju:

FREISING, d. o. o., Škofja Loka

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo donatorju:

FREISING, d. o. o., Škofja Loka

Železní niti